

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE MESLEKİ TEKNİK EĞİTİMİN TARİHİ GELİŞİMİ
(1908–1986)**

Doktora Tezi

Mustafa KILINÇ

ANKARA, 2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE MESLEKİ TEKNİK EĞİTİMİN TARİHİ GELİŞİMİ
(1908–1986)

Doktora Tezi

Öğrenci Adı:

Mustafa KILINÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK

ANKARA, 2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KONUSU
TÜRKİYE'DE MESLEKİ TEKNİK EĞİTİMİN TARİHİ GELİŞİMİ
(1908–1986)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....(Başkan)

.....

..... (Danışman)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitim, Anadolu’nun Türkleşmeye başladığı dönemden itibaren, yaygın mesleki teknik eğitim olarak, Ahilik, Gedik ve Loncalarla Anadolu’da yayılmaya başlamıştır. Bu dönemde Mesleki Teknik Eğitim, Usta- Çırak geleneğinde yaşanmıştır. O dönemdeki koşullarda Anadolu’daki Mesleki Teknik Eğitim kurumları, toplum ihtiyacını en iyi şekilde karşılamaktaydı. Fakat Osmanlı Devleti’nin Duraklama Dönemine girdiği 1700 yılların başında Mesleki Teknik Eğitim teşkilatı kendini yenileyemedi ve mesleki teknik eğitim sistemi de bozulmalar başladı.

Osmanlı Devleti 18. yy da Batı Devletleri karşısında, askeri ve ekonomik alanda geri kalmıştır. Devlet bu olumsuzluğu gidermek için ilk iş olarak askerlik ile ilgili Batı tekniğini almaya çalışmıştır. Devlet, askeri alanda okullar açarak Batılı devletlerin eğitim programları uygulanmaya koymuştur. Askeri alanda atılan yenilik hareketleri zamanla sivil alanda da kendini göstermiş, ziraat okulları, sanayi okulları gibi okullar memleketin her köşesinde açılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, askerlik alanı dışındaki mesleki teknik eğitim- öğretimde büyük gelişmelerin sağlanması, Tanzimat Döneminde olmuş diyebiliriz.

Tanzimat Dönemindeki mesleki teknik eğitim alanındaki gelişmeler, II. Meşrutiyet döneminde de olumlu yönde devam etmiştir. II. Meşrutiyet döneminde mesleki teknik eğitim alanında, sanayi okulları ve ziraat okulları daha etkili olmuştur. Bu okullar, açıldıkları bölgelerin gelişmesinde büyük katkılar sağlamıştır.

Türkiye’de Cumhuriyet dönemi Mesleki Teknik Eğitim alanındaki gelişmelere baktığımızda; Cumhuriyet öncesi mesleki teknik eğitim sahasında olumlu gelişmeler olsa da, mesleki teknik eğitim alanında çok büyük eksiklikler vardı. Bu eksiklikler özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında daha da açığa çıkmıştır. Mesleki teknik eğitim alanındaki eksiklikleri gören Atatürk, mesleki teknik eğitimle bizzat ilgilenmiştir. Türkiye’nin mesleki teknik eğitimini şekillendirmek için Türkiye’ye Mesleki Teknik Eğitim alanında yabancı uzmanlar getirtirmiş, yurt dışına bu alanda uzmanlaşmak için öğrenciler getirtirmiştir.

Türkiye’de Atatürk’le başlayan mesleki teknik eğitim alanındaki çalışmalar, ilerleyen yıllarda, daha düzenli ve verimli hale getirmeye çalışılmıştır. Bu dönemde mesleki teknik eğitim alanında, bütün örgün ve yaygın eğitim teşkilatları imkânlar dâhilinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemde Türkiye’deki mesleki teknik eğitim, Milli Eğitim Şuraları ve Beş Yıllık Kalkınma Planlarında derinlemesine incelemiş, mesleki teknik eğitim alanındaki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.

Bu değerlendirmelerden sonra, çalışmamızın amacını en sade biçimde şöyle ifade edebiliriz; Türkiye’de mesleki eğitimin tarihi gelişim seyrini,2. Meşrutiyeti(1908) başlangıç noktası seçip mesleki eğitim için düzenleme getirilen 1986 yılı 3308 sayılı mesleki eğitim kanununa karar geçen zaman diliminde, Türkiye’deki mesleki eğitimin gelişim aşamalarını ortaya çıkarmaktır. Çalışmamızın 1. Bölümünde Türkiye’de II. Meşrutiyet Öncesi Mesleki Teknik Eğitim başlığıyla, Türkiye’de II. Meşrutiyet Öncesi Dönemi’nde Mesleki Teknik Eğitimi incelemeye çalıştık, çalışmanın 2. bölümünde Türkiye’de II. Meşrutiyet Dönemi Mesleki Teknik Eğitim başlığıyla Türkiye’de II. Meşrutiyet Dönemi Mesleki Teknik alanında, açılan okullar ve gelişmeler ifade edilmiştir. Çalışmanın 3. Bölümünde Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Mesleki Teknik Eğitim konu başlığıyla bu dönemde gerçekleşen yenilikler ve eğitim öğretim faaliyetleri ve açılan eğitim-öğretim kurumları açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümü 4.bölümde ise Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitimin, Milli Eğitim Şuralarında ve Beş Yıllık Kalkınma planlarındaki yeri ve önemi ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Mesleki Eğitim, Teknik Eğitim, Mesleki Teknik Eğitim, Yaygın Eğitim, Halk Eğitimi, Tanzimat Dönemi Mesleki Eğitim, 2.Meşrutiyet Dönemi Mesleki Eğitim, Cumhuriyet Dönemi Mesleki Eğitim, Milli Eğitim Şuralarında Mesleki Eğitim, Kalkınma Planlarında Mesleki Eğitim.

ABSTRACT

Vocational technical education in Turkey, since the beginning of Turks in Anatolia, as formal vocational technical education began to spread in Anatolia with Ahi, Gedik and Lonca. In this period vocational technical education occurred as the master-apprentice tradition. Conditions of that period vocational technical education institutions in Anatolia was providing the community needs in the best way. But at the beginning of 1700 the Ottoman Empire entered the period of stagnation, vocational technical education system couldn't renew itself then distortions began.

In 18 century The Ottoman Empire dropped behind the western states in military and economic areas. To resolve this negativity, state on the first business tried to take the western technique as a military. By opening the military schools the state has implemented training programs of western states. In time, innovation movements in the military field, shown itself in the civilian area like agricultural schools, industrial schools, other schools began to open up in every corner of the country. During this period, major developments provision of vocational technical education and training outside military service area, we can say was the Tanzimat period.

Developments in the field of vocational technical education in the Tanzimat period. Continued positive direction in the period of constitutional monarchy II. In II. constitutional period in the field of vocational technical education, industrial schools and agricultural schools have been more effective. These schools made major contributions to the development of the regions they were opened.

Looking at the developments in Turkey in the Republican era of vocational technical education, although the positive developments in the field of pre-republic vocational and technical education, there were substantial deficiencies in the field of vocational and technical education. These shortcomings were more exposed especially during the war of independence. Atatürk realized the shortcomings in the field of vocational technical education, he dealt with vocational and technical training personally. To shape vocational and technical education in Turkey, he made

foreign experts to come to the field of vocational technical education, he made students sent abroad to specialize in this area.

In Turkey, studies in the field of vocational and technical education beginning with Atatürk, in later years, tried to make it more streamlined and efficient. During this period, in the field of vocational and technical training, all was attempted to establish formal and informal education organizations. Also during this period, the vocational technical education was examined in depth in national education and the five year development plans, lack of vocational and technical education field was tried to handled.

After these assessments, the purpose of our study can be expressed as the simplest way as follows, the historical development of vocational education in Turkey. 2nd constitutional monarchy (1908) selected the starting point for the regulation of vocational education, to vocational education law no. 3308 of 1986 was brought the decision, reveals the developmental stages of vocational education in Turkey. In the 1st part of study, under the title of vocational and technical education before II. constitutional, we tried to examine vocational and technical education before the II. constitutional in Turkey. In 2nd section of the study, under the title of vocational and technical education in II. constitutional era, It is expressed the improvements and opened schools for vocational and technical field in II. constitutional era. In 3rd section of the study, under the title of vocational and technical training republican era in Turkey, it is tried to explained the actualized innovations, education and teaching activities and opened education and training institutions. In section 4 the last part of the study, importance and place of vocational technical education in national education councils and the five year development plans have been expressed.

Key Words: Education, Vocational Education, Technical Education, Vocational And Technical Education, Adult Education, Public Education, The Reformation Period Vocational Education, 2. Constitutionalism Period Vocational Education Period, The Republican Period Vocational Education, Vocational Education In National Education Councils, Vocational Education In Development Plans.

ÖNSÖZ

Eğitim bir milletin geleceğine yön veren önemli bir unsurdur. Bir toplumu var eden eğitimidir. Eğitim bir bütündür. Biz bu bütünün mesleki teknik eğitim kısmını incelemeyi amaç edindik.

Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimiyle ilgili bugüne kadar yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerine bakıldığında, konuyu detaylı şekilde inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar daha çok yüksek lisans düzeyinde olup, bu çalışmalarda Türkiye’deki mesleki teknik eğitimin tarihi gelişimi ile ilgili, dar kapsamlı özet bilgiler sunulmuştur. Ayrıca bu çalışmalarda Türkiye’deki mesleki teknik eğitim bir bütün olarak ele alınmamış, belli dönemler çalışılmıştır. Yapılan bu tezde ise; konu bir bütün olarak ele alınmış, diğer çalışmalarda kullanılmayan arşivlerden de yararlanılmıştır. Bu da, tezin önemini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Bu tezin amacını kısaca şu şekilde ifade edebiliriz. Türkiye’de mesleki teknik eğitimin tarihi gelişim seyrini, 2. Meşrutiyeti (1908) başlangıç noktası seçip, mesleki teknik eğitim için düzenleme getirilen 1986 yılı 3308 sayılı mesleki eğitim kanununa kadar geçen zaman diliminde, Türkiye’deki mesleki teknik eğitimin gelişim aşamalarını ortaya çıkarmaktır.

Tezimizi oluştururken yararlandığımız temel kaynaklar şunlardır: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi, Mesleki Teknik Eğitim Kanunları, Nizamnameler, Milli Eğitim Şuraları, Beş Yıllık Kalkınma Planları, Eğitim Raporları, Mesleki Teknik Eğitim Dergi ve Gazeteleri, 2. Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi Gazeteleri ile konuyla ilgili kitap ve tezlerdir. Bu kaynakları incelerken Milli Eğitim Bakanlığı’nın Arşiv kütüphanesinin katalogları, konulara göre tasnif edilmediğinden inceleme çalışmaları uzun süreçli olmuştur.

Tez konusunun belirlenmesi, içeriğinin, şekillendirilmesi ile tezin her aşamasında eleştiri ve teşvikleriyle katkıda bulunan başta danışmanım, Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK olmak üzere tez izleme komitesi ve tez izleme jürisinde görev alan sayın Prof. Dr. Oğuz AYTEPE ve Prof. Dr. Biçe SÜKAN, Prof. Dr. Mesut ÇAPA, Yrd. Doç. Dr. A. Kürşat GÖKKAYA, hocalarıma, eleştiri ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca hem tezin yazımında hem de kendisine

ayırmam gereken zamanı ve ilgiyi bu teze ayırmama izin verdiği için eşim Hatice'ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışmada yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Hasan Hüseyin Gören'e de içtenlikle teşekkür ederim.

Mustafa KILINÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	xx
KISALTMALAR	xxiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1. TÜRKİYE'DE II. MEŞRUTİYET ÖNCESİ MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM. 8

1.1. Ahilik	11
1.1.1. Ahilerde Eğitim ve Törenler	13
1.1.1.1. İş Dışında Eğitim	13
1.1.1.2. İş Başında Eğitim	13
1.1.2. Ahilerde Ehliyet Dereceleri	14
1.1.2.1. Yamaklık	14
1.1.2.2. Çıraklık	14
1.1.2.3. Kalfalık	14
1.1.2.4. Ustalık	14
1.1.3. Ahilikte Örnek Çırak Çıkarma Töreni	15
1.1.4. Ahi Birliklerinin Çözülmesi	15
1.1.5. Ahi Teşkilatının Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonu	16
1.2. Gedik	17
1.3. Loncalar ve Enderun Mektebi	18
1.3.1. Enderun Mektebi	18
1.3.2. Loncalar	21
1.3.3. Lonca Teşkilatının Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonu	23

1.4. II. Meşrutiyete Kadar Açılan Mesleki Teknik Eğitim Kurumları	24
1.4.1. II. Meşrutiyete Kadar Askeri Alanda Açılan Mesleki Teknik Eğitim Kurumları	24
1.4.1.1. Humbarane-i Mühendishane (1734)	24
1.4.1.2. Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1773)	26
1.4.1.3. Mühendishane-i Berri-i Hümayun (Kara Ordusu Mühendis Okulu (1795)	28
1.4.1.4. Tıphane-i Amire ve Cerrahane-i Mamure (1827)	32
1.4.1.5. Mektebi Funun-i Harbiye (1834)	34
1.4.1.6. Muzıka-ı Hümayun Mektebi (1834)	36
1.4.1.7. Gülhane Askeri Tababat Tadbikatı Mektebi (1898)	38
1.4.2. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Kız ve Erkek Teknik Eğitim –Öğretim Okulları	39
1.4.2.1. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Kız Teknik Eğitim– Öğretim Okulları	39
1.4.2.1.1. Kız Islahhanesi(1864)	39
1.4.2.1.2. Kız Sanayi Mektebi(1869)	40
1.4.2.2. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Erkek Teknik Eğitim – Öğretim Okulları	43
1.4.2.2.1. Islahhaneler	43
1.4.2.2.2. Telgraf Mektebi(1860)	48
1.4.2.2.3. Sanayi Mektebi(1868)	52
1.4.2.3. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Ziraat ve Orman Okulları	58
1.4.2.3.1. Ziraat Okulu(1847)	58
1.4.2.3.2. Orman Mektebi(1870) ve Maadin Mektebi(1874)	62
1.4.2.3.3. Bağ ve Aşı Ameliyat Mektebi (1887)	64
1.4.2.3.4. Ameli Ziraat Mektepleri (1887)	65
1.4.2.3.5. Mülkiye Baytar Mektebi (1889)	66
1.4.2.3.6. Aşı Memurları Mektebi (1892)	68

1.4.2.3.7. Çoban Mektebi (1898)	68
1.4.2.4. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Sivil Alanda Açılan Mühendis ve Mimar Okulları	69
1.4.2.4.1. Darül Fünuni Sultanı (1874)	69
1.4.2.4.2. Fenni Resim ve Mimari Mektebi (1876)	70
1.4.2.4.3. Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi (1882)	71
1.4.2.4.4. Hendese-i Mülkiye Mektebi (1883)	73
1.4.2.5. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Öğretmen Okulları	75
1.4.2.5.1. Darül Muallimim (1847)	75
1.4.2.5.2. Darül Muallimat (1870)	77
1.4.2.5.3. Menşe-i Muallimin (1875)	79
1.4.2.6. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Memur Okulları	80
1.4.2.6.1. Darül Fünuni Osmani (1845)	80
1.4.2.6.2. Mekteb-i Mülkiye (1859)	80
1.4.2.6.3. Lisan Mektebi (1864-1883)	82
1.4.2.6.4. Kaptan ve Çarkçı Mektebi (1870)	83
1.4.2.6.5. Mekteb-i Fünuni Maliye (1878)	84
1.4.2.6.6. Polis Dershaneleri (1889)	84
1.4.2.6.7. Gümrük Memurları Mektebi (1892)	84
1.4.2.7. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Sağlık Alanında Açılan Okullar	85
1.4.2.7.1. Ebe Mektebi (1842)	85
1.4.2.7.2. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (1866)	86
1.4.2.7.3. Eczacı Mektebi (1879)	86
1.4.2.8. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Hukuk ve Ticaret Mektepleri	88
1.4.2.8.1. Hukuk Mektebi (1878)	88
1.4.2.8.2. Ticaret Mektebi (1882)	88
1.4.2.9. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Diğer Okullar	89

1.4.2.9.1. Müze Mektebi (1874)	89
1.4.2.9.2. Dilsiz ve Körler Mektebi (1889)	89
1.4.2.9.3. Darülhayr-ı Ali (1903)	89

2. BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM..... 91

2.1. II. Meşrutiyet Dönemi Orta Öğretim Meslek Okulları	91
2.1.1. Sanayi Okulları	91
2.1.1.1. Erkek Sanayi Okulları	91
2.1.1.1.1. Dersaadet Sanayi Mektebi (Mektebi Sanayi Osmani)	91
2.1.1.1.2. Taşra Okulları	100
2.1.1.1.2.1. Ankara Bölge Sanat Okulları	101
2.1.1.1.2.2. Bursa Bölge Sanat Okulu	104
2.1.1.1.2.3. Diyarbakır Bölge Sanat Okulu	106
2.1.1.1.2.4. Edirne Bölge Sanat Okulu	107
2.1.1.1.2.5. İzmir Bölge Sanat Okulu	108
2.1.1.1.2.6. Kastamonu Bölge Sanat Okulu	109
2.1.1.1.2.7. Konya Bölge Sanat Okulu	113
2.1.1.1.2.8. Sivas Bölge Sanat Okulu	115
2.1.1.2. Kız Sanayi Okulları	115
2.1.1.2.1. Üsküdar Kız Sanayi Okulu	115
2.1.1.2.2. İstanbul Kız Sanayi Okulları	111
2.1.1.2.3. İnas Sultanileri	120
2.1.1.2.4. Özel Sanayi Okulları	122
2.1.2. Ziraat Okulları	122
2.1.2.1. Amele Mektepleri	123
2.1.2.2. Çiftlik Mektepleri	124
2.1.2.3. Ziraat-i Ameliyat Mektepleri	124
2.1.3. Özel Tarımsal Okul ve Kuruluşlar	126
2.1.3.1. Bağcılık, Bahçivanlık ve İpekçilik Ameliyat Mektebi	126

2.1.3.2.Darulharirler	126
2.1.3.3.Sütçülük Okulu	126
2.1.4. Ormancılık Okulları	127
2.1.4.1.Orman Ameliyat Mektepleri	127
2.1.4.2.Orman Jandarma Mektebi	128
2.1.5. Polis Okulları	128
2.1.5.1.İstanbul Polis Okulu	128
2.1.5.2.Diğer Polis Okulları	131
2.1.6. Müzik Okulları	132
2.1.6.1.Darut Talim-i Musiki Mektebi	132
2.1.6.2.Musiki Mektebi	132
2.1.6.3.Darül Musiki Osmani	132
2.1.6.4.Darülhan (Konservatuar)	133
2.1.6.5.Mızıka Mektebi	136
2.1.7. Adliye Okulları	137
2.1.7.1.Adliye Mektebi	137
2.1.7.2.Adliye Tatbikat Mektebi	137
2.1.8. Yetimler İçin Açılan Okullar	138
2.1.8.1.Darülhayr-ı Ali	138
2.1.8.2.Darüleytam	138
2.1.8.3.Darüleytam-ı Osmanî	141
2.1.9. Ana Okulları	142
2.1.9.1. Osmanlı Ana Mektebi	142
2.1.9.2.Ana Mektebi ve Ana Öğretmen Okulu	143
2.1.10. II. Meşrutiyet Öncesi Diğer Ortaöğretim Meslek Okulları	145
2.1.10.1. Tatbikat-i Baytariye Mektebi	145
2.1.10.2. Şimendifercilik Mektebi	147
2.1.10.3. Darülbedayi Osmanî	148
2.1.10.4. Daireyi Harbiye Mektebi	150
2.1.10.5. Mektebi Evkaf	151
2.1.10.6. Belediye Çavuşan-ı Mektebi	153
2.1.10.7. Aşçı ve Garson Mektebi	154

2.1.10.8. Rüsumat (Gümrük)Memurları Okulu	154
2.1.10.9. Çırac Mektepleri	155
2.2. II. Meşrutiyet Dönemi Mesleki Yüksek Okulları	156
2.2.1. Mühendislik Okulları	156
2.2.1.1.Kondüktör Mektebi	156
2.2.1.2.Mühendis Mektebi	157
2.2.2. Memurlukla İlgili Okullar	161
2.2.2.1.Kadastro Mektebi Alisi	161
2.2.3. Ormanla İlgili Okullar	163
2.2.3.1.Orman Mektebi Alisi	163
2.2.4. Sanatla İlgili Okullar	165
2.2.4.1.Kız Darülfünun (İnas Darülfünunu)	165
2.2.4.2.Sanayi Nefise Mektebi Alisi	166
2.2.5. Ulaşım ve Haberleşme ile İlgili Okullar	170
2.2.5.1.Tevsi-i Ticareti Bahriye Milli Kapitan ve Çarkçı Mektebi Alisi	170
2.2.5.2.Posta ve Telgraf Mektebi Alisi	171
2.2.6. Ziraatla İlgili Okullar	174
2.2.6.1.Bölge Yüksek Ziraat Okulları	174
2.2.6.1.1. Mıntıka Ziraat Mekatib-i Aliyesi	174
2.2.6.2.Halkalı Ziraat Mektebi Alisi	176
2.2.7. Hayvancılıkla İlgili Okullar	178
2.2.7.1. Mülkiye Baytar Mektebi Alisi	178
2.2.8. Sağlıkla İlgili Okullar	180
2.2.8.1. Eczacılık Mektebi Âlisi	180
2.2.8.2. Dişçilik Mektebi Âlisi	181
2.2.8.3. Tabip Muavinliği Okulu	183
2.2.9. Ticaret ve Maliye İle İlgili Okullar	184
2.2.9.1. Ticaret Mektebi Âlisi	184
2.2.9.2. Maliye Mektebi Âlisi	187

3 . BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE CUMHURİYET DÖNEMİ MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM

3.1. Türkiye’de Atatürk Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim (1923-1938) 190

3.1.1. Atatürk ve Mesleki Eğitim	192
3.1.2. Mesleki Teknik Öğretim İçin Getirilen Yabancı Uzmanlar	197
3.1.2.1.Prof. Dr. John Dewey	197
3.1.2.2.Prof. Dr. Alfred Kühne	200
3.1.2.3.Prof. Dr. Ömer Buyse	201
3.1.2.4.Prof. Dr. Mimar Ernest Egli	206
3.1.2.5.Diğer Uzmanlar	207
3.1.3. Bakanlık Merkez Teşkilatında Mesleki ve Teknik Öğretim Dairesinin Kuruluşu	208
3.1.4. Mesleki Tedrisatın Teşkilatlandırılması Bakımından Neşredilen Kanunlar	210
3.1.5. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mevcut Orta Öğretim Örgün Meslek Okulları	210
3.1.5.1.Erkek Sanat Okulları	212
3.1.5.1.1. Diyarbakır Sanayi Mektebi	213
3.1.5.1.2. Konya Sanayi Mektebi	213
3.1.5.1.3. Aydın Sanayi Mektebi	214
3.1.5.1.4. Bolu Sanayi Mektebi	214
3.1.5.2.Ticaret Öğretimi Veren Okullar	215
3.1.5.3.Kız Sanat Okulları	216
3.1.6. Orta Öğretim Meslek okulları Öğretim Programlarının Düzenlenmesi	217
3.1.7. Cumhuriyetin ilk Yıllarında Yüksek Dereceli Mesleki ve Teknik Okullar	220
3.1.7.1.İstanbul (Yıldız) Teknik Okulu	220
3.1.7.2.Zonguldak Maden Teknik Okulu	223
3.1.7.3.İstanbul Yüksek Mühendis Okulu	225
3.1.7.4.Yüksek Ticaret Okulları	226

3.1.7.5.İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu	227
3.1.7.6.Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu	228
3.1.7.7.Ankara Kız Teknik Öğretmen Okulu	231
3.1.8. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Diğer Meslek Okulları	234
3.1.9. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yaygın Mesleki Teknik Eğitim	235
3.1.10. Meslek Okullarının Milli Eğitim Bakanlığına Devredilmesi	239
3.1.11. Meslek Okulları için Avrupa'ya Öğrenci Gönderilmesi	240
3.2. Türkiye’de Mesleki Teknik Öğretim Genel Müdürlüğünün Kurulması ve 1941 Yılına Kadar Mesleki Teknik Eğitimde Yapılan Çalışmalar	243
3.3. 1941-Mesleki Teknik Öğretim Müsteşarlığının Kurulması ve Yapılan Çalışmalar	245
3.4. Türkiye’de 1941-1975 Yılları Arası Mesleki Teknik Eğitim	248
3.4.1.Türkiye’de 1941–1975 Yılları Arası Mesleki Teknik Öğretim Örgün Eğitim Kurumları	248
3.4.1.1. Erkek Teknik Öğretim Okulları	248
3.4.1.1.1. İlkokul Mezunu Kabul Edenler	249
3.4.1.1.1.1. Erkek Orta Sanat Okulları	249
3.4.1.1.1.2. Erkek Sanat Enstitüleri	250
3.4.1.1.1.3. Orta Yapı Okulları ve Yapı Enstitüleri	252
3.4.1.1.1.4. Kimya Sanat Enstitüsü	254
3.4.1.1.1.5. Pratik Sanat Okulları	254
3.4.1.1.1.6. Muhtelif Gayeli Orta Okullar	254
3.4.1.1.2. Üç Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları ile ,Orta Okul ve Muhtelif Gayeli Orta Okul Mezunu Kabul Eden Okullar	256
3.4.1.1.2.1. Erkek Sanat Enstitüsü	256
3.4.1.1.2.2.Matbaacılık Okulu	257
3.4.1.1.2.3.Motor Sanat Enstitüsü	258
3.4.1.1.3. Erkek Sanat, Yapı ve Motor Sanat Enstitüsü Mezunlarını Kabul Eden Okullar	259
3.4.1.1.3.1.Yol Makineleri Tamirciliği ve Operatörlüğü Sınıfı	259
3.4.1.1.3.2.Tekniker Okulu	260
3.4.1.2. Kız Teknik Öğretim Okulları	262

3.4.1.2.1. Kurslar	263
3.4.1.2.1.1. Gezici Kadın Kursları	263
3.4.1.2.1.2. Ev ve Aile Yönetimi Kursları	264
3.4.1.2.1.3. Ana Çocuk Sağlığı Merkezlerindeki Kurslar	264
3.4.1.2.2. Örgün Eğitim Kurumları	264
3.4.1.2.2.1. Kız Sanat Okulları	264
3.4.1.2.2.2. Kız Sanat Orta Okulları	266
3.4.1.2.2.3. Kız Enstitüleri	267
3.4.1.2.2.3.1. Kız Enstitüsünde Dersler	268
3.4.1.2.2.3.2. Kız Enstitülerinde Bina ve Tesisat	270
3.4.1.2.2.3.3. Kız Enstitülerinde Atölye ve Laboratuvar	270
3.4.1.2.2.3.4. Kız Enstitülerinde Sipariş Atölyeleri	271
3.4.1.2.2.3.5. Kız Enstitülerinde Haftalık Ders Programı	272
3.4.1.2.2.4. Gezici Kadın Kurslarına Öğretmen Yetiştirme Merkezi	272
3.4.1.2.2.5. Kız Sanat Öğretmen Okulu	273
3.4.1.2.2.6. Ticaret ve Turizm Okulları	273
3.4.1.2.2.6.1. Orta Derecedeki Ticaret Okulları	273
3.4.1.2.2.6.1.1. Ticaret Liseleri	273
3.4.1.2.2.6.1.2. Akşam Ticaret Liseleri	274
3.4.1.2.2.6.1.3. Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri	275
3.4.1.2.2.6.1.4. Sekreterlik Meslek Liseleri:	275
3.4.1.2.2.6.2. Yüksek Dereceli Ticaret Okullar	276
3.4.1.2.2.6.2.1. İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri	276
3.5. Türkiye’de 1923-1975 Yılları Arası Mesleki Teknik Öğretim Örgün Eğitim Kurumlarından Milli Eğitim Bakanlığı Dışında Diğer Bakanlıklara Bağlı Açılan Okullar	276
3.5.1. İç İşleri Bakanlığına Bağlı Okullar	276
3.5.1.1. Orta Dereceli Okullar	276
3.5.1.1.1. Polis Koleji	276
3.5.1.2. Yüksek Dereceli Okullar	277
3.5.1.2.1. Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenim Bölümü	277
3.5.2. Maliye Bakanlığına Bağlı Okul	277

3.5.2.1. Maliye Okulu	277
3.5.3. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına Bağlı Okullar	278
3.5.3.1. Orta Dereceli Okullar	278
3.5.3.1.1. Köy Ebe Okulları	278
3.5.3.1.2. Sağlık Kolejleri	278
3.5.3.2. Yüksek Dereceli Okullar	279
3.5.3.2.1. Ankara Gevher Nesibe Sağlık Eğilim Enstitüsü	279
3.5.3.2.2. İstanbul Florence Nightingale Yüksek Hemşire Okulu	279
3.5.3.2.3. Sosyal Hizmetler Akademisi	280
3.5.4. Ziraat Vekâletine Bağlı Okullar	280
3.5.4.1. Orta Dereceli Okullar	280
3.5.4.1.1. Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulları	280
3.5.4.1.2. Bölge Ziraat Okulları	280
3.5.4.1.3. Ziraat Teknik ve Ziraat Meslek Lisesi	281
3.5.4.1.4. Ev Ekonomisi Teknik ve Ev Ekonomisi Meslek Lisesi	281
3.5.4.1.5. Hayvan Sağlığı Memurları Meslek Lisesi	281
3.5.4.1.6. Laborant Meslek Lisesi	282
3.5.4.1.7. Orman Muhafaza Memuru Eğitim Merkezi	282
3.5.4.1.8. Meteoroloji Teknik Lisesi	283
3.5.4.2. Üniversitelerde Ziraatla İlgili Meslekî Öğretim	283
3.5.5. Ulaştırma Bakanlığı'na Bağlı Açılan Mesleki ve Teknik Eğitim Alanında Açılan Okullar	283
3.5.5.1. Orta Dereceli Okullar	283
3.5.5.1.1. Demiryolu Meslek Okulu	283
3.5.5.1.2. Denizcilik Bankası Sanat Ortaokulu	284
3.5.5.2. Yüksek Dereceli Okullar	284
3.5.5.2.1. Yüksek Denizcilik Okulu	284
3.5.6. Diğer Meslek Okulları	284
3.5.6.1. Tapu ve Kadastro Meslek Lisesi	284
3.5.6.2. Güzel Sanatlarla İlgili Mesleki Öğretim	285
3.6. 1923–1986 Yılları Arasında Mesleki Teknik Eğitimde Öğretmen okulları	285

3.6.1. İstanbul Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu	286
3.6.2. Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu	286
3.6.3. Köy Muallim Mektepleri	287
3.6.4. Köy Öğretmen Okulu	288
3.6.5. İlk Öğretmen Okulu	288
3.6.6. Orta Muallim Mektebi	289
3.7. Türkiye’de 1941-1975 Yılları Arası Mesleki Teknik Eğitim Yaygın Eğitim Kurumları	289
3.7.1. Akşam Okulları ve Halk Eğitimi	289
3.7.1.1.Akşam Okulları	290
3.7.1.1.1. Akşam Erkek Sanat Okulları	290
3.7.1.1.2. Akşam Kız Sanat Okulları	290
3.7.1.1.3. Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri	291
3.7.1.1.4. Akşam Erkek Terzilik Okulu	291
3.7.1.1.5. İş Okulları	291
3.7.1.1.6. Gezici Köy Kursları	291
3.7.1.1.6.1.Gezici Erkek Kursları	292
3.7.1.1.6.2.Gezici Kadın Kursları	292
3.7.1.1.7. Mektupla Öğretim Merkezi	292
3.7.1.2.Halk Eğitimi Meslek Kursları	293
3.7.1.2.1. Halk Eğitim Merkezleri	293
3.7.1.2.2. Kısa Süreli Erkek Kursları	293
3.7.1.2.3. Kısa Süreli Ticaret Kursları	293
3.7.1.2.4. Kadın Sanat Kursları	294
3.7.1.2.5. Temel Eğitim Merkezi	294
3.7.1.2.6. Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü	294
3.8. Türkiye’de 1975–1984 Yılları Arası Mesleki Teknik Eğitim	295
3.8.1. Örgün Eğitim Kurumları	295
3.8.1.1.Endüstri Meslek Liseleri	295
3.8.1.2.Kız Meslek Liseleri	296
3.8.1.3.Kız Teknik Liseleri	297
3.8.1.4.Teknik Liseler	297

3.8.1.5.Ticaret Meslek Liseleri	297
3.8.1.6.Akşam Ticaret Meslek Liseleri	298
3.8.1.7.Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri	299
3.8.1.8.Sekreterlik Meslek Liseleri	299
3.8.2. Yaygın Eğitim Kurumları	300
3.8.2.1.Endüstri Pratik Sanat Okulları	300
3.8.2.2.Akşam Endüstri Pratik Sanat Okulları	300
3.8.2.3.Pratik Kız Sanat Okulları	301
3.8.2.4.Olgunlaşma Enstitüleri	301
3.8.2.5.Çıracılık Eğitim Kurumları	302
3.9. Türkiye’de 1984-1986 Yıllarında Anadolu Meslek Liseleri	303
3.9.1. Anadolu Meslek Lisesi	303
3.9.2. Anadolu Teknik Lisesi	303
3.9.3. Anadolu Kız Meslek Lisesi	304
3.9.4. Anadolu Ticaret Meslek Lisesi	304
3.9.5. Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	304
3.9.6. Anadolu Lisesi	305
3.10. Türkiye’de 1986 Yılında Çıkarılan 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ve Bu Kanunun Getirdiği Yenilikler	305

4.BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE MESLEKİ TEKNİK EĞİTİMİN MİLLİ EĞİTİM ŞURALARINDA VE KALKINMA PLANLARINDAKİ YERİ.....	311
4.1. Milli Eğitim Şuralarında Mesleki Teknik Eğitim	313
4.1.1. I. Milli Eğitim Şurası	314
4.1.2. II. Milli Eğitim Şurası	314
4.1.3. III. Milli Eğitim Şurası	314
4.1.4. IV. Milli Eğitim Şurası	314
4.1.5. V. Milli Eğitim Şurası	314
4.1.6. VI. Milli Eğitim Şurası	314
4.1.7. VII. Milli Eğitim Şurası	316

4.1.8. VIII. Milli Eğitim Şurası	320
4.1.9. IX. Milli Eğitim Şurası	321
4.1.10. X. Milli Eğitim Şurası	322
4.2. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Mesleki Teknik Eğitime Yer	
Verilmesi	323
4.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967)	325
4.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972)	328
4.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977)	331
4.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983)	333
4.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989)	334
SONUÇ	339
KAYNAKÇA	346
EKLER	354
ÖZGEÇMİŞ	432

TABLULAR

Tablo 1: Mühendishane-i Berr-i Hümayun Ders Programı

Tablo 2: Kız Sanayi Mektebi Ders Programı

Tablo 3: Sınıf-ı İbtidaiye Ve Rüştüyeden Mürekkeb Ve Yedi Seneden İbaret Kız Sanayi Mektepleri Programı

Tablo 4: İstanbul'da Açılması Düşünülen Islahı Sanayi Mektebinin Sanat Dalları, Alınacak Öğrenci Sayısı Ve Öğretim Süreleri

Tablo 5: Mekteb-i Sanayi'de Okutulan Derslerin İsimleri

Tablo 6: Mektebi-i Sanayi'de 1313/1897 Senesinde Eğitim Gören Öğrencilerin Milleti Ve Miktarı

Tablo 7: Mektebi-İ Sanayi'nin Tarih-i Tesisinden 1313/1897 Senesi Nihayetine Değın Mevcut Talebesinin Miktarı

Tablo 8: Mülkiye Baytar Mekteb-i Alisi'nde 1313/1897 Senesinde Mevcut Talebenin Milleti Ve Miktarı

Tablo 9: Sanayi-i Nefise Mektebinin Açılmasında Ve Gelişmesinde Emeğı Geçen Memurlar

Tablo 10: Darül Muallimin Ders Programı

Tablo 11: Darül Muallimat Ders Programı

Tablo 12: Darül Muallimat Öğretim Kadrosu

Tablo 13: Darül Muallimat 1878 Ders Programı

Tablo 14: İstanbul Sanayi Mektebi Ders Programı

Tablo 15: İstanbul Sanayi Mektebi Not Sistemi

Tablo 16: İstanbul Sanayi Mektebinde Kitap Çevirileri

Tablo 17: İstanbul Sanayi Mektebinde Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler

Tablo 18: İstanbul Sanayi Mektebinde Dersler

Tablo 19: İstanbul Sanayi Mektebi Ders Programı

Tablo 20: İstanbul Sanayi Mektebi Dersler

Tablo 21: İstanbul Sanayi Mektebi Dersler

Tablo 22: İstanbul Sanayi Mektebinde Yabancı Personel

Tablo 23: Bursa Sanayi Mektebinde Ders Programı

Tablo 24: Kastamonu Bölge Sanat Okulu Ders Programı 1

- Tablo 25: Kastamonu Bölge Sanat Okulu Ders Programı 2
- Tablo 26: Kastamonu Bölge Sanat Okulu Öğrenci Sayıları
- Tablo 27: Konya Bölge Sanat Okulu Ders Programı
- Tablo 28: İnas Sanayi Sultanileri Haftalık Tevzi Ders Cetveli Derus-u Umumiye
- Tablo 29: İnas Sanayi Sultanileri Haftalık Sanat Dersleri
- Tablo 30: Ziraat Okulu Müfredat Ders Programı
- Tablo 31: Tatbikat-ı Baytariye Mektebi Ders Programı
- Tablo 32: Sanayi-i Nefise Mektebi 1913 Ve 1914 Öğrencileri
- Tablo 33: Ziraat-i Âliye'de Okutulan Dersler
- Tablo 34: Dişçilik Mektebi Alisi Ders Programı
- Tablo 35: Vilayetlerin, Sanat Okullarına Göre Ayrıldıkları Bölgeler
- Tablo 36: Erkek Sanat Okulları (1926)
- Tablo 37: Diyarbakır Sanayi Mektebi Ders Programı
- Tablo 38: Konya Sanayi Mektebi Ders Programı
- Tablo 39: Sanayi Mektepleri Mezunları
- Tablo 40: Kız Teknik Öğretmen Okulu 1935–1936 Öğretim Yılı Haftalık Ders Programı
- Tablo 41: Kız Teknik Öğretmen Okulu 1938–39 Öğretim Yılında Haftalık Ders Programı
- Tablo 42: 1927 Yılından İtibaren 1939 Yılına Kadar Muhtelif Avrupa Devletlerine Gönderilmiş Olan Meslek Talebesi
- Tablo 43: Erkek Sanat Orta Okulu, Okul Sayıları Ve Öğrenci Sayıları
- Tablo 44: Erkek Sanat Enstitüsü Öğrenci Ve Okul Sayıları
- Tablo 45: Motor Sanat Enstitüsü 1957 Yılı Haftalık Ders Programı
- Tablo 46: Yol Makineleri Tamirciliği Ve Operatörlüğü Sınıfının Değişik Yıllardaki Öğrenci Durumu
- Tablo 47: Selçuk Kız Enstitüsü Ders Programı (1932–1933)
- Tablo 48: Milli Eğitim Şuraları Ve Gündemleri
- Tablo 49: 1961 Yılında Türkiye'de Eğitim Durumu
- Tablo 50: 1966–1967 Öğretim Yılında Okullarda Öğrenci Öğretmen Sayıları Ve Bu Sayılarla İlgili Oranlar

Tablo 51: Eğitim Kademelerinde Okul Çağı Nüfus Öğrenci Ve Okullaşma Oranları
(1973–1978)

Tablo 52: Okullaşma Oranları (1973–1978)

Tablo 53: V. Plan Döneminde Orta Okullarda Hedef Alınan Genel Ve Mesleki-
Teknik Öğrenci Sayıları Ve Okullaşma Oranları

KISALTMALAR

- a.g .m.** : Adı geçen makale
a.g. e. : Adı geçen eser
Bknz. : Bakınız
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
TTK : Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
ETÖGM : Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü
KTÖGM : Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü
ÇYEGM : Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü
TTÖGM : Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğü
M.T.Ö : Mesleki Teknik Öğretim
s. : Sayfa

GİRİŞ

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini etkileyen birçok etken vardır. Coğrafi konumu, yeraltı ve yerüstü kaynakları, nitelikli insan gücü gibi faktörler bunlardan bazılarıdır. Ama ülkenin kalkınmasını etkileyen bu unsurlar içinde en önemlisi yetişmiş nitelikli insan gücüdür. Yeraltı ve yerüstü kaynaklarımız daimi olmayabilir. Coğrafi konumumuzdan yeteri kadar yararlanamayabiliriz fakat nitelikli insan gücü oluşturduğumuzda kalkınma için hiçbir engel kalmaz.

Nitekim gelişmiş diye nitelediğimiz ülkelerde durum böyledir. En çarpıcı örneği ile Japonya gelişmişliğini sadece yetişmiş nitelikli insan gücüne dayanır. Peki, nitelikli insan gücü nasıl oluşacak? Tabii o da ancak eğitimle mümkündür. Eğitim nedir? Eğitim; Toplumun tüm bireyleri için ortak olan davranışları (bilgi, beceri ve tavırlar) geliştirmeyi amaçlayan eğitime, genel eğitim, belirli bir meslek alanında başarılı olarak çalışabilmek için gerekli davranışları kazandıran eğitime de meslek eğitimi denilmektedir. Genel eğitim, toplumu meydana getiren bireylerin toplu olarak yaşamalarını sağlayan genel kültürü kazandırır. Meslek eğitimi ise, bir meslek için gerekli olan özel kültürü kazandırır.

Genel ve mesleki eğitim bir bütünün parçalarıdır. Genel ve mesleki eğitimin, eğitim sisteminin bütünü içinde birbirini tamamlayıcı işlevleri vardır. Yalnız genel eğitim veya yalnız mesleki eğitim bireyleri hayata hazırlamak için yeterli değildir. Ancak bu genel ve mesleki eğitim bir bütünün parçalarıdır ilkesi oldukça yenidir. Uzun yıllar eğitim, insanları beyaz yakalı mesleklere hazırlama anlamında kullanılmıştır. Mesleki eğitim, eğitim sisteminin dışında, Ahi, Lonca ve Çıraklık örgütlerince sürdürülmüştür.¹

Bireyin eğitimi, özellikle mesleki eğitimi söz konusu olduğuna göre, kendisine bu alanda gerekli bilgi ve beceriler ilgili öğretim kurumları tarafından kazandırılmaktadır. Nitekim ülkemizde meslek eğitimi, bir sistem içinde 13.yüzyılda

¹ Hıfzı Doğan, **Mesleki ve Teknik Eğitim Sempozyumu**, Yayına Hazırlayan Mehmet Külahçı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983,s.7-8

yaygın eğitim kurumu olarak Ahilikle başlamış ve örgün meslek-sanat okullarının açıldığı 1860'lı yıllara kadar sürdürülmüştür.²

Çalışmamızı, mesleki teknik eğitimin tanımı, mesleki teknik eğitimin amacı, mesleki ve teknik eğitimin, eğitim içindeki yeri ve önemi konu başlıklarında sürdürerek, mesleki teknik eğitimin anlaşılmasını kolaylaştırarak, çalışmamızı daha anlaşılır hale getirmeye çalışacağız.

Mesleki teknik eğitimin tanımı: Mesleki teknik eğitimin tanımı, gerek bilgi ve teknolojinin ilerlemesi gerekse mesleki teknik eğitime bakışın değişmesinden dolayı farklı farklı tanımları yapılmaktadır. Uzmanlar kendi bakış açıları doğrultusunda tanımlar yapmışlardır. Bazı uzmanlar mesleki teknik eğitimimi bir bütün olarak tanımlarken bazıları mesleki teknik eğitimi meslek eğitimi ve teknik eğitim olarak ayrı ayrı tanımlamışlardır. Bizde bu tanımlardan yaygın olanlardan bazılarına yer vereceğiz.

Mesleki teknik eğitimi ayrı ayrı tanımlamalara örnek;

Mesleki eğitim: Bir kimsenin belli bir mesleğe uyumunu ve o mesleğin başarılı bir üyesi olmasını sağlamayı amaç edinen eğitimidir. Teknik eğitim ise: Bir tekniğin usul ve becerilerinin öğretilmesidir.³

Mesleki teknik eğitimi ayrı ayrı tanımlayan tanımlardan biri de şudur; Mesleki Eğitim: Bireye iş hayatındaki belirli bir meslek ile ilgili bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazandıran ve bireyin yeteneklerini çeşitli yönleriyle geliştiren eğitim sürecidir. Teknik eğitim ise: ileri seviyede fen ve matematik bilgisi ile uygulamalı teknik yetenekleri gerektiren, becerili işçi ile mühendis arasındaki meslek kademesindeki bir görev için gerekli olan bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını geliştirme sürecidir. Teknik eğitim, temel mühendislik alanlarında yaygın olmakla birlikte bu alanlarda sınırlı değildir. Tarım, sağlık, beslenme, ticaret ve diğer

² Kemal Turan, **Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996,s.13

³ Nurettin Gemici, **Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimin Gelişimi ve Endüstri Meslek Liselerinin Durumu**, İstanbul Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993,s.1

alanlarda da bilim ve teknolojideki gelişmelere paralel olarak teknik eğitim uygulamaları gelişmektedir.⁴

Mesleki teknik eğitimi bir bütün olarak ele alan tanımlardan en yaygın iki tanım şunlardır; Mesleki teknik eğitim: Bireysel ve toplumsal yaşam için zorunlu olan belirli bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve pratik uygulama yeteneklerini kazandırarak bireyi zihinsel, duygusal, sosyal, ekonomik ve kişisel yönleriyle dengeli biçimde geliştirme sürecidir.⁵

Diğer bir tanımla mesleki teknik eğitim: Toplum ve bireylerin gerekli ihtiyaçlarını karşılamak üzere belirli bir meslek alanına ilişkin bilgi, beceri ve davranış kazandıran, bireyin yeteneklerini geliştirerek toplumda sosyal ve ekonomik yönden güçlü olmasını sağlayan bir süreçtir.⁶

Mesleki teknik eğitimin amacı: Mesleki teknik eğitimin amacını, genel eğitimin amaçlarından ayrı düşünmek mümkün değildir çünkü mesleki teknik eğitimle genel eğitim birbirini tamamlayan bir bütündür.

Türk milli eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri, 1739 sayılı milli eğitimin temel kanunu ile belirlenmiştir. Mesleki ve teknik eğitime ilişkin amaç ve ilkeler de söz konusu kanunda yer almaktadır. Buna ilişkin bazı maddeler şunlardır:

a) Türk Milli Eğitiminin Amaçları:

Genel Amaçlar:

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini;

a...

b...

c. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların

⁴ Mustafa Metin, Nurettin Ergen, **Türkiye’de Meslek Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu**, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Şafak Matbaası, Ankara,1983,s.21,22

⁵ Cevat Alkan, Hıfzı Doğan ve İlhan Sezgin, **Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara,1988,s.3

⁶ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2005,s.11

kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır.

b. Türk Milli Eğitimin Temel İlkeleri;

Yöneltilme

Madde 6-Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

Süreklilik

Madde-9-Fertlerin genel mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır. Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

Bilimsellik

Madde-13-Her derce ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

Planlılık

Madde-14-Milli eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim-insan gücü-istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir.

Her Yerde Eğitim

Madde-17-Milli eğitimin amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.⁷

Mesleki teknik eğitimin amacını bir bütün olarak genel eğitimin amaçlarıyla özdeşleştirmek mümkünken genel eğitimden ayrı olarak da ifade etmek mümkündür. Mesleki ve teknik eğitimin amacı, ekonomik gelişme için gerekli vasıftaki insan gücünü yetiştirmek ve yurttaşların yaşama düzeylerini yükseltmektir.⁸

Ayrıca; mesleki ve teknik eğitim; bireyi bütünüyle yetiştirir ve onun topluma uyumunu sağlar, bireyi belli bir mesleğe, mesleğin çeşitli kademelerine hazırlar ve

⁷ M.E.B, **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, a.g.e.s.12,13

⁸ Halil Kaya, **Mesleki ve Teknik Öğretimde Verimlilik Semineri**, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 1973,s.106

meslek içinde geliştirir, bireyi toplumun amaçları ve ekonomik ihtiyaçlar için yetiştirir, toplumun gelişmesini ve bütünleşmesini sağlar. İleri sanayi toplumunun ve uygarlığın gerektirdiği yeter sayıda bilgi, beceri ve davranışlara sahip insan gücünü yetiştirir.⁹

Mesleki ve teknik eğitimin, eğitim içindeki yeri ve önemi: Nasıl ki eğitimin önemi toplum ve bireyler için çok büyükse mesleki teknik eğitimin de toplum ve bireyler için önemi büyüktür. Mesleki ve teknik eğitim amaç ve konusu itibariyle genel eğitimle karşılaştırıldığında şunu açıkça görürüz:

Genel eğitim, toplumdaki tüm bireyler için ortak olan bilgi, beceri ve tavırları kazandırır. Genel eğitim, toplumu oluşturan bireylerin toplu olarak yaşamalarını sağlayan genel kültürü kazandırır. Mesleki eğitim, bireyde belirli bir meslek için gerekli olan, beceri ve tavırları geliştirir. Meslek eğitimi, özel kültür kazandırır. Genel ve mesleki eğitim, bir bütünün parçalarıdır. Genel ve mesleki eğitimin, eğitim sisteminin bütünü içinde, birbirini tamamlayıcı işlevleri vardır. Yalnız genel eğitim veya yalnız mesleki eğitim, bireyleri hayata hazırlamak için yerli değildir. Genel eğitim, mesleki eğitim için ön koşuldur. Mesleki eğitime girmek isteyen bireylerde bazı yeterliliklerin gelişmiş olması gerekir. Her bireyin, sözlü ve yazılı iletişim becerisi ile hesaplama becerisini kazanması; fizik, sosyal, biyolojik ve teknolojik çevresini tanınması; geçmişi bilmesi ve mesleki eğitim yönünden mesleklere ve çalışmaya karşı ilgi geliştirmesi gerekir. Mesleki eğitim, ancak bu temel beceriler üzerine geliştirilebilir.¹⁰

Günümüzde mesleki eğitim ile genel eğitimin bir bütün olarak ele alınmasının yanı sıra süreç içerisinde bu kavramlar üzerinde fikir ayrılıkları da mevcuttur. Bu farklı görüşler tanımlamadan ve felsefelerinden kaynaklanmaktadır.

Mesleki eğitim ile genel eğitim tanımları incelendiğinde genel kültür ve özel kültür olmak üzere iki farklı algılayışın ortaya çıktığı görülmektedir. Genel eğitim, toplumsal yaşam içerisinde bireylerin ihtiyaç duyacağı genel kültürü kazandırırken; mesleki eğitim, hedef olarak seçilen mesleki alanla ilgili bilgi, beceri ve davranışlar

⁹ M.E.B. **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, a.g.e.s.14

¹⁰ Metin, Ergen, a.g.e. s.165

şeklinde de ifade edebileceğimiz mesleğe bağlı özel bir kültürü bireylere kazandırmaktadır.¹¹

Mesleki teknik eğitimi, ister genel eğitimle bir bütün olarak görelim isterse genel eğitimle felsefe ve ilkeleri yönünden ayrı ve zıt görelim mesleki ve teknik eğitim, eğitimin bir parçasıdır, toplum ve bireyler için çok önemlidir. Sonuç itibarıyla mesleki eğitimin eğitim içindeki yerini şu cümlelerle özetleyebiliriz:

Mesleki ve teknik eğitim, bilimsel ve teknolojik gelişmeler sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Genel eğitim, mesleki ve teknik eğitim bir sistem bütünlüğü içinde ele alınır; her iki sistem birbirini bütünleyecek geçişlere açık tutulur.

Mesleki ve teknik eğitim geleceğin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için büyüme ve gelişme yeteneğine ve esnekliğe sahiptir. Mesleki teknik eğitim bireye, bir meslek için gerekli bilgi, beceri ve davranışlar kazandırmanın yanında, bireyi bir bütün olarak geliştirir. Planlı kalkınmanın gerektirdiği nitelikli insan gücünü yetiştirir.¹²

Mesleki teknik eğitimin öneminden ne kadar bahsetsek azdır. Bizde mesleki teknik eğitimin önemini kısa ve öz olarak şöyle ifade edelim:

Çağımızda, bilim ve teknolojiye meydana gelen hızlı değişme ve gelişmeler sonucu, Türk sanayisi çok boyutlu bir yapıya ulaşmıştır. Ülkemizin kalkınma hedefleri doğrultusunda istenilen hızda gelişebilmesi için, sanayi ve iş çevrelerince ihtiyaç duyulan sayıda ve nitelikte, orta düzeyde meslek elemanlarının yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, meslek ve teknik eğitim ülkemiz için büyük önem arz etmektedir.¹³

Diğer bir ifadeyle şöyle ifade edebiliriz: Dünyada teknoloji ve hizmetler altında çok hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu alanlarda ülkeler arası ve iç piyasalarda kıyasıya bir rekabet mevcuttur. Bu acımasız ortamda ayakta kalabilmek için daha seri ve daha kaliteli üretime ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni teknolojiler üretmek için de, mevcut teknolojileri en üretken şekilde kullanabilmek için de emeğin vasfının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu ise mesleki eğitimle mümkündür.

¹¹ Selin Anapa, **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim**, Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.s.7

¹² M. E. B. **Mesleki ve Teknik Eğitim Tarihçesi**, a.g.e.14

¹³ Süleyman Turgay Ünlüeser, **Mesleki Teknik Eğitimin Gelişimi ve Teknik Öğretmen Yetiştirmede Karşılaşılan Zorluklar**, Yeditepe Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007,s.16

Ucuz, vasıfsız işgücü ile düşük maliyetle üretim yaparak ayakta kalabilmenin dönemi artık gerilerde kalmıştır. Bu nedenle mesleki eğitim ayrıca önem arz etmektedir.¹⁴

Bu tanımlarla beraber sanat ve zanaat kavramlarını da açıklamak konumuz için ayrı bir önem arz etmektedir. Bu iki kavram halk arasında benzer olarak kullanılırken akademik çevrelerde de tanımları üzerinde tartışılan bir konudur. Türkçe sözlüklerde de sanatın ikinci anlamı zanaat olarak verilmektedir. Bize göre bu kavramlar birbirinin yerine sıklıkla kullanılsa da birbirinden farklıdır. Ayrıca konumuzda ifade ettiği anlamlar da sanat fakültesi hariç zanaat olarak kullanılmaktadır. Şimdi bu iki kavramın birbirinden farkını ifade edelim.

Sanat ve Zanaat her ne kadar birbirinden ayrı kavramlar olmakla beraber bu iki kavramın ortak yönleri de bulunmaktadırlar. Özellikle kimin sanatçı kimin zanaatçı olduğu konusunda günlük kullanımda hatalar yapılabilmektedir. Bu kavramları tanımlayacak olursak; sanat kişinin genellikle maddi bir beklentisi olmadan ve daha önce yapılmamış bir eserin yapılması eylemi olarak adlandırılabilir. Zanaat ise insanoğlunun maddeye dayalı etkinliklerini gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, el becerisi ve ustalık gerektiren iş olarak tanımlanabilir. Özellikle marangozluk ayakkabıcılık terzilik gibi meslekler zanaat kavramı içerisine alınabilir.

Sanat ve zanaat ve bu işleri icra edenler arasındaki farkı şu şekilde ifade edebiliriz: Sanatçı yaratı eyleminin sonucunda ortaya çıkan eserden belli maddi kaygılar gütmeyen zanaatçı ise belli bir ücret karşılığında ürün meydana getirir. İşin en başından itibaren zanaatçı işine maddiyatla başlar.

Sanat eseri çoğunlukla bir kere yapılırken zanaat eseri ayrıca bir meslek olduğundan ve para amacı güdülerek yapıldığından istenildiği kadar yapılabilir.

Sanatçının yapacağı sanat eserinde sanatçının duygusuna göre değişimler gösterirken, zanaatçı yola çıktığı ve başta planladığı işi bitirmeyi amaçlar.

Kısacası sanat yaratıcılıktır zanaat ise ustalıktır diyebiliriz.¹⁵

Bu açıklamalardan sonra, çalışmamızı; Türkiye’de II. Meşrutiyet Öncesi Mesleki Teknik Eğitim, konu başlığı olan tezin birinci bölümü ile detaylı bilgiler vererek sürdürelim.

¹⁴ Ünlüeser, a.g.e,s.16

¹⁵ <http://www.arasindakifarklar.com/2012/02/sanat-ve-zanaat-arasindaki-farklar/>

1. BÖLÜM

1. TÜRKİYE’DE II. MEŞRUTİYET ÖNCESİ MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM

Devletler insanlar gibidir; doğar, büyür ve yıkılırlar. İnsanlar nasıl ki çevresindeki kişi ya da nesnelere hem etkileniyor hem de onları etkiliyorsa devletlerde aynı biçimde çevresinden hem etkilenir hem de çevresini etkiler.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurum ve kuruluşları, kültür ortaklığıyla Osmanlı Devleti kurum ve kuruluşlarından etkilenmiştir. Çünkü geçmişin izlerini bir anda silmek mümkün değildir. İşte Türkiye’de mesleki teknik öğretimin tarihi gelişimi 1908–1986 bu çalışmamız da Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ndeki mesleki teknik öğretimin tarihini incelerken tezin iki bölümü; Türkiye de II. Meşrutiyet Öncesi Mesleki Teknik Eğitim ve Türkiye’de II. Meşrutiyet Dönemi Mesleki Teknik Eğitim olarak sınıflandırılmıştır. Buradaki amaç Türkiye’deki mesleki teknik eğitim tarihini daha iyi kavratmaktır.

Asırlarca güçlü bir devlet olarak varlıklarını devam ettiren Osmanlılar, XVI. yy’dan sonra duraklama ve gerileme sürecine girmiş, batılı devletler ise bilim ve teknikte ilerlemeye başlamışlardır.

XVIII. yüzyılın başlarına gelindiğinde, Türkler ister istemez, batılı devletlerin güçlü olduğunu kabul etmek zorunda kaldılar. Batılılaşma (yenileşme) yolunda ilk teşebbüs yani Batı Avrupa uygarlığından seçilmiş bazı unsurların taklidine benimsenmesine doğru ilk bilinçli adım 18.yüzyıl başların da atıldı. Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) antlaşmaları Osmanlı’nın Batıya yönelişinin resmi ifadeleriydi. Batı’nın üstünlüğünü fark eden devlet adamları devleti yeniden güçlü kılmak için bazı eğitim-öğretim kurumları açmaya başladılar.¹⁶

Fakat Osmanlı Devleti’nde 19.yy kadar toplum ihtiyacını karşılayan, çeşitli sanatlar ustaların dükkânlarında öğrenilirdi. Zamanın sanat öğrenme yeri olan bu dükkânlarda, çırak olarak işe başlayan bir çocuk, birkaç yıl çalıştıktan sonra kalfa olur ve daha sonra ustalık kademesine yükselirdi.¹⁷

Bu tür mesleki teknik eğitimi geleneksel eğitim diye adlandırılmaktadır.

¹⁶ Tayyip Duman, “*Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişimi*”, Türkler Cilt: 15 S. 61–72, Ankara, 2002,s.65

¹⁷ Reşat Özalp, “*Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim*”, Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi,1961,sayı,104,s.17

Sivil halkın ihtiyacını karşılayacak elamanlar bu tarzda yetiştirilirken, üç kıtada geniş topraklara sahip bulunan imparatorluk ordularının muharebede kullandığı her türlü araç ve silahları imal etmekte bulunan sanatkâr grubu da mevcut idi. Bu ustalar merkezde ve hudut boylarındaki büyük şehirlerde bulunan devlete ait tersane ve imalathanelerde daimi olarak çalışırlar, gemi, top, tüfek, gülle, kılıç, çadır, hayvan takımı gibi harp malzemesi yaparlardı. Bir kısım sanatkârlar da sefere çıkan ordu ile bulunur yollarda ve konaklarda harp malzemesi imal ve tamir ederlerdi. Yüzyıllarca devam eden bu süre içinde memleketin ve ordunun bütün ihtiyaçları küçük sanat erbabı tarafından karşılanmakta idi.¹⁸

Osmanlı Devleti duraklama dönemine girdiği zaman (1700'lü yılların başı–1699 Karlofça Antlaşması)kalfa ve usta yetiştirilmesi için takip edilen metotlar ve esnaf teşkilatı yavaş yavaş bozuldu. Küçük sanat erbabı zamanın teknik ve sanat alanındaki ilerlemelerini takip edemedi. El tezgâhlarında yapılan işlerde gerilemeye başladı.¹⁹

Bu gerileme imparatorluğun her kurum ve teşkilatlarında görülmeye başladı. İmparatorluk, 18.yy da batılı güçler karşısında askeri ve ekonomik alanda geri kalmıştır. Bu bakımdan devletin ilk işi askerlikle ilgili batı tekniğindeki gelişmelerden faydalanmak oldu. Böylece 1173'de Mühendishane-i Bahri-i Hümayun ile 1793 yılında Mühendishane-i Berri-Hümayun isminde ilk askeri teknik okulları öğretime açtı. Bu okullarda batılı devletlerin eğitim programları uygulanmaya kondu. Böylece bir yandan batının teknik bilgilerini öğrenmek için Avrupa'ya öğrenci gönderilirken, diğer yandan da Batı'dan askeri okullara teknik elamanlar getirilmeye başlandı.²⁰

1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla, Batılaşıma veya yenileşme hareketleri daha radikal bir yapı kazanmıştır. Tanzimat döneminde yenileşme yolunda önemli adımlar atılmıştır. Devletin askeriye dışındaki mesleki teknik öğretille ilgilenmesi Tanzimat dönemiyle başlar. 1839'da Tanzimat Fermanı, 1856'da ise Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin çağdaş Avrupalı devletlerin seviyesine çıkarmak için yapılan "yenilik hamleleri" olan bu belgelerden Tanzimat Fermanının da eğitime hiç temas edilmemektedir. Islahat Fermanında ise

¹⁸ Özalp,a.g.m.s.18

¹⁹ Özalp,a.g.m.s.18

²⁰ Turan ,a.g.e.s.51

eğitim sorunlarına çok az bir yer verilmiştir. 1869'da eğitimle ilgili sorunları özömlmek ve eğitim kurumlarına yeni bir dzen vermek üzere ilan edilen Maarifi Umumiye Nizamnamesi ise mesleki eğitime hiç yer vermemektedir. İlan edilen fermanlarda eğitime gereken yerin verilmeyişi dñnemin devlet adamlarının eğitimin önemini idrak etmedikleri anlamına gelmez.²¹

Her ne kadar mesleki teknik öğretim devletin bir genel politikası içinde yer almasa da bazı devlet adamları mesleki teknik öğretime büyük önem vermişlerdir.

Mesleki teknik öğretim okullarının açılma fikrini ileri süren devlet adamlarından biri Sadık Rıfat Paşa'dır. Paşa, mesleki ve teknik öğretimle ilgili görüşlerini belirtirken, ilk defa genel eğitimle mesleki öğretimin bir bütünlük içerisinde yapılması fikrini ortaya koymuştur. Hatta Paşa, İdare-i Hükümetin Kavaidi Esasiye'si adı ile yazdığı küçük kitabında, ölkemizin gelişmesi için, ancak el sanatlarını ve diğer sanayi kesiminde çalışacak elamanları yetiştirecek okulların açılmasını gerekli görüyordu. Meşrutiyet Dñneminde de genel eğitimle mesleki eğitimin bir sistem içinde ele alınarak yaygınlaştırılması fikrini savunan bir başka devlet adamı da Sadrazam Said Paşa'dır. Paşa, 1885'de padişaha sunduğu eğitimle ilgili lahikasında Osmanlı toprakları içinde bulunan genel öğretim okullarından başka mesleki ve teknik öğretim kurumlarına da geniş ölçüde yer verilmesini istiyordu. Paşa küçük kitabında, liva merkezlerinde mektebi sultaniye (lise) kaza merkezlerinde rüştiye (ortaokul) nahiye merkezlerinde ise, ilkokul ile sanayi-i adiyeye (el sanatları) okullarının açılmasına işaret ediyordu.²²

Tanzimat dñnemi ve I. Meşrutiyetin ilk yıllarında görölen mesleki ve teknik öğretimdeki bu gelişmeler maalesef I. Meşrutiyet dñneminin tamamında görölmemiştir.

Mesleki ve teknik öğretime emeği geçen diğer bir devlet adamı da Mithat Paşa'dır. Ahi birlikleri ve lonca örgütleri dışında, sivil halka sanat öğretmeyi gaye edinen okullar ilk defa Mithat Paşa tarafından açılmıştır.²³

1.Meşrutiyet yıllarında (1876) Mithat Paşa devrin sözü geçen devlet adamları arasındaydı. 1869 nizamnamesi sanat okullarına yer vermemişti ama Islahı Sanayi Komisyonunca hazırlanan (1868) Mektebi Sanayi Nizamnamesi yürürlükteydi. 2.

²¹ Duman,a.g.m.s.66

²² Turan, a.g.e. s.52

²³ Duman, a.g.m. s.66

Abdülhamit yönetiminin ilk yıllarında Mithat Paşa'yı İstanbul'dan uzaklaştırdı. (1882) İslahı Sanayi Komisyonları da bir süre sonra kaldırıldı.²⁴

2. Meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitim ve öğretimin durumu genel olarak böyleydi. Şimdi bu dönemin detaylarını aşağıdaki konu başlıklarıyla detaylı şekilde inceleyelim.

1.1. Ahilik

Ahilik, Türklerde eğitim ve kültürel yönü çok etkin olan bir sistemdir. Ahilik teşkilatını anlamak için önce ahiliğin tanımına bir göz atalım.

Ahi kelimesi, Arapça "Kardeş" manasına gelmektedir. Ancak Divanı Lügatit Türk'te "ahi" kelimesinin eli açık, cömert manasında "Aki"dan geldiği kaydedilmektedir.²⁵

Ahi birliklerinin nerede ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, bazı tarihi olaylar bu birliğin kuruluşu, gelişmesi ve çözülmesi hakkında fikir vermektedir.²⁶

Ahi birliklerinin kaynağı hakkında yaygın iki farklı görüş vardır. Bu görüşlerden biri şudur:

İktisadi ve toplumsal hayatta önemli bir görevi yerine getiren Ahilik teşkilatının ilk defa Abbasi halifesi En Nasrlidinillah rehberliğinde tüm İslam toplumlarında kurulmaya başlandığı görülmektedir. Bu teşkilatın Müslüman Türklere geçişi de X. yüzyılda ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar'da olmuştur.²⁷

Bu görüşe göre ahiliğin kaynağı İran menşeli fütüvvetçiliktir. Diğer bir görüşte şudur;

Ahi birliklerinin kaynağını araştıran bazı bilim adamları isim ve biçim benzerliklerine bakarak, bu teşkilatı Bizans loncalarının bir devamı veya fütüvvetçiliğin (İran menşeli) bir kopyası saymışlardır. Ancak, ahi birlikleri üzerinde yapılan araştırmalar çoğaldıkça gerçek biraz daha aydınlığa çıkmakta ve bu

²⁴ Duman, a.g.m. s.68

²⁵ Yusuf Ekinci, Ahilik, Ankara, 1991,s.6

²⁶ Meral Armağan Bakır, **Ahilik ve Mesleki Eğitim**, İstanbul Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991,s.1

²⁷ M.E.B. **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, a.g.e.15

iddiaların hiçbir temele dayanmadığı anlaşılmaktadır.²⁸ Buna göre Ekinci ahilik teşkilatının tamamen Türklere ait olduğunu ifade etmektedir.²⁹

Bizim bu çalışmamızda ahiliğin etimolojik kökeninden ziyade ne olduğu, mesleki teknik eğitimde nasıl yararlanıldığıdır. Peki, nedir genel manada ahilik?

Ahilik, Anadolu Selçuklular döneminde ortaya çıkan, Osmanlı Devleti'nin ilk yüzyıllarında etkili olan önemli bir yaygın eğitim kurumudur. Başka bir ifadeyle ahilik, XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Anadolu'daki esnaf ve sanatkarlar birliklerine verilen bir isimdir.³⁰

Ahiliği başka bir deyişle şöyle tanımlayabiliriz:

Ahilik, bir mesleğe bağlı ve bir arada yaşayan insanlar arasında sosyal, ekonomi, kültürel düzeni sağlamak amacıyla kurulan bir teşkilattir.³¹

Ahi teşkilatına girmenin temel şartı Müslüman olmaktır. Onun içindir ki teşkilat Müslüman Türk topluluklarında yaygınlaşmıştır. Ahi birlikleri başlangıçta debbağ, saraç ve kunduracıları kapsayan bir teşkilat olarak ortaya çıkmış ve zamanla bütün esnafı ve üye olmak isteyenleri bünyesinde toplayan çok yönlü bir kuruluş haline gelmiştir.³²

Anadolu'da (başta Kırşehir, Kayseri, Konya) ahiliği kuran ve geliştiren Ahi Evran'dır. Peki, Ahi Evran kimdir?

Asıl adı Nasırud-Din Mahmut olan Ahi Evran ahiliğin piri olarak kabul edilir. XIII. yüz yılın ilk yarısından itibaren Anadolu'yu içine yuvarlandığı ümitsiz durumdan kurtararak tekrar eski varlık ve canlılığına kavuşturmak üzere Horasan'daki Hoca Ahmet Yesevi dergâhından Alp Erenler arasında Ahi Evran'ı Veli 1200'lü yıllarının başında Anadolu'ya gelerek ilk önce Kayseri'de bir müddet debbağlık (işlenmiş deri üreticiliği) ile uğraştıktan sonra ünlü Selçuklu hükümdarı Alaaddin Keykubat zamanında (1219'dan sonra) Konya'ya gider. Özellikle bu hükümdarın destekleriyle bir taraftan İslami tasavvufi düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh- mürid ilişkilerini, diğer taraftan da

²⁸ Ekinci, a.g.e.s.10

²⁹ Lonca ve fütüvvetçilik, teşkilat olarak ahilik kurumunun benzer özelliklerini taşıyan mesleki örgütlenmelerdir.

³⁰ M.E.B., **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, a.g.e.15

³¹ M.E.B., **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi** a.g.e.15

³² Bakır,a.g.e.s.34

iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen Ahiliğin Anadolu’da kuruluş gelişmesinde büyük rol oynar.³³

1.1.1. Ahilerde Eğitim ve Törenler

Ahilikte genel eğitimle meslek eğitimi bir bütünlük içerisinde ele alınarak uygulanmaktadır. Başka bir ifadeyle, bir terbiye ocağı olan zaviyelerde genel eğitim yapılırken, çalışma ve iş hayatında da meslek eğitimi sürdürülmektedir.³⁴

Ahilikte eğitim iki türlü oluyordu. Bunlar iş başında ve iş dışında eğitim faaliyetleriydi. İş başında eğitim uygulamalı olarak iş yerlerinde yapılırken iş dışında eğitim zaviyelerde yapılırdı.

1.1.1.1. İş Dışında Eğitim

Ahi birliklerinde iş dışında eğitim zaviye denilen yerlerde yapılmaktaydı.

Çıraklar, sanatları ile ilgili pratik bilgi ve beceriyi iş yerlerinde öğrendiklerinden, zaviyelerde onlara sanat ve teknik adına bir şey gösterilmez, dini ve ahlaki değerler kazandırılırdı. Çırağın zaviyelere girebilmesi için üstadının, onun doğru ve yetenekli olduğuna dair tanıklık etmesi gerekirdi. Üstadı beki olmayan veya üstadı tarafından takdim edilmeyen çıraklar zaviyelere giremezlerdi. Çıraklar, sanat eğitimini iş yerinde almış olduklarından burada onlara sadece hissi, edebi, sosyal yönden eğitim verilirdi. Zaviyelerde gençleri eğiten kişilere “muallim ahi” ve “emir” denirdi. Çobanoğlu fütüvvet namesine göre ahi zaviyelerinde Türkçe fütüvvet name, Kuran, yemek pişirme, oyun oynama, çalgı çalma, şarkı söyleme, tarih, önemli kişilerin hayat öyküleri, tasavvuf Türkçe, Arapça, Farsça ve Edebiyat öğretilirdi. Bu açıklamaya göre ahi zaviyeleri bir tür okuldur.³⁵

1.1.1.2. İş Başında Eğitim:

Genel olarak iş başındaki eğitimle, çarşı, pazar vs. yerlerdeki esnaf ve sanatkârlarda, dükkânlarını zamanında açıp kapatma, dürüst çalışma, üretimi artırma, çırakları iyi yetiştirme gibi iyi davranışların geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ahilikte ehliyet derecelerini elde etmenin belirli ölçüleri vardır. Gösterilen ölçüye uymayan herhangi bir dereceye sahiplenme imkânı yoktur.³⁶

³³ Bakır,a.g.e.s.11,12

³⁴ Turan, a.g.e.s.31

³⁵ Duman, a.g.m.s.63

³⁶ Turan, a.g.e.s.33

1.1.2. Ahilikte ehliyet dereceleri:

1.1.2.1. Yamaklık: Meslek eğitimi yamaklıkla başlardı. Bir esnafa yamak olabilmek için, on yaşından küçük olmak gerekiyordu. Yamağın ise devamını velisi-babası tarafından sağlanacağını taahhüt edilmesi de şarttı. Yamaklar veya diğer bir deyişle müptediler, iş yerlerinde sanat öğrenir, ilgili iş kolunun zaviyesinde ise diğer konularda eğitim görürlerdi. Yamaklara ücret ödenmez, boğaz tokluğuna çalışırlardı. Yamaklık müddeti iki yıldır.

1.1.2.2. Çıraklık: İki yıl düzenli olarak yamaklık yapan genç, bir törenle çıraklığa geçerdi. Çıraklık süresi birçok sanatta bir gün veya üç yıldır. Bir ustanın çırak alıp alamayacağı veya kaç çırak alabileceği Ahi birliğinin iznine bağlı idi. Çırak, velisi tarafından “eti senin kemiği benim” denerek ustaya teslim edilirdi. Ama ustanın da çırağa karşı bazı sorumlulukları vardı. Her usta, çırağına sanatının bütün inceliklerini öğretmek ve onun iyi bir ahlaka sahip olarak yetişmesini sağlamakla yükümlü idi. Bir çırağın, sanatının ehli ve iyi ahlaklı olmaması, ustası için onur kırıcı olurdu.

1.1.2.3. Kalfalık: Yaklaşık üç yıllık çıraklık süresini başarıyla dolduran gençler, yapılan bir törenle kalfalığa geçerdi.

1.1.2.4. Ustalık (Üstatlık): Üç yıllık kalfalığı başarı ile tamamlayanlar, bir törenle ustalığa (üstatlığa) geçirilirdi. Ustalığa terfi edecek kişinin üç yıl boyunca hiç şikâyet edilmemiş olması görevini dikkatle yapması, çırakları iyi yetiştirmesi, diğer kalfalarla iyi geçinmesi, müşterilere karşı davranışlarının güzel olması gerekirdi. Ayrıca, bir iş yerini yönetip yönetemeyeceği ve işyeri açacak sermayesinin olup olmadığına da dikkat edilirdi.³⁷

Herhangi bir ehliyet derecesine mensup kimselerin görevleri yönetmeliklerde (fütüvvet nameler) tespit edilmiştir. Çırağın 740 maddeden oluşan yönetmeliğin 124 maddesini öğrenmesi, üstadın sözlerini dinlemesi, iyi ahlakı ile kendisini şehir halkına tanıtmaması, temiz giyinmesi vb. görevleri yönetmeliklerde yer almaktadır. Ehliyet derecelerinden birinden diğerine geçiş törenlerle olurdu. Bu törenlerde derece değiştiren kimselere tuzlu su içirilir, peştamal kuşatılırdı. Bu tür törenler, eğitici ve birleştirici fonksiyonuna inanıldığı için yüzyıllar boyu sürdürülmüştür.³⁸

³⁷ Duman, a.g.m.s.62,63

³⁸ Kemal Turan, **Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve M.Rüştü Uzel**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982 ,s.28

1.1.3. Ahilikte Örnek Çırak Çıkarma Töreni

Çıraklığa çıkacak yamak iki yılını tamamladıktan sonra merasim hazırlanırdı. Çıraklık töreni ustasının dükkânı ve iş yerinden yapılırdı. O gün çocuğun babası veya velisi ustası, kalfalar dükkâna toplanırlardı. Sabah namazı kılındıktan sonra toplanırlardı. Usta yamağın istidatlı ve devamlı olduğunu bildirirdi. Bu zaman çocuğun velisi bir bakır sahan hediye ederdi. Bu sahanın yanına esnafın vakfidır hak edilirdi. Bu zaman ustası çocuğun arkasını sıvazlar “Oğlum namazına, dükkânına devamlı ol! Ustana, kalfalara itaatli ol! Ana ve babana saygılı ol! Sakın yalan söyleme, hile yapma” derdi. Sonra çocuğa haftalık ücreti tayin edilirdi. Yamaktan (çıraklığa) geçirdi. Ustasına gönülden bağlanırdı. Yamaklık iki yıl olup yaşı da ondan aşağı olamazdı. Parasız çalışır, çıraklığa bu şekilde geçirdi.³⁹

Ahi teşkilatı içinde mesleki ehliyet derecelerinde başka, kişinin toplumdaki yerine göre de rütbesi vardı. Bunlar, yiğitlik (çıraklık ve kalfalar), ahilik (Üstatlar), halife, şeyh ve şeyhülmeşayin'di. Yiğitlik rütbesinde olan kimselerin iki yol kardeşi, bir yol atası ve bir de üstadı vardı. Üstadı ona sanatı öğretirdi. Yol atası koruyucusu ve rehberdir. Yol kardeşleri ise, iyi ve kötü günlerde ona öz kardeşiymiş gibi davranırdı.⁴⁰

1.1.4. Ahi birliklerinin çözülmesi

Bir teşkilat ya da durum çözülmesinin, etkinliğini kaybetmesinin birden çok nedenleri vardır. Ahilik teşkilatının etkinliğini kaybetmesinin nedenlerini genel olarak şöyle sıralayabiliriz:

İthal malların iç pazarlarda satışının yapılamaması, devletin çalışma hayatı üzerinde oluşturduğu denetim, askerlerin ve çiftçilerin esnaflığa başlamaları, Ahiliğin devrin şartlarına, toplumun ihtiyaçlarına ve ekonomik gelişmelere göre kendini yenileyememesi önem yitirmesinde etken olmuştur.⁴¹

³⁹ Enver Behnan Şapolyo, “*Peştamal Kuşatma Töreni*”, Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1969, Sayı:201, S. 13

⁴⁰ Turan, *Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve M.Rüştü Uzel*, a.g.e.s.29

⁴¹ Musa Ak, *2. Meşrutiyet Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitim Okulları*, Pamukkale Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2006,s.9

1.1.5. Ahi Teşkilatının Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonu

Ahilik, Osmanlı Döneminde XII. yy ilk yarısından itibaren varlık göstereni Türk gençlerini aylak kalmaktan kötü alışkanlıkların etkisine kapılmaktan kurtaran sosyal bir teşkilattır. Teşkilat içinde çırak-kalfa ve usta hiyerarşisi, baba oğul gibi karşılıklı düzenli ilişkiler kurulmuş ve sanat sağlam ahlaki ve mesleki temeller üzerine oluşturulmuştur. Esnafı ve sanatkârlıkta çok önemli bir konu olan üretici tüketici ilişkileri de mükemmel şekilde ayarlanmıştır. Ayrıca şehir ve köylerde ve hatta dağ başlarına kadar uzanan yerlerde toplantı ve misafir evleri vardı. Ahi teşkilatı, kuruluşundan Gedik kuruluşu haline dönüştüğü 1727 yılına kadar geçen süre içinde memleketin sosyal ve ticari faaliyetlerine yön vermiştir. Ahi teşkilatının sayesinde ekonomik düzende bir gelişme sağlandığı bilinmektedir. Ayrıca bir meslek için çalışacak kimselerin sayısı ve meslek türleri, o toplumun ihtiyaçlarına göre tespit ediliyordu.⁴²

Ahilerin kurduğu esnaf ve sanatkâr birliklerinin koyduğu ana kurallar daha sonraları bu alanda hazırlanan kanunnamelerin, tüzüklerin temelini oluşturmuştur. İlk sıralarda Ahiler, sadece debbağlık ve deri işçiliği ile uğraşırken, bu sanat kolları sonradan otuz ikiye yükselmiş, teşkilatın kurduğu sağlam mesleki ve ahlaki düzen, birbirlerine bağlılık, yardım duyguları, öteki esnaf ve sanatkârlar üzerinde etki ve üstünlük kurmaları sonucunu doğurmuştur.

Öyle ki Osmanlı ülkesindeki bütün Türk sanatkârları, ahi babalardan ya da onların yetki verdiği kişilerden aldıkları yeterlik ve izin belgeleri ile iş görür sanat yapar duruma gelmişlerdir. Bu durumunu yani ahiler birliği mensuplarına tezgâh başında sanat zaviyelerde edep öğretmenin, Müslümanlara özgü olarak sürüp gelmesi XVII' inci yüzyıla kadar devam etmiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim üzerindeki egemenlik alanı büyüyüp genişledikçe sanat ve sanatkârlar çoğalıp dalları arttıkça, Müslüman ve gayrimüslim ayırımı daha fazla sürdürülememiş, gayrimüslim tebaanın artmasıyla orantılı olarak çeşitli dindeki kişiler arasında ortak çalışma zorunluluğu doğmuştur. Din ayırımı gözetilmeden kurulan, eski niteliğinden fazla bir şey kaybetmeden yeni organizasyona Gedik denmiştir.⁴³

⁴² Turan, *Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve M. Rüştü Uzel*, a.g.e. s.29,30

⁴³ M.E.B., *Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi*, a.g.e.s.19,20

Ahilik teşkilatını genel olarak değerlendirdiğimizde ahiliğin Türkiye’de mesleki teknik eğitim alanındaki gelişmelere çok büyük etkisi olmuştur. Çünkü ahilik bir taraftan eğitimin toplumsal yönü olan dürüstlüğü, çalışkanlığı öğrencilere aşılarken diğer yandan temelleri asırlara dayanan usta çırak geleneği ile dönemine göre ülkenin kalkınmasını sağlamış, işsizlik sorununun azalmasına katkı sağlamıştır.

1.2. Gedik

Ahilik konusunda ahiliğin neden gedik haline geldiğini ifade etmiştik. Gedik aslında teşkilat olarak ahiliğin devamıdır. Tek fark artık gayrimüslim tebaa da Gedik teşkilatının üyesidir. Peki, o zaman gedik nedir?

Gedik sözcüğü Türkçedir. Tekel ve imtiyaz anlamına gelir ki sahiplerinin işleyeceği işi başkalarının işleyememesi ve satacağı şeyi başkalarının satamaması koşulu ile hükümet tarafından verilen senedin içindeki hükümlerin kullanılması ve yürütülmesidir.⁴⁴

Resmi terim olarak Gedik kelimesinde ülkemizde 1727 yılından itibaren rastlanmaktadır.⁴⁵

1727 yılında esnafın sayısı ustalık olarak sınırlandırılmış ve buna Gedik denilmiştir. Süreç içinde ise ustalık hakkıyla birlikte alınıp, satılan veya devir edilebilen sanat aletlerine gedik adı verilmektedir. Bu durum kalfaların ustalık dönemleri geldiği halde gediklere sahip olmamasından dolayı kalfalık sürecinin uzamasına yol açmış ve bu nedenle ustalık-kalfalık çatışmasına yol açmıştır. Var olan çatışmalarla Ahiliğin doğal yapısı zarar görmüş, Ahi babanın yerini seçilmiş kadı tarafından yapılan ve devlet memuru olan kâhya (kethüda) almıştır. Böylece Ahi birlikleri baba-oğul ilişkilerinin geçerli olduğu birlik yapısından uzaklaşmıştır.⁴⁶

Gedikler, havai (gezici ve sabit yeri olmayan) ve müstakar (sürekli ve yeri sabit) olmak üzere ikiye ayrılırdı. Havai gedikler, kişiye özgü olup sahibi istediği yerde sanatını ve ticaretini yapabiliirdi. Müstakar Gedikler ise dükkân, mağaza, atölye gibi yerlere ait olduğundan, sahibi başka bir yerde sanat ve ticaret yapamazdı. Başka

⁴⁴ Bakır, a.g.e.s.31

⁴⁵ Bakır, a.g.e.s.31

⁴⁶ Ali Kılıç, **Türkiye’de Orta Mesleki Teknik Eğitim ve İstihdam İlişkisi**, Yeditepe Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007,s.12

bir yere göçecek olursa gediğini de resmen nakletmek ve senedini değiştirmek zorundaydı. Eğer değiştiremezse, yeniden gedik senedi verilmesinde olduğu gibi, resmi araştırma ve soruşturma yapılırdı. Gedikler toplumun ihtiyaçları, nakil ve değiştirmeler yüzünden çoğaltılıp azaltılabilirdi.⁴⁷

Tanzimat'ın ilanından ve yabancı devletlerle ticaret anlaşmaları yapılmaya başlandıktan sonra, öteden beri sürüp gelen tekellilik kuralının sanatla ticaretin gelişmesine katkıda bulunmadığı görüldüğünden, artık gedik ve tekellilik kuralının sürdürülmesinde mevcut yönetimce yarar görülmemiştir. Bununla birlikte esnaflar arasında tekel usulü, bir süre daha yürürlükte kalmıştır. 22 Mayıs 1860 tarihinde padişah fermanı ile hazırlanan 17 Haziran 1861 tarihli tüzükle sanat ve ticarete tekel usulü kaldırılmıştır.⁴⁸ Yani bu tüzükle gedik sistemine son verilmiştir.

1.3. Loncalar ve Enderun Mektebi

1.3.1. Enderun Mektebi

Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin merkezi ve saltanatın kaynağı olan Saray-ı Hümayunda padişahların günlük hayatlarını geçirdikleri bölüme enderun denir.⁴⁹ Enderun Mektebi devletin kudretini korumaya kabiliyetli Kapıkulu sınıfını yetiştirmek için kurulmuştu.⁵⁰

Enderun Mektebi'nin kuruluş amacını diğer bir söyleyişle şöyle ifade edebiliriz: Enderun Mektebi, genişleyen imparatorluğun fetihle bulunduğu ülkelerin insanlarının merkezi otoriteye karşı direnmelerini önlemek, pasifize etmek ve kendi hizmeti için yetiştirmektir. Yani fethedilen ülkelere yetiştirilmek üzere seçilen gençlerden devletin yönetici kadro ihtiyacı giderilecekti. Böylece yüksek vasıflı devlet memurları kazanılacak ve devlet güçlü olarak mükemmel bir işlerlik kazanacaktı.⁵¹

Enderun Mektebi'nin kuruluş tarihleri arasında iki farklı görüş mevcuttur. Bu görüşlerde ilki II. Murat (1421–1451) zamanında kurulduğu diğer görüş ise Fatih

⁴⁷ M.E.B., **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, a.g.e.s.20

⁴⁸ M.E.B., **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, a.g.e.s.20

⁴⁹ Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu (1773–1923)**, Uzman Yayınları, Ankara, 1987,s.15

⁵⁰ Ülker Akkutay, **Enderun Mektebi**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara,1984,s.25

⁵¹ Akkutay, a.g.e.s.123

Sultan Mehmet tarafından kurulduğudur. Fakat yapılan araştırmalar sonucunda Enderun Mektebinin II. Murat zamanında kurulduğudur. Lakin Enderun Mektebi asıl işlerliğini Fatih zamanında kazanmıştır.⁵²

Saray okulları yalnız devleti idare eden yüksek dereceli asker sivil kadroyu yetiştirmeleri bakımından değil, işle eğitimi birleştiren yontemleri bakımından da uzerinde durulacak eğitim kurumlarıdır.⁵³

Öğrencileri devşirmeler arasından seçilen Enderun Mektebi belli bir sanayi eğitim ve yaygın eğitim yeri olmakla birlikte usta-çırak ilişkisine dayalı eğitim anlayışının benimsendiği bir eğitim ocağıdır. Enderun Mektebi'nde öğrenciler iki gruba ayrılmaktaydı. Birinci grup Acemi oğlanlar adını taşır. İkinci grup ise İç Oğlanlar adını taşırdı.⁵⁴

Enderun okulları beşi hazırlayıcı (Acemi Oğlanlar öğrencilerine) dördü meslek eğitimi verici (İç Oğlanlar öğrencilerine) dokuz oda olarak örgütlenmişti. Bu iki grup hem ayrı eğitim birimleri idi hem de beraberce bir okul bütünü meydana getiriyorlardı. Hazırlayıcı odalardan üçü sarayın dışında bulunuyordu. Bunlar; Edirne, Galatasaray ve İbrahim Paşa okulları idi. Bunların ödevi Küçük ve Büyük oda denilen yukarı kısma öğrenci hazırlamaktı. Küçük ve Büyük odalar da öğrenciye meslek eğitimi veren üç odaya öğrenci veriyordu; Bu odalar seferli oda, kiler odası ve hazine odası idi. Bu üç odayı başarı ile bitirenler padişahın özel işlerini gören has odaya alınırdı. Enderun okulunda öğretim ve eğitim 14 yıl kadar sürüyordu. Bunun 7-8 yılı hazırlayıcı okullarda geçerdi. Küçük ve Büyük odalara bundan sonra girilebilirdi.⁵⁵

Mesleki eğitimi Küçük ve Büyük odadan sonra başlıyordu. Buraya gelen öğrencinin teorik dersleri dikiş dikmek, süsleme sanatları (tezhipçilik), deri işleri, kürekçilik, kayıkçılık, okçuluk, tüfek yapımı ve tamirciliği, güzel yazı yazma (hattatlık), aşçılık ve kuyumculuktu. Müzik, meşk hane adı verilen ayrı bir binada gösteriliyor ve bütün öğrenciler müzik dersleri almaya zorunlu tutuluyorlardı. Seferli

⁵² Akkutay, a.g.e.s.25,26

⁵³ İlhan Başgöz, **Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk(Sorunlar-Çözüm Önerileri-Uygulamalar)**Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1999,s.16

⁵⁴ Kılıç, a.g.e.s.12,13

⁵⁵ Başgöz, a.g.e.s.18

odaya gelen öğrenciler eğitim ve meslek öğretimi ile birlikte sarayın işlerini de görmeye başlıyorlardı. Bundan sonra öğrenciler derece ve uzmanlık alanlarına göre seferli oda, kiler odası, hazine odası ve has odasında görev alıyorlardı. Has oda öğrencileri dışında diğer öğrenciler okulda yatıp kalkıyordu. Bütün öğrenciler her sınıfta artmak üzere aylık alıyorlardı.⁵⁶

Osmanlı devletinin duraklama ve gerileme döneminde her alanda bozulma ve aksaklıklar olduğu gibi bu eğitim kurumunda da disiplin kalmamış eski kalitesini kaybetmiştir.

Enderun Mektebi'nde ilk esaslı değişiklik 2.Mahmut zamanında (1808–1839) olmuştur. Daha sonra Sultan Abdülmecid (1839–1861) Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırdıca mektep oraya taşındı. Bundan sonraki dönem Enderun Mektebi'nin zayıflamaya başladığı dönem oldu. 2. Abdülhamid zamanında ise (1876–1909) Enderun tamamen ihmal edilerek önemini kaybetti. Meşrutiyetle birlikte önemini kaybeden Enderun 1 Temmuz 1909 tarihinde bir kararname bir de talimatname yayımlanarak lağvedildi.⁵⁷

1923 tarihinden sonra Topkapı Sarayı müze ve kütüphane haline getirilmiş, böylece Enderun'un beş asırlık tarihi rolüne son verilmiştir.⁵⁸

Enderun'un mesleki teknik eğitim alanındaki etkisi modern tarzda olmuştur. Şöyleki; günümüz meslek lisesi ve meslek yüksek öğrencilerinin iş yerlerinde uygulama stajı, Enderun'da titizlik içinde en üst seviyede uygulanırdı. Enderun'da öğrenciler kabiliyetlerine göre en üst uygulama yerleri olan iş yerleri gibi sarayda merteye merteye eğitim uygulamaları yapmışlardır. Bu da öğrenciler için işlerinde ustalaşmanın en pratik uygulaması idi. Enderun'un en önemli farkı ise eğitim süresinin 14 yıla kadar uzaması idi. Bu süre ustalaşma için oldukça önemli bir zamandı.

⁵⁶ Başgöz, a.g.e.s.21

⁵⁷ Akkutay, a.g.e.s.28,29

⁵⁸ Akkutay, a.g.e.s.29

1.3.2. Loncalar

Loncalar, fütüvvet ve ahiliğin günün koşullarına göre bir tür değişimdir.⁵⁹ Lonca kelimesinin İtalyan ticaret merkezleriyle ilişkilerde bulunulması durumunda ortaya çıktığı zannedilmektedir. Evvelce ham maddenin dağıtıldığı yere lonca adı verilirken, zamanla önce bu esnaf birlikleri tarafından yapılan toplantı yerlerine ve daha sonra da bu teşkilatın kendisine lonca demeye başlanmıştır. Diğer bir deyişle loncalar, genelde tüccar ve sanatkâr üyelerinin özlük haklarının korunması amacıyla kurulmuş birliklerdir.⁶⁰

Loncalar gayrimüslim tebaanın loncaya üye olmasının dışında ahilik teşkilatının devamıdır. Ahilikten loncalığa geçişin birçok nedenleri bulunabilir. Fakat iki temel neden vardır.

Ahilikten loncalara geçilmesinin başlıca sebebi, törenlerin zor ve geniş bir kültüre bağlı olması ve ayrıca esnaf arasında müslimler kadar gayrimüslimlerin bulunmasıdır. Lonca teşkilatı, her çeşit dini ve ruhani törenden uzak olduğundan, böylece toplantılarda müslüman ve müslüman olmayan gözde ustalar bir araya gelebiliyordu.⁶¹

Loncaların kuruluşunun ana gayesi, tüccar ve sanatkârlardan üyeleri olanların haklarını korumaktı. Yönetim bakımından bu teşkilata üye olmak mecburiydi. Üretim sürekliliği yanında piyasaya da hâkim olma durumu vardı. Bu nedenle teşkilatlarda değişmez bir toplum düzeni ile mesleki beceri, maddiyattan daha fazla rol oynardı.⁶²

Loncalarda çırak-kalfa ve usta yetiştirme merasimleri genelde benzer özellikler taşır. Fakat bazılarının farklı törenleri vardır.

Localar küçük sanatların mesleki, idari ve iktisadi bütün meseleleriyle meşgul olmakta, ayrıca mesleki-teknik öğretimi de tertiplemekteydiler. Hatta bunlar birer idari kaza merci durumunda olup, ihtilafları halle ve suçluları cezalandırmağa

⁵⁹ Mithat Gürata, **Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar**, Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1975,s.97

⁶⁰ Turan, **Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi**, a.g.e.s.47

⁶¹ Turan, a.g.e.s.47

⁶² Turan, **Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve M. Rüştü Uzel**, a.g.e. s.31

salahiyetli bulunmaktaydı. Ayrıca rekabet meselelerini tanzim ve yardım sandıkları tesisi gibi faaliyetlerde bunların yetkileri içindeydi.⁶³

İlk zamanlarda loncaların birinci derecede amiri ve idarecisi (kethüda) ve (yiğitbaşılar) idi. Loncalarda esnafın müntahap güzideleri ve o zamanın tabiriyle (ihtiyar iş erleri, söz sahipleri) ustalar ve kethüda ve yiğitbaşılarının riyasetinde toplanarak vazife görürlerdi.⁶⁴

Lonca nizamında mesleki yetişme ve yetiştirme usulleri kısaca şöyledir. Bir esnafa yamak kaydolmak için 10 yaşına basmamış olmak devamı baba veya velisi tarafından temin edilmek şarttır. İki yıl fahriyen ve muntazaman yamaklık eden çıraklığa terfi ederdi. Bu terfi hadisesinin hususi merasimleri vardı. Çırak çıkacak çocuk atölyenin ustası, kalfaları, velisi esnaf reisinin dükkânında sabah namazını müteakip içtima ederler, üstat, çırağın devam ve istidadına dair bilgi verir, velisi tarafından esnafın vakfi namına bir bakır sahan ve hiç olmazsa bir bakır kepece hediye edilirdi. Reis çocuğun arkasını sıvazlar namaza ve dükkâna devamı, üstada, kalfalara, ebeveyne itaati ve zinhar yalan söylememeyi nasihat eder ve kendisine üstadı tarafından verilmek üzere münasip bir haftalık ücret tayin ederdi. Üç sene çıraklık eden bir çocuğun kalfalığa terfi icra ve bunda daha esaslı merasim yapılırdı. Kalfalık merasimi lonca odasında icra edilir ve bunda lonca heyeti tamamen hazır bulunurdu. Esnafın diğer üstatları da davet olunurdu. Kalfaların en kıdemlisi hizmet ve rehberlik vazifesini ifa ederdi. Kalfalığa terfi edecek kimse, o esnafa mahsus elbiseyi o gün ilk defa olarak giyerdi. Kendi ustasıyla diğer üç usta hüsnühal ve bilhassa namaza devamlılığına şahadet eder. Hazır bulunan büyüklere kendisinden memnun ve hoşnut olduklarını söylerler ve yine hazır bulunan hoca efendi tarafından aşır okunur ayrıca eskiler için fatihalar okunur, sonra hepsi ayağa kalkarak reis tarafından önlük (peştamal) kuşatmak resmi ifa edilir ve yeni kalfa ustaların elini öperek merasime son verilirdi. Lonca önünde toplanan esnaf, kalfa ve çıraklar ustasıyla birlikte toplantı yerinden çıkan kalfayı (mübarek ve hayırlı olsun) demek suretiyle selamlarlardı.⁶⁵

⁶³ Orhan Tuna, **Türkiye’de Meslekî ve Teknik Eğitim**, Ay yıldız Matbaası, Ankara, 1973,s.22

⁶⁴ Tuna, a.g.e.s.23

⁶⁵ Tuna, a.g.e.s.26,27

Loncalarda Osmanlı devletinin gerileme döneminden etkilenecek bütün kurumlar gibi ülke içi ve ülke dışından kaynaklanan yeni gelişmelerle eski düzen ve teşkilatlarını sürdüremez hale gelmiştir. Loncalar 1860 yılına kadar mesleki eğitim teşkilatını yaygın eğitim şeklinde yürütürken 1860 sonrası Osmanlı'da örgün eğitim kurumlarıyla beraber yürümüşür.

Lonca teşkilatına 1912 yılında çıkarılan kanunla son verildi.⁶⁶

1.3.3. Lonca Teşkilatının Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonu

Loncalar, bugün bile çözümleyemediğimiz bazı iktisadi ve toplumsal sorunları kendi kuruluşları içinde çözüm kavuşturmışlardı. Esnafı ve sanat sahiplerini sıkı bir disiplin içinde tutuyorlardı.⁶⁷

Loncalar, iş ve ticaret ahlakını koruyor usta işçi, yetiştiriyor, işçiyi himaye ediyor ve iş sahibi haline getiriyordu. Ayrıca standart üretimi sağlıyor, malın niteliğini yüksek tutuyor, ihtikârı önüyor, malı değerlendiriyor ve mevcut değerini koruyorlardı. Bunun için yurt ölçüsünde geniş bir teşkilat kurmuşlar ve seviyeli bir eğitime girişmişlerdir.⁶⁸

Loncaların ekonomik-sosyal ve kültürel önemini bir başka deyişle şu şekilde ifade edebiliriz:

Esasen günümüzün Batı Avrupa'sı memleketlerindeki modern kooperatif teşekküllerde görüldüğü gibi, Osmanlı devrinin loncalarında da, her ustanın yanında çalıştıracağı çırak sayısı ve bunların iş müddetleri lonca nizamlarıyla tahdit edilmiş bulunduğundan, çırakların mesleki talim ve terbiyelerinin seyri kolaylıkla takip ve kontrol edilebilmektedir. Bu itibarla çırak-kalfa ve ustaların sıkı bir tesianüt içinde mesleki bakımından ve mükemmel şekilde yetişmelerini temin eden düzen, günümüzün esnaf ve küçük sanatlar teşkilatına ve bu teşkilatla ilgili mevzuata rehberlik etmesi gereken dikkate değer birer örnek mahiyetindedir.⁶⁹

⁶⁶ Ali Kılıç, a.g.e.s.12

⁶⁷ Eşref Kılıç, **Türkiye'de Halk Eğitimi Başlangıçtan Bugüne Kadar**, Milli Eğitim Basım Evi, Ankara,1968,s.4

⁶⁸ Eşref Kılıç, a.g.e.s.4

⁶⁹Tuna. a.g.e.s.24,25

1.4. II. Meşrutiyete Kadar Açılan Mesleki Teknik Eğitim Kurumları

1.4.1. II. Meşrutiyete Kadar Askeri Alanda Açılan Mesleki Teknik Eğitim Kurumları

Osmanlı Devleti 2. Meşrutiyet'e kadar mesleki teknik öğretim için bir takım okullar açmıştır. Bu okulların ilki askeri okullar olmuştur. Çünkü mesleki teknik eğitim alanında açılan ilk, okulların açılış amaçlarından ilki batının ordusunu örnek alma amaçlıdır.2. amaç ise Batı'nın ekonomisini yakalamaktır.⁷⁰

Osmanlı Devleti'nde açılan mesleki teknik eğitim okullarının Batı'nın ordusunu yakalamak için açma eylemleri Mithat Paşa'ya kadar sürmüştür. (1860) Mithat Paşa ise mesleki teknik eğitim alanındaki çalışmalarını, devletin bir politikası olarak değil kendi çaba ve gayretleriyle gerçekleştirmiştir.⁷¹

Mithat Paşa'nın mesleki teknik eğitim için yaptığı çalışmalar 2. Meşrutiyete kadar açılan okulların konu başlıklarında detaylı olarak ifade edilecektir. Şimdi çalışmamızı 2. Meşrutiyete kadar açılan mesleki teknik eğitim okullarından ilki olan askeri teknik okulları inceleyerek sürdürelim.

1.4.1.1. Humbarahane-i Mühendishane (1734)

1734'te Padişah I. Mahmud tarafından, Müslüman olup Humbaracı Ahmet Paşa adını alan Comte de Bonnoval'e, Humbarahane-i Mühendishane'yi açmak görevi verildi.⁷²

Humbaracı Ahmet Paşa'nın girişimiyle Hendesehane 1734'de İstanbul Üsküdar'da açıldı. Okula yeniçerilerin tepkisini çekmemek için saray Bostancıları'yla Boğaziçi Yamakları'ndan eleman alındı. Bunlara humbara için gerekli olan hendese (geometri) öğretilecekti. Bu arada Humbaracı Ahmet Paşa'nın evlatlığı olan Süleyman adında birinin komutasında bir de "Mühendisler Kıtası" kurulmuştu.⁷³

⁷⁰ Koçer, a.g.e.s.211

⁷¹ Koçer, a.g.e.s.211

⁷² Duman, a.g.m. s. 65

⁷³ Cahit Yalçın Bilim, **Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi, (1734–1876)**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir,2002. 21

Hendesehane tam anlamıyla bir okul olmasada Türkiye’de eğitim alanında açılan ilk çağdaş kurum bu Hendesehane’dir. Burası aldığı elemanlara çağdaş askeri teknik bilgiler veren bir kurs durumundaydı.⁷⁴

Okulun bir kurs niteliğinde olması bazı kaynaklara göre çağdaş manada bir teknik kurum değildi. Ergin’e göre bu 1773’ten sonraki yeniliklere benzemez. Çünkü onlarda Batı dil ve kültüründen faydalanma esas kabul edildiği halde Humbarahane yeniliği sanat ve üretim alanında iptida-i bir değişikliktir.⁷⁵ Bazı kaynaklara göre ise hendesehane batı tarzında ilk mesleki teknik kurumdur.

Hendesehane memleketimizde asker ve sivil mühendis okullarının çekirdeğini ve müspet bilimler öğreten ilk meslek eğitim kurumunu teşkil etmektedir.⁷⁶ Fakat yeniçeriler bu okuldan kuşkulandılar ve isyan hazırlıkları yapmaya başladılar. Memlekette kan gövdeyi götürceğini sezen akıllı padişah hemen okulun öğrencisini dağıttı.⁷⁷

Humbaracı Ahmet Paşa İstanbul’a gelince kendisi ve evlatlığı Süleyman Ağa Okulu tekrar canlandırmak istedilerse de artan tepki sonucu okul 1750’de kapandı. Okulun açılması için ikinci girişimle, III. Mustafa ve onu veziriazamı Koca Rakıp Paşa tarafından 1759’da yapıldı. Bu girişimle Hendesehane’nin hayatta kalan öğrencileri ve bunların çocukları toplanarak bunlara fen dersleri okutulmaya çalışıldı. Ancak bir şey değişmedi. Yine aynı engeller nedeniyle bu girişimden de bir sonuç alınamadı.⁷⁸ Bu dersane 1795’te Mühendishane açılınca lağvedilerek öğrencisi yeni okula aktarıldı.⁷⁹

⁷⁴ Bilim, a.g.e. s. 20

⁷⁵ Duman, a.g.m. s. 65

⁷⁶ Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Basım Evi, Ankara,1964,s.14

⁷⁷ Koçer, a.g.e. s. 23

⁷⁸ Bilim, a.g.e. s. 22,23

⁷⁹ Duman, a.g.e.m. s. 65

1.4.1.2. Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1773)

Mühendishane-i Bahri-i Hümayun Osmanlı Devleti'nin ilk askeri deniz okuludur.⁸⁰ Okul ismini “riyaziye” derslerinin “hendese” adı altında okutulmasından almıştır.⁸¹

Deniz Mühendishanesinin kurulmasına etki eden faktörler Lale Devri'nden beri süre gelen modernleşme düşüncesi, devrin padişahı III. Mustafa'nın bilim ve tekniğe verdiği önem ve 1770 Çeşme olayıdır.⁸² Ancak bu nedenler içinde esas neden 1768–1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus donanmasının Çeşme Limanı'na sığınan Osmanlı donanmasını 1770 de yakması olmuştur. Burada yakılan donanmayı yeniden inşa etmek üzere Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa önerisiyle ve padişahın onayıyla okul açılmıştır.⁸³

Okulun açılış tarihleri bazı kaynaklarda farklı farklı verilmiştir. Fakat genel kanı okulun 1773'te açıldığıdır.

Okulun ilk hocası Cezayirli Seyyid Hasan'dır. Bu zat Arapça ve Türkçe'den başka Fransızca, İngilizce ve İtalyanca biliyordu. Çok mahir bir bahriyelidir. Avrupa'nın mühim kitaplarını ve aletlerini tanıyordu. Seyyid Hasan Paşa başarılarından dolayı Kaptanı- Derya'lığa getirildi.⁸⁴

Osmanlılar Ruslara karşı teknik sahada güçlü olmak için orduya istihdam ve kale işlerinden anlar Fransız mühendis ve zabıtları getirilmiştir. Bu mühendisler kak mühendisi olup tersane işleriyle ilgileri yoksa da o tarihte (1784) İstanbul'da bu Mühendishane'den başka bir mektep ve onun talebesinden başka muhatap olacak talebe, bulamadığından Fransızlar ister istemez burada ders görmeye başladılar. Mektep yakınında Aynalıkavak Sarayı bahçesinde bir istihkâm modeli yaptılar ve burada aytabya, gizliyollar, şivler; kaponiyerler vücuda getirdiler. Fakat Fransızların Türk askerliğine karşı gösterdikleri alaka ve İstanbul'da bulunan Fransız heyetinin oynadığı rol çok geçmeden Rusların dikkat gözlerini bu mektep üzerine çekti,

⁸⁰ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1988'e)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989,s.164

⁸¹ Akyüz,a.g.e.s.164

⁸² Bilim,a.g.e.,s.24

⁸³ Bilim,a.g.e.s.25

⁸⁴Ergin, Osman Nuri **Türkiye Maarif Tarihi, Cilt 1–2**, İstanbul, 1977, s. 315–316

müttefikleri olan Avusturyalılarla birlikte Fransa'ya müracaat ettiler. Bunun üzerine 27 Eylül 1788 (1203)'te Türkiye'de bulunan Fransız heyeti memleketlerine dönmeye mecbur oldular.⁸⁵ Fransız hocaları gidince yerlerine İsveç'ten ve Londra'dan yeni öğretmenler ve teknisyenler getirildi.⁸⁶

Fransızlar gittikten sonra mühendishanenin başına Kasapbaşızade İbrahim Efendi getirildi. Türkiye riyaziyecilerinden Gelenbevi İsmail, Palabıyık Mehmet ve Bahar Efendiler sırasıyla baş hocalıklara tayin olundular.⁸⁷ Okula önceleri okuma ve yazma bile bilmeyen küçük çocuklar alınırdı. Okulun programı, günümüzdeki ilk ve orta öğretim programları düzeyinde idi; çocuklara önce okuma yazma, Arapça, Farsça, Fransızca öğretilir, sonra matematik ve denizcilik bilgileri verilirdi.⁸⁸

Okula öğrenci alımı 1842 yılından itibaren farklılaşmıştır.

1842'de okula subaylarla denizcilerin 14 yaşındaki Kuran'ı okumuş ve sülüs yazısı yazabilen çocukları alınıyordu. Öğrenciler birinci ve ikinci sınıflarda, ahlak, Arapça, aritmetik, geometri, cebir, resim ve Fransızca derslerini birlikte okuyorlardı. Üçüncü sınıftan itibaren eğitim-öğretim makine ve inşaat olarak ikiye ayrılıyordu. İnşaat kısmına ayrılan öğrencilere gemi yapımıyla ilgili dersler, makine kısmına ayrılanlara ise fizik, düzlem ve küresel geometri (Trigonometri), grafik, nogasyon (Seyr-i sefain), gemi kullanımı gibi dersler kuramsal ve uygulamalı olarak okutuluyordu. Okulda açıldığından beri okutulan Fransızca seçmeli hale getirilerek İngiltere'nin gemicilikte gelişmiş olduğu düşünülerek İngilizce dersi programa alındı. Okula bir de uygulama gemisi alınmıştı.⁸⁹

Okul Humbarahane (1792), Kara Mühendishanesi (Berri humayun) (1795) ve Tıbhane açılınca (1803) yılında Deniz Mühendishaneleri birleştirerek mekteplerin başına kırımlı Abdullah Ramiz Efendi getirildi. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa

⁸⁵ Ergin, Cilt 1-2 s. 317

⁸⁶ Koçer, a.g.e. s. 26

⁸⁷ Ergin, Cilt 1-2 s.317

⁸⁸ Akyüz, a.g.e s. 164

⁸⁹ Bilim, a.g.e s. 31,32

iki okulun birleşmesini, okulların açılmasının amaçlarına uygun olmadığını Padişaha sunduğunda, padişah da okulların ayrılmasını emretti. (1806)⁹⁰

Okul (1822), tersane içinde Permakkap yakınındaki biçki mağazasına taşındı. Daha sonra (1830)'da Okul Heybeli Ada'ya taşındı. 8 yıl sonra 1838'de Kasım Paşa tersane çevresine taşındı. Buradaki okul modern bir haldeydi. 1838'deki yüksek tahsil verecekti. Fakat lise tahsilini verecek okul olmayınca, lise tahsili de verilmiştir. Okul en son 1846'da Kasım Paşa'dan tekrar Heybeli'ye taşındı. Bahriye İdadisinin hangi tarihte açıldığı belli değildir.⁹¹ Ancak 1845'den sonra açıldığı düşünülmektedir.⁹² Tüm idadiler Galatasaray'da toplanınca Deniz İdadisi'de Kasımpaşa'ya taşındı. Fakat daha sonra (1868), bu idadilerin birleşmelerinden vazgeçilerek tüm idadiler tekrar kendi okullarına gidince Deniz İdadisi'de yine Heybeli adaya taşındı.⁹³

Sonuç olarak okulla ilgili şunu söyleyebiliriz: Deniz Mühendishanesi, Türkiye'de Batı tarzında ilk açılan, ilk ders araç gereçlerinin kullanıldığı, öğrencilerin yerlerde hasır veya kilimler üzerinde değil sıralarda oturduğu, derslerin kuramsal ve uygulamalı ilk kez yabancı hocaların ders verdiği ve yabancı dilin okutulduğu, yerli ve yabancı kitaplardan oluşan zengin bir kitapçığın olduğu bir okuldu. Deniz Mühendishanesi bugün Deniz Harp Okulu olarak bir kısmı Tuzla ve bir kısmı da Heybeliada'da olmak üzere eğitim öğretimini başarı ile sürdürmektedir.⁹⁴

1.4.1.3. Mühendishane-i Berr-i Hümayun (Kara Ordusu Mühendis Okulu) 1795

Okul III. Selim'in "Nizam-ı Cedit" ıslahatlarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. III. Selim'in tahta çıktığı dönemde başta Yeniçeri Ocağı olmak üzere, devrin eğitim ve öğretim işlerini yürüten medreseler çağın gerisinde kalmıştı. Bu kurumlar pozitif eğitimi bir kenara itmiş sadece ölüm ve ötesi arayışları içerisine girmişti. Medreseler hurafelerle dolu tartışmalar içerisinde bozulmakta ve anarşiyi körüklemekteydi. Askeri ve sivil eğitim kurumlarındaki bu bozulmanın farkında olan

⁹⁰ Ergin, a.g.e. s. 317,318

⁹¹ Ergin, a.g.e. s. 318–323

⁹² Ergin, a.g.e. s. 323

⁹³ Bilim, a.g.e. s.32

⁹⁴ Bilim, a.g.e. s. 33

III. Selim ve devrin aydın devlet adamları Batı tarzında yenilik hareketlerini başlatmak amacıyla harekete geçmişlerdir. Hareket'in başlangıç noktası ise askeri teşkilatların düzenlenmesi ve Batı tarzında meslekî ve teknik eğitimin başlatılması olarak belirlenmiştir.⁹⁵

Bu doğrultuda İmparatorluğun modern bir orduya kavuşmasını isteyen padişah da istihkâm ve topçu ocaklarında iyileştirmeler yaparak buraya köprü, tabya, kale yapmak gibi mimarlık ve fen dersleri koydurdu ve bunlar için ödenek sağladı. Ayrıca 1793'de "Nizam-ı Cedit Ordusu" adıyla Batı örneği bir ordu ve bunun giderlerini karşılamak üzere de "İrad-ı Cedit" adıyla bir hazine kurdu. Bu ordunun subay gereksinimini karşılamak üzere de Fransa ve İsveç'ten subay ve teknisyenler istedi. Ayrıca İstanbul'da, Bahariye'deki köşkünde "Mühendishane-i Sultanî" ismiyle bir okul açarak buraya Enderun'dan seçilen yetenekli gençler öğrenci olarak verildi ve çeşitli branşlardan hocalar atandı.⁹⁶

Okul 1793'de Halıcıoğlu'ndaki Humbaracı Kışlası'na taşınarak genişletildi. Ancak bu yeterli değildi. Bu yetersizliğin giderilmesi için Mühendishane'nin daha da genişletilmesi planlanarak 1795'de İstanbul Hasköy'deki Humbaracı Kışlası'nın Söğütözü tarafındaki eğitim sahası olarak kullanılan arazide Mühendishane-i Berri Hümayun adıyla daha geniş ve modern bir okul açıldı.⁹⁷ Mühendishane-i Berri Hümayun, daha çok topçu ve istihkâm mektebi niteliğinde bir eğitim kurumudur.⁹⁸

Okulun ilk nizamnamesinde kuruluş amaçları şöyle anlatılmıştır:

Bu kurumdan hendese ve hesap, hikmet ve coğrafya fenlerinin yayılması ve devleti aliyeye çok gerekli olan sanayi harbiyenin talim ve taallümü uygulanmaya konmasıdır.⁹⁹ Böyle önemli bir askeri okulun açılması ve dönemin sayılı hocalarının orada toplanması Avrupa devletlerinin de ilgisini çekmiş ve her devletten pek çok kitap hediye edilmiştir. Hatta padişahın teveccühünü daha çok kazanmak için

⁹⁵ Ebubekir Çınar, **19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Mesleki ve Teknik Eğitim**, Selçuk Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s.22

⁹⁶ Bilim, a.g.e. s. 34

⁹⁷ Bilim, a.g.e. s.34-35

⁹⁸ Turan, **Ahlikten Günümüze Mesleki Teknik Eğitimi**, a.g.e. s. 57

⁹⁹ Akyüz, a.g.e. s.164,165

Napoleon hepsinden çok hediye göndermiştir. Okulda pirinçten yapılmış Hendeseye dair çeşitli ölçme ve hesap aletleri vardı.¹⁰⁰

Öğretim süresi 4 yıl olan mektebin müfredat programı, sınıflara göre aşağıdaki şekilde uygulanmaktaydı.¹⁰¹

Tablo 1: Mühendishane-i Berri Hümayun Ders Programı

Sınıflar	Dersler
1	Geometri, cebir, matematik, astronomi, istihkâmcılık, askerlik
2	Geometri, cebir, coğrafya, harp tarihi
3	Hendese, coğrafya, Arapça, Fransızca
4	Resim, hendese, Arapça, Fransızca

Okulun programında çarşamba, cumartesi ve pazar günleri kuramsal dersler, pazartesi ve perşembe günleri derslerin uygulamaları yer almaktaydı. Salı ve cuma günleri ise tatildi. Okulun her türlü araç, gereç ve kitapları Babıali tarafından karşılanmaktaydı.¹⁰²

Okuldan mezun olan mühendisler gittikleri yerlerin haritalarını yapacak ve İstanbul'a geldiklerinde takdim edecekleri bu haritalar okul kütüphanesine konacaktı. Bu şekilde her bölgenin haritası çizilecek tüm ülkenin haritası yapılmış olacaktı. Görevli çeşitli bölgelere giden bu mühendisler okulda açılmış oldukları maaşlarına ek olarak yolluk verilecek ve İstanbul'a geldiklerinde yine okullarına gideceklerdi.¹⁰³

Muhendishane-i Berri Hümayun 'un ilk hocaları şunlardı:

Kırımlı Büyük Hüseyin Efendi, İshak, Abdurrahman, Sakıp, Yahya, Ömer Efendiler. Bunlar Batı dillerini, müspet bilimleri iyi bilen dönemin en fazıl hocaları idi. Bunların en tanınmış, okulda ikinci olarak Başhocalık yapan İshak Efendidir (öl. 1834). Çeşitli müspet bilimlere ait kitapları yanında matematik ve tabii ilimlere ilişkin dört çiftlik "Mecmua-i Ulum-i Riyaziye" adında bir eseri vardır. Bu eser Osmanlı ülkesine ilk kez Avrupa'nın yüksek matematiğini, modern fiziğini kısmen

¹⁰⁰ Akyüz, a.g.e. s. 165,166

¹⁰¹ Turan, a.g.e. s. 57,58

¹⁰² Bilim, a.g.e. s. 39

¹⁰³ Bilim, a.g.e. s. 39

soktuğu için önem taşır. Bu bilimlerin o günkü Türkçe terimlerini de yine o tespit etmiştir.¹⁰⁴

Mühendishane'den 1834-1835'de İngiltere'ye öğrenim için iki subay ve on sekiz öğrenci gönderildi. Bundan amaç Avrupa'da öğrenim yapıp Türkiye'ye geldiklerinde çeşitli kadrolarda onlardan yararlanmaktı. Örneğin o sırada yeni açılmış olan Mekteb-i Harbiye'ye Batı'nın teknolojik bilgilerine sahip hocalar sağlanacaktı. Gerçekten de bunlar edindikleri modern bilgilerle, düşünce yapılarıyla çağdaş bir kadro oluşturdular ve Türkiye'nin Batılılaşmasına büyük katkılar sağladılar.¹⁰⁵ Mühendishane-i Berri Hümayun 1848'de teşkilatı değiştirilerek topçu ve mimar mektebi haline getirildi.¹⁰⁶

Mühendishane 1865'de tüm askeri okullarla birlikte bir gelişme gösterdi. Bu tarihte Tıbbiye, Harbiye ve Mühendishane askeri okulların idadi sınıfları Galatasaray'da toplanarak hepsine birden "Mekteb-i İdadi-i Umumi" adı verildi.¹⁰⁷

Mühendishane'nin topçu ve istihkâm sınıfından oluşan harbiye kısmı 1871'de devrin seraskeri Esat Paşa'nın önerisi ve padişahında kabul etmesiyle Harbiye Mektebi'ne katıldı. Harbiye Mektebi ilk birleştirilmesinin ardından Mühendishane'nin idadisi de Maçka'daki Harbiye İdadisi ile birleştirildi. Harbiye İdadisindeki ihtiyat sınıfları Mühendishane'ye taşınarak mühendishane'ye "Mahreci Mekatib-i Askeriye" adı verildi. Ancak daha sonra da Maçka Kışlası silah deposu haline getirilince idadi sınıfları Kuleli'ye taşındılar ve eğitim öğretimlerini burada sürdürdüler Mimarlık sınıfları ise "Mülkiye Mühendis Mektebi" oldu (şimdiki İstanbul Teknik Üniversitesi).¹⁰⁸

¹⁰⁴ Akyüz, a.g.e. s. 166

¹⁰⁵ Bilim, a.g.e. s. 43,44

¹⁰⁶ Özalp, a.g.e. s. 19

¹⁰⁷ Bilim, a.g.e. s. 46

¹⁰⁸ Bilim, a.g.e. s. 47

1.4.1.4. Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure (1827)

1805’de İstanbul Kuruçeşme’de Rumlara bir Tıp Okulu kurulması izni verilmişse de bunun 1812’de kapatıldığı sanılıyor.¹⁰⁹ Kuruçeşme Tıp Mektebi resmi bir müessese sayılamayacağı için bunun açılış tarihini tıbhaneimize başlangıç olarak da alamayız.¹¹⁰

Ocak 1807’de, III. Selim’in saltanatının son günlerinde çıkarılan bir nizamname ile İstanbul Tersanesi içinde bir Tıp Mektebi kurulmuştur. Öğretim İtalyanca yapılacak ve zamanla Fransızcaya geçilecekti. Yetiyecek tabipler donanma ile sefere çıkacaklardı. Bu teşebbüs, Mayıs 1807’de Kabakçı İsyanı yüzünden sönmüştür.¹¹¹ Gerçek manada “Tıbhane-i Amire”, 1826’da Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra kurulan yeni ordunun ihtiyacı olan hekimlerle veterinerleri ve piyade, süvari subaylarını yetiştirmek üzere 14 Mart 1827’de Şehzadebaşı’nda Tulumbacıbaşı konağında öğretime başladı.¹¹² Tıbhane II. Mahmud’un hekimbaşısı Mustafa Behçet Efendi’nin gösterdiği lüzum ve verdiği takrirler üzerine açılmıştır.¹¹³ Tıbhane’de Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi mektebe hem nazır hem muallim ve Abdülhak Molla, Sermüneccim Osman Saip, Doktor İstenafaki, Bogos; Ahmet Hilmi, Vasif ve Hüseyin Efendiler de muallim tayin edilmişlerdi.¹¹⁴

Tıbhane’de dersler, Türkçe gerekli kitaplar ve bu dilde öğretim yapacak ehliyetli hocalar hazırlanıncaya kadar Fransızca okutuluyordu. Okula giriş için hiçbir kayıt aranmıyordu. Öğrencilere aylık bağlanmış ve öğle yemeklerinin okulca verilmesi sağlanmıştı. İlk zamanlarda dersler yerde hasırlar üzerinde oturularak dinleniyordu. Öğrencilerin Fransızca öğrenmeleri için tertipler alınmış bir yandan da önceki öğrenim seviyelerine göre sınıflara ayrılarak Türkçe, Arapça ve Farsça ile din dersleri okutulmaya başlanmıştı. Öğrenim süresi dört yıl olarak kabul edilmişti.¹¹⁵

Tıbhane’nin dört yıllık programı kısaca şöyle idi;

¹⁰⁹ Akyüz, a.g.e. s. 166

¹¹⁰ Ergin, a.g.e. s. 336

¹¹¹ Akyüz, a.g.e. s. 166

¹¹² Unat, a.g.e. s. 14

¹¹³ Ergin, a.g.e. s. 336

¹¹⁴ Ergin, a.g.e. s. 340

¹¹⁵ Unat, a.g.e. s. 15

Arapça, Türkçe, Fransızca sarf ve nahiv, imla, kitabet, ilaçların, bitkilerin ve hastalıkların Arapça ve Türkçe adları, boş zamanlarda din dersleri, cerrahlık uygulaması, Fransızca olarak şekillerle anatomi ve tıp bilimlerine giriş, sonra yeteneklilerin seçilip hastanede cerrahlık uygulaması yapmaları.¹¹⁶ Okula önceleri İslam olmayanlar alınmazken (1839) Tanzimat Fermanından sonra Osmanlı tebaasının hepsi alınmış fakat Yahudiler 1859 tarihine kadar okula rağbet etmemişlerdi.¹¹⁷

Tıphane’de sınıf geçmek için de imtihan konulmamış, öğrencilerin yetişme durumlarına göre hocaların takdiriyle yukarı sınıflara geçirilmeleri yolu tutulmuş ve dört yıllık öğrenimi tamamlayanlarında önce tabi muavini olarak hizmete alınmaları kabul edilmişti. Okula rağbet arttıktan sonra giriş imtihanı ciheti de sağlanmıştı. 9 Ocak 1832’de Topkapı Sarayının Yıldızlı Kapısı civarında dersleri Türkçe olan ve ameli öğretim yapan “cerrahhane” adlı yatılı bir ikinci okul daha kurulmuş ise de sonradan 22 Mayıs 1836’da aynı maksada hizmet eden bu iki okul yine Topkapı Sarayı surları içinde bulunan Otlukçu Kışlası’nda yatılı olarak birleştirilmiş ve tabip muavini ve cerrah yetiştiren iki yıllık bir okul haline getirilmiştir.¹¹⁸

Sonradan bu yeter görülmeyecek müessesenin Batı memleketlerindeki benzerleri gibi yeniden kurulması ve tıp öğretiminin Fransızca yapılması kararlaştırılarak Avrupa’dan muktedir bir müdür ve muallim getirilmesine teşebbüs olunmuş ve okul yatılı olmak üzere, 1838’de Galatasaray’da evvelce mevcut ve Enderun’a kaynak teşkil eden müesseseden boş kalmış olan binaya nakledilerek Profesör Bernard’ın nezaret ve idaresinde yeniden teşkilatlandırılıp, II. Mahmud’un son günlerinde, padişahın bir açış şöyleviyle faaliyete geçirilmiştir. Bu yeni okula “Dar-ül Ulum’ül Hikemiyye-i Osmaniye ve Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane” adı verilmişti.¹¹⁹ 1845’te diğer askeri okullarda orta öğretimin ayrı düzenlenerek askeri idadilerin açılması Tıbhane’de de gerçekleşmiştir.¹²⁰ Tıbbiye’de yapılan yeniden düzenleme sonrasında 1869’da Haydar Paşa Askeri Hastanesi’nde bir Ameliyat ve

¹¹⁶ Akyüz, a.g.e. s. 167

¹¹⁷ Ergin, a.g.e. s. 346

¹¹⁸ Unat, a.g.e. s. 15

¹¹⁹ Unat, a.g.e. s.15

¹²⁰ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Osmanlı İmp’da Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü** Türk Tarih kurumu ve Basım Evi Ankara 1993 s. 68

Tatbikat Mektebi açılmıştır.¹²¹ Tıbbiye’de Türkçe tetrisatda bulunmak üzere bir mülkiye Tıbbiyesi 1870 yılında açılmıştır.¹²² Tıbbiye 1908 inkılabından sonra Haydar Paşa’ya nakli olmuş, üniversite şubeleriyle birleştirilmiş programlarında değişiklikler yapılmıştır.¹²³

1.4.1.5. Mekteb-i Fünun-i Harbiye (1834)

Mekteb-i Harbiye’nin kuruluşu, ülkede süregelen modernleşmenin ve yeni kurulan orduya çağdaş teknik ve askeri bilgilere sahip elemanlar sağlama amacının bir ürünüdür. II. Mahmut 1826’da Yeniçeri Ocağı’nı kaldırdıktan sonra (Vaka-i Hariye) bunun yerine kurduğu “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” adlı ordunun Batı-lı örneklere uygun modern bir ordu olmasını istiyordu. Önceleri bu orduya subay sağlamak için 1827’de, İstanbul Selimiye Kışlası’nda “Mektep Bölükleri” oluşturuldu. Burada Eğitim görenler “onbaşı, çavuş, mülazim” gibi rütbelere verilerek Mansure Ordusuna atandılar. Ordunun asker gereksinimini karşılamak içinde İstanbul Şehzadebaşı’ndaki Yeniçeri Kışlası’nda “Talimhane” kurularak orduya asker olarak alınacak gençler burada eğitime başlandı.¹²⁴ Yararlı da olsa bu girişimler, hala muazzam Osmanlı İmparatorluğu’nun büyük ordularını daha eğitilmiş duruma sokmak için yeterli değildi. Bu nedenle, bizzat padişahın isteği ile önemli bir askeri okul açılması kararlaştırıldı.¹²⁵

1834’de bugün İstanbul Teknik Üniversitesi’ne bağlı Teknik Okulun bulunduğu yerde iki ayrı mektep haline ilk Harp Okulu, “Mekteb-i Ulum-u Harbiye” adı ile açılmıştır. Mekteplerin ilki daha çok bir talim taburu niteliğinde olan kısmı teşkil etmekte ve sekiz sınıfa ayrılmakta ve hiç okuyup yazmak bilmeyen çocukları alarak onları okuryazar bir seviyeye getirip kendilerine gerekli askerlik bilgi ve eğitimi vermekte idi. Bu sekiz senelik ilk devreyi tamamlayanlardan istidatlı olanların devam ederek daha üstün bir öğrenim görmeleri ikinci mektepte sağlanıyor ve burada öğrenciler matematik, fizik ve astronomi ile birlikte hafif ve büyük

¹²¹ Tekeli, İlkın, a.g.e. s. 69

¹²² Ergin, a.g.e. s. 348

¹²³ Ergin, a.g.e. s. 353

¹²⁴ Bilim, a.g.e. s. 74

¹²⁵ Akyüz, a.g.e. s. 167

tahkimat, köprü kurmak, resim, haritacılık gibi askeri bilgilerle, top, tüfek, şiş, piyade ve süvari talimleri görüyorlar, yüzme öğreniyorlardı.¹²⁶

Okula Sezerli Yusuf Paşazade Kaymakam Mazhar Bey ilk kez olarak 1834’de müdür olarak atandı. Fransız Saint Cry Askeri Akademisi örnek alınarak kurulan okulun öğretim kadrosu, bir kısmı dışarıdan, büyük bir çoğunluğu Mühendishane’den gelen hocalardan ve bir kısmı da ünlü Prusyalı Subay Moltke başta olmak üzere Prusyalı Fransız ve hatta İspanyol gibi yabancı hocalardan oluşuyordu. Ayrıca okula o sırada “Mekteb-i Hassa”, “Ecole Millitaire”, “Mekteb-i Harbiye” gibi adlar verildi ve öğrencilerine de “Harbiyeli” dendi.¹²⁷ Ordu hizmetlerinde öğretmen olarak kullanılmak üzere Paris, Viyana, Londra gibi yerlere öğrenci gönderildi.¹²⁸

1845’te okula Mekteb-i Fünun-u İdadiye adı ile İdadi sınıfları açılır.¹²⁹ Okullara tahsis edilen Maçka ve Pangaltı’daki binalarda da birtakım değişiklikler yapılır. Bina yeni baştan onarılır. Bu yüzden bu tamirat sırasında Harbiye Okulu geçici olarak Dolmabahçe Sarayı kısımlarından olan ve saray hizmetlileriyle mızıkacı ve baltacıların oturmasına ayrılmış bulunan Çinili Köşk’e yerleşir. 1847 yılı 23 Temmuzunda onarımı biten Pangaltı’daki binaya Harbiye Okulu tekrar taşınır ve derslere burada devam edilmeye başlanır.¹³⁰

Okulun kuruluşunda okutulması kararlaştırıldığı halde ancak 1847’lerden itibaren okutulabilen dersler de şunlardı:

Hendese, ilmi hal ve terkiib-i eesam,

Cebir, Fransızca

Cebirin hendeseye tatbiki, İstihkamat-ı hafife ve sakile

İlmi menazır, tomboz köprü kurmak

İlm-i kufu-ı mahrutiyat, resim

¹²⁶ Unat, a.g.e. s. 15–16

¹²⁷ Bilim, a.g.e, s. 76

¹²⁸ Koçer a.g.e. s. 39

¹²⁹ Koçer, a.g.e. s. 38

¹³⁰ Koçer, a.g.e. s. 39

İlm-i tefazuli ve tamamı, harita inşası

Cerr-i eskal, top ve tüfek ve şiş talimleri

İlm-i heyet, piyade ve süvari talimleri

İlm-i hikmet-i tabiiye, ilm-i sibahat ¹³¹

Okulda dersler kitap geçme şeklindeydi. Bir dersin kitabı okutulduktan sonra diğer dersin kitabına geçilirdi. Piyade ve istihkâm talimlerine de çok önem verilmekteydi. Şişli civarında yaptırılan Harbiyeliler Tabyasında yapılan talimlerde öğrenciler bu sahada ustalık kazanmışlardı.¹³² Mekteb-i Harbiye giderek çağına göre ileri bir öğretim kurumu haline gelmiş, oradan çıkan subayların sivil okullarda müspet bilim derslerini okuttukları sık görülmüştür. Böylece Mekteb-i Harbiye, sadece subay yetiştirecek değil, uzun yıllar, bir öğretmen kaynağı olarak da eğitim tarihimizde etkinlik göstermiştir.¹³³

1.4.1.6. Muzika-ı Hümayun Mektebi (1834)

Osmanlılar'da XIX. yüzyıla kadar musiki elemanları için herhangi bir okul yoktu. Gerçi halk türküleri söyleyen ozanlar, klasik müzikle uğraşanlar ve kendi sahalalarında ünlü üstadlar ve bestekârlar vardı. Ozanlar kahvelerde, düğünlerde, çeşitli toplantı ve törenlerde türkü okudukları gibi klasik Türk musikisi üstadları da özel toplantılarda, davet edildikleri Osmanlı elit grubunun evlerinde, vezir konaklarında, padişah sarayında Türk musikisi eserleri söylerlerdi. Musiki severlerde bu üstatlardan ders alırlardı.¹³⁴

Osmanlılar'ın Yeniçeri Ocağı 1826'da kaldırılana kadar bu ocağın içerisinde kurulmuş olan resmi musiki kurumu "Mehterhane" ve bunun musiki grubu ise "Mehter Takımı" idi. O zamanlarda ordu bandosu sayılan ve zurna ile davulun esas musiki aleti olduğu bu musika takımı savaşlarda orduyu coşturmak, bayram, cülus, sultan ve şehzade düğünleri v.s. gibi tören günlerinde olayı kutlamak için marşlar çalardı. Musiki ile ilgili olarak bir de sarayda bir "Meşkhane" vardı. Burada

¹³¹ Akyüz, a.g.e. s. 168

¹³² Bilim, a.g.e. s. 79

¹³³ Akyüz, a.g.e. s. 169

¹³⁴ Bilim, a.g.e. s.70,71

saraylılara ve enderunlulara ney, santur, tambur v.s. gibi musiki aletleri çalma, şarkı söyleme ve alaturka şarkı makamları öğretilirdi.¹³⁵

1826'da yeniçeri ocağının kaldırılması ile eski mehterhane de ortadan kalkmıştı. Bu nedenle ordunun ihtiyacı olan yeni bir Muzika Mektebi (Harbiye ile birlikte Beşiktaş Sarayı içinde) 1834'te açılmıştır.¹³⁶

Bilim, a.g.e.'de müzik okulun 1931'de açıldığını ifade etmiştir.

Ergin ise okulun Harbiye ile birlikte açılmasından dolayı (1931 yılı müzikle ilgilendiğini kabul etmekle birlikte) okulun açılış tarihi 1934 kabul etmiştir.¹³⁷ Müzik okulunun amacı gerek saray orkestra ve bandosu ve gerek askeri birliklerin bandoları için eleman yetiştirmektir.¹³⁸

Okulda hem garp, hem şark musikisi talim edildiği ve aynı zamanda enderun efendilerinden başka padişah hizmetinde bulunacak hademenin de burada işe yarar bir şekilde okutulup yazdırıldığı be kendilerin sarayda hizmet usulleri öğretildiği malumdur. Burada toplanan gençlere aynı zamanda Türkçe ile dini ve içtimai bilgiler öğretildiği ve bunun için de o zamana göre öğrenilmesi elzem ve zaruri bulunan Arapça ve Farsça okutulduğu şüphesizdir.¹³⁹ Okulun ilk hocaları Fransız Mangel, Guiseppe Donizetti (paşalık rütbesi verilmiştir), İtalyan Guatelli'dir. Donizetti Türkiye'de ilk marş olan II. Mahmut adına Mahmudiye Marşı'nı Abdülmecid adına ise Mecidiye Marşını bestelemiştir.¹⁴⁰

1853'de eski Dolmabahçe Sarayı yerine şimdiki Kargir Sarayı yapıldığı sırada Gümüşsuyu'nda Muzika ve Hademci Hümayun Efendileri için de bir mektep yapılmıştır.¹⁴¹ Okula bizzat müzik alanında uzman yabancı hocaların getirilmesi Padişah'ların Batı müziğiyle ilgilenmesi (Abdülmecid) Batı musikisine önem verildiğinin göstergesidir. Musikinin gelişmesi de doğal olarak çağdaş Batı

¹³⁵ Bilim, a.g.e. s. 71

¹³⁶ Akyüz, a.g.e. s. 169

¹³⁷ Ergin, a.g.e. s. 371

¹³⁸ Unat, a.g.e. s. 16

¹³⁹ Ergin, a.g.e. s. 371

¹⁴⁰ Bilim, a.g.e. s. 72,73

¹⁴¹ Ergin, a.g.e. s. 372

musikisinin alınmasıyla olacaktı. Böylece Musika-ı Hümayun, Türkiye’de çağdaş musikinin ve musiki okulun öncüsü olmuştur.¹⁴²

Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1773), Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1793), Askeri Tıbbiye (Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamüre) (1826), Mekteb-i Ulum-u Harbiye (1834), Müzika-ı Hümayun Mektebi (1834) ilk kurulan teknik okullardır.¹⁴³

Bu askeri okullar, yüksek derecede meslek okulları sayılıyordu. Fakat daha önceden Batı sistemine uygun ilk ve orta derecede okullar açılmadığından bu okullara çeşitli kaynaklardan alınan öğrencilerin yetiştirilmelerinde güçlük çekildiği görülünce, genel öğretim ihtiyacı da duyulmuş ve rüştiye mekteplerinin kurulması kararlaştırılmıştır (1838). Yüksek derecedeki okullara öğrenci yetiştirmek üzere bu faaliyetlere paralel olarak Mekteb-i Fünun İdadiye (1847), Mahreci Mekatibi Askeriye (1864), Mensei Küt Tabı Askeri (1875), Rüşdiyei Askeriye (1875) gibi ilk ve orta seviyede askeri okullar da açılmış, daha sonraları Harbiye Mektebinin üstünde Erkânı Harbiye Mektebi de kurulmuştu. Böylece askeri meslek okulları birbirine bağlı bir bütün halini almıştır.¹⁴⁴

1.4.1.7. Gülhane Askeri Tatbikat Mektebi (1898)

Askeri Tıbbiye’den çıkan doktorların staj görmesi için 1898’de Gülhane Tatbikat Mektebi açıldı.¹⁴⁵

Genel olarak askeri alanda açılan bu okullarla ilgili şu görüşleri paylaşabiliriz; bu okullar geleneksel okullardan farklı olarak Batı tarzında eğitimin model ve uygulamalarının alınması açısından o dönemin koşullarında oldukça büyük bir gelişmedir. Bu okullar eğitim faaliyetleri ve uygulamaları ile kendisinden sonra açılan okullara model olmada oldukça önemli bir yere sahip olmuştur.

¹⁴² Bilim, a.g.e. s.73

¹⁴³ ME.B, **Mesleki ve Teknik Eğitiminin Tarihçesi**,a.g.e. s. 22

¹⁴⁴ M.E.B. **Mesleki ve Teknik Eğitiminin Tarihçesi**, a.g.e. s. 23

¹⁴⁵ Tekeli-İlkin,a.g.e.,s.80

1.4.2. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Kız ve Erkek Teknik Eğitim –Öğretim Okulları

1.4.2.1. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Kız Teknik Eğitim –Öğretim Okulları

1.4.2.1.1. Kız İslahhanesi(1864)

Osmanlı Devleti Maarif sistemi içinde kız çocuklarının mesleki eğitimi çeşitli sebeplerden dolayı esaslı bir devlet meselesi olarak ele alınmadı.19. yüzyılın ikinci yarısında açılmış bulunan bir kaç kız sanayi mektebi, gayeleri bakımından kız çocuklarının bugünkü anlayışa göre iyi bir anne olarak yetiştirmek ve icap ettiği zaman hayatlarını kazanabilecek kadar kadın sanatları öğretecek şartları taşımamakta idiler.¹⁴⁶

Osmanlı İmparatorluğu zamanında kız çocuklarına sanat öğretme düşüncesini ilk defa Mithat Paşa, Tuna Valisi iken başlatmıştır. Mithat Paşa, bu düşüncesini uygulamaya geçirirken hem kimsesiz kız çocuklarına iş bulmayı, hem ülkenin bazı küçük sanat ihtiyaçlarını karşılamayı, hem de orduya gerekli olan kumaş ve giysileri temin etmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla; Rumeli'deki ordunun giyim ihtiyacını karşılamak üzere Rusçuk'ta bir fabrika kurmuş, bu fabrikanın bütün araç-gereçlerini Avrupa'dan getirtmiş; fabrikada çalışmak üzere, öksüz kız çocuklarını bir araya toplayarak, 1865 yılında Rusçuk'ta ilk "Kız Sanayi Mektebi" (ıslahhanesi)ni faaliyete geçirmiştir.¹⁴⁷ Bu ıslahhaneye yerli ve yabancı islam ve hıristiyan kız çocuklarının kabul edileceği ve bu çocukların on yaşından yukarı olmamaları ve öksüz, yetim olmaları şartı konmuştur.¹⁴⁸

Birçok kaynakta, okulun açılış tarihi 1864 olarak verilmektedir.

Ayrıca genel kanı kız teknik öğretimin ilk defa Mithat Paşa'yla 1864 Rusçuk'taki İslahhane çalışmasıyla başladığı kabul görmekte beraber İstanbul Sultan Ahmet'te Cevri Kalfa Taş Mektebinde açılan ilk Kız Rüştüyesinin kız teknik öğretimde ilk ortaokul olarak kabulü düşüncesi de mevcuttu.¹⁴⁹ Gerek Rusçuk ve

¹⁴⁶ Özalp, a.g.e.s.29

¹⁴⁷ Aynur Yenersü, **Geçmişten Günümüze Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara,2006,s.5,6

¹⁴⁸ BOA, Fon Kodu: C..MF., Dosya No: 131, Gömlek No: 6542, Tarih: 1289N03

¹⁴⁹ Özalp,a.g.m.,s.80d,80e,Akyüz,a.g.e.,s.194,Sakaoğlu a.g.e.,s.79

gerekse Yedikule Kız İslahhanelerinde çocukların eğitimi ve sanat öğretilmesi için tertip edilen programlar bilinmemektedir. Bu müesseselerde kız çocuklarına okuma yazmadan ziyade, pratik bilgiler verildiği tahmin edilmektedir.¹⁵⁰

Ergin'in belirttiğine göre, Rusçuk Kız İslahhanesinde: 27 İslam; 21 Bulgar ve 3'te dışarıdan ücretle alınmış olan İslam talebe bulunmakta idi.¹⁵¹ Kızlar için açılan ıslahhaneler imparatorluğun bütün bölgelerinde yaygınlaşmamıştır. İslahhaneler başta İstanbul olmak üzere bir iki şehirde açılabilmiştir. Yine de kızlar için açılmış olan ıslahhaneler, kadınların meslekî ve teknik hayatta rol almalarında öncülük etmiştir. Bu gelişme Tanzimat'ın bir başarısı olarak kabul edilmektedir.¹⁵²

1.4.2.1.2. Kız Sanayi Mektebi(1869)

Mithat Paşa zamanında 1285 (1869)'te Tophane-i Amire'nin idaresinde bulunan Yedikule'deki fabrikalarda çalışmak ve askere sargı ve çamaşır dikmek ve yetiştirmek üzere Baruthane Binası tamir edilerek İstanbul'da Kız Sanayi Mektebi açılmış ilk defa 50 kız öğrenci kaydedilmiştir.¹⁵³

Bundan sonra Maarif Nezareti kızları hem okutmak, hem sanatlar öğretmek üzere sırasıyla sanayi mektepleri açtırmıştır. Şöyle ki: 1295 (1878)'de Üsküdar'da, 1296 (1879)'da İstanbul Aksaray'da, üçüncüsü yine o sene içinde İstanbul Cağaloğlu'nda olmak üzere üç kız sanayi mektebi açtırmıştır. Bunlardan ilk ikisi yatısız, üçüncüsü yatılı idi. Yedikule dışındaki kız sanayi mektebi 1302'de lağvedilip talebeleri bu mekteplere getirilmiştir.¹⁵⁴

Üsküdar Kız Sanayi Mektebi: Türk kadınlarını giyinmek ve süslenmekte başkasına muhtaç olmaktan kurtarmak, çalışarak para kazanmak gibi güzel ve iktisadi maksatlarla Üsküdar İmrahor'da 1295 (1878) tarihinde Ahmet Vefik Paşa tarafından Üsküdar Kız Mektebi adıyla açılan üç sınıflı mektep 1300 (1881) tarihinde Suphi Paşa tarafından kız sanayi mektebi haline getirilmiş ve böylece Üsküdar Kız

¹⁵⁰ **Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1961,s.8

¹⁵¹ Ergin, a.g.e.,Cilt 1-2,s.629

¹⁵² Çınar,a.g.e.,s.43

¹⁵³ Ergin, a.g.e.Cilt:1-2,s.687

¹⁵⁴ Tuna, a.g.e.s.35

Enstitüsü'nün temeli kurulmuştur. İlk açılışında sanayi sınıflarında 20–30 talebe bulunmakta idi.¹⁵⁵

İlk açılan Kız Sanayi Mektepleri için 17 Mayıs 1884'te düzenlenen nizamname ve programa göre öğrenim sürelerinin iptidai sınıflarıyla birlikte beş yıl olduğu, sabahları genel bilgi dersleri gösterildiği, öğleden sonralarının biçki, dikiş, nakış, kanava, dival gibi iş dersleriyle piyano ve musikiye ayrıldığı, milli ve eski Türk elişleri sanatlarına da önem verilmesi ve öğrencilere piyano ile birlikte Türk musikisinin de öğretilmesi hususlarının göz önünde tutulduğu ve dışarıdan ısmarlama iş olarak atölyelerinin işletmeleri için de bir mütedavil sermaye konulduğu görülmektedir. Bunlardan yatılı olan İstanbul Kız Sanayi Mektebine nizamnamesi uyarınca ilk yıllarda yalnız yetimler alınmakta ve her türlü giderleri ve gündüzlü öğrencilerden fakir olanların da giyim ihtiyaçları devletçe sağlanmakta ve gündelik verilerek bunun yarısı okuldan mezun olunurken kendilerine ödenmek üzere bankaya yatırılmakta idi.¹⁵⁶

Tablo 2: Kız Sanayi Mektebi Ders Programı

SINIFLAR	İLİM	SANAT
Birinci Sınıf	Usuli Cedide Veçhile Elifba, Kuran-I Kerim	Dikiş, El Örmesi
İkinci Sınıf	Akaidi Diniye; Risalei Ahlak, Yazı	Nakış, Kasnak, Resim
Üçüncü Sınıf	Muhtasar Kavaidi Osmaniye İmla, Muhtasar İlmi Hesap	Kaneva, Biçim, Resim
Dördüncü Sınıf	Muhtasar Tarih Ve Coğrafya Malumatı Nafia, Yazı Ve İnşa	Çiçek, Biçim Ve Dikişin Envai
Beşinci Sınıf	İlmi Tedbiri Menzil, Hıfzısıhhat	Dikiş Ve Resim, Biçimin Envai

¹⁵⁵ Tuna, a.g.e.s.35-36

¹⁵⁶ Unat,a.g.e.,s.80e

Programın altında şu izahat verilmektedir: Bu cetvelde gösterilen elişleri sırasında süzeni, oya ve yazma gibi inasa mahsus sanayi kadimei Osmaniye icra edilecek ve üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarda bulunan tali bata piyano ve musiki Osmani talim ettirilecektir.¹⁵⁷

Tablo 3: Sınıf-1 İbtidaiye ve Rüştüyeden Mürekkebi ve Yedi Seneden İbaret Kız Sanayi Mektepleri Programı:¹⁵⁸

Mevadd-ı Tedrîsiye	Her sınıfta bir hafta zarfında okunacak derslerin adedi						
	1.Sene	2. Sene	3.Sene	4.Sene	5.Sene	6.Sene	7.Sene
Elifba ve Şifahi Malu'mat	18	-	-	-	-	-	-
Kur'an-ı Kerim maa Tevcid	6	4	4	4	2	1	1
Ulum-u Diniye	-	2	2	2	1	1	1
Kıraat ve imla	8	6	6	6	2	1	1
Kitabet	-	-	-	-	-	1	1
Kivaid-	-	-	2	3	2	-	-
Arabi	-	-	-	-	-	1	2
Farisi	-	-	-	-	-	1	1
Hüsn-i Hat	-	2	1	1	11	1	
Dünus-ı Eşya ve Malu'mat Nafia	2	2	1	1	1	1	1
İdare-i beytiye	-	-	-	-	2	2	2
Ahkak	-	-	-	-	1	1	1
Hıfzıssıhha	-	-	-	-	-	1	1
Hesap	2	2	2	1	1	1	1
Coğrafya	-	-	-	2	2	2	2
Tarih	-	-	-	2	2	2	1
Resim ve Hendese	-	-	-	1	1	1	1
El Hünnerleri	6	12	12	12	12	12	12
Toplam	24	30	30	30	30	30	30

¹⁵⁷ Ergin,a.g.e.,Cilt:1-2,S.688-689

¹⁵⁸ Darülfünun Edebiyat Medresesi Reisi Müderris Mahmud Cevad İbnü'ş- Şeyh Nafi, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe Teşkilat ve İcraatı**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara,2002.s.259

Beş yıllık öğretim süresine göre hazırlanmış bulunan programın aynen tatbikine imkân bulunmadığından daha sonra İptidai ve Rüştîye sınıfları ile birlikte yedi yıllık bir öğretime göre program hazırlandı. 1910 yılında kız sanayi mekteplerinin öğretim programları yeniden tanzim edildi. O tarihlerde mevcut kız rüştiyelerinde tatbik edilen öğretim programlarıyla birlikte ayrıca el işleri ve yemek pişirme işleri de gösterilmeye başlandı.1898 yılına ait Maarif Salnamesinde Cağaloğlu Kız Sanayi Mektebinde 86 yatılı ve 94 gündüzlü olmak üzere 180, Aksaray Kız Sanayi Mektebinde 156 gündüzlü öğrenci bulunduğu kaydedilmekte, Üsküdar Kız Sanayi Mektebine ait herhangi bir rakam verilmemektedir. Bu üç Kız Sanayi Mektebinin amaçları ve gelişme şekilleri ayrı yollar takip etmekle beraber yine birbirlerine benzer cihetleri mevcut idi.¹⁵⁹

1.4.2.2. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Erkek Teknik Eğitim –Öğretim Okulları

1.4.2.2.1. Islahhaneler

Islahhaneler: Anasız, babasız, fakir ve ortada kalmış birtakım çocukları sefaletten kurtararak bir çatı altında barındırmak ve onlara biraz okuma yazma ile küçük bazı el sanatları öğretmek ve bu suretle bir kısım yetimleri kurtarmak maksadı ile açılmıştır.¹⁶⁰ Islahhaneler Mithat Paşa'nın eseridir. Mithat Paşa ilk Islahhane'yi Niş'te 1863'te açılmıştır.¹⁶¹ Bu ıslahhanede çocuklar dinlerine göre eğitilmişlerdir ve hıristiyan çocukları da kabul edilmiştir.¹⁶²

Bazı kaynaklara göre ilk açılan ıslahhane tarihi (Niş) 1960-1961'dir.

Mithat Paşa'nın Niş'te (1863) zengin ve hayırsever insanların yardımlarıyla meydana getirdiği müesseseye bu çocukları topladı, eğitimleri ve sanat öğrenmeleri için öğretmenler temin etti. Masrafları karşılamak üzere de, yine zengin ve hayırsever vatandaşlara başvurdu. Vilayet içinde ilk defa açılan bu kurum büyük bir ilgi gördü. Ve artan yardımlarla daha çok sayıda çocuğun barındırılması ve sanat öğretilmesi mümkün oldu. Bu müessesedeki çocuk sayısı yüzden fazla olduğu

¹⁵⁹ Özalp, a.g.m., s.31

¹⁶⁰ **Türkiye'de Teknik Öğretim 1**, Maarif Vekilliği Dergisi, Sayı, 21–22
1939 İstanbul, Devlet Basım Evi, s.3

¹⁶¹ Unat, a.g.e, s.80 b

¹⁶² BOA, Fon Kodu: A.}MKT.MHM., Dosya No: 302, Gömlek No: 67, Tarih: 1281N01

zaman, devlet hudutları içinde çocuklara sanat öğreten benzeri bir kurum açılmamış olması sebebiyle bu sanat evine bir ad verilmesi cihetine gidildi ve (ıslahhane) denilmesi uygun görüldü. Müteakip yıllarda diğer vilayetlerde de çocukların terbiye edilmesi ve sanat öğretilmesi için kurulan bu nevi müesseselere ıslahhane denilmeye başlandı.¹⁶³ Ayrıca bu dönemde ıslahhanede sadece çocuklar ıslah edilmemiş, alenen fuhuş yapan kadınlarda belli sürelerde, ıslahları için burada tutulmuşlardır.¹⁶⁴

Niş İslahhanesinden sonra Rusçuk'ta (1864) ve Sofya'da (Bulgaristan) İslahhaneler açıldı. İslahhanelerin sayısı giderek artmaya başladı. 1868–1870 yıllarında Bosna, İşkodra, Edirne, İzmir Bursa, Kastamonu, Trabzon, Erzurum, Diyarbakır'da da İslahhaneler açılmıştır.¹⁶⁵ Bu vilayetlerdeki ıslahhanelerin durumlarının değerlendirilmesi için her yıl bu illerde bulunan ıslahhane öğrencilerinin isim ve resimleri ile okula devamları ve meşgul oldukları sanatları içerir defterler tutularak Dersaadet'deki Mektebi Sanayiyeye gönderilmiştir.¹⁶⁶

İstanbul'da açılması düşünülen ıslahhanenin programına bakılınca mesleki teknik eğitim için çok titiz bir çalışma olduğu göze çarpmaktadır. Şimdi İstanbul'da açılması düşünülen ıslahhanenin programını inceleyelim.

¹⁶³ Özalp, a.g.m, s.23

¹⁶⁴ BOA, Fon Kodu: DH.İD., Dosya No: 65, Gömlek No: 46, Tarih: 1332R07

¹⁶⁵ Akyüz. a.g.e.s.193

¹⁶⁶ BOA, Fon Kodu: MF.MKT., Dosya No: 12, Gömlek No: 109, Tarih: 1290Ca26

Tablo 4: İstanbul’da açılması düşünülen Islahî sanayi mektebinin sanat dalları, alınacak öğrenci sayısı ve öğretim süreleri şöyleydi;¹⁶⁷

Sanat Dalları	Her yıl alınacak öğrenci sayısı	Öğretim süresi (yıl)
Maden Sanayi		
Demircilik, balta ve kazma imali	8	5
Çilingir	6	3
Tunç, bakır ve demir dökmeçilik	6	5
Çarkçı ve makinist	5	7
Çelik alet imali	4	2
Tenekeci, kurşuncu, lehimci	4	2
Kuyumcu	4	4
Silahçı	3	5
Ahşap Sanayi		
Arabacı, faytoncu	6	2
Doğramacı	4	3
Sandalye ve kanepeci	4	3
Ağaç çarkçı ve modelci	4	3
Diğer Sanatlar		
Kunduracı	6	2
Terzi	6	4
Saraç	5	4
Mücellit	4	1
Şeritçi	3	2
Hakkâk	2	5

¹⁶⁷ Koç a.g.e. s. 208,209

Mithat Paşa bir de İslahhaneler Nizamnamesi yaptırmıştır.¹⁶⁸ Buna göre, bu okullar yatılı idi, 5 sınıfa ayrılıyor, öğrencileri iç hizmetlerinin önemli bir kısmını kendileri yapıyorlardı. Öğrenciler, sabahları dersanelerde ilköğretim düzeyinde ikişer saat ders gördükten sonra ayrıldıkları dallara göre iş yerlerine dağılarak şu pratik zanaatları öğreniyorlardı: Terzilik, kunduracılık, matbaacılık, tabaklık, dokumacılık.¹⁶⁹

Bazı ıslahhanelerin giderlerini karşılamak için çeşitli gayrimenkuller de satın alınarak bu müesseselere gelir kaynağı haline getirildi. Mesela, Bursa İslahhanesine Vilayet Matbaasının kazancı, Uludağ'dan getirilen Vefik Paşa suyundan temin edilen gelir, Ayvalık Limanı hasılatından bir kısmı okul bandosunun kazancı, İzmir İslahhanesine Cezayir Hanının geliri, Balçova civarındaki Ağamemnun Kaplıcalarının ve Seferihisar yakınındaki bir çiftliğin geliri, Kastamonu İslahhanesine şehir içinde bulunan 25 dükkân, kahve, han ve arazi ile Kızılırmak üzerindeki Çeltik Kayığının kazancı, Diyarbakır İslahhanesine bir çiftlik ve Hazro'da bulunan linyit kömürü ocaklarından alınan paralar gelir kaynağı olmuştur.¹⁷⁰

İncelediğimiz kaynaklar doğrultusunda İslahhanelerin eğitim öğretim teşkilatı, ıslahhane komisyonu olmasına rağmen tam teşekküllü çalışmamıştır. Kadroları yetersiz ve belirsizlik yaşamıştır. İslahhanelerden bazılarının detaylı bilgileri vardır.

Örneğin; Tuna vilayetinin en son salnamesi Rusçuk'taki ıslahhane kadrosunu şöyle kaydeder: muhasebeci, zabıta memuru, kâtip, sandık emini ve vekilharç. Muallimler ve ustalar: ulumi riyaziye, coğrafya, arabi ve yazı muallimi, Bulgarca muallimi, terzi ve kunduracı ustaları. Talebe sayısı: İslam; 85 Bulgar; 51 Yahudi; 1 tane¹⁷¹ diğer taraftan ıslahhanelerin bölge ihtiyaçlarına göre kurulması önemlidir. Örneğin; Niş İslahhanesi'nde öğretilen sanatlar, terzilik, kunduracılık, müretteplik ve fotoğrafçılıktı. Rusçuk'taki ıslahhanede ise, oradaki araba fabrikasına usta

¹⁶⁸ Özalp, a.g.m.s.24

1868 Sanayi Mektebi Nizamnamesi 1871(Tuna Vilayeti)ıslahhaneleri için nizamname 1871'deki nizamname diğer ıslahhanelerde de uygulandı.

¹⁶⁹ Akyüz. a.g.e. s.193

¹⁷⁰ Özalp, a.g.m. s.24

¹⁷¹ Ergin, a.g.e.,Cilt 1,2,s ,629

yetiştirmek için, araba yapıcılığı öğretiliyordu. Sofya İslahhanesi'ne ise, oradaki çuha fabrikasına eleman yetiştirmek için dokumacılık ve makinistlik sanatları konmuştu.¹⁷²

İlk zamanlarda hayırsever kimselerin himayeleri ile kurulmuş olan bu müesseseler, memlekette meslek problemini doğurmuş ve kültür meseleleri yanında meslek okullarının lüzumlu olduğunu meydana çikarmıştır.¹⁷³

İslahhaneler 1885 yılından itibaren (mektebi sanayi) adını aldı. Bu müesseselerde muayyen bir öğretim süresi ve sınıf teşkilatı tespit edilmiş olmasına rağmen, birçoklarında belli bir süreye bağlı sınıf teşkilatı yoktu. 1913 yılına kadar bu müesseseler ıslahhane komisyonlarının şahsi görüş ve direktifleri ile idare olundu. Bu okullarda mahalli ihtiyaçları temin edecek sanat şubeleri yanı sıra birkaç fabrikanın teknik eleman ihtiyaçlarını karşılayacak meslek şubeleri de kuruldu. 1913 tarihli idare-i umumiye Vilayet Kanununun yayılması üzerine sanayi mekteplerinin masrafları Vilayet Hususi idareleri bütçelerine girdi. Bu suretle ıslahhaneler komisyonlardan ayrılmış olmasına rağmen, Maarif Nezareti bu okullarla ilgilenemedi.¹⁷⁴

1913'ten itibaren bu okullar daha istikrarlı bir duruma girdi. Bir kısmı yönetmelik ve programa bağlandı. Fakat her vilayet ayrı programlar tatbik ettiğinden, okullar arasında bir birlik kurulamadı. Balkan Harbi ve onu takip eden Cihan Harbinin acı neticeleri bir ara bu müesseseler üzerine ilgi topladı. Fakat bu ilgi verimli bir şekle girmedi. Bununla beraber, 1916 yılında Maarif Nezaretince hazırlanan yeni idadi (ortaokul) programına göre, vilayetlerin emrinde olan, sanayi mekteplerinin dışındaki okullarda da meslek eğitimi verilmesi cihetine gidildi. Yeni programa göre üç sınıflı olan taşra idadilerinin birinci sınıfları hazırlayıcı ve diğer iki sınıfları da ticaret, ziraat, sanat ve umumi bilgiler şubeleri haline getirildi. Fakat ders araçları, atölye ve bilhassa bu yeni programı tatbik edecek öğretmenler

¹⁷² Duman,a.g.m..s.67

¹⁷³ M.E.B, **Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim**,a.g.e.s.6

¹⁷⁴ M.E. B, **Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim**, aynı yer

bulunamadığından, iyi netice alınamadı. Bu okullardan bir kısmı bazı şubelerini faaliyete geçirmek suretiyle yedi yıllık bir ömür sürdükten sonra kapatıldı.¹⁷⁵

Mesleki teknik eğitim kurumları için önderlik eden ıslahhanelerin önemini şöyle özetleyebiliriz;

Batı'dan model aktarımının uygulayıcıları olan Mustafa Reşit, Sadık Rıfat, Ali ve Fuat Paşalar geleneğinin temsilcisi olan Mithat Paşa tarafından kurulan ve yaygınlaştırılan ıslahhaneler, bir yandan fakir ve kimsesiz çocukları sokaklardan kurtararak, devletin kontrolünde ve sağlıklı bir ortamda büyümelerini sağlarken, öte yandan da ülkenin kalifiye eleman konusundaki ihtiyacının teminine önemli bir kurumsal destek vermiştir. Niş, Tuna, Bosna, Selanik, Diyarbakır Yanya, Adana, İstanbul, Halep, Trabzon, Sivas, Hüdavendigâr (Bursa), Aydın, Kastamonu, Bağdat, Beyrut gibi devletin belli başlı yönetim merkezlerinde açılan kurumların yaygınlık kazandıkları dönemdeki öğrenci sayılarının 3.000 civarında olması, bu tür kurumlara her dönemde rağbet ve ihtiyaç olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.¹⁷⁶

Ayrıca bu kurumlar Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde açılan sanat okullarının temellerini oluşturmuşlardır.

1.4.2.2.2. Telgraf Mektebi (1860)

Osmanlı İmparatorluğu'nda Telgraf Müdürlüğü, Kırım Savaşı sırasında (1853–1856) 29 Mart 1855'te (H.10 Recep 1271) kuruldu. Başlangıçta telgraflar, Fransız ve İtalyan memurlar tarafından Latin harfleri ile Fransızca olarak gönderiliyordu. Daha işin başında yabancı uzmanlarca yapılan mukavelelere Osmanlı telgraf memurlarının yetiştirilmesi ile ilgili hükümler konulmuştu. Bu yabancı memurların yanında görevlendirilen ilk Osmanlı muhabere memurlarının kaynağı da Tercüme Odası idi. İlk muhabere memurlarından Voliç ve Feyzi Efendiler Tercüme Odası kâtiplerindendi. Türkçe haberleşmenin mucidi Mustafa Efendi de Tıbbiyenin son sınıfından Tercüme Odasına girmiştir. Daha sonra Nazır olan İzzet Efendi de 1859'da Askeri Tıbbiyenin son sınıfından sağlık nedenleriyle telgraf idaresine intisap

¹⁷⁵ M.E. B, *Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim*, aynı yer

¹⁷⁶ Bekir Koç, “*Osmanlı Devleti'nde Islahhane ve Sanayi Mekteplerinin Kuruluş Sürecine Dair Bazı Gözlemler*”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2010, s.199

ettiğine göre telgrafçılık konusunda Tercüme Odasından başka okul kaynakları da vardı.¹⁷⁷

Türkçe telgraf haberleşmesine başlanması ve ardından Niş Vidin telgraf hattının bitirilmesinden sonra Telgraf Müdürlüğünün telgraf memurlarına daha fazla ihtiyacı baş göstermişti. 15 Eylül 1856 (H.15 M.1273) tarihli belgeden anlaşıldığına göre telgraf hatlarının ülkede hızla yaygınlaşması telgraf muhaberat memurlarının istihdamını gerekli kılmaktır. O zamana kadar bu sorun İstanbul telgrafhanesinde şakirt yetiştirilerek çözümlenmişti. Bu uygulama yakındaki Edirne telgrafhanesinde de yapılmaya başlandı. Edirne civarında “ehl-i kitabet efendiler” de bir hayli fazla olduğu için Meclis-i Kebir, bu kişiler arasından telgraf mülazım (şakirt) memuru seçiyor, seçilen kişiler muhabere usullerini öğrendikten sonra telgrafhanelere uygun bir maaş ile memur tayin ediliyordu.¹⁷⁸

Bu iki telgrafhaneye alınacak olan şakirtlerin özellikleri ile ilgili nizamname 10 Şubat 1857’de 12 bentlik olarak yayınlandı. Bu nizamnameye göre, Türkçe muhabere için alınacak şakirtlerin yaşları 18 ila 30 arasında olacaktı. Telgraf şakirdi, layıkıyla okuyup yazmayı, bir şeyler kaleme almayı ve hesap ilmini bilmek koşuluyla telgrafhaneye alınabilirdi. Öğrencinin, dürüst ve namuslu olduğuna dair iki saygın kişinin kefilliğine ihtiyacı vardı. Ayrıca Telgraf Meclisi bu kefilliği kabul ettiği takdirde kişi şakirt olabiliyordu. İstanbul Telgrafhanelerinde şakirtlerin sayısı 12 kişiyi geçmeyecekti. Bu kişilerin, telgraf yazışmalarının sırlarını saklamaları, telgrafla ilgili kanun ve nizamnamelere uymaları gerekmektedir. Şakirtler, muhabere ve muhasebe baş memurlarının ve diğer memurların telgraf işlerine dair ifadelerine itaat edeceklerdi. Şakirtler, telgraf müdürünün ve hocalarının hazır bulunduğu uygulamalı imtihanlarda maharetlerini ispat ettikleri ve diğer şartları yerine getirdikleri takdirde muhabere memuru olarak tayin edilebilirdi. Şakirtler, istihdamlarına lüzum görüldüğünde telgraf müdürünün şahadeti ile maaş alabileceklerdi. Dersler alafranga saat ile 11’de başlayacak ve öğle vaktinden yarım saat sonraya kadar sürecekti. Şakirtler kendilerine tahsis edilen muhabere aletleri

¹⁷⁷ Bahri Ata, “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Telgrafçılar Nasıl Yetiştirildi?” **Prof.Dr. Yahya Akyüz’e Armağan**(Editör Yahya Akyüz) Pagem Yayıncılık Ankara,2011 s.284–285

¹⁷⁸ Ata,a.g.m.,s.285

dışındakilere dokunmayacaklardı. Ayrıca bu telgrafhanelere gayrimüslim Osmanlı vatandaşları da şakirt olarak kabul edilmekte idi.¹⁷⁹

Osmanlı Hükümeti'nin telgraf haberleşmesine olan ilgisi yukarıda yapılanlarla sınırlı kalmamıştır. 1860 yılında bir nizamname yayınlanarak Telgraf Memur Mülâzımı Mektebi (Fünun-ı Telgrafiye Mektebi) açılmıştır, Mektep Soğuk Çeşme'de açılmıştır. Öğrenim süresi iki yıllıktı. Burada eğitim görececek öğrencilere aylık 250 kuruş verilirdi. Okulda verilen dersler teorik ve pratik olarak iki bölüme ayrılmıştı. Telgraf fenni'nin tarihi, elektrik nazariyeleri, pillerin yapılışı ve kullanılışı, cereyan-ı elektrik, miknatisiyet, telgraf aletleri ve kullanılışı, postaların tanzimi ve şebekeler gibi dersler sabah teorik olarak verilirdi. Öğleden sonra ise; muhasebe, telgraf haberleşmesi, telgraf işletmesi ve kanunları derlenip pratik olarak verilirdi. Osmanlı Devleti'nin ilk telgraf memuru olan Fevzi Bey'in Posta Nazırı olduğu sırada açılmış olan telgraf fabrikası, telgraf mektebinin bir laboratuvarı olarak kullanılmış dolayısıyla pratik dersler burada verilmiştir. Bu okulda görevlendirilen öğretmenlerin ve okulda okutulan ders kitaplarının nereden ve nasıl temin edildiği bilinmemekteydi.¹⁸⁰

Bununla beraber mektep iki devre talebe yetiştirdikten sonra (1864) anlaşılamayan bir sebepten dolayı kapatılmıştı.¹⁸¹ 1287 (1871) de telgraf idaresi meclisince verilen bir karar üzerine on bir sene sonra mektep tekrar açılmıştır.¹⁸²

Ocak 1872 tarihli irade ile Fünun-i Telgrafiye Mektebi, Posta ve Telgraf Mektebi adını almıştır. Bu okulun açılma gerekçesi, Dersaadet ve Beyoğlu telgraflarındaki şakirtlerin muharebe işlerini hakkıyla yapmalarına karşın memuriyetin gerektirdiği telgraf fenni, muamelat, usul-u defteri ve muhasebe gibi konularda pek bilgi sahibi olmamalarıdır. Bir de Fransızca ve Türkçe muhaberat için ayrı ayrı memur istihdamının önüne geçilmesi ve tek memur ile her iki muhaberenin yapılması amaçlanmaktaydı. Bu okul, Soğuk Çeşme Rüştiyesi'nin bulunduğu yerde terzihane tabir olunan ahşap bir binanın bir odasından ibaretti. Daha sonra bu okul ıslah edilerek, Çemberlitaş'ta Said Bey kaynağına taşındı. Okula o yıllarda 10.000

¹⁷⁹ Ata,a.g.m.,s.285

¹⁸⁰ Çınar. a.g.e. s.39 Ergin. a.g.e. cilt 1,2,s.621

¹⁸¹ Ergin. a.g.e. cilt 1,2,s.621

¹⁸² Ergin. a.g.e. cilt 1,2,s.622

kuruş tahsisat ayrılmıştı. Bu okulun öğretim kadrosu; Emin, Rıfat, Salim ve Mustafa Asım Efendilerle Emile Lacoine okuldaki teknik dersleri verirken, yetişmiş Osmanlı tebaası memurları da idari dersleri veriyordu. Okulda 4 sınıf vardı ve öğrenciye sınıflara göre maaş veriliyordu. Öğrenciler dört sınıfa bölünerek birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar 30.50.80.120 kuruş maaşa bağlandılar. Bu dönemde okulda daha çok pratik dersler gösterilmiştir. Okul öğretim programında, hüsnü hat, hesap, coğrafya, Fransızca mebadi-i elektrik gibi derslerde vardı. Diğer taraftan okula alınan öğrencilerle telgraf idaresinin önde gelen kişileri arasındaki akrabalık bağları dikkat çekicidir.¹⁸³

Okulun ikinci defa kapatılması ile ilgili de çok farklı yorumlar bulunmaktadır. Ergine göre okul idaresindeki intizamsızlık ve istifade edilememe gibi sebeplerle yeniden kurulmak üzere kapatılmıştır. Bir başka kaynağa göre, bu okulun öğrencileri 93 Rus Harbi'ne (1877–1878) katıldığı için kapatıldı.¹⁸⁴ Sakaoğlu'na göre ise okul 1880'de Darülfenâ'nın dördüncü sınıfına telgraf dersleri konulunca kapatıldı.¹⁸⁵ Posta ve Telgraf Mektebi'nin kapatılma tarihi 24 Nisan 1880'dir.¹⁸⁶

Osmanlı Devleti'nde telgraf tekniğinin gelişmesi bu okulun kapatılması ile son bulmamıştır. Nitekim Telgraf Memur Mülâzımı Mektebinde okutulan telgrafçılık dersleri bazı okulların ders müfredatına alınmıştır. Böylece devlet telgraf memuruna olan ihtiyacını bu okuldan mezun olanlarla sağlamıştır. Müfredat Programına telgrafçılık dersleri konan ilkokul daha çok zengin müslüman ve gayrimüslim çocuklarının gittiği Galatasaray Mektebi'dir. Ancak burada eğitim gören öğrenciler bu telgrafçılık dersine gereken ilgiyi göstermemişlerdir. Çünkü bu zengin öğrencilerin hedeflerinde daha yüksek memuriyetler vardı. Telgraf derslerinin müfredat programına konduğu ikinci okul ise bu dönemde yetim ve fakir çocukların eğitimi için açılan Darüşafaka Lisesidir. Lisenin programına 1880 yılında elektrik ve telgrafçılık derslerinin konulması ile burada telgrafçılık eğitimi başladı. Okulun telgraf öğretmenliğine telgraf idaresinde fen memuru olan Fransız Emil Lakuvan,

¹⁸³ Ata, a.g.m. s.288–289

¹⁸⁴ Ata, a.g.m. s.289

¹⁸⁵ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.s.79

¹⁸⁶ Ata, a.g.m.s.289

muavinliğine ise Raif Bey atandı. Osmanlı Devleti'nde telgraf tekniğinin modernleşmesi ve ilerlemesi Darüşsafaka Lisesi sayesinde olmuştur. Bu okuldaki telgrafçılıkla ilgili derslere erkâniharbiye ve tıbbiye gibi yüksekokulların asker öğretmenleri de girmektedir. Okulda elektrik ve telgraf dersleri son sınıfta verilmekteydi. Mezun öğrencilere Telgraf Nazırlığında memuriyet verilirdi. Yine okuldan mezun olan bir kısım öğrencilerde istemeleri halinde yurtdışına gönderilirdi.¹⁸⁷

1.4.2.2.3. Sanayi Mektebi (1868)

Mithat Paşa Tuna Valiliğinden İstanbul'a Şurayı Devlet Reisliğine (Danıştay) atanınca (6 Mart 1868), sanayi ıslahhaneleri ile daha geniş şekilde ilgilenmiş ve Türk sanayisinin çökmesini önlemek ve onu himaye etmek için Islah-ı Sanayi Komisyonunun çalışmalarına katkıda bulunmuştur.¹⁸⁸

Okulun kuruluşu Islâh-ı Sanayi Komisyonu amaçları doğrultusunda gerçekleştiği için Islâh-ı Sanayi Komisyonu niçin kurulmuştur izah edelim.

Babiâli'nin, Islâh-ı Sanayi Komisyonu'nu kurmaktaki amacını şu şekilde özetlemek mümkündür:

Osmanlı pazarlarını ele geçirmiş olan yabancı mallara karşı güçlü bir rekabet oluşturmak,

Güçlü sanayi kuruluşlarını vücuda getirerek bunlar için etkili devlet desteğini sağlamak,

Gerekirse ham madde ithal ederek seri üretime geçilmesine imkân sağlamak,

Üretim kalitesini belirli bir seviyede tutmak, fiyatları kontrol etmek ve devletin ihtiyacı olan malları bu kuruluşlardan temin etmek,

Her sanat dalı için gerekli okulları açarak kalifiye eleman yetiştirmek,

Esnaflar arasında yardımlaşma ve dayanışmayı mümkün kılmak.¹⁸⁹

Bu komisyonun çalışmaları sonunda Kasım 1868'de Mektebi-i Sanayi İstanbul'da Sultanahmet mevkiinde, eski Kılıçhane ile etrafındaki arsalar üzerine inşa edilmiş binalarda tedrisata başladı. Okul binası dersaneler ve atölyelerin yanında bir de fabrika ihtiva ediyordu. Başlangıçta on üç yaşından küçük elli öğrencinin alındığı okul, devletin ileri gelenlerinin de hazır bulunduğu bir törenle

¹⁸⁷ Çınar a.g.e.s.40

¹⁸⁸ Yaşar Semiz, Recai Kuş, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdf/dergi/515/semiz.pdf.s.,280>

¹⁸⁹ Semiz, Kuş, a.g.m,278

açıldı. Okulun açılış konuşmasını Mithat Paşa yaptı. Okulun müdürlüğüne o dönemde Üsküdar'daki Özbek Tekkesi Şeyhi olan İbrahim Ethem Bey atandı.¹⁹⁰

Mektebin masraflarının karşılanması amacıyla Unkapanı Köprüsü'nden geçiş ücreti ile Karaköy Hanı'nın kira geliri mektebe tahsis edilmiştir.¹⁹¹ Bu mektep için 24 Şaban 1285 (1868) tarihinde, 64 maddeden oluşan 18 sayfalık bir nizamname yayımlanmıştı.¹⁹² Bu nizamnameye göre okulda demircilik, dökmeçilik, makinecilik, mimarlık, marangozluk, madeni imalat, ahşap işleri, terzilik, kunduracılık, mücellitlik gibi sanat dalları bulunmaktadır. Yine bu nizamnameye göre okul iki şubeye bölünmüştür. Dâhili şubeye yatılı ve gündüzlü öğrenciler kabul edilmiş ve yaşları onüçün altında olan öğrenciler kabul edilmemişlerdir. Harici şubesi ise sadece gündüzlü öğrenciler kabul edilmiş ve yaşları otuzu geçmemesine dikkat edilmiştir.¹⁹³

Mektebi Sanayi Nizamnamesinin altıncı maddesinde okulun ders programı belirtilmiştir. Ders programı şu şekildedir. Birinci Sınıf Ders Programı: (İlmi Dersler) Türkçe, kıraat ve yazı ve hesaptan âmâl-i erbaa ve tersimi hutut ve bazı eşkâl-i hendese. (Sanat Dersleri) işe yarayacak kadar şakirtlik. İkinci Sınıf Ders Programı: (İlmi Dersler) Türkçe okuyup yazmak, hesap ve sınıfına müteallik fününun tarifati ve resim ve coğrafya ve hendesenin bazı mebahisi. (Sanat Dersleri) Bazı işleri tarif ile başlı başına görecek derecede kalfalık. Üçüncü Sınıf Ders Programı: (İlmi Dersler) Türkçe yazmak ve defter tutmak usulü mükemmel resim ve hendese ve fenn-i kimya mukaddematı ve makine fenninden bazı dersler. (Sanat Dersleri) Bulunduğu sanatı tarifsiz icra edecek mertebede kalfalık. Dördüncü Sınıf Ders Programı: (İlmi Dersler) Düzgün imla ile yazmak usulü üzere defter tutmak eşyay-ı madeniye havassı tabiyesi ve evsafi ve manivela ve makara ve sathı mail ve kama ve vida gibi alatı basite ve fenn-i makine mukaddematı. (Sanat Dersleri) Bulunduğu sınıfta birinci derecede kalfalık. Beşinci Sınıf Ders Programı: Meramını ifade edecek derecede düzgün imla ile Türkçe yazmak her nevi hesap ve kimyanın ahkâmını bulunduğu sanatta icra eyleme ve usul-ü mimariye ve makine fennini

¹⁹⁰ Semiz, Kuş, a.g.m.s.280

¹⁹¹ Çınar,a.g.e.,s.45,

¹⁹² Çınar,a.g.e., aynı yer

¹⁹³ Çınar,a.g.e.,s.46,

öğrenmek. (Sanat Dersleri) Bulunduğu sanata müteallik işleri maharet ve mamûlat ile görece derecede ustalık etmektir.¹⁹⁴

Nizamnamenin dokuzuncu maddesinde mektepte öğrenim gören dâhili ve harici öğrencilere sınıflarına göre yevmiye verilmekteydi. Mektepteki birinci sınıf öğrencisi 2 kuruş, ikinci sınıf öğrencisi 100 para, üçüncü sınıf öğrencisi 3 kuruş ve dördüncü sınıf öğrencisi 3,5 kuruş yevmiye almaktaydı. Ayrıca öğrenci işleri için görevlendirilen onbaşılar yirmişer para fazladan yevmiye almaktaydı. Dâhili öğrencilerin gelirlerinin bir kısmı elbise, yiyecek gibi masraflar için kesintiye uğramaktadır. Kesinti miktarı her öğrenci için sabit olup günlük 60 para olarak belirlenmiştir. Dâhili şubede öğrenim gören öğrencinin geri kalan parası ikiye bölünmektedir. Bu paranın yarısı öğrenciye aylık olarak verilmekte olup diğer yarısı ise okulun Emniyet Sandığında muhafaza edilmekteydi. Emniyet Sandığında muhafaza edilen bu para mezun olan öğrencilere toplu olarak verilmekteydi. Mezun olan öğrenci bu parayı işyeri açmak için sermaye olarak kullanabilmekteydi. Harici şubede öğrenim gören öğrencilerden yemek parası alınmamaktaydı. Ancak bu öğrencilere verilen elbiselerin parası yevmiyelerinden kesilmekteydi. Harici şube öğrencisinin yevmiyesinden elbise parası kesildikten sonra geri kalan para, dâhili öğrencilerde olduğu gibi ikiye bölünmekteydi. Bu paranın yarısı öğrenciye aylık olarak verilmekte diğer yarısı ise Emniyet Sandığında biriktirilmektedir. Biriken bu para mezun öğrenciye sermaye olarak verilmekteydi.¹⁹⁵

Mektebi Sanayi Nizamnamesi'nde ödül ve ceza konusu dikkat çekmektedir. Mektepte ceza iki şekilde verilmekteydi. Cezanın birinci şekli hapis cezasıdır. İkinci şekli ise yevmiye kesme cezasıdır. Ödül olarak da bir çeşit af kâğıdı olarak tanımlayabileceğimiz Tahsin bileti verilmekteydi. Teorik ve pratik derslerde ayrıca mektebe devam konusunda başarılı olan öğrencilere kırmızı veya yeşil tahsin bileti verilmektedir. Bu biletler mektep öğrencileri tarafından hapis veya yevmiye kesme cezasından kurtulma amacıyla kullanılmaktadır. Mektep öğrencisi çalıştığı atölyede herhangi bir aleti kırar veya kaybederse ayrıca kendisine verilen elbiseyi erken yıpratırsa yevmiye kesme cezası alırdı.^{196, 197}

¹⁹⁴ Çınar, a.g.e. S.45-47

¹⁹⁵ Çınar, a.g.e., aynı yer

¹⁹⁶ Çınar, a.g.e. S.48

¹⁹⁷ Ayrıca Bknz. Ek 2: 24 Şaban 1285 (1868) tarihinde, 64 maddeden oluşan 14 sayfalık sanayi mektebi nizamnamesi

Okul hakkında 2. Meşrutiyet öncesi şu bilgileri özet olarak ifade edebiliriz:

Okul 5 sınıflı ve yatılı idi. Esas öğrenciler dâhili şubeyi, ayrıca gündüzleri belli saatlerde devam edip yetişmelerini sağlamak üzere okula kabul olunacak esnaf çırakları için açılan özel sınıflarda harici şubeyi teşkil edeceklerdi. Dâhili kısma alınacaklar, yerli, yabancı, İslam, Hıristiyan ayrımı yapılmaksızın, 13 yaşından yukarı olmamak şartıyla, öksüzlerdi. İlköğretim üstünde kurulduğu görülen 5 sınıflık nazari dersler sabahları yapılıyor, sanat işleri kışın 5, yazın 6 saatten aşağı olmamak üzere atölyelerde bilfiil çalışmak suretiyle öğreniliyordu. Programda yer alan sanat kolları şunlardı: Demircilik, dökmecilik, makinecilik, mimarlık, marangozluk, terzilik, kunduracılık, mücellitlik kuramsal derslerde bu zanaatlar için gerekli bilgilere inhisar ettirilmiş ve 1.sınıf imtihanını başaranlara “çıraklık”, 2. 3. ve 4.sınıfı tamamlayanlara “kalfalık” ve son sınıfı tamamlayarak diploma alanlara “ustalık” hakkı tanınmış ve böylece okulu bitiren ya da yarıda bırakanlar sınıflandırılmıştı. Öğrencilere sınıflara göre gündelik verilmesi ve bundan okul yiyecek ve giyecek giderleri düşüldükten sonra artan paranın yarısının okuldan çıkınca toptan sermaye olarak sahiplerine verilmek üzere emniyet sandığında saklanması esas kabul edilmişti.¹⁹⁸

1891 senesinde mektebin mali vaziyeti bozularak muallim ve talebe kadrosunun indirilmesine mecburiyet hâsıl olmuş ve talebeye verilen ilk tahsil muallimleri çıkarılarak talebe yalnız sanathane’de çalıştırılmıştır. Bu sırada mektebe nazır olan Ebuzziya Tevfik Bey okulun durumunu yeniden düzelterek Avrupa’dan da iki usta getirmiştir.¹⁹⁹

Tablo 5: Mekteb-i Sanayi’de Okutulan Derslerin İsimleri (1897)²⁰⁰

3. Kuran-ı Kerim Hesap	10. Akaid-i diniye
4. Hendese	11. Elifbâ-i Osmanî
5. Coğrafya-i umûmi ve Coğrafya-i Osmanî	12. Talim-i Kıraat
6. Arabî	13. Kıraat-ı Türkiye
7. Farisî	14. Lisan-ı Osmanî
8. Tarih	15. Lisan-ı Fransevi
9. Resim	16. İmla

¹⁹⁸ Akyüz, a.g.e.s.193

¹⁹⁹ Ergin,a.g.e.,Cilt 1-2,s.236

²⁰⁰ Çınar,a.g.e.,s.49

Tablo 6: Mektebi-i Sanayi’de 1313/1897 senesinde eğitim gören öğrencilerin milleti ve miktarı²⁰¹

Nev’-i Sanayi	Yekûn	İslam	Rum	Ermeni	Yahudi	Millet-i Saire
Marangoz	39	35	1	2	-	-
Tarz-ı Mimari Arap Marangozî	45	45	-	-	-	-
Demirci	6	6	-	-	-	-
Dökmeci	7	5	2	-	-	-
Tesviyeci	40	30	7	2	-	1
Mürettip ve basmacı	5	5	-	-	-	-
Terzi	12	11	1	-	-	-
Kunduracı	15	15	-	-	-	-
TOPLAM	169	152	11	4	1	1

²⁰¹ Çınar,a.g.e.,s.50

Tablo 7: Mektebi-i Sanayi'nin tarih-i tesisinden 1313/1897 senesi nihayetine değin mevcut talebesinin miktarı²⁰²

Sinîn	Talebenin Miktarı			Şahadetname Alanlar			Esbâb-ı saire ile Çıkanlar		
	Yekûn	Müslim	Gayri Müslim	Yekûn	Müslim	Gayri Müslim	Yekûn	Müslim	Gayri Müslim
1284/1868	404	286	118	-	-	-	5	3	2
1285/1869	586	437	149	-	-	-	11	8	3
1286/1870	431	330	101	-	-	-	10	6	4
1287/1871	483	337	146	-	-	-	4	3	1
1288/1872	417	315	102	-	-	-	43	34	9
1289/1873	436	342	94	11	7	4	62	49	13
1290/1874	328	280	48	31	26	5	142	104	38
1291/1875	351	292	59	18	12	6	16	12	4
1292/1876	422	346	76	19	17	2	7	6	1
1293/1877	455	370	85	19	17	2	2	2	-
1294/1878	225	159	66	32	27	5	62	57	5
1295/1879	208	187	21	-	-	-	5	3	2
1296/18 80	251	235	16	9	7	2	28	27	1
1297/1881	307	286	21	4	3	1	81	76	5
1298/1882	356	335	21	16	14	2	48	46	2
1299/1883	354	330	24	12	9	3	52	47	5
1300/1884	376	352	24	6	5	1	29	27	2
1301/1885	449	418	31	7	6	1	3	3	-
1302/1886	310	284	26	17	15	2	230	217	13
1303/1887	254	232	22	24	23	1	33	30	3
1304/1888	196	179	17	12	12	-	73	64	9
305/1889	248	227	21	6	5	1	32	24	8
1306/1890	300	265	35	8	8	-	51	45	6
1307/1891	315	274	41	11	10	1	38	36	2
1308/1892	337	294	43	16	16	-	44	27	17
1309/1893	331	297	34	-	-	-	55	40	15
1310/1894	266	237	29	18	17	1	58	51	7
1311/1895	244	216	28	12	11	1	11	11	-
1312/1896	242	212	30	23	23	-	3	1	2
1313/1897	262	231	31	21	21	-	7	6	1

Yeniden toparlanmaya çalışılan okulun binası 1894 (1310) tarihindeki büyük depremde yıkılınca, talebeler bir müddet Atpazarı ve Şehzadebaşı'ndaki muhtelif binalarda tedrisata devam etmiş, bir yandan da okulun yeniden inşasına ve kısmen tamirine devam olunarak 19 Ağustos 1315 (1899)'te ikinci defa açılma şenliği yapılmıştır²⁰³ Okul 2. Meşrutiyetin ilanına kadar Mektebi Sanayii Şahane ve Ulumi Aliye'ye adıyla eğitim öğretime devam etmiştir.²⁰⁴

Sanayi mektepleri öğrencilerinin yıllara ve meslek dallarına göre dağılımlarına baktığımızda Müslüm ya da gayri müslim fark etmediğini görmekteyiz.

²⁰² Çınar, a.g.e.s.51

²⁰³ Semiz, Kuş,a.g.m.s.283, Ergin, a.g.e., Cilt 1-2,s.236

²⁰⁴ Ergin, a.g.e., Cilt 1-2,s.236

Bu da bu okulların Osmanlı tebası olanları tarafından kabul görüldüğünün bir göstergesidir.

1.4.2.3. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Ziraat ve Orman Okulları

1.4.2.3.1. Ziraat Mektebi (1847)

Osmanlı Devleti'nde ziraat alanında ilk girişimler Hariciye Nazırlığı içinde ziraat ve sanayi meclisinin kurulmasıyla başlamıştı. (1838) Bu meclise daha sonra Meclis-i Umur-ı Nafia adı verildi. Meclisi Umur-ı Nafia ticaret nezareti kurulunca (1839) buraya alındı. Daha sonra Maliye Nezareti içerisinde (1843) ziraat meclisi kuruldu. Maliye Nezareti içerisinde kurulmuş olan ziraat meclisi 1845'te ticaret nezareti içerisine alındı.²⁰⁵

Bu gelişmelerin akabinde 1846'da ziraat nezareti kuruldu. Bu esnada ticaret ve tarımın birbirini tamamlayan bir bütün olduğu düşüncesiyle iki nazırlık birleştirilerek ziraat ve ticaret nezareti adını aldı. Bu nezaret ülke tarımı için bir mektep açılmasını önerdi. Öneri yerine getirilemedi fakat Gülhane içerisinde tarımla ilgili kurslar açıldı.²⁰⁶ Bu dönemde açılacak ziraat okulları, ülkenin kalkınma aracı olarak görüldüğünden bu okullara büyük önem verilmiştir.²⁰⁷

Bütün bu gelişmeler üzerine tarımın geliştirilmesi için 1847'de İstanbul yakınlarında şimdiki Yeşilköy Havaalanı yerine yakın bulunan Ayamama Çiftliği binasında Ziraat Talimhanesi adı altında ameli bir ziraat okulu açılmasına teşebbüs edildiği bilinmektedir ki, bu okul aynı zamanda memleketimizde fiilen öğretime başlayan sivil alanda ilk mesleki ve teknik öğretim kurumu olmak öncülüğünü de taşımaktadır. Okulun kuruluş maksadının o sırada Yedikule'de açılmış bulunan bez dokuma fabrikasına gerekli ipliğin ilkel maddesini teşkil edecek pamuğu yetiştirmek ve bunun tarımını memlekette geliştirmek olduğu görülmektedir.²⁰⁸

1845'te ziraat meclisinin tavsiyesi üzerine padişah Abdülmecid bir emirname çıkartmıştır. Emirnamede Osmanlı toprakları üzerinde ziraatın durumu ile ilgili bir rapor hazırlanması istenmektedir. Nitekim bu amaçla bir komisyon kurulacak ve

²⁰⁵ Bilim, a.g.e, S.288–291

²⁰⁶ Bilim, a.g.e, S.291–292

²⁰⁷ BOA, Fon Kodu: A.}MKT.MVL., Dosy a No: 132, Gömlek No: 46, Tarih: 1278Ra16

²⁰⁸ Unat, a.g.e, s.80 k

çalışmalara hemen başlayacaktır. Komisyon üyeleri dönemin önemli mühendislerinden ve tarım uzmanlarından seçilmiştir. Komisyona araştırma yapılacak kazalardan da iki üye dâhil edilecekti. Kısa zamanda oluşturulan komisyon; Osmanlı Devleti'nde ziraatın, sanayinin ve ticaretin gerilemesinin sebeplerini, bu alanlarda meydana gelen gerilemenin durdurulması için yapılması gerekenleri araştırmaya başlamıştı.²⁰⁹

Meclis-i Ziraat'ın seçtiği komisyonda bulunan Boğdan asıllı Roville okulunun eski öğrencisi M. Lonesco'nun araştırma yapmış olduğu topraklarda (Bulgaristan, Dobruca, Makedonya, Tesalya) elde ettiği sonuç, Osmanlı ziraatının durumunu ortaya çıkarması açısından önemlidir.

M. Lonesco raporunda Osmanlı Devleti'nde ziraatın gerileme nedenlerini şu başlıklar altında açıklamıştı:

Çiftliklerdeki mesleki ve teknik bilgi yetersizliği

Köyden kente göç nedeniyle bilek gücünün yokluğu

İş hacmini artıracak sermayenin bulunamaması

Ticareti hızlandıracak ve kolaylaştıracak yolların olmaması.²¹⁰

Okulun kadrosu ve öğretim proğramı hakkında ele geçmiş açık bir belge bulunamamakla beraber Davis adlı bir Amerikalı uzmanın öğretimle görevlendirildiği ve yanına da tercüman olarak Fransa'da ziraat öğrenimi yapmış olan ilk Osmanlı gençlerinden, sonraları hükümette de ilk Hıristiyan nazır olarak yer almış bulunan Agaton Efendi'nin verildiği bilinmektedir. Üç sene sonra okulun nafia nezaretine bağlanmış olduğu ve Hacı Bekir Ağa adında bir müdürü bulunduğu kadrosunda Agaton Efendi'nin başka bir Ermeni ve Fransız öğretmenin daha mevcut olduğu Sadarettin Mabeyne yazılan 3 Mayıs 1850 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır.²¹¹

²⁰⁹ Çınar, a.g.e,s.30-31

²¹⁰ Çınar. a.g.e.s.31

²¹¹ Unat, a.g.e, s.80 k

Okulun ilk zamanlarında öğrencileri Tıbbiye'den alınan 10 müslüman 10 Hıristiyan ile Müslim ve Gayrimüslim 30 tane de dışarıdan alınan toplam 50 öğrenciden oluşuyordu. Okulda üç sınıfta okutulan ders programı ise şöyle idi:

Aritmetik, coğrafya, geometri, felsefe, yol ve köprücülük, hayvan anatomisi, baytarlık, botanik, arazi bileşimleri, ürünlerin bileşimi ve üretimi, tarım teknolojisi, bahçivanlık çeşitleri, İspanya (merinos) koyunları, ipekçilik. Bu dersler okulda hem kurumsal ve hem de uygulamalı olarak yapılmaktaydı. Ayrıca Avrupa'da kullanılan modern tarım aletlerinin kullanılması da gösteriliyordu.²¹² Okul ilk zamanlarda bir okul olmaktan çok bir çeşit kurs şeklindeydi. Ancak giderek gelişti.²¹³

Okul bir miktar mezun çıkarmakla beraber, istenen şekilde verimli olamamış ve bulunduğu yerin sert havasından ve elverişsizliğinden padişaha şikâyetle bulunan öğrencilerinin istekleri de göz önünde tutularak bir süre Mekteb-i Tıbbiye'ye naklolunmuş ve sonra da ileride münasip bir yerde yeniden kurulmak üzere kapatılmıştır.(1950)²¹⁴

Ziraat okulu kapandıktan sonra, bu alanda görülen ilk hareket vilayet ıslahhanelerinde ziraat sınıfları kurulması hakkında bir iradenin çıkması ile bazı ıslahhanelerin, kadrolarına birer "Ziraat Muallimi" ilavesinden ve basit bir ziraat öğretiminden ibaret kalmış olan teşebbüstür ki, olumlu bir gelişme gösteremediğinden sonradan vazgeçildiği anlaşılmaktadır. Yeniden bir ziraat okulu açılması zaruret ve ihtiyacının ise ancak 1878–1879 yıllarında Ahmed Cevdet Paşa'nın ticaret ve ziraat nazırlığı zamanında duyulduğu ve teşebbüse o sırada bu nezarete ilk defa kurulmuş olan ziraat müdürlüğüne getirilen ve Fransa'da ziraat tahsil etmiş bulunan Amasyon Efendi adında bir zatın önyak olduğu görülmektedir.²¹⁵ Fakat bu okul açma girişimi başarıyla gerçekleşemedi. Ziraat Okulu'nun açılışı daha sonra Suphi Paşa'nın ticaret ve nafi nazırlığı döneminde oldu. Bunun için 21 Şevval 1301 (1884)'de bir nizamname oluşturuldu ve okulun kuramsal ve uygulamalı olacağı belirtildi.²¹⁶ Okul 1889'da Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi

²¹² Bilim. a.g.e.s.296

²¹³ Bilim. a.g.e.s.293

²¹⁴ Unat, a.g.e, s.80

²¹⁵ Unat, a.g.e, s.80

²¹⁶ Bilim, a.g.e, s.297–298

adıyları açıldı. Okulun yapımı için Amasyon Efendi'den sonra en çok çalışın Askeri Baytar Okulu Kaymakamı Mehmet Ali Bey'di.²¹⁷

Okulun ilk alınan talebeleri Mülkiye Baytar talebeleri idi. 1889 Senesinde tıbbiye mülkiyesi içinde baytar mektebine giren 25 talebeden 19'u iki sene sonra yani 1891'de inşaatı biten Ziraat Mektebine leyli olarak geldiler. Asıl ziraat talebesi ise bundan bir sene sonra kabul edildi. Hatta mektebin açılma merasimi de ziraat talebesi alındıktan sonra yapıldı.²¹⁸ Okulda talebelere ormancılık hakkında da mümkün olduğu kadar malumat verilmiştir. Çünkü orman mektebi açılıncaya kadar orman memurlarını da ziraat mektebi yetiştiriyordu.²¹⁹

Okulun ders programı bitkiler, bitki üretimi, hayvancılık, çiftçilik, hayvan ve bitkilerin ıslahı, meteoroloji, ormancılık, matematik, coğrafya vs. gibi derslerden oluşuyordu.²²⁰ 1893 ve 1894 yıllarında okul ilk veteriner mezunlarını vermiş ve sonradan bu sınıflar İstanbul'a naklolunarak bağımsız bir okul haline getirildiğinden, Halkalı yalnız bir ziraat mektebi olarak kalmış ve 1896'dan itibaren mezun vermeye başlamıştır. Okul, nizamnamesi uyarınca, idadi mezunları kabul etmekte ve dört yıllık bir yüksek ziraat öğretimi yapmakta idi.²²¹ Vilayetlerde açılan ziraat okullarına gelince, bunlardan ilkinin yine 1887'de öğrenim süresi üç sene olan ve rüştiye mezunlarını kabul eden bir ameli ziraat okulu halinde ve Selanik'te açıldığını görmekteyiz. Selanik'tekinden dört yıl sonra 1891'de yine aynı şekilde Bursa'da üç yıllık bir Ameli Ziraat Okulu'nun daha açıldığını ve 1899'da bu okula bağılı olmak üzere ayrı bir binada "Harir Darüttahsili" adı altında bir ipek börekçiliği serbest okulunun da kurulduğunu ve ayrıca yine Bursa'da 1886'da Düyün-i Umumiye idaresi tarafından açılmış bir "Harir Darüttalimi" de bulunduğunu görmekteyiz.²²²

Bu okulların açılması bir taraftan tüm dünyada olduğu sanayileşmenin etkisi ile geleneksel tarım yöntemlerinin terk edildiğini gösterirken diğeri taraftan bu okulların açıldıkları alanların okullar sayesinde gelişme gösterdikleri görünmektedir.

²¹⁷ Bilim, a.g.e s.298

²¹⁸ Ergin, a.g.e, s.569-570

²¹⁹ Ergin, a.g.e, s.570

²²⁰ Bilim, a.g.e s.298

²²¹ Unat, a.g.e, s.80 m

²²² Unat, a.g.e, s.80 m

1.4.2.3.2. Orman Mektebi (1870) ve Maadin Mektebi (1874)

Osmanlı Devleti'nde, bulunduğu araziye göre mülk, vakıf ve mirî statüsünde tasarruf olunan ormanlardan, Tanzimat dönemine kadar bilinçsiz bir biçimde faydalanıldığı görülmektedir. Bu fayda ise devletin Tersane, Tophane, Baruthane gibi kurumların askerî ihtiyaçlarıyla başta İstanbul olmak üzere tebaanın yakacak ihtiyacının karşılanmasıyla sınırlı olmuştur. Devlet bu ihtiyaçların karşılanmasına kâfi gelen ormanları belirleyerek kontrol altına almış, geriye kalanlar için ise herhangi bir önlem almamıştır. Dolayısıyla özellikle ormanlara sınır olan yerleşim alanlarında ikamet eden ahali, orman ürünlerinden ihtiyacı doğrultusunda ve rahat bir biçimde istifade etmiştir. Ağaçların birçoğu geçim kaynağı olarak farklı amaçlar için kullanılmış, birçoğu da mera ve tarlaları genişletmek için kesilmiş veya yakılmıştır. Kontrolden yoksun olan ormanların bu şekilde bilinçsizce kullanımı ise yıllarca devam etmiştir. Devletin bu konudaki ihmalkârlığına rağmen XIX. yüzyılda Osmanlı toprakları içerisinde halen 8,5 ile 9,5 milyon hektar arasında geniş bir ormanlık alan bulunmaktaydı. Tanzimat döneminde, bu ormanlardan layığıyla faydalanılarak düzenli bir gelir sağlamak fikri gündeme geldi.²²³

Bu fikirler doğrultusunda, bu okullar, Osmanlı Devletinin XIX. yüzyılda önemli bir gelir kaynağı olan orman ve madenlerin işletilmesinde gerekli memurlar yetiştirmek için açılmıştır. Bu okulun açılmasında Avrupalıların Osmanlı Devleti'ndeki orman ve madenlerin işletilmesine talip olmaları da etkili olmuştur. Devlet hem gelir elde etmek hem de Avrupalıların dilinden ve ilminden faydalanmak amacıyla bu konuda girişimde bulunmuştur. Tarımsal eğitim kurumları olarak kabul edilen orman okullarının başlangıcı 1857 yılında ticaret nezareti tarafından İstanbul'da açılan ormancılık kursuna kadar gitmektedir. Fransa'dan getirilen iki orman mühendisinin yönetiminde yapılan kursta orman memurları yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bu kurs 1871 yılında rüştiyeler üzerine iki yıllık öğrenim veren bir orman okulu haline gelmiştir. 1870 yılında yayınlanan nizamnamede okulun maliye nezareti bünyesinde faaliyet gösteren Orman İdaresi Müdürlüğüne bağlıydı.²²⁴ Bu okullar için yurt dışından getirilen mühendis ve amelelerin gerektiğinde sözleşmeleri

²²³ Mehmet Ali Yıldırım, **Tanzimat Döneminde Meslek Okulları**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimlere Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara,2010,s.247,248

²²⁴ Çınar. a.g.e. s.58,59

uzatılmıştır.²²⁵ Buradan anlaşılıyor ki sadece mühendis getirilmemiş, ameleler de getirilmiştir.

Okulda verilen dersler şu şekilde sıralanabilir: “Evvelâ: Lisânı Türkî, saniyen: Ulûmu riyaziyeden harita ahzına ve mesahai ecsame ait olan ameliyat; salisen ilm-i hikmet-i tabiiye ve kimya fenlerinin mebadisi, rabian: Tarihi tabiinin ormanlara müteferri olan kısmı; hamisen: Orman fenninden gars ve imarı ve sureti muhafazasıyla eşcarın kat’ı ve nakli kaideleri; sadisen: Alelumum tasarrufi emlake ve bahusus ormanlara dair olan kavanin ve nizamât tedris olunacaktı.²²⁶

Orman okulunun açılış amaçları doğrultusunda, 1874’te Maadin Mektebi açılmıştır.²²⁷

Ergine göre Maadin Mektebi 1872 de açılmıştır ve Ergin, okulun açılış gayesini şöyle ifade eder:

Rüştiye mekteplerinde şahadetname ile çıkanlardan ve dışarıdan istek edenlerden bir miktar Arabi, Farasi, hesap ve coğrafya görmüş, yazı ile meramını anlatmaya kudret kazanmış olanlardan 18 ila 25 yaş arasında bir miktar talebe imtihan ile alınarak iki sene içinde maadinin muayenesiyle mikyası matlupta haritasını yaptırmak ve maden damarlarının vaziyet ve şihen ve inhitatını ve madenlerin cevherlerini ve mahiyetlerini mümkün mertebe meydana çıkarmak ve madenler nizamnamesine göre maden mültezimlerinin imalatını ve şartnamelere uygun hareket edip etmediklerini teftiş ederek rapor yapmak için ikinci sınıf maden mühendisliği raddesinde talebe yetiştirmek üzere bir Maden Mektebi tesis olunmak istenilmiştir.²²⁸

Okul iki yıllıktı. Okulda gösterilen dersler şunlardı: Birinci senede: Hesap lûgaritme, cebir, müsellesat, hendese ve irtisam, mesaha, topoğrafya, hikmeti tabiiye, fenni maadin, nizamâtı maadin ve kitabet. İkinci senede: Tabakatülarz, topoğrafya ve ameliyatı, kimya, fenni maadin ve izabei maadin, nizamâtı maadin ve kitabet dersleri okunulacaktı.²²⁹ Orman Mektebi 1881 yılında, Maadin Mektebi ile birleştirilmiştir. Orman ve Maadin Mektebi adıyla Maliye Nezareti’ne bağlanan okul, iki yıllık idadi

²²⁵ BOA, Fon Kodu: A.}DVN.DVE., Dosya No: 15, Gömlek No: 12, Tarih: 1268B13

²²⁶ Çınar, a.g.e.s.59

²²⁷ Sakaoğlu, a.g.e.s.79

²²⁸ Ergin, a.g.e. Cilt:1-2,s.591

²²⁹ Ergin, a.g.e. Cilt:1-2,s.591,

ve iki yıllık müntehi kısımları olmak üzere dört yıllık öğrenim veriliyordu. ilk iki yıl müşterek okutuluyor, son iki yılda ise Orman ve Maden kollarına ayrılarak branş tahsili veriliyordu.²³⁰

Orman ve maadin mekteplerinin birleştirilmesi ortak bir ders programı hazırlanmasını gerektirmiştir. Bu program şu şekildedir:

Birinci Sene: Kavaidi Osmaniye, Fransızca, coğrafya, hesap, hendese, resim, mebadii ilmi hikmet, kimya.

İkinci Sene: Münşeati Osmaniye, Fransızca, tarihi tabii, resim, hendese, lûgaritme, cebir, müsellesat, hikmet, kimya.

Üçüncü Sene: (Orman Kısmı) Müsellesat, tahtiti arazi, resim, ilmi nebatat, ilmi ahşap, münşeati Osmaniye, Fransızca. (maadin kısmı) müsellesat, tahtiti arazi, resim, ilmi tabakatularz, kimya, münşeati osmaniye, Fransızca.

Dördüncü Sene: (Orman Kısmı) Fenni orman, imalatı orman, harita, imalat müsveddesi, münşeati Osmaniye, Fransızca. (maadin kısmı) kimya ve izabei maadin, imalâtı maadin, harita, imalat müsveddesi, münşeati Osmaniye, Fransızca.²³¹

Kendine mahsus bir yapıdan yoksun bulunan bu okul, birçok bina ve merci değiştirdikten sonra 1892’de Halkalı Ziraat Mektebinin açılması üzerine, ormancılık dersleri de bu mektepte verilmeye başlanmış olduğundan kapatılmış ve maden okulu da kendiliğinden ortadan silinmiştir.²³²

1.4.2.3.3. Bağ ve Aşı Ameliyat Mektebi (1887)

1887 yılında memlekette yayılmaya başlayan ve bağlarımıza büyük zarar verdiği görülen filoksera hastalığının önüne geçmek amacıyla İstanbul’da Göztepe’de özel surette yetiştirilen bağlarda “Amerikan Asma Fidanlığı, Numune Bağ ve Aşı Ameliyat Mektebi” adı ile yabancı bir uzmanın idaresi altında, bir pratik okul daha kurulmuş ve burada bağ meraklılarına ve nazari konferanslar verilmeye ve ayrıca ameleden seçilen ve vilayetlerden gönderilen çiftçi gençler de, pratik bağcı ve fidancı ustası olarak yetiştirilmeye başlanmıştır ki, bu örnek bağ hala Tarım Bakanlığı’na bağlı bir kurum olarak görevine devam etmektedir.²³³

²³⁰ Çınar. a.g.e.s.60

²³¹ Çınar. a.g.e.s.60, Ergin, a.g.e.Cilt:1-2,s.592,593

²³² Unat. a.g.e.s.80n

²³³ Unat,a.g.e.,s.80m

1.4.2.3.4. Ameli Ziraat Mektebi (1887)

Önce Selanik'te, sonra başka illerde açılan, rüştiyelerden öğrenci alan okullardı. Öğrenim süresi üç yıldır. Sedes adında bir çiftlikte uygulamaya dönük bir eğitim ve öğretim yaptırılıyordu. Bu mektep II. Meşrutiyet döneminde (1910) Halkalı Ziraat Mektebi derecesine getirilmiştir. Bursa'da, böyle bir Ziraat Mektebine bağlı İpekböcekçiliği Mektebi de açılmıştır.²³⁴

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda, Avrupalı şirketlerin etkisiyle tarımsal alanda teknik aletlerle tanışmıştır. Bu durum tarımda makineleşmeye olumlu yönde etki etmiştir. Amerika'daki iç savaş yüzünden pamuk sıkıntısı çeken İngiliz fabrikatörleri, Türkiye'den pamuk getirtilmesini düşünmüşlerdir. Türkiye'de pamuk yetiştirmek ve pamuk cinsini ıslah etmek yolunda Osmanlı Devleti'ni tedbirler almaya zorlamışlardır. Kendileri de Türk gazetelerinde yayınlar yaptırmışlar, İstanbul'a gelen bir İngiliz temsilcisi, çiftçiye parasız tohum vererek, ucuz araç ve gereç sağlayarak, ekim usullerini öğreterek, pamuk tarımını geliştirmeye çalışmıştır. Almanlar pamuk tarımıyla daha çok ilgilenmişlerdir. Deutsche Bank, başka bir Alman Bankasıyla birlikte Alman Şark Pamukçuluk Şirketi'ni kurmuştur. Şirket, pamuk ekicilerine kredi vermekte, Amerikan tohumluğu ve makine sağlamakta, yetiştirilen pamuğu peşin parayla satın almaktadır. Dr. Jaeck'in yazdığına göre, Alman Şark Kumpanyası, Adana Ovası'nda pamuk ziraatını tesis etmiş ve istihdam ettiği Ermeni rençperlerle, az bir müddet zarfında bu ziraata büyük bir ehemmiyet ve vüsat vermeye muvaffak olmuştur. Bununla birlikte, bu tarım sınırlıdır, bataklıklar, taşkınlar ve sıtma yüzünden ovanın pek az bir kısmında tarım yapılabilirdi. Tarım metotları ilkeldi. Çifte kazanlar (buharlı nadas makineleri) 1881 yılında ilk kez Adana'ya gelmiştir. Harman makinesinin (batöz) gelişi 1890'dır. Dört ve altı öküzle çekilen nadas pullukları ile "Bergüzar" adı verilen (Mc Cormick) hafif olarak makinesinin getirilişi daha geç tarihlere rastlamaktadır. Fakat ihracata yönelmiş pamuk üretimiyle Adana'da işçi ihtiyacı ortaya çıkmış, civar illerden işçi akını başlamıştır. Böylece orakçılıkla işletilen çiftliklerde, kapitalizm yolunda ilk adımlar atılmıştır. Almanlar, bundan başka Eskişehir, Adapazarı gibi demiryoluna yakın

²³⁴ Çınar, a.g.e.s.90

bölgede arpa ve patates tarımını geliştirmeye çalışmışlardır. Karadeniz’de fındık ticaretinde de iki yabancı firma egemen olmuştur.²³⁵

1.4.2.3.5. Mülkiye Baytar Mektebi (1889)

Osmanlı Devleti’nde baytarlık dersleri, ilk olarak 1839 yılında Harbiye Mektebinde verilmeye başlanmıştır. Bu okulda, orduda mevcut bulunan binek ve yük hayvanlarının tedavisini yaptırmak için baytarlar yetiştirilmekteydi. Daha sonra ise Askeri Baytar Mektebi’nin açılması gerekli görülmüştür. Ancak bu gelişmeler sırasında halkın büyük çoğunluğunda bulunan çeşitli amaçlar için kullanılan hayvanların, bakımı ve ıslahı için veteriner yetiştirilmesine önem verilmediği görülmektedir. Halkın elinde bulunan hayvanlardan büyük gelirlerin sağlanmakta olduğu bilinci II. Abdülhamit döneminde ortaya çıkmıştır. Bu bilinç içerisinde sivil alanda veteriner hekim ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır.²³⁶

Bu amaçla 1873 yılında Tıbbiyede, asker ve mülkiye veteriner sınıfları açılmıştır. Aynı yıl, 72 öğrencinin askerî sınıflara, 128 öğrencinin mülkiye sınıflarına kayıt edilmesine karar verilmiştir. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde 1888 yılı başlarında sadece sekiz sivil veteriner hekim bulunmaktaydı. Hekim sayısının bu kadar az olması, ülke içerisinde milyonlarca hayvanın, bakımsız olması manasına gelmekteydi. Dolayısıyla birçok hayvan hastalığı ortaya çıkmış, ülke en büyük servetini kaybetme tehlikesiyle karşılaşmıştır. Mülkiye Baytar Mektebi’nin açılmasına bu sebep dışında Avrupa devletlerinin tutumu da etkili olmuştur. Avrupa devletleri, ülkelerinde yetiştirdikleri hayvanları hastalıklardan korumak maksadıyla Osmanlı Devleti’nin hayvan ve hayvan ürünleri ihracatını engellemek istemişlerdir. Bu nedenle Türkiye’den gelen yün ve deri gibi hayvansal ürünleri satın almama konusunda birleşmişlerdir. Ancak, bir süre sonra Avrupa ülkelerine satılacak hayvansal ürünlerin gümrüklerde muayene edilmesi koşulu ile Türk mallarını satın alabileceklerinin belirtmişlerdir. Hükümet bu gelişme karşısında bazı sivil öğrencileri Askeri Baytar Mektebine kayıt ettirmiştir. Buradan yetişenler ise gümrük merkezlerinde hayvan muayenesi yapmak üzere görevlendirilmiştir.²³⁷

Askeri Baytar Mektebinde yetişen sivil baytarların sayısının yetersiz olması devleti başka çözüm yolları aramaya sevk etmiştir. Bu amaçla 1888 yılında idadi

²³⁵ Çınar, a.g.e.s.90,91

²³⁶ Çınar, a.g.e.s.91,92

²³⁷ Çınar, a.g.e.s.92

seviyesinde dört yıl eğitim veren Mülkiye Baytar Mektebi kurulmuştur. Mektep için müstakil bir bina bulunamadığı için, eğitime Mülkiye Tıbbiyesinde başlanmıştır. Tıbbiyede de yeterli dersliğin olamaması üzerine ancak okulun ilk iki sınıf öğrencisi buraya yerleştirilmiştir. Son iki sınıf öğrencileri ise Halkalı'da Ziraat Mektebinde okuyacaklardı.²³⁸

1305 (1889) senesinde Tıbbiye Mülkiyesi içinde Baytar Mektebine giren 25 talebeden 19'u iki sene sonra yani 1307 (1891)'de inşaatı biten Ziraat Mektebi'ne leyli olarak geldiler. Mektebin o zamanki adı Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi idi.²³⁹ 1893 ve 1894 yıllarında okul ilk veteriner mezunlarını vermiş ve sonrada bu sınıflar İstanbul'a naklolunmuştur.²⁴⁰

İstanbul'a naklolunan Baytar Mektebi öğrencileri, Kadırgada Cinci Meydanında kiralanan bir binaya yerleştirilmişlerdir. Böylece Mülkiye Baytar Mektebi yatılı ve dört yıllık ayrı bir okul hüviyetine kazandı. Öğrencilerin diğer meslek okullarından ayrı binada olması birçok sorunu da ortadan kaldırmış oldu. Okul bir süre sonra Sultanahmet civarında satın alınan, kendi binasına geçmiştir.²⁴¹

1897 yılında Mülkiye Baytar Mektebi'nin ders programı şöyle idi: Kitabet-i Osmaniyye (Osmanlıca yazışma); ilm-i teşrih-i hayvanat-ı ehliye (hayvan anatomisi); ilm'ül-arz ve'l-maadın (jeoloji); hikmet-i tabiiyye (fizik); kimyay-ı uzvi ve gayriuzvi (organik ve inorganik kimya); ilm-i nebatat (botanik); ilm-i hayvanat (zooloji); ilm-i ensac (doku bilimi); fizyoloji; Faransevi (Fransızca); ameliyat-ı cerrahiye; emraz-ı (hastalıklar) dahiliyye; hariciyye, umumiyye; fenn-i mevayî (besicilik); hıfıssıha; fenn-i eşkâl (şekiller); müfradat-ı tıp; ilm-i servet (iktisat) ve ziraat-ı umumiyye; teşrih-i mikrobi (mikrobiyoloji); fenn-i vilade (doğum); zabıta-i sıhhiye; muayene-i lohum (et); emraz-ı sariyye (bulaşıcı hastalıklar).²⁴²

²³⁸ Çınar, a.g.e.s.92,93

²³⁹ Ergin, a.g.e.Cilt:1-2,s.570

²⁴⁰ Unat, a.g.e.s.8

²⁴¹ Çınar, a.g.e.s.94,95

²⁴² Çınar, a.g.e.s.95

Tablo 8: Mülkiye Baytar Mekteb-i Alîsi'nde 1313/1897 senesinde mevcut talebenin milleti ve miktarı ise şöyle idi:²⁴³

Sınûf	Yekûn	İslam	Rum	Ermeni	Yahudi
Birinci sınıf	12	11	-	-	1
İkinci sınıf	16	15	-	-	1
Üçüncü sınıf	21	19	2	-	-
Dördüncü sınıf	11	6	3	2	-
YEKÛN	60	51	5	2	2

1.4.2.3.6. Aşı Memurları Mektebi (1892)

Çiçek hastalığı aşısının hayvanlara uygulanmasından sonra halka da uygulanması düşünülmüş ve bu okul böyle bir amaçla açılmışsa da okulun asıl rağbet görmesi ve gelişmesi II. Abdülhamit zamanından sonradır.²⁴⁴

1.4.2.3.7. Çoban Mektebi (1898)

Ankara'da 1902 (Rumi 1318) tarihinde bir numune çiftliği kurulmuş, burada bir Çoban Mektebi açılmıştır. Bu okulda tiftik keçilerine nasıl gıda verileceği, bunların nasıl tedavi edileceği, seçilmeleri, çoğaltılmaları, tiftik keçisinin korunması ve geliştirilmesi, Ankara tiftiğinin değerinin korunup yabancı tiftiklerle rekabet edebilmesini sağlamak gibi amaçlar bilimsel olarak öğretiliyordu.²⁴⁵

Okulun adına 1318 (1900) tarihli Maarif Salnamesi'nde rastladığımızı göre okulun açılış tarihi konusunda Yahya Akyüz'ün verdiği 1899 tarihinin doğru olması gerekir. Bu tarihte okulun adı Numune Tarlası ve Çoban Mektebi olarak geçmektedir.1900 tarihli Salname'de Çoban Mektebi hakkında verilen bilgiler şöyledi:

Tahsin Bey	Müdür Muavini
Manuk Efendi	Ziraat Müfettişi
Seyid Efendi	Kâtip

²⁴³ Çınar, a.g.e.s.95

²⁴⁴ Koçer, a.g.e.,s.162

²⁴⁵ Ankara Valiliği, Milli Eğitim Müdürlüğü, **Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi**, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 1998,s.73

1325 (1907) tarihli Salname’de Numune Tarlası ve Çoban Mektebi

Mehmet Şevki Efendi	Ziraat Müfettişi
Fuat Efendi	Müdür
Said Efendi	Müdür
Hüseyin Efendi	Ameliyat Muallimi

Bu okulun 1. Dünya Savaşı yıllarında kapandığı sanılmaktadır.²⁴⁶

Bu mektebin açılması önemsenmez gibi görünen çobanlığın dahi uzmanlaşma gerektirdiğine en güzel göstergedir.

1.4.2.4. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Sivil Alanda Açılan Mühendis ve Mimar Okulları

1.4.2.4.1. Darül Fünuni Sultanı (1874)

Saffet Paşa ikinci kez Maarif Nazırı olduğunda İstanbul Beyoğlu’nda, Galatasaray Sultanisi Müdürü Sava Efendi Paşa eliyle Darülfünun’u yeniden açmaya çalıştı. Sava Efendi, önce Darülfünun hakkında bir risale hazırladı. Bu risalede Avrupa’daki Darülfünunların beş şubeli olarak kurulduğunu anlatıyordu. Ama Osmanlı İmparatorluğu’nda tıp daha önceden açılmış bulunduğundan, ilahiyat konusu da dokunulmaz olarak medreselerin alanı görüldüğünden yeni kurulan Darülfünun hukuk, edebiyat ve “turuk-u muabir”den (Yol ve Köprü Mühendisliği Okulu) ibaret olarak üç şubeli olarak kuruldu. Darülfünun-ı Sultani adını alan bu okulda, dersler Türkçe ve Fransızca olarak karma biçimde okutuluyordu. Darülfünun 1874’te Hukuk Şubesiyle eğitime başladı.²⁴⁷

Darülfünun’un açılışının ikinci yılında Hukuk Şubesinde 61, Turuk-u Muabir Şubesinde 43, Edebiyat Şubesinde ise 25 öğrenci vardı. Bu Darülfünun da bir önceki gibi ulemanın tepkisini çekiyordu. Hukuk’ta roma hukuku, Turuk-u Muabir’de fizik dersi vb. okutulmasına karşı çıkıyorlardı. 1877’de Hukuk ve Turuk-u Muabir şubeleri tasarruf gerekçesiyle kapatılmış, mebusların meclisteki eleştirileri karşısında Maarif Nazırı okulların öğrencisizlikten kapandığını, yeniden açılacağını söylemiş ve

²⁴⁶ Ankara İli’nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, a.g.e.,s.73-74

²⁴⁷ Tekeli-İlkin, a.g.e.,s.71-72

bu iki şube bir yıl sonra yeniden eğitime başlamıştı. Hukuk ve Turuk-u Muabir şubeleri 1881'e değin eğitimlerini sürdürmüştür. Bu yılda Hukuk fakültesinde Ohannes Karakaşyan'ın Fransızca ve Türkçe dillerinde yazılan bir doktora verdiği, Turuk-u Muabir Okulundan mezun olan Karakoç ve Handenyan Efendilerin Sivas vilayetine mühendis atandıklarını bilinmektedir. Edebiyat şubesinin ne kadar açık kaldığı bilinmemektedir. 1881'de kapatılmasından sonra Darülfünun'un açılması uzun süre tekrar gündeme gelmeyecektir.²⁴⁸

1.4.2.4.2. Fenni Resim Ve Mimari Mektebi (1876)

Osmanlı Devleti'nde sivil alanda mühendis ve mimar yetiştirmek amacıyla açılmıştır. Sadece mimar ve mühendis yetiştiren bir okulun olmaması, 1876 yılında Fenn-i Resim ve Mimari Okulunun açılmasına sebep olmuştur. Okulun açılmasında iki Avrupalı uzman öncülük etmiştir. Avrupa'dan gelen bu iki uzmanın Osmanlı Devleti'nden az miktarda ücret istemesi okulun açılmasını kolaylaştırmıştır.

1876 yılında açılan Fenn-i Resim ve Mimari Mektebine kurucu müdür olarak Mösyö Gilme atanmıştır. Okula Fenn-i Mimari öğretmeni olarak da Mösyö Çingırya atanmıştır.²⁴⁹ Fenn-i Resim ve Mimari Mektebinde dersler Türkçe olarak okutulmaktaydı. Okula arzu eden herkes kayıt olabilmekteydi. Fenn-i Resim ve Mimari Mektebinde okutulan dersler mekteb-i rüştiye ve idadide kısmen okutulmaktaydı. Dolayısıyla yeni açılan okula rüştiye ve idadi öğrencileri daha çok rağbet göstermişlerdir. Yine de okula kayıt olmak isteyenlere, bu meslek dallarında eğitim görmeye istekli ve kabiliyetli olmaları şartı getirilmiştir. Mektebin üçte ikilik kontenjanı mezun öğrencilere ayrılmıştı.²⁵⁰

Okul hakkında bu bilgilere sahip olunmasına rağmen, bu okulun açılıp açılmadığı, açıldıysa nerede açıldığına ve ne kadar süre eğitim verdiğine dair kesin bilgi yoktur. Ancak, özel okul olarak 1894 yılında açılan Fenn-i Mimari Mektebi, adı geçen okul hakkında tahmini bilgi edinmemizi sağlayabilir Agop Boyacıyan'nın Maarif Nezaretine verdiği 1894 tarihli dilekçeye göre bu okul mimar yetiştirmek için açılmıştır. Okula kayıt yaptırmak isteyen öğrenciler yıllık 6 lira ücret ödemekle mükelleftir. Gündüz eğitim vermek üzere açılan okulun süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir. Bu okuldaki müfredat programı şu şekilde belirtilmiştir: Türkçe,

²⁴⁸ Tekeli-İlkin, a.g.e., s.71-72

²⁴⁹ Çınar, a.g.e.s.68,69

²⁵⁰ Çınar, a.g.e.s.69

Fransızca, hesap, cebir, hendese, müsellesat, hendese-i tahliliye, hesab-ı tamamı ve tefazuli makina, meternet-i ebniyye, hendese-i resmiye, tatbikat-ı usu-ü mimari hikmet, kimya, tabakulularz, resmi taklidi.²⁵¹

1.4.2.4.3. Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi (1882)

Osmanlı Devleti'nde Türke has sanat dallarının tespit edilmesi ve bu sanatların geliştirilmesi amacıyla açılan ilkökul Sanayi-i Nefise Mektebidir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin inşası için, Asariâtika Müzesi olan Çinili Köşk civarında bir yer tespit edildi. Mektep binası kısa süre içerisinde inşa edilerek Eylül 1882 tarihinde Müze Müdürü Osman Hamdi Bey'in öncülüğünde hizmete açılmıştır. Aynı yıl içerisinde mektebe 20 öğrenci kayıt edilmiştir.²⁵²

Bina tamam olunca da talimatname ve programı yapılarak 3 Mart 1883 günü törenle açılıp öğretime başlanmıştır. 4 Ocak 1887 tarihinde de okulun idaresi Maarif Nezaretine bağlanmıştır. 15–25 yaşları arasında bulunan sanata istidatlı gençleri kabul eden ve onları bir taraftan resim, oymacılık, hakkaklık ve tezyinat atölyelerinde ve ustabaşlarının idaresinde pratik olarak yetiştiren bu okulda, ayrıca öğretmenler tarafından nazari olarak gösterilen derslerden bütün öğrenciler tarih, fenn-i tezyinat ve asar-ı atika derslerine; ressam, oymacı, hakkâk olacaklar yalnız anatomi ve menazır derslerine ve mühendis olacaklar da anatomi dışındaki bütün derslere devamla ödevli tutulmuşlardı. Talimatnamede heykelcilik için oymacılık ve mimarlar için mühendis terimlerinin kullanılmış olduğu görülmektedir.²⁵³

²⁵¹ Çınar, a.g.e.s.69,70

²⁵² Çınar, a.g.e.s.70,71

²⁵³ Unat, a.g.e.s,80a

Tablo 9: Sanayi-i Nefise Mektebinin açılmasında ve gelişmesinde emeği geçen memurlar:²⁵⁴

Memuriyet	Esami	Rütbe	Tarihi	Madalya	Osmani	Mecidi
Müdür	Hamdi Bey	Bala	8.Ze.30	.	1	1
Riyaziye Muallimi	Hüsnu Fuat Paşa	Miralay	.	.	3	3
Tahrirat Başkalemi	Halil Bey	Evvel-i Sanisi	3.Şa.314	.	4	3
Yağlıboya ve Karakalem Muallimi	Valeri Efendi	Mütemeyyiz	1313	Gümüş İmtiyaz	3	3
Sanayii Nefise Muallimi	Vedad Bey	Sanayi
Resmi İptidai Muallimi	Adil Bey	.	1308	.	.	4
Teşrih Muallimi	Yusuf Rami Bey	Kaymakam	.	Sanayi Ve Yunan	4	4
Dâhiliye Müdürü ve Heykeltıraş Muallimi	Oskan Efendi	.	.	.	4	4
Fenn-i Mimari Muallimi	Valeri Efendi	.	.	.	2	2
Dâhiliye Memuru	Mustafa Asım Efendi	Selase
Resmi İptidai Muallimi	Varina Efendi	.	.	.	4	4
Fenn-i Hakk	Nesim Efendi	5

Okulun öğrenim süresi iki sınıfa göre ayarlanmış ve nazari imtihanlar yazılı ve sözlü yapılmakla beraber pratik dersleri için müsabaka ve mükâfat usulleri de kabul edilmişti. Okulda ayrıca her sene bir güzel sanatlar sergisinin açılması esası konduğu gibi, birer resim, heykel ve milli sanatlar müzesi kurulması da düşünülmüştü. Resim müzesinin kuruluşundaki güçlük de dikkate alınarak şimdilik “eski üstadların asarı olmasa bile asr-ı hazır erbab-ı sanayinin ve bahusus asar-ı şarkiye ile iştilal etmiş olanların eserlerini havi bir resim salonu”da yeter görülmüştür ki, “Elvah-ı Nakşiyeye Koleksiyonu” bu düşüncenin bir nevi

²⁵⁴ Çınar, a.g.e.s.72

gerçekleştirilmesi suretiyle ortaya çıkmış ve bugünkü “Türk Resim ve Heykel Müzesi”ne kısmen esas teşkil etmiştir.²⁵⁵

Öğretim üyeleri arasında yabancı uzmanların da bulunduğu bu okulun muhitin yadırgamalarına, resmi makamların kayıtsızlığına rağmen memlekette çağdaş resim ve heykel zevkini yaymaya, zamanın ihtiyaçlarını karşılayarak mimarlar yetiştirmeye çalıştığı ve 1901 yılından itibaren de mimar, ressam, hakkâk ve heykeltıraş olarak mezunlar vermeye başladığı görülmektedir. Sanayi-i Nefise Mektebi, Meşrutiyet devrine kadar bu şartlar içinde faaliyetine devam etmiştir.²⁵⁶

1.4.2.4.4. Hendese-i Mülkiye Mektebi (1884)

Bu ihtisas dalında ilk defa açıldığını gördüğümüz okul,1867’de “Mülkiye Mühendis Mektebi”adı altında açılıp 1874’de Galatasaray’da Darülfünun-ı Sultani kuruluncaya kadar faaliyette bulunmuş olan okuldur.1874’de İstanbul Darülfünunun kuruluş safhalarından biri olarak Galatasaray Lisesi binasında Darülfünun-ı Sultan-ı adı altında bazı derslerin öğretimini de Fransızca yapmak üzere açılmış bulunan üç fakülteli yükseköğretim kurumunun, önce “Mühendisin-i Mülkiye Mektebi” adı altında açılmış olup sonradan “Turuk-u Muabir Mektebi”adını alan dört yıllık bir mühendis okulu ile iki yıl öğrenim süreli bir “Kondüktör (Mühendisin-i Mülkiye Muavini) Mektebi”ni de kuruluşu içine almış olduğu ve 1877’de bir yıl kadar kapanmak zorunda kalmakla beraber, bu okulların 1881 yılına kadar faaliyete devam etmiş oldukları cihetle, memleketimizde mühendislik öğretimi konusundaki ikinci teşebbüs de bu safhanın teşkil etmiş olduğu görülmektedir. Vilayetlerde resmi daire ve okul yapımı, yol ve köprü inşaatı şeklinde gelişmekte olan imar faaliyetlerini düzenleyip yönetecek vasıfta yetişmiş mühendis ihtiyacı, hükümeti bu maksatla yeni bir teşebbüste bulunmaya zorlamaya başlamış bulunuyordu. Bundan önce yapılan denemeler ise, bu nevi okullara daha çok Hıristiyan azınlıklarından gençlerin rağbet ettiklerini, esasen sayısı ve verimi az bulunan Türk orta öğretim okullarından (İdadilerle Mekteb-i Sultani ve Darüşşafaka) mezun olan gençlerin ise, daha çok başka yüksekokullara girdiklerini göstermişti. Bu sebeple yeni kurulması gereken mühendis okulunun, Türk ve Müslüman gençlere münhasır kalmasını sağlaması ve

²⁵⁵ Unat, a.g.e.s,80a

²⁵⁶ Unat, a.g.e.s,80a

aynı zamanda bu öğrenimin dayanacağı orta öğretim sınıflarını da içinde toplaması düşünülerek, yeni kuruluşun Hıristiyan Osmanlı tebaasına kapalı bir askeri okul olan ve Tanzimat'tan önce ilk sivil mühendis ve mimarları da yetiştirmiş bulunan Mühendishane-i Berri-i Hümayunun bir şubesi halinde ve “Hendese-i Mülkiye Mektebi”adı altında açılması kararlaştı. Bu suretle kurulan mühendis okulu öğrencilerinin eğitim ve öğrenim işleri topçu ve istihkâm subaylarını yetiştirmekte olan mühendishanenin öğretim üyeleri tarafından yapılmak ve bu kuruluşun yönetiminde bulunmak üzere ilk açılan sınıf, 3 Kasım 1883 günü öğretime başladı. Bir yandan da bu sınıflara yeniden özel bir pavyon inşasına girişilmiş ve 29 Ekim 1884 günü yapılan bir törenle ikinci yıl derslerine burada başlanmıştır. Bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesine esas teşkil eden bu okul, 1888 yılında da ilk mezunlarını vermiştir. Tophane Müşirliği ile Nafia Nezaretinin ortaklaşa bakımına verilen bu “Hendese-i Mülkiye Mektebi” için bir de nizamname yapıldı.²⁵⁷

Hendese-i Mülkiye Mektebi ilk açıldığında beş sınıf üzerinden eğitim vermekteydi. 1890 yılında yayınlanan padişah emri ile okulun süresi yedi yıla çıkarılmıştır. Bu yedi yılın 4 yılı yüksek 3 yılı ise idadi sınıflarına ayrılmıştır. Okulun bünyesinde bütün meslek okulları ile eğitim kurumlarında olduğu gibi idadi sınıfları da bulunmaktaydı. Okulda öğrenim gören öğrenci sayısı 105 olarak belirlenmiştir. Yayınlanan emirde okulun ders programının yedi yıla göre düzenlenmesi istenmektedir. Bu okulda öğrenim gören öğrencilere maaşa verilmekteydi. Maaş miktarı öğrencilerin bulunduğu sınıfa göre değişmekteydi. Okulda eğitim alan öğrencilerin maaşı şu şekilde tespit edilmiştir: Birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerine önceki gibi otuzar, dördüncü sınıf öğrencilerine kırk beşer, beşinci sınıfa altmışar, altıncı sınıfa yetmişer, yedinci sınıf öğrencilerine ise doksanar kuruş olarak verilecekti. Okulun ilk sınıfına kayıt olacak öğrencinin yaşı 15'ten az 20'den fazla olmayacaktı. İdadi sınıfında bulunan öğrenci ilk üç senede iki defa imtihanı veremez ise velilerine teslim edilmesi kararlaştırılmıştı. Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf öğrencilerinden iki defa imtihanı veremeyenler kondüktörlük diploması ile Nafia Nezaretine gönderilecekti. Bundan sonra okul da eğitimini tamamlayan

²⁵⁷ Unat, a.g.e.s.78-79

öğrenciler Mühendis unvanı alacaklardı. Ayrıca bu öğrencilere kolağası rütbesi verilecekti.²⁵⁸

Hendese-i Mülkiye Mektebi yapılan çalışmalar sonucu 1888 yılında ilk mezunlarını vermiştir. Aynı yıl okuldan Türk mühendis olarak mezun olan öğrenci sayısı 13'tür. Okulu bitiren mühendislerin bir kısmı, Mühendishanede öğretmen olarak görevlendirilmiştir. Diğer mühendisler ise vilayetlere başmühendis, demiryolu komiserliklerine ve Nafia Bakanlığına fen memuru olarak atanmışlardır. Bir süre sonra Hendese-i Mülkiye Mektebinden mezun olan mühendislerin sayısının yeterli görülmesi üzerine bu okulun idadi sınıfları kaldırılmıştır. Okulda sadece yüksek eğitim verilmeye başlanmıştır. Mühendishanedeki idadi sınıflarının kaldırılmasına, devlet'in yeterli sayıda idadi okulları açması da etkili olmuştur. Okulda eğitim ve öğretiminde 1908 yılına kadar yukarıdaki şekilde devam edilmiştir.²⁵⁹

1.4.2.5. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Öğretmen Okulları

1.4.2.5.1. Darül Muallimin (1847)

Dârümuallimîn'in kurulması sırasında Mekkizâde Asım Efendi'nin Türbesi civarında bir sıbyan mektebi inşa edilmesi gündemdeydi. Ancak bu bölgede yeteri kadar mektep bulunması, bu binanın Dârümuallimîn olarak inşa edilmesini sağladı. 1847 yılı sonlarında inşası tamamlanan Dârümuallimîn'e Aralık ayı itibariyle gerekli levazimatlar alınmaya başlandı ve giderler için aylık 150 kuruş tahsis edildi. 1848 yılı Mart ayına gelindiğinde mektebin eğitime başlaması için gerekli hazırlıklar tamamlanmış, hoca ve talebelerin temini sağlanmıştı.²⁶⁰

Hazırlıklar bitince, rüştiyelere öğretmen yetiştirmek maksadıyla 16 Mart 1848 tarihinde İstanbul'da "Darümuallimin" adıyla bir öğretmen okulu açılmıştır. Maarif tarihi yönünden ilk Darümuallimin'in önemi ne programında, ne de talebe sayısındadır. Esas olan, Tanzimatçıların öğretmensiz maarif olamayacağını anlamalarıdır.²⁶¹

²⁵⁸ Çınar, a.g.e.s.79,80

²⁵⁹ Çınar, a.g.e.s.79,80

²⁶⁰ Yıldırım, a.g.e.s.64

²⁶¹ Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988,s.145

Modern eğitim ve öğretimde öğretmenin rolü ve önemi anlaşılmış olmasına rağmen, bu Darümuallimin'den başka bir öğretmen okulu, maalesef 1868'e kadar açılmamıştır. Fakat 1862'den sonra sıbyan okulları iptidai okulları adı altında ‘‘usul-ü cedid’’ üzere açılıp Maarif Nezaretine bağlanınca, bu okulların da öğretmen ihtiyacını karşılamak için 1868'de bir Darümuallimin-i Sıbyan (ilk öğretmen okulu) açılmıştır. İlk yıl imtihanla ve burslu olarak 30 talebe kabul eden Darümuallimin-i Sıbyan'ın kurulması, devletin rüştiyelerden sonra ilkokullara da önem vermeye başladığını gösterir. Darümuallimin-i Sıbyan'ın öğretim süresi iki yıl olup, Arapça, Farsça, hesap gibi derslerden biraz anlayan kimseler talebe olarak alınmıştır.²⁶²

Öğretmen yetiştirme meselesini bu şekilde ön plana çıkması, Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde öğretmen okullarına gereken önemin ve yerin verilmesinde etkili olmuştur. Gerçekten nizamnamede, rüşdiye, idadi ve sultanilere öğretmen yetiştirmek için İstanbul'da ‘‘Darümuallimin-i Kebir’’ adıyla bir öğretmen okulunun tesisi öngörülmüştür.

Ayrıca her şubede okutulacak dersler, şu şekilde tespit edilmiştir:²⁶³

Tablo 10: Darül Muallimin Ders Programı

Rüştiye Şubesi 3 Yıl	
Ulum Dersleri	Edebiyat Dersleri
Tersim-i hutut, hesap	Türkçe kitabet ve inşa, Arabi, Farsi
Defter tutma usulü	Her cemaatin kendi lisanı
Hendese, mesaha, cebir	Tarihi umumi
İdadi Şubesi 2 Yıl	
İlm-i mevalid, Hendese-i	Arabi Farsi, Türkçe şiir ve inşa
Resmiye ve menazır Cebir Hikmet-i	Fransızca, Kavanin-i Osmaniye,
Tabiye, Kimya, Resim	İlm-i servet
Sultaniye Şubesi 3 Yıl	
Müsellesat-ı müsteviye ve kureviye	Türkçe inşa ve eş'ar
Cebirin hendeseyle tatbiki	Arabi, Farsi
Cerr-i eskal, ilm-i heyet, Kimya	Maani
İlm-i mevalid, Jeoloji,	Türkçe ve Fransızca tercümeleler
Fenn-i tahtit-i arazi, Resim	Hukuk-u milel

²⁶² Kodaman, a.g.e., s.145-146

²⁶³ Kodaman, a.g.e.s.146

Darümuallimin-i Sıbyan bu büyük Darümuallimin dışında bırakılmış ise de idari yönden ona bağlanmıştır. Ayrıca, kendisine, vilayetlerde açılacak Merkez Darümualliminleri için öğretmen yetiştirme vazifesi de verilmiştir. 1869 Nizamnamesinin Darümualliminlerle ilgili maddelere kâğıt üzerinde kalmaktan öteye gidememiştir. Fakat 1874'te "İstanbul Darümuallimini" adı altında sıbyan, rüşdiye, idadi şubelerini ihtiva eden bir okul açılmıştır. Öğretim müddeti sıbyan şubesinde iki; rüşdiye ve idadi şubelerinde ise üç yıldır. Bu arada ders programlarında ve diğer hususlarda bazı düzenlemeler yapılmıştır.²⁶⁴

1.4.2.5.2. Darül Muallimat (Kız Öğretmen Okulu) 1870

Okul, 1870 yılında yeni açılan okullara öğretmen yetiştirmek için kurulmuştur.²⁶⁵

Tablo 11: 1870 Yılı Darül Muallimat Ders Programı²⁶⁶

Derslerin adı	Haftada	Hocaların adı
Mebadii Ulumi Diniye ve Ahlak	2	Musa Efendi
Kavaidi Lisan ve İnşa	2	
Hesap	3	İsmail Efendi
Nakış ve Ameliyatı Hayyatiyye	4	Eliza Manyo
Resim		Zalker
Hattı Sülüs ve Nesih		Hacı Raşit Efendi
Tarihi Osmani		
Coğrafya		İsmail Efendi

Okul, ancak öğretim metodu dersi 1879, eğitim ilmi dersi de 1891'de konulduğundan, ancak bu dersler konulduktan sonra bir kız öğretmen okulu haline gelmiştir, denilebilir. Okul 1895–1900 arasında parlak bir öğretim devresi geçirmiş, daha sonra da İkinci Meşrutiyetin başlangıcına kadar önemli bir şey olmamıştır.²⁶⁷

²⁶⁴ Kodaman, a.g.e.s.146-147

²⁶⁵ Tekeli, İlkın, a.g.e.s.66

²⁶⁶ Ergin,Cilt:1-2,a.g.e.,s.670-671

²⁶⁷ Mustafa Ergün, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri(1908-1914)**,Ankara,1996,s.321

Tablo 12: 1877 de Darül Muallimat Öğretim Kadrosu²⁶⁸

Müdür	Emin Efendi
Musa Efendi	Mebadii ulumi diniye ve ahlak muallimi
İsmail Efendi	Hesap ve coğrafya muallimi
Hacı Raşit Efendi	Sülüs muallimi
Hatice Hanım	Nakış muallimi
Madam Armik	Diğer nakış muallimi
Madam Palker	Resim muallimi
Refika Hanım	Musiki muallimi
Arif Efendi	Rika muallimi
Mösyö Kaz	Resim muallimliği

Erkek öğretmen okulları bütün ülke çapında oldukça yaygın bir örgüte sahip oldukları halde, İstanbul Kız Öğretmen Okulu bu dönemden önce de, bu dönemde de kendi alanında tek öğretim kurumu olarak kalmıştır. II. Meşrutiyet dönemi başladığında, bütün eğitim kurumlarında olduğu gibi Kız Öğretmen Okulu'nda da kararsızlıklar bir süre devam etti. 1909 başlarında tanınmış İngiliz hukukçularından Sir Frai, Osmanlı kız okulları hakkında geniş bir rapor hazırlayarak Maarif Nezaretine verdi. Raporda, Osmanlı kız okullarının kötü durumuna değinildikten sonra, öğretmen yetiştirme bakımından Avrupa ve Amerika'da izlenen yollar hakkında bilgi veriliyor ve Türkiye'de kurulacak Kız Öğretmen Okulu'nun niteliklerini belirtiyordu. Frai, eski Kız Öğretmen Okulu'nun kaldırılıp yerine tamamen yeni bir binada yatılı ve yapancı bir müdürün idaresi altında, yanında uygulama ilkokulu olan bir Kız Öğretmen Okulu'nun kurulmasını istemekteydi. 1909 yılında, bütün Devlet kuruluşlarında olduğu gibi, bu Okulda da önemli bir temizlik "tensikat" hareketine girişildi. Bundan sonra okul gene kimsenin ilgilenmediği, sessiz sessiz çalışan bir öğretim kurumu haline geldi.²⁶⁹

Mektep programı yine 1294 (1878) salnamesine göre şöyledir:²⁷⁰

²⁶⁸ Ergin, Cilt:1-2, a.g.e., s.673

²⁶⁹ Ergün, a.g.e.s.321

²⁷⁰ Ergin, Cilt:1-2, a.g.e., s.674

Tablo 13: Darül Muallimat 1878 Ders Programı

Birinci sınıf	İkinci sınıf	Üçüncü sınıf
Ulumi Diniye	Tarihi Osmani	Arabî
Kıraati Türkiye	Arabî	Farisi
Arabî	Farisi	Nakış
Farisi	Coğrafya	Hesap
Lisanı Osmani ve İmla	Hesap	İmla ve İnşa
Hesap	İnşayı Türki	Coğrafya
Resim	Kavaid ve İmla	Tarihi Osmani
Sülüs	Sülüs	Sülüs
Rik'a	Rik'a	Rik'a
Dikiş	Resim	Resim
-	Makine	Makine

1.4.2.5.3. Menşe-i Muallimin (1875)

Bu okul, harbiye mektebinin içinde ²⁷¹ 1875'te rüştiye ve idadi düzeyindeki askeri okullara öğretmen yetiştirmek için açılmıştır.²⁷² 1877'de kapatılan bu okul, medrese tahsili görmekte olan gençlerin yeteneklilerini alıp, onları askeri okulların meslek dışı derslerine sivil öğretmen yetiştirmek için açılmıştı.²⁷³ Okulun idadi programı o zamanki askeri idadi programlarıyla aynı idi.²⁷⁴

Öğretmen okullarının açılması bu konuya giriş yaparken de ifade edildiği gibi; toplumsal gelişmede öğretmenin rolünün fark edilmesi ya da yeniden öğretmenlik rolünün gözden geçirilmesi bakımından oldukça önemlidir.

²⁷¹ Akyüz, a.g.e.s.264

²⁷² Sakaoğlu, a.g.e.s.352

²⁷³ Akyüz a.g.e.s.264

²⁷⁴ Ergin, a.g.e.,s.715

1.4.2.6. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Memur Okulları

1.4.2.6.1. Darül Fünuni Osmani (1845)

Okulun açılma fikri 1845 te ortaya atılmasına rağmen açılması 1862 de olmuştur. Eğitim kademesi ortaokul, lise, üniversite mi hep tartışılmıştır. Okulda bir kütüphane kuruldu. Hayırseverler kütüphaneye 4000 cilt kitap verdi ve Avrupa'dan fizik, kimya, heyet aletleri ve medeniyet örnekleri getirildi. İlk açılan serbest ders fiziğe dairdi. Avrupa tahsil etmiş olan Derviş Paşa ilk konferansı verdi. Ahmet Vefik Efendi tarihe, hekim Salih Efendi de nebatata dair konferanslar veriyorlardı. Daha sonra Mehmet Cevdet Efendi tabii coğrafyaya, münecim başı Osman Saip Efendi heyete dair konferanslar vermeye başladılar. Hikmeti ameliye ve riyaziyata dair dersler de bunları takip etti.²⁷⁵

Okul 1865'te Ayasofya'daki binadan Çemberlitaş'ta tahta yapılı Nuri Efendi Konağı'na taşındıktan sonra bina yandı ve okul tatil edildi. Okul tekrar 1870 te açıldı fakat 1871 yılının sonlarına doğru tekrar kapandı. Daha sonra Darülfünun 1874'te Galatasaray Lisesinde 1900'de Mülkiye Mektebinde birer darülfünun açılmışsa da bunların gaye ve programları farklıdır.²⁷⁶

1.4.2.6.2. Mekteb-i Mülkiye (1859)

Mektebi Mülkiye ilk sivil yüksek mektebimizdir.²⁷⁷ Mekatibi Umumiye nezaretinin tesisi ve bütün maarif müesseselerinin oraya verilmesinden sonra idadi derecesinden olmak üzere (1275–1859)'da Mektebi Mülkiye kurulmuştur. 9 Recep 1275 (12 Şubat 1859)'te kurulan ve kuruluşu, açılması, büyük şair Abdülhak Hamid'in babası Hayrullah Efendinin Maarif Nazırlığı Vekâletine tesadüf eden bu mektep, kaymakamlık ve müdürlük gibi mülkiye işlerinde çalışacak memurlara mahreç olmak üzere kurulmuş ve o zaman kalemlerdeki istidatlı kâtiplerin ehliyetlilerinden talebe alınarak derse başlanmıştır. İki sınıftan teşekkül ediyordu. Birinci sınıfta fıkıh, tarih, kanunlar, tanzimatı hayriye usulü, coğrafya, istatistik, Türkçe inşa, hesap, mesaha, ticaret kanunları senet ve defter usulleri; İkinci sınıfta hukuku düvel, devleti aliye muahedeleri, usulü idare ve siyaseti medeniye, usulü ceza, kavait ve usulü muhakemat, ekonomi politik yani istihsali servet ve yesari mülk

²⁷⁵ Ergin, a.g.e. Cilt:1–2,s.550,551

²⁷⁶ Ergin, a.g.e. Cilt:1–2,s.555,553

²⁷⁷ Ergin,Cilt:1-2,a.g.e.,s.604

ve tebea, kozmoğrafya yani ilmi münasebatı arz ve sema, esası hikmet, tevarihi tabiye, inşayi türki ve tarih okutulacaktı. Fakat bu derslerin bir kısmı okutulmamıştır. 1279(1863)'da ancak tarih, kanunnamesi, inşa, riyaziye, politikiye, hesap dersleri kalmıştır. Mektepte 50 kadar talebe bulunmaktadır.²⁷⁸

Mektebi Mülkiye 1861 tarihli meclisi Maarif üzerine öğrenim süresi 4 yıla çıkarılmıştır. Mektebi Mülkiye 1863'te Mahreci Aklam, Darülfünun ve Darül Muallimin ile bir arada Ticarethaneden Çemberlitaş'ta Sedefçiler de Nuri Efendi'nin Konağı'na taşınmıştır. İlk açılışında mektep yatılı değildi ve yalnız birinci ve dördüncü sınıflar vardı. Tam olarak bütün sınıfları açmak ancak 1879 senesinde mümkün olabilmiştir. İlk mezunlarını bu sene içinde vermiştir. Bu mezunlara Ulumu siyasiye şahadetnamesiyle beraber Maarifi Umumiye Nizamnamesi'nin 158. maddesi ahkâmına göre bir de mülazamet rüusu verilmiştir. 1302 (1885) senesinde tedris ve terbiyenin bir kat daha intizam ve inzibat altına alınması maksadıyla mektep gece yatısına çevrilmiştir. Beş sınıfa ayrılmış olan bu mektepte o tarihte müslim ve gayrimüslim 295 evci ve 100 mektepçi talebe vardı. 1307 (1891) tarihinde mektebin idadi ve yüksek kısımlarına birer sınıf ilave olunmuştur. Bu tarihlerde İstanbul ile birlikte vilayet merkezlerinde idadiler açılmış olduğundan her sene bu idadi mezunlarından müsabaka ile kırk talebenin mektebe alınmasına başlanmıştır. Yine bu seneden itibaren Mülkiye Mektebi'nin programına memlekette yaşayan akalliyetler itibarıyla Arapça, Rumca ve Ermenice dersleri ilave edilerek talebenin bunlardan birine devamı mecburi tutuldu. 1312 (1896) senesinde Mülkiye mektebinin derecesiyle mütenasip olmayacak aşayir ve meşayih çocuklarına mahsus ve tahsil müddeti bir seneden ibaret ayrıca bir sınıf ilave edildi.1316 (1900) senesinde Mülkiye Mektebi'nin idadi sınıfları ayrılarak mektep yalnız üç seneden ibaret ve yüksek tahsil gösterir bir müessese haline getirildi. 1318 (1902) senesinde mektebin yatılı kısmı kaldırıldı. 1908 Temmuzunda diğer ilmi müesseseleri gibi bu mektep de büsbütün yeni esaslara göre yükselmeye ve canlanmaya başlandı.²⁷⁹

²⁷⁸ Hasan Ali Yücel, **Türkiye'de Orta Öğretim**, Devlet Basımevi, İstanbul,1938,s,5

²⁷⁹Ergin,Cilt:1-2,a.g.e.,s.600,601,617,618

1.4.2.6.3. Lisan Mektebi (1864–1883)

Osmanlı'da tercümanlık yapmak vazifesini ilk zamanlarda mühtediler ve sonraları Frenklerin Fanaryot, Osmanlıların Fener Beyleri dedikleri yerli Rumlar tarafından görüldü. 1820 Mora'da bir Yunan Devleti'nin kurulması üzerine, Rumlardan yüz çevrilmiş tercümanlık gibi mühim işlerin mutlaka Türklere gördürülmesi kararlaştırılarak o tarihte Babıâli'de bir Tercüme Odası açılmıştı. Bir yandan burada Türk gençlerin lisan bilhassa Fransızca öğretilirken bir yandan da Ermenilerden ve Yahudilerden istifade cihetine gidilmişti. Ermenilerin o tarihte istiklal ve ayrılık fikirleri henüz baş göstermemişti. Rumlardan boşalan yerleri kısmen onlar işgal ediverdiler.²⁸⁰

Lisan mektebi açılması için iki girişimde bulunulmuştur. İlk girişim 1864'te yapılarak okul açılmıştır. Bu lisan mektebi de Fransızcadan başka Rumca ile Bulgarcanın ve birde neler olduğu anlaşılamayan Ulumi Muktaziye'nin de öğretilmek istenildiği de anlaşılıyor.²⁸¹

İlk lisan mektebi ne kadar devam etmiş, kaç devre talebe yetiştirmiş ve niçin ve ne zaman kapatıldığı bilinmemektedir. İkinci lisan mektebinin açılışında Sadrazam Küçük Sait Paşa önyak olmuştur. Okul Cağaloğlu'nda Maarif Nezaretinin malı olan bir arsaya maarif bütçesinde bulunan 250.000 kuruş ile bir mektep binası yapılması kararlaştırılıp hemen inşaata başlanmış, hatta binanın bitmesi beklenmeyerek 29 Teşrinievvel 1290 (1883)'da Mülkiye Mektebi binası içinde Lisan Mektebi açılıp tedrisata başlanmıştır. Bu sırada bütün genç memurlara lisan mektebine girmeleri ve dil öğrenmeleri için dairelerce teşvikler yapılmış ve bu yüzden mektep çok rağbet görmüştür. Mektep Hariciye Vekâleti'ne bağlı olduğu için hariciye salnamelerinde kadrosuyla talebe ve muallim sayıları hakkında izahat görülmektedir.1302 de talebe mevcudu 539;1303'te 550 olarak görülmektedir. Mektep dağıtıldığı zaman talebe sayısı 600'ü bulmuştu. Tedrisat hakkında bir fikir edinmek için Hariciye salnamesindeki müfredat programına gözatmak gerekir. Mektebe müdür olarak bu salnamelerde Nebih Efendi ve Refik Bey adlarında iki zata rastlıyoruz. Muallimlere gelince, usuli tercüme: Ohannes Efendi, Behçet Bey, Ahmet

²⁸⁰ Ergin, Cilt:1-2,s.638-639

²⁸¹ Ergin, Cilt:1-2,s.639

Bey; Fransızca: Mösyö Perar, Mösyö Dübuva, Mösyö Perdin, Kostaki, Dikran, Kostantin Efendiler ve Ahmet Ata Bey adları görülüyor.²⁸²

Birinci lisan mektebi programına Rumca ve Bulgarca konulmuş olduğu gibi bu ikincinin programına da son senelerde Arapça ve Farsça konulmuştu. Yani bu memlekette bin küsur seneden beri bir metot dairesinde öğretilenmiş olan bu iki şark dili de artık Fransızca gibi öğretilenecekti. Arapçayı Daruttalim muallimi Musullu Sait Efendi, Fransızca'yı da meclisi maarif azasında İsfahanlı Habib Efendi göstermekte idi. İşte Lisan Mektebi böyle hizmetini genişleterek çalışmakta iken günün birinde (1892) ansızın kapılarını talebesine kapayı vermiş ve herkesi hayretler içerisinde bırakmıştır.²⁸³

1.4.2.6.4. Kaptan ve Çarkçı Mektebi (1870)

Tarihçi Lutfi Efendi 1286 (1870)'da Galata'da Perşembe Pazarı'nda Arap Camii içinde yeni bir bina yaptırılarak muvakkaten Kaptan Mektebi ittihaz olduğunu yazar. Fakat başka hiçbir izahat vermez ve ondan başka bir eserde bu mektebin izine, geçirdiği terakki ve tekâmül safhalarına rast gelinmez. Bu mektep devam etmiş mi, etmemiş mi? O da belli değildir. Fakat 22 Teşrinisani 1300 (1884) tarihli bir tezkere-i samiyeye göre: Bu karar üzerine biri Heybeliada'da Bahriye mektebinin içinde ayrılan yerde ve o mektebin idaresi altında yatılı; ötekisi Azapkapı'da Havuzlar arkasındaki kargır binalarda yatsız olmak üzere İstanbul'da iki mektep açıldığı gibi sahiller ahalisine bir kolaylık olmak için de Bartın, Ünye, Sakız, Beyrut, Girit, Trablusgarp, Preveza, Cidde ve Basra gibi yerlerde başkaca birer Kaptan Mektebi açılacaktı. Bahriye Mektebi içindeki kaptan mektebinin tedris müddeti dört sene idi. Mektebe Rüştüye tahsili görmüş olanlar alınırdı. Programı buna mahsus olan nizamnamede gösterilmiştir. Askeri Bahriye mektebinde yabancı dillerden İngilizce mecburi olarak okutulmasına karşı bu mektepte de Fransızca mecburi ve Rumca ihtiyari olarak okutulacaktı. Azapkapı'daki mektep muvakkat bir kurs mahiyetinde olmakla beraber uzun müddet yaşamıştır. Kaptan Mektebi 1305 (1887)'te boş duran bu binaya taşınarak 1904'e kadar burada kaldı. O tarihte kaptan

²⁸² Ergin, Cilt:1-2,s.641-643

²⁸³ Ergin, Cilt:1-2,s.643-644

mektebi talebesi Bahriye mektebine kalbedildi. Bahriye'deki Mektebin de 1323 (1907)'te kapatıldığı görülüyor.²⁸⁴

1.4.2.6.5. Mekteb-i Fünun-u Maliye (1878)

Okul Sadrazam Said Paşa tarafından Divan-ı Muhasebat binasında açılmıştı. Bu okul hakkında da fazla bilgiye sahip değiliz. Sınıfları, öğretmenleri ve eğitim sürelerinin kaç yıl olduğu belirsizdir. Ancak Said Paşa hatıratında “Sadareten ayrıldıktan sonra Divan-ı Muhasebat'ın şekli değiştirilerek ehemmiyeti küçültüldü, bu yüzden mektep daha fazla öğretim yapamayarak kapandı” demektedir. Bu sözlerden okulun kapandığını anlıyoruz. Yalnız okulun büyük devletlerin maliye usullerini belletmek, vergileri, vergi kanun ve kurallarını tanıtmak, maliye teşkilatını tanıtmak gayesini güttüğü aşikârdır. Bu okulda muhasebe-i umumiye kanunları, servet ve iktisat derslerinin okutulduğu anlaşılmaktadır.²⁸⁵

1.4.2.6.6. Polis Dershanesi (1889)

Polis teşkilatının ciddi bir ıslahını ancak 1880 tarihinde görüyoruz. Bu sırada geniş kadrolu bir polis teşkilatı kurulmuş, şehirler mıntikalara ayrılmış ve her mıntıkaya da bir polis bölüğü verilmişti. Zaptiye Müdürlüğü adı, Zaptiye Nazırlığı'na çevrilerek bu makama sivil memurlar tayin edilerek, polise merci olmuş ve 1908 inkılabına kadar Zaptiye Nazırlığı bugünkü Emniyet Genel Müdürlüğü vazifesini görmüştür. Polislerin hukuka ait bilgilerini geliştirmek amacıyla, 1889 yılında bir de polis dershanesi açılmıştır.²⁸⁶

1.4.2.6.7. Gümrük Memurları Mektebi (1892)

Bu okul, gümrük memurlarını, yalnız tarife işlerinde ihtisas sahibi yapmak için, Rüşumat Eminliği tarafından 6 Haziran 1892 tarihinde tezkerenin Sadaret makamına verilmesi suretiyle açılmıştır. Fakat gümrük hususunda Osmanlı Hükümeti şartlarını diğer hükümetlere kabul ettiremediğinden dolayı bu okuldan hiçbir fayda elde edilememiştir.²⁸⁷

²⁸⁴ Ergin,Cilt:1-2,a.g.e.,s.664-665

²⁸⁵ Koçer,a.g.e.,s.160

²⁸⁶ Koçer,a.g.e.,s.162

²⁸⁷Koçer,a.g.e.,s.161-162

1.4.2.7. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Sağlık Alanında Açılan Okullar

1.4.2.7.1. Ebe Mektebi (1842)

1826'da açılan tıbbhanede cerrahi dersi sırasında ebelik de gösterilmiş yani yalnız erkek ebeler yetiştirilmeye başlanmışsa da kadınlardan ebe yetiştirilmesi işinin izlerine ancak 1842'de rastlanmaktadır.²⁸⁸

Tıbbiye Mektebi ilk açıldığı zaman Avrupa'dan Hıristiyan kadın ebe yetiştirmişlerdir. Ancak kadınların hastaneye gelmemelerinden dolayı Hıristiyan ebeler, mankenler ve modeller üzerinde tatbikat yapmışlardır. Tatbikat yaparken erkek bulunmayacağı şart koşulmuştur. Mektebi Tıbbiyede haftada bir gün (Perşembe) ebelik dersi konmuştur. 1845'te mesleklerinde maharet kazanmış olan ebelere (10 İslam, 26 Hıristiyan) belgeler verilmiştir.²⁸⁹

1308(1862)de şimdiki Gülhane Parkı içinde bugün Belediyenin Bahçeler Müdürlüğü dairesi olan bina küçük bir doğum seririyatı haline getirilerek o zamana kadar tamamen nazari surette gösterilen ebelik ve kadın hastalıkları derslerinin bir dereceye kadar ameli surette tedrisine fakat yine mankenler üzerinde mümareseler ve doğurtma ameliyeleri yapılmasına başlanmıştır. Şu halde Türkiye'de ilk doğum yeri burasıdır. Doğum yerinin adeta gizli surette açılmış olmasının sebebi; zamanın hükümdarı nezdinde Veladethane'nin bir Piçhane gibi telakki edilmiş olmasıdır. Şu halde 1301 (1885)'deki doğum yerinin yapılamayışının sebebi de denildiği gibi mesaili hariciye ve gavaili mühime değil işte bu zihniyet ve telakkiden ileri gelmiştir. Ebelik tahsil edenlerden uzun müddet okuyup yazmak bile aranmamış hep ağızdan malumat almak ve mankenler üzerinde tecrübeler yapmakla iktifa olunmuştur. 1311 (1895)'den sonra ebeliğin hususi hastabakıcılık olduğu göz önünde tutularak ilk senesi teşrihten, azanın vazifelerinden, hıfzı sıhhatten ve hastabakıcılıktan biraz malumat verilmeye başlanmıştır. 1324 (1905)'te askeri ve mülki tıbbiyeler Haydarpaşa'ya nakledilince Kadırga'da boş kalan binada müstakil bir kabile yani ebe

²⁸⁸ Ergin, Cilt:1-2,s.540

²⁸⁹ Ergin, Cilt:1-2,s.542

mektebi ile Kadirga Veladethanesi adı altında bir de doğum yeri açılmış ve bugünkü Ebe Mektebi'nin temeli ancak bu zamanda, bu suretle atılmıştır denilebilir.²⁹⁰

1.4.2.7.2. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (1866)

Sivil hekimlik okuluydu. İlke olarak her kentte ve büyükçe kasabalarda birer tabip görevlendirilmesi ve halkın sağlığıyla ilgilenilmesi benimsenince, İstanbul'da bir sivil hekimlik okulu açılması kararlaştırıldı. Rüştüye üstü 5 yıllık okulun tıp dersleri ağırlıklıydı. İdadi sınıfları da eklenen okulun 1870'teki mevcudu 200'dü. 1874'te Ahır Kapıda yapılan binasına taşındı. 1871'e kadar dersler Fransızca, bu tarihten sonra Türkçe olmuştur. Öğrencilerinin çoğunluğu gayrimüslimlerdi. 1899'a kadar 600 dolayında hekim yetişti.1908'de Sarayburnu'ndaki Askeri Tıbbiye ile Haydarpaşa'daki büyük binaya taşındı. 1909'da Darülfünun'un bir fakültesi oldu.²⁹¹

1.4.2.7.3. Eczacı Mektebi (1879)

1286 (1879)'da Haydarpaşa Hastanesi bir ameliyatı tıbbiye mektebi haline getirilmiş ve Tıbbiyeden çıkan doktorlar gibi eczacıların da oraya devam ile tatbikat görmeleri esas olarak kabul edilmişti. Fakat izah olunan sebepten dolayı eczacı sayısı azalınca 27 Mart 1292 (1876) tarihinde 13 maddelik bir nizamname neşrolunarak ordularda ve askeri hastanelerde on beş sene mecburi hizmet etmek şartile eczacı yetiştirilmesi istenilmiştir. Eczacı mektebine “Türkçede dürüst ifadei meram edecek kadar yazısı” olanlar alınmış ve müracaat edeceklerin üçte birinin gayrimüslim olması da kabul edilmiştir. Bu mektepten çıkanlar askeri üniforma taşımakla beraber asker sayılmazlardı. Mektep üç sınıf üzerinden tertip olunmuştu ve mevcudu otuz kişiden ibaretti.

Ders programı şöyledir:

Birinci sınıf: İlmi hesap, muhtasar ilmi nebatatı tıbbi, ilmi hikmetten fenni ispençiyariye müteallik mesail.

İkinci sınıf: Muhtasar müfredatı tıp, usuli tahlil ve eczacılığa mahsus defatir kayıt ve muhasebe usulü.²⁹²

²⁹⁰Ergin, Cilt:1-2,s.543

²⁹¹Sakaoğlu,a.g.e.,s.79

²⁹² Ergin,a.g.e.,s.655,656

1283 (1866)'te Türkçe tıp tedris etmek üzere bir Mülkiye Tıbbiyesi açıldığı zaman tababetle eczacılığı birlikte tahsil etmek usulü de konulmuş fakat mektebe girerken hangi mesleği istediğini söyleyerek o suretle kaydettirmeye mecbur tutulmuştu. Eczacılık dersleri üç seneye münhasırdı ve tıp dersler ile birlikte gösterildi. Programı şöyledir:

Birinci sene: İlmi hikmet, ilmi kimya.

İkinci sene: Müfredatı tıp, ilmi hayvanat.

Mülkiye Tıbbiyesine girenlerden Rüştüye şahadetnamesi aranmakla beraber nizamnamede “o derece malumat sahibi bulunan tebaa devleti aliyyeden İslam ve Hıristiyan gençleri” kaydı de olduğundan mektebe giren Hıristiyanların çoğu eczacılığı tercih etmişlerdi. Bu tercihe sebep o zamanki Türkçe olan Osmanlıcanın Arapça ve Farsça ile karışık ve öğretilmesi güç bir dil, eczacılığın da aynı zamanda bir ticaret işi oluşudur. Mülkiye Eczacı Mektebinin tali Mülkiye Tıbbiyesininki ile birlikte yürümüş, programlarında, idare şekillerinde birçok değişiklikler yapılmıştır.²⁹³

1308 (1892) tarihinde yine Mülkiye Tıbbiyesi ile birlikte birinci sınıf programına: Kimyevi madeni, ilmi arz, kitabet, Fransızca; ikinci sınıfa: kimyayı uzvi, kitabet, Fransızca ve üçüncü sınıfa: hayvanat, kitabet, müfredatı tıp, Fransızca dersleri konulmuş ve 1313 (1897)'te ikinci sınıf programına: Fıkıh ve iki sene sonra da her sınıf programına ulumi diniye dersleri ilave olunmuştur. Programa yapılan bu son ilaveler mektebi kaplamış olan Hıristiyanları kaçırmak maksadına mebnidir. Yoksa bu derslerin tababet ve eczacılıkla alakası yoktur. 1908 inkılabından sonra Mülkiye Tıbbiyesi Askeri Tıbbiye mektebi ile birlikte Haydarpaşa'ya nakledilince eczacı sınıfları Kadırga'daki binada kalarak yeni açılan Dişçi Mektebi ile birlikte bir müdür tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda ders programında da değişiklikler yapılmıştır.²⁹⁴

²⁹³ Ergin, a.g.e.,s.656,657

²⁹⁴ Ergin, a.g.e.,s.656,657

1.4.2.8. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Hukuk ve Ticaret Mektepleri

1.4.2.8.1. Hukuk Mektebi (1878)

1878’de Hukuk Mektebi açıldı. Tanzimat’ın ilanına paralel olarak bir hukuk reformu gerekiyordu. Osmanlılar ticarete, özellikle de dış ticarete ilişkin konularda, Avrupa yasalarını benimsemediler. Ama iki konuda bilinçli olarak Avrupa yasalarını benimsediler. Osmanlı İmparatorluğu’nun özelliklerini göz önünde tutan yasalar yaptılar. 1870’te kurulan Hukuk dershanesi başarılı olmamıştı. 1874’te Darülfünun-ı Sultan-i içinde başlatılan Hukuk eğitiminin bir olasılıkla yönetimce istenilen yönde gelişmemesi üzerine, 1878’de Adalet Nezaretine bağlı yeni bir Hukuk Mektebi açıldı. Bunun açılması belki de Darülfünun-ı Sultan-i içindeki hukuk şubesinin kapatılmasını kolaylaştırmıştır denilebilir.²⁹⁵

Bu okul Bohemya’da doğmuş olan asıl adı Emil olan Mehmet Emin Efendi’nin müdürlüğünde açılmıştır. Okulda Fransızcaya önemli ağırlık veriliyor, zorunlu olmayan bazı dersler Fransızca okutuluyordu. Bu okulun öğrenci sayısı hızla artmıştır. 1903’te yüzde 10’u Müslüman olmayan 681 öğrencisi bulunuyordu. Bu okul kurulurken, Bağdat, Suriye ve Kosova vilayetlerinde birer okul açılması düşünülmüş, ama bu okullara gidecek yetişmiş öğrenci bulunamayışı üzerine açılmaları 1880’e ertelenmişti. Ama daha sonraki yıllarda idadilerin yaygınlaşması ve hukuk eğitimi talebinin artması üzerine 1907’de Selanik’te, Bağdat’ta ve Konya’da Hukuk Mektepleri açılmasına karar verilmiştir. Konya’da 1908’de eğitime başlayan mektep, 11 yıl bu eğitimi sürdürmüş, 1919’da kapatılmıştır. Diğerlerinin eğitimi ise bu kentlerin savaşlarda kaybedilmesiyle olmuştur.²⁹⁶

1.4.2.8.2. Ticaret Mektebi (1883)

Ticaret Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çeşitli zamanlarda bu okulların açılması konusunda girişimlerde bulunulmuşsa da, sonuç alınamamıştır. Nihayet işin ciddiyetini ve önemini anlayan devrin Ticaret Nazırı Suphi Paşa, 1883

²⁹⁵ Tekeli-İlkin, a.g.e.,s.77

²⁹⁶ Tekeli-İlkin, a.g.e.,s.78

yılında İstanbul'da "Hamidiye Ticaret Mektebi Alisi" adıyla ilk ticaret okulunu açmayı başarmıştı.²⁹⁷

Okulun yönetmenliğine göre, Teşkilatı İdadi ve Fenni adıyla iki kısma ayrılmıştı. İdadi kısmında genel bilgiler, Fenni kısmında da meslek dersleri ile yabancı dil öğretiliyordu. Böylece birkaç yıl öğrenime devam eden okul bir ara kapatıldı. 1893'te bu defa 3 yıllık bir yükseköğrenim kurumu olarak Beyazıt'ta tekrar öğretime açıldı. Hamidiye Ticaret Mektebi Alisi, II. Meşrutiyet Döneminde "Ticaret Mektebi Alisi" olarak ad değiştirdi.²⁹⁸

1.4.2.9. II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Açılan Diğer Okullar

1.4.2.9.1. Müze Mektebi 1291 (1874)

Ergin'e göre, Okulun açılmasına 1874'te irade çıkmıştır. Fakat açılmış, devam etmiş ve bir devre olsun talebe çıkarmış mıdır? Burası belli değildir. O devirde müzecilik pek rağbetli bir meslek olmadığı ve talebenin Telgraf Mektebi'ne rağbet etmedikleri gibi bu mektep de rağbet etmedikleri görüldüğünden bu mektep talebesizlik yüzünden açılmamıştır.²⁹⁹ Osmanlı arşiv belgelerinde konu ile ilgili detaylı bilgiye ulaşamama rağmen, okul müdürü olarak Mösyö Dethier'in görevlendirildiğine dair bir belge vardır.³⁰⁰

1.4.2.9.2. Dilsiz ve Körler Mektebi (1889)

Önce dilsiz ve sağırlar için 1889'da,iki yıl sonra da körler için eğitim başlatılmıştı.³⁰¹

Bu okulun varlığı toplumsal gelişme safhasında engelli bireylerin de unutulmadığının en güzel kanıtıdır.

1.4.2.9.3. Darülhayr-ı Ali (1903)

İkinci Abdülhamid tarafından 1903 yılında açılmış bir okuldu. Yetimler için açılmıştı. Rüştüye derecesinde, öğretim süresi altı yıl ve sanayi okullarına kaynak olmak üzere düzenlenmişti. Öğretim programının esası, sanat idi. Pek çok sanatın

²⁹⁷ Turan, **Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel**,a.g.e.,s.37

²⁹⁸ Turan,a.g.e.,s.37

²⁹⁹Ergin,Cilt:1-2,a.g.e.,s.711-712

³⁰⁰ BOA, Fon Kodu: MF.MKT., Dosya No: 45, Gömlek No: 45, Tarih: 1293Za22

³⁰¹ Tekeli-İlkin,a.g.e.,s.76

öğretimi öngörülüyordu. Bir de kızlar bölümü vardı. İkinci Meşrutiyete kadar genellikle Bakanlığın merkez örgütündeki bazı kişilere yan maaş sağlayan bir kurum olarak kaldı. II. Meşrutiyet'ten sonra da, Bakanlık, bunun ödeneğini ve binasını Darülfünun için kullanmak üzere, 21 Ağustos 1909'da çıkardığı bir yasa ile okulu lağvetti. Okulun öğretmen ve hademeleri “tensikat” tan açıkta kalmış işlemleri gördüler. Öğrencileri İstanbul ve vilayetlerdeki yatılı okullara gönderildi.³⁰²

II. Meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitim alanında bazı girişimlerde bulunulmuşsa da II. Meşrutiyet dönemi mesleki teknik eğitim alanındaki gelişmeler eğitimde bir çığır açmıştır diyebiliriz. Bununla beraber II. Meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitim alanındaki gelişmeleri de küçümsemek gerekir. Çalışmamızı Türkiye’de mesleki teknik eğitim açısından en olumlu dönemin yaşandığı II. Meşrutiyet döneminde yapılan mesleki teknik faaliyetleri ve bu dönemde açılan okulların tarihi gelişim seyrini inceleyerek devam edelim.

³⁰² Ergün,a.g.e.,s.257

2.BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM

2. Meşrutiyet ilan edildiği zaman, 1869 Maarifi Umumiye Nizamnamesi halen yürürlükte idi. Meşrutiyet’in ilk iki yılı içinde yedi maarif nazırı değişti ve eğitimde yeni bir düzenleme yapılamadı. Nail Bey’den sonra dokuzuncu Maarif Nazırı olan Emrullah Efendi, 220 maddelik bir “Maarif Umumiye Kanun Tasarısı” hazırladı. Bu tasarı kanunlaşmadı ve eğitimle ilgili sorunlar ayrı ayrı ele alınmaya başladı.³⁰³

Bu dönemde mesleki teknik öğretimin yönetimi ile ilgili bir karar alındı. Meşrutiyetten önce sanat okullarını ıslahane komisyonları yönetiyordu. 1913’te çıkarılan özel idare kanunu ile sanat okulları, masrafları da bu idarelerce karşılamak üzere özel idarelere bağlandı. Böylece sanat okulları da doğrudan illere bağlı oluyordu.³⁰⁴

2. Meşrutiyet dönemi mesleki teknik eğitimi incelerken bu gelişmeler doğrultusunda ele alacağız. Bu dönemde açılan mesleki teknik eğitim okulların birçoğunun temeli daha önce izah ettiğimiz meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitim kapsamında ele alınmıştır. Biz burada meşrutiyet dönemi öncesinde açılan okulların gelişim aşamaları ve bu dönemde açılan mesleki teknik eğitim alanındaki okulların gelişimlerini belgeler ışığında aydınlatmaya çalışacağız.

2. II. Meşrutiyet Dönemi Orta Öğretim Meslek Okulları

2.1.1. Sanayi Okulları

2.1.1.1. Erkek Sanayi Okulları

2.1.1.1.1. Dersaadet Sanayi Mektebi (Mektebi Sanayi Osmani)

Sanayi Mektepleri, II. Abdülhamit döneminde, (1876–1909) önemli bir kısmında bazı değişiklikler olmasına rağmen 1868’deki nizamnameye bağlı olarak eğitimine devam etmiştir. 1882’de bu okullar II. Abdülhamit’in (1842–1918) adına bağlanarak ‘Hamidiye Mektebi Sanayi Âlisi’ kapsamında yeniden düzenlendi. Daha

³⁰³ Duman ,a.g.m.s.68

³⁰⁴ Duman ,a.g.m.s.68

sonra II. Abdülhamit devrinin başında sultanın emriyle bir “Heyet-i Teşvikiye-i Sanayi-i” teşkil olunmuştur. Bir heyetin vazifesi genel olarak İmparatorlukta sanayi-i geliştirmek için bazı tedbirler almaktır. Heyet-i Teşvikiye-i Sanayinin görevlerinden biri de sanayi mekteplerini geliştirmek ve Sanayi Mektebini ıslah etmektir. Yani teknik ile sanat eğitim ve öğretimini İmparatorluğun coğrafyasına yaymaktır.³⁰⁵ Bunu yaparken asıl amaçlarından biride serseri gençleri eğitmektir.³⁰⁶ Bu amaçla okula öğrenci kazandırmak için her türlü kolaylık sağlanmıştır. Örneğin okula kayıt olacak öğrencilerin yol paraları bile devlet tarafından karşılanmıştır.³⁰⁷ Ayrıca bu okulların her kademesinde başarılı öğrenci ve öğretmenlerin sanayi madalyası ve nişanlarla ödüllendirildiği görülmektedir.³⁰⁸

Okulun gelişim aşamalarını daha iyi izah etmek için okulun eğitim öğretim dönemlerindeki değişiklikleri gözden geçirmekte fayda vardır.

İstanbul Sanat Okulunun uzun bir hayatı vardır. Bu uzun müddet içinde birçok sebeplerin tesiriyle teşkilatının, programlarının değişmiş olması tabiidir. Bu değişikliklere amil olan sebeplerden en mühimleri, muhtelif zamanlarda nizamnamelerinin değişmesidir. Okul kuruluş tarihinden itibaren, Cumhuriyet Devri de dâhil olduğu halde, beş nizamname ve iki talimatnameye tabi olmuştur. Her nizamnamenin uygulamaya girmesini, okulun bir tekâmül devresi telakki etmek mümkündür. 1882 (1298)’den 1894 (1310) tarihine kadar okul hiçbir nizamnameye tabi olmamış ve 12 senelik bozuk bir devir geçirmiş olduğu gibi 1894 (1310) tarihinden 1909 (1325) tarihine kadar ecnebi mütehasısların bulunduğu 15 senelik bir zamanı da, ayrı bir devre olarak saymak lazımdır. Bu devrede okul hiçbir resmi nizamnameye tabi olmamış ve ecnebi mütehasısların raporlarıyla idare edilmiştir.³⁰⁹

En son, Cumhuriyet Devrini de hesaba katmak suretiyle okulun bütün hayatını, aşağıdaki şekilde, 8 devreye ayırmak mümkün olur.

İlk nizamname devresi: 1867 (1284)’den, 1882 (1298) senesine kadar,

³⁰⁵ Semiz, Kuş, a.g.m.s.282

³⁰⁶ BOA, Fon Kodu: BEO, Dosya No: 1916, Gömlek No: 143656, Tarih: 1320C06

³⁰⁷ BOA, Fon Kodu: DH.MKT., Dosya No: 1516, Gömlek No: 43, Tarih: 1305L16

³⁰⁸ BOA, Fon Kodu: MF.MKT., Dosya No: 195, Gömlek No: 7, Tarih: 1311B30

³⁰⁹ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22-23, **Türkiye’de Teknik Öğretim II**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940 S.83

Islahı Sanayi Komisyonunun lağvından ve Mithat Paşadan sonraki devre: 1882 (1298)'den, 1894 (1310) senesine kadar,

Okulun ıslahına memur ecnebi mütehassıslar devresi: 1894 (1310)'den 1909 (1325) senesine kadar,

Meşrutiyette tatbik olunan nizamname devresi: 1909 (1325)'dan 1916 (1332) senesine kadar, (bu devrede Cihan Harbi dolayısı ile bir sene tedrisat yapılamamıştır.)

Sanat okullarının ıslahına memur Macar mütehassısları zamanındaki nizamname devresi: 1916 (1332)'dan 1918 (1334) senesine kadar,

Mülga Ticaret ve Ziraat Nezareti Sanayi Umum Müdüriyetince hazırlanan birinci nizamname devresi: 1918 (1334)'den 1921 (1337)senesine kadar,

Mülga Ticaret ve Ziraat Nezareti Sanayi Umum Müdüriyetince hazırlanan ikinci nizamname devresi: 1921 (1337)'den 1052 numaralı kanunun meriyete konduğu 26 Mayıs 1927 tarihine kadar,

1052 numaralı kanunun meriyetinden 2765 numaralı kanunun meriyeti konduğu 1935 yılına kadar olan ve bu tarihten sonraki devre.³¹⁰

Biz burada, Meşrutiyet Dönemini incelediğimiz için okulun, dördüncü ve yedinci devresi dâhil okulun geçirdiği zaman dilimlerine yer vereceğiz. Ancak bir noktada bilgi vermek okulun eğitim açısından önemini ifade edeceği için faydalı gördüm. Okulun ilk nizamnamesi devresinde Fransa İmparatoriçesi sanayi mektebi için 10.000 Frank bağışta bulunmuştur.³¹¹ Buda gösteriyorki okulun kuruluş gayesi pek mühimdir.

Dördüncü Devre (Meşrutiyet Devresi):

Serviyer'in raporunun kabulü üzerine artık 1285 (1869) tarihli ilk nizamnamenin hükmü kalmamıştır. Meşrutiyete kadar ecnebi üç teknik müdürün 14 sene çalışarak vücuda getirdikleri yeni okulun umumi vaziyetini tespit edecek bir

³¹⁰ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22-23, ,a.g.e. S.83

³¹¹ BOA, Fon Kodu: İ...HR., Dosya No: 240, Gömlek No: 14262, Tarih: 1286Ş07

nizamnameye ihtiyaç vardı. Meşrutiyetten sonraki müdürlerden Ethem tarafından yazılan bir nizamname layihası, resmi kanallardan geçtikten sonra, 3 Ağustos 1325 (16 Ağustos 1909) meriyete konuldu ve 1285 (1869) tarihli nizamnameyi feshetti. İlkine göre daha mütakâmil bulunan bu nizamnamenin ikinci maddesi, okulun gayesini “Dersadet Sanayi Mektebi sanayi hadidiye ve haşebiyenin makinistlik ve marangozluk kısımlardan nazari ve ameli malumatı muktaziyei kafiyei haiz ustalar yetiştirmek üzere tesis edilmiştir. Şeklinde tespit etmiş bulunmakta ve yedinci maddesi okula kabul edilebilmek için rüştiye derecesinde tahsil görmüş olmağı meşrut kılmakta idi. Yine bu nizamname, okuldaki teknik tedrisatın kontrol ve tanzimini “Avrupa sanat mekteplerinin birinden mezun bulunması meşrut” bir fen memurunun mesuliyetine tevdi etmekle okulda bir müdürden başka adeta ikinci bir müdürlük ihdas etmiş oluyordu.

Dördüncü devrede muhtelif sınıflarda okutulan dersler aşağıdaki tablo 14’te gösterilmiştir.³¹²

Tablo 14: İstanbul Sanayi Mektebi Ders Programı

I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	V. Sınıf
Resim	Resim	Resim	Resim	Resim
Ulumu diniye	Hesap	Cebir	Fransızca	Fransızca
Kavait	Malumatı medeniye	Fransızca	Müsellesat	Tatbikatı elektrikiye
Fransızca	Ulumu diniye	Kitabet	Türkçe	Gaz motorları ve su turbinleri
Hendese	Tarihi umumi	Hikmet	Kimyayı sınai	Makine inşaatı
Malumatı medeniye	Cebir	Kimya	Buharmakineleri ve turbinler	Mukavemeti ecsam
Coğrafya	Hendese-i musattaha	Fenni makine	Elektrik	Buharmakineleri ve turbinler
Hesap	Fransızca	Hendese-i resmiye		İktisadi sınai
	Tersimatı hendeseyi			Teknoloji
	Kavait			

³¹² Maarif Vekillîği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. S.90

Okula kabul şartları şunlardır:³¹³

Tezkere-i Osmaniye

Aşı şahadetnamesi

En son bulunduğu mektepten ve ikamet ettiği mahalleden bir hüsnü ahlak şahadetnamesi

Her türlü ilel ve imrazdan salim ve bünyesi harf ve sanayi ile işgale mütehammil ve müsait olduğuna dair resmi tabip raporu

Mekatih-i rüştiyeden mezun olduğuna veyahut o derecede tahsil gördüğüne dair şahadet name veya tasdik name

Talibin iki adet kartonsuz fotoğrafı

Okulda 20'lik not sistemi uygulanıyordu. Bu not sistemi şu şekildeydi:³¹⁴

Tablo 15: İstanbul Sanayi Mektebi Not Sistemi

20	Fevkalade	14-13-12	Karib-i ala	6-5	Fena
19-18	Aliyulala	11-10	Vasati	4-3-2-1	Pek Fena
17-16-15	Ala	9-8-7	Karib-i Vasati		

Meşrutiyet devrinde okulun Ticaret ve Ziraat Nezareti Sanayi Müdüriyeti Umumiyesine bağlanması³¹⁵ üzerine müessese ile daha fazla ve daha dikkat ve itina ile meşgul olunmağa başlanmış ve bilhassa nazari ders öğretmenlerinin Avrupa'da yüksek tahsil görmüş kimselerden intihap edilmesine ehemmiyet verilmiştir. Bu devrede programlara birçok teknik dersler ilave olunmuştur. Bu derslere ait Türkçe kitaplar bulunmadığından bunların ecnebi eserlerden tercüme edilmesi iktiza ediyordu. Sanayi Müdüriyeti Umumiyesi o vakit teknik ders okutan öğretmenlerin ecnebi eserlerden okutmakta oldukları kitapları tercüme etmelerini mecburi tuttuğundan aşağıdaki kitaplar, bir kısmı taş basma olmak üzere, tabettirilerek bu kitaplardan tedrisat yapılması temin olunmuştur. Bazı çeviri kitaplar aşağıdaki tablodadır.³¹⁶

³¹³“ *Mekteb-i Sanayi*”, **Sabah**,25 Haziran 1328

³¹⁴ Ergün, a.g.e. s.244

³¹⁵ BOA, Fon Kodu: İ.MMS., Dosya No: 137, Gömlek No: 20, Tarih: 1329Ra09

³¹⁶ **Maarif Vekilliği Dergisi**, sayı:22-23, a.g.e. S.91

Tablo 16: İstanbul Sanayi Mektebinde Kitap Çevirileri

Kitabın adı	Tercüme edenin adı
İnşaatı Umumiye	Ömer Lutfi
Fenni Mihanik(Hareket bahsi)	Ömer Lutfi
Fenni Mihanik(Muvazenet bahsi)	Ömer Lutfi
Hendese-i Resmiye	Hüsnu Hamit
İktisat	Fuat Kamil
Mukavemeti Ecsam	Hüsnu
Makine inşaatı	Refik
Metalürji	Hüsnu
Muvazeneti Tersimiye	Yusuf Ziya
Buhar İstihsalı ve Buhar Makineleri	Fuat Kamil
Teknoloji	Osman Hüsnu

Yine bu devrede sanayi umum müdürlüğünce okulun ameli ve nazari öğretmen ihtiyacını karşılamak için okul mezunlarından muhtelif tarihlerde aşağıda yazılı olduğu üzere Avrupa'ya talebe gönderilmiştir.³¹⁷

Tablo 17: İstanbul Sanayi Mektebinde Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler

Öğrenci Sayısı	Yıl	Öğrencilerin Gönderildiği Ülkeler
2	1909	Fransa sanat okullarına
5	1909	Almanya'nın muhtelif fabrikalarına
3	1910	Fransa sanat okullarına
6	1910	Almanya'nın muhtelif fabrikalarına
49	1914	Macaristan sanat okullarına

Ayrıca okulun normal şekilde kendini idare etmesi için devlet sanayi mektepleri için alınacak eşyalardan gümrük vergisi almamaktadır.³¹⁸

Beşinci Devre:

Balkan Harbi'ni takiben I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve bu savaşın getirdiği yük, sanayi mekteplerine verilen önemin daha da artmasına sebep oldu. Bunun üzerine Sanayi Müdüriyet-i Umumiyesi, başta İstanbul olmak üzere diğer

³¹⁷ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22-23, aynı yer.

³¹⁸ Osmanlı Belgelerinde Mesleki Eğitim, İstanbul İli Fatih Kaymakamlığı, İstanbul, 2010,s.4

vilayetlerdeki sanat okullarıyla yakından ilgilenmeye başladı ve bakanlığın onayı ile Alman hükümetinden, 12–18 yaşları arasında on bin kadar öğrencinin meslekî ve teknik öğretim görmek üzere Alman fabrikalarına kabul edilmesini talep etti. Alman sanayi odalarının bu öneriyi benimsemesi üzerine iki hükümet arasında bir protokol imzalandı. Hazırlanan protokolda, Türk öğrencilerinin Alman köylerinde, ya da orta büyüklükteki kasabalarda 3–4 yıl eğitimleri öngörülmüştür 40. öğrenciler, öğrenimlerini tamamladıktan sonra, eğitimleri sırasında masraflarını karşılayan fabrikalarda 1–2 yıl ücretsiz çalışacaklardı.³¹⁹

Aynı süreçte Macaristan'dan 1915 yılında aşağıdaki ecnebi mütehassısları getirilmiştir.³²⁰

Vazifesi:	Adı:
Sanayi istatistik mütehassısı	Doran
Umum müfettiş (bütün sanat okulları için)	Turadı
Ders nazırı (İstanbul Sanat Okulu için)	Lokaç
Tesviye öğretmeni (İstanbul Sanat Okulu için)	Bedoy

1914–1915 ders yılı imtihanlarında sonra okul tatil edilmiş ve bundan sonra seferberlik başlamış ve memleket Cihan Harbine girmişti. 1915 Eylülünde harp dolayısıyla okul açılmamış ve İmalatı Harbiye kendi amelesiyle okul atölyelerinde bomba vesaire yapmaya başlamıştır. Sonradan vaki olan müracaat üzerine atölye tahliye edilerek iade edilmiştir. Cihan Harbinde 21 ay kapalı kalan okul, Mart 1916 da, tekrar açılmıştır. Bu sebeple talebe miktarı pek azalmış olduğundan mevcut talebe ile bir sınıf teşkil edilmiş ve buna ihzari sınıf namı verilerek muvakkat bir programla üç ay kadar tedrisata devam edildikten sonra tatil devresine girilmiştir. İşte umumi müfettiş Turdai işe başladığı zaman okul bu suretle teşekkül etmiş ve bir tek sınıfı kalmıştı. Turdai ilk iş olmak üzere yeni bir nizamname hazırlayarak kabul ettirdi.³²¹

Tamamı altı bölüm ve 47 maddeden oluşan nizamnamenin;

Birinci bölümün (1–3 madde); okulun ismi, amacı ve bütçesinin nasıl idare edileceği,

³¹⁹ Semiz, Kuş, a.g.m.s.286

³²⁰ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. S.92

³²¹ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. S.93

İkinci bölümü (4–11 madde), okulun teftişi,
 Üçüncü bölümü (12–16. madde); okulun tedrisatı,
 Dördüncü bölümü (17–29 madde); okulun personel kadrosu,
 Beşinci bölümü (30–38 madde); okul talebelerinin kayıt şartları, sınav ve sınıf seçme,
 Altıncı bölümü ise (39–47 madde); okulun asayışı ile ilgilidir.³²²

Birinci ve ikinci sınıflarda gösterilen derslerle, inşaat şubesinin birinci ve ikinci sınıflarında okutulan dersler tablo 18’de gösterilmiştir.³²³

Tablo 18: İstanbul Sanayi Mektebinde Dersler

Birinci sınıf	İkinci sınıf	Birinci sınıf	İkinci sınıf
Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe
Resmi mücessem	Resmi mücessem	Fransızca	Fransızca
Resmi hattı	Resmi hattı	Hüsnühat(El yazısı)	Topoğrafya
Hesap(Aritmetik)	Cebir	Ulumu diniye	Hikmet (fizik)
Hendese(Geometri)	Hendese(Geometri)	Coğrafya	Hendese
Ulumu diniye	Fransızca	Hesap(Aritmetik)	Temeller
Hüsnühat(El yazısı)	Hikmet (Fizik)	Hendese(Geometri)	Uslubu mimarı
İlmi ahlak	Mürtesemat	Resmi hattı	Demir inşaatı
Hikmet (fizik)	Mihanik(Mekanik) ve	Resmi mücessem	İnşaatı mütemmimime
Kimya	makine tatbikatı	Levazımı inşaiye	Ahşap inşaat
	Teknoloji	Uslubu mimarı	Takdiri fiyat ve
		Duvarcılık	mesaha
		Doğramacılık	Çamur modelciliği
			Mürtesemat
			Resmi mücessem
			Malumatı medeniye
			Tarih-Coğrafya
			Mukavemeti ecsam
			Cebir
			Uslu defteri

Altıncı Devre:

30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesini takiben daha önce getirilmiş olan uzmanların ülkelerine geri dönmek zorunda kalmaları üzerine sanayi umum müdüriyeti 1918’den 1921’e kadar uygulamada kalacak olan yeni bir nizamname hazırladı. Bu yeni nizamnamenin en karakteristik özelliği sanat okullarını bir demir sanatları okulu haline getirmesidir.³²⁴

³²² Semiz, Kuş, a.g.m.s.287, **Osmanlı Belgelerinde Mesleki Eğitim**,a.g.e.s.1

³²³ **Maarif Vekilliği Dergisi**, sayı:22–23, a.g.e. S.94

³²⁴ Semiz, Kuş, a.g.m.s.288

Bu yeni nizamname ile marangozluk şubesi ilga edilmemiş, fakat ileride bir marangozluk sanat okulu tesis edilinceye kadar muvakkaten bırakılmıştır. Yine bu nizamnameye göre talebenin ilk sınıflarda muayyen bir sanat şubesine ayrılmadan evvel muhtelif sanatlarda çalışma müddetleri iki seneye çıkarılmış ve son sınıftaki nazari tedrisat tamamen kaldırılarak haftanın bütün saatleri atölye mesaisine hasrolunmuştur. Bu nizamnameye göre okulun sanat şubeleri ve ders programı şöyledir:³²⁵

1-Tesviyecilik-Makinecilik 2-Elektrikçilik 3-Dökümcülük 4-Modelcilik 5-Demircilik 6-Demir tornacılığı 7-Ziraat makinistliği

Tablo 19: İstanbul Sanayi Mektebi Ders Programı

Dersler	I. sınıf	II. sınıf	III. sınıf	IV. sınıf	V. sınıf
Malumatı diniye	1	-	-	-	-
Malumatı medeniye ve ahlakiye	1	1	-	-	-
Türkçe	2	2	2	1	-
Lisanı ecnebi	3	2	2	2	-
Tarih-coğrafya	2	-	-	-	-
Hesap-cebir	4	2	1	-	-
Hendese	3	2	-	-	-
Resim	6	2	-	-	-
Usulü defteri	-	-	2	-	-
Tedrisatı fenniye, makine ve tatbikatı	-	2	3	8	-
Elektrik tatbikatı	-	-	3	2	-
Hikmet ve kimyayı sımai	-	3	1	-	-
Teknoloji	2	2	2	2	-
Resmi sımai	-	6	6	6	-
Ziraat makineleri	-	-	-	3	-
İktisat ve kavanin	-	-	1	-	-
Sihhat dersleri	-	-	1	-	-
Tedrisat saatleri yekûnu	24	24	24	24	-
Ameliyat	20	20	20	20	44
Yekûn	44	44	44	44	44

Yedinci Devre:

Altıncı devrede tatbik olunan bu nizamname de, Sanayi Umum Müdürlüğünce, 1921 (1337) yılında tekrar değiştirilerek yeni bir nizamnamenin tatbikine başlanmıştır. 1921'den 1927 senesine kadar 6 sene müddetle tatbik edilen bu nizamname ile okulun tahsil müddeti dört seneye indirilmiş, programa, aşağıda görüleceği gibi, bazı dersler de ilave olunarak atölye mesaisinin haftalık saatleri

³²⁵ Maarif Vekillîği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.97,98

muhtelif sınıflarda 1–6 saat fazlalaştırılmıştır. Bundan evvel kaldırılması düşünülen marangozluk şubesi bırakılmakla beraber, evvelce kaldırılmış olan inşaat kalfalığı şubesi de tekrar ihdas olunmuştur. Talebe üçüncü sınıfta sanayi hadidiye, sanayi haşebiye, inşaat adı altındaki üç ana şubeden birine ayrılır ve ayrıldıkları ana şubeye dahil sanatlardan birini intihap ederdi. Son sınıfta bir de elektrik şubesi ihdas olunmuştu. Bu tali devrelerden biri, kısmen, Büyük Millet Meclisi Hükümeti zamanına tesadüf eder. Bu devrede okulun yeniden tensikı ve mevcut teşkilatın üstünde bir teknikum açılması hususunda hazırlık ve programlar yapılması için Sanayi Umum Müdürü'nün riyasetinde bir komisyon teşkil edilmiş ve komisyon mesaisini İktisat Vekâletine verdiği bir raporla neticelendirmiştir. Buna göre, okula bitişik olan şimdiki Yüksek İktisat Vekâletine bildirilmiş ise de, okulun 1339 (1923) yılı martından itibaren hususi idareye intikal etmesi üzerine, hem sözü geçen binanın devri, hem de teknikum tesisi fikri geri kalmıştır. İstanbul Sanat Okulu da, her bakımdan İstanbul Vilayeti hususi idaresine bağlı bir okul halini almış ve bu vaziyet 1927 yılına kadar devam etmişti.³²⁶

Dersadet Sanayi Mektebi kendi teşkilat ve eğitim öğretim faaliyetleri ile taşra okullarına model olmuştur.

2.1.1.1.2. Taşra Okulları

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyetin başlamasından evvel çoğu vilayet merkezinde, hatta bazı sancak merkezlerinde bile sanayi okulları açılmıştır. Genellikle yetim öğrencilerin okuduğu bu okullara sahip olmayan vilayetler çok azdı. Bu okulların yönetimleri, vilayet idarelerine bağlı idi. Orman, Maden ve Ziraat Nezareti bunları yalnızca denetleme hakkına sahipti. Sanayi okulları gerçi II. Abdülhamit döneminde de verimli bir çalışma yapamıyorlardı ama II. Meşrutiyetten sonra bu okullar hepten durgunluğa uğradı, dağılmaya yüz tuttu.³²⁷

I. Dünya Savaşı sonunda bir kısım meslek okulları yurt sınırları dışında kalmış, bir kısmı kapatılmış ve bazıları da çok yetersiz olarak faaliyetlerini

³²⁶ Maarif Vekillliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. S.98–101

³²⁷ Ergün, a.g.e. s.246

sürdürmüşlerdir.³²⁸ Taşra okulları, yani bölge sanat okulları ders programları okulun bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir.³²⁹

Örneğin, Sivas Sanayi Okulu, çevrede geleneği olan halıcılığa önem veriyor. Kastamonu Sanayi Okulu'nda kendircilik daha önemli bir yer tutuyordu. Edirne Sanat Okulu bir numune çiftliği kurmuştu. Öğrenciler burada çalışıp sebze ve meyve yetiştiriyorlardı, kendi yiyeceklerini çıkarıyorlardı.³³⁰ Ayrıca bu okulların ayakta kalabilmeleri için, devlet Avrupa'dan alınan siparişlerden gümrük vergisi almıyordu.³³¹

2.1.1.1.2.1. Ankara Bölge Sanat okulları

Ankara Bölge Sanat Okulu 1905 tarihinde tesis edilmiştir. Okulun bulunduğu yer, 1905 tarihinde şehir haricinde boş bir arsa idi. Bu arsa vilayetin gösterdiği lüzum üzerine okula tahsis edilmiş ve bugünkü bina inşa ettirilmiştir. Binanın cephesi Bankalar Caddesi üzerinde bulunmakta; garbi Dömbürdek Sokağı'na, şarkı Merkez Postanesine, arkası Oran Caddesi'ne bakmaktaydı. Yalnız postaneye nazır olan tarafı bir kat olup diğer üç tarafı ikişer katlıdır. Cephe kısmında; alt katta, dersaneler ve idare odaları vesaire, üst katta yatakhaneler ve revir bulunmaktadır. Yanlardaki ve arkadaki kısımlar ise muhtelif atölyelere tahsis edilmiştir. Bina 6768 metre karelik bir arsa üzerinde ve 61 odalıdır. İstiklal Harbi esnasında ve onu takip eden senelerde Maarif ve Mülga İskân Vekillikleri ve sonra Milli Müdafaa Vekilliği bir müddet, binayı işgal etmişlerdir. Bu devrede okul; nazari tedrisata ve leylî hayatını, o zaman kiralanan bugünkü Etipalas binasında geçirmiş ve ameli dersler binanın bugünkü tesviye ve ağaç işleri atölyelerinin bulunduğu kısımda yapılmıştır. 1931 yılından itibaren bina tamamen okula bırakılmıştır. Okulun tesisinden bugüne kadar geçirdiği safhaları tetkik etmek için, bunu, üç devreye ayırmak lazımdır.

- I. Tesis tarihinden hususi idareye geçtiği tarihe kadar olan devir. (1905–1913)

³²⁸ Hıfzı Doğan, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.358

³²⁹ Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi, Cilt 5**, İstanbul, 1977, s.2100

³³⁰ Başgöz, a.g.e. s.29

³³¹ BOA, Fon Kodu: BEO, Dosya No: 4514, Gömlek No: 338500, Tarih: 1336B20

II. Hususi idareye geçtiği tarihten doğrudan doğruya Maarif Vekilliğinin idaresine geçtiği tarihe ve bu tarihten bölge okulu haline geçişi ve ondan sonra umumi muvazeneye alınışı tarihine kadar olan devir. (1913–1935)

III. Bölge okulu halinden umumi muvazeneye alınarak Maarif Vekilliği bütçesinden idaresine başlandığı devir. (1935'ten itibaren)³³²

Biz burada okulun iki devresi hakkında bilgi vereceğiz zira diğer dönemleri Cumhuriyet dönemi kurum tarihçiliğine gireceğinden konumuz dışına çıkmamaya gayret ettik.

Birinci devre: Bu devrede okulun muntazam ve yıllık bir bütçesi yoktu. Müessese bazı resmi, hususi ve mahalli yardımlarla ve atölye mamulâtının satışlarından elde edilen varidat ile idare edilmekte idi.

Bu devrede teşkilatı iki sınıftan ibaret olan okulda;

Türkçe, hesap, hendese, din dersleri, dürusu eşya okutulmakta, terzilik, kunduracılık marangozluk öğretilmekte idi.

İkinci devre: Meşrutiyet devrinde çıkan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu muvakkatinin 78'inci maddesinin 7'inci fıkrasında her vilayetin sanat okulu açacağına dair bir kayıt bulunduğundan, bu kanunun neşri tarihi olan 15 Mart 1329 (1913) tarihinden itibaren okul, Ankara hususi idaresine bağlı resmi bir vilayet okulu haline gelmiştir. Bunun üzerine teşkilat ve tedrisatında, programlarında değişiklikler yapılmış ve bu devrenin sonuna doğru, yani 1922 ve 1926 seneleri arasında, teşkilatı dört yıla çıkarılarak aşağıdaki dersler gösterilmiştir.

Tablo 20: İstanbul Sanayi Mektebi Dersler

I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf
Kuran-I Kerim	Kuran-I Kerim	Kuran-I Kerim	Hesap
Din Dersleri	Din Dersleri	Din Dersleri	Hendese
Türkçe	Türkçe	Hesap	Fransızca
Tarih	Tarih	Hendese	Resim
Coğrafya	Coğrafya	Fransızca	Makine
Hesap	Hesap	Makine	Malzeme
Hendese	Hendese	Malzeme	
Hüsnühat	Malumatı Fenniye	Resim	

³³² Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. S.1,2

Yine bu, devrede okulun sanat şubeleri; marangozluk, demircilik, dökümcülük, tesviyecilik, terzilik ve kunduracılıktan ibaret kalmış ve gayet noksan ve eski makine ve aletlerle çalışılmıştır. İki torna, bir matkap, bir vargel ve on beş mengeneyi ihtiva eden tesviyehanesi ve iki iptidai ocaktan ibaret bulunan demirhanesi, gayet iptidai bir yer ocağını havi dökümhanesi, on iki eski marangoz tezgâhına inhisar eden marangozhanesi, başlıca, atölyelerini teşkil temekte idi.1926–1927 ders yılında programlarda değişiklik yapıldı. Muhtelif sınıflarda şu dersler okutuluyordu:³³³

Tablo 21: İstanbul Sanayi Mektebi Dersler

I. sınıf	II. sınıf	III. sınıf	IV. sınıf
Hesap	Hesap	Hesap	Cebir
Hendese	Hendese	Hendese	Elektrik
Resim	Resim	Resim Ve Mürtesemat	Hikmet
Türkçe	Türkçe	Fransızca	Kimya
Fransızca	Fransızca	Hikmet	Makine
Tarih	Tarih	Kimya	Teknoloji
Coğrafya	Coğrafya	Makine	Fransızca
Ulumu Diniye	Ulumu Diniye	Teknoloji	Resmi Sınai
Tabiat Tetkiki	Tabiat Tetkiki	Tahrir Ve Kitabet	Hesap-Hendese Usulü Defteri

Yine bu ikinci devre esnasında, 1052 numaralı kanunun neşri dolayısıyla, sanat okulları kadrolarının ve tedrisat programlarının tertip ve tanzimi işinin Vekillîğe verilmesi üzerine, okulun teşkilatında değişiklikler yapılmış ve beş sınıfa çıkarılmıştır. Okul, vilayetçe bir senelik tahsisatı vekillik emrine Ziraat Bankasına yatırılmak suretiyle 1929 yılından 1931 yılına kadar, bir ara, doğrudan doğruya vekillikçe idare edilmiştir. Sanat okullarını birer bölge okulu haline getiren 1867 numaralı kanunun neşri tarihi olan 1 Ağustos 1931 tarihinden itibaren okulun mali idaresi Ankara bölgesine dâhil vilayetlerce gönderilen iştirak hisseleriyle temin edilmiş ve bu vaziyet 2765 numaralı kanunun meriyete konulduğu 1 Haziran 1935 tarihine kadar devam etmiştir. Teessüsünden itibaren muhtelif zamanlarda Mektebi Sanayi ve Sanayi Mektebi adlarını alan okul, 1923 yılından sonraları Ankara Sanatlar Mektebi adını almıştır. 1931 tarihinden itibaren Ankara Mıntıka Sanat Mektebi ve

³³³ Maarif Vekillîği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. s.3

2562 numaralı kanunla, sanat okullarının tamamen Vekilliğe devri üzerine,1935 yılından itibaren de, Ankara Bölge Sanat Okulu adını almıştır. Ankara Sanat Okulu Cumhuriyet Devrinde ecnebi mütehasşısalar ve Avrupa’da sanat okulu öğretmeni olmak üzere tahsil ettirilmiş ve memleket dâhilinde mümkün olduğu kadar iyi yetişmiş öğretmenlerle takviye edilmiştir. 1929 tarihinden itibaren kullanılmış olan ecnebi mütehasşısaların ihtisas şubeleriyle isimleri ve tabiiyetleri aşağıda gösterilmiştir.³³⁴

Tablo 22: İstanbul Sanayi Mektebinde Yabancı Personel

Marangoz Atölyesi Şefi	Markuş	Macar
Marangoz Atölyesi Ve Resim Öğretmeni	Seketi	Macar
Marangoz Atölyesi Şefi Ve Resim Öğretmeni	Hibler	Alman
Marangoz Atölyesi Şefi Ve Resim Öğretmeni	Probst	Alman
Soğuk Ve Sıcak Demir Atölyesi Şefi	F.Bauer	Alman
Marangoz Atölyesi Şefi	Runge	Alman
Galvanoplasti Atölyesi Şefi	Karl Chalupa	Alman

2.1.1.1.2.2. Bursa Bölge Sanat Okulu

Bursa Tophane Sanat Okulu, 19.Yüzyılın ikinci yarısında açılmış ilk sanat okullarından biridir.³³⁵ Okul, 1864 yılında Islahhane adı altında, kimsesiz çocukları korumak ve onlara sanat öğretmek maksadıyla, açılmıştır. İlk açılışında 24 kadar talebesi olan müessesede, günde iki saat nazari ders gösteriliyor ve geri kalan zamanlarda da terzilik ve külahçılık sanatları öğretiliyordu. Sonradan külahçılık şubesi kaldırılarak bunun yerine kunduracılık, şubesi konulmuştur. Müessesenin ilk açılışta, muayyen kayıt ve kabul şartları yoktu. Talebenin ne tahsil derecesine, ne de sağlık durumlarına bakılıyordu; kabul edebilmek için ana veya babadan birini kaybetmiş olmak kâfi idi. 1910 yılında Ticaret ve Ziraat Nezaretince gönderilen programların tatbikatına başlanmış ve bu tarihten sonra ancak ilkokul tahsilini bitirmiş olanlar alınarak okulun tahsil müddeti dört seneye iblağ edilmiştir.³³⁶ Bu devrede adı Sanayi Mektebi olan okulda aşağıda gösterilen dersler okutulmuştur.³³⁷

³³⁴ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.4-7

³³⁵ Hıfzı Doğan, a.g.e.s.358

³³⁶ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.27-31

³³⁷ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22-23,a.g.e. s.31

Tablo 23: Bursa Sanayi Mektebinde Ders Programı

Dersler	I Sınıf	II Sınıf	III Sınıf	IV Sınıf
Ulumu Diniye	2	2	-	-
Hesap	2	2	2	-
Tarih	1	1	1	1
Coğrafya	1	1	1	1
Malumatı Fenniye	1	1	-	-
Resim	6	1	6	6
Türkçe	2	2	2	2
Hüsnühat	1	1	-	-
Fransızca	2	2	1	2
Hendese	-	-	2	-
Hikmet	-	-	1	-
Kimya	-	-	1	-
Malzeme	-	-	1	-
Hendese-İ Tersimiye	-	-	1	-
Kitabet	-	-	-	2
Malumat-I Medeniye	-	-	1	1
Mukavemet	-	-	-	2
Mihanik	-	-	-	1
Cebir	-	-	-	2

1914 yılından sonra okulda tedrisat oldukça inkişaf etmiştir, bu esnalarda Umumi Harbin başlaması üzerine Bursa'daki kuvvetli sanatkârlar, okul atölyelerinde askeri maksatlarla çalıştırılmıştır. Harbin devamı müddetince ordunun nakliye arabaları ihtiyacı kısmen okulda temin edilmiştir. Mütareke sıralarında, tahsisatsızlık yüzünden, okul perişan bir hale gelmiş ve müteakiben Yunan işgali üzerine talebe ve öğretmenlerin bir kısmı dağılmış ve Yunanlılar okulu iki ay işgalleri altında bulundurarak atölyeleri otomobil tamirhanesi olarak kullanmışlardır. İstirdadı müteakip okul tekrar normal mesaisine geçmiş ve bugüne kadar diğer sanat okullarımızın geçirdiği idari ve tedrisi tekâmülü aynen yaşamıştır.³³⁸

Okulun bugüne kadar aldığı isimler şunlardır.³³⁹ **1-**Bursa Islahhanesi **2-**Bursa Hamidiye Sanayi Mektebi **3-** Bursa Sanayi Mektebi **4-** Bursa Sanatlar Mektebi **5-** Bursa Mıntıka Sanat Mektebi **6-** Bursa Bölge Sanat Okulu

³³⁸ Maarif Vekillîği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.31,32

³³⁹ Maarif Vekillîği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.36

2.1.1.1.2.3.Diyarbakır Bölge Sanat Okulu

Diyarbakır Bölge Sanat Okulu, kimsesiz çocukları barındırmak ve onlara biraz da sanat öğretmek düşüncesiyle, 1870 yılında ıslahhane adıyla kurulmuştur. Okulun ilk teessüs devresine ait olmak üzere, tarihçesi hakkında Diyarbakır'ın yerlilerinden ve evvelce ıslahhanede müdürlük etmiş olan Cecis Oğullarından Gani Göksu şu malumatı vermektedir: Islahhaneye, ilk açılışında, 700 kadar yoksul ve kimsesiz çocuk toplanmıştır. Talebeye o zaman ki ilk tahsil derecesinde umumi malumat verilmekle beraber:

Dökümcülük, demircilik, tabaklık, marangozluk, dokumacılık, matbaacılık, mücellitlik, boyacılık, kürkçülük, halıcılık, terzilik, duvarcılık, kunduracılık sanatları da öğretilmekte idi.³⁴⁰

Demiri, Lice'den ve kömürü Hazro kazalarından getirilmek suretiyle okulun dökümhanesinde dökme sobalar imal edebilecek kadar ileriye gidilmiş, halıcılık şubesinde mükemmel halılar yapılmış ve tabakhanede deri ve kösele imal edilmiştir. Terzilik ve kunduracılık şubelerinde yapılan işler ve dokumacılık şubesinde vücuda getirilen şayaklar, o zaman ki dördüncü ordunun ihtiyaçlarının mühim bir kısmını temin edecek bir dereceyi bulmuştur. 1879 yılında ıslahhane kapanmıştır.21 Eylül 1899'da büyük bir törenle açılmıştır. Bu suretle ikinci defa olarak kurulan okula Hamidiye Sanayi Mektebi adı verilmiş ve 35 talebe alınmıştır. Okul meşrutiyetin ilanı yılına kadar mahalli yardımlar, akarlarının varidatı ve atölyelerinde yaptırılan işlerden temin edilen para ile idare edilmiştir. Okula bu tarihlerde bir takım akarlar da temin edildiği anlaşılmaktadır. Müessesenin 1908'e kadar yaşamasını temin eden bu akarlar aşağıda gösterilmiştir.

1–18 köyün varidatı, 2–21 parça dükkân, 3–1899 tarihinde Diyarbakırlı Hatip Bey adında hamiyetli bir zatın Silvan kazasına tabi Yaluhan köyü'ndeki arazisinin okula teberru ettiği 11 parçası, 4-Halktan toplanan ianeden, okulun binası yapıldıktan sonra artan para ile akar olmak üzere satın alınan ve bugün kadınlar hapisanesi olarak kullanılan Murtaza Paşa Mahallesi'ndeki büyük kargir bina.³⁴¹

³⁴⁰ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. S.50

³⁴¹ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. S.50–52

Akarlarının ve atölyelerinin gelirleriyle yaşayan okul 1913 yılında neşredilen İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu ile resmi bir müessese halinde Diyarbakır hususi muhasebesine geçmiş ve bu tarzda idaresi imparatorluğun inkırazına kadar devam etmiştir. Okul doğrudan doğruya hususi muhasebece idare edildiği devrede, yani 1908'den 1931 yılına kadar sanat tahsili maksadına müteveccih bir faaliyet gösterememiş, bu devrede, kimsesiz ve fakir çocukları barındıran, onlara kısmen ilk tahsil veren ve bunun yanında çorapçılık fanilacılık gibi bazı el işlerini öğreten bir müessese olmaktan ileri geçememiştir.³⁴²

2.1.1.1.2.4. Edirne Bölge Sanat Okulu

Okul, 1877 Osmanlı-Rus harbinde kimsesiz kalmış çocukları himaye ederek sefaletten kurtarmak maksadıyla, 1878 yılında Islahhane ve Melce-i Eytam adı ile açılmıştır. İlk açılışında 300 çocuk toplanmıştır. İlk açılışında sınıf teşkilatı olmamakla beraber nazari ders olarak; Kuranı Kerim, tecvit, ulumi diniye, Farişi, Arabi, Türkçe, methali kavait, imla ve inşa, hattirik'a ve sülüs, ilmi hendese, hesap, resim okutulmakta ve marangozluk, halıcılık, kunduracılık, terzilik ve ziraat göstermekte idi. Müessesenin ilk kuruluşunda idamesi için aşağıda yazılı varidat temin edilmiştir:

Muhacirler için toplanan ianelerden okula tahsis edilen 17.000 liranın
Osmanlı Bankasına yatırılmasından hâsıl olan faiz,

Vilayet matbaasının safi hasılatı,

Müderris camii medresesi vakfından olan Hacı Doğan Merası'nın kira
bedeli,

Diğer suretlerle yapılan hususi yardımlar.³⁴³

1913 tarihinden itibaren vilayetçe idare edilen bir okul halini almıştır. 1908 yılında, çorap ve fanila makineleri temin edilmek suretiyle okulda çorapçılık ve fanilacılık sanat şubeleri de açılmıştır. Balkan Harbinde bina, hastane ve Bulgar istilasında da belediye dairesi olarak kullanılmıştır. İstirdattan sonra dökümcülük,

³⁴² Maarif Vekillîği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.52,53

³⁴³ Maarif Vekillîği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.73,74

tesviyecilik, demircilik, marangozluk sanat şubeleri açılmıştır. Bu şubelere alınan iş tezgâhları küçük bir motorla işletilmiştir. 1910 yılında 50 beygirlik bir dizel motoru alınmış ve yapılan tesisatla resmi dairelere elektrik cereyanı temin edilmiştir. Bu devrede okul dört sınıflı ve ilk derecede bir sanat okulu idi ve tesviyecilik, demircilik, marangozluk atölyeleri vardı.³⁴⁴

2.1.1.1.2.5. İzmir Bölge Sanat Okulu:

İzmir Bölge Sanat Okulu Vilayet ıslahhaneleri nizamnamesine göre; kimsesiz çocukları bakımsızlıktan kurtararak sanat öğretmek, onları memlekete faydalı birer eleman haline koymak gayesiyle ve ıslahhane adı ile 1868’de kuruldu. İslahhanenin ilk açılışında 150 talebesi vardı. Okulun bugünkü esas binası 1297 tarihinde mektebi sultani olarak yaptırılmış ve inşaatın ikmalinde sanat okuluna tahsis edilerek Hamidiye Sanayi Mektebi adı ile küşat resmi yapılmıştır.³⁴⁵

1284 yılında ıslahhane olarak açılan okulda yalnız kunduracılık, çorap, fanilacılık ve marangozluk sanatları ile nazari olarak ta biraz okuma ve hesap gösterilirdi. 1297 evvela yeni binaya taşınıldıktan sonra mevcut sanat şubelerine halıcılık, demircilik, dökümcülük, mızıkacılık, terzilik, matbaacılık ve 1896 (1312) yılında nazari derslere; Arapça, Farsça, Türkçe, hesap, hendese, tarih, coğrafya ’da ilave edilmiştir. 1313 yılında leyli meccani talebe kadrosu 200’e çıkarıldı. Bir yıl sonra, tertip edilen piyangodan dolayı varidatın artması üzerine talebe kadrosu 300’e iblağ ve Fransızca dersi ilave olundu; Viyana’dan da Viktor Kaleya adında bir musiki mütehassısı getirilerek 80 kişilik bir sanayi bandosu tesis edildi. 1322 yılında ayda 50 lira ücret mukabilinde ve üç yıllık bir kontrat ile Gros isminde sepetçi bir mütehassıs getirildi. Okulda üç sene faaliyette bulunan bu şube, mütehassısın memleketine dönmesi üzerine kapatıldı.³⁴⁶

Okul tesis tarihi olan 1868 yılından, 1913 yılına kadar muhtelif şekillerdeki mahalli yardımlarla idare edilmiştir. İzmir Bölge Sanat Okulu Ebedi Şef Atatürk’ün müteaddit iltifatlarına mazhar olmuştur. Büyük kurtarıcı Garbi Anadolu’da yaptıkları tetkik seyahatleri esnasında 1923–1924–1925 yıllarında olmak üzere okulu üç defa

³⁴⁴ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. s.74

³⁴⁵ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. s.265

³⁴⁶ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. s.269

ziyaretle her defasında müessesenin hatıra defterine, sanat okullarının memleketin sinai kalkınmasındaki rolüne işaret eden ve her biri, bu mevzuda en esaslı birer direktif olan intibalarını yazmışlar, başta Maarif Vekilliği olmak üzere talebe ve öğretmenleri her defasında daha çok çalışmaya teşvik buyurmuşlardır.³⁴⁷

2.1.1.1.2.6. Kastamonu Bölge Sanat Okulu:

Kastamonu Bölge Sanat Okulunun 25 Temmuz 1869 tarihine tesadüf eden pazartesi günü (28 Temmuz 1286), ıslahhane adı altında açılmıştır. Müessesenin, yedi sene kadar kapalı kaldıktan sonra, 1890 (1306) senesi ortalarına doğru Mektebi Sanayi adı altında yeniden açıldı. Yeni açılan Mektebi Sanayi bu yıl zarfında, evvelce mülga ıslahhanenin hesaplarını devren almış olan belediye meclisi tarafından idare olunmuştur. Okul meşrutiyetin ilanını müteakip ikinci defa olarak lağvedilmiştir. Lağvın esaslı sebebini, binasının ihtiyaca kâfi olmaması teşkil etmektedir. Okul, yeni yapılan binası kısmen ikmal edilmiş olduğu halde, ikinci lağvından itibaren beş yıla yakın bir müddet geçtikten sonra, üçüncü defa olarak tekrar tesis edilmiş ve 1916 Nisanında (1332) açılma töreni yapılmıştır. Buna rağmen okul 1912 (1328) senesine gelinceye kadar müessese ıslahhane, darülaceze, darüleytam ruh ve telakkisinden bir türlü kurtulamamıştır. Okul üçüncü defa olarak 1916 Nisanında (1332)'de tekrar açıldığı zaman kayıt ve kabul şartları ve diğer hususat o zaman ki İstanbul Sanat Okulu nizamnamesine göre yürütülmüştür. Böylece; okulun ikinci kuruluşunda ikinci sınıf 1905–1906 (1322), üçüncü sınıf 1906–1907 (1323), dördüncü sınıf 1907–1908 (1324) senesinde teşekkül etmiştir. Yine bu kayıtlarda; mektebin müddeti mahdudei nizamiyesi beş sene olduğu halde yalnız dört sınıflı olduğu da görülmektedir. Hulasa, müessese artık mektep adını aldıktan sonra bile teşkilatında bir istikrar gösterememiştir hatta bu istikrarsızlık sanat okulları tedrisat ve programlarının tanzimi işlerini Kültür Bakanlığına devreden 1052 numaralı kanunun neşri tarihine yani 1927 yılına kadar devam etmiştir. 1909 (1325) senesinde neşredilen ve 1 teşrinisani 1324 tarihinden meriyülicra tutulan dâhili talimatnamede beş senelik bir tahsil müddeti içinde sanat şubeleri şimdilik kaydıyla muzikacılık, marangozluk, dokumacılık, müretteplik ve mücellitlikten ibaret

³⁴⁷ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. S.274–279

olmak üzere tespit edilmiştir. Talimatnamenin her sınıfta gösterilecek nazari derslere ait taksimatı da şu suretledir:³⁴⁸

Günde ikişer dersten haftada on iki ders itibarıyla:

Tablo 24: Kastamonu Bölge Sanat Okulu Ders Programı 1

Birinci Sınıf	Saat	Dördüncü Sınıf	Saat
Elifba (alfabe) den sonra kıraat	4	Kuran-ı Kerim, tecvit	2
Eczayı şerife	6	Resim	1
İstinsah	2	İlmihal	1
İkinci Sınıf		Muhtasar coğrafya	1
Hesabı zihni,tadat ve terkim	1	Hendese	2
Yazı	1	Osmanlı sarfı	1
Kıraat	3	Kesri adı, mikyasat	2
Kuran-ı Kerim ve şifahi ilmihal	5	Kıraat, imla	1
İmla	2	Hat	1
Üçüncü Sınıf		Beşinci Sınıf	
İlmihal	1	Kavait	1
Amali Erbaa, kesri aşarı	2	Resim	2
Kuran-ı Kerim, tecvit	3	Sınası defter usulü	2
Kıraat	2	Tenasüp	1
Resim	1	Malumatı fenniye(makine, hikmet, kimya)	2
Hat	1	Hendese	2
İmla	2	İlmihal	1
		Kitabet	2

1327 yılından itibaren mülga Ticaret ve Nafia Nezareti memleketteki bütün sanat okullarıyla alakadar olarak programlarının ıslahına çalışmaya başlamış olduğundan diğer sanat okullarının olduğu gibi Kastamonu Sanat Okulu hayatında da bu tarihten itibaren yeni bir devir başlamıştır. Bu dönemde dersler şöyledir:³⁴⁹

³⁴⁸ Maarif Vekillği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.281-296

³⁴⁹ Maarif Vekillği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.296-298

Tablo 25: Kastamonu Bölge Sanat Okulu Ders Programı 2

Birinci Dersler	Sene	Haftada Saat	Üçüncü Sene Dersler	Haftada Saat
Sanat		21 kışın 24 yazın	Sanat	21kışın 24 yazın
Hüsnühal ve hareket			Hüsnühal ve hareket	
Resim		4	Resim	6
Hesap		3	Kimya	2
Ameli hendese		3	Uslu defteri	1
Ulumu diniye		1	Hendese	3
Türkçe		1	Cebir	3
Hüsnühat ve İmla		1	Türkçe(kitabet)	1
Coğrafya(umumi)		1	Malzeme	2
Kuran-ı Kerim		1	Dördüncü Sene Dersler	
Umumi Tarih		1	Sanat	21kışın 24 yazın
Malumatı fenniye		2	Hüsnühal ve hareket	
İkinci Sene Dersler			Resim	6
Sanat		21 kışın 24 yazın	Mukavemeti ecsam	2
Hüsnühal ve hareket			Makine	2
Resim		6	Malumatı medeniye	1
Hendese		2	İktisat	2
Hesap		3	Hendese-i tersimiye ve tatbikatı	2
Ulumu diniye		1	Fransızca	2
Türkçe		2	Kitabeti resmiye	1
Malumatı fenniye		2		
Osmanlı coğrafyası		1		
Osmanlı tarihi		1		

Mektep öteden beri müspet bir talimata tabi tutunmamış, bazı senelerde bazı sanatlar lağv ve tekrar ihdas ve yine lağvedilmiş, dahili bir teşevvüş ve istikrarsızlık hasıl olmuş, mektep idaresi müfit bir salahiyete malik olmayarak şaşkınlığa sebep olmuştur. Hatta bu yüzden sanat haneler müfredatı takip edememektedir. İmalathaneler ancak sipariş işleri ile meşgul olmaktadır. Esasen ustaların tamamen cahil olması, terbiye ve tedrisata ta çırak ruhiyle hareket edilmesi, talebenin tefeyyüzüne mani bulunmaktadır. İslahhane, halktan toplanan gelire okul tesis edilmiş ve idamesi için yine halk yardımları ile şehirde birçok dükkân satın alınmak suretiyle müesseseye daimi varidat temin edilmiştir. Filhakika ıslahhanenin

varidatını, müessese namına yaptırılan veya satın alınan akarların kiralari, gerek merkezden gerek mülhakattan gönderilen iane ve teberrular ve atölyelerinde yapılan işlerin satışlarından temin edilen paralar teşkil ediyordu. Okulun talebe sayıları yıllara göre şöyleydi:³⁵⁰

Tablo 26: Kastamonu Bölge Sanat Okulu Öğrenci Sayıları

Yıllar	En çok talebe miktarı	Yıllar	En çok talebe miktarı
1889–1890(1306)	Kayıtlar bulunamamıştır.	1904–1905(1321)	30
1890–1891(1307)	24	1905–1906(1322)	28
1891–1892(1308)	33	1906–1907(1323)	40
1892–1893(1309)	37	1907–1908(1324)	40
1893–1894(1310)	45	1908–1909(1325)	44
1894–1895(1311)	48	1909–1910(1326)	47
1895–1896(1312)	46	1910–1911(1327)	29
1896–1897(1313)	49	1911–1912(1328)	20
1897–1898(1314)	46	1915–1916(1332)	50
1898–1899(1315)	50	1916–1917(1333)	79
1899–1900(1316)	50	1917–1918(1334)	66
1900–1901(1317)	60	1918–1919(1335)	55
1901–1902(1318)	45	1919–1920(1336)	60
1902–1903(1319)	40	1920–1921(1337)	50
1903–1904(1320)	36	1921–1922(1338)	50

Okulun almış olduğu isimler şunlardır:³⁵¹

Islahhane (ilk teşekkülünde)

Mektebi Sanayi (ikinci teşekkülünde)

Sanayi Mektebi (üçüncü teşekkülünde)

Sanatlar Mektebi

Mıntıka Sanat Mektebi

Bölge Sanat Okulu

³⁵⁰ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. s.300–308

³⁵¹ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. s.310

2.1.1.1.2.7.Konya Bölge Sanat Okulu:

Okul, kimsesiz ve fakir çocukları himaye etmek maksadıyla ve vilayet halkından temin edilen yardımlarla 1901 Eylül'ünde (Eylül 1317) Hamidiye Sanayi Mektebi adı ile tesis edilmiştir. 1907 (1323) yılına kadar okul valinin başkanlığı altında belediye reisi, kültür direktörü, nafia başmühendisi ve memleketin o zaman ki eşraf ve tüccarlarından iki zattan mürekkep bir komisyon tarafından idare edilmiştir. İlk teessüsünde 17 talebesi olan okulun talebe kadrosu, sonradan varidatın fazlalaşması üzerine, 1907 (1323) yılına kadar 60 kişiye çıkarılmıştır. Meşrutiyet Devrinde neşredilen 13 Mart 1329 (26 Mart 1913) tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanununun tatbiki üzerine okul hususi idareye geçmek suretiyle resmi bir müessese halini iktisap etmiştir. 1918 (1334) yılında, tespit edilememiş olan bir sebeple, lağvedilmiş ve 1919 (1335) Eylül'ünde tekrar açılmıştır.³⁵² Okul yeniden açıldığında başka illerden gelecek öğrencilerin güvenlikleri için o bölgenin kolordu komutanlıklarından yardım istenmiştir.³⁵³ Okul lağvedildiği zaman, talebesi Konya Öksüz Yurduna nakledilmiş ve bir yıl sonra ikinci defa tesisi üzerine, talebe de, tekrar toplanarak faaliyete geçmiştir. Okulun teşkilatı ilk tesis edildiği yıldan 1912 (1328) yılına kadar üç sınıftan ibaret bulunmakta idi. Talebe günde iki saat dersanelerde nazari ders okur ve 6 saat de atölyelerde ameli mesaide çalıştırılırdı. Teessüsünden itibaren 1912 yılına kadar okulda nazari ders olarak:

Kuran-ı Kerim, ulumu diniye, hüsnuhat, imla-kıraat, tarih, coğrafya, hesap, hendese

Dersleri gösterilmekte ve okul:

Demircilik, tesviyecilik, marangozluk

Sanat şubelerini ihtiva etmekte idi. 1915 (1331) yılında bu sanat şubelerine:

Kunduracılık, terzilik, çorapçılık, fanilacılık

Şubeleri de ilave edilmiştir. Sonradan 1922 (1338) yılında bu şubelere bir de; arabacılık (araba yapıcılığı) şubesi ilave edilmiş ise de, 1923 (1339) yılında bu şube

³⁵² Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22-23, a.g.e. s.356-360

³⁵³ BOA, Fon Kodu: DH.UMVM, Dosya No:78, Gömlek No: 25, Tarih: 1335Ca06

1915 yılında ilave edilen kunduracılık, terzilik, çorapçılık, fanilacılık şubeleri ile birlikte lağvedilmiştir. 1912 (1328) senesinde okulun sınıf teşkilatı dört yıla çıkarılmıştır. Bu tarihten 1926 tarihine kadar okulda aşağıdaki program tatbik olunmuştur.³⁵⁴

Tablo 27: Konya Bölge Sanat Okulu Ders Programı

1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf	
Dersler	Saat	Dersler	Saat	Dersler	Saat	Dersler	Saat
Kuran	2	Kuran	2	Türkçe	2	Türkçe	1
Ulumu diniye	2	Ulumu diniye	2	Hesap	2	Kitabet	2
Hesap	2	Türkçe	2	Hendese	2	Cebir	2
Tarih	1	Fransızca	2	Tarih	1	Tarih	1
Coğrafya	1	Hesap	2	Coğrafya	1	Coğrafya	1
Malumatı fenniye	1	Tarih	1	Malumatı medeniye	1	Malumatı medeniye	1
Resim	6	Malumatı fenniye	1	Resim	6	Musiki	1
Mızıka	1	Resim	6	Musiki	2	Mukavemet	2
Türkçe	2	Coğrafya	1	Hikmet	1	Mihanik	1
Hüsnühat	1	Mızıka	1	Kimya	1	Fransızca	2
Fransızca	2	Hüsnühat	1	Malzeme	1	Resim	6
				Fransızca	2		
				Hendesei resmiye	1		

1924 (1340) yılında okula bir sınıf daha ilave edilerek tahsil müddeti beş seneye çıkarılmıştır. İlk üç sınıfta hem ameli hem de nazari tedrisat yapılmış, son iki sınıf münhasıran ameli mesaiye hasredilmiştir. 1926–1927 ders yılından itibaren 1928–1929 ders yılı başına kadar iki yıl devam etmek üzere okul tekrar dört yıla indirilmiş ve programlar hem 1926–1927 hem de 1927–1928 senesinde değiştirilmiştir.³⁵⁵

³⁵⁴ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. s.356–360

³⁵⁵ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. s.360

2.1.1.1.2.8.Sivas Bölge Sanat Okulu

Sivas Bölge Sanat Okulu da yukarıda ifade ettiğimiz bölge sanat okullarının geçirdiği bütün aşamaları gerçekleştirmiştir.³⁵⁶

Bölge sanat okulları buldukları bölgenin ihtiyaçlarına göre eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmesi bu okulların buldukları bölgelerin gelişme ve kalkınmasında önemli rolleri olmuştur.

2.1.1.2. Kız Sanayi Mektepleri:

II. Meşrutiyete kadar üç tane kız sanayi okulu mevcuttu. Bunlar Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Aksaray Kız Sanayi Mektebi ve Cağaloğlu'ndaki Kız Sanayi Mektebi idi. Bunlardan Cağaloğlu'ndaki yatılı diğerleri gündüzlü idi.³⁵⁷

Bunlardan Üsküdar Kız Sanayi Mektebi bağımsız olarak, diğer ikisi İstanbul Kız Sanayi Mektepleri başlığı altında incelenecektir.

2.1.1.2.1. Üsküdar Kız Sanayi Mektebi:

İlk açılışında sanayi sınıflarında 20–30 talebe bulunmakta idi. Dersler her gün öğleye kadar o zaman ki Rüştüye Mekteplerinin programına göre okutulur ve öğleden sonra atölyeler halinde talebe yalnız sanat dersleriyle meşgul olurdu. Ameli dersler: Kasnak, el örgüleri, kanaviçe, çorap (makine ile), dikiş, anavata, dival, sıрма işleri, halı ve yün örgüsü idi. Kız sanat mekteplerinde altı sınıflık rüştüye programları yedi senede tatbik edilirdi. Mektep ilk açıldığı tarihten 1327 (1911) tarihine kadar Maarif Nezaretine bağlı iken bu tarihten sonra vilayete devrolunmuştur.

Her iki idare zamanında öğleden sonra atölyeler halinde çalışan talebe giyim ve tezyin sanatlarının muhtelif şubelerinde mühim tekâmüller göstermiş ve dışarıdan siparişler almıştır. Masarifi hükümet tarafından temin edilerek talebeye hazırlattırılan dikiş ve nakışa ait muhtelif parçalar vitrinlerde teşhir suretiyle satışa çıkarılarak muhitini cidden alakadar etmiştir.³⁵⁸ Ayrıca okulun başarılı öğretmenleri nişanlarla ödüllendirilmişlerdir.³⁵⁹

³⁵⁶ Maarif Vekilliği Dergisi, sayı:22–23, a.g.e. s.369

³⁵⁷ Ergin, Cilt 1,2, a.g.e. s.686

³⁵⁸ Ergin, Cilt 1,2, a.g.e. s.690

³⁵⁹ BOA, Fon Kodu: İ.TAL., Dosya No: 210, Gömlek No: 54, Tarih: 1318M01

Okul ürünlerinin sergilenmesi işine maarif bakanlığı ayrı bir önem vererek her okula yazı göndermiştir.

Maarif Bakanlığının emriyle Kız Sanayi Okulları ürünleri cumartesi, pazartesi, çarşamba, günleri okulun içinde bulunan salonda, hanımlara özel olarak saat altıdan dokuz kadar teşhiri ve satışı yapılacağından isteyenlerin Divan yolu civarında Hukuk okulu karşısında bulunan okul idaresine başvuru yapmaları hususunun Türkçe, Fransızca, Rumca gazetelerle ilan ettirilmesi istenilmiştir.³⁶⁰ Kız sanayi mektebi ürünlerinin piyasaya göre daha kaliteli olması bu okulların Sarayı Hümayun'dan dahi sipariş almalarına neden olmuştur.³⁶¹ 1329 (1912) senesinde vilayetin Avrupa memleketlerine mümasil açtığı İstanbul Kız Sanayi Mektebi ile tevhit edilerek Üsküdar Kız Sanayi Mektebi lağvedildi.³⁶² Okulun birleşmesi üzerine okul bütçesinden padişah emriyle kesintiye gidilmiştir.³⁶³ Diğer yandan padişahlar kandil gecelerinde bu mekteplere de ihsanda bulunmayı ihmal etmemiştir.³⁶⁴

Bir sene sonra Üsküdar Kız Sanayi Mektebinin ihyasına lüzum görülerek İstanbul'daki Kız Sanayi Mektebinin aynı teşkilatı ile iptidai ve tali olmak üzere dokuz sınıftan mürekkep olması lazım gelen mektep her sene bir sınıf açılmak suretiyle dört senede dokuz sınıflı bir Sanat Mektebi halinde Enstitünün esas vücuda geldi. Her iki mektepte Belçika metodunu kabul ve takip ediyor, konfeksiyon ve beyaz işler şubelerini havi bulunuyordu. 1333 (1916) senesinde idarei hususiye tarafından Üsküdar Kız Sanayi Mektebi için Almanya'dan celbedilen müdür bir sene sonra mütareke ilanı ile siyasi vaziyetin değişmesi üzerine memleketine döndü. Bir müddet sonra binanın kifayetsizliği yüzünden iptidai sınıfları müstakil bir ilk mektep halinde ayrıldı. Bu suretle mektep yalnız orta kısmından ibaret kaldı. 1336 (1920) senesinde İstanbul vilayeti tedrisatı iptidaiye meclisi ilk tedrisat vergisinin tali dereceli bir mektebe sarfedilmesini doğru bulmadığı için vilayet mektebin lağvına karar verdi.³⁶⁵

³⁶⁰ **Osmanlı Belgelerinde Mesleki Eğitim**, a.g.e., s.11

³⁶¹ BOA, Fon Kodu: MF.MKT., Dosya No: 113, Gömlek No: 83, Tarih: 1307Ra01

³⁶² Ergin, Cilt 1,2, a.g.e. s.690

³⁶³ **Osmanlı Belgelerinde Mesleki Eğitim**, a.g.e., s.7

³⁶⁴ BOA, Fon Kodu: MF.MKT., Dosya No: 1049, Gömlek No: 37, Tarih: 1326Ra21

³⁶⁵ Ergin, Cilt 1,2, a.g.e. s.690,691

O zamana kadar kırk sene memleketin sanat ve marifetine hizmet etmiş bir mektebin kapanmasına razı olmayan mektep müdürü Fatma Zekiye ile talim heyetinin Maarif nezdinde yaptığı mütevali teşebbüsler neticesinde mektep Üsküdar İnas Sultanisi adıyla ve sanayi teşkilatını muhafaza ederek nezarete bağlandı ve ilk kısmı da yeniden tesis edildi. Mektebin bu suretle adının değişmesi bütçe zaruretinden dolayıdır. Yoksa hakikatte programlarda hiçbir değişiklik olmamıştır. Bu unvan; Cumhuriyetin ilanından sonra 1927 senesine kadar devam etmiştir. 1926–1927 ders senesinde 6. ve 7. sınıflarda orta mektep programlarının tatbiki ile mektebin bir orta mektebe istihalesi esaslı istihdaf olundu. Sanat Mektebine ait olarak muvakkaten bırakılan sekizinci ve dokuzuncu sınıflarda her sene bir sınıftan kaldırılması suretiyle iki sene sonra tamamen kaldırılacak ve bu suretle Üsküdar Kız Sanayi Mektebi yerine Üsküdar Orta Mektebi vücut bulacaktı. Fakat ikinci senesinde altıncıdan itibaren tekrar sanat sınıfları ihya edildi. Cumhuriyet idaresinin bu mekteplere azami ehemmiyet vermesi üzerine Belçika'dan ve Fransa'dan mütehassıslar getirilerek sınıfların sayısı beşe çıkarıldı. Bu suretle bir binada iki mektep aynı zamanda ve aynı idare altında devam ederek Üsküdar orta mektebi üç sene mezun verdikten sonra 1929–1930 ders yılı sonunda tamamıyla lağvedilerek değişiklik yapıldı.³⁶⁶

2.1.1.2.2. İstanbul Kız Sanayi Mektepleri:

İlk zamanlarda Sultanahmet'te Tunuslu Mahmut Paşa konağında bulunan yatılı Sanayi Mektebi 1307 yılında Veznecilerde hamam karşısındaki Kırmızı Konağa nakledilmiş ve oradan da 1310 yılında Cağaloğlu'nda Sadaret Müsteşarı Tevfik Paşanın Konağı'na, 1325–1326 yıllarında meşrutiyeti müteakip Çarşamba da Saib Paşa Konağı'na ve oradan da 1327 yılında yatılı Kız Sanayi Mektebi Darulmuallimat namıyla Çapa'daki Enstitünün bulunduğu yerde Derviş Paşa Konağı'nda birleştirilmiş ve büyük Fatih yangını ile beraber Darulmuallimatla birlikte yanmıştır.³⁶⁷ Okulun birleştirilmesi sırasında bazı öğretmenlerin kadroları elinden alınmıştır.³⁶⁸

³⁶⁶ Ergin, Cilt 1,2, a.g.e. s.691

³⁶⁷ Ergin, Cilt 1,2,a.g.e.s.692-693

³⁶⁸ Osmanlı Belgelerinde Mesleki Eğitim,a.g.e.,s,28

Yangından sonra Derviş Paşa Konağı arsası Maarif Nezaretince satın alınarak Sanat Mektebi için bina inşa ettirilmiş ve Aksaray'da Sineklibakkal'da bulunan ve Enstitünün esasını teşkil eden Kız Sanayi Mektebi de Enstitü binasına nakledilmiştir. 1329 (1913) senesinde Saraçhanebaşı'nda Kırmızı Konak adıyla maruf binada bulunan yatsız Kız Sanat Mektebi aynı semtte Münir Paşa Konağı'nda modern bir Kız Sanat Mektebi haline getirilmiş ve Avrupa'dan mütehassıs celbedilmişti.³⁶⁹

Bunun gerekçesi şu şekilde ifade edilmiştir:

İstanbul da mevcut kız sanayi mektepleri, kendilerinden matlup ihtiyacı o derecede temin etmediğinden İstanbul vilayeti maarif müdüriyetinde bunların cümlesinin tevhideyle ihtiyaca muvafık ve mükemmel bir inas sanayi mektebi tesis ve küşadı tasavvur edilerek mektebi mezkure için geçenlerde maarif nezareti tarafından muallime ve müdüre getirilmesi zımında Avrupa'ya gönderilmiş olan İstanbul vilayeti maarif müdürü Kemal Bey Efendi gerek Londra'da ve gerekse Belçika da bulunan Kız Sanayi Mektepleri hakkında tetkikat icra eylemiştir. Tetkikat-ı vakıa neticesinde İngiliz mekteplerine nazaran daha mükemmel görülen Bürüksel Kız Sanayi Mektebi olan Funk Mektebinden Darulmuallimin ve Sanayi Mektebinden mezun ve sekiz senelik muallime olan bir matmazel ve yine bu dereceyi iktidarda diğer bir matmazel ile müdirelik ve muallimlik için kontrat akit edilmiştir. Bu müdüre ve muallimeler, maarif müdürü ile akit eyledikleri kontrat mucibince teşrinievvel iptidasında İstanbul da isbat-ı vücut edecekler ve vürutlarını müteakip bu mühim müessese küşad olunarak Münir Paşa Konağı'nda tedrisata başlayacaktı.³⁷⁰

Beş sene kadar bu mektebe devam etmiş bulunan mütehassıs Kaf Mayer müdür tayin edilmiş ve ikinci senesinde de Matmazel Zaydel isimdeki Alman mütehassısı tarafından idare edilmiş ve bilahare Edip, Selanikli Emine, Hatice adlarındaki müdürler idarede bulunmuşlardı. Mütareke esnasında İstanbul Erkek Lisesinin İngilizler tarafından işgal edilmesi üzerine Erkek Lisesi Münir Paşa Konağına yerleşmiş ve buradaki Sanat Mektebi de Aksaray'da Sineklibakkal'da

³⁶⁹ Ergin, Cilt 1,2,a.g.e.s.693

³⁷⁰« Kız Sanayi Mektebi”,**Sabah** 22 Eylül 1328

bulunan Selçuk Kız Sultanisiyle birleşerek Selçuk Kız Sanat Mektebi adını almış ve Sultani kısmı da Bezmialem Sultanisiyle birleştirilmiştir. Mektebe Selçuk lakabının verilmesi mahallenin tarihi ismi olan Selçuk Hatun namına izafe edilmesindedir. 1329 1913 senesinde Kız Sanayi Mekteplerinde okutulan dersler şunlardır: Ulumi diniye, Türkçe, hesap, coğrafya, ilmi eşya, hıfzıssıhhat, idarei beytiye, tarih, usulü defteri, Fransızca, hatt, musiki, terbiyei bedeniye, resim, biçki-dikiş, tamir, çamaşır yıkama, Mektep dört senelik idadi olup mezun talebeler bir senede muallim muavinliği yaparak muallim olurlardı. Mektebin ayrıca seyyar kısmı da vardı. Buraya her yaşta hanımlar devam edebilirlerdi. Devam ettikleri sınıf şubelerinde her birinde üç sene okumak mecburi idi. Mektebe bidayette yalnız ilk mektep mezunları alınır iken talebenin azalması ve orta mektep mezunlarının da müracaatı üzerine ihzari kısım açılarak orta mektep mezunları da alınmaya başlanmıştır. Programlardaki değişiklik ise bu mektep mezunlarının liselere kabul edilmemesi dolayısıyla programlarına bazı dersler ilave edilmesinden ibarettir.³⁷¹

Mektebin tahsil derecesi ilk zamanlarda Rüştüye ve Sineklibakkal'da iken Sanat Sultanisi idi ve bir müddet şimdiki binada bulunduğu sıralarda tahsil derecesi malum değildi. 1933 ve 1934 yıllarında resmen orta dereceli Sanat Mektebi haline gelmiş ve 1935 yılında da Enstitü olmuştur. 1333 ve 1334 (1916) yıllarında mektep Sineklibakkal'da Sanat Sultanisi iken Edebiyat, Ahlak Terbiye yağlıboya dersleriyle sanat şubeleri olarak çamaşır, iş dikiş, moda, renkli ve beyaz nakış şubeleri vardı. 1329–1330 (1914) senelerinde sanat mekteplerine fazla ehemmiyet verilerek Avrupa'dan mütehasıs getirilmeye başlanmış ve birinci defa olarak direktör Kaf Mayer ve dikiş mütehasısı olarak da Hober gelmiş daha sonra matmazel Zaydel gelerek memleketimize sanat yenilikleri getirmişlerdir. 1928 senesinde yine sanat mekteplerinin ıslahı için Belçika'dan Madam Bokar getirilmiş ve aynı sene enstitüler mezunlarından Avrupa'ya tahsile talebe gönderilmiştir. Bu tarihten birkaç sene sonra yine Fransa'dan biri dikişçi ve biri modacı olmak üzere iki mütehasıs daha getirilmiştir.³⁷²

³⁷¹ Ergin, Cilt 1,2, a.g.e., s.693

³⁷² Ergin, Cilt 1,2, a.g.e., s.693,694

Ayrıca Okul ürünlerinin Paris’te açılacak uluslararası sergide teşhir edilmesi için Fransa Devleti ile işbirliği sağlanmıştır.³⁷³ Ayrıca bu sergiler sadece Paris’le sınırlı kalmamış, Avrupa’nın diğer şehirlerine de (Brüksel) yayılmıştır.³⁷⁴ Bu sergilerde ojkulun ürünleri yetersiz kalındığında, ahaliden de bu sergiler için eşya imal ettirilmiştir.³⁷⁵

2.1.1.2.3. İnas Sultanileri

II. Meşrutiyet’e değin kızların eğitimi kız rüştiyeleri ve kız sanat okulları düzeyinde tutulmuştu. II. Meşrutiyet kızlar için daha üst kademe eğitim kurumlarını örgütlemeğe başlamıştır. Bu konuda ilk adım 1911’de binası yanan gündüzlü Darümuallimat yerine Sultanahmet civarında bir konakta 3 sınıflı İnas İdadisi açılmasıyla atılmıştır. Bu okul 1913–1914 ders yılında İnas Sultanisi (Bezmialem Valide Sultanisi) haline gelmiştir. Bunu Erenköy, Çamlıca, Kandilli İnas Sultanileri izlemiştir. Kız sultanilerinin eğitimi 10 yıllık olarak düzenlenmişti. Bu 10 yıllık eğitim Darülfünun kızlara açık olmadığı için yeterli görülmiştir. Ama 1916’da İnas Darülfünun ‘u açılınca bu eğitimin yetersizliği anlaşılmıştır.10 yıllık bu sultaniler sadece İstanbul’da kalmış, vilayetlere yaygınlaştırılmamıştır. Bu İnas Sultanileri dışında altı yıllık ilköğretime dayalı, dört yıllık özel bir program uygulayan, Sultani adını taşımakla birlikte mezunlarının yükseköğrenime devam hakları bulunmayan, Selçuk Hatun ve Üsküdar Kız Sanayi Sultanileri de, bu dönemde, İstanbul’da kurulmuştur.³⁷⁶ Bu okullara kaynak sağlamak için zaman zaman piyango çekilişleri düzenlenmiştir.³⁷⁷ Bu piyango çekilişleri hükümetin kontrolünde yapılmıştır.³⁷⁸ Bu tertiplenen piyangoların zaman zaman o dönemin parasıyla 100.000 Liralara ulaştığı görülmüştür.³⁷⁹

İnas Sanayi Sultanileri hakkında çıkarılan nizamnameye göre okulun tahsili dört seneden ibaret olup, kız sanayi sultanileri ikinci seneden üç şubeye ayrılmaktaydı. Bu şubeler şunlardı:

³⁷³ Osmanlı Belgelerinde Mesleki Eğitim,a.g.e.,s,12

³⁷⁴ BOA, Fon Kodu: MF.MKT., Dosya No: 1143, Gömlek No: 32, Tarih: 1327L27

³⁷⁵ BOA, Fon Kodu: MF.MKT., Dosya No: 851, Gömlek No: 7, Tarih: 1323S27

³⁷⁶ Tekeli,İlkin,a.g.e.,s.87

³⁷⁷ BOA, Fon Kodu: BEO., Dosya No: 3773, Gömlek No: 282966, Tarih: 1328C25

³⁷⁸ BOA, Fon Kodu: BEO., Dosya No: 3929, Gömlek No: 294603, Tarih: 1329Ş20

³⁷⁹ BOA, Fon Kodu: ŞD., Dosya No: 34, Gömlek No: 12, Tarih: 1330Ca05

Kadın ve çocuk elbisesi şubesi

Çamaşır takımları

Nakış³⁸⁰

Tablo 28: İnas Sanayi Sultanileri Haftalık Tevzi Ders Cetveli Derus-1 Umumiye³⁸¹

Esami-i Derus	1.Sene	2.Sene	3.Sene	4.Sene
Kuran-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Sebr	1	1	1	1
Türkçe	2	2	1	2
Tarih	1	1	-	-
Coğrafya	1	1	1	-
Hesab-ı Ameli	2	1	1	-
Mübadi-yi Ticaret	-	-	1	1
Hendese	1	1	1	-
Resm-i Hat	1	1	-	-
Malumat-ı Fenniye ve Teknoloji	1	1	1	-
Fizyoloji ve Hıfzıssıha	-	-	1	1
Beden-i Terbiye	-	-	1	1
Fransızca	2	2	2	2
Resim	2	2	-	-
Toplam	14	13	11	8

Tablo 29: İnas Sanayi Sultanileri Haftalık Sanat Dersleri³⁸²

Esami-i Derus	1.			2.			3.			4.		
	Sınıf-1 Müşterek	Elbise Şubesi	Çamaşır Şubesi	Nakış Şubesi	Elbise	Çamaşır	Nakış	Elbise	Çamaşır	Nakış		
Elbise Dersleri	7	12	3	3	3	3	3	13	3	2		
Çamaşır Dersleri	6	3	12	3	3	13	3	3	13	3		
Nakış Dersleri	4	3	3	10	3	3	11	3	3	12		
Resim	-	-	-	-	3	3	3	3	3	3		
Terkibat-ı Tezyiniyye	-	-	-	2	-	-	2	-	-	2		
Çamaşır Yıkama, Leke tathiri, kola ve ütü	2	2	2	2	-	-	-	-	-	-		
Tezyinat (Başlık, Çiçek, Çanta vs.)	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3		
Toplam	19	20	20	23	12	22	22	25	25	25		

³⁸⁰ İnas Sanayi Sultanileri, Müfredat-ı Ders Programı, İstanbul Matbaa-i Amire,1338,s.1,2 – Ayrıca Bknz: Ek 3: İnas Sanayi Sultanileri teşkilatıyla mezunelerinin suret-i istihdamı hakkında talimat

³⁸¹ İnas Sanayi Sultanileri, Müfredat-ı Ders Programı, a.g.e. s.3

³⁸² İnas Sanayi Sultanileri, Müfredat-ı Ders Programı, a.g.e. s.4

2.1.1.2.4. Özel Sanayi Okulları:

Osmanlı-Fransız Kız Sanayi Okulu: Kız çocuklarına kadınlığın sosyal durumunu anlatmak, onları iyi bir ev kadını, hayat arkadaşı ve anne olarak yetiştirmek için 1 Kasım 1909'da kurulmuştu. Bayan Colette tarafından kurulan bu okul, zamanın Dâhiliye Maliye, Adliye nazırlarıyla Dr. Besim Paşa (1861–1940) ve Hüseyin Cahid Bey'lerin himayeleri altındaydı. Okulda sabahları Türkçe, Fransızca, kıraat ve yazı, hesap, tarih, coğrafya gibi dersler; öğleden sonrada çeşitli el işlerinin yanı sıra hıfzıssıhha, fenni terbiye-i etfal, tebabet-i ameliye gibi dersler gösteriliyordu. İttihat ve terakki Kız Sanayi Mektebi: İttihat ve terakki Cemiyetinin Nuruosmaniye Kulübü tarafından Divanyolu'nda 1911 yılında açılmıştı. Bayburt Sanayi Mektebi: İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından 1910 yılında açılmıştı. Fakir ve yetimlerden 50 çocuğa terzilik, demircilik ve marangozluk öğretiliyordu.³⁸³

2.1.2. Ziraat Okulları:

İkinci Meşrutiyet döneminde tarım alanında oldukça zengin bir okullaşma görülmektedir.³⁸⁴ Abdülhamid döneminde kurulan tarım okulları 1912'de çıkartılan Tedrisat-ı Ziraiye nizamnamesiyle bir sistem haline getirilmiştir. Nizamnamede tarım alanında dört kademeli bir eğitim sistemi düşünülmüştür.³⁸⁵

Nizamname maddelerine yer vererek okulun işleyişini ve okulun ziraat alanındaki yerini ifade etmeye çalışacağız. Ancak nizamnamenin uygulanması oldukça sınırlı ölçüde olmuştur.³⁸⁶

³⁸³ Ergün,a.g.e.,s.247,248

³⁸⁴ Ergün,a.g.e.,s.248

³⁸⁵ İlkin,Tekeli,a.g.e.,s.88

³⁸⁶ İlkin,Tekeli,a.g.e.,s.88

Tablo 30: Ziraat Okulu Müfredat Ders Programı³⁸⁷

Dersler	1.Sene Haftalık Ders Saati	2.Sene Haftalık Ders Saati
Ulumu Diniye	1	-
Tarih	2	-
Coğrafya	1	-
Malumatı Medeniye ve Hukukiye	1	1
Lisan-ı Osmanı	3	-
Fransızca	2	-
Resmi Hendes ve Ameli	1	1
Ussu Defteri Ziraiye ve İktisadi Zirai	1	3
Ulumu Riyaziye	3	-
Hikmet	1	1
Kimya	1	1
Ulumu Tabiiye	2	2
Malumatı Sanaiye(teknoloji)	1	-
Nazariyati Ziraiye	3	3
Ali Makina	1	1
Kimyayı Ziraiye	1	1
Ameliyati Ziraiye (uygulamalı ziraat)	9	9
1.Sene programın ikmal ve itmamı		1

1912’de çıkartılan Tedrisat-ı Ziraiye nizamnamesine göre ziraat eğitimi dört bölüme ayrılmıştır. Birincisi amele mektepleri, ikincisi Çiftlik mektepleri, üçüncüsü ameliyat mektepleri, dördüncüsü mıntika-i ziraat-i mekatib-i aliyesidir.³⁸⁸

2.1.2.1. Amele mektepleri

Tarımdaki yeni teknikleri öğretmek, ziraat aletlerini yapmak, bitki ve hayvan hastalıkları konularında uygulamalı eğitim almış çiftlik amele basısı ve kâhyası yetiştirmek için kurulmuştur. Gerek görülen yerlerde bakanlık tarafından kurulacak olan Amele Mektebi gündüzlü ve yatılı sekindeydi. Eğitim süresi ise iki yıldır. Okula Osmanlı vatandaşı, askerliğini yapmış veya askerlikten muaf tutulmuş otuz yaşından küçükler alınmıştır. Okuma yazma bilenler tercih edilmiştir. Okuldaki tarım faaliyetleri öğrenciler tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalarından dolayı öğrencilere elbise, yemek ve belli miktarda ücret verilmiştir.³⁸⁹

Ücreti bir kısmı kesilerek, tasdikname alınca sermaye olarak verilirdi.

³⁸⁷ Maarifi Umumiye Vekâleti, Ticari, Sanayi, Zirai, Umumi Şubeleri Havi İdadilere Mahsus Müfredat Programı, Maatbayı Amire, İstanbul,1332,s.71-95

³⁸⁸ Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi, Düstur,2.Tertip, Cilt IV. s.95

³⁸⁹ Ak, a.g.e.s.107,108, Ergün,a.g.e.,s.249

Okul, bir çiftliğin içinde kurulduğu ve ders programını da Okul müdürü düzenler, Bakanlığa onaylatırdı. II. Meşrutiyet döneminde Kastamonu ve Trablusgarp'ta iki Amele Okulu kurulmuş; Halep, Sivas ve Erzurum'daki "Numune Tarlaları" da Amele Okulu şekline getirilmiştir.³⁹⁰

2.1.2.2. Çiftlik Mektepleri

Çiftçi çocuklarına yeni tarım usullerini öğretmek Türkçe okuyup yazan, kendi tarlasını idare edecek bilgiye sahip çiftçi, yarıcı ve subaşı yetiştirmek için çiftlik mektepleri açılmıştır. Gerek görülen yerlerde açılan çiftlik mekteplerinin eğitim süresi açıldığı bölgeye göre iki veya üç yıldır. Okula onbeş ile onsekiz yaş arasındaki Osmanlı vatandaşı çiftçi çocukları özellikle de okuma yazma bilenler alınmıştır. Yatılı olan bu okuldaki tarım faaliyetlerinin icrasında öğrencilerden faydalanılmış ve öğrencilere çalışmalarından dolayı elbise yemek ve tasdikname aldıktan sonra belli miktarda sermaye verilmiştir.³⁹¹ Ancak sermayenin miktarı hiçbir zaman 1500 kuruşu geçemezdi.³⁹²

İkinci Meşrutiyet döneminde Siroz, Selimiye (Hama), Antalya ve Halep'te çiftlik okulları vardı.³⁹³

Çiftlik mektepleri nizamnamesine göre çiftlik mekteplerinde okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğretmek, hesap işleri, usul defteri tutma ve Osmanlı coğrafyası dersleri gösterilirdi.³⁹⁴

2.1.2.3. Ziraat-ı Ameliyat mektepleri

Çiftlik idaresini bilen, fenni ziraatın uygulamasına daha çok önem veren çiftçi ve çiftçi kâhyası yetiştirmek için kurulan bir ziraat okuludur. Ziraat Ameliyat Mektepleri şehir merkezinde veya yakınında, ulaşımı kolay, sağlık şartlarına uygun, çiftlik veya çiftlik yapılabilecek arazilerde Ziraat Nezareti tarafından kurulmuştur. Okulun eğitim süresi üç yıldır. Okula alınacak öğrenciler parasız yatılı, ücretli yatılıve gündüzlü olmak üzere üç kısımdır. Okula alınacak öğrenci sayısı bakanlık tarafından belirlendiği gibi üç kısımdan her birine alınacak öğrenci sayısını okul

³⁹⁰ Ergün, a.g.e.s.249

³⁹¹ Ak,a.g.e.108, Ergün,a.g.e.,s.249

³⁹² **Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi, Düstur**,2.Tertip, Cilt IV. s.98

³⁹³ Ergün,a.g.e.,s.249

³⁹⁴ **Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi, Düstur**,2.Tertip, Cilt IV. s.98

müdürü de belirleyebiliyor ve bakanlık onaylıyordu. Okula alınacak öğrencilerin Osmanlı vatandaşı olmasına, çiftçi çocuğu olmasına, ahlaklı ve sağlıklı olmasına ve onbeş ile yirmi yaş arasında bulunmalarına dikkat edilirdi. Okula kaydı yapılacak öğrenci şehirde sürekli oturan birini veli göstermek zorundaydı. Okula girecek öğrencilere rüştiye mezunları derecesinde Türkçe, coğrafya, tarih ve hesap derslerinden imtihan yapılırdı. Okula giriş imtihanları bir buçuk ay önceden bildirilirdi. Girecek olanlar dilekçe ile başvuruda bulunurdu.³⁹⁵ Ayrıca okul müdürü okulla ilgili her yıl bakanlığa bir rapor sunardı. Bu okullarda okul müdürü ile beraber idare heyeti bulunmaktaydı. (muhasibeci, amele öğretmeni, müdür yardımcısı) Bu kişiler okul dışında başka bir işte çalışamazlardı. Ayrıca bu okullarda imtihanlar iki türlü idi. Birincisi ders öğretmeni tarafından üç ayda bir yapılırdı. Bir de sene sonunda öğrenciler sınav heyetinin karşısında sınava girerlerdi. Bu sınavlardan muallimin yaptığı sınavdan geçemeyenlere yeni bir hak verilirken, sene sonunda yapılan sınavlarda ikinci defa sınavı geçemeyenler okuldan ihraç edilirdi. Okulla ilgili kararlarda idare heyeti oylama ile karar alırdı. Bu oylamada eşit kalındığında, müdürün oyu çift oy yerine geçerdi.³⁹⁶

1910 yılında Adana, Ankara, Bursa, Selimiye ve Selanik'te beş tane Ziraat Ameliyat Mektebi vardı. İkinci Meşrutiyetten önce bunlardan yalnız Selanik ve Bursa Ameliyat Mektepleri vardı. 1911 yılında ise Ziraat Ameliyat okullarının sayısı Siroz, Manastır, Kosova, Kastamonu, Trablusgarp, Sivas, Erzurum ve Halep'tekilerle beraber 12'ye yükseldi. Selanik'teki yüksekokul haline getirildi.³⁹⁷

O zaman Ziraat Ameliyat okullarından çok şeyler bekleniyordu. Her yere, bazı başka okulların yerine bu okullardan açılması isteniyordu. Oysa bu okullardan çıkanlarda memur olmaktan kendilerini alamıyordu. Zaten Bursa dışındakiler verimli bir çalışmada yapamıyorlardı. 1914 yılında ise Adana, Ankara, Bursa, Sivas ve Kastamonu'da olmak üzere beş tane Ziraat Ameliyat okulu vardı.³⁹⁸

³⁹⁵ Ak, a.g.e.109,110

³⁹⁶ **Tedrisat-ı Ziraîye Nizamnamesi, Düstur**,2.Tertip, Cilt IV. s.98 – 111 – Ayrıca Bknz. Ek 6: Ziraat-ı Ameliyat Mekteplerinin Nizamname Maddeleri

³⁹⁷ Ergün,a.g.e.,s.248

³⁹⁸ Ergün,a.g.e.,s.248,249

2.1.3. Özel-Tarımsal Okul ve Kuruluşlar:

Osmanlılar, tarımın özel bazı alanlarında da okullar kurup, öğretim yapmışlardı.

2.1.3.1. Bağcılık, Bahçıvanlık ve İpekçilik Ameliyat Mektebi:

Aydın Seydiköy’de İkinci Meşrutiyetten önce bir tarım okulu yaptırılmıştır. Bu okulun çorak bir arazi üzerinde kurulması dolayısıyla verimli bir çalışma yapamadığı ve pek çok eleştirilere uğradığı da görülmektedir. Bir ara okul, Maiyat-ı Mütehemre Ameliyat Mektebi diye de anıldı. Yörenin üzümlerini kullanarak şarap, ispiro, konyak v.s. yapmaya başlanmıştı. Daha sonra İstanbul Kızıltoprak’ta da bir Bahçıvanlık ve Eşcar-ı Müsmire ve Bağcılık Mektebi açılmıştı. 21 Nisan 1328’de yayınlanan Filoksera Nizamnamesinin 14.maddesinde de Ziraat Nezareti’nin Bahçıvanlık Ameliyat okulları kurması ve bunları, gereksinimleri karşılayacak kadar açık tutması öngörülüyordu, ama bu yolda bir girişime rastlanılmadı. 1911’de Cezair-i Bahr-i Sefid’de, Van ve Antalya’da Bahçıvanlık ve Eşcar-ı Müsmire ve Konservecilik okulları kurulması yönünden çalışmalar vardı, ama onlardan da olumlu bir sonuç çıktığına rastlanmamıştır.³⁹⁹

2.1.3.2. Darülharirler:

İpekçiliği fenni bir şekilde öğretmek amacıyla kurulmuş okullardır. En eskisi 1887 yılına Bursa’da kurulmuştur. Düyun-u Umumiyyeye bağlıydı. Yarışma sınavıyla yatılı ve gündüzlü öğrenciler alınıyor, dört aylık bir öğretimden sonra mezun ediliyordu. Kuruluşundan 1914 yılına kadar (yılsonu) Bursa Darülhariri’nden 1297 kişi diploma almıştı. Ayrıca Selanik, Beyrut v.s. yerlerde de Darülharirler vardı. 1913/14 öğretim yılında Amasya, Antalya, Beyrut ve Mamuretulaziz’deki Darülharirlerde 58 öğrenciden 45’i diploma almıştır.⁴⁰⁰ Ayrıca öğrencilerin diploma törenleri padişahın cülusu seneyi devriyesine denk getirilmeye çalışılması, öğrencilerin padişah tarafından ödüllendirilmesi sağlanmıştır.⁴⁰¹

2.1.3.3. Sütçülük okulu:

Ziraat ve Ticaret Bakanlığı tarafından kurulması sağlanmıştır. İlk sütçülük okulu 1910 senesinde Halep’te kurulmuştur. Ayrıca Erzurum ve Trabzon’da da sütçülük okulu açılmıştır. 1914 yılında Adana ve Ankara’da sütçülük okulu eğitim

³⁹⁹ Ergün,a.g.e.,s.249,250

⁴⁰⁰ Ergün,a.g.e.,s.250

⁴⁰¹ BOA, Fon Kodu: Y..MTV., Dosya No: 249, Gömlek No: 142, Tarih: 1321Ca28

öğretime başlamıştır. Ziraat ve Ticaret Bakanlığı, 1913 yılında Fransa’da örneği olan seyyar sütçülük okulu kurma girişiminde bulunmuştur. Bu amaçla Avrupa’dan pek çok alet sipariş etmiştir. Macaristan’a da altı öğrenci yollanmıştır.⁴⁰²

Öğrencilerden muallimliğe tayin olunan zevat bu alet ve edevat ile mandıralara ve köylere ve aşiret merkezine giderek terakkiyat-ı hazırayı süt ticaretiyle işgal edenlere tecrübelerle bir müddet Avrupa’da kalarak usulü onlara talim edecekler ve bu suretle mezkûr mesleklerin memleketimize terakkisini temin eyleyeceklerdi.⁴⁰³ Fakat bu gelişmelerden istenen sonuç alınamamıştır. Bunda en önemli sebep ise 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı’dır.⁴⁰⁴

2.1.4. Ormancılık Okulları

Ormancılık okullarının gelişim seyrini II. Meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitimde ormancılık okulları başlığında izah etmeye çalışmıştık. Şimdi II. Meşrutiyet Dönemindeki ormancılık alanındaki gelişmeleri de mevcut belgeler doğrultusunda ifade etmeye çalışacağız.

2.1.4.1. Orman Ameliyat Mektepleri

Orman memuru ve bekçi başısı yetiştirecek olan Orman Ameliyat Mektepleri yatılı olacaktı. Okula altı yıllık ilköğretimi bitirenlerden, on yatılı beş ücretli öğrenci alınacaktı. Okulun eğitim süresi on ay idi. Köylü veya orman arazisi olanların çocukları parasız olarak okula alınacaktı. Haftada ikişer defa olarak belirlenen ders programında hesap, hendese, toprakların terkibi, ormanda yetişen ağaçların özellikleri dersleri yer almıştır. Günlük ders saati süresi birbuçuk saattir. Bu derslerden ayrı olarak fidanlık yerleri belirlemek, tohum toplamak ve ayırtmak, ormanı sıklaştırmak, genç fidanların korunması, tohumları elemek gibi konularda haftada altı gün uygulama yapılacaktı. On aylık eğitimin sonunda yapılan sınavlarda başarılı olanlara tasdikname verilecekti. Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti ise tasdiknameyi şahadetnameye çevirecekti. Okulu bitirenler devlet ormanlarında görev alacaktı.⁴⁰⁵

1913 yılı sonlarında açılması girişimlerinde bulunulan ülkemizin ilk orta dereceli ormancılık okulu, 1915 yılında açılmışsa da bununla ilgili fazla bilgi

⁴⁰² Ak. a.g.e.s.58, Ergün.a.g.e.s.250

⁴⁰³“*Seyyar Mektepler*”**Sabah**, 26 Teşrinievvel 1329

⁴⁰⁴ Ak. a.g.e.s.58

⁴⁰⁵ Çınar. a.g.e.s.72,73,Ergün,a.g.e.s.251

yoktur.⁴⁰⁶ Fakat Unat, Hendek ve İslâhiye’de bu okulların açıldığı bunlar da 1920 de kapanmak zorunda kaldığını ifade eder.⁴⁰⁷

2.1.4.2. Orman Jandarma Mektebi

Ormanların güvenliği ve zabıta isleri için 12 Temmuz 1914 yılında İstanbul Kâğıthane’de açılmıştır. Askeri yapıda bir okuldu.⁴⁰⁸ Yüzyirmibeş öğrencisi olan okulda beden eğitimi, askerlik, silah kullanma ve okuma yazma dersleri gösterilecekti. Altı aylık eğitimden sonra mezun olanlara ev, arazi ve ikiyüz kuruş maaş verilecekti. Ayrıca üç ay zorunlu hizmet görevi vardı.⁴⁰⁹

Orman koruyuculuğu görevi askerlik hizmetine de sayılacaktı.⁴¹⁰ Ancak Orman Jandarma Mektebi bir yıl sonra kapanmak zorunda kalmıştır. Ormanlardan daha iyi faydalanmak, ormanları korumak için gerekli personeli yetiştirecek olan okulların kapanması ile o dönemin siyasî ve ekonomik yapısı doğrudan ilgilidir. Savaşın getirdiği olumsuzluklar ve bina, araç – gereç yetersizliği okulların kapanmasında ana neden olmuştur.⁴¹¹

2.1.5. Polis Okulları

2.1.5.1. İstanbul Polis Okulu:

Osmanlı Devletinde polislerin eğitimi hakkındaki ilk çalışmalar, mesleki ve yasal bilgilerin verildiği kurslar şeklinde 1900 yılında başlamıştı. Sonra Rumeli ıslahatı sırasında, Selanik’te Belçikalı subaylar idaresinde ilk Polis Okulu 1907 yılında açıldı. Yatılı olan bu okula, vilayet polisleri devam ediyordu, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra yabancı subaylar ülkelerine gönderildi ve okul da kapandı.⁴¹² II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Selanik’ten İstanbul’a gelen Zabıt Feridun Bey ile Zaptiye Nezareti’nde görevli Farukizade Sami Paşa’nın görüşmelerinden sonra İstanbul’da bir polis okulu açılması kararlaştırılmıştır.⁴¹³

II. Mesrutiyet Dönemi’nde Fransız ve Alman polis teşkilatları örnek alınarak polis teşkilatımızda değişiklikler yapılmıştır. 22 Temmuz 1909 tarihli “İstanbul

⁴⁰⁶ Çınar. a.g.e.s.73

⁴⁰⁷ Unat, a.g.e.s.80n

⁴⁰⁸ Ergün, a.g.e.s.251

⁴⁰⁹ Çınar. a.g.e.s.73

⁴¹⁰ Ergün, a.g.e.s.251

⁴¹¹ Çınar. a.g.e.s.73

⁴¹² Ergün,a.g.e.,s.252

⁴¹³ Ak. ag.e.s.75

Vilayeti ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Teskilatı'na Dair Kanun" ile Zaptiye Nezareti kaldırılmış ülkenin emniyet görevi ise Dâhiliye Nezareti'ne bağlı polis işlerini yürütecek olan "Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü" ile İstanbul'a bağlı polis müdüriyetine verilmiştir.

II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle Polis Okulu için gerekli bina sorunu çözülmüştür. Yıldız Sarayı'nın Sehzadegan ve Basketabet daireleri okul yeri olmuştur.⁴¹⁴ Selanik Polis Okulu Balkan Savaşı'ndan sonra Selanik sınırlarımız dışında kaldığı için okuldaki eğitim 1912 yılında sona ermiştir.⁴¹⁵ Fakat okulun öğrencileri mağdur edilmemiştir.

Selanik'teki polis mektebine devamları zorunlu bulunan polis memurlarının tahsil neticesinde mektepçe sabit olacak derece-i liyakatlarına göre sınıfları tayin olunmamasının ve polis tensikat ve ıslahatında mektep müdavilerinin terfi ve tenzil sınıfına müdahale olunmasının ve kadro haricinde komiser ve muavinler mektepten mezun ve halen mektebe müdam bulunmayan müstahdeminin tefrik edilip mektepte tahsil görmeyenlerin sınıfları terfi edilmemesinin usul-ı ittihazı Şurayı devlet-i mülkiye dairesi kararı iktizasından olduğu dâhiliye nezaretinden emniyet-i umumiye müdüriyetine işar kılmıştır.⁴¹⁶

İstanbul'da ilk polis okulu olan "Dersaadet Polis Mektebi" 1909'da eğitime başlamıştır. Okulun ilk müdürü Yüzbaşı Ahmet Bey'di. İstanbul Polis Mektebi'nin eğitim süresi altı aydı ve ilk devrede dört yüz öğrenci kayıt yaptırmıştı. İlk öğrenciler iki yüzelli tanesi İstanbul'da, yüzelli tanesi taşra karakollarında çalışan polis ve komiserleriydi. Okulu bitirenler eski görev yerlerine gönderiliyordu.⁴¹⁷ Okulu bitirip polis adayı olarak göreve başlayan bu kişilere yarım maaş veriliyordu.⁴¹⁸

Okula sınır dışından da öğrenciler kabul edilmiştir nitekim 1325 yılı mezunlarından 11 tanesi İranlıdır. 1325 mezunları içerisinde on bir tanesi İran'dan gelen efendiler olup ikmalî tahsil ederek şahadetnamelerini almışlardır.⁴¹⁹

İstanbul Polis Okulu'nun ders programında yer alan dersleri şunlardı:

⁴¹⁴ Ak. ag.e.s.75

⁴¹⁵ Ak. ag.e.s.74

⁴¹⁶ "Polis Mektebi", **Sabah Gazetesi**, 9 Teşrinisani 1325

⁴¹⁷ Ak. ag.e.s.75,76

⁴¹⁸ BOA, Fon Kodu: DH.EUM.MH., Dosya No: 247, Gömlek No: 84, Tarih: 1330Za16

⁴¹⁹ "Yeni Polislerimiz", **Yeni Tanin**, 10 Kanun-i Sani 1325,

“Kavanin, polis nizamnamesi, telefon ve telgraf muhaberesi, beden terbiyesi, eskrim, otomobil ve makine sevk-i idaresi, meslek terbiyesi ve fiili hizmet, atıs nazariyesi, acil müdevat ve hıfzısıhha, daktiloskopi, hesab-ı tahrir usulü” “Okuldaki dersler zamanla değişmiştir. 1910 yılında okutulan dersler ceza kanunu, idareye devletler hukuku, ceza uygulaması ve yazısma, polis nizamnamesi, ceza yargılaması usulü, hukuk ilmine giris, hıfzısıhha ve ilkyardım, fransızca belge okuma, kroki, meslek ve beden eğitimi'dir. Bu derslerden başka parmak izi ve fotoğraf, tarih ve coğrafya, tabanca atışı, nazariyat ve tatbikat dersleri de programda yer almıştır. Meslek terbiyesi ve karakol vezaifi derslerinin okul müdürleri tarafından verilmesi bir gelenek haline gelmişti.⁴²⁰

İstanbul Polis Okulu, ülkenin değişik yerlerinden gelen polislere eğitim vermeye devam ederken yetersiz gelmeye başlamıştır. Bu nedenle İstanbul'un dışında Beyrut, Bağdat, Erzurum, Adana ve Trabzon'da polis okulları açılmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Sultan Reşad'ın iradesiyle İstanbul Polis Okulu, Fransız Sen Misel Okulu'nun olduğu binaya nakledilmiştir. Ancak savaş sonrasında Fransa burayı işgal etmiştir. Değişik yerlere taşınan İstanbul Polis Okulu, tekrar Yıldız Sarayı'nda eğitime devam etmiştir.⁴²¹

1909'da açılan İstanbul Polis Okulu Osmanlı Hükümeti sonuna kadar mevcut okul personeliyle iki yüz üç komiser, üç bin iki yüz seksen dört polis memuru mezun etmiştir. İstanbul Polis Okulu mezuniyet törenlerine hükümet özen göstermiştir. 1909 yılındaki mezuniyet törenine Şeyhülislam, Dâhiliye Nazırı, Adliye Nazırı, Harbiye Nazırı, Bahriye Nazırı, Ayan Meclisi Reisi ve diğer önemli kişiler katılmıştır.⁴²²

Polis okullarına girebilmek için yirmi beş ile kırk yaş arasında olma şartı, 1913 yılındaki nizamname ile yirmi üç ile otuz yaş arasında olmak şeklinde değiştirilmiştir. Okuması iyi, yazısı güzel, imlası doğru, okutulan dersleri anlayacak düzeyde zeki, sağlıklı, iyi ahlak sahibi, ağır suçlardan mahkûm olmamış Osmanlı vatandaşları okullara alınmıştır. Askerliğini jandarma olarak yapan idadi mezunları ise daha çok tercih edilmiştir.⁴²³

⁴²⁰ Ak. ag.e.s.76

⁴²¹ Ak. ag.e.s.76

⁴²² Ak. ag.e.s.77

⁴²³ Ak. ag.e.s.77

Taşra okulları aşağıda da belirtildiği üzere 1. Dünya Savaşı sırasında kapatılmışlardır.⁴²⁴ Açıldığı tarihten itibaren emniyetin ve asayişini sağlayanları yetiştiren İstanbul Polis Okulu'na komşu ülkelerden de talep gelmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde pek çok komiser ve polisin yetiştiği İstanbul Polis Okulu 1931 yılında günün ihtiyaçlarına cevap vermemesi nedeniyle kapatılmıştır.⁴²⁵

2.1.5.2. Diğer polis okulları:

Avrupalı devletlerin etkisiyle açılan Selanik Polis Okulu'nun eğitimdeki başarısı tespit edilince 1909 yılında İstanbul Polis Okulu açılmıştır. Bu okulun daha iyi eğitim vermesi üzerine aynı başarıyı sağlayacak nitelikteki okullar ülkenin çeşitli şehirlerinde açılmıştır. Açılan bu okullar İstanbul Polis Okulu'na İstanbul dışından gelen öğrenci sayısını da azaltmıştır. II. Mesrutiyet Dönemi'nde İstanbul dışında açılan polis okulları, açılış ve kapanış tarihleri aşağıdaki şekildedir:⁴²⁶

Okullar Yılları

Bağdat Polis Okulu 1910 – 1919

Erzurum Polis Okulu 1910 – 1917

Adana Polis Okulu 1914 – 1915

Beyrut Polis Okulu 1910 – 1918 (Tahminen)

Trabzon Polis Okulu 1918 – 1919: (Tahminen) Bu okula alınan öğrenci ve bu okulu bitiren öğrencilerle ilgili 1921 yılında bir rapor düzenlenmiştir.⁴²⁷

Bu bilgilere göre okul ya 1919 kapatılmamış ya da kapandıktan sonra tekrar açılmıştır.

İstanbul dışındaki polis okullarına çevre şehirlerden polis, komiser ve komiser muavini de katılmıştır. İstanbul Polis Okulu kadar kalabalık olmayan bu okullarda da en iyi şekilde eğitim verilmistir. Mart 1910 tarihinde eğitime başlayan Beyrut Polis Okulu'na Adana, Bingazi, Kudüs, Halep Urfa şehirlerinden iki komiser muavini ile otuz sekiz polis kayıt yaptırmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası vatanımızı işgal etmeye başlayan devletlere karşı oluşan milli mücadele içerisinde ve Kuva-yı

⁴²⁴ Ergün, a.g.e., s.252

⁴²⁵ Ak. ag.e.s.77

⁴²⁶ Ak. ag.e.s.77,78

⁴²⁷ BOA, Fon Kodu: DH.EUM.VRK., Dosya No: 23, Gömlek No: 91, Tarih: 1337C12

Milliye seferberliğinde polisler de önemli katkılarda bulunmuştur. Bütün bunlar polis okullarının başarısını ve açılmasının ne kadar doğru olduğunu göstermektedir.⁴²⁸

2.1.6. Müzik Okulları

2.1.6.1. Daru't-Talim-i Musiki

Udi Fahri Kopuz ve arkadaşları tarafından 1916 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Halka açık bir öğretim yeri olan Daru't-Talim-i Musiki daha çok verdiği konserler ve doldurduğu plaklar ile Türk musikisine katkı sağlamıştır. Haftada üç defa pazar, perşembe ve cuma günleri halka konserler vermiştir. Daru't-Talim-i Musiki topluluğu Kahire ve Berlin'e giderek yurt dışı konserler vermiştir. Daru't-Talim-i Musiki'nin üyeleri arasında kurucusu Fahri Kopuz, Kemani Haşım Bey, Ahmet Nes'et Bey (tambur), Nazım Bey (kanun), İhsan Aziz Bey (ney), Arap Cemal Bey ve Reşat Erer gibi sanatçılar yer almıştır. Daru't-Talim-i Musiki üyeleri değişik nedenlerle ayrılınca 1931 yılında sona ermiştir.⁴²⁹

2.1.6.2. Musiki Mektebi

1909 yılı ortalarında⁴³⁰ Topkapı Sarayı Hümayununda Fatih Sultan Mehmet Han Hazretleri Eczanesi'nde açılmıştır.⁴³¹ Okula Enderun Hümayun efendilerinden sadayı musikiye istidadı olanlar kabul edilmiştir.⁴³² Daha sonrası için bilgi alınamamıştır.⁴³³

2.1.6.3. Darü'l-Musiki-i Osmani

II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Şehzade Dr. Ziyaeddin Efendi'nin kurduğu, Darü'l-Musiki-i osmani'ye Maarif Nezareti 1911 yılında ruhsat vermiştir.⁴³⁴ Ayrıca her türlü musikiden bahseden haftalık çıkacak gazetelere de ruhsat verilmiştir.⁴³⁵ Okul 1914 senesinde Çemberlitaş'a taşınmıştır. Öğrencilerin okula kayıtları her zaman yapılabilmekteydi.⁴³⁶ Okulun ders günleri, cumartesi, pazartesi ve salı akşamlarıydı. Okulun öğretmenleri arasında Sami Bey (ud), Neyzen

⁴²⁸ Ak. ag.e.s.78,79

⁴²⁹ Ak. a.g.e.s.93,94

⁴³⁰ Ergün. a.g.e.s.254

⁴³¹ “Musiki Mektebi”, **Tanin**, 19 Mayıs 1325

⁴³²“ Musiki Mektebi”, **Tanin**,19 Mayıs 1325

⁴³³ Ergün. a.g.e.s.254

⁴³⁴ Ak. a.g.e.s.93

⁴³⁵ BOA, Fon Kodu: ZB., Dosya No: 25, Gömlek No: 9, Tarih: 1324A19

⁴³⁶ Ergün. a.g.e.s.255

Tevfik (ney), Ethem Efendi (santur), Arif Bey (keman), Levan Hancıyan, Arap Cemal Bey ve Hüsametdin Bey yer almıştır.⁴³⁷

2.1.6.4. Darülelhan (Konservatuar)

Osmanlı Devleti zamanında İstanbul'da kurulan ilk resmi musiki okuludur. Darülelhan kurulmadan önce⁴³⁸ okul ve sahneyi bünyesinde birleştiren bir kurum olan⁴³⁹ Darülbedayi'in müzik bölümünde musiki ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Ali Rıfat Bey'in müdürlüğünü yaptığı musiki şubesi şark (Türk) ve garb (Batı) musikisine ayrılmıştır. Türk Musikisi bölümü klasik musikiyi unutulmaktan kurtarmak, tiyatroya faydalı olacak şekilde geliştirmek, klasik eserleri notaya aktarmak ve yaşatmak, müzik zevkini topluma yaymak amaçlarını gerçekleştirmek için kurulmuştur. I. Dünya Savaşı'nın çıkması Garb Musiki Bölümü'nün kapatılmasına sebep olmuştur. Şark Musikisi Bölümü, ise musikili temsiller vermiş olmasına rağmen mali sıkıntılar nedeniyle 14 Mart 1916 yılında kapatılmıştır. Darülbedayi içerisinde musiki çalışmasının sona ermesi üzerine ayrı bir musiki okulu açma çalışmaları başlamıştır. Abdülkadir Bey'in (Töre) Maarif Nezareti'ne sunduğu rapor sonucunda bir musiki encümeninin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Daha önce Evkaf Nazırlığı ve Washington büyükelçiliği yapmış olan Yusuf Ziya başkanlığındaki "Musiki Encümeni" tarafından 9 Ocak 1916 yılında hazırlanan talimatname, Padişah V. Mehmet'e sunulmuştur. V. Mehmet 9 Aralık 1916 tarihli İrade-i Seniye ile talimatnameyi onay vermiştir. Meclis-i Vükela ise 1 Ocak 1917'de kararı kabul etmiştir.⁴⁴⁰ İlk, Tekeliye göre Darülelhan'ın kuruluş fikri şu şekilde gerçekleşmiştir: I. Dünya Savaşı sırasında Muzıka-i Hümayun'dan bir grup Almanya'da batı müziği konserleri vermeye gitmiştir. Bu grubun Almanya'daki icralarında çaldıkları doğu müziği parçalarına ilgi gösterilmesi, batı müziği icralarına ilgi duyulmaması üzerine yöneticilerde bir doğu müziği konservatuarı geliştirme fikri doğmuş bunun sonucu Darülelhan açılmıştır.⁴⁴¹

Musiki Encümeni, Maarif Nezareti'ne bağlı bir başkan yardımcısı ve üyelerden oluşan ilmi bir heyetti. Darülelhan, dokuz eğitim süresi olan dört sınıftan

⁴³⁷ Ak. a.g.e.s.93

⁴³⁸ Ak. a.g.e.s.88

⁴³⁹ İlk, Tekeli, a.g.e.s.93

⁴⁴⁰ Ak.a.g.e.s.88,89

⁴⁴¹ İlk,Tekeli,a.g.e.s.93

oluşturmuştur. Erkek ve kızlara yönelik iki kısım olan Darüelhan'ın binaları ayrıydı. Kız ve erkek darüelhan şubelerinin idareci ve öğretmenleri Musiki Encümeni tarafından belirlenmiş, Maarif Nezareti'nce tayin edilmiştir. Ayrıca Maarif Nezareti okulda kullanılacak müzik aletlerini, Musiki Encümeni'nin uygun gördüğü müzik kitaplarını ve eserlerini temin etmekle sorumluydu. Darüelhan'ın kuruluş amacı musiki sanatını ilmi bir şekilde öğretmek, eski musiki eserlerini tekrar düzenleyerek yayınlamak, folklor çalışmaları yapmaktı. Darüelhan'ın müdür ve müdiresi, memur, hizmetli ve öğretmenlerin görevlerini yapmalarından, okulun düzeninden, öğrencilerin öğrenme durumlarından, ders programının güzel bir şekilde uygulanmasından, okuldaki aletlerin, kütüphane ve müzenin korunmasından, öğretmen ve öğrencinin devam durumunu izlemekten birinci derecede sorumluydu. Darüelhan'a alınacak öğrencilerin musikiye ilgili olması gerekiyordu. Musikiye az çok ilgili olup, eğitimini tamamlamak için gelen öğrencilere encümen huzurunda imtihan yapılarak hangi sınıftan başlayacağı belirlenirdi. Mübtedi talebenin Darüelhan'a alınabilmesi için öğrenci iptidai ikmal-i tahsil tasdiknamesine sahip olmalıydı; havenendeler için onbes yaşından küçük, sazandeler için yirmi yaşından küçük olması gerekiyordu. Öğrencilerin genel görgü ve ahlak "Musiki Encümeni ve Darüelhan talimatnamesi ile Programı" kurallarına, okul içinde okul kurallarına uymaları şarttı. Kız ve erkek öğrenciler halka açık konser veremeyecekleri gibi para karşılığı hiç bir yerde sazende ve havenendelik yapması yasaktı.⁴⁴²

Darüelhan' da ney, tambur, keman, ud, kanun, santur, kudum, lavta, def, arp, viyolonsel, alta ve piyona gibi müzik aletleriyle gına (sarkı söyleme) eğitimi yapılırdı. Müzik aletlerinin öğretmenleri musiki encümeninince belirlenmiş ve saat hesabıyla ücret verilmiştir. Genel musiki tarihi, ses ve solfej dersleri bütün öğrencilere verilirken müzik aleti çalma dersi dört öğrenciden oluşan bir öğrenci grubuna yönelikti. Okulda üç tane imtihan vardı. İlk imtihan okulun açılışından üç ay sonra, ikincisi altı ay sonra, üçüncüsü ise açılıştan dokuz ay sonraydı. Sanat-ı telif imtihanı hem sözlü, hem yazılı yapılırken diğer imtihanlar sadece sözlü yapılacaktı.

⁴⁴² Ak.a.g.e.s.89,90

Sınavlarda alınan puanların karşılığı şu şekildedir.

9 – 10 => Aliyyülâlâ

7 – 8 => Âlâ

5 – 6 => Vasat

4 ve aşağısı => Zayıf

Okul idaresi yılsonunda öğrencilerin okul bilgileriyle birlikte geçme notlarını ve sınıfta kaçınıcı olduklarını gösteren üç tane çizelge hazırlar ve musiki encümeni başkanlığına gönderilirdi. Encümen başkanlığı ise birini kendi alır, birini okula iade eder, üçüncüsü ise Maarif Nezareti'ne gönderilirdi.⁴⁴³

Darülelhan'da okutulan dersler şu şekildedir:⁴⁴⁴

Darülelhan Ders Programı:

1. Sınıf ses ilmi, nota ve seslendirici, musiki aletleri, dinî musiki, genel musiki tarihi, saz.
2. Sınıf ses ilmini tamamlama, musiki makamları ve notalarla yazılısı, majör minör kuralları, armoni bilgisi, musiki anahtarları, bestekârlık, genel musiki tarihi hakkında ayrıntılar, Türk dini musikisi, saz.
3. Sınıf ses ilmi ve uygulanışı, vurma vezinlerin uygulanışı, musiki anahtarlarının Türk musikisine uygulanışı, armoni bilgilerini tamamlama, bestekârlık, Türk dini musikisi, saz.
4. Sınıf musiki ozanı ile telifat, genel musiki tarihi, bestekârlık, armoni, saz, viyolonsel, piyano.

Darülelhan ilk açıldığı yer Cagaloğlu'nda iken sonradan Şehzadebaşı'ndaki Fevziye Caddesi'nde erkek ve kadınlar ayrı binada olacak şekilde eğitim vermiştir. Darülelhan, Musiki Encümeni Başkanı Yusuf Ziya Paşa, ikinci başkan veya başkan yardımcısı Ali Rifat Bey, bestekâr Rahmi Bey ve Refik Talat Bey'den oluşan kurulun idaresinde çalışmalara başlamıştır. Okulun öğretmenleri arasında Zekaizade Ahmet Efendi, Muallim İsmail Hakkı Bey, Ziya Bey (Santur), Leon Hancıyan, Refik Bey (Fersan) gibi sanatkarlar vardı. I. Dünya Savaşı sırasında açılan Darülelhan, savaşın yenilgiyle sonuçlanması ve işgallerin başlaması nedeniyle gelişme gösterememiştir. 1918 yılında erkek kısmı kapatılmış ve şark musikisi öğretimi veren

⁴⁴³ Ak. a.g.e.s.90

⁴⁴⁴ Ak. a.g.e.s.91

ve sekiz öğretmenin bulunduğu kadınlar kısmı kalmıştır. Bu bölüm de daha sonra kapanmıştır. Düşmanın yurttan çıkarılmasından sonra 14 Eylül 1923'te Darülelhan, Musa Süreyya Bey'in yönetiminde İstanbul Belediyesi'ne bağlı olarak açılmıştır. Ancak Talim ve Terbiye Dairesi Sanayi-i Nefise Encümeni'nin 9 Aralık 1926 tarihli kararı sonucunda Darülelhan'da Türk musikisi öğretimi kaldırılmıştır. Daha sonra Darülelhan, 22 Ocak 1927'de İstanbul Musiki Konservatuarı ismiyle İstanbul Belediyesi'ne bağlanmıştır. 1917'de kurulan Darülelhan, amacına Cumhuriyet döneminde ulaşmıştır.⁴⁴⁵

2.1.6.5. Mızıkâ Mektebi

Okul, İstanbul Belediyesi tarafından kimsesiz çocuklar için 1910 yılında kurulmuştur.⁴⁴⁶ Okulun kurulmasında Mızıkâ-i Hümayun muallimlerimden Zati Bey, İzzet Bey ve Veli Bey'in çalışmaları etkili olmuştur. Mızıkâ Mektebi'nde İlkokulu bitiren kimsesiz çocuklar bando içerisinde bir meslek kazandırmak amacıyla eğitime başlamıştır. Bu nedenle okula Darülaceze'nin dışındaki öksüz ve kimsesiz çocuklar da alınmıştır. 1910 yılında okula altmış öğrenci kayıt yaptırmıştır. Mızıkâ Mektebi öğrencilerine özel bando kıyafetleri hazırlanmış kullandıkları müzik aletleri ise Viyana'dan getirtilmiştir. Çalışmalara devam eden öğrenciler, ilk kez 14 Nisan 1912'de Eminönü, Karaköy arasındaki köprü'nün açılış töreninde şehir bandosu olarak görev almıştır. Öğrenciler bu törende başarılı olmuş ve daha sonraları halka konserler vermeye başlamıştır.⁴⁴⁷

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği mali sıkıntılar nedeniyle ekonomik yönden zayıflayan İstanbul Belediyesi Mızıkâ Mektebi'nin destek veremez bir duruma gelmiştir. Okuldaki gençlerin ise vatan savunması için askere alınması sonucu Mızıkâ Mektebi 1915 yılında kapatılmak zorunda kalmıştır. Mızıkâ Mektebi'nde eğitim alıp da askere gitmiş olan gençler, orduda Mızıkâ Mektebi'nde görev almıştır. Savaşın bitiminden sonra ise müzik grupları kuran bu gençler yine müzikle ilgilenmişlerdir.⁴⁴⁸

Genel olarak baktığımızda bu dönemde müzik okullarına ayrı bir önem verilmiştir. Batı ve Türk müzûğine ayrı ayrı branşlar açılmıştır. Bu da gösteriyor ki

⁴⁴⁵ Ak. a.g.e.s.92

⁴⁴⁶ İlkin, Tekeli, a.g.e.s.92

⁴⁴⁷ Ak. a.g.e.s.96

⁴⁴⁸ Ak. a.g.e.s.96

Osmanlı Devleti'nin modernleşmek için kapılarını Batı'nın tekniğine açmasında müziğinde unutulmaması dikkate değer bir durumdur.

2.1.7. Adliye Okullar

2.1.7.1. Adliye Mektebi

Adliye Nezareti'ne memur yetiştirmek amacıyla açılmıştır. Hukuk Fakültesi mezunlarının girebildiği bu okulun eğitim süresi altı aydır.⁴⁴⁹ Yine devlet isinde çalışan hukuk fakültesi mezunları da Adliye Okulu'na devam edebileceklerdi. Bu nedenle bu durumdaki kişilerin sabahları izinli sayılmaları için imkân tanınmıştır.⁴⁵⁰

Şer-i mahkemelere idare ve yazı memurları yetiştirmek amacıyla Medresetü'l-Kuzat'a da bir yıl öğretim süreli, gündüzlü bir sınıf açılmıştır. Bu sınıfa dairelerinden izin alabilen memur ve müstahdemlerle idadi ve idadi dengi özel okul çıkışlılar sınavsız alınıyorlardı. Diğer istekliler, 20–25 yaş arasında olmaları şartıyla ve sınavdan geçirilerek alınacaklardı. Bu sınıfın ders programı şu şekildeydi: Feraiz ve vesaya, sakk-ı şer-i, nikâh, talak, hızzane, nafaka, ahkâm-ı evkaf, defter-i kassam, usul-ü muhakeme-i şer'iyye, malumat-ı kanuniyye, harç ve damga kanunları, kitabet, usul-ü defteri, hüsn-ü hatt-ı ta'lik. Bu sınıfı başarıyla bitirenler mahkeme kâtiplerine ve ilmiye dairelerine memur olarak atanıyorlardı.⁴⁵¹

2.1.7.2. Adliye Tatbikat Mektebi

Adliye Nezareti'ne bağlı olarak kurulan bu okul hâkim yetiştirmek amacıyla 1910 yılında açılmıştır.⁴⁵² Bu mektebe devam edecek efendilere tatbikat dersi göstermek üzere bir iki muktedir muallim tayin edilmiştir.⁴⁵³ Yine müdavim efendilerden mahkeme, heyet-ithamiye teşkil olunan bu heyetlerde müdafî-i hukukta bulunma için yine müdavim efendilerden evkatler tayin olunarak bilfiil tatbikat gösterilmiştir.⁴⁵⁴ Okula Hukuk Fakültesi mezunları alınmış⁴⁵⁵ ve uygulamaya yönelik dersler okul programında yer almıştır. Okul öğrencilerine mahkeme ile ilgili

⁴⁴⁹ Ak, a.g.e.s.54, Ergün,ag.e.s.255

⁴⁵⁰ Ak, a.g.e.s.54

⁴⁵¹ Ergün,a.g.e.,s.255

⁴⁵² Ak, a.g.e.s.54,Ergün,ag.e.s.255

⁴⁵³ “Adliye Tatbikat Mektebi”, **Sabah**, 25 Temmuz 1326

⁴⁵⁴ “Adliye Tatbikat Mektebi 2”**Sabah**,5 Temmuz 1326

⁴⁵⁵ BOA, Fon Kodu: DH.EUM.THR., Dosya No: 50, Gömlek No: 90, Tarih: 1328N20- BOA, Fon Kodu: DH.İD., Dosya No: 124-1, Gömlek No: 84, Tarih: 1328N16

uygulamalı dersler için öğretmenler görevlendirilmiştir. Ayrıca avukatlık uygulaması da okulda gösterilmiştir.⁴⁵⁶

2.1.8. Yetimler İçin Açılan Okullar

2.1.8.1. Darülhayr-ı Ali

2.Abdülhamid tarafından 1903 yılında açılmış bir okuldu. Yetimler için açılmıştı. Rüştüye Derecesinde, öğrenim süresi altı yıl ve sanayi okullarına kaynak olarak düzenlenmişti. Öğretim programının esası, sanat idi. Pek çok sanatın öğretimi öngörülüyordu. Bir de kızlar bölümü vardı.⁴⁵⁷ İkinci Meşrutiyete kadar genellikle Bakanlığın merkez örgütündeki bazı kişilere yan maaş sağlayan bir kurum olarak kaldı.⁴⁵⁸ 1908–1909 yıllarında bakanlık okula sermaye vermeyi keserek, okulun giderlerinin sipariş bedelleri ile sağlanmasını istedi.⁴⁵⁹ II. Meşrutiyetten sonra da bakanlık bunun ödeneğini ve binasını Darülfünun için kullanmak üzere 21 Ağustos 1909'da çıkardığı bir yasa ile okulu kapattı. Okulun öğretmen ve hademeleri tensikattan açıkta kalmış işlemleri gördüler. Öğrencileri İstanbul ve vilayetlerdeki yatılı okullara gönderildi.⁴⁶⁰

2.1.8.2. Darüleytam

“Yetimler yurdu, yetimhane” anlamına gelen Darüleytam, 25 Kasım 1914 (13 Teşrinisani 1330) tarihinde kurulmuştur.⁴⁶¹

Darüleytamın kuruluş amacı ise savaş, göç ve saldırı gibi olaylardan dolayı öksüz ve yetim kalmış, özellikle ülkenin doğu illerindeki çocuklara barınma, okuma yazma öğrenme ve meslek edinme imkânı tanımaktı. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi düşman devletlerinin Osmanlı sınırlarındaki kurumlarını kapatmalarına neden olmuştu. O dönemdeki Darüleytamlar yabancı devletlere aitti.⁴⁶² Yabancıların açtığı Darüleytam yüz taneydi.⁴⁶³ Müslüman çocuklarının barındığı darüleytamların kapatılması ile kimsesiz çocukların korunması

⁴⁵⁶ Ak, a.g.e.s.54

⁴⁵⁷ Ergün, a.g.e.s.257

⁴⁵⁸ Ergün, aynı yer

⁴⁵⁹ BOA, Fon Kodu: MF.MKT., Dosya No: 964, Gömlek No: 4, Tarih: 1324L04

⁴⁶⁰ Ergün, aynı yer

⁴⁶¹ Ak, a.g.e.s.104, **Muallim Dergisi** , “*Meclisi Mebusan ve Maarif , Sabık Maarifi Umumiye Nazırı Şükrü Bey' in Darüleytamlar Hakkındaki Konuşmaları*”, Kânunusani 1334, Sayı 18, s.640-641

⁴⁶² Ak, a.g.e.s.104

⁴⁶³ **Muallim Dergisi** , “*Meclisi Mebusan ve Maarif*”, aynı yer

meselesi önem arz etmişti. Maarif Nazırlığı, darüleytamların devamını sağlamak ve kimsesiz çocukları topluma kazandırmak için çalışmalara başlamıştı.⁴⁶⁴

Darüleytamların idaresini İttihat ve Terakki yönetimine bağlı bir genel müdürlük sağlamıştır. Darüleytamın ilk müdürü, İttihat ve Terakki'nin İstanbul Merkez Başkanı Kemal Bey iken; ilk Genel Müdürü İsmail Mahir Efendi'di.⁴⁶⁵ O dönemde Osmanlı yönetimi 65 tane darüleytam açmıştır.⁴⁶⁶ Darüleytamlara yıkılmış pek çok ocakları bir kuşak içinde ve büyük bir ocak halinde toplamağa çalışan bir şefkat müessesesi olarak görülmüştür.⁴⁶⁷ Darüleytamlar için kanun çıkarılmıştır. Darüleytam kanununun ihtiva ettiği yedi madde müesseselerin daha ziyade maddi idaresine ve irtidadına ve teşkilatının esasatına müteallik olup yalnız dördüncü madde bunların tesisi ve küşadındaki maksadı işaret ediyordu.⁴⁶⁸

Maddenin birinci fıkrasında zirai sanatlar ile diğer sanatların talim ve tatbik edileceği mukayyet bulunuyordu. Darüleytamlarda umumi tedrisatın mevkine ve umumi tedrisat ile sanat taliminin hudut ve derecatına ait tasrihatı ise maarif nezaretinin bu hususa muteallik bir tamiminde bulmak mümkündü. Bu tamime göre yedi yaşına dâhil olmayan çocuklar yalnız İnas Darüleytamlarına merbut ana sınıflarında terbiye edilecekler ve yaşları yedi ile onüç yaşlarında olanlar mekatibi ibtidaiye umumiyesinin muhtelif dersane müfredat programlarına göre teşekkül etmiş sınıflarda ders görerek sanayihanelere katıyen devam etmeyeceklerdi. Ancak bunlar arasında yaşları 13'e varmış ve fakat tahsili ibtidaiyeyi ikmal edememiş olanlar hem sanat göreceklere ve hem de günde la-ekall iki saat olmak üzere ders okuyacaklardı. Tahsili ibtidaiyeyi ikmal edenlere gelince: Bunlar sanayihanelere sevk olunarak sanat talim edeceklerdi ve aynı zamanda taallüm edecekleri sanata dair ihtisas dersleri göreceklere.⁴⁶⁹ Buradan mezun olup Darul Muallimin ve Daru Muallimatın giriş imtihanlarını kazanan erkek ve kız öğrenciler aynı şartlarda bu okullara kabul

⁴⁶⁴ Ak, a.g.e.s.104

⁴⁶⁵ Ak, a.g.e.s.104

⁴⁶⁶ **Muallim Dergisi**, "Meclisi Mebusan ve Maarif", aynı yer

⁴⁶⁷ Hüseyin Ragıp, "Meclisi Mebusan'da Şehit Çocukları I", **Muallim Dergisi** 1 Nisan 1333, Sayı 9, s. 282-284

⁴⁶⁸ Ragıp, aynı yer

⁴⁶⁹ Ragıp, "Meclisi Mebusan'da Şehit Çocukları 2", **Muallim Dergisi**, 1 Haziran 1333, Sayı 11, s.342-344

edilmişlerdir.⁴⁷⁰

Darüleytamdan önce 1875 yılında kurulmuş olan Darrüşşafaka ile 1896 tarihinde açılmış olan ve kısmen yetimlerin alındığı Darülaceze yetimhane olarak faaliyet göstermiştir. Ancak önemli toprakların kaybı, Balkan Savaşı sonunda yetimlerin artması nedeniyle başta İstanbul olmak üzere bazı merkezlerde darüleytamlar kurulmuştur. 1915 – 1916 yıllarında yetim çocukların sayıları artış gösterince İstanbul'daki yabancı okul binalarına, yurtlara, manastırlara ve iş yerlerine el konularak Darüleytamın bina sorunu halledilmiştir. Darüleytamlardaki çocuklara meslek eğitimi yeri temin etmek için İtilaf devletleri vatandaşlarına ait bazı iş yerlerine el konulmuş ve atölye şeklinde kullanılmıştır. Bu arada İstanbul⁴⁷¹ da iki bin⁴⁷² Sivas ve Adana gibi şehirlerde kalan çocuk sayısı on altı bine ulaşmıştır.⁴⁷³ Bu öğrencilerden, İzmit'te vaki bahçecilik şubesinde iyi yüze karip talebe ipek böcekçiliği dersleri almakta yine İzmit'te armışa şubesinde altı yüz talebe ziraat makinelerini kullanarak ziraatla iştiğal etmekte, Kadıköy Kundura Fabrikasındaki iki yüz kadar talebe şubenin kunduralarını imal eylemekte, Yedikule şubesindeki yedi yüz talebe kısmen oradaki debbağhane de kısmen de şimendifer fabrikasında çalışmaktaydılar. Bursa daki kız Darüleytam şubesi tornacılık demircilik tesviyecilik tenekecilik lehimcilik bunların Şişli'deki ekmek fabrikasına devam edenleri ekmekçik pastacılık ve Bebek'te yaşları 13'ten yukarı kızlara mahsus 300 talebeli inas şubesi de ders ile beraber çorap örme, dikiş, biçki, örgü, dantel, resim, kanile, tığ ve dikiş iğneleri vs. taallüm ediyorlardı.⁴⁷⁴ I. Dünya Savaşında kimsesiz çocukların tamamı Darüeytamlara ve öksüz yurtlarına yerleştirilmeye çalışılmıştır.⁴⁷⁵ Bu imkânlar yoksa bu çocuklar Müslüman ailelerin yanına verilmiştir.⁴⁷⁶ Savaşın uzaması, yiyecek ve malzeme sıkıntısının başlaması, İttihatçı Kemal Bey ile İsmail Mahir Efendi'nin düzeni sağlayamaması, darüleytamların işleyişini aksatmıştır. Bu

⁴⁷⁰ BOA, Fon Kodu: MV., Dosya No: 224, Gömlek No: 120, Tarih: 1341S09

⁴⁷¹ Ak, a.g.e.s.105

⁴⁷² Ragıp, "Meclisi Mebusan'da Şehit Çocukları 1", a.g.m.s. 282-284

⁴⁷³ Ak, a.g.e.s.105

⁴⁷⁴ Ragıp, "Meclisi Mebusan'da Şehit Çocukları 2", a.g.m. s.342-344

⁴⁷⁵ BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Dosya No: 63, Gömlek No: 142, Tarih: 1334C26

⁴⁷⁶ BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Dosya No: 64, Gömlek No: 162, Tarih: 1334B27

nedenle darüleytamlar 2 Nisan 1917 (1333), tarihli karar ile devlet himayesine alınmıştır.⁴⁷⁷

Darüleytamlara kaynak sağlamak amacıyla 1916 yılında “Evlad-ı Suheda Vergisi” getirilmiştir. Ayrıca devlet, her sene özel idare ve belediye bütçeleri yardımlarından ayrı, bir defaya mahsus olmak üzere Maliye Nezareti tarafından yüz elli bin lira para yardımı ve beş yüz bin dönüm arazi vermiştir. Bu girişimler de yetersiz gelince posta, telgraf, tütün ve içki vergilerine darüleytamlar için ek zamlar konmuştur. Alınan bu önlemlere rağmen darüleytam sayısı seksenin üzerindeyken diğer şehirlerle birlikte altmış beşe; kalan çocuk sayısı ise onaltı bin den onbir bin altı yüze düşmüştür. Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkmış sayılmasından dolayı İstanbul’a geri gelen İtilaf Devletleri, darüleytama dönüştürülmüş olan binalarını geri almıştır. Mali yetersizlik nedeniyle de devlet yeni bina yapamamıştır. Bu sebeple çocuklar, boş saraylara, köşklere ve konaklara yerleştirilerek sorun çözülmeye çalışılmıştır. Ancak darüleytamların artan masrafları karşısında Osmanlı Hükümeti onları kapatma yoluna gitmiştir. Önce şehir dışı ve İstanbul dışındaki darüleytamlar kapatılmıştır. Kalan çocuklar İstanbul’da toplanarak “Şehir Yatı Mektepleri” ismi verilen binalarda barındırılmaya çalışılmıştır. Yönetimleri belediyelere bırakılan Şehir Yatı Mektepleri, 1922 yılında kapanmıştır. Osmanlı Devleti, öksüz ve yetim kalmış kimsesiz çocukları topluma faydalı olacak şekilde yetiştirmeye çalışmıştır. Ancak savaş şartlarının getirdiği kısıtlamalar, çocukların sayı olarak fazlalığı ve idarenin planlı çalışamaması sonucu istenilen gerçekleştirilememiştir.⁴⁷⁸

2.1.8.3. Darüleytam-ı Osmanî

Ermenilerin Adana olaylarını çıkarmalarından sonra öksüz ve yetim kalan çocukların korunması ve yetiştirilmesi için 1911 (1327) yılında Adana’da kurulmuş bir darüleytamdır. Öncelikle Adana ve çevresindeki öksüz ve yetimlerin erkek ve kız şubelerinde barındırılması amaçlanmıştır. Eğitim açısından her iki şube iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısım dört senelik iken ikinci kısım iki senelik olup rüştiye kısmı olarak planlanmıştır. İlk kısmın dili çocuğun ana diline göre çeşitlilik gösterebilirken, rüştiye kısmında eğitim Türkçe olacaktır. Darüleytam-ı Osmanî’ye alınacak yetim ve

⁴⁷⁷ Ak, a.g.e.s.104,105

⁴⁷⁸ Ak, a.g.e.s.105,106

öksüz çocuklar beş ile on yaş arasında olmaları gerekiyordu. Darüleytam'a ırk ve mezhep farkı gözetmeden Osmanlı vatandaşı olan çocuklar alınacaktır. Onaltı yaşına gelen çocuklar velilerine teslim edilecek parasız okumalarına ve iş bulmalarına darüleytam yardımcı olacaktı.⁴⁷⁹

Yetimler için açılan okullar, son dönemlerini hep savaşlarla geçiren Osmanlı'nın toplumsal sorunlarını çözmeye etkili bir rol oynamıştır. Savaşlarda öksüz ve yetim çocuklar bir taraftan topluma kazandırılırken diğer taraftan çocukların eğitim masrafları ve iş bulmaları devlet tarafından sağlanmıştır.

2.1.9. Ana Okulları

2.1.9.1. Osmanlı Ana Mektebi

İstanbul'daki anneleri, ev kadınlarını yetiştirmek ve onların topluma katkılarını arttırmak için⁴⁸⁰ 1910 Ekim'inde Bayazıt tramvay merkezi arkasında⁴⁸¹ kurulmuştur. Okulun kurucuları arasında İsmet Haydar Hanım ve Cemal Bey vardı. Okulda gösterilen dersler arasında şunlar vardı: Sağlık, biçki-dikiş, tabâhat, ev idaresi, çocuk büyütme, edebiyat, müzik, resim, beden eğitimi ve aile geçimi. Osmanlı Ana Mektebi'ne benzer olarak Konya'da Valide Mektebi açılmıştır. İsmet Haydar Hanım'ın çalışmaları sonucunda Ev Kadını Mektebi, Göztepe'de 1912 yılında açılmıştır. Kız çocukları ve yedi yaşına kadar erkek çocukların eğitim aldığı bu okulda çocuklara okuma – yazma, el işleri, piyano, Fransızca, dikiş – nakış dersleri gösterilmiştir.⁴⁸²

Osmanlı Ana Mektebi, altı sınıftan oluşmuştur.⁴⁸³

1. sınıf: => Ana sınıfı
2. sınıf: => İptidai kısım
3. sınıf: => İptidai kısım
4. sınıf: => İptidai kısım
5. sınıf: => Geçiş sınıfı
6. sınıf: => Rüştüye kısmı

⁴⁷⁹ Ak, a.g.e.s.106,107

⁴⁸⁰ “Osmanlı Ana Mektebi”, **Sabah**, 26 Eylül, 1326,Ergün, ag.e.s.257,Ak,a.g.e.s.55

⁴⁸¹“Osmanlı Ana Mektebi”, aynı yer

⁴⁸² Ak, a.g.e.s.55

⁴⁸³ “Osmanlı Ana Mektebi”, **Sabah**,26 Eylül,1326, Ak, a.g.e.s.55, Ergün,ag.e.s.257,

Proğramındaki en büyük maksat vatan da ev kadını yetiştirmek derslerin en ehemmiyetlisi ev idaresiyle fevkalade dikiş, bıçkı, hıfzıssıhha, çocuk büyütmek, aile muaşereti, vs.'den ibaretti.⁴⁸⁴ Okulda, heyet-i tedrisiye genç kadınlardan oluşmaktaydı.⁴⁸⁵ Okul, yüksek kısmında şu dersleri okutacaktı. Ev idaresi, Fevkalade Dikiş, Biçki, Hıfzıssıhha, Çocuk Büyütmek, Tabahat, Aile Muaşereti v.s. Okula bakanlık da ilgi göstermiş, başarılı öğrencilere 13 Temmuz 1911 günü yapılan görkemli bir törenle ödülleri verilmiştir. 1911 yılı Mayıs'ında Üsküdar'da "Ev Kadını Mektebi" adlı yatılı ve gündüzlü büyük bir okul açılacağı haberleri çıkmış, hatta bazı çalışmalar yapılmış; ama sonuç alınamamıştı.⁴⁸⁶

2.1.9.2. Ana Mektebi ve Ana Öğretmen Okulu

Osmanlı topraklarında anaokulları 1908 yılından önce açılmaya başlamıştır. Ancak bu anaokulları yabancılara aitti. Resmi anaokulu açma çalışmaları Balkan Savaşları bitiminde başlamıştır. Osmanlı eğitiminde anaokulu kavramını ilk ortaya atan ve Maarif Nazırlığı da yapan Emrullah Efendi, çocuğun erken yaşta okula alınarak kabiliyet, yetenek ve zekâsının dengeli biçimde gelişmesinin sağlama da ona okulun önemini vurgulamıştır. O'na göre bir yıl süreli anaokulu eğitimi verilmelidir. Tedrisat-ı iptidaiye Kanun-ı Muvakkatı'nın üçüncü maddesine göre anaokulları ilköğretim kurumları içerisinde yer almıştır. Kanunun dördüncü maddesine göre anaokulları ve sıbyan sınıflarının özelliği "çocukların yaşlarına göre yararlı oyunlar, el isleri, geziler, ilahiler, şiirler yoluyla çocukların ruhi ve bedeni gelişimlerini sağlamalıdır." Anaokulluna dört ile yedi yaş arası çocuklar alınacaktı.⁴⁸⁷

Maarif Nazırı şükrü Bey döneminde (1913 – 1917) ilk resmi anaokulları açılmaya başlamıştır. Anaokulları ile ilgili nizamname anaokulunun kuruluğu ve yapısı ile ilgili bilgiler vermekteydi. Anaokullarının ilkokulu bulunan kız mektebine bağlı olarak veya ayrı olarak açılabilđini, anaokulu açılırken bina okul ve sağlık şartlarına uygun olması gerektiğini, çocuk sayısına göre bahçe ve eğitim araçları hazırlığının sağlanması istenmekteydi. Ücretli veya ücretsiz açılabilcek anaokulunda dört ile altı yaş grubu çocuklara kız, erkek ayrımı yapılmadan her sınıfta otuz öğrenciyi geçmemek kaydıyla eğitim verilecekti. Çocukların sağlıklı ve

⁴⁸⁴ "Osmanlı Ana Mektebi", aynı yer

⁴⁸⁵ "Osmanlı Ana Mektebi", aynı yer

⁴⁸⁶ Ergün. a.g.e.s.257,258

⁴⁸⁷ Ak, a.g.e.s.56

aşılı olmasına özen gösterilecek en az haftada bir defa sağlık kontrolü yapılacaktır. Anaokulunda sağlık ve ahlakla ilgili oyunlar, okul içinde yürüyüşler ve beden eğitimi, dinî ve milli hikâyeler, resim boyama, el işleri gösterilen dersler arasındaydı. Okuldaki dersane sayısına göre muallime ve bayan öğretmen yardımcısı değişecekti.⁴⁸⁸

Anaokuluna öğretmen olabilmek için Darulmuallimatın Ana Muallime şubesinde mezun olmak, bir anaokulunu iyi yönettiğine dair belgesi bulunmak, anaokulu öğretmenliğini yapabileceğini sınavla ispatlamak, Türkçeyi doğru ve düzgün kullanmak anaokulu öğretmenlerinin Osmanlı vatandaşı olma ve bulaşıcı hastalığının bulunmaması şartları aranıyordu. Anaokullarında eğitim verecek Türk bayan öğretmenlerin bulunmaması nedeniyle Ermeni ve Yahudi asıllı öğretmenler anaokullarında görev almışlardır. Ancak bu gayrimüslim öğretmenler, Avrupa'nın bıraktığı, zararlı gördüğü yöntemlerle eğitim yapmışlardır. Bu nedenle Maarif Bakanlığı 1913 – 1914 eğitim öğretim yılında Kız Öğretmen Okulu içinde Ana Muallime bölümü açmıştır. Başlangıçta, yirmi üç öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bu yirmi üç öğrencinin tamamı Müslüman olup onbeş tanesi yatılı ve parasız, sekiz tanesi gündüzlü ve parasızdı.⁴⁸⁹

Kesin olarak 1914 yılında açılan Ana Öğretmen okulunun eğitim süresi bir yıldır. Ana öğretmen okuluna onyedili ile yirmi dört yaş arasında bulunan kız öğretmen okulunun ikinci sınıfını bitirenler sınavsız, bu düzey bilgisi bulunduğunu sınavla gösterenler kayıt için başvuru yapabiliyordu. I. Dünya Savaşı sırasında eğitimini sürdüren Ana Muallime Mektebi 1918 – 1919 eğitim yılından itibaren okulun kadrolarında azaltma yapmıştır. Ancak savaşın kaybedilmesi ve ülkenin kötü şartları nedeniyle 5 Ekim 1919 senesinde okul kapatılmıştır. Beş yıl içerisinde Ana Muallime Mektebi'nden üçyüz yetmiş beş anaokulu öğretmeni mezun olmuştur. İstanbul dışında İzmit'te de anaokulu açılmıştır. Maarif Nazırı Sükrü Bey döneminde (1913 – 1917) anaokulları yaygınlaşmakla birlikte istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Anaokulunun en yaygın olduğu İstanbul'da dahi tahmini yirmi anaokulunda beş yüz ile altı yüz çocuk eğitim görmüştür. Anaokullarında bayan öğretmenlerin olması

⁴⁸⁸ Ak, a.g.e.s.56,57

⁴⁸⁹ Ak, a.g.e.s.57

kadınların sosyal ve kültürel yaşama katılmalarına ve katkı yapma imkânının artmasına faydalı olmuştur.⁴⁹⁰

Anaokulları, eğitim sisteminin temellerini oluşturduğu için önemli bir gelişmedir. Bununla beraber ilk yıllarda Türk hocalarının azlığı bu okullarda Rum ve Ermeni öğretmenlerinin görev almasını sağlamıştır.

2.1.10.II. Meşrutiyet Öncesi Diğer Ortaöğretim Meslek Okulları

2.1.10.1. Tatbikat-ı Baytariye Mektebi

Okulun açılmasına karar verilince 1326 senesi bütçesine de bunun için iki yüz elli bin kuruş ayrılarak, mektebe kabul şartıyla mevzifiyenin vazife ve hizmetlerine ve talebeye verilecek maaşata dair kaleme alınan on iki maddelik bir nizamname layihası Şurayı devlete sunulmuştur.⁴⁹¹ Baytar muavinleri mektebi Şakir ati Mektepte ve hizmette bulundukça askerlikçe efrad-ı mezune meyanında tanınacaklar ve hakkı müsteid olacaklardı. Baytar muavinlerine esnayı memuriyetlerinde saat başına ondan on beş kuruşa kadar harcırah verilecekti. Ülkedeki hayvan hastalıklarını önlemek ve baytar ihtiyacını karşılamak üzere 1910 yılında açılmıştır. Eğitim süresi iki yıl olup okulun eğitim çalışmaları tesrin-i evvel ayında başlamıştır. Bu okuldan önce baytarlıkla ilgili olarak 1839'da Pangaltı'daki Harbiye Mektebi'nde baytar sınıfı açılmıştır. Sivil veteriner okulu çalışmaları XIX. yy. sonlarına doğru görülmüş ve 1889 senesinde yirmibes idadi mezunu Halkalı'da yatılı olarak eğitime başlamıştır. Daha sonra Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi adını alan okul ilk mezunlarını 1894 yılında vermiştir.⁴⁹²

Okula kabul şartları şunlardı:⁴⁹³

Müddet-i tahsiliyesi iki seneden ibaret olan nehari tatbikatı baytariye mektebinin talebesinin şartları kabuliyesi:

1-Tatbikatı baytariye mektebine kabul olunacak talebe, tebaayı osmaniyeden olacak ve senni on sekizden gün ve yirmibeşten fazla olmayacaktır.

2-Taşra da mekatip idadisinin beşinci ve dersaadet idadilerinin ikinci sınıfını ikmal etmiş olanlar ibraz edecekleri şahadetname ve tasdikname üzerine bilimtihan ve

⁴⁹⁰ Ak, a.g.e.s.57,58

⁴⁹¹ “*Baytar Muavinleri Mektebi*”, **Sabah**, 13 Eylül 1326

⁴⁹² Ak. a.g.e.s.59

⁴⁹³ “*Tatbikatı Baytariye*”, **Sabah**, 12 Ağustos 1328

mekatib-i saireden mezun olanlar bilimtihan kabul olunurdu.

3-Duhul imtihanı: Türkçe imla, kitabet, hesap(kesr-i adi ve işari), coğrafyayı umumi ve malumatı fenniye (Tarih-i tabii) derslerinden olacak ve elsine-i ecnebiyeden birine aşına olanlar tercih edilecekti.

4-Mektebe kabul olunanlar iki sene tedrisatı takip ve mektepten çıktuktan sonra beş sene ifayı memuriyete mecburdu.⁴⁹⁴

Bunlar ikinci sınıftan neşet edecekler şehriye beş yüz birinci sınıftan çıkacaklardı, yedi yüz elli kuruş maaşla beş sene müddetle teklif olunan mahallerde ifayı hizmete mecbur olacaklardı. Hizmet-i mecburiyeyi ifa etmek istemeyenler otuz lira mektep ücretini tediye etmekle beraber mükellefe-i askeriyelerini icra için harbiye nezaretine teslim olunacaklardı.⁴⁹⁵

Baytar muavinleri mektebi Şakir ati Mektepte ve hizmette buldukça askerlikçe efrad-ı mezune meyanında tanınacaklardı. Ve hakkı müsteid olacaklardı. Baytar muavinlerine esnayı memuriyetlerinde saat başına ondan on beş kuruşa kadar harcırah verilecekti.⁴⁹⁶

5-Mektebe kabul olunmak üzere müracaat edenler mensup oldukları devair veya mahalleden alacakları hüsnühal şahadetnameleriyle aşı şahadetnamesi ve ilel ve iskamdan ari olduklarını mübeyyin tabip raporu ve kartvizit hacminde bir kıta fotoğrafları ve nüfus tezkerelerini haiz ve hamil olmalı idiler ve mektebe kabul oldukları takdirde dersaadette mukim bir veli araya edeceklerdi.⁴⁹⁷

Yıllık doksan gün devamsızlık yapanlar ise sınıf geçme sınavına alınmıyordu. Okula müdür, müdür yardımcısı, öğretmen tayininden Ziraat Nazırı sorumlu tutulmuştur. Okulda yazılı ve uygulamalı sınavlar mevcut olup bu sınavların şubat sonunda ve eğitim bitiminde yapılması kararlaştırılmıştır. Genel sınavda iki dersten sıfır alanlar sınıfı geçemezdi. Okulu bitirenlere “Tatbikat-ı Baytariye Memuru” yetkisi ve unvanı verilmiştir.

⁴⁹⁴“*Tatbikatı Baytariye*”, **Sabah**, 12 Ağustos 1328

⁴⁹⁵“*Baytar Muavinleri Mektebi*”, **Sabah**, 13 Eylül 1326

⁴⁹⁶“*Baytar Muavinleri Mektebi*”, **Sabah**, 13 Eylül 1326

⁴⁹⁷“*Tatbikatı Baytariye*”, **Sabah**, 12 Ağustos 1328

Okulun ders programı şu şekilde planlanmıştır.⁴⁹⁸

Tablo 31: Tatbikat-1 Baytariye Mektebi Ders Programı

I. Sene Dersleri	Uygulama ile Birlikte Ders Saati
Malumat-1 Teshiriye ve Fizyoloji	96
Mebad-1 Hikmet ve Kimya-yı Tıbbi	96
Tedavi-i İspenciyari	84
Hıfzı Sıhha ve İdare-i Hayvanat	64
I. Sınıf toplam ders saati	340
II. Sene Dersleri	-
Emraz-1 Hayvanat	96
Emraz-1 Sâriye	112
Seririyat (Uygulamalı)	138
II. Sınıf toplam ders saati	346
Genel toplam ders saati	686

Tatbikat-1 baytariye memurlarının atamalarından Ziraat Nezareti sorumlu olmuştur. Öncelikle İstanbul'da görev verilen baytarlar hayvan hastalıklarına karşı mücadele etmişlerdir. Okul, 1912 yılında ilk mezunları olan kırkaltı kişiyi mezun etmiştir.⁴⁹⁹

Okul, sürekli olarak, okulun gereksizliği hakkında baytarlardan eleştiriler almıştır.⁵⁰⁰ I. Dünya Savaşı'nda kapalı kalan okul mütareke döneminde Ziraat Nezareti'ne bağlı olan Askeri Baytar Okulu ile birleştirilerek "Baytar Mektebi Alisi" olarak yeniden açılmıştır. Böylece önce bir askeri eğitim alanı olarak başlayan bir dalın, daha sonra askeri ve sivil olarak farklılaşması ve üçüncü aşamada ise her ikisinin sivil bir kurum altında toplanmasının bir örneği de veterinerlik alanında yaşanmış oluyordu.⁵⁰¹

2.1.10.2. Şimendifercilik Mektebi

Daha önce olduğu gibi, İkinci Meşrutiyet yıllarında da Hicaz Demiryolu hariç, ülkedeki bütün demiryolu hatları yabancıların elindeydi. Orada memurluk yapanlar da şapka giyen, yabancı dil bilen Avrupalı veya gayrimüslim halktan idi.⁵⁰²

Osmanlı Hükümetinde demiryollarının millileştirilmesi, ancak 1330 (1914)'da başlayan Cihan Savaşı içinde İzmir taraflarındaki bir kısım demiryollarının askeri idarece işletilmesiyle başlanmıştır. Bu sırada Osmanlı ülkesinin demiryolu

⁴⁹⁸ Ak. a.g.e.s.59,60

⁴⁹⁹ Ak. a.g.e.s.60

⁵⁰⁰ Ergün,a.g.e.,s.253

⁵⁰¹ İlkin,Tekeli,a.g.e.,s.91

⁵⁰² Ergün,a.g.e.,s.254

teşkilatı başlıca üç devletin elinde bulunuyordu. Bunlardan Anadolu-Bağdat hattı, Almanların, Ege mıntıkasında İzmir-Aydın İngilizlerin; İzmir-Kasaba hattı da Fransızların elinde idi. İstanbul ile Edirne arasındaki demiryolu şebekesinin ise esası Hükümete ait olup, yalnız işletmesi Avusturya tabiiyetinde olan bir şirketin idaresine verilmişti.⁵⁰³

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile İttihatçılar ülkedeki Fransız ve İngiliz sermayesince kurulan demiryollarının idaresini sağlamak amacıyla Askerî Demiryolları Umum Müdürlüğü'nü kurmuşlardır. Ancak demiryollarını isletecek personelin olmaması nedeniyle ihtiyaç duyulan kalifiye elemanların yetiştirilmesi için girişimler başladı. Hicaz Demiryolları yapım ve idare bakımından Türklerin eseri olmuştur ve tecrübe kazandırmıştır. Türk demiryolculuğunun gelişmesinde Haydarpaşa Şimendifer Mektebi Müdürü İskender Bey'in çalışmaları önemlidir. İskender Bey, demiryolu hatlarının Türkleşmesi için 1915–1916 yıllarında dört devre halinde İzmir'de, bir devre olarak da İstanbul Yeşilköy'de Şimendifer Mekteplerinin açılmasında etkili olmuştur. 1915 yılında Basmane'deki Çayırılı Bahçesi'nde bulunan Amerikan Mektebi, İzmir Şimendifer Mektebi'ne dönüştürülmüştür. Okuldan ilk devrede ikiyüz yetmiş kişi mezun olmuştur. Okuldan mezun olanlar Ege Bölgesi'ndeki demiryolu hatlarında hizmet vermiştir. Yeşilköy Şimendifer Okulu'ndan ise bin öğrenci mezun olmuştur. Şimendifer Mektebi'nde okutulan dersler arasında şunlar vardır: Harekât, Muhasebe, Telgraf, Şimendifer Zabıta Nizamnamesi. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması üzerine yabancı şirketler Türk memurları işten çıkarmışlardır.⁵⁰⁴ Bu işçilerin yerlerini yine Ermeni, Rum ve Yahudilere bıraktırılmışlardır.⁵⁰⁵ Ancak Şimendifercilik Mektepleri Türkiye Cumhuriyeti'nde demiryolculuğun gelişmesine olumlu katkı yapmıştır.⁵⁰⁶

2.1.10.3. Darülbedayi Osmani

“Güzellikler evi” anlamına gelen Darülbedayi, İstanbul'da kurulan ve 1931 yılında “Şehir Tiyatrosu” ismini alan bir okuldur. İstanbul Şehremini Cemil Paşa,

⁵⁰³ Koçer, a.g.e., s.216

⁵⁰⁴ Ak, a.g.e.s.102,103

⁵⁰⁵ Koçer, a.g.e.s.217

⁵⁰⁶ Ak, a.g.e.s.103

tiyatronun gelişmesi için ⁵⁰⁷ önce Şehzadebaşı'nda bir apartman kiralamış ⁵⁰⁸ sonra Paris Odeon Tiyatrosu'nda müdürlük yapmış olan Andre Antoine'in Fransa'dan İstanbul'a gelmesini sağlamıştır. Darulbedayi-i Osmani, milli bir tiyatro kurmak, sanatçı yetiştirmek ve ülkedeki tiyatro çalışmalarını canlandırmak amacıyla açılmıştır.⁵⁰⁹

Okulda tiyatro ile birlikte müzik eğitimi de verilmiştir. Darulbedayi, Şehzadebaşı'nda kurulmuş, okulun Genel Müdürü A. Antoine iken tiyatro kısmından Resat Rıdvan Bey, müzik kısmından ise Ali Arif Bey sorumlu tutulmuştur. A.Antoine, okulun ders programını ve giriş imtihanlarını yapmıştır. İmtihana sekizi bayan, yüzdoksanyedi kişi başvurmuştur. Bayanların taleplerindeki azlığın nedeni ise örtünme ve sahnede bulunacak kızın alacağı kötü söhretti.⁵¹⁰ Bu sorunun çözülmesi için ilk musevi hanım kızlar içinden yetiştirilecek. Bunlara raks, musiki, inşaat dersleri verilecek. İki sene talim ve terbiyeden sonra bunlar Türk kızlarını yetiştirecekti.⁵¹¹ Okul Repertuarı bir şube-i edebiyat tarafından vücuda getirilecektir. Klasiklerin kâffesi bütün Şekspir, bütün Schiller, Goethe, bütün Calderon vs. oluşacaktır.⁵¹²

Okulun açılması için çalışmaları sürerken I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Darulbedayi'in Genel Müdürü A. Antoine İstanbul'dan ayrılmıştır. Resad Rıdvan Bey,⁵¹³ Heyeti Temsiliye'den Burhanettin Cafer Bey Muallim-i Şehir Tamburi Cemil Bey tarafından tambur ve kemençe eşliğinde ikramlı bir şekilde okulu 1914 yılında açmışlardır.⁵¹⁴ Okulun öğretmenleri arasında tiyatrocu ve oyun yazarları vardı. Ayrıca öğretmenlerden bir edebi heyet kurulmuştu⁵¹⁵.

Darulbedayi'nin bölümleri şunlardır:⁵¹⁶

a) Kıraat, telaffuz, tecvit

b) İnsad, takrir, aruz

⁵⁰⁷ Ak. a.g.e.s.86

⁵⁰⁸ Ergün, ag.e.s.254

⁵⁰⁹ Ak. a.g.e.s.86

⁵¹⁰ Ak. a.g.e.s.86

⁵¹¹“ *Mösyö Antuvan'la Mülakat*” ,**İçtihat Dergisi**,1330,247–248

⁵¹²“ *Mösyö Antuvan'la Mülakat*” ,**İçtihat Dergisi**,1330,248

⁵¹³ Ak. a.g.e.s.86

⁵¹⁴“ *Darul Bedayii Osmani*” , **Sabah**, 14 Teşrinievvel 1330

⁵¹⁵ Ak. a.g.e.s.86,87

⁵¹⁶ Ak. a.g.e.s.87

- c) Tarih, edebiyat, edebiyat tarihi
- d) Haile
- e) Dram
- f) Mudhike (komedi).
- g) Raks, adab-ı muaseret, eskirim, ismizaz (mimik).

Darülbedayi zamanla okul seklinden çıkarak temsiller veren bir tiyatro halini almıştır. Bu nedenle oyuncu yetiştirmek yerine oyun hazırlamaya önem vermiştir. Darülbedayi ilk temsilini 20 Ocak 1916 tarihinde “Çürük Temel” ile sunmuştur Emile Fobre’den uyarlanan Çürük Temel oyunundan sonra ilk yerli oyun Halit Fahri’nin “Baykuş” adlı eserinden Muhsin Ertuğrul tarafından sahneye konmuştur. Darülbedayi’nin hazırladığı oyunlar İttihat ve Terakki kulüplerinde, Türk Ocakları’nda sergilenmiş, yaygın eğitim aracı olarak faydalanılmıştır. Darülbedayi’den istenen verim alınamamıştır. Kurucularından A. Antoine’nin ülkesine gitmesi, tiyatro öğrencilerinin savaşa katılması, ülkedeki maddi sıkıntı bunun en önemli nedenidir. Darülbedayi, zamanla bir okul olmaktan çıkmış bir tiyatro topluluğuna dönüşmüştür. Bu değişiklik İstanbul Belediye Meclisi’nin 1 Kasım 1920 tarihindeki toplantısında da belirtilmiştir. Darülbedayi ismi 1931 yılında “Şehir Tiyatrosu” olarak değiştirilmiştir.⁵¹⁷

Bu okulların açılması Osmanlı’nın modernleşmede Batı’nın sanatını da uygulamaya koyduklarının bir göstergesidir. Bu okulda görev yapan yabancılarla ilgili padişah zaman zaman, misyonerlik faaliyetlerini önlemek için bilgi toplamıştır.

2.1.10.4. Daire-i Harbiye Mektebi

Okul, Daire-i Harbiye de müstahdem kimselerin vazifelerince ihtisaslarını temin etmek üzere açılmıştır.⁵¹⁸ Okulun resmi açılışı 29 Nisan 1911 de Mahmut Şevket Paşa tarafından yapılmıştır.⁵¹⁹

Mektep iki şubelidir. Birinci şubede şu dersler gösterilecekti.⁵²⁰

Bütün kavaid-i sarfiye ve nahviyesiyle mükemmel lisan-ı Osmani

⁵¹⁷ Ak. a.g.e.s.87

⁵¹⁸“*Daire-i Harbiye Mektebi*”, **Tanin**, 12 Aralık,1910

⁵¹⁹ Ergün. a.g.e. s.256

⁵²⁰ “*Daire-i Harbiye Mektebi*”, **Tanin**, 12 Aralık,1910

Kitabet-i resmiye

Hüsn-ı hat

Ahz-ı asker, redif ve ihtiyat kanunları ve yoklama muamelatı

Hesaptan kesr-i adi ve işarı, tenasüp, faiz

Mülki, askeri ceza kanunları

İkinci şube de şu dersler gösterilecekti:⁵²¹

Bütün kavaidini şamil olacak şekilde mükemmel hesap

Mükemmel usul-ı muzaafe ve bunun devair-i askeriye muamelatı hesabiyesine sur tatbikiyesi

Bütçe müteferri nizam ve muamelat

İdare-i askeriye nizamnamesinin tayinat, maaşat ve harcırah hakkındaki fusul ve mevaddı

Usul ve inşa ve kitabet(derdestçe ifade-i merama kifayet edecek kadar)

Mülkiyece askeri ceza kanunnameleri

Dersler, sabahları ve akşamları yapılacaktı. Okul dört sınıfa ayrılacaktı ve sınıflar ikişerli guruplaşarak ders görecekerdi. Okulun öğretim süresi iki yıl olarak kararlaştırılmıştı. Nasıl çalıştığı ne zaman kapandığı bulunamamıştır.⁵²²

2.1.10.5. Mektebi Evkaf

II. Meşrutiyet ile başlayan gelişmelerden Evkaf Nezareti de etkilenmiştir. Evkaf Nezareti'nin işleri önemli ve fazla olmakla birlikte adliye ve mülkiye birimlerindeki memurluklara göre isteyen kişi daha azdı. Bunun başlıca nedeni Evkaf Nezareti'nde terfi işlemlerinin zor, maaş artışının daha geç olmasıdır. Bu sebeple Evkaf Nezareti'nin ihtiyacı olan memurları yetiştirmek için Beyrutlu Halil (Hamza

⁵²¹ “*Daire-i Harbiye Mektebi*”, aynı yer

⁵²² Ergün.a.g.e.s.256

zade) Paşa'nın nazırlığı zamanında okul açılması düşünülmüştür. Sonuçta İslamî kuralları bilen,⁵²³ Vakıf hizmeti İslamiyet'e hizmet olarak görülmüştür.⁵²⁴

Vakıf işlerini öğrenmiş, vakıfları idare edebilecek Evkaf Nezareti'nde çalışan memurlar ile dışarıdan sınavla alınanları yetiştirmek Evkaf Memurları Mektebi 10 Mayıs 1911 yılında açılmıştır.⁵²⁵ Okul için 27 Nisan 1327'de kanunname çıkarılmıştır.⁵²⁶

Evkaf Memurları Mektebi, yıllık kırk öğrenci almakla birlikte bunun otuz tanesi Evkaf Nezareti'nde görevli memurlardı. Geriye kalan on kişi ise dışarıdan olup sınavda başarılı olması halinde okula kaydı yapılmıştır. Evkaf Memurları Mektebi'ne alınacak öğrencinin $\frac{3}{4}$ ünün evkaf memuru olması Meclis-i Mebusan'da tartışmalara neden olmuştur. Çünkü her bakanlık kendi personelini yetiştirirse genel okullardan çıkanların is bulamayacağı fikri belirtilmiştir. Ancak tüm bu karşı koymalara rağmen yaşa değişmemiştir.⁵²⁷ Evkaf Memurları Mektebi'nde okutulan dersler şunlardı:⁵²⁸

Ahkâm-ı evkaf, nizamât-ı evkaf, arazi kanunu, malumat-ı hukukiye ve kanuniye, malumat-ı iktisadiye, usul-i defteri ve muhasebe-i umumiye, hesap, kitabet

Okulun eğitim süresi bir yıl olmakla birlikte idadi mezunu olmayan öğrencilerin bazı dersleri kavrayamamaları üzerine bir hazırlık sınıfı tesis edilmiş ve okulun eğitim süresi iki yıla çıkarılmıştır. 1911 yılı sonunda idadi mezunlarına diplomaları (sahadetnameleri) verilmiştir.⁵²⁹

Bu öğrencilerden, 9 kişi çok iyi derecede, 9 kişi iyi derecede okulu bitirmişlerdir. Birincilere bin kuruş fazla maaş verilmiştir.⁵³⁰ Yasada öğretim süresi bir yıl olarak belirlenen Okula idadi mezunu olmayanlar da alınmış, ancak bunlar öğretimi izleyemediklerinden Okula bir de "izhari sınıfı" eklenmiş ve öğretim süresi iki yıla çıkartılmıştı.⁵³¹ 1912 yılı ortalarına doğru, Balkan Savaşı'nın çıkması nedeniyle öğrenciler savaşa katılmış ve Evkaf Memurları Mektebi kapatılmıştır.

⁵²³ Ak,ag.e.s.61,62

⁵²⁴ "Mektebi Evkaf", **Sabah**, 24 Nisan 1328

⁵²⁵ Ak,a.g.e.s.62

⁵²⁶ "Evkaf Mektebi Hakkında Kanun", **Düstur 2. Tertip**, Cilt III ,S.367

⁵²⁷ Ak,ag.e.s.62

⁵²⁸ Ak,ag.e.s.62

⁵²⁹ Ak,ag.e.s.62

⁵³⁰ "Mektebi Evkaf", **Sabah**, 24 Nisan 1328

⁵³¹ Ergün,a.g.e.,s.257

1913 yılında tekrar açılan Evkaf Memurları Mektebi'nden 1914 yılında yirmibeş öğrenci mezun olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile kapatılan Evkaf Memurları Mektebi bir daha açılmamıştır.⁵³² Evkaf Mektebi'nden mezun olanlara memur alımında ve terfilerde hak tanınmıştır. Sınıf birincilerine doğrudan vilayet evkaf müdürlüğü görevi verilmiştir.⁵³³

Herşeyden önce bu okulların varlığı kültür beşiği olan Anadolu ve Osmanlı'nın diğer vileyetleri için büyük bir şans olmuştur. Bu okullar 3–4 yıllık gibi kısa bir süre eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmişler ve bu süre içinde Türk ve Müslüman kültürünün korunmasına katkı sağlamışlardır.

2.1.10.6. Belediye Memurları Okulu (Belediye Çavuşan Mektebi)

Belediye müfettişi ve çavuşu⁵³⁴ tedbirhane memuru yetiştirmek için 1911 yılında belediye binasında açılmıştır.⁵³⁵ Okulun ilk öğrencileri ise belediyedeki memurlar,⁵³⁶ yeni olarak belediyeye intisap edecek olan hevesli gençlerdi.⁵³⁷ Belediyeye yeni alınacak olanların bu okulda okumaları veya okul öğretmenlerinin yaptığı sınavda başarılı olmaları şart koşulmuştur. Sınavlarda bazen belediye reisi de bulunurdu.⁵³⁸ Eğitim süresi iki yıl olan okula yıllık otuz öğrenci alınmıştır.⁵³⁹ Her öğretim süresi iki aydı.⁵⁴⁰

Birinci ve ikinci yıl başarılı olamayanların ise memurluktan çıkarılması kararlaştırılmıştır. Okulda uygulamalı eğitime önem verilmiştir. Ancak öğrencinin okuma yazma yönünden düşük seviyede olması, talimatnamelerin yetersizliği nedeniyle ezbere dayalı bilgilerin verilmesi ve okula girenler arasındaki yaş, eğitim ve meslek farklılığının olması istenilen verimin alınmasını önlemiştir.⁵⁴¹ Ama kendi alanında orijinal bir eğitim kurumuydu.⁵⁴² Şehremini Tevfik Bey'in açtırmış olduğu Belediye Memurları Mektebi 1912 yılında Cemal Paşa'nın başkanlığı zamanında

⁵³² Ergün. a.g.e.s.257, Ak,ag.e.s.63

⁵³³ Ak, ag.e.s.61-63

⁵³⁴ Ak. a.g.e.s.61

⁵³⁵ Koçer, a.g.e.s.214, Ak.a.g.e.s.61

⁵³⁶ Ak. a.g.e.s.61

⁵³⁷ Koçer, a.g.e.s.214

⁵³⁸ “Çavuşhan Mektebi”, **Sabah**,8 Şubat 1327

⁵³⁹ Ak. a.g.e.s.61

⁵⁴⁰ Ergün, a.g.e.s.258

⁵⁴¹ Ak. a.g.e.s.61

⁵⁴² Ergün, a.g.e.s.258

kapatılmıştır. Cemal Paşa'nın, okulu kapatmasındaki en önemli sebep ise belediye zabıta görevinin polise verilmiş olmasıdır.⁵⁴³

2.1.10.7. Aşçı ve Garson Mektebi

Cemil (Topuzlu) Paşa'nın İstanbul Şehremini olduğu sırada Belediye Aşçı okulları açılması kararlaştırılmıştı. Bunlardan biri Kadın Aşçı Okulu olacaktı. Müdiresinin Avrupa'dan getirilmesi kararlaştırılan bu okul için, Horhor'da bir bina bile kiralanmıştı. Belediye ayrıca Darülaceze'de erkek aşçı ve garson yetiştirilen bir okul açmayı ve başına Tokatlayan Efendi'yi getirmeyi kararlaştırmıştı. Bu kararlardan ancak ikincisi gerçekleşebildi. Şehzadebaşı'nda bir Aşçı ve Garson Mektebi açıldı. Ancak bir kaç ay sonra Cemil Paşa görevden ayrılınca, okul da kapatıldı.⁵⁴⁴

2.1.10.8. Rüsumat (Gümrük) Memurları Okulu

II. Meşrutiyet'ten sonra muayene ve ⁵⁴⁵ gümrük teşkilatını düzenlemek için İngiltere'den Mister Crawford adında bir uzman getirilmiştir.⁵⁴⁶ Avrupa örnek alınmıştır. Gümrüğün denetimi İngiliz Mr. Kravfort isimli bir uzmana verilmiştir. Kravfort önce gümrük gelirlerinin basit defter usulünde yazımı yerine beyanname usulü yazımına geçmek istemiştir. Ancak beyanname usulü olarak ifade edilen yeni yöntemle gümrük kaydı tutmayı memurlar bilmiyordu. Bu nedenle Kravfort, yabancı dil bilme şartıyla seçtiği onyediyi memura, Arser Efendi'nin yardımlarıyla rüsumat eminliği odasında verdiği sekiz ile on ders ile beyanname usulünü öğretmiştir. I. Dünya Savaşı'nın çıkması, Kravfort'un diğer İtilaf Devletleri vatandaşları gibi İstanbul'dan ayrılmasına neden olmuştur. Dönemin Rüsumat Umum Müdürü Sırrı Bey, kursu devam ettirmiş ve 1914 yılında Tarife Dershanesi adlı okulun açılmasını sağlamıştır. Okulda gümrük tarifesi, ilmi eşya, tarife tatbikatı, iktisadi coğrafya, gümrük kanunları dersleri gösterilmiştir. Derslere giren öğretmenler Muharrir Mehmet Sadık, Behçet Bey ve Hakkı Bey'di. Okulun eğitim süresi bir yıldır. Bu bir yılın üç ayı tatildi. I. Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntı ülkeye dışarıdan mal girişini

⁵⁴³ Ak. a.g.e.s.61, Ergün,a.g.e.s.258

⁵⁴⁴ Ergün a.g.e.,s.258

⁵⁴⁵ Ak, a.g.e.s.66

⁵⁴⁶ Koçer, a.g.e.s.212,213

de etkilemiş ve durdurmuştur. İthalatın olmaması nedeniyle Rüşumat (gümrük) Memurları Mektebi 1917’de kapatılmıştır.⁵⁴⁷

Görüldüğü gibi bu okulun kapanmasında da I. Dünya Savaşı etken olmuştur.

2.1.10.9. Çıracak mektepleri

Sanat ve ticaretle ilgili bir iste çalışmak zorunda kalıp da okuma yazma öğrenememiş gençler için açılmış olan okullardır. Çalışma yerlerine yakın olan çıracak mektepleri gece eğitim verecekti. İlk çıracak mektebi 1910 yılında açılmış, 1914 yılından sonra İstanbul şehremanetinin maddi yardımıyla sayısı artmıştır.⁵⁴⁸ Üsküdar’da bir olmak üzere iki tane de İstanbul’da açılmışlardır.⁵⁴⁹ Çıracak Mektepleri esas itibarıyla üç şubeye ayrılmıştır.⁵⁵⁰

Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti’nin 1 Ağustos 1915 (1331) tarihli nizamnamesinin dördüncü maddesine göre “Fakir ailelerin çocukları, malullerin çocukları, kız ve kadınlar için iş odaları açmak ve burada öğlene kadar umumi kültür ve teorik meslek bilgisi verilmesi; öğleden sonraları da marangozluk, sepetçilik, örmecilik gibi çalışma kollarında pratik meslekî öğretim vererek kendilerine bir meslek öğretilmesi” ifadeleri yer almıştır. Okuma yazma dışında çıracak mekteplerinde ticaret, sanat ve diğer mesleklerle ilgili şubeler açılmıştır. Eğitim süresi bir yıl veya dokuz ay olan bu şubelerde umumi ve nazari eğitim verilmiştir.⁵⁵¹

Umumi eğitim okulun yerine ve çocukların yeteneklerine göre değişiklik göstermiştir. Nazari eğitim ise gençlerin uzmanlaşacağı meslek hakkında gerekli bilgileri kapsamaktaydı. Herhangi bir şubenin umumi ve nazari eğitimini bitiren çıraklara şahadetname verilmiştir. Çıracak mektebine yaş ve meslek sınırlaması getirilmediği için derslere diğer insanlar da katılabilmıştır. 1918 yılına gelindiğinde İstanbul’da sekiz çıracak mektebi ve beşyüz dolayında öğrenci vardı. Çıracak Mektepleri, I. Dünya Savaşı’ndan Osmanlı Devleti’nin yenilgiyle çıkması ve maddi sıkıntılar⁵⁵² sonucu ödeneksizlikten dolayı çıracak mektepleri kapanmak zorunda kalmıştır.⁵⁵³

⁵⁴⁷ Ak, a.g.e.s.66

⁵⁴⁸ Ak, a.g.e.s.115

⁵⁴⁹ Koçer, a.g.e.s.217

⁵⁵⁰ Koçer, a.g.e.s.217

⁵⁵¹ Ak, a.g.e.s.115

⁵⁵² Ak, a.g.e.s.115

⁵⁵³ Koçer, a.g.e.s.217

2.2. II. Meşrutiyet Dönemi Mesleki Yüksek Okulları

2.2.1. Mühendislik Okulları

2.2.1.1. Kondüktör Mektebi

Okul 1874 yılında Darülfünun-ı Sultani bünyesinde eğitim hayatına başlamış 1881 yılında kapatılmıştır. Bu alanda şiddetle duyulan ihtiyaç üzerine 1911 yılında Nafia Nezaretine bağlı olmak üzere yeni bir Kondüktör Mektebi açılmıştır. 22 Ağustos 1911’de öğretime başlayan okulun amacı mühendishanelere teknik eleman yetiştirmektir. Kondüktör Mektebinin kurucu müdürü, aynı zamanda Hesap ve Cebir Öğretmeni Hazım Bey’dir. Okulun öğretmen kadrosu bakanlığın fen memurları tarafından oluşturulmuştur. 1911 yılı sonlarında okulda öğrenim gören öğrencilerin askerliğinin tecil edilmesini sağlamak amacıyla okula Şuarayı-ı Devlet’çe “yüksek okul” unvanı verilmiştir.⁵⁵⁴

Okula başlangıçta en az beş yıllık idadi mezunları alınıyordu, 1912’den sonra, yedi yıllık idadi ve o seviyede okul çıkışlılar alınmaktaydı. Okulun öğrenim süresi iki yıldır ve okulda gündüz eğitim veriliyordu. Bu okulun kuruluşu sırasında “Amele başı yetiştiriliyor” diye okulun açılmasına karşı çıkanlar olmuştu. Ancak okulun kuruluşu için ödenek sağlanmış ve okul açılmıştır.⁵⁵⁵

Kondüktör Mektebi’nin eğitim programı Paris’teki “Ecole de Conducteur” un programından faydalanılarak hazırlanmıştır. Okutulan dersler şunlardır; usul-ü umumi-i inşaat, inşaat-ı miyahiye, turuk-u adiyeye ve demiryolları, hendese-i tersimiye, malzeme-i insaiye, topografya, mimari ve resim, usul-ü mesaha, resmi hatti, kitabet, hesap, cebir, köprücülük, mihanik ve müsellesat. Okulun ilk müdürü, hesap ve cebir derslerinin de öğretmeni Hazım Beydi. Diğer derslerin öğretmenleri Nafia Nezareti Fen Heyeti arasından seçilmiştir⁵⁵⁶ Okul o dönemin okullarından bazıları gibi savaş yıllarında hastaneye çevrilmiştir.⁵⁵⁷

1329 (1913)’da okulun bulunduğu bina, hastane haline çevrildiğinden okul Sultan Ahmet’te İran Hastanesi olan binaya nakledildi. I. Cihan Savaşı patlak verince, okul bu binadan Çemberlitaş’ta Karababa Sokağında ahşap bir konağa

⁵⁵⁴ Çınar, a.g.e.s.105

⁵⁵⁵ Çınar, a.g.e.s.105,106,Ergün,a.g.e.s.296

⁵⁵⁶ Ak, a.g.e.s.67

⁵⁵⁷ BOA, Fon Kodu: MF.MKT., Dosya No: 1183, Gömlek No: 74, Tarih: 1331S24- BOA, Fon Kodu: DH..SYS., Dosya No: 112-15, Gömlek No: 20-01, Tarih: 1331M05

taşındı. Oradan da Donanma Cemiyeti'nin dağılması üzerine Divanyolu'ndaki Donanma Cemiyeti binasına nakledildi. Mütareke içinde bu binada İtilaf Devletleri askeri bir kulüp açmağa karar verdiklerinden, bu sefer okul Kadırgadaki Dişçi Mektebi binasına taşındı. Fakat bu bina yetersiz olduğundan eşyasının ve ders araçlarının bir kısmı Kadırga Meydanında açıkta kalmış bir kısmı da Nafia Nezareti binasına taşınarak, nezaretin iki odasında öğretime devam edilmiştir.⁵⁵⁸

1922 yılında okulun ismi “Nafia Fen Mektebi” olmuştur. 1926 yılında ise okulun eğitim süresi iki buçuk seneye çıkarılmıştır. Kondüktör Mektebi, diğer meslekî ve teknik okullardan farklı olarak savaş nedeniyle kapanmamıştır.⁵⁵⁹

2.2.1.2. Mühendis Mektebi Âlisi

Harbiye Nezareti'ne bağlı olan⁵⁶⁰ masrafları da tophane bütçesine ait olan⁵⁶¹ eğitim teşkilatı askerlerden oluşan sivil olarak yalnız demir yolları müdür-ı Sabıkı Hayri Bey ile muavini Marko Sayan Efendi'nin olduğu⁵⁶² Hendese-i Mülkiye Mektebi, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra⁵⁶³ yatılı olmasından dolayı talebenin azlığı,⁵⁶⁴ fena havalı bir yerde fena bir gıda ile beslenme gibi nedenlerle Ticaret ve Nafia Bakanlığının tasarısıyla⁵⁶⁵ Nafia Nezareti'ne bağlanmış ve okulun ismi Mühendis Mektebi Âlisi olarak değiştirilmiştir.⁵⁶⁶

Bu isim Avrupa mühendis okullarıyla aynı idi.⁵⁶⁷ Okulun ismi gibi idari kadroları da değiştirilmiştir⁵⁶⁸ Okuldaki hocaların maaşı yüksekti.⁵⁶⁹ Okulun ilk Müdürü Refik Bey, Mithat Paşa'nın torunuydu. Belçika'da elektrik mühendisi eğitimi görmüştü, liberal düşüncelere açıktı, öğrencilerin devlet memuru olarak yetişmesini istemiyor, öğrencilerin her alanda yetinmesini istiyordu.⁵⁷⁰

⁵⁵⁸ Çınar, a.g.e.s.106

⁵⁵⁹ Ak, a.g.e.s.67

⁵⁶⁰ Ak, a.g.e.s.68

⁵⁶¹ “*Hendeseyi Mülkiye Mektebi*”, **Tanin**, 19 Teşrinisani 1324

⁵⁶² Yusuf Razi , “*Hendeseyi Mülkiye Mektebi*”, **Sabah**, 13 Kânunuevvel 1325

⁵⁶³ Ak, a.g.e.s.68

⁵⁶⁴ “*Mühendis Mektebi Islahatı*”, **Sabah**, 5 Ağustos 1326

⁵⁶⁵ “*Hendeseyi Mülkiye Mektebi*”, **Tanin**, 30 Teşrinievvel 1324

⁵⁶⁶ Ak, a.g.e.s.68

⁵⁶⁷ Ergün, a.g.e.s.286

⁵⁶⁸ “*Mühendis Mektebi*”, **Sabah**, 5 Teşrinievvel 1329

⁵⁶⁹ “*Mühendis Mektebi Islahatı*”, **Sabah**, 5 Ağustos 1326

⁵⁷⁰ İlkin, Tekeli, a.g.e.s.90

Okul, Nafia Nezareti'ne bağlanmış olmasına rağmen, 1909 yılında da askeri okullar statüsünde kaldı. Okula alınacak 30 öğrencinin yarışma sınavları askeri okullarla beraber yapıldı. Zaten öğretmenlerin çoğu da askerlerdendi. Okul 1910 yılında tamamen Nafia Nezareti'ne bağlanmış ve eski binası çok kötü olduğundan, derhal yeni bir bina aranmaya başlanmıştır. Ancak Okulun yatılı olması, bina sorununu uzun zaman çözememesine neden olmuştur. Bu arada, makine mühendisleri ihtiyacını karşılamak için bu okulda bir makine mühendisliği şubesi açma çabaları başlamıştır. Okulun üç sınıfı idadi, kalan dört sınıfı da yüksek derece idi. Genellikle inşaat üzerinde duran Okulda 1910 yılında 170 öğrenci vardı. Gene 1910 yılında, Okul gündüzlü hale getirildi ve idadi sınıfları bırakıldı. İdadi ve dengi okul mezunları önce İhtiyat sınıfına alınacak, ondan sonra 5 yıl öğretim göreceklerdi.⁵⁷¹

Yani birinci sınıfa girecek derecede riyaziyeden kuvvetli bulunmayanlar için yeniden teşkil olunan namezet sınıfında bir sene müddetle ulum-u riyaaziye ve saire tedris olunacak ve bundan muvaffakiyet gösterenler birinci sınıfa girebileceklerdir.⁵⁷² Ayrıca doğrudan birinci sınıfa girmek isteyenler için biraz daha zorca, ayrı bir sınav düzenlenmişti. Okulun 1. Sınıf sınavını verenlerin doğrudan 2. sınıfa alınabilmeleri de söz konusu idi. Okul, 1910 yılında İhtiyat Sınıfına 80, 1. sınıfa da 60 öğrenci alacaktı.⁵⁷³

Okula kabul şartları şöyleydi:⁵⁷⁴

- 1-Mühendis mektebine kayıt ve kabul olacak talebe nehari olarak devam edecekti.
- 2-Mühendis mektebinin müddet-i tahsiliyesi yalnız bir seneye münhasır bulunan ihtiyat sınıfından maada 5 sene idi.
- 3-Mektebin gerek ihtiyat ve gerek birinci sınıfına kayıt ve kabul olunabilmek için Tebaa-i Osmaniye'den olmak ve on beş yaşından dun ve su-i ahlak ile müştehir ve bir veya cinayetle mahkûm olmamak ve sağlıklı bulunmak ve evsaf-ı mefkûreyi meyyit-i evrak-i resmiye ve müspete ile aşu ve mektep şahadetnamelerini ve mukavvasız fotoğraflardan iki nüshasını mektep müdüriyetine tevdi eylemek lazımdı.

⁵⁷¹ Ergün,a.g.e.s.286

⁵⁷² “Mühendis Mektebi Islahatı”, **Sabah**, 5 Ağustos 1326

⁵⁷³ Ergün,a.g.e.s.286

⁵⁷⁴“ Mühendis Mektebine Kabul Şeraiti”, **Sabah**, 1 Ağustos 1326

Gerek evrak-ı mefkûreyi teslim etmek ve gerek isimlerini kayıt ve tahrir ettirmek üzere muvakkaten ticaret ve nafia nezaretinde bulunan mektebi-i mezkûr müdüriyetine vuku bulacak müracaat Rumi Ağustos'un onuncu gününe kadar devam edecekti.

4-İhtiyat sınıfına kabul olabilmek için mekatib-i idadiyeden veya bunlara muadil mekatibten mezun olmak şarttı. Mekatib-i idadiye veya bu derecede bir mektep şahadet namesini haiz olmayanlar atidediki derslerden icra kılınacak imtihanda ihraz-ı muvaffakiyet etmek şartıyla kabul olunacaktı: Mükemmel hesap, cebir, hendese, hikmet, coğrafya, tarih umumi ve Osmani, lisan-ı Osmani ve Fransızca.

5-Mühendis mektebinin birinci senesine dâhil olabilmek için evvela mekatib-i idadiye veyahut bu derece bir mektep mezunu olmak saniyen mükemmel hesap, cebir, hendese, meslesat-ı müstevi ve hikmet derslerinden icra kılınacak imtihanda ibraz-ı ehliyet etmek şarttı.

6-İhtiyat sınıfı talibini adedi sekseni tecavüz ettiği takdirde idadi veyahut bu derecede bir mektep şahadetnamesini haiz olanlar kabul olunarak diğerleri meyanında dördüncü fıkrada beyan olunan derslerden bir müsabaka imtihanı icra edilecekti. Mekatip-i idadiye veya bunlara muadil mekatip mezunu olarak müracaat edenlerin adedi sekseni tecavüz eder ise talibin meyanında mezkûr dördüncü fıkrada gösterilen derslerden bir müsabaka imtihanı icra edilecekti.

7-Mühendis mektebinin birinci senesine dâhil olmak isteyenlerin adedi atmışı tecavüz ettiği takdirde beşinci fıkrada gösterilen imtihan müsabaka şeklinde vaki olacaktı.

8-Mühendis mektebinin ikinci senesine dâhil olabilmek için mekatibi idadiye veya bu derece bir mektep mezunu olmak ve mühendis mektebi birinci senesi programına göre imtihan vererek ihraz-ı muvaffakiyet etmek şarttı.

9-1910 yılında Nafia Nezareti'ne bağlanmış olan okul, Askerî yapısından çıkarılmaya çalışılmıştı.⁵⁷⁵ Daha önceden var olan "Turuk ve Muabir Şubelerine" ek

⁵⁷⁵ Ak,ag.e.s.68, Ergün,a.g.e.s.286

olarak Mimari şubesi açılmıştı.⁵⁷⁶

Mühendis Mekteb-i Âlisi'nde uygulamalı eğitime verilen önem 1911'den sonra artmıştır. Bunun ile ilgili olarak öğrenciler (ilk üç sınıftan) yazın bir ay süreyle inşaatlarda çalışmaya ve rapor hazırlamaya yönlendirilmiştir. Son sınıfa gelen öğrenciler ise Avrupa'daki önemli binalar hakkında rapor hazırlamakla görevlendirilmiştir. Mühendis Mektebi-i Âlisi'nden mezun olanların önemli kısmı Hicaz Demiryollarında görev almıştır.⁵⁷⁷

Okulun eğitim süresi şubelere göre değişiyordu. Turuk ve Muabir Subesi hazırlık sınıfı ile birlikte altı yıl iken Mimar Şubesi hazırlık ile birlikte beş yıldır. Turuk ve Muabir Şubesine hem yatılı hem gündüzlü öğrenci alınırken; mimar şubesine ise sadece gündüzlü öğrenci alınmıştır.⁵⁷⁸

Mühendis Mekteb-i Âlisi, Balkan Savaşı sırasında hastane yapıldı. Ancak savaş bitip de öğretim başladığında okulda bulaşıcı hastalık çıktı ve okul kapandı.⁵⁷⁹ Fakat Okul öğretmenlerin, idarecilerin ve öğrencilerin çalışmaları sonucu varlığını⁵⁸⁰ Fındıklı'da başka bir binada kiracı olarak⁵⁸¹ devam ettirmiştir. Ancak okulun bina değiştirmesi kütüphane, arşiv ve laboratuvarın zarar görmesine neden olmuştur. Prof. Forcheimer 1914'te Mühendis Mektebi'ne gelerek hocalık ve ders nazırlığı görevini yerine getirmiştir Mühendis Mekteb-i Âlisi'nden yıllara göre, 1910 yılında onbir kişi, 1911 senesinde yirmiüç kişi, 1913 senesinde ise oniki kişi mezun olmuştur. Yıllık ortalama yüzelli öğrencinin kayıt yaptırdığı düşünülürse mezun olanların sayısının düşük olduğu daha iyi görülmektedir. I. Dünya Savaşı sonunda zor günler geçiren Mühendis Mekteb-i Âlisi TBMM'nin 12 Temmuz 1944'te kabul ettiği kanunla İstanbul Teknik Üniversitesi olmuştur.⁵⁸²

Bu okullar modern tarzda eğitim verirken Batı tarzında adlandırılmışlardır. Hocalarının yüksek maaş alması ve öğrenci mevcutlarının az olması eğitim kalitesini olumlu yönde etkilemiştir.

⁵⁷⁶ Ak, ag.e.s.68, Ergün,a.g.e.s.286

⁵⁷⁷ Ak, ag.e.s.68, Ergün,a.g.e.s.286

⁵⁷⁸ Ak, ag.e.s.68, Ergün,a.g.e.s.286

⁵⁷⁹ Ergün, a.g.e.s.286

⁵⁸⁰ Ak, ag.e.s.68

⁵⁸¹ Ergün, a.g.e.s.286

⁵⁸² Ak, ag.e.s.69

2.2.2. Memurlukla İlgili Okullar

2.2.2.1. Kadastro Mektebi Âlisi

Osmanlı Devletinde 1911 yılında ülke sınırları içerisindeki taşınmaz malların tespit edilmesi, tespit edilen malların fen kurallarına göre haritalarının çizilmesi ve bu malların hukuki olarak sahiplerinin bulunması gündeme geldiğinde, bu işleri yapabilecek yetişmiş memur sıkıntısının olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı yıl içerisinde bu işleri yapabilecek kadastro memurlarının yetiştirilmesi amacıyla, Kadastro Memurları Mektebi açılmıştır. Defter-i Hakanî Nezaretine balı olarak açılan Kadastro Memurları Mektebinde tahsil süresi iki yıl olarak belirlenmiştir. Okula kayıt yaptırmak isteyenlerden lise mezunu olma şartı aranmıştır.⁵⁸³

Okulda iki şubede meslekî eğitim verilmekteydi: Riyaziye ve Hukuk. Okulun Riyaziye şubesinde öğretim süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Bu şubede şu dersler okutulmaktaydı: Mükemmel coğrafyayı Osmani, hesab-ı tefazulî ve tamamî, malumat-ı hendesesiye ve usul-ü masaha-i arazi ve topoğrafya, mükemmel usul-ü defteri, fenn-i mimari, fenn-i tersimat-ı riyaziye, kitabet-i resmiye ve hususiye. Okulun hukuk şubesinde öğretim süresi iki yıl olarak belirlenmiştir. Bu şubede şu dersler okutulmaktaydı: Mecelle-i ahkâm-ı adliye, usul-ü muhakeme, icra kânûnu, emval-i gayrimenkuleye müteallik bilcümle kavanin ve nizamat, ilm-i feraiz, ahkâm-ı evkâf, kitabet-i resmiye ve hususiye, mükemmel coğrafya-ı Osmanî, mükemmel usul-ü defteri, ilm-i iktisat.⁵⁸⁴

Okulun her şubesine yılda 100 öğrenci kayıt yaptırabilmekteydi. Okula öncelikle Defter-i Hakanî Nezareti'nde memur olarak çalışanlar kayıt yaptırabilmekteydi. Bu memurlar dışında dışarıdan kayıt yaptırmak isteyen kişiler ise sınava tabi tutulurdu. Kadastro Memurları Mektebini bitiren öğrenciler mezun oldukları şubelere göre devlet işlerinde maaş karşılığı görevlendirilmekteydiler. Buna göre: Riyaziye şubesinden mezun olan öğrenciler mezuniyet derecesine göre Defter-i Hakanî Nezareti müdürlüklerinde çalışmaya başlardı. Hukuk şubesinden mezun olan öğrenciler ise 800 ile 1200 kuruş maaş ile tahriri umumi muharrir ve mühendisliklerinde çalışmaya başlardı.⁵⁸⁵

⁵⁸³ Çınar, a.g.e.s.106,107

⁵⁸⁴ Çınar, a.g.e.s.107,Ergün,a.g.e.s.293

⁵⁸⁵ Çınar, a.g.e.s.107

Kadastro Memurları Mektebi'nin açılmasından kısa bir süre sonra, okulda yapılan eğitim ve öğretimin yetersizliğini düşünen Meclis-i Mebusan Bütçe Encümeni, okulun kapatılmasını bakanlığa önermiştir. Bütçe Encümeni okulun kapatılması için şu gerekçeleri ileri sürmekteydi: Bu okula beş veya yedi yıllık idadi mezunlarının yerine rüştiye ve ibtidaiye mezunları alınmaktaydı. İki yıllık eğitim veren bu okuldan mezun olanlar mühendislik yeterliliğine sahip olamamaktaydılar. Bütçe Encümeni, bu okulun ancak küçük memur yetiştirebilecek kapasiteye sahip olduğuna inanmaktaydı. Okulun kapatılması için yukarıdaki gerekçeleri sıralayan Encümen'e göre bu okul kapatılmalıydı ve Riyaziye şubesindeki öğrenciler Mühendis Mektebine, Hukuk şubesindekiler ise Hukuk Mektebine yönlendirilmeliydi, Bakanlık bu önerileri kabul etmemiş, okulun eğitim ve öğretime devam etmesini için çalışmalar yapmaya devam etmiştir. Bakanlık 1911 Ağustosunda Şurayı Devlet'e bir tasarı sunmuştur. Bu tasarıya göre taşrada görevli memurlar arasından yaşları uygun 20 kişi, her yıl İstanbul'da ki bu okula getirilmeli ve 350 kuruş maaşla eğitilmeliydi.⁵⁸⁶

Şurayı Devlet'in 12 Ocak 1912 yılında aldığı bir karar bu okulun değerini artırmıştır. Bu karara göre okul yüksekokul kimliğini kazanarak "Kadastro Mekteb-i Âlisi" adını almıştır. Okulun, yüksekokul olarak eğitime devam etmesi üç gerekçeye dayandırılmıştır. Birinci gerekçe, bu yıllarda Âlî mektep öğrencilerinin askerlik yapmaması, bu okula ilgiyi artıracaktır. İkinci gerekçe okulda verilen derslerin Dârülfünûn Hukuk ve Riyaziye şubelerinde okutulan derslerle aynı olması okulun eğitim seviyesini yükseltmekteydi. Son olarak, okula bundan sonra yedi yıllık idadi mezunlarının alınacak olması okulun yüksekokul olmasını gerektirmekteydi.⁵⁸⁷

Okulun Riyaziye şubesinin adı 1912 yılında "Fen şubesi" olarak değiştirilmiştir. Hukuk ve Fen şubelerine her yıl 50 öğrenci alınmasına karar verilmiştir. Okula 1913 ve 1914 yıllarında kayıt yaptırmak isteyen öğrencilere, yüksekokul çıkışlı olunması ve sınav şartı getirildiği görülmekteydi. Bu getirilen şartlar ile okuldaki eğitim kalitesinin yükseldiği ve seçkin öğrencilerin tercih edildiği ortaya çıkmaktadır. Kadastro Mekteb-i Âlisinden 1912, 1913 ve 1914 yıllarından farklı sayıda öğrenci mezun olmuştur. Buna göre Hukuk şubesinden 1912'de 17,

⁵⁸⁶ Çınar, a.g.e.s.107,108, Ergün,a.g.e.s.293

⁵⁸⁷ Çınar,a.g.e.s.108, Ergün,a.g.e.s.294

1913'te 25, 1914'te 38 olmak üzere toplam 80 öğrenci mezun olmuştur. Riyaziye şubesinden ise 1912'de 17, 1913'te 29, 1914'te 27 olmak üzere 73 öğrenci mezun olmuştur. Her iki şubeden bahsi geçen yıllarda toplam 153 öğrenci mezun olarak meslek hayatına atılmıştır. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine bu okulun öğrencileri askere alınmıştır. Ayrıca lise mezunlarının ihtiyat Zabıt Mekteplerine alınması okulun kapatılmasını zorunlu kılmıştır.⁵⁸⁸

2.2.3.Ormanla İlgili Okullar

2.2.3.1. Orman Mektebi Âlisi

Malumdur ki manevi servetimizin en mühimini ormanlarımız teşkil eder. Hâlbuki bu hazain-i tabiat layığıyla hüsn-ı muhafaza edilmemekten ve fen dairesinde, katiyyata riayet olunamamaktan dolayı devlet zayıat-ı külliyye uğramaktadır. İşte bu zayıatın vukuunu men etmek ve ormanların hüsn-ı muhafaza ve teksirini temin eylemek üzere nezaret-i orman memurları yetiştirecek mektebin ihdasına karar vermiştir.⁵⁸⁹

Mektep leyli olacaktı. İlk yıl meccanen ve müsabaka ile yirmi talebe kayıt ve kabul edilecekti. Talebenin mektebi-i idadi veya ona muadil bir mektebi-i ali şahadetnamesini haiz bulunmaları şarttı. Müddet-i tahsiliye iki seneden ibaret olacak ve tedrisat-ı sarf-ı ormancılığa müteallik bulunacaklardı.⁵⁹⁰

Bu mektepten şahadetname neşet edenler evvela üç sene ellişer, üç sene sekizer, üç sene de biner kuruş maaşla orman memuriyetlerinde istihdam edecekler ve gösterecekleri liyakat ve hüsn-ı hizmete göre sınıflara terfi olunacaklardı. Şu kadar ki mektebi-i leyli ve meccani olduğu cihetle mektepten neşet eden efendiler maaşlı olarak dokuz sene hizmet-i devlete bulunmağa mecburlardı. Şayet içlerinden birisi hizmet-i mecburiyetini ifadan istinkâf ederse müddet-i tahsiliyede kendisine sarf edilen elli lirayı tediye mecburdu. Bunun içinde mektebe dâhil olurken kefil göstereceklerdi. Hizmet-i mecburiyeyi ifa etmek istemeyip de yalnız arzularına göre memuriyet arzusunda bulunanlardan mektebe beş talebe alınacak ve bunlar ücret-i

⁵⁸⁸ Çınar,a.g.e.s.108-109

⁵⁸⁹ “Orman Mektebi”,*Sabah*, 1Kasım 1909

⁵⁹⁰ “Orman Mektebi”,aynı yer

tedrisiyeyi vereceklerdi.⁵⁹¹

Orman Nezareti, Harbiye Nezareti ile muhabere ederek Kâğıthane'de Bahçeköy'de tahliye edilen Süvari Kışlasını Leyli Orman Mektebi ittihaz olunmak üzere iştirâ etmiştir. Ancak mezkûr kışlanın tamirat ve ıslahatı ikmal edilinceye kadar Nezaret, Şehzadebaşı civarında bir daire temin etmiştir.⁵⁹²

Okulda eğitime 9 Kasım 1909 da başlanmıştır, ilk müdürü de Kornik Efendi'dir.⁵⁹³ Okulun tercih edilmesini sağlamak için, Ziraat Okulu mezunlarına ek puan verilmiştir.⁵⁹⁴

Okulda Dersler Eylül başı ile Mayıs sonunda işlenecekti ve Haziran başlangıcında genel sınav yapılacaktı. Genel sınavdan ayrı olarak Kasım ve Şubat aylarında iki özel sınav yapılacaktı. Ara sınavlardan geçer not alamayan ve genel sınavda başarısız olan öğrencilerin kayıtları silinecekti. İkinci sene sonunda öğrenciler Orman Maadin ve Ziraat Nezareti'nin göndereceği heyet karşısında teorik ve uygulamalı derslerde başarılı olması durumunda icazetname alabilecekti. Ancak mezuniyet sınavında düşük puan alanlara ikinci derece itibariyle icazetname verilirken, normal ve yüksek puan alanlara birinci derece icazetname verilecekti. İkinci derece icazetname alanların terfileri girecekleri sınavlara bağlı olacaktı. Okula ücretsiz alınmış olan öğrenciler mezun olduktan sonra dokuz sene fen memurluklarında Nezaret tarafından görevlendirilecekti. Ücretli eğitim alanlarda zorunlu çalışma yükümlülüğü yoktu. Okulun heyeti, bir müdür, bir müdür yardımcısı, bir hesap ve tahrir memuru ile bir dâhiliye zabıtinden oluşuyordu.⁵⁹⁵

Okulun, iki yıl içinde uygulayacağı ders programı ise şu şekilde idi : “Orman fenni, ormanların terbiye ve imarı - sylviculture, ormancılığa ait iktisat, economie forestiere, ormanların işletilmesi, technologie forestiere, ulum-u tabiiye tatbikatı, ilm-i nebatat, fenn-i hayat-ı nebat, physiologie, ulum-u hayvanat, av hayvanları,

⁵⁹¹ “ *Orman Mektebi*”, aynı yer

⁵⁹² “ *Orman Mektebi*”, aynı yer

⁵⁹³ Ergün, a.g.e.s.295

⁵⁹⁴ Ak, a.g.e.s.70

⁵⁹⁵ Ak, a.g.e.s.70

hevâmm ve hasarat-ı muzıra, ilmi'l arz ve maadin, suhur, türap, ulum-u riyaziye tatbikatı, topoğrafya, inşaat, miyah, ulum-u hukuk.⁵⁹⁶

1912 yılına gelindiğinde okula öğrenci alımında Orman Mektebi Nizamnamesi gözardı edilmeye başlanmıştır. Okula giriş için hiçbir şart ileri sürülmemiş sadece başvuru yapanların dosyaları özel bir komisyon tarafından incelemeye alınmıştır.⁵⁹⁷

Orman Mektebi'nin eğitim süresi 1917 yılında Almanya'daki ormancılık okulları örnek alınarak üç yıla çıkarılmıştır.⁵⁹⁸ Bu doğrultuda Almanya'ya öğrenciler gönderilerek öğrenci masrafları bakanlıkça karşılanmıştır.⁵⁹⁹ Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulmasıyla okulun ilk sınıfları eğitimi bu enstitüde almış son sınıflar ise İstanbul'da devam etmiştir. Orman Mektebi bu şekilde işleyişini 1933 yılına kadar sürdürmüştür.⁶⁰⁰

2.2.4.Sanatla İlgili Okullar

2.2.4.1. Kız Darülfünunu (İnas Darülfünunu)

İnas Darülfünun 1915'te ⁶⁰¹ Cağaloğlu'nda eski Hukuk Mektebi binasında açılmıştır. İlk yılda Riyaziyat şubesinde 6, edebiyatta 7, tabiiyatta 12 öğrenci vardı.⁶⁰² İlk öğrencileri kız idadileri mezunları ile İstanbul Darülmuallimatı mezunları idi.⁶⁰³

İnas Darülfünununda ilk 1917 de 18 hanım şahadetname almışlardır. Bunlardan yedisi edebiyat, üçü riyaziye, sekizi tabiiyat şubelerinde neşet etmiştir.⁶⁰⁴ Mezuniyet derecelerine göre Lamia, Aliye, Adalet, Meliha, Seniha, Şamimend, Hanımlar İstanbul İnas Sultanileri muallimliklerine, diğerleri de taşra Darülmuallimatları müdire ve muallimliklerine tayin edilmişlerdir.⁶⁰⁵

Bu okullardan mezun olan her öğrencinin görev alması bu okullara ilgiyi

⁵⁹⁶ Ergün, a.g.e.s.295

⁵⁹⁷ Ak, a.g.e.s.71, Ergün,a.g.e.s.295

⁵⁹⁸ Ak, a.g.e.s.72

⁵⁹⁹ BOA, Fon Kodu: BEO, Dosya No: 4608, Gömlek No: 345565, Tarih: 1338R07

⁶⁰⁰ Ak, aynı yer

⁶⁰¹ Akyüz,a.g.e.,s.302

⁶⁰² İlkin, Tekeli, a.g.e.s.98

⁶⁰³ Akyüz,a.g.e.,s.302

⁶⁰⁴ **Muallim Dergisi**, 15 Teşrinievvel Sayı 15,s.552

⁶⁰⁵ Akyüz,a.g.e.,s.302

arttırmıştır.

Kız darülfünunu, darulmuallimat-ı aliye merbut ise de ayrıca bir müdür tarafından idare olunmaktaydı. darulmuallimattan ayrı bir bina da Cağaloğlu'ndaydı. Üç şubeye ayrılmış olup müddeti tahsiliyesi üçer sene idi. Edebiyat şubesi 1. sınıfında: edebiyat-ı Türkçe, kitabet-i resmiye ve hususiye, tarihi osmani, tarih, umumi, coğrafya ve etnoğrafya, felsefe, ilmi terbiye. 2. sınıfında; yukarda saydığımız derslerden maada tarih-i edebiyat, tarih-i sanayi, ulumu ictimaiye, ilmi iktisat gösterilmekteydi. Son 3. sınıfında ise ilmi terbiye yerine kavanini cariyeye gösteriliyordu. Diğer derslerin hepsi vardı. Riyaziyat şubesi birinci sınıfında: İlmi terbiye, müsellesat, müsellesatı müsteviye, hesabı ali, cebri adi, fizik hendeseyi adiyeye. İkinci sınıfında felsefe ilmi terbiye, müsellesat, müsellsatı müsteviye fizik, cebri ala, heyatı riyaziye, hendeseyi tahyiliye. Üçüncü sınıfında hesabı ali, cebir, hendeseyi tahyiliye, felsefe, heyat-ı riyaziye, mebadiyi tahlili riyazi, fizik, mihanik, kavanini cariyeye okunmaktaydı. Tabiat şubesine gelince birinci sınıfında tatbikatı kimyevi, ilmi nebatat, kimyayı medeni, fizik, hıfzıssıhha, tabakatularz, felsefe, ilmi hayvanat, ilmi terbiye, müsellesat, kimyayı tahlili. İkinci sınıfında fizik, ilmi nebatat, ilmi teşrih, tabakatul arz, felsefe, hıfzıssıhha, kimyayı tahlili, kimyayı uzvi, müsellesat, ilmi hayvanat, ilmi terbiye, tatbikatı kimyevi. Üçüncü sınıfında ise kimyayı uzvi, ilmi teşrih, kimyayı sanayi, tatbikatı kimyevi, felsefe, hıfzıssıhha, tabakatularz, fizik, ilmi hayvanat, heyeti tabiiye, ilmi nebatat, kavanini cariyeye tedris edilmekteydi.⁶⁰⁶ Okul 1920'de kaldırılıp Darülfünuna bağlandı.⁶⁰⁷ Bir süre sonra kız öğrenciler kendi derslerini boykot edip erkek dersanalarına devam ederek 1921'de İnas Darülfünuna son vermişlerdir.⁶⁰⁸

2.2.4.2. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi

3 Mart 1888'de kurulan Sanayi Nefise Mektebi ikinci meşrutiyet döneminde normal seyretmiş 1911'de tezhip sınıfı açılmış 1914'te de İnas Sanayi-i Nefise Mektebi adı altında dersler verilmeye başlanmıştır.⁶⁰⁹ Sanayi Nefise Mektebi Alisi

⁶⁰⁶ “Mekteplerimiz, Kız Darülfünunu Dersleri”, **Muallim Dergisi**, Mart 1334 Sayı 20,s.726–727

⁶⁰⁷ Akyüz,a.g.e.,s.302

⁶⁰⁸ İlkin, Tekeli, a.g.e.s.98

⁶⁰⁹ Ergün, a.g.e.s.292

mimari, resim, heykeltıraş, resmi darümuallimin ve sanayi tezyiniye şubelerini havi bir mektebi alidir.⁶¹⁰

Resmi darümuallimin, sanayi tezyiniye, mimari şubelerinin tahsiliyesi dört senedir ancak resim, heykeltıraş şubelerinde tahsil sene ile ifade edilmemiştir.⁶¹¹

Sanayi Nefise Mektebine kayıt olunacak talebenin yaşı on beşten az, 25'ten fazla olmaması mimariye şubesine dâhil olacakların lise mezunu olmaları ve diğer şubelere girmeye talip olanların evvela lise devreyi evveliyelerini itmam etmiş bulunmaları, saniyen şubelerinin duhul imtihanında muvaffak olmaları iktiza ederdi. Meclisi Muallimin kararıyla liselerin ilk dört senesinden mezun olanlar hesap, cebir, müsellesat, logaritma, mekanik, hikmeti kimya ve resim derslerinden imtihan edilmek üzere mimariye şubesine kabul edilebilirdi.⁶¹²

Sanayi Nefise Mektebinin Mevcut Durumu: Ali Mekteplerden (Yüksek okul) olan Sanayii Nefise Mektebi dört şubeye ayrılmış olup, söz konusu şubelere hazırlık olmak üzere bir iptidai sınıfı bulunmaktaydı. Mektebe yazılanmak isteyen öğrencinin önce bu sınıfa girmesi şarttı. Tahsil süresi bir sene olan bu sınıfta karakalem resim; eşkâli hendesiye (geometri şekilleri) üzerine talim ve bu meyanda gölgeye ait nazariyatı fenniye izah edilirdi. Basit ve girift muhtelif üsluplar ile yaprak, çiçek ve meyve gibi alçı modelleriyle resim takliti yaptırılırdı. Hendesei hattıye ve cebir okunur. İşte, önce bu sınıfta hazırlanan öğrenci imtihansız diğer istediği şubeye geçebilirdi.⁶¹³

Sanayi Nefise Mektebinin şubeleri ve özellikleri şöyle idi:⁶¹⁴

Resim ve Yağlı Boya Şubesi: Bu şubenin tahsil müddeti beş seneden ibaret olup evvela kabartma alçı modellerinden ve bilahare mücessem heykellerden ve zihayat vücade beşerden (insan vücudu) karakalem ve yağlı boya resimler yapılırdı. Bu sınıfta sanayi-i nefise tarihi, cebir ve hendese devam olduğu gibi modeller üzerinde gösterilmek şartıyla ressamlığı ilgilendirdiği kadarıyla teşrib (anatomi) dahi okunurdu.

⁶¹⁰ **Sanayi Nefise Mektebi Alisi Talimnamesi**, Maarif Vekâleti, Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1340, s.1

⁶¹¹ **Sanayi Nefise Mektebi Âlisi Talimnamesi**, aynı yer.

⁶¹² **Sanayi Nefise Mektebi Alisi Talimnamesi**, a.g.e.s.2

⁶¹³ Dilâver, Hüseyin, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Yayınlanan Bir İstatistik Mecmuasına Göre Osmanlı Maarifi”, *Türkler*, C.XV, (2002) s.79

⁶¹⁴ Dilâver, aynı yer

Heykeltıraş Şubesi: Tahsil müddeti dört sene olan bu şubede alçıdan mamul insan vücudu akşamı üzerinde çamurdan kopyalar, alçı kalıpları ve çamurdan cisimler ve kabartmalar yapıp teşrihi menazır hendese ve sanayii nefise tarihi görülürdü.

Halk (Oymacılık) Şubesi: Bu şubenin tahsil müddeti dört sene olup, yalnız şimşir üzerine hakkaklık öğretilir. Bununla beraber teşrib ve sanayi nefise tarihi, menazır ve hendese dersleri dahi görülürdü.

Fenni Mimarı Şubesi: Bu şube programında dört sene ise de, sonra beş seneye çıkarılmıştır. Cebir, hendese, müsellesat (trigonometri) ve hendese-i resmiye, gölge ve kat'ı eşcar (ağaç kesme bilgisi), ahşap ve menazır ve sanayi nefise tarihi ve nazariyatı mimariye ve malzeme-i inşaiye ve topoğraya ve usulü keşf ve ebniye (bina) kanunu dersleri bu şubenin nazari dersleri olup, resmi taklidi, resmi mücessem (cisim), resmi mimari ve mimari projeleri ameli dersleri idi. mimari şubesinde eski mimari üslubundan başlanarak Osmanlı mimari usulü dahi gösterilmektedir.

Sanayi Nefise Mektebinde sınıf geçme şu şekilde idi:

Bütün öğrenci, her sene gerek nazari ve gerek ameli derslerden sözlü ve yazılı imtihanla sınıf geçerek son sene imtihanlarında birde müsabaka açılırdı. Yani şubenin talebesine tezgâhlarda hocaların vereceği proje ve yahut model üzerine muayyen bir zaman içinde işler yaptırılırdı. Bunların sonunda bu işler, mektebin bir salonunda, şubede ve sınıflarda ayrılarak umuma teşhir edilirdi. Bu esnada öğretmenler ile diğer ihtisas erbabından bazı kişilerden oluşan bir mümeyyiz heyeti vasıtasıyla resimler teker teker tetkik edilerek birinci, ikinci üçüncü tabirleriyle numaraları konur ve bir miktarına da zikri cemil derecesi verilip şهادetnamelerinde bu dereceler, işaret ve rakamlarla belirtilirdi. Yine bu Mümeyyiz Heyeti talebeden hangilerinin bir sene daha mektebe devam edeceklerini tayin ederdi. Serginin sonunda resimler sahiplerine iade olunur. Ressamlık sınıfından birinci çıkanın eserinin idarece satın alınması adet olmuştu.⁶¹⁵

Kızlar için güzel sanatlar eğitimi, bu okul vasıtasıyla kızların yükseköğrenime devam etmeleri amaçlanmıştır. Okulun sadece kızlara yönelik olması ise öğrenci sayısını arttırmak için düşünülmüştür. Okula ilk yıl, kırk öğrenci kayıt yaptırmıştır. İlk kayıt yaptıranlar ise Müzdan Hanım, Maide Esat Hanım ile Belkıs Hanım'dı. Okulun ilk müdürlüğüne Salih Zeki Bey getirilmişti. Salih Zeki

⁶¹⁵ Dilâver, aynı yer

Bey'den sonra Mihri Hanım öğretmenlik ile birlikte müdirelik görevini de yerine getirmiştir. Okulun öğretmenleri şunlardı; Ressam Mihri Hanım, perspektif dersini veren Ahmet Ziya (Akbulut), anatomi dersine giren Nurettin Ali (Berkol), atölye dersi öğretmeni Ali Sami (Bayar), sanat tarihi ve estetik dersinin öğretmeni önce Vahit Bey iken sonra Ahmet Haşim Bey olmuştur Ayrıca isteyenlerin katılabileceği Heykel Atölyesi'nin öğretmeni İhsan Bey'di.⁶¹⁶

Sanayi-i Nefise Mektebi, İkinci Meşrutiyet yıllarının Askere Alma Kanunu dolayısıyla yüksekokullarından sayılmıştır. Güzel sanatlar alanında ülkenin tek eğitim kurumu olan bu okulda 1911 yılında üç resim, bir heykeltıraşlık, iki fenn-i mimari ve bir de hakk olmak üzere 7 öğretmen vardı. Öğretmen sayısı 1914'de 29'a çıkartılmıştır. Okulun 1913 ve 1914'deki öğrenci durumları ise şöyle idi. Okul,1909 yılında 10 mimar, 5 ressam; 1911 yılında 7 mimar, 2 ressam, 1 heykeltıraş ve bir hakk; 1912 yılında da 19 mimar mezun etmişti. Sanayi-i Nefise Mektebinin çalışmaları, Birinci Dünya Savaşı sırasında da devam etmiştir.⁶¹⁷

Tablo 32: Sanayi-i Nefise Mektebi 1913 ve1914 öğrencileri ⁶¹⁸

Şube	1912-13	1913-14
Resim	17	25
Mimari	44	71
Hakk	4	6
Heykeltıraşlık	5	6
Toplam	70	108

Okulda öğleye kadar atölye çalışmaları yapılırken, genelde öğleden sonra Darülfünun dersliklerinde kuramsal dersler işleniyordu. Havaların güzel olduğu yaz aylarında öğrenciler hocaları ile açık hava çalışmaları yapıyorlardı. Öğrencilerin yaptığı resimler Galatasaray Sergileri'nde halka gösteriliyordu. Okul müdiresi Mihri Hanım, 1919 yılında İtalya'ya gidince Ömer Adil Bey okul müdürü olmuştur. Mihri Hanım'ın girdiği ders olan Usul-i tersim dersine ise Feyhaman Bey girmeye başlamıştır. Bu arada Bayezit'teki Zeynep Hanım Konağı'ndan Gedikpasa'ya taşınan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi 1926 yılında erkeklerin olduğu Sanayi-i Nefise Mektebi ile birleştirildiği tahmin edilmektedir. Hizmet verdiği süre içinde İnas

⁶¹⁶ Ak, a.g.e.s.94,95

⁶¹⁷ Ergün, a.g.e.s.292

⁶¹⁸ Ergün, a.g.e.s.293

Sanayi-i Nefise Mektebi'nden Güzin Duran, Nazlı Ecevit, Nermin Faruki ve Sabiha Rüştü Bozcan gibi sanatçılar yetişmiştir.⁶¹⁹

Bu okulla ilgili genel değerlendirmemizde şunları ifade edebiliriz: Okul, dönemin şartlarına göre eğitim öğretim faaliyetleri açısından oldukça başarılı çalışmalar yapmıştır.

2.2.5.Ulaşım ve Haberleşme ile İlgili Okullar

2.2.5.1. Tevsi-i Ticareti Bahriye Milli Kapitan ve Çarkçı Mektebi Alisi

Osmanlı Devleti'nde kaptan yetiştirmek için ilkokul 1870 yılında açılmıştı. Daha sonra 1884'te Bahriye Mektebi içinde bir kaptan mektebi açılmış ancak bu 1907 yılında kapatılmıştı.⁶²⁰

Ergin okulun bu kapanması sürecinden sonra 1909'da Hamit Naci tarafından Azapkapı'da eski binada tekrar açıldığını ve bir müddet Galata'da Yüksekaldırma taşınıp tekrar 1910 da Azapkapı'ya geldiğini belirtir.⁶²¹ Ergün ise, okulun tekrar 7 Şubat 1910'da açıldığını belirtmiş ve Ergin'in okulun tekrar 1909 da açıldığını dair açıklamalarına yer vermiştir.⁶²²

7 Şubat 1910 yılında "Tevsi-i Ticaret-i Bahriye-i Osmaniye Cemiyeti" Milli Kapudan ve Çarkçı Mektebi'ni açmıştır. Okulun açılış amacı kaptan ve çarkçı yetiştirmektir.⁶²³ Okulun açılış nutkunu, Daireyi Harbiye Erkânı Harp Reis Tesisi Kaymakam Sıtkı Bey yapmıştır.⁶²⁴

Eğitim süresi dört yıl olan Milli Kapudan ve Çarkçı Mektebi'nden 1913 yılında yetmiş yedi, 1914 yılında yetmiş öğrenci eğitim görüyordu. Okul 1914 yılında on dokuz kaptan, on sekiz çarkçı toplam otuz yedi öğrenci mezun etmiştir.⁶²⁵

Okula Osmanlı Devleti vatandaşı olan on beş ile otuz yaş arasındaki Ticaret-i Bahriye Mekteplerinden mezun öğrenci seviyesinde bilgisi olduğunu imtihanla ispat edenler kaydediliyordu. Okuldan başarı ile mezun olanlar Osmanlı gemilerinde dört sene süre ile mülazım kaptan ve çarkçı olarak görev alma hakkına sahiptiler. Okulun bitirme sınavı Bahriye Nezareti'nce görevlendirilecek bir heyetin huzurunda icra

⁶¹⁹ Ak, a.g.e.s.95

⁶²⁰ Ergün, a.g.e.s.290

⁶²¹ Ergin, a.g.e.s.265,266

⁶²² Ergün, a.g.e.s.290

⁶²³ Ak, a.g.e.s.97

⁶²⁴ "Ticaret -Bahriye Kapitan ve Çırakçı Mektebi", **Yeni Tanin**, 26 Kânunusani 1325

⁶²⁵ Ak, a.g.e.s.97, Ergün,a.g.e.s.290

ediliyordu. Okulda gösterilecek dersler ise Bahriye Nezareti tarafından hazırlanmıştır.⁶²⁶ Okul nihayet 1927’de bugün bulunduğu Ortaköy’deki Fer’iyye sarayı binasına yerleşmiştir. Okul, Yüksek Deniz Mektebi adını almıştır.⁶²⁷

2.2.5.2. Posta ve Telgraf Mektebi Alisi

Türkiye’de Posta ve Telgraf Memurları yetiştirmek amacıyla ilkokul 1867’de açılmıştı (Telgraf Mektebi). Öğretim süresi üç yıl olarak belirlenen bu okulun öğrencileri 93 Savaşın’da cepheye gittiklerinden, okul kapandı. Savaşın sonra yeni bir okul açılmayıp, 1881 yılında Darüşşafaka son sınıfa elektrik ve telgraf dersleri konarak memur ve teknisyen ihtiyacı buradan karşılandı. Bu arada Paris Yüksek Telgraf Okulu’na da her yıl ikişer öğrenci yollanmaya başlandı. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra Darüşşafaka mezunlarının her türlü itirazlarına rağmen Posta ve Telgraf Nezareti, “Posta ve Telgraf Mektebi Alisi” adlı bir okul 1909’da açıldı.⁶²⁸ Posta ve Telgraf Mektebi, bir müdür, kâtip ve muallimin heyetinden oluşmakta olup, bu mektep, memurların mesleklerine ait malumatlarının genişletilmesine hizmet etmek, zâbitan ve erkân-ı idarenin yetişmesini sağlamak amacıyla kurulmuştu.⁶²⁹

Okul iki kısım üzerine düzenlenmiştir. Birinci kısım Tedrisat-ı Âliye’yi, ikinci kısım da Tedrisatı Adıye’yi içermektedir. Birinci kısım zâbitan ve erkân-ı idareye mahsus olup, ikinci kısım da memurların malumatlarını genişletmelerine hizmet etmektedir. Yaşları birinci kısım için yirmiden, ikinci kısım için on sekizden aşağı ve otuzdan yukarı olanlar okula kabul olunmamaktadır.⁶³⁰ Okula genel olarak öğrenci kabul şartları şöyledir: Osmanlı olmak⁶³¹ 17 yaşından gün alması ve 25 yaşından fazla olmaması, (yaş aralığı 17–30 olarak değişebilmektedir.) Sağlık raporu, idadi mezuniyet belgesi, aşı belgesi⁶³² Tedrisat-ı Âliye kısmına talebe, müsabakayla kabul olunmaktaydı. Müsabaka her sene Nisan ayının başında açılıyordu. Talebenin sayısı on kişiyi aşmayacaktı.

⁶²⁶ Ak, ag.e.s.97

⁶²⁷ Ergin,a.g.e.,s.666

⁶²⁸ Ergün,a.g.e.,s.287,288

⁶²⁹ Ata, a.g.m.s.295

⁶³⁰ Ata, aynı yer

⁶³¹ **Sabah**, 5 Kânunuevvel 1328

⁶³² “*Posta ve Telgraf*”, **Sabah**,11 Teşrinievvel 1329

Müsabaka imtihanları yazılı ve sözlü yapılacaktı.⁶³³ Okula alınacak talebe, hesap, cebri adi, hendese, meslesatı müstevi hikmeti tabiye, kimyanın kavvanini umumiyesi, coğrafya, kıtaatı hamseyi muhtasara, Avrupa ve memaliki Osmaniye mufassalın, kitabet, Fransızca, küçük bir mevzu üzerine kitabet ve tercüme sınavından başarılı olması gerekirdi.⁶³⁴

PTM Nizâm-nâmesi'ne göre yazılı imtihanlar merkez idarenin tayin edeceği şehirlerde aynı gün aynı saatte icra olunurdu. Yazılı imtihanları geçen taşradaki adaylar sözlü için İstanbul'a gelmekteydi. Müsabaka encümeni; okul müdürü, elektrik ve ulum-u riyaziye, coğrafya öğretmenleri, kimya öğretmeni, okulun dışında idarece seçilmiş iki kişiden oluşmaktaydı. Tedrisat-ı Aliye'deki öğretim iki dönem olarak düşünülmüştü. Birinci dönem Ekim ayında başlayıp, Nisan nihayetinde tamamlanmaktaydı. İmtihanlar Temmuz'un birinde başlar, ay içinde tamamlanırdı.⁶³⁵

Telgraf İdaresine şakirt kayıt olanlar, bu Tedrisat-ı Adiy'e'den olgunluk şahadetnamesi almadıkça memurin sınıfına dâhil olamayacaklardı. Bu kişiler Türkçe, imla, hüsn-ü hat, kitabet, hesap, coğrafya-yı Osmani ve muhtasar coğrafya-yı umumi derslerinden imtihan ediliyordu. Yazılı ve sözlü sınavlar 10 üzerinden değerlendirilirdi. Yazılı sınavdan en az 7 alamayanlar sözlü imtihanlara kabul edilemezlerdi. Sözlüden de en az 5 alamayanlar okula kabul edilemezlerdi. Müsabaka heyeti, Tedrisat-i Aliye Encümen-i Müsabakası gibi hareket ederdi. Adayların derslerden çıkar çıkmaz vazifeleri başında ispat-ı vücut etmeleri gerekiyordu. Taşradan gelenler de Aklâm ya da Posta Telgrafhanelerinde çalışacaklardı.⁶³⁶

Derslerin toplamında 180 ve üzeri alanlar aliyyülâlâ, 150 ve 180 arası alanlar âlâ, 150'den az alanlar karib-i âlâ şahadetname alırlardı. Aliyyülâlâ alanlar iki sene, âlâ alanlar bir buçuk sene, karib-i âlâ alanlar 1 sene kıdem alırlardı. Mazeretsiz otuz gün okula gelmeyenler ve kötü ahlak sahibi olanlar okuldan ihraç

⁶³³ Ata, a.g.m.s.297

⁶³⁴ “*Posta ve Telgraf*”, **Sabah**, 11 Teşrinievvel 1329

⁶³⁵ Ata, a.g.m.s.297

⁶³⁶ Ata, a.g.m.s.299

edilirdi.⁶³⁷ 1909'da okulun mevcut öğrenci sayısı 10 idi. Okulun Tedrisat-i Âliye (Yüksek) kısmına da telgraf memurlarından üç kişi alınmış, bunlardan biri okulu terk etmişti. Tedrisat-ı Âdiye (Orta) kısmına rüştiye mezunlarından alınan 10 kişiden ikisi okulu terk etmişti.⁶³⁸ 1910'da okulun Tedrisat-i Âliye kısmı için 200 kuruş maaşla Darülfünun Riyaziyat şubesinden öğrenci istenmiş. Riyaziyat öğrencileri bu paranın 600 kuruşa çıkarılmasını istemişti. Darüşşafakadaı 200 kuruş maaşla 3 kişi bulunmuş, bunlardan birisi Avrupa'ya gittiğinden okulun Tedrisat-i Âliye (yüksek) kısmı açılmamıştır. 1910'da okulun Tedrisat-ı Âdiye (orta) kısmına 24 memur alınmış, bunların ancak 11'i sınava girmiş ve 8'i diploma almıştır.⁶³⁹ 1911'de okulun Tedrisat-ı Âdiye kısmına alınan öğrenci sayısı 58'dir. PTM Nizâm- nâmesi'nde bu kısmın öğrenci sayısının 40 olduğu belirtilmektedir. 8 Temmuz 1911 tarihli bir belgeden anlaşıldığı üzere PTM Nizâm-nâmesi'nden dolayı bu okulun statüsünün ne olduğu önemli bir sorun olmuştur. Yani okul bir Mekteb-i Âliye midir; yoksa Tatbikat Mektebi midir? Nezaret Vekili, öğrencilerin tahsilinin hâlel olmasını engellemeyi, okula rağbeti artırmayı ve öğrencilerin askerlik hizmetinden muaf olmasını istiyordu. Meclis-i Maarif ise okulun, Tedrisat-i Âliye kısmına mahsus imtihanların 7 senelik idadi programına mutabık derecede tanzim edilmesi ya da okula idadi şهادetnameli olanların kabul edilmesi şartının esas alınması durumunda Mekâtib-i Âliye'den sayılabileceğini ileri sürmüştü.⁶⁴⁰

1911 ve sonrası yıllarda Nezaret, dönemin gazetelerine okulun öğrenci aradığı ile ilgili ilanlar vermiştir. Bu ilanlarda okulun Tedrisat-ı Âliye (Yüksek) kısmına öğrenci alınacağı, 2 yıllık bir eğitimden sonra mezunların 600 kuruş maaşla memur olacakları ve mezunlardan bazılarının Avrupa'ya gönderileceği beyan ediliyordu.⁶⁴¹

Mütareke Döneminde, 20 Nisan 1919'da okulun müdürlüğüne Nesimi Bey atanmıştır. Mehmet Emin'e göre okul, 2 Ekim 1922'de kapatılmıştır. 1911'den 1922'ye kadar okulun fen kısmından (Tedrisat-ı Âliye) 27 kişi, idari kısmından (Tedrisat-ı Âdiye) ise 77 kişi mezun olmuştur Fen kısmından (Tedrisat-ı Âliye)

⁶³⁷ Ata, aynı yer

⁶³⁸ Ata, a.g.m.s.300

⁶³⁹ Ata, aynı yer

⁶⁴⁰ Ata, aynı yer

⁶⁴¹ Ata, aynı yer, “*Posta ve Telgraf Mektebi*”, **Sabah**, 16 Eylül 1327

mezun olanların 4'ü bahriye subayıdır. Bunlardan biri de Salih Murat Uzdilek'tir. Son mezunlarından biri de Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'dur. Ziyaeddin Fahri Bey, muhtemelen bu okula 1918'de kayıt yaptırmıştır. Fındıkoğlu, 1924'e kadar geceleri Galatasaray Postahanesinde çalışmış, gündüzleri İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğrenimine devam etmiştir. TBMM, bu okulu 1 Aralık 1923'te İstanbul'da yeni postanenin üst katındaki eski yerinde tekrar açmıştır. 1923'ten 1929'a kadar okulun fen kısmından 16, idari kısmından 55 kişi mezun olmuştur. 1926'da PTT Genel Müdürlüğü merkez teşkilatında Posta ve Telgraf İhtisas Mektebi bulunuyordu. 22.02.1928'de Telgraf Mektebi öğretmen, mülazım (kursiyer) ve talebeleri için düzenlenen kadrolar yürürlüğe kondu. 1930'da okulun yalnız orta kısmı (Tedrisat-ı Adıye) kalmış, buradan makinist çıkmıştır. 1931 'de tasarruf amaçlı olarak okul kapatılmıştır⁶⁴²

Okulun kapatılma nedeni, diğer okulların kapatılma nedenlerinden farklı olarak dikkat çekmektedir.

2.2.6. Ziraatla İlgili Okullar

2.2.6.1. Bölge Yüksek Ziraat Okulları

2.2.6.1.1. Mıntıka Ziraat Mekatib-i Aliyesi

Ziraat Mektep-i Âliyesi büyük çiftlikleri idare edebilecek ziraat bilgisine sahip kişiler, memurlar ve ziraat okullarına öğretmen yetiştirmek için kurulmuştur. Okulda ayrıntılı teorik bilgiler verilmekle birlikte ziraatla ilgili uygulamalara da önem veriliyordu. Osmanlı sınırları içerisindeki her ziraat bölgesinde açılması düşünülen bu okullardan 1912 yılında biri Selanik'te biri de Halkalı'da olmak üzere iki taneydi.⁶⁴³

Ziraat Mektep-i Âliyesi, ziraata elverişli, şehre yakın, karayolu ve demiryolu ulaşımı rahat çiftliklerde veya çiftlik haline dönüştürülebilecek arazilerde açılması esas alınmıştır. Okulun eğitim süresi birinci sene idadi eğitimi olmak üzere dört yıldır. Okula alınan öğrenciler üç gruptu. Bunlar: ücretsiz yatılı, ücretli yatılı ve gündüzlü idi. Okula alınacak öğrencilerin Osmanlı vatandaşı on yedi ile yirmi iki yaşlarında sağlıklı ve ahlaklı olması şarttı. Ziraat Ameliyat Mekteplerinden birinci veya ikinci olarak mezun olanlar Ziraat Mektep-i Âliyelerinden birine parasız yatılı olarak

⁶⁴² Ata, a.g.m.s.306,307

⁶⁴³ Ak, a.g.e.s.111

kaydedilirdi. Okula kayıt yaptıracak öğrencilerin her sene Eylül başlarında Türkçe, kitabet, imla ve tercüme, Fransızca, hesap, hendese, cebir, hikmet, kimya tarih, coğrafya-yı umumî ve Osmanî derslerinin yer aldığı yazılı imtihanlarda başarılı olması gerekiyordu. Bilgisi iyi olanlar idadi kısmının sınavında başarı göstererek doğrudan okulun âli kısmından eğitime başlıyordu.⁶⁴⁴ Eylül ayında ilan tarihinde başvurmayanlar ne sebeble olursa olsun okula alınmazlardı.⁶⁴⁵

Okulun idare heyeti müdür, müdür yardımcısı, ameliyat öğretmeni ve muhasebeciden oluşuyordu. Ancak müdür ve ameliyat öğretmeni dahi Ziraat Mektep-i Âliye'sinden mezun olması gerekiyordu. Okulun idare heyetini ve öğretmenlerini müdürün teklifi ile Ziraat-i Umumiye Müdürlüğü'nün uygun bulması sonucunda Ziraat Nezareti belirlerdi. Okulun eğitim programı yörenin ihtiyaçlarına göre idare heyeti ve öğretmenler düzenlerdi. Mıntıka Ziraat Mekatip-i Âliyesi'nde idare heyeti ve öğretmenlerin dışında bir zabıt, dört mubassır, bir ameliyat öğretmen yardımcısı, bir çiftçi başı, bir muhasebeci öğretmen, bir kâtip, bir bahçıvan, yeterli sayıda hizmetli, bir kiler ve bir ambar memuru bulunacaktı. Okulda öğrenciler üç tür sınava girecektir. Sene sonunda gözlemci ve öğretmenlerin huzurunda yapılan genel sınav sözlü idi. Her dersin öğretmeni üç ayda bir yazılı sınav yapmıştır. Öğretmen yardımcıları ise iki ay süreyle sözlü sınav düzenlemiştir. Okulun eğitim süresi dört sene idi. Okulu bitirenlere Ziraat Bakanı tarafından şehadetname verilmiştir. Mazeretsiz olarak yedi gün devamsızlık yapan öğrencilerin kaydı silinmiştir.⁶⁴⁶

Öğrencinin devamsızlıktan dolayı kaydının silinmesi okula devamlılığı arttırmış, bu durumda okulun başarısını arttırmıştır.

Mekatip-i Ziraat-i Âliye'de dersler ehemmiyetleri bakımından üç gruba ayrılmış ve öğretmenlerin ücretleri ders gruplarına göre belirlenmiştir. Ancak Hicaz, Yemen, Bağdat, Basra, Musul, Bitlis ve Trablusgarp vilayetleriyle Bingazi ve Ziver Sancağı dâhilindeki mekatib-i ziraiye de müstahdem edilecek muallimin maaşatına yüzde elli nisbetinde zam icra olunurdu.⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ Ak, a.g.e.s.111,112 – Ayrıca Bknz.Ek 9: Mıntıka-i Ziraat Mekatib-i Aliyyesi Nizamnamesi, **Düştur, 2. Tertip**, Cilt IV. s.105

⁶⁴⁵ “*Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi*”, **Düştur, 2. Tertip**, Cilt IV. s.105

⁶⁴⁶ Ak, a.g.e.s.112

⁶⁴⁷ “*Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi*”, **Düştur, 2. Tertip**, Cilt IV. s.111

Bu uygulama ile buradaki eğitim öğretimin aksatılmaması ve öğretmenlerin verimlerinin artırılması amaçlanmıştır.

Tablo 33: Ziraat-i Âliye’de Okutulan Dersler⁶⁴⁸

Gruplar	Dersler
1. Grup	Ziraat Nebatat ve Morfoloji, Emraz-ı Nebatiye, Bağcılık, Fizyoloji, Fen-i Mevasini, Alat-u Ziraat, Kimya-i Tabakat, Surut-ı Ziraiye, Sanayi-i Ziraat, Surut-ı Malul, Fen-i Mikrobi.
2. Grup	Escar-ı Mesmure, Ormancılık, Bahçıvanlık, Hayvanat, Böcekçilik, Haserat, Fen-i Baytari, Fen-i Mihaniki, Mesahe-i Arazi, Hendese-i Ziraiye, Hikmet-i Kanun, Muhasebe-i Ziraiye, _statistik ve Cografya
3. Grup	Ulum-u Diniye, Arıcılık, Tavukçuluk, Hıfzısıhha, Hesap, Hendese, Kitabet, Cebir ve Fransızca

II. Meşrutiyet Dönemi’nde gelişme gösteren ve yeniden düzenlenen ziraat okulları I. Dünya Savaşı başlangıcında öğrencilerin vatan savunmasına katılması nedeniyle kapanmıştır. Yine bu dönemde ziraat aletlerinin kullanımını öğretmek için “çiftlik makinisti” bölümü açılmıştır⁶⁴⁹

Mıntika Ziraat Mektebi-i Aliyesi’ne yayınlanan nizamnameyle düzenleme getirilmiştir.

2.2.6.2. Halkalı Ziraat Mektebi Alisi

1886–1889 arasında kurulduğu tahmin edilen Halkalı Ziraat Mektebi, tarım eğitiminin yanı sıra, orman ve veterinerlik eğitimi de yapıyordu. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra yüksekokul haline getirilmiştir. Okulun ders programının günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi için 25 Ağustos 1909’da Ziraat Heyeti Fenniyesi tarafından, okul müdür ve öğretmenlerinin de katıldığı bir toplantı yapılmıştır.⁶⁵⁰ Halkalı Ziraat Mektebi Alisine kayıt ve kabul edilecek kişilerin şartları şöyleydi.⁶⁵¹

Mektebe dâhil olacak talebe evvela tebayı Osmaniyeden olmaları saniyen idadiyenden mezun veyahut o derecede haiz malumat bulunmaları salisen yaşı onyediden az yirmi ikiden fazla bulunmamaları, sağlıklı, ahlaklı olmaları ve fotoğraflarını getirmek şarttı.

Mektebe ücretsiz leyli talebe behemehâl müsabaka ile ve ücretli leyli ve nehari talebe bil imtihan kabul olunur. Ancak bunların miktarı muayyen

⁶⁴⁸ Ak, a.g.e.s.112,113

⁶⁴⁹ Ak, a.g.e.s.111-113

⁶⁵⁰ Ergün,a.g.e.,s.291

⁶⁵¹“ Halkalı Ziraat Mektebi”, **Sabah**, 30 Haziran 1328

olan adedi tecavüz ettiği takdirde müsabakaya tabii tutulurdu. Mektebe ücretli olarak kabul edilen talebe müddet-i tahsilîyesinin hitamına kadar ücretli devam etmeye mecburdu. Hiç bir sebep ve mazerete mebni ücretsiz leyli kısmına nakli caiz olamazdı. Ücretli talebe senevi yirmi beş liradan ibaret olan ücreti vermek zorundaydı.

Gündüzlü olarak devam etmek arzusunda bulunanların adedi mektep idaresince tensip ve tayin edileceği gibi bunlarında kabulleri müsabakada kazanacakları notlara tabii olacaktı.

Müsabaka imtihanı: Hesap (mükemmel), hendeseyi mastaha, cebir, hikmeti tabiiye (hareret bahsinin nihayetine kadar) kimyayı gayrı uzviye, coğrafyayı umumi ve Osmani, tarihi umumi ve Osmani, Fransızca (imla ve tercüme) kitabet-i resmiye ve hususiye derslerinden olunacaktı.

İmtihanlar mektep müdürüyle muallimlerden müteşekkil bir heyet huzurunda Türkçe tahriri olarak icra edilecek ve numaraları musavi olan efendiler meyanında kitabet ve Fransızca derslerinden faik olanlar diğerlerine tercih olunacaktı.

Ziraat ve Amaliyat Mekteplerinden birinci ve ikincilikle neşet eden talebe ziraat nezaretinin tensip edeceği mıntıkayı ziraat mektep alisinden birine leyli olarak meccanen kabul olurdu.

Mektebe kabul olunan talebe İstanbul'da bir veli göstermek zorundaydı.

Ücretli ücretsiz nehari ve samiin olarak mektebe kabul olunan talebe: Bir hamam takımı, altı don, yedi gömlek, üç tane yüz havlusu, altı mendil, altı çift çorap getirmek zorundaydı.

Mektebe girmek arzusunda bulunan talebe birinci maddede muharrer evsafi haiz olduklarını mübeyyin tezkereyi Osmaniyelerini ve en son buldukları mektep idaresi veya mensup oldukları şehir veya karyenin belediye veya ihtiyar meclisi tarafından bir kıta hüsnühal varakasını ve belediye tabibi tarafından sağlıklı olduklarına dair ilmühaberi hamil olarak baistida mektep müdüriyetine müracaat ederlerdi. Bu evrakın kâffesini ibraz edemeyenler

imtihana kabul edilemeyecekleri gibi evrakı usul ve nizamı dairesinde tanzim etmeyenler dahi ret edileceklerdi.

Bala'daki şeraiti haiz olan efendiler temmuzun ondokuzuncu perşembe günü akşamına kadar Ziraat Nezareti'nde doğrudan doğruya halkalı ziraat mektep alisi müdüriyetine müracaat edileceklerdi. Sonraki başvurular kabul edilmeyecekti.

Okul dört yıllık bir okuldu. 17–22 yaşları arasında idadi mezunu veya o derecede bilgili olanları yarışma sınavları ile alıyordu. Yatılı ve gündüzlü öğrenci alıp gündüzlülerden yılda 25'er lira yiyecek ve giyecek parası alınıyordu. Ayrıca Ziraat ve Ziraat Ameliyat Okullarını birinci ve ikinci olarak bitirenler, Bakanlığın belirleyeceği bir ziraat yüksekokuluna parasız alınıyorlardı.⁶⁵²

Okul 1914'de sıkıntılı günler geçirdi. Ziraat ve Ticaret Bakanları yanlarında birer heyetle 5 Şubat 1914'de toplanarak bu Okulun ıslah ve tensikini görüştüler. Basın bu okulun çok masraflı olduğunu, oysa yılda 20–25 öğrenci çıkardığını ve halka yararsız olduğunu belirterek, bu okulun ödeneği ile Avrupa'ya öğrenci gönderilmesini istiyordu. Bu eskiden beri bütçe tartışmalarında bazı mebuslar tarafından tekrarlanan bir istek idi. Çünkü burada ta kurulduğundan beri bazı Bakanlık mensupları ders veriyorlardı. Suçlama ve kapatılma isteklerine karşı Ziraat Umum Müdürü ise okulun teşkilat ve malzeme yönünden çok mükemmel olduğunu belirtiyordu. Bütün çabalara rağmen I. Dünya Savaşı çıkınca okul kapatıldı. Okuldan 1909 yılında 24, 1910 yılında 23, 1911 yılında 17 ve 1912'de de 30 kişi mezun olmuştu.⁶⁵³

2.2.7. Hayvancılıkla İlgili Okullar

2.2.7.1. Mülkiye Baytar Mektebi Alisi

Askeri Baytar Okulu ta 1848'de kurulmuş olmasına ve normal bir gelişim göstermesine rağmen, sivil baytarların yetiştirilmesi Tıp ve Halkalı Ziraat Okulları tarafından yürütülmeye çalışıldı. Bağımsız bir sivil Baytar Mektebi ancak 1895 yılında açıldı. Bu okul, dört yıllık yatılı bir okul idi.⁶⁵⁴

⁶⁵² Ergün, a.g.e. s.291

⁶⁵³ Ergün, a.g.e. s.291

⁶⁵⁴ Ergün,a.g.e.,s.291

1910 yılında yüksekokul öğrencilerinin askerliği söz konusu olduğundan, bu okulun yüksekokul sayılması için Orman ve Harbiye Nezaretleri arasında birçok yazışmalar oldu. Nihayet “Ahaz-ı Asker Kanunu”nun 79. Maddesinde Mülkiye Baytar Mektebi “yüksekokul” sayıldı. Bu yatılı okula 16–20 yaşlarında idadi, sultani ve Darüşşafaka mezunları alınıyordu. Özel okul çıkışlılar ise çok büyük bir başarı gösterirlerse okula alınıyordu.⁶⁵⁵

Bosna Mülkiye Baytar Mektebinin öğrenci kabulünden Mülkiye Baytar Mektebi Alisinin Öğrenci Kabul Şatlarını Şöyle ifade edebiliriz:

1-Osmanlı Tebasından olmak

2-Yaşları onaltıdan az ve yirmiden fazla olmamak

3-Sağlık raporu ve aşı kâğıtlarını ibraz etmek.

4-Ahlaklı olmaları ve hapis cezaları almamaları

5-Yeni çekilmiş kartonsuz fotoğraf ibraz etmek.

6-Dersaadet ve vilayet mekatib idadisiyle mektebi sultani ve darüşşafakadan mezun olmak ve bu baptaki şahadetnameyi veya tasdiknamelerini ibraz etmek

7-Ulumu idadiye, mekatibi hususiye de tahsil etmiş olduklarını mübeyyin şahadetname veya tasdiknameyi hamil bulunanlar müsabaka imtihanında fevkalade ibrazı liyakat eyledikleri takdirde kabul olunabilirdi.

8-Sınav aşağıdaki derslerden yapılırdı.

1-Mükemmel hesap 2-hendese mestaha kısmı 3-cebir 4 hikmet 5-kimyayı gayrı uzvi 6-coğrafyayı umumi 7-Türkçe kitabet 8-Fransızca imla ve tercüme 9- İmtihanlar tahriran icra olunur. Ulum ve fünunda müsavi derecede numara kazananlardan Türkçe kitabetten kudretli olanlar tercih olunurdu.

10-Müsabaka imtihanını kazananlar mektebe kabul olabilmek için altışar don ve gömlek ve üçer el yüz havluları ve on ikişer mendil ve çorap bulunmak ve mahalli

⁶⁵⁵ Ergün,a.g.e.,s.291

ikameti darsaadette olmak üzere birer veli dahi araya etmek icap ederdi.⁶⁵⁶

Balkan Savaşı dolayısıyla okulda öğretime ara verilmişti. Birinci Dünya Savaşında da okul, kapatıldı.

2.2.8. Sağlıkla İlgili Okullar

2.2.8.1. Eczacılık Mektebi Âlisi

Eczacılık eğitimi tıp okullarına bağlı olarak gelişmiştir. Askerî ve sivil tıp okulları 1909 yılında “Darülfünun-ı Osmanî Tıp Fakültesi” adı altında birleştirilmiş ve Haydarpaşa’daki binaya taşınmıştır. Mektep-i Tıbbiye-i Mülkiye’ye (Sivil Tıp Okulu) bağlı eczacılık sınıfı ise sivil tıp okulunun eski binası olan Menemenli Mustafa Pasa Konağı’nda kalmıştır. Muallimler Meclisi 1909’da Eczacı ve Dişçi Mekteplerinin bütçelerini Tıp Fakültesi’nden ayırmıştır. Böylelikle, Eczacı ve Dişçi Mektepleri özerk bir yapıya kavuşmuştur.⁶⁵⁷

Eski Fenn-i Kibale (doğum) hocası Mustafa Münif Pasa, 16 Eylül 1909’da “Eczacı, Dişçi, Kabile ve Hastabakıcı Mektepleri” müdürlüğüne getirilmiştir. Öğretim ve eğitim işlerine ise mekteplerin muallimler meclisi bakıyordu. Eczacı Mektebi Muallimler Meclisi Reisi Dr. Hilmi (Büyüksoy) Beydi. 1909 yılında “Eczacı, Dişçi, Kabile ve Hastabakıcı Mektepleri” eğitime başlamıştır. Mekteplerin bir araya toplanmasının sebebi ise idareyi bir müdürün yapmasını ve bazı derslerin ortak alınmasını sağlamaktı. Böylece tasarruf uygulanabilecekti. Okul öğrencileri için bir diğer olumlu yanı ise Eczacılık Mektebi, Tıp Fakültesi Muallimler Meclisi’nin 1910 yılındaki kararı ile yüksekokul sayılmış ve öğrencilerin askerliğine kolaylık getirilmiştir.⁶⁵⁸

Eğitim süresinin üç yıl olduğu Eczacı Mektebi’nden diploma alabilmek için bir eczanede üç yıl çalışmış olmak şartı aranmıştır. Okula öğrenci alımı diplomalarına göre değişiyordu.⁶⁵⁹ Daruşşafaka, yedi yıllık idadi, sultani ve bu düzey bilgisi olanlar ile özel okul mezunları sınavla okula girebiliyordu. Eczacı, tabip, dişçi ve cerrah diploması olanların sınava girmesine gerek yoktu. Dişçiler ve

⁶⁵⁶“ Mülkiye Baytar Mektebi”, **Sabah**, 11 Teşrinievvel 1329

⁶⁵⁷ Ak, a.g.e.s.82

⁶⁵⁸ Ak, a.g.e.s.82,83

⁶⁵⁹ Ak, a.g.e.s.83

cerrah diploması olanlar okula birinci sınıftan; eczacılar ikinci sınıftan; tabipler ise üçüncü sınıftan devam etmişlerdir⁶⁶⁰

Eczacı Mektebi ders programına baktığımızda Paris Eczacılık Yüksekokulu programının esas alındığını görürüz. 1914 yılından itibaren Eczacı Mektebi'nde uygulanan ders programı şu şekilde idi: 1. sınıf nebatat (botanik), hayvanat (zooloji), hikmet-i tabiiye (fizik), fenn-i ispençiyari (galenik farmosi), kimya-yı gayri uzvi (inorganik kimya), kimya-yı tahlil-i keyfi (kalitatif analitik kimya) 2. sınıf farmakognazi, kimya-yı tahlil-i kemmi (kantitatif analitik kimya), kimya-yı uzvi (organik kimya), bakteriyoloji ve hıfzıssıhha (mikrobiyoloji ve hijyen), fenn-i ispençiyari (galenik farmosi), kimyayı tahlil-i kemmi (kantitatif analitik kimya) 3603. sınıf müfredat-ı tıp (farmokoloji), mebhas-ı sümun (toksikoloji), kimya-yı ispençiyari ve tahlili (analitik ve farmasotik kimya)⁶⁶¹ eczacı mektebinden mezun olan eczacıların memuriyetlere tayin edilebileceği ancak meclis-i tıbbiye-i sıhhiyeyi umumiyeye bağlı kimyahanede istihdam edilemeyeceklerdi.⁶⁶² Eczacılık Mektebinden diploma ile mezun olanlar işe yerleştirilebilmek için imtihana tabi tutulmuşlardır.⁶⁶³

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim faaliyetlerine devam eden Eczacı Mektebi, 1926 yılında Kadırga'daki binadan Beyazıt'taki eski jandarma komutanlığı binasına taşınmıştır. Aynı binada Dişçi Mektebi de eğitimini sürdürmüştür. 1933 yılındaki üniversite reformu ile Eczacı ve Dişçi Mektepleri birbirinden ayrılmıştır.⁶⁶⁴

2.2.8.2. Dişçilik Mektebi Âlisi

Dönemin diğer okullarında olduğu gibi Dişçi Mektebi'nin açılışında da bina ve yer sıkıntısı yaşanmıştır. Kadırga'da bulunan Mektebi-i Tıbbiye-i Mülkiye (sivil tıbbiye), Mektebi-i Tıbbiye-i Şahane (Askerî tıbbiye) ile birleşip Tıp Fakültesi adıyla Haydarpaşa'ya taşınmasıyla yer sorunu çözülmüştür. Kadırga'daki Menemenli Mustafa Paşa Konağı, “eczacı, dişçi, kabile ve hastabakıcı mekteplerine” bırakılmıştır. Emrullah Efendi'nin Maarif Nazırlığı zamanında Cemil Paşa (Topuzlu)

⁶⁶⁰ Ak, a.g.e.s.83,Ergün,a.g.e.s.276

⁶⁶¹ Ak, a.g.e.s.82-84

⁶⁶² BOA, Fon Kodu: DH.İD., Dosya No: 48-2, Gömlek No: 19, Tarih: 1330S14

⁶⁶³ BOA, Fon Kodu: ŞD., Dosya No: 227, Gömlek No: 8, Tarih: 1329C03

⁶⁶⁴ Ak, aynı yer

ve Doktor Şazi Bey'in çalışmaları sonucu Dişçi Mektebi 1910 yılında kurulmuştur.⁶⁶⁵ Bu okulun dişçilik sanatında ilerleme kaydetmek için açılmıştır.⁶⁶⁶

İlk önce öğretim seviyesi gözetilmeden dişçilik öğrenmek isteyenler ve bir dişçinin yanında çırak olarak çalışanlar birinci sınıfa, “permili dişçiler” denilen, Tıp Mektebi'nden izinli dişçiler ikinci sınıfa alınmıştı. İlk yıllarda ciddi bir program uygulanmasına rağmen birinci sınıftaki 62 kişiden yalnız üçü, ikinci sınıftakilerden de 15'i başarılı olabildi. O sırada Tıp Fakültesi Muallimler Meclisi kararınca Eczacılık Okulu yüksekokul sayılmasına rağmen, bu sayılmadı. Maarif Nezareti de bunu kabul edip gerekli yerlere duyurdu. Daha sonra öğrenci alma şartları ve programı kesin olarak belirlendi ve okul kendini yüksekokul saymaya başladı. Bazı yerler (askerlik şubeleri) durumu Maarif Nezareti'ne sordular. Bakanlık da buraya idadi mezunlarının alındığına dayanarak yüksekokul sayılmasına karar verildi.⁶⁶⁷

Dişçi Mektebi'ne kayıt yaptıranlar genelde gayrimüslimlerdi. Ancak okula girişte iyi düzeyde Osmanlıca bilme şartının aranmasıyla yabancıların okula girişleri azalmıştır. Böylece Türklerin, Dişçi Mektebi'ne girişleri kolaylaşmıştır. Çağdaş dişçi yetiştirmek için kurulmuş olan okulda eğitime büyük önem verilmiş, öğrencilerin dişçiliği öğrenmelerine dikkat edilmiştir. Okulun birinci sınıfında yer alan altmış iki öğrenciden sadece üç tanesinin sınıfı geçebilmesi bunun göstergesidir. Dişçilik Mektebi ilk mezunlarını 1911 yılında vermiştir. Böylece bilimsel bilgiyle yetiştirilmiş diş doktorları halka hizmet sunmaya başlamıştır.⁶⁶⁸

Dişçilik Mektebi Alisi'nin, 1913 Darülfünun Talimatnamesi'ne göre ders programı şöyle idi.⁶⁶⁹

Tablo 34: Dişçilik Mektebi Alisi Ders Programı

1. Yıl	Hikmet-i Tabiiye, Nebat-ı Fenn-i Ensice, Kimya-yı Gayri Uzvi, Protez
2. Yıl	Emraz-ı Umumiye, Ameliyat-ı Sinniye (nazari), Protez, ilmi Tesrihi Umumi ve Hususi, Kimya-yı Uzvi, Hayvanat, Seririyat-ı Mütenevvia-ı insan
3. Yıl	Fizyoloji-i Umumi, Ameliyat-ı Sinniyye (ameli), Bakteriyoloji, Emraz-ı insan ve Femm, Hıfzıssıha-i Umumi, Hıfzıssıha-i insan, Müfredat-ı Tıb.

⁶⁶⁵ Ak, a.g.e.s.79

⁶⁶⁶ BOA, Fon Kodu: BEO, Dosya No: 1999, Gömlek No: 149902, Tarih: 1320Za16

⁶⁶⁷ Ergün,a.g.e.,s.276

⁶⁶⁸ Ak, a.g.e.s.80,81

⁶⁶⁹ Ergün, a.g.e.s.276

Dişçi Mektebi ile Eczacı Mektebi'nin Kadırğa'da aynı binada olması bazı derslerin ortak görülmesine neden olmuştur. Ortak dersler arasında şunlar vardı: Hıfzıssıhha, emraz-ı umumiye ve cerrah-i seririyat. Kadırğa'daki okul binasının bakımsızlıktan yıpranması sonucu Dişçi ve Eczacı Okulu Bayezid'deki eski jandarma komutanlığı binasına taşınmıştır. I. Dünya Savaşı'ndaki Osmanlı Devleti Almanya ittifakının bir sonucu olarak Dişçi Mektebi'nde de Alman profesörler görev almıştır. Dişçi Mektebi Tıp Fakültesine bağlı bir yüksekokul olduğu için ikinci planda kalmıştır.⁶⁷⁰ O dönemde bu okul fakülte sayılmadığı için mezunlarına da tabip ünvanı verilmemiştir.⁶⁷¹ Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdüren Dişçi Mektebi 1933 yılındaki üniversite reformuyla Eczacı Mektebi'nden ayrılmıştır.⁶⁷²

2.2.8.3. Tabip Muavinliği Okulu

Bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşması, savaşlarda askerlerin hastalık nedeniyle ölmesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni sağlık alanında çalışmalar yapmaya yöneltmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, önce 1914 yılında salgın hastalıklarla ilgili bir nizamname yayınlamıştır. Halkı, sağlık konusunda bilgilendirme çalışmalarını parasız sağlık kontrolleri yapan kulüpler, sağlıkla ilgili mektepler yerine getirmeye başlamıştır. Tıbbiyeden mezun olanların orduda görev alması, personel ihtiyacının görülmesi üzerine, doktor yardımcısı yetiştirmek amacıyla Tabip Muavinliği Mektebi açılması kararlaştırılmıştır. Eğitim süresi iki yıl olan Tabip Muavinliği Mektebi, parasız ve yatılıydı. Okula sultani mezunları sınavsız, sultani mezunu düzeyinde bilgisi olduğunu kanıtlayanlar da aynı şekilde sınavsız alınacaktı. Okula giriş yaşı en az onsekiz idi. Tabip Muavinliği Mektebi'nden mezun olanlar devletin görevlendireceği bir yerde beş sene çalışmakla yükümlüydü. Mezunlardan yeni tayin olanlar altı ay vilayet tabibinin yanında görev aldıktan sonra tabibi olmayan kaza ve nahiyelerde resmi ve gayri resmi tabiplik yapabileceklerdi.⁶⁷³

Tabip Muavinliği Mektebi'nde teorik, uygulamalı ve klinik dersleri olacaktı. Beş sene hizmet eden Tabip Muavini Tıp Fakültesi'nin üçüncü sınıfına imtihansız; dördüncü sınıfına imtihanla girebilecekti. Ayrıca bu şekilde tıp fakültesine giren

⁶⁷⁰ Ak, a.g.e.s.81,82

⁶⁷¹ BOA, Fon Kodu: DH.İD., Dosya No: 48-2, Gömlek No: 32, Tarih: 1330C03

⁶⁷² Ak, a.g.e.s.81,82

⁶⁷³ Ak, a.g.e.s.84-85

tabip muavinlerinin son sene staj yapma zorunlulukları yoktu. Tabip Muavinliği Mektebi'nin açılması için gerekli çalışmalar yapılmış, nizamname yayınlanmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın şiddetlenmesi ile sultani mezunlarının savaş nedeniyle orduya katılması Tabip Muavinliği Mektebi'nin açılmasını önlemiştir.⁶⁷⁴

Osmanlı Devleti'nde hemşire ve hasta bakıcılarla ilgili çalışmalar da yapılmıştır. 1854 Kırım Savaşı sırasında Fransız ve İngiliz hemşireler kendi ülkesinin askerlerine bakmışlardır. Özellikle savaşta yaralananlar için ihtiyaç duyulan hemşireler Balkan Savaşı'nın etkisi ile hastanelerde görev almaya başlamıştır. 1913 ve 1914 tarihlerinde Darülfünun'da verilen hemşirelik ve hasta bakıcılıkla ilgili konferanslara pek çok kişi katılmıştır. Kursu bitirenler Balkan ve I. Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi'nde görev almıştır. Cephelerde ve hastanelerde hasta bakıcı görevlendirilmiş olmasına rağmen 1920 yılına kadar bir hemşirelik okulu açılmamıştır.⁶⁷⁵ Sağlıkla ilgili bir diğer okul ise Küçük Sıhhat Memurları Okulu, 1910 yılında açılmıştır. Açılış amacı ise çiçek aşısı ve ilkyardım hizmetlerini yapacak elemanları yetiştirmektir.⁶⁷⁶

2.2.9. Ticaret ve Maliye İle İlgili Okullar

2.2.9.1. Ticaret Mektebi Âlisi

Türk Eğitim Tarihinde en son kurulan okullardan birtanesidir. Bu okulun kurulması için birçok girişimde bulunulmuştur.⁶⁷⁷ Devlet, bu okulu, yalnızca sivil ve askeri memuriyetlere ve din görevliliğine yönelik Müslüman halkın bir kısmının ticarete yönelmesini gerekli görerek açmıştır. Bu okulun ilk müdürü Grati Efendidir. 1880 tarihinde Said Paşa'nın sadrazamlığı zamanında varlıklı kimselerin verecekleri yardımla, Yeniköy'de büyük bir ticaret okulunun kurulması hususunda padişahın izin istenmiştir. II. Abdülhamit müsaadeyi vermeden önce, okutulacak derslerin müfredatını ve disiplinin ne surette temin olunacağını öğrenmek istemiştir. Nihayet okul 1889 tarihinde Ticaret Nezareti'ne bağlı olmak üzere, Bab-ı Ali civarında açılmıştır. Okulun açılışında bir amaç, esas olarak, "özel sektör'e müteşebbis idareci ve uzman yetiştirmektir". Üç yıl bu adla eğitime devam eden okul sonraları, Hamidiye Ticaret Mektebi adını almıştır. Bu suretle de Abdülhamit'in himayesi

⁶⁷⁴ Ak, a.g.e.s.85

⁶⁷⁵ Ak, a.g.e.s.85

⁶⁷⁶ Ak, a.g.e.s.86

⁶⁷⁷ Ergün, a.g.e.s.288

altına giren okul, daha geniş faaliyet göstermeğe başlamıştır. ⁶⁷⁸

Okulun öğretim yılı, rüştiye üzerine olmak üzere, dört yıldır. Programı Ecole de Hautes Etudes Commerciales'in dersleri olmak üzere hazırlanmıştır. Okulun yönetmeliğine göre, teşkilatı idadi ve fenni adıyla iki kısma ayrılmıştı. İdadi kısmında genel bilgiler, fenni kısmında da meslek dersleri ile yabancı dil öğretiliyordu. Okulda genel kültür dersleri de öğretilmekteydi. 115 gündüzlü öğrenci ile öğretime devam eden Hamidiye Ticaret Mektebi, Hamidiye adını taşımasına rağmen, kapatılmıştır. Kapanış nedeni olarak, devam eden öğrencilerin azlığı, ileride ıslah edildikten sonra daha verimli olarak açılabilmesini saklamak gayesiyledir. Okul, 1893 de bu defa 3 yıllık bir yükseköğretim kurumu olarak Beyazıt'ta tekrar öğretime açıldı. ⁶⁷⁹

Türk tüccarlarına, yabancı tüccarlarla rekabet edebilmelerinde işe yarayacak meslekî bilgiler kazandırmak amacıyla 1893 yılında yüksekokul seviyesinde açılan ticaret okulu, bu defa yarım gün öğretim yapan programına sadece meslek dersleri koymuştur. Bazı derslerin öğretiminin de Fransızca ile yapılması yoluna gidilmiştir. Öğrencilerin Fransızca bilgilerini takviye etmek amacıyla bir de hazırlık sınıfı açılmıştır. 1902 yılında idadilerin bünyesinde "Ticaret şubeleri" açılmıştır. Bunların dışında Selanik'te de özel olarak açılan bir "Ticaret Okulu" vardı. İkinci Meşrutiyet devrine kadar, ticaret öğretimi yapan okullar bunlardan ibarettir. ⁶⁸⁰

Hamidiye Ticaret Mektebi Alisi, II. Meşrutiyet Döneminde " Ticaret Mektebi Alisi " olarak ⁶⁸¹ 1909'da Hamidiye unvanı kaldırılarak ⁶⁸² değiştirildi. Bu dönemde öğretim programlarında da bir takım değişiklikler yapılarak İngilizce ile Almanca dersleri mecburi dersler kategorisinde yer aldı. Daha sonra okulun teşkilatında, 3 yıllık orta dereceli kısmı ile 3 yıllık yüksek dereceli kısmı yer almak suretiyle değişiklik yapıldı. Okulun orta kısmında da teorik derler veriliyordu. Okulda, 1910 ve 1919 yılında düzenlemeler yapılmıştır. ⁶⁸³

⁶⁷⁸ Çınar, a.g.e.s.83

⁶⁷⁹ Çınar, a.g.e.s.83,84

⁶⁸⁰ Çınar, a.g.e.s.84

⁶⁸¹ Çınar, aynı yer

⁶⁸² Ergün, a.g.e.s.289

⁶⁸³ Çınar, a.g.e.s.84

Okulda sürekli değişikler yapılmasına rağmen Rum, Ermeni ve yabancı ticaret okulları seviyesine çıkamadı. Buradan çıkanların iş bulabilmeleri sorun oluyordu. Bakanlık, okulu daha sağlam esaslar üzerine oturtmak için 1913 yılında yeni bir nizamname yayınladı.⁶⁸⁴ Bu nizamnameye göre öğretmenler sadece kendisini mesleğe adanmış olacaktı. Okulda sınavlar Kasım ve Şubat aylarında 15 günlük süre ile yapılırdı ve birde Haziran ayında yapılırdı. Bu sınavlardan iki sene üst üste sınıf geçemeyen öğrencinin kaydı silinirdi.⁶⁸⁵

Ticaret-i Hamidî Mektebi Ders Programı Aşağıdaki Gibidir:

Fransızca inşa ve kitabet (kompozisyon); coğrafyay-ı sınaî ve ticarî; esab-ı ticarî; usul-ü defterî (muhasabe); Türkçe muhaberât-ı ticariye (ticari yazışma); tarih-i ticaret; ilm-i maadin ve tabakat'ül-arz (jeoloji); hikmet (fizik); kimya; kavanin-i saltanat-ı seniyyenin ticaretle tealluk eden kısımları; ticareti beriyye (kara ticareti) kanunu senedât ve mukavalât-ı müteferria; ticaret-i bahriyye (deniz ticareti) kanunu senedât ve mukavalât-ı müteferria; borsa; sigorta kumpanyaları; techizât-ı bahriyye (deniz araçları), sanayi ve şimendifer; emtia-i ticariye ithalât ve ihracât; ilm-i server (iktisat); ticaretgah idaresi ameliyâtı (iş idaresi); usul-ü muhasabe ve tetkikat-ı hesabiyye-i ticariyye; hüs-ü hatt-ı Türkî ve Fransevî (Türkçe ve Fransızca güzel yazıdır).⁶⁸⁶

1914'te de Ameli Ticaret İnas (Pratik Kız Ticaret) Mektebi açılarak ticaret öğretimi kızlara da verilmek istenmiştir. Bu Ticaret Mektebi Cumhuriyet devrindeki iktisadi ve Ticari ilimler Akademileri'nin esasını teşkil etmiştir.⁶⁸⁷

Ayrıca Okul, 1914 yılında halk için de parasız serbest ticaret dersleri açmıştır. İlkokul mezunlarına sabahları birer saat ders gösterilecek beş ay sonra yapılan sınavı başaranlar Devre-i İntihaiye denilen ikinci kısma geçip orada da bazı dersleri okuduktan sonra mezun olacaktı. Okulda 1913 yılında 77, 1914 yılında da 57 öğrenci vardı.⁶⁸⁸

Okulla ilgili genel olarak şu değerlendirmeleri ifade edebiliriz. Bu okulun

⁶⁸⁴ Ergün, a.g.e.s.289

⁶⁸⁵ "Ticaret Mektebi Nizamnamesi", **Düstur**, 13 Teşrinisani 1329, Sayfa 75-76

⁶⁸⁶ Çınar, a.g.e.s.84,85

⁶⁸⁷ Çınar, a.g.e.s.84

⁶⁸⁸ Ergün, a.g.e.s.289,290

meslek okulu olarak en son açılan okullardan biri olması belki de eğitim öğretim teşkilatının istenilen düzeyde oluşmasını engellemiş, bu da okul başarısını olumsuz etkilemiştir.

2.2.9.2. Maliye Mektebi Âlisi

Maliye memurlarına gerekli bilgileri vermek amacıyla Hazine-i Maliyede bir okul açılması hakkındaki hazırlıklar 1909 yılında yapıldı, tezkireler ve ödenek sorunu çözümlendi, ancak Maliye Nazırı Cavit Bey hazırlanan programı beğenmeyip Erkânı Harbiye'den Osman Kemal Bey'e bir program hazırlattı. Okul vaat edilen çeşitli zamanlarda açılmadı. Ancak 28 Mayıs 1910'da açılabilirdi.⁶⁸⁹

Okul İçin Gerekli Evraklar Şunlardı:⁶⁹⁰

Tezkere-i Osmaniye, aşı şahadetnamesi, tahsile mani emrazdan salim bulunduğu dair tababet raporu, idadi şahadetnamesi veya tasdiknamesi ve viktorya kıtasında iki adet fotoğrafı gerekir. Maliye mektebi talimnamesine göre mektep üç şubeye ayrılırdı.

Birinci Şube Tahrir-i Emlak ile mükellef memurinin ihzar ve idadine mahsustur. Müddet-i tahsiliye dört ay olup talibler bila-ımtihan ve fakat dairenin ve müracaat sırasıyla kabul edilirdi. Dersler şunlardı: İlm-i hesap, amali erbaa, kesr-i adi ve işari, tenasüp ve taksim-i gram, mukbesat-ı cedide ve atika, hendese, mesaha-i mücessime ve usulü mesaha hakkında malumat-ı cümle, kitabet

İkinci şube bir taraftan mal müdürleriyle tahsil memurları ve diğer cihetten muhasebeci, tahsil müdür veya bunlara muadil memurları yetiştirmeğe mahsustu. Müddet tahsiliyle birinci kısım bir ve ikinci kısım için iki sene idi. Bu şubeye duhul için dahi hiç bir şart aranmazdı.

Yalnız sene-i tedrisinin küşadından üç ay sonra talebe evvela malumat-ı umumiyeleri ve saniyen müddet-i mezkûre tarafından müktesebatı üzerinden bir imtihan geçirmeğe mecbur olup işbu imtihanda isbat-ı ehliyet edebilenler bir daha kabul edilmemek üzere mektepten ihraç edilirdi. İhrâz-ı muvaffakiyet eyleyenler ise şerait-i atıye dâhilinde tahsillerine devam eylerlerdi. Dersler şunlardı: İlm-i hesap,

⁶⁸⁹Ergün, a.g.e.s.296

⁶⁹⁰“Maliye Mektebi”, *Sabah*, 25 Eylül 1329

muamelat-ı hesabiye, teşkilat-ı maliyenin esasları, tekâlifin tarh ve tahsil ve takibi hakkında malumat-ı mücmele, kitabet hamisen Fransızca (ihtiyari) bu ders ikinci kısma hazırlananlar için mecburdu.

Birinci sene sonunda talebenin muallimin ile nazırın memur-ı mahsustan mürettep bir heyet-i mümeyyize huzurunda imtihanları bilicra hâsıl olacak neticeye göre ya bilkülliye mektepten ihraç veya birinci kısım dâhilindeki memuriyetler için tasnif yahud bir sene daha tahsilde devam ederek ikinci kısma ait memuriyetlere ihzar olunurlardı.

İkinci sene dersler şunlardı: Evvela muhasebe-i hemumiyye-i maliyenin essaları amir ita ile muhasibler muhasibler hakkında cari kavaid-i divan-ı mahasebat, hukuk-ı idare eve teşkilat-ı idare, İlm-i iktisat ve ihsaiyat, memaliki Osmaniye de maliyece ve divam-ı umumiye idaresi marifetiyle tahsil edilen tekâlifin suret-i tarh vecabatı, Sultan Mahmud Dört Saltanından zamanımıza kadar olan Tarih-i Osmani, kitabet, Fransızca.

İkinci sene sonunda talebe mullimin ile nazırın tevkil edeceği bir veya bir kaç zattan mürekkep bir heyeti mümeyyize huzurunda imtihan edilerek ikinci kısım dâhilindeki memuriyetlere girebilmek için birinci sene talebesiyle beraber bi-tekrar imtihanlara duhul hakkı caiz olacaklardı.

Mektep diploması caiz olupta kendisine teklif olunan memuriyeti kabul etmeyn kimse o sene zarfında hak tercihten mahrum edilerek resen sene-i atiyeye cetvelini balasına kayıt edilir. Üç defa müteakiben cevab-ı ret verilenlerin esamisi cetvelden suret-i katiyede tay ve ihraç olunurdu.

Üçüncü şube birinci sene dersleri şunlardı: Riyaziyat, muamelat-ı mesnua-i hesabiye hakkında malumat-ı mücmele, ilm-i iktisat, ihsaiyat hukuk-ı idare ve teşkilat-ı idare, Sultan Mahmut dört saltanatından zamanımıza kadar olan devre-i tarihiye-i Osmaniye, coğrafya-i Osmani ve bahr-i sefid ve bahr-i Siyah havzaları coğrafyası, Fransızca.

Üçüncü şube ikinci sene dersleri şunlardı: Faiz usulleri umuriyyetş mal hesapları, muhasebe-i umumiye-i maliye kavaid esasiyesi, amir italarıyla

muhasiplare müteallik kavaid, divan-ı muhasebat, memalik-i Osmaniye de maliye ve divan-ı umumiye marifetiyle tahsil olunan tekâlifin surt-i tarh ve cibayeti, Memalik-i Osmaniye ve Ecnebiye de borç kavanini ve borca müteallik hukuk, hukuk-ı esamiyenin kavaid-i umumiyesi, tefrik-i kuvve, Kapitülasyonların maliyeye müteallik aksamı, kitabet, Fransızca⁶⁹¹

Maliye mektebi tahrirciler şubesi ile memurini hazine sınıfı tedrisatına 1913 senesinde nihayet verilmişti.⁶⁹² Maliye şubesine ise, 7 senelik idadilerden, mekatip-i sultaniye ile Daruşşafakadan sinnleri 17 den dun ve 30 dan efzun olmayan öğrenciler alınmıştı.⁶⁹³

Her sabah 8–10 arasında açık olan ve her sınıfında aşağı yukarı 60 öğrenci olan Okul, Maliye Nezaretince 19 Haziran 1912’de yüksekokul sayılmaya başlanmıştı. Ancak bazı kısımlara lise mezunu olmayanların girdikleri, lise mezunu olanlarında iki yıllık meslek eğitiminden sonra yüksekokul diploması almasını uygun görmeyen Maarif Nezareti başka bazı resmi kuruluşlar, bunun yüksekokul olmasını kabul etmemişlerdi. 1912 yılında Okul ilk mezunlarını Hazine şubesinden 13, Maliye şubesinden de 23 kişi vermiştir.⁶⁹⁴ I. Dünya Savaşı çıktığında da, memurlarının ve öğrencilerinin askere alınmasından dolayı okul tatil edildi.⁶⁹⁵

II. Meşrutiyet döneminde mesleki teknik eğitimde ilk defa Batılı eğitim tarzı model alınmıştır. II. Meşrutiyet döneminde açılan bu mesleki ve teknik eğitim okullarının birçoğu Cumhuriyet döneminde görülmemektedir. Bu okullardan 8-10 adet gibi az bir sayıda okul Cumhuriyet dönemine ulaşabilmiştir. Bunların sebepleri arasında bu okulların çoğunun savaş yıllarında kapanmış olmasından kaynaklanmıştır. Ancak sayı olarak bu okullardan Cumhuriyet dönemine az bir oranda devralınmasına karşın, bu okullar günümüz mesleki teknik eğitim kurumlarının temellerinin oluşmasında büyük etkileri olmuştur. Şimdi Cumhuriyet dönemine ulaşabilen ve Cumhuriyet döneminde yeni açılan okulların tarihi gelişim seyrini incelemeye devam edelim.

⁶⁹¹ *Maliye Mektebi*”, **Tanin**, 9 Mart 1326

⁶⁹²“ *Maliye Mektebi*”, **Sabah**, 25 Eylül 1329

⁶⁹³ “ *Maliye Mektebi*”, aynı yer

⁶⁹⁴ Ergün, a.g.e.s.297

⁶⁹⁵ Ergün,a.g.e.s, aynı yer

3. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE CUMHURİYET DÖNEMİ MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM

3.1. Türkiye’de Atatürk Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim (1923–1938)

Cumhuriyet devrinde hangi işe el atılsa teknik ve mesleki bilgi noksanlığı kendini gösteriyordu. Bu yüzden, mesleki ve teknik eğitim; Milli Eğitimin en önemli konularından idi.⁶⁹⁶ Atatürk Devri (1920–1938) nin politikasının aksettiği yer TBMM ile onun mütemmim cüz’i olan hükümetlerdir. Atatürk Devri politikasının ilk dört yılı istiklalın sağlanması gayretleri ile geçtiğinden, genel eğitim politikası bütçe tahsisi ve mektep ve öğretmen problemleriyle karşı karşıyadır. Eğitimin bir parçası olan mesleki ve teknik öğretim ise; mektebi, bir iş evi, esnaf ocağı olarak kabul görmüştür.⁶⁹⁷

Cumhuriyet Dönemi mesleki teknik eğitim çalışmalarını öncelikler içinde yeterli görmeyen aydınlar da olmuştur. Bize göre yeni kurulan bir devlet için o dönemin şartlarında en iyisi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim ve öğretim alanının merkezi ilköğretim ve okuma yazma seferberliği olduğundan, mesleki ve teknik eğitime yeterince ağırlık verilmediği söylenebilir. Ancak bu alanda yapılan çalışmalar da küçümsenmemelidir.⁶⁹⁸

I. Dünya Savaşı sonunda, mevcut sanayi mekteplerinin bir kısmı kapanmış, Cumhuriyet Devrine (1923–1924) Edirne, İstanbul, Adana, Ankara, Bursa, Sivas, Kastamonu, Konya ve Bolu sanayi mektepleriyle, daha önceki yıllarda vilayetlerin yardımı nispetinde mevcudiyetlerini muhafaza eden ve kapanmağa yüz tutan birkaç sanayi mektebi intikal edebilmiştir. Bu 5–10 sanat ve meslek okulundan mezrun olan talebe dışında, Cumhuriyetin ilk yıllarında teknik öğretim yönünden ancak ekonomik

⁶⁹⁶ Mustafa Kılınç, **Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi (1928–2006)**, Niğde Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007,s.17,18

⁶⁹⁷ Dilek Zeki, **Atatürk Devri Zabıt Ceridelerinde Mesleki ve Teknik Eğitim**, Ankara Üniversitesi, TİTE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987,s.119

⁶⁹⁸ Hasan Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim(Tarihi Gelişimi)**Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,1985,s.241

kalkınma ile ilgili tasarımlara paralel olarak hazırlayıcı mahiyette inceleme ve araştırmalara başlanmıştır.⁶⁹⁹ Cumhuriyetin kurulduğu zamanki (1923–1924) dönemde meslek teknik eğitimle ilgili net bilgi verecek olursak; okul sayısı 44⁷⁰⁰ bunlardan 15’i İmparatorluktan teslim alınmıştır.⁷⁰¹ Öğretmen sayısı 258, öğrenci sayısı ise 4019’dur.⁷⁰²

Cumhuriyetten önce birçok meslek okulu kurulmuşsa da, mesleki eğitim Devletin eğitim politikası arasında yer almamıştır. Meslek eğitimi yerel gruplar tarafından kurulmuş ve yönlendirilmiştir. Bunun sonucu olarak mesleki eğitimin gelişmesi belirli bir düzeyi geçmemiştir. Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber Devlet, mesleki ve teknik eğitimin durumu ile ilgilenmeye başlanmıştır. I. Dünya ve Bağımsızlık savaşlarında teknik bilgi ve beceriye sahip eleman eksikliğinin meydana çıkardığı sorunlar, ekonomik ve sosyal gelişme için bireylerde yeni yeterliklerin geliştirilmesi zorunluluğu ve genel olarak becerili işçi düzeyinde nüfus aktarması sonucu meydana gelen boşluğu doldurmak ihtiyacı, meslek eğitimi üzerine dikkatleri toplamıştır.⁷⁰³ Milletlerin yaşayışında ve ilerleyişinde mesleki ve teknik kültürün en başta bir amil olduğunu Büyük Harp ve bilhassa İstiklal Harbi belirtmiştir.⁷⁰⁴

Bu dönemde mesleki teknik kültürün ihtiyaç olmasının en bariz şekilde hissedilmesinde büyük etkenlerden biri Osmanlı Dönemindeki mesleki teknik eğitim kurumlarının çoğunun I. Dünya Savaşında kapatılmasıdır.

I. Dünya ve Bağımsızlık savaşları sırasında hissedilen teknik eleman ihtiyacını Özalp şu şekilde açıklamaktadır: Birinci Dünya ve savaşı sonunda ve özellikle İstiklal Savaşı sırasında memlekette meslek ve teknik bilgilere sahip kişilerin yeteri kadar bulunmaması, büyük ölçüde kendini gösterdi. Örneğin; Büyük Taarruzun (26 Ağustos 1922) başlamasından önceki günlerde, Fransızlardan 100 Berliet kamyonu

⁶⁹⁹ Tuna, a.g.e.s.41

⁷⁰⁰ “*Mesleki ve Teknik Öğretim*”(Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu) ,Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1960, Sayı:93,s.12

⁷⁰¹“ *Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarının 100. Yıl Konuşması*”, Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1962, Sayı:107, S. 5

⁷⁰² “*Mesleki ve Teknik Öğretim*”(Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu) ,a.g.e.s.12

⁷⁰³ Hıfzı Doğan, **Mesleki ve Teknik Eğitim, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983,s.359

⁷⁰⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Maarifi** (1923–1943), Maarif Matbaası, Ankara, 1944,s.74

temin edilmiş ise de işgale uğramamış bölgelerde arandı, tarandı ve nihayet bunlardan ancak yirmisini işletebilecek şoför bulunabildi. Bu sebepten cephane ve mermilerin büyük bir kısmını kağnı arabası ile taşınması mecburiyeti hâsıl oldu.⁷⁰⁵

Ülkenin teknik elaman ihtiyacının en önemli nedenlerinden biri de müslüman olmayan azınlığın ellerinde olan bazı sanatlarda becerili insan gücünün ülkeden ayrılıp gitmesidir.⁷⁰⁶ Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı bir raporda bağımsızlık savaşı sırasında karşılaşılan malzeme ve imalat güçlükleri ve eleman yetiştirme ihtiyacı şu şekilde dile getirilmektedir.”Gerek Umumi Harpte gerek İstiklal Harbinde memleketimizin endüstri sahasındaki geriliğinden ve teknik elemanın yokluğundan çekilen sıkıntılar, memleketin endüstrileşmesi lüzumunu kuvvetle hissettirmiş, büyüklerimizin gerek endüstrileşme fikrine varmalarına gerek bu endüstri için adam yetiştirme işini ele almalarına sebep olmuştur.⁷⁰⁷

3.1.1. Atatürk ve Mesleki Eğitim

Ülkenin kalkınması için her düzeyde teknik elemana ihtiyacı bulunduğu ve bu elemanların eğitim sistemi ile yetiştirilmesi gerektiğini Atatürk, daha savaşlar sırasında görmüş ve layık eğitimin kuran ve uygulamayı içerecek şekilde yönlendirilmesini vurgulamıştır.⁷⁰⁸

I. Dünya Savaşı ve İstiklal Muharebeleri esnasında memleketimizde yeteri kadar teknik ve meslek erbabının bulunmaması sebebiyle çekilen büyük sıkıntıları pek yakından gören Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı konuşmasında: “Memleket evladının hayatı, içtimaiye ve iktisadiyata fiilen müessir ve müsmir kılabilmek için elzem olan iptidai malumatı ameli bir tarzda vermek usulü, maarif izimin esasını tekil etmektedir.” Diyerek mesleki ve teknik öğretimin önemini belirtmiştir.⁷⁰⁹

⁷⁰⁵Doğan, a.g.m.s.359,360

⁷⁰⁶ Cavit Sıdal, **Çıracılık Eğitimi, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983,s.428

⁷⁰⁷ Doğan, a.g.m.s.360

⁷⁰⁸ Doğan, a.g.m.s.360

⁷⁰⁹Kılınç, a.g.e.s.17

Atatürk, ortaöğretimin amaçlarını ve bu kademedeki uygulanacak yöntemi belirlerken şu görüşlere yer veriyor. “ortaöğretimin amacı memleketin muhtaç olduğu çeşitli hizmet ve sanat elemanlarını yetiştirmek ve yükseköğretime hazırlamaktır. Ortaöğretimde de, öğretim yönetiminin uygulamalı olması şarttır.” Atatürk 27 Ekim 1922 de Bursa’da Şark Tiyatrosunda, kendilerini ziyarete gelen İstanbul ve Bursa öğretmenlerine şunları söylemiştir: “Bir taraftan yaygın olan bilgisizliği azaltmakla beraber, diğer taraftan sosyal hayatta etkili ve verimli bireyler yetiştirmek lazımdır. Bu da ilk ve orta öğretimde uygulamalı bir yaklaşımla mümkündür.” 1923 İzmir İktisat Kongresi’ni açarken de şöyle der: “Yeni devletimizin, yeni hükümetimizin temel görüşleri, bütün programları ekonomi programından çıkmalıdır. Bundan ötürü çocuklarımızı o şekilde yetiştirmeliyiz ki, onlara o suretle bilgi ve kültür vermeliyiz ki, ticaret hayatına, tarım ve sanata ve bütün bunların çalışma alanlarının yararlı olsunlar. Bundan ötürü Milli Eğitim Programımız da, gerek ilköğretimde ve gerekse ortaöğretimde, verilecek bütün bilgiler bu noktaları dikkate alarak düzenlenmelidir.”⁷¹⁰

Atatürk, 1 Mart 1923 Türkiye Büyük Millet Meclisinin birinci dönem dördüncü toplantı yılını açarken eğitimde uygulanacak yöntemi şöyle açıklamıştır: “Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı, ya da bir uygarlık zevkinden çok, yaşamda başarıya ulaşmayı sağlayan, işe yarar ve kullanabilen bir araç durumuna getirmektir.” Görüldüğü gibi Atatürk eğitimde uygulanacak yöntemin ve verilecek bilgilerin faydacı, somut, pratik, akılcı ve iş ilkesine dayalı olmasını önermiştir.⁷¹¹

Mesleki eğitimde temel ilkelerden biri, çevreye dönük eğitim yapmak ve çevre koşullarına duyarlı olmaktır. Atatürk, 1 Kasım 1925’de, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ikinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken eğitimde uyulması gereken bu ilkeyi şöyle açıklıyor: “Öğretimde yaşamının pratik gereklerini karşılayan ve çevrenin özel koşullarını göz önünde bulunduran bir yöntem üstündeyiz.” Atatürk, Mesleki eğitimin ilköğretimden yükseköğretime kadar kurulması gerektiğini yine, 1 Kasım 1928’de Türkiye Büyük Millet Meclisinin üçüncü dönem ikinci toplantı yılını açarken şu şekilde dile getirmiştir: “Mesleki

⁷¹⁰ Doğan, a.g.m.s.361

⁷¹¹ Doğan, a.g.m.s.361

öğretimin ilk ve orta kademedeki en yüksek dereceye kadar memlekete temini Milli Eğitimin temel politikasıdır.” Atatürk, 1 Kasım 1936 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinin beşinci dönem ikinci toplantı yılını açarken de mesleki ve teknik eğitimin teşvik edilmesi gerektiğini şöyle belirtiyor: “Sanat ve teknik mekteplerine ilgi artırmıştır. Bunu sevinçle söylerken, her türlü teşviki artırmak gerektiğini de eklemek istiyorum.”⁷¹²

Atatürk; eğitimin, yaparak, yaşayarak ve iş üstünde öğrenmeye dayanmasını, bir süsü olmayıp yaşamın koşullarına göre üretici olarak düzenlenmesini, kullanabilir bir araç olmasını, çevre koşullarına cevap vermesini önererek mesleki eğitimin yönünü belirlemiştir.⁷¹³

Atatürk meslek ve teknik eğitimin kurulması ve yaygınlaşması için özel ilgi göstermiş ve gerekli önlemleri almaları için ilgilileri uyarmıştır. O güne kadar çok az sayıda yöneticinin ve eğiticinin dikkatini çeken meslek okullarının önemini vurgulamak için Atatürk, bu okullara özel ziyaretler yapmıştır. Devlet başkanının bu okullara gitmeleri çok anlamlıdır. Atatürk, İzmir Mithat Paşa Endüstri Meslek Lisesi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti zamanında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923–1925) üç defa ziyaret ederek ülkenin geleceği açısından bu eğitimin önemini vurgulamıştır. Atatürk, 13 Şubat 1923 yılında Mithat Paşa Endüstri Meslek Lisesini ilk defa gelişlerinde daha çok öğrencinin yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiş ve okulun hatıra defterine şunları yazmıştır. “Varmak zorunda olduğumuz düzeye, bugünkü kadar, uzak kalışımızın mühim sebeplerinden biri sanata ve sanatkârlığa gerekli derecede önem verilmemiş olmasıdır.”⁷¹⁴

Atatürk diğer bir gezisi olan, 16 Kânunusani 1340 yılında İzmir Bölge Sanat Okulunu ziyaret ederek okul hatıra defterine şunları yazmıştır “On bir ay evvel, mektebi ziyaret etmiştim. O zamanki meşhudatımla bugün gördüklerim arasında mühim, müspet farklar vardır. Çalışıyorlar. Mesai olumlu noktaya müteveccihen şayanı memnuniyet bir surette yürüyor. Türkiye Cumhuriyeti bu san’at mekteplerinin

⁷¹² Doğan, a.g.m.s.361,362

⁷¹³ Doğan, a.g.m.s.362

⁷¹⁴ Doğan, a.g.m.s.360

tam inkişafına çok muhtaçtır. Mensupların, daima, bu hakikati, bu ciddi ihtiyacı nazarı dikkatte bulundurmalarını bu vâsile ile hatırlatırım.”⁷¹⁵

Atatürk, 14 Teşrinievvel 1925 yılında İzmir Bölge Sanat Okulunu tekrar ziyaretlerinde okul hatıra defterine şunları yazmıştır: “Bu defaki ziyaretimde daha çok memnun oldum. Hersene biraz daha terakki var. Daha çok lazım.”⁷¹⁶

Atatürk, 13 Şubat 1939 yılında İzmir Bölge Sanat Okulunu tekrar ziyaretlerinde okul hatıra defterine şunları yazmıştır: “İzmir Sanatlar Mektebi, tarihi ihyasından henüz iki ay geçmiş olmakla beraber çok ümit ve itminan veren bir mahiyet gösteriyor. Müdür ve muallimleri yeni Türkiye Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini ve Hükümetini bütün manasıyla, bütün yeni emelleri ile tanımıştır. Bu çok memnuniyeti muciptir. Ancak böyle zihniyetlerin terbiye ve talimi müsmir olur. İçinde talebenin halini ve mesaisini, görmekten mütehassıl neşe ve sürur İle mali dakikalar geçirdiğim İzmir Sanat Mektebi 31 sene zarfında 100 sanatkâr yetiştirmiş (tahkik neticesi takribi) kâfi değildir. Her sene 100 talebe yetiştirseydi üç bini mütecaviz sanatkâra malik olacaktık. Yeni Türkiye Devleti İzmir Sanat Mektebi’nden, bu nisbette sanatkâr ister çok himmet, çok gayret çok dikkat lazımdır. Vasıl olmağa mecbur bulunduğumuz seviyeye, bugünkü kadar, uzak kalışımızın mühim sebeplerinden biri sanata ve sanatkârlığa layık olduğu derece ehemmiyet verilmemiş olmasıdır...”⁷¹⁷

Atatürk, kız ve erkek sanat okullarını çok sever, onların çalışmalarını yakından izler ve gelişmelerini gönülden arzu ederdi. Bir konuşmalarında, “sanat ve teknik okullarına rağbet artmıştır. Bunu sevinçle söylerken her türlü teşviki arttırmak gerektiğini de ilave etmek isterim.” Diyerek teknik öğretim ve eğitim kurumlarının faydalarına inanmış, gelişmeleri için ilgi gösterilmesine ve teşvik edilmesine işaret etmiştir.⁷¹⁸

Atatürk, endüstri alanında gelişmenin ve ileri gitmenin, memleket ekonomisindeki büyük etkilerini şu sözleriyle belirtmektedir. Endüstrileşmek en

⁷¹⁵ Maarif Vekilliği Dergisi, **Türkiye’de Teknik Öğretim I**, Sayı 21–22, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939,s.8

⁷¹⁶ Maarif Vekilliği Dergisi, **Türkiye’de Teknik Öğretim I**, ag.e.s.8

⁷¹⁷ Maarif Vekilliği Dergisi, **Türkiye’de Teknik Öğretim I**,ag.e.s.11

⁷¹⁸ Kazım Eke, “*Atatürk Yolu ve Teknik Eğitim*”, Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1968, Sayı:189, S. 4

büyük milli davamız arasında yer almıştır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayi kuracağız ve işleteceğiz. Başka bir konuşmalarında, “Sanatkâr, cemiyette uzun cehit ve gayretlerden sonra alnında ışığı hisseden insandır.”demekle sanatkâra, toplum içinde özel bir değer vermektedir.⁷¹⁹ Atatürk’ün 4.6.1933 Yılında İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nü Ziyaretinde şöyle demiştir:

Atatürk okul ziyaretinde çocuklarla tek tek ilgilenerek onlarla hatıra fotoğrafı çektirmiştir. Çevresindeki öğretmenlere: “Çocukları severiz çünkü çocuk bizim devamımızdır. Her çocukta biz ebediyete doğru uzanıp giden iştiyakımızın tatminini buluruz” demiştir⁷²⁰

Atatürk’ün mesleki teknik eğitimle ilgili yukarıda ifade ettiğimiz sözlerden başka özlü sözlerinden bazıları şunlardır:

“Milletimizin inkişafı dehası ve bu sayede layık olduğu mertebeye irtikası bittabi ali meslekler erbabını yetiştirmekle ve milli harsımızı ila ile kabildir.”

“Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı suretle bütün tahsil deecelerindeki talim ve terbiyelerinin ameli olması mühimdir.”

“Evlatlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki âlemi ticaret, ziraat ve sanatta ve bütün bunların faaliyet sahalarında müsmir olsunlar, müessir olsunlar, faal olsunlar, ameli bir uzuv olsunlar.”

“Bir millet sanattan ve sanatkarlıktan mahrumsa tam bir hayata malik olamaz.”

“Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir.”

“Medeniyet şahikasının merdiveni sanattır.”⁷²¹

⁷¹⁹ Eke, a.g.m.s.4

⁷²⁰ Kılınç, a.g.e. s.65

⁷²¹ Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1961, Sayı: 104,s.34.131.148.164.165.171

Burada özet olarak şunu söyleyebiliriz: Atatürk, mesleki teknik eğitimin önemini kavramış ve biran evvel ülkenin her yerini mesleki teknik eğitim kurumlarıyla kuşatmak istemiştir.

3.1.2. Mesleki Teknik Öğretim İçin Getirilen Yabancı Uzmanlar

İmparatorluktan geriye bir tarım ekonomisine dayalı ekonomik yönden gelişmemiş bir ülke devralmış olan Cumhuriyet yönetiminin ilk girişimlerinden birisi ekonomiyi canlandırmak olmuştur. Eğitimin, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesindeki önemi daha iyi anlaşılmasına başlanmıştır.⁷²²

Türkiye’de 1920’li yıllar Mesleki Teknik Eğitimin temel kavram ve ilkelerin oluşturulduğu, genel eğitim sistemi içinde ele alındığı bir dönem olmuştur.⁷²³

Bu doğrultuda, ülkede yeteri kadar teknik uzman olmadığı için teknik sahada gelişmiş ülkelere uzmanlar getirilmiştir. Eğitimin temel politikasını ve esaslarını belirli bir sisteme oturtmak maksadıyla dönemin ünlü eğitimcileri, (yabancı uzmanları) yurda davet edilmiştir. Bunlardan mesleki teknik eğitimle ilgili olanlar arasında; Prof. Dr. John Dewey (1924), Prof. Dr. Kühne (1925), Prof. Dr. Ömer Buyse (1926), Prof. Dr. Jung ve Amerika Birleşik Devletleri heyeti (1930) yer almaktadır.⁷²⁴ Prof. Dr. Mimar Ernest Egli’de Mesleki Teknik eğitimin geliştirilmesinde okul inşaatı ve çeşitli kurumların yapımında önemli görevler almıştır.

3.1.2.1. John Dewey:

Columbia Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. John Dewey, daha 1923 yılında Maarif Vekili İsmail Safa Bey tarafından bir mektupla Türkiye’ye davet edilmişti.⁷²⁵ Bir yıl sonra Maarif Vekilliği tarafından gene Türkiye’ye davet edilen Dewey, “Cumhuriyet” gazetesinin Amerika muhabirine bu teklifi kabul ettiğini bildirmiştir. Dewey, yaz tatilinden yararlanarak 1924 Temmuz’unda Türkiye’ye

⁷²² İlhan Sezgin, **Mesleki Teknik Eğitim Sempozyumu**,(Yayına Hazırlayan Mehmet Külahçı) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983,s.34

⁷²³ Ali Kılıç, **Türkiye’de Orta Mesleki Teknik Eğitim ve İstihdam İlişkisi**, Yeditepe Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007,s.16

⁷²⁴ Kılınç, a.g.e.s.18

⁷²⁵ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1982,s.109 - BOA, Fon Kodu: HR.İM., Dosya No: 84, Gömlek No: 57, Tarih: 1923.09.26

gelmiştir.⁷²⁶ Dewey'in bir senelik bütün masrafları Amerika'da okuyan Türk öğrencilere burs verern zenginlerden Mr. Carain sağlamıştır.⁷²⁷ Mr. Carain'e Maarif Vekâleti bir teşekkür mektubu göndermiştir.⁷²⁸

Dewey, Cumhuriyet Döneminde milli eğitim teşkilatının düzenlenmesi ve topyekün kalkınma-eğitim ilişkisinin kurulması konusunda bilgisine ilk başvuru yabancısı uzmandır.⁷²⁹ 1924 yılında ülkemize gelen ve ülkemizde bulunan John Dewey Bakanlığımıza iki ayrı rapor sunmuştur. Bunlardan biri rapor olmaktan ziyade acil olarak bütçeye konulması gereken ödeneklerle ilgili tekliftir. Diğerisi ise John Dewey'in Amerika'ya döndükten sonra yazdığı "Esas Rapor"dur.⁷³⁰ Bu rapor yaygın eğitimle de ilişkilendirilmiştir.⁷³¹

Dewey önce İstanbul Darülfünununda, liselerde, öğretmen okulunda, mesleki derneklerde vs. 15 Ağustos'a kadar oldukça ayrıntılı incelemeler yapmış, bilgiler almıştır. Ankara'ya hareketinden önce de basına, Türkiye'de ne yapacağına dair bir mektup vermiştir. Bu mektupta Türkiye'ye eğitim sistemini ıslah için geldiği, hazır bir program ve metodları tatbik etmek niyetinde olmadığını belirtiyor; ne kendi fikirlerini, ne de başka bir ülkenin eğitim sistemini taklit etmenin tehlikeli olduğunu bildiriyordu. O, çeşitli ülkenin eğitim sistemlerini iyi yanlarını birleştirerek bir "Türk sistemi" oluşturmayı teklif ediyordu.⁷³² Dewey basına verdiği mektubunda ne yapmak istediği hakkında bilgi vermemiştir.⁷³³

Dewey, mektubunda; genel ifade olarak şöyle demiştir: "Her memlekette mektebin kalbi muallimdir. Binaenaleyh ilk başlanılacak nokta meslek talimi ıslahıdır." Diyerek öğretmenin ve mesleki eğitimin önemini belirtmiştir.⁷³⁴ Müşavir olarak gelmemiştir. Daha önce Çin'de de yaptığı gibi bilimsel incelemeler yapıp

⁷²⁶ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1982,s.109

⁷²⁷ BOA, Fon Kodu: HR.İM., Dosya No: 80, Gömlek No: 10, Tarih: 1923.08.06

⁷²⁸ BOA, Fon Kodu: HR.İM., Dosya No: 96, Gömlek No: 38, Tarih: 1924.02.03

⁷²⁹ Ülker Akkutay, **Milli Eğitimde Yabancı Uzman Raporları**(Atatürk Dönemi)Ankara,1996,s.25

⁷³⁰ John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor (1924)**, T.C. MEB, XIII. Milli Eğitim Şurası, 13-17 Kasım 1989 (Yaygın Eğitim), s.3

⁷³¹ Dewey, aynı yer.

⁷³² Ergün, a.g.e.,s.110

⁷³³ M. Zekeriya, "Dewey Ne Yapacak?"Cumhuriyet Gazetesi, 19.08.1924

⁷³⁴Zekeriya, aynı yer

rapor vermiştir. Kendisi idare adamı olmadığı için bir Maarif Müşaviri de olamayacağını ancak başkalarını tavsiye edebileceğini söylemiştir.⁷³⁵

Dewey, raporunda, açılacak mekteplerin amacını şöyle ifade eder. Mektepler, kendi talebelerinin doğrudan doğruya mesleki ve sınai terbiyesine hizmet ettikten başka iktisadi ve sınai malumat toplamak ve neşretmek için de birer merkez olmalıdır. Mektebin gayesi iki cephelidir. Bir taraftan milli bir fayda temin eden malumatın toplanması ve neşri vazifesini görecek bir merkez ve bir vasıta olmak (bu suretle mektepleri cemaat ve milletin hayatile raptetmek), diğer taraftan talebeyi memlekete faydalı olacak fikri itiyatlarla teşhizatmek ve alacakları malumatı nazari ve lüzumsuz olmaktan kurtarmaktır.⁷³⁶

Dewey raporunda Ecnebi memleketlerde incelemelerde bulunacak Türk komisyonlarında görev yapacak kişilerin dikkat edecekleri hususları şöyle sıralamıştır:⁷³⁷

Binalar, bahçeler

Mekteplerin ameli ve mesleki faaliyeti

Beden terbiyesi, spor ve oyunlar

Köy mektepleri ve köylerin inkişafı kooperatif şirketleri

Dewey, raporunda ayrıca ecnebi memleketlerdeki yapılanların örnek alması, okullardaki kütüphane faaliyetleri yapılacak mektep binasının nasıl olacağı öğrenci sayılarının belirlenmesi ve öğretmen yetiştirilmesi ve öğretmenlerin durumları hakkında olması gerekenleri rapor etmiştir.⁷³⁸ John Dewey Raporu, kendisini çağıran Bakan ve ondan sonraki Bakanlar döneminde değil, ta 1926'da Necati Bey'in bakanlığı sırasında uygulamaya konulmuştur.⁷³⁹

Memleketin genel kültür işleri hakkında bir rapor vermek üzere davet edilen Amerikalı Pedagog raporunda genel olarak meslek okullarının lüzumuna da temas etmiş ve kıymetli tavsiyelerde bulunmuş ise de bu tavsiyeler genel nitelikte olmuştur, tavsiyelerde detaya inilmemiştir. Dewey, çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerinin iyi

⁷³⁵ Ergün, a.g.e.,s.110

⁷³⁶ Dewey, a.g.e.,s.6,7

⁷³⁷ Dewey, a.g.e.s.9

⁷³⁸ Dewey, a.g.e.s.10-16

⁷³⁹ Ergün, a.g.e.,s.111

yanlarını birleştirerek bir Türk sistemi oluşturmayı teklif ediyordu. Yani karma bir model olarak, Türkiye eğitimine uygun olanlarının alınmasını istiyordu.⁷⁴⁰

3.1.2.2. Prof. Dr. Alfred Kühne;

Bakanlık, Dewey'in arkasından gene ünlü bir pedogog olan Georg Kerschensteiner'i, Türkiye'deki meslek okullarını incelemesi için, davet etmiştir. Ama o gelmeyerek, yerine Dr. Kühne'yi tavsiye etmiştir.⁷⁴¹

Alman Ticaret Bakanlığı ileri gelenlerinden ve Berlin'deki büyük bir meslek okulunun kurucusu idi. Ekim 1925 başlarında Türkiye'ye gelmiş, Ankara, Eskişehir, Bursa, İzmir ve İstanbul'daki meslek okullarında ve hayat mekteplerinde incelemeler yaparak Türkiye ile ilgili raporunda şunları belirtmiştir:⁷⁴²

Türkiye bugün, Batı Avrupa Devletlerinin 18. ve 19. yüzyılda uyguladıkları ıslahat çeşidinden bazı ıslahlar yapıyor.

Mesleki eğitimde en önemli nokta, ilkokul öğretmenlerinin pratik hayatı idrak edip, öğrencileri meslek fikri ile eğitmeleridir. Bu öğretmenler, öğrencileri meslek seçimine yönlendirmeleridir.

Türkiye'ye eğitim hayatı çok hızlı değişiyor; istikrar olmadan bir şey yapılamaz.

El sanatları, yetiştirmede Türk okulları başarılı sayılabilirler, ancak teknisyen yetiştirecek pek az kurum var. Bir makine inşaat okulu kurulmalıdır.

Bir süsleme sanatları okulu açılıp, İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi ıslah edilmelidir.

Ticaret okullarının donatımları eksiktir, öğretmenleri özel olarak yetiştirilmelidir.

Ev idareciliği okulları genişletilmelidir.

Mesleki eğitim yöneticiliği kurulmalıdır.

Türkiye'nin bu hususta hiçbir planı yoktur.

Bu rapordan şunlar anlaşılmaktadır:⁷⁴³

Burada eğitimde istikrar sağlanması gerektiği vurgulanıyor.

⁷⁴⁰ Kılınç, a.g.e.s.18

⁷⁴¹ Ergün, a.g.e.s.112

⁷⁴² Ergün, a.g.e.s.113

⁷⁴³ Kılınç, a.g.e.s.19

El sanatlarında Türk okulları dünyaca ünlüdür. Ancak son yıllarda teknisyen sıkıntısı yaşandığından sorunlar yaşanmaktadır.

Türkiye’de iken verdiği bir demeçte, bakanlığın kendisini ülkede mevcut olan ve olması gereken meslek okulları hakkında bir proje vermek için davet ettiğini, ancak bugünkü durumda Türkiye’de meslek okullarının hemen hemen olmadığını söylüyordu. Türkiye gibi bir tarım ülkesinin ticaret ve tarım alanlarında ameli iş adamlarına ihtiyacı olduğunu ve Türkiye’deki okulların ıslah ve gelişmesi için çok şeye ihtiyaç olduğunu belirtiyordu. Künhe, bakanlığın kendisine müracaatı üzerine Prof.Dr. Lutse’yi bakanlığa, mesleki eğitim uzmanı olarak tavsiye etmiştir. Künhe Raporu ayrıntılı ve uygulanabilir projeler sunmadığı için, Bakanlıkça pek göz önünde alınmamış, başka uzmanlar çağırılmıştır.⁷⁴⁴

3.1.2.3. Prof. Dr. Ömer Buyse:

Mısır asıllı, uzun yıllar Amerika’da kalarak oranın eğitim usullerine dair bir kitap yazan, daha sonra Belçika’ya geçerek orada “İş Üniversitesi’ni kuran ve dört yıl burayı yöneten, sonuçlarını ve programını “İş Üniversitesi” adıyla yayınlayan Belçika Mesleki Eğitim Müdürü Buyse,1926 sonlarında Türkiye’deki ziraat sanayi ve meslek okullarını inceleyerek uygulanabilir bir program hazırlamak için Türkiye ile mukavele imzaladı.⁷⁴⁵

Buyse’ye ülke içi seyahatlerinde refakat etmek ve tetkiklerinde kendisine yardımcı olmak için Maarif Müfettişi sıfatıyla Kemal Zaim Sunal görevlendirilmişti.⁷⁴⁶ Necati Bey kendisini Avrupa gezisi sırasında beğenerek uzman olarak seçmişti. 1927 yılı başlarında Türkiye’ye gelen Buyse, yurdun çeşitli yerlerinde incelemeler yapmıştır.⁷⁴⁷

Buyse incelemelerinin ana hatları şunlardır:⁷⁴⁸

Vilayetlerde mevcut meslek okullarını tetkik etti. İlave edilecek meslek şubelerine olan ihtiyacı yerinde tespit etti.

⁷⁴⁴ Ergün, a.g.e.s.113

⁷⁴⁵ Ergün, a.g.e.s.113

⁷⁴⁶ Kemal Zaim Sunel, “ Omer Buyse ve Mesleki ve Teknik Öğretim Hakkında”, Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1961, Sayı: 104,s.122

⁷⁴⁷ Ergün, a.g.e.s.115

⁷⁴⁸ Reşat Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1961, Sayı: 104,s.41

Ticaret odası üyeleri, ziraat cemiyetleri, hayvan yetiştiriciler ve ziraat erbabı ile toplantılar yaptı.

Kız çocuklarının mesleki öğretimine verilecek yeni şekil hakkında kadın cemiyetleri ve çocuk esirgeme kurumu üyeleri ile temaslar temin etti ve anketler tertip ederek incelemelerini bitirdi.

Buyse'nin yaptığı çalışmalardan da anlaşıldığı gibi diğer uzmanlara göre en kapsamlı ve uygulanabilir raporu sunmuştur. İncelemelere dair şu rapor ve projeleri vermiştir:⁷⁴⁹

Bir mesai programı teklifi ve esasatın tayini(İstanbul Raporu),
Teknik mektep ve terbiyeye mütedair program ve nizamname layihası
(Ankara Raporu),
Kütahya'da meslek tedrisatı,
Konya'da meslek tedrisatı,
Adana vilayetinde meslek tedrisatı,
Mersin'de meslek tedrisatı,
Uşak'ta meslek tedrisatı,
İzmir'de meslek tedrisatı,
Aydın'da meslek tedrisatı,
İstanbul'da meslek tedrisatı
Ankara'da açılacak meslek ve ev işleri kursları,
Orta ziraat mektepleri,
Ziraat, bağçılık, meyve bahçeleri usulleri hakkında rapor,
Ordu'da mesleki ve umumi tedrisat,
Buyse'nin raporunun ana hatları hakkında şunları söyleyebiliriz:
Mevcut meslek okullarını ıslah etmek,
Her iktisadi mıntıkanın ihtiyacına göre lüzumlu meslek okulları açmak,
Mevcut sanat uzmanlarının bilgilerini artırmak ve geliştirmek için akşam
sanat okulları açmak suretiyle daha uzman ve teknik bilgili işçiler yetiştirmek,
Meslek okullarına öğretmen, yüksek teknik adamları ve mühendisler
yetiştirecek kurumlar meydana getirmek.⁷⁵⁰

⁷⁴⁹ Ergün, a.g.e.s.115,116, Ömer Buyse, “*Teknik Öğretim Hakkında Rapor*”, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939,s1-368

⁷⁵⁰ Kılınç, a.g.e.s.19

İş Üniversitesi Ders Programları
Sanat Okulları Ders Programları
Akşam Sanat Okulları Ders Programları⁷⁵¹

Bu rapor dikkate alınarak Akşam Sanat Okulları açılmaya başlanmıştır, yabancı ülkelerden yabancı uzmanlar getirilmiştir.⁷⁵²

Ankara raporunda iki okulun açılmasını istiyordu. Şimdi bu kurumları nasıl olacağı hakkındaki genel görüşü ifade edelim.

Ankara İş Üniversitesi Okullar Şeması⁷⁵³

A-İzhari Kısım-Yaş:12-14

B-Teknik Kısım-Yaş:14-17

Şubeler:

Taş işleri
Ağaç işleri
Maden işleri
Elektrik işleri
Sihhi tesisat
Tezyini sanatlar

C-Yüksek Teknisyenler KısımYaş:17-19

Şubeler:

Nafia inşaatı ve yollar
Elektrik işleri
Ziraat makineleri konstrüktörü ve makine ressamları

⁷⁵¹ Akkutay, a.g.e.s.54

⁷⁵² Kılınç, aynı yer

⁷⁵³ Buyse, a.g.e.,s.64,65

İmalat endüstrisi
Tezyini sanatlar
Öğretmen

D-Mütehassıs yetiştirmek için fasıllalı kurslar-Yaş:20-21

Şubeler:

Şimendifer işaretlerinin tetkik ve mütaleası
Hidrolik inşaat proje ve etüdları
Buhar ve infilaklı motörlerin tecrübi şekilde incelenmesi
İş tezgâhlarının, ziraat makinelerinin etüdları
Şeker fabrikaları tesisatı proje ve etüdları
Proje kursları

Halkın teknik terbiyesine yarayacak servislerin şeması:

Patronlar ve yetişmiş işçi için muvakkat ve kısa müddetli kurslar, teknik yenilikler hakkında konferanslar. Mesleki müsabaka sınavları
Teknik ve meslek okullarının daimi sergisi
Malzeme muayene laboratuvarları
Dışarı kitap verebilen teknik kütüphane
Teknik ve meslek okullarının faaliyetini gösteren bir teknik tedrisat dergisi
Sanat müzesi

Ankara İş Üniversitesi, bu çatı altında oluşturulacaktı. İkinci kurum İsmetpaşa Kız Enstitüsü olacaktı.

İsmetpaşa Kız Enstitüsü: İş Darülfünunu erkekler için ne ise Kız Enstitüsü de kızlar için o'dur. Birçok meslekleri ihtiva eder.⁷⁵⁴ Genç kızlar için mesleki, ticari ve sosyal bilgiler veren bir okul olacak ve Bayan Mevhide İnönü'nün adını alacaktı.(Institut feminin Madame Ismet Pacha). İlkokul çıkışlıların alınacağı bu

⁷⁵⁴ **Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra**, Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Müdüriyeti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927,s.17

Enstitü dört yıllık meslek ve ticaret kısmı ile iki yıllık mesleki, ticaret ve sosyal yüksek kısımla üç yıllık akşam meslek dersleri kısımlarından meydana gelecekti⁷⁵⁵

Dört yıllık meslek ve ticaret kısmı şubeleri şunlardır:⁷⁵⁶

- Biçki ve konfeksiyon şubesi
- Çamaşır ve proderi şubesi
- Şapkacılık ve tuvaletı lavazımı suni çiçekler şubesi
- Ticaret ve lisan şubesi

İki yıllık mesleki, ticaret ve sosyal yüksek kısmı şubeleri şunlardır:⁷⁵⁷

1-Kadın işleri şubesi (konfeksiyon, çamaşır...)

2-Ticaret ve kitabet şubesi

- Ticaret kısmı
- Kitabet ve muhaberet kısmı

3-Kız meslek mekteplerinde muallimliğe ihzar şubesi

4-Hizmeti ictimaiye şubesi

5-Hasta bakıcılık şubesi

Akşam Meslek Okulları⁷⁵⁸

- Ev idaresi ve sanatlar kısmı
- Ticaret ve lisan kısımlarından oluşacaktır.

Bu programların amacı kadınların evin hıfzıssihhasını, evin bakımı ve muhasebesi, yemek pişirmek usullerini öğrenmek, çocuk yetiştirmek, v.b. gibi. El

⁷⁵⁵ Ergün,a.g.e.,s.117

⁷⁵⁶ **Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra**, a.g.e.s.17

⁷⁵⁷ **Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra**, a.g.e.s.18

⁷⁵⁸ Buyse, a.g.e.s.71

işleri, kümes hayvanları yetiştirmek, konser ve imal ederek eve kazanç temin etmek yollarını öğrenmesini sağlamaktı.⁷⁵⁹

Bu şubelerin dışında Ankara Meslek ve Ev İdaresi Kursları İki yıllık süreli aşağıdaki şubelerden oluşmaktadır:⁷⁶⁰ Kadın ve kızların pratik suretle, talim ve terbiyesini temin için açılacak bu kurslar üç meslek şubesini ihtiva eder.

I. Biçki ve dikiş şubesi

II. Yemek pişirme ve ev idaresi şubesi

III. Tezgâhtarlar şubesi

İş Darülfünunu, Kız Enstitüsü, Sanayi Kimyeviye v.b gibi teknisyen yetiştirecek olan müesseselere muallim yetiştirmek üzere Avrupa'ya 33 genç gönderilmesine teşebbüs edilmiştir.⁷⁶¹

Türkiye'deki mesleki teknik eğitim kurumlarının inşasında diğer bilim adamlarının etkileri yadsınamaz bir gerçektir. Fakat Buyse'nin projesinin tamamı Türkiye'de uygulamaya konmuştur ve bu projeler Cumhuriyet Dönemi mesleki teknik eğitim kurumlarını oluşturmuştur.

3.1.2.4. Prof. Dr. Mimar Ernest Egli:

Türkiye'ye davet edilen yabancı eğitimcilerden bir başkası Prof.Dr. Mimar Ernest Egli'dir.

Dewey'in önerilerine göre kurulan "Mektep Mimarisi Bürosu"nun başına, 1927 yılı Martında Viyana Güzel Sanatlar Akademisi Şefi Holzmeister'in yardımcısı Egli getirildi. Başlangıçta bakanlıkla iki yıllık mukavele yapan Egli, 1930'dan

⁷⁵⁹ Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra, a.g.e.s.18

⁷⁶⁰ Buyse, a.g.e.s.118

⁷⁶¹ Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra, a.g.e.s.20

itibaren İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinde çalışmaya başlamış⁷⁶², 1932'den itibaren de Akademinin Mimari Şubesi Müdürü olmuştur.⁷⁶³

Ernest Egli, Atatürk döneminde Türkiye'de kalmış ve çok başarılı plan-proje ve öğretim faaliyetlerinde bulunmuş başarılı bir mimardır. Egli, ülkedeki pek çok ilkokul ve orta dereceli okulun yanı sıra konservatuar binası, İsmet Paşa Kız Enstitüsü gibi birçok önemli eğitim kurumunun planını da yapmıştır.⁷⁶⁴

3.1.2.5. Diğer Uzmanlar:

1927 yılından 1938 yılına kadar mesleki alanda 65 uzman öğretmen ve yönetici Türkiye'ye getirildi.⁷⁶⁵

Prof. Frey ve Prof. G. Stiehler, Fransa'dan Bay ve Bayan Ruetelet, Brüksel'de Bayan Bocard, Almanya'dan Prof. Dr. Oldenburg getirilmişlerdir.

Resmi davet dışında gelen eğitim Uzmanları:

Colombia Üniversitesinden Prof. Edward Aurel, Colombia Üniversitesinden Prof. Dr. Paul Monroe, Amerika'dan Prof. Franklin, Amerika'dan Prof. Dr. Henri Suzallu, İsviçre'den Adolphe Ferriere.⁷⁶⁶

Bu yabancı uzman görüşleri yanında, Mustafa Kemal Atatürk, Ziya Gökalp, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç ve Rüştü Uzel gibi Türk bilim adamlarının da önemli katkıları ülkemizde eğitimin yeniden düzenlenmesinde olmuştur.⁷⁶⁷

⁷⁶² Ergün, a.g.e.s.114, BCA, Fon Kodu: 301811, Kutu No: 26, Dosya Gömleği No: 60, Sıra No: 9, Tarih: 1927.11.09

⁷⁶³ Ergün, a.g.e.s., aynı yer

⁷⁶⁴ Kılınç, a.g.e.s.20, Ergün,a.g.e.s.113,114

⁷⁶⁵ Ergün, a.g.e.s.119,120

⁷⁶⁶ Ergün, a.g.e.s.113-123

⁷⁶⁷ A.Kılıç, a.g.e.s.17

3.1.3.Bakanlık Merkez Teşkilatında Mesleki ve Teknik Öğretim Dairesinin Kurulması

Türkiye’de Cumhuriyet kurulduktan sonra, memleketin sınaî, iktisadi, bayındırlık ve sosyal alanlarda kalkınmasını sağlamak maksadıyla, hükümetçe programlar hazırlanmaya başlanmıştır. Bu programların tatbik edilebilmesi için, bu sahalarda çalıştırılmak üzere yeteri kadar elemanın kısa zamanda yetiştirilmesi icap ediyordu. İmparatorluktan Cumhuriyet devrine intikal eden mesleki ve teknik öğretim okulları ise, gerek adetleri ve neveleri ve gerekse öğretim programları bakımından hükümetin sınaî, iktisadi, bayındırlık ve sosyal sahalarda tahakkuk ettirmek istediği gayelere elverişli değildi. Bu bakımdan mevcut okulları ıslah etmek ve memleketin muhtelif iktisadi mıntıklarının ihtiyacına göre yeniden mesleki ve teknik öğretim okulları açmak için, bu işlerin salahiyyetli bir daire tarafından yürütülmesi hükümetçe lüzumlu görüldü.⁷⁶⁸

Fakat bakanlık merkez teşkilatında henüz mesleki ve teknik öğretim konularıyla meşgul olacak müstakil bir daire yoktu. Böyle bir dairenin kurulması için hazırlıklar yapılırken, vilayetlerdeki meslek öğretimi yapan okul ve kursların miktar ve çeşitlerinin öğrenilmesine lüzum hâsıl oldu. Bu işlerin yürütülebilmesi için İlk Öğretim Dairesi görevlendirildi. Bu daire tarafından hazırlanan ve 6 Şubat 1926 tarihinde vilayetlere gönderilen bir telgrafta;

Vilayette bir meslek okulu bulunup bulunmadığı,
Varsa hangi kısımlarının olduğu (İlk-Orta derecede),
Kaç sınıflı olduğu,
Hangi sanatların öğretilmekte olduğu,
Öğretim programının bulunup bulunmadığı,

Soruldu ve bu suretle Milli Eğitim Bakanlığı memleketteki meslek ve teknik okulları hakkında ilk defa toplu bir bilgiye sahip oldu. 1927 yılında meslek okullarına ait işlerin Yüksek Öğretim Dairesi tarafından yürütülmesi uygun görüldü.

⁷⁶⁸ Reşat Özalp, **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, 1,(Orta Dereceli Okullar)** Maarif Basımevi, Ankara, 1956,s.33

Bu suretle bu dairenin adı” Yüksek ve Mesleki Öğretim Genel Müdürlüğü” olarak değiştirildi. ⁷⁶⁹

1927 yılında neşredilen 1052 sayılı kanun ile vilayetler tarafından açılmış ve idare edilmekte olan erkek sanat okullarının, mali idareleri yine vilayetlerde kalmak üzere, öğretim ve iş programlarının hazırlanması, öğretmenlerinin mesleki vasıflarının tayin edilmesi yetkisi Maarif Vekâletine verildi. Vekâletçe ilk iş olarak mevcut erkek sanat okulları için yeni öğretim programları hazırlanarak bu müesseseler arasında bir birlik temin edildi ve okulların öğretim süreleri beş yıla çıkarıldı. İktisat ve Ticaret Vekâletine bağlı bulunan orta dereceli ticaret okullarının idaresi, 1927 yılına ait bütçe kanunu ile Maarif Vekâletine devredildi ve bu müesseselerin öğretim süreleri üç yıldan dört yıla çıkarıldı. ⁷⁷⁰ 1927 yılında Kız Sanat Okullarına Kız Enstitüsü adı verilmiş 1927–1928 öğretim yılından itibaren Akşam Kız Sanat Okulları açılmaya başlanmıştır. ⁷⁷¹

1928 yılında mevcut iki kız sanat okulunun öğretim süreleri ve öğretim programlarında da birlik temin edildi. Vekâlet merkez teşkilatında bu okullara ait işler ilk önce Yüksek Öğretim Umum Müdürlüğü tarafından tedvir edilmeye başlandı. ⁷⁷²

1052 sayılı kanunla düzenlenen meslek okulları diğer konu başlığında derinlemesine inceleyeceğimiz kanunlarda şu düzenlemeler yapılmıştır:

1929 yılında çıkan 1491 sayılı kanunla vekillikçe bir yıl için yardım edilmesi kabul olunmuştu. 1867 sayılı kanun ile de dokuz mıntıkaya ayrılan vilayetler kendi mıntıklarındaki sanat okullarının masrafına iştirak ettiriliyordu. Bütün bu denemelerden sonra erkek sanat okulları 2765 sayılı kanunla 1 Haziran 1935 tarihinden itibaren umumi muvazeneye alındı. ⁷⁷³

Mesleki ve Teknik Öğretim Dairesinin genel müdürü önce Kemal Zaim Sunel, daha sonra Mehmet Rüştü Uzel meslek okulları işleriyle meşgul oldular.

⁷⁶⁹ Özalp, “Türkiyede Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m.,s.43

⁷⁷⁰ Özalp, **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1, a.g.e.s.33,34

⁷⁷¹ Cicioğlu, a.g.e.s. 251

⁷⁷² Özalp, **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1,s.34

⁷⁷³ **Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923–1943)**, Maarif Matbaası, Ankara, 1944,s.76

Rüştü Uzel'in istifasını müteakip, Yüksek Öğretim işleriyle Nevzat Ayas ve Teknik Öğretim işleriyle de Ali Nadir Pekelman görevlendirildiler. Nevzat Ayas Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğünden ayrılınca bir müddet Şükrü Baban bu vazifeyi yaptı fakat daha sonra Ali Nadir Pekelman her iki işi 1933 yılına kadar yürüttü.⁷⁷⁴

3.1.4. Mesleki Tedrisatın Teşkilatlandırılması Bakımından Neşredilen Kanunlar:⁷⁷⁵

1052 Numaralı kanun, 1491 Sayılı Kanun, 1816 ve 1875 Sayılı Kanunlar, 1867 Sayılı Kanun, 2562 Sayılı Kanun, 2765 Numaralı Kanun, 3007 Numaralı Kanun, 3507 Numaralı Kanun.

3.1.5. Cumhuriyetin ilk Yıllarında Mevcut Orta Öğretim Örgün Meslek Okulları

Cumhuriyetin ilk Yıllarında Mevcut Orta Öğretim Örgün Meslek okulları konu başlığında mevcut okulları, çeşitliğine göre kısaca tarihçelerine değineceğiz zira 1941 yılından sonra Cumhuriyet Dönemi Mesleki Teknik Eğitim Okulları başlığında detaylı biçimde değinilecektir. Konu bütünlüğünün sağlanması ve konunun daha iyi anlaşılması için bu şekilde ifade edilmesinde yarar görülmüştür.

1923–1924 (1339–1340) öğretim yılında Milli Sınırlarımız içinde kalan topraklarda Edirne, İzmir, İstanbul, Ankara, Bursa, Sivas, Kastamonu, Konya ve Bolu olmak üzere 10 Erkek Sanayi Mektebi ve bu kurumlarda 157 öğretmen ile 976 öğrenci bulunmakta idi.⁷⁷⁶

Bunların yanında 2 kız enstitüsü de gayelerinden çok uzak bir istikamette tedrisat yapmakta idiler. Aynı yıl dördü İktisat Vekâletince, birisi Vilayetçe idare edilen 5 ticaret okulu da bulunmakta idi.⁷⁷⁷

⁷⁷⁴ Özalp, “Türkiyede Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m.s.43

⁷⁷⁵ Maarif Vekilliği Dergisi, **Türkiye’de Teknik Öğretim I**, a.g.e.s.20-25 – Ayrıca Bknz: Mesleki Tedrisatın Teşkilatlandırılması Bakımından Neşredilen Kanunlar

⁷⁷⁶ Reşat Özalp, “*Bolu Vilayeti Mektebi Sanayi*”, Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1964, Sayı:138, s. 8

⁷⁷⁷ M.T.Ö, “*Mesleki ve Teknik Öğretim Müesseselerini Tanıyalım*”, Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1959, Sayı:77, S. 15

1927–1928 Yıllarında mevcut orta dereceli, erkek teknik, kız teknik ve ticaret okullarında 2078 öğrenci,265 öğretmen bulunmaktaydı.⁷⁷⁸

Cumhuriyetin ilan edildiği yıl faaliyet gösteren bu on erkek okuldan bir kısmı da, okulların Milli Eğitim Bakanlığına devredildiği 1927 yılına kadar faaliyetlerine çeşitli sebeplerden devam edemeyerek vilayetlerce kapatılmak mecburiyeti hasıl olmuştur.⁷⁷⁹

1922–1927 yılları arasında faaliyet göstermiş bulunan çeşitli meslek okullarının idare şekilleri, öğretim programları ve öğretim süreleri birbirinden farklı idi. Bu okullardan bir kısmı İmparatorluk devrinde hazırlanan ve günün ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak olan programlar tatbik etmekte idiler. Maarif Eminliklerinin bölgelerindeki meslek ve sanat okullarını teftiş ve murakabe etmek yetkisi vardı. Fakat okulların gelişmesi ve öğretim programlarında birlik temin edilmesinde rolleri yoktu.⁷⁸⁰

Sivas, İzmir, Konya, İstanbul, Bursa, Diyarbakır, Kastamonu, Edirne, Ankara Sanat Okullarından kuruluşları II. Meşrutiyet Döneminde oldukları için bu okulların kısa tarihçelerine, Cumhuriyet Dönemine kadar; II. Meşrutiyet Dönemi Orta Öğretim Meslek Okullarından Sanayi Okulları başlığı altında değinmiştik. Bu konu başlığında da Bolu, Aydın Sanat Okullarının kısa tarihçelerine yer vereceğiz.

⁷⁷⁸ M.T.Ö, “ Mesleki ve Teknik Öğretim Müesseselerini Tanıyalım”, a.g.m. 16

⁷⁷⁹ Özalp, “Bolu Vilayeti Mektebi Sanayi”, a.g.m. 8

⁷⁸⁰ Özalp, “Türkiyede Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m.s.43

3.1.5.1. Erkek Sanat Okulları

1926 yılında memleketimizde faaliyet gösteren meslek okulları şunlardır:⁷⁸¹

Tablo 36: Erkek Sanat Okulları (1926)

Vilayet adı	Okul adı	Kaç sınıf olduğu	Derecesi
Aksaray	Erkek Sanayi Mektebi	3	İlk
Bolu	Erkek Sanayi Mektebi	3	İlk
Urfa	Erkek Sanayi Mektebi	3	Orta
Sivas	Erkek Sanayi Mektebi	4	İlk
İzmir	Erkek Sanayi Mektebi	3	Orta
Konya	Erkek Sanayi Mektebi	4	Orta
İstanbul	Erkek Sanayi Mektebi	4	Orta
Bursa	Erkek Sanayi Mektebi	4	Orta
Diyarbakır	Erkek Sanayi Mektebi	3	İlk
Kütahya	Sanayi ve Ziraiye Yurdu	-	-
Kastamonu	Erkek Sanayi Mektebi	5	İlk
Gümüşhane	Erkek Sanayi Mektebi	5	İlk
Edirne	Erkek Sanayi Mektebi	3	İlk
Ankara	Erkek Sanayi Mektebi	4	İlk
Aydın	Erkek Sanayi Mektebi	3	Orta

Bu okullardan bir kısmı ilkokul bazıları da ortaokul seviyesinde idi. Okulların öğretim programları birbirinden farklı olmakla beraber Milli Eğitim Bakanlığına devredilmezden önceki yıllarda okutulan dersler hakkında fikir edinmek üzere, birisi ilkokul, diğeri ortaokul seviyesinde bulunan iki okulun haftalık ders dağıtım cetveli aşağıda gösterilmiştir.⁷⁸²

Bu okulların ders programları okulların buldukları bölgeye göre bazı değişiklikler gösterse de okulların ders programları ana çizgide aşağı yukarı aynı olmuştur.

⁷⁸¹ Özalp, "Türkiyede Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", aynı yer

⁷⁸² Özalp, "Türkiyede Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", a.g.m.s.44

3.1.5.1.1. Diyarbakır Sanayi Mektebi

Tablo 37: Diyarbakır Sanayi Mektebi Ders Programı

Dersler	1.Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Alfabe, Kuran-ı Kerim ve malumatı diniye	12	4	4
Hesap - Hendese	4	4	4
Türkçe	5	4	4
Tarih -Coğrafya	4	4	4
El işleri, Resim, Çizgi	3	-	-
Hüsnühat ve manzume	2	2	2
Toplam	30	18	18

3.1.5.1.2. Konya Sanayi Mektebi

Tablo 38: Konya Sanayi Mektebi Ders Programı

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf
Kuran-ı Kerim	2	2	-	-
Ulumu Diniye	2	2	-	-
Kitabet	-	-	-	2
Türkçe	2	2	2	1
Hüsnühat	1	1	-	-
Hesap	2	2	2	-
Cebir	-	-	-	2
Hendese	-	-	2	-
Tarih	1	1	1	1
Coğrafya	1	1	1	1
Malumatı Fenniye	1	1	-	-
Malumatı Medeniye	-	-	1	1
Resim	6	6	6	6
Muzika	1	1	-	-
Musiki	-	-	2	1
Hikmet	-	-	1	-
Mukavemet	-	-	-	2
Kimya	-	-	1	-
Mihanik	-	-	-	1
Malzeme	-	-	1	-
Fransızca	2	2	2	2
Hendese-i resmiye	-	-	1	-
Toplam	21	21	23	20

Öğrenciler bu derslerin dışında kalan saatlerde atölyelerde çalışırlardı. Cumhuriyetin ilk yıllarında 15 Erkek Sanayi Mektebi bulunmakta idi. Fakat bunlardan ancak 9'u Milli Eğitim Bakanlığınca devralınabildi. Bu okullarda mevcut sanat şubeleri şunlardı:⁷⁸³

Ankara Sanayi Mektebi: Demircilik, tesviyecilik, marangozluk, terzilik, kunduracılık.

⁷⁸³ Özalp, "Türkiyede Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", aynı yer

Aydın Sanayi Mektebi: Demircilik, tesviyecilik, tenekecilik, motorculuk, inşaat.

Bursa Sanayi Mektebi: Demircilik, tesviyecilik, dökümcülük, modelcilik, marangozluk.

Diyarbakır Sanayi Mektebi: Demircilik, marangozluk, terzilik, kunduracılık.

Edirne Sanayi Mektebi: Tesviyecilik, demircilik, dökümcülük, marangozluk.

Kastamonu Sanayi Mektebi: Demircilik, Dökümcülük, marangozluk, terzilik, kunduracılık.

Konya Sanayi Mektebi: Tesviyecilik, demircilik, dökümcülük, modelcilik, marangozluk.

İstanbul Sanayi Mektebi: Makinistlik, tesviyecilik, frezecilik, tornacılık, demircilik, modelcilik, dökümcülük, elektrik, marangozluk, ahşap tornacılığı, oymacılık, inşaat kalfalığı.

İzmir Sanayi Mektebi: Tesviyecilik, tornacılık, demircilik, dökümcülük, modelcilik, tenekecilik, elektrik, marangozluk, oymacılık ve ağaç tornacılığı.

3.1.5.1.3. Aydın Sanayi Mektebi

Aydın Sanayi Mektebi 1924–1925 ders yılında Aydın Sanayi İdadisi adı altında başlamıştır. Okul, 1926–1927 eğitim dönemi Aydın Sanayi İdadisi, 1927–1928 öğretim yılından 1931 yılına kadar Aydın Sanat Mektebi, 1931 tarihinden 1935'e kadar Aydın Mıntıka Sanat Mektebi, 1935 ten 1943 tarihine kadar Aydın Bölge Sanat Okulu, 1943'ten itibaren Aydın Erkek Sanat Enstitüsü olarak faaliyet göstermiştir.⁷⁸⁴

3.1.5.1.4. Bolu Sanayi Mektebi

Okul 1922 Eylül ayında açılmıştır. 9 öğrenci öksüzler yurdundan, 31 öğrenci ilkokulu bitiren ya da bitiremeyenlerden 31 kişi alarak eğitim öğretime başlamıştır. 1922–1923 öğretim yılında ilkokulu bitirmeyenlerle birinci sınıf, ilkokulları mezunları veya üçüncü sınıfı bitirenlerden okulun ikinci sınıfı teşkil edildi. 1923–1924 öğretim yılı sonunda ikinci sınıftan başarı gösterenlerle okulun üçüncü sınıfı oluşturuldu. Okul 1924–1925 öğretim yılında 40 ilkokul mezunu kabul edilerek öğrenci sayısı 80'e çıkarıldı. Okulun öğrenim süresi vilayetçe dört yıla çıkarıldı.

⁷⁸⁴ M.Emin Dicle, “*Aydın Erkek Sanat Enstitüsü'nün Tarihçesi*”, Mesleki ve Teknik Öğretim 100 Yaşında, Aydoğdu Matbaası Aydın, 1961,s.5-8

Okula açıldığı zaman bir müdür, bir sekreter, bir ambar memuru ve atölyelere yeteri kadar usta tayin edilmişti. Okulun 1925 yılı ödenekten dolayı ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Okulda demir işleri atölyesi, ağaç işleri atölyesi, terzilik ve kunduracılık atölyeleri bulunmaktadı. Okul, iki yıllık vilayetçe verilen emirlerle idare edilmiş ve 1924 yılında 53 maddelik bir yönetmelik yapılarak uygulanmaya başlanmıştır. Bolu Mektebi Sanayi 1922 yılı Eylül ayında açılmış ve 4 yıl faaliyetten sonra İstanbul Maarif Emiliğinden Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilen 1.12.1926 gün 443 sayılı yazıda 1926 Haziran ayı sonunda bitirildiği bildirilmiştir.⁷⁸⁵

3.1.5.2. Ticaret Öğretimi Veren Okullar:

Lozan Antlaşmasını müteakip memleketimizde iktisadi faaliyetlerin yavaş yavaş gelişmeye başlanması sebebiyle, belli başlı ihracat ve ithalat merkezlerinde, ticari müesseselerin ihtiyaç duydukları elemanları yetiştirmek maksadıyla okullar kurulmaya başlandı.

Bu okullarla ilgili özetle şunları vurgulayabiliriz:

1922 yılında Samsun'da yabancı dil öğretmek maksadıyla özel teşebbüs tarafından kurulan (İstiklal Numune Mektebi) 1924 yılında (İstiklal İlk Ticaret Mektebi) haline getirildi. Bu okulda çocuklara ilkökul seviyesinde genel bilgiler yanında ticari bilgiler verildi. 1925–26 öğretim yılında okuldan mezun olanlar için bir sınıf daha ilave edilerek 6 sınıflı bir okul haline getirildi. Vilayetçe idare edilen bu müessese 1926–27 öğretim yılında 35 öğrencisi ile Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi.

Trabzon Ticaret Okulu İktisat Vekâleti tarafından 1924 yılında açıldı. (Yüksek Ticaret Mektebi) adı verilen bu müessesenin (kısmı evvel) ve (kısmı ameli) bölümleri vardı. Öğretim süresi iki yıl olan ve ilkökul mezunlarını kabul eden ameli kısım Orta Ticaret Okulu seviyesinde idi. Öğretim süresi 3 yıl olan diğer bölüme Orta Okul mezunları kabul edilmekte idi. Bu müessese (kısmı evvel) 1925 yılında Ticaret Vekâleti tarafından kapatıldı ve Ameli Tecim Okulu haline getirtildi.

İzmir Ticaret Okulu 24 Şubat 1924 tarihinde üç sınıflı idadi seviyesinde (Lisan ve Ticaret Mektebi) adıyla açıldı. Vilayet tarafından idare edilen bu

⁷⁸⁵ Özalp, "Bolu Vilayeti Mektebi Sanayi", a.g.m.s. 8-10

okula 1925 yılında ihzari bir sınıf ilave edildi. Fakat ihtiyaçları temin edilmediğinden 1926 yılında Ticaret Vekâletine devredildi.

İstanbul Yüksek Ticaret Okulunda (kısmı evvel) ve (kısmı sani) diye adlandırılan bölümler bulunmakta idi. Okul bünyesinde tadilat yapılarak (1921–1925), (kısmı evvel) Lise derecesinde Yüksek Ticaret Okulu (kısmı sani), Yüksek dereceli Ulumu Aliye ve Ticariye Okulu adını aldı. Üç sınıflı olan kısmı Ameliye de Orta Ticaret Okulu adı verildi.

Ankara Ticaret Okulu, İktisat Vekâleti tarafından iki yıl öğretim süreli ve Ameli Ticaret Mektebi adıyla 1924 yılında açıldı. Bu okula 1925–26 öğretim yılında bir ihzari sınıf ilave edilerek öğretim süresi üç yıla çıkarıldı.

Adana Ticaret Okulu, 1924 yılında İktisat Vekâleti tarafından Ameli Ticaret Mektebi adıyla kuruldu. İki sınıf olan bu müesseseye ilkokul mezunları kabul edilerek ticari bilgiler verilmekte idi.⁷⁸⁶

3.1.5.3. Kız Sanat Okulları:

Bu devrede Milli Eğitim Bakanlığı tarafından idare edilen birisi Üsküdar’da diğeri Çapa’da olmak üzere öğretim programları birbirinden farklı iki Kız Sanayi Mektebi vardı. Bu okulların dışında Bursa’da kız çocuklarına Ziraat sanatlarından böcekçilik, sebzeçilik, reçel, şurup, sütçülük ve kadın sanatlarından dokumacılık, dikiş v.s. öğretmek amacıyla açılmış hususi bir (Kız Hayat Mektebi) , Kayseri’de ve Konya’da Ticaret Mektebi, İzmir’de sepetçilik- çiçekçilik mektebi, İstanbul’da Kız ve Erkek Hayat Mektebi, Mersin’de Ticaret Mektebi, Erzurum’da Kız Sanayi Mektebi ile bazı vilayetlerde Ziraat Vekâleti tarafından idare edilen Ziraat ve Makinistlik Mektepleri bulunmakta idi. Bu devrede Türkiye’ye gelmiş bulunan mütehassısların verdikleri raporlara dayanarak Milli Eğitim Bakanlığı’na da bazı meslek okullu ve kurslarının açılması için faaliyete geçildi ve bir kısım Vilayetlerde akşam ticaret ve meslek kursları açıldı.⁷⁸⁷

Kız sanat okullarından Türkiye Cumhuriyeti’nin kendisinin açmış olduğu ilk enstitülerden biri olan İsmet Paşa Kız Enstitüsü de bu dönemde açılmıştır.

⁷⁸⁶ Özalp, “Türkiyede Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m.s.44-46

⁷⁸⁷ Özalp, “Türkiyede Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m.s.46

Atatürk devri mesleki ve teknik öğretim politikası üzerinde yönlendirici rol oynayan en önemli yabancı eğitim uzmanı Prof. Dr. Ömer Buyse, 1927 yılı başlarında ülkedeki ziraat, sanayi ve meslek okullarını inceleyerek uygulanabilir bir program hazırlamak üzere Türkiye'ye gelmiş, İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe Hanım'a izafe olarak İsmet Paşa Kız Enstitü'sü adıyla bir kız enstitüsü kurulmasını teklif etmiştir. Prof. Dr. Ömer Buyse'nin teklifine binaen İsmet Paşa Kız Enstitüsü binasının yapımına karar verilmiştir. Okulun planı, Alman asıllı Mimar Prof. Dr. Ernest Egli tarafından çizilmiştir. Okul binasının yapımına 1925 yılında başlanmıştır. Binanın yapımı devam ederken bir taraftan da eğitim öğretime başlanmıştır. Okul, 1928 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı olarak, İsmet Paşa Kız Enstitüsü adı altında açılmıştır.⁷⁸⁸

Bu okul Türkiye'deki kız enstitülerine örnek oluştururken İran gibi komşu ülkelere de model olmuş çağdaş bir eğitim yuvasıdır.

Ayrıca aynı dönemde kız teknik öğretim teşkilatına bağlı Erkek Orta Terzilik Okulu⁷⁸⁹ bilgili erkek terzi ve makastarlarını yetiştirmek üzere ilk defa olarak 1929 da İstanbul'da açılmıştır.⁷⁹⁰

3.1.6. Orta Öğretim Meslek okulları Öğretim Programlarının Düzenlenmesi

1927 de kabul edilen 1052 sayılı yasa, meslek okulu programlarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenmesini öngörmekte idi. Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programlarında ve öğretim süresinde birlik sağlama amacıyla o tarihten başlayarak çalışmalarını sürdürmüştür. Bakanlık mevcut meslek okullarının programlarını ve programların geliştirilmesine ilişkin illerin görüşlerini istemiştir. Ayrıca o güne kadar verilmiş olan uzman raporlarından yararlanılmıştır. Bakanlık o tarihlerde faaliyet gösteren meslek okulu müdür, atölye şefi ve öğretmenlerden oluşan bir komisyonu kurarak onları görüşlerini almıştır.⁷⁹¹

⁷⁸⁸M.Kılınç, a.g.e.s.55,56

⁷⁸⁹ Kazım Eke, “*Kız Teknik Öğretim Okulları*”, Mesleki ve Teknik Öğretim, Yılı: 1953,Sayı:7, S. 4

⁷⁹⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1940–1941, Teknik Öğretim**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941, s. 51

⁷⁹¹ Doğan, **Mesleki ve Teknik Eğitim**, a.g.e.s.368

Bu komisyon çalışmalarında okullara kabul edilen 12 yaşındaki ilkokul mezunlarının henüz gelişme çağında bulduklarından, mesleklerin icap ettirdiği ağır işlere derhal intibak edemeyecekleri düşünülerek, bunlar için okullarda iki yıllık hazırlık devresine ihtiyaç görüldü. Bu suretle erkek sanat okulları ikisi hazırlayıcı üçü de teknik olmak üzere beş yıllık öğretim süresi bulunan müesseseler haline getirildi.⁷⁹²

Erkek sanat okullarının programlarının hazırlanmasında Türkiye’de tamamen ihtisaslaşmış iş müesseseleri ve fabrikaların çok sayıda olmaması sebebiyle, herhangi bir sanat dalından mezun olan bir gencin her yerde ihtisası ile ilgili iş bulmakta zorluklarla karşılaşabileceği düşünüldü. Bu maksatla bir öğrenci bir sanat üzerinde ihtisas yapmakla beraber, icabında ilgili sanatlarda da çalışmasını sağlayacak şekilde yetiştirmeleri için tedbirler alındı. Beş yıllık öğretim programlarının okullarda tatbik edilmesi birbirinden farklı oldu. Bu sebepten okullar programa göre yetiştirilen öğrencilerini ayrı yıllarda mezun ettiler.⁷⁹³

Yeni programlar göre okulların mezun verdiği yıllar şöyledir:⁷⁹⁴

Tablo 39: Sanayi Mektepleri Mezunları

Ankara Sanayi Mektebi	1929–1930
Aydın Sanayi Mektebi	1931–1932
Bursa Sanayi Mektebi	1929–1930
Diyarbakır Sanayi Mektebi	1933–1934
Edirne Sanayi Mektebi	1930–1931
Kastamonu Sanayi Mektebi	1929–1930
Konya Sanayi Mektebi	1931–1932
İstanbul Sanayi Mektebi	1931–1932
İzmir Sanayi Mektebi	1930–1931

1927 yılında faaliyette bulunan iki kız sanat okulunun programları bu tarihe kadar hemen hemen her yıl değiştirilmiş olmasına rağmen gayelerine ulaşamamışlardır. Kız sanat okullarının programları yeniden ele alınırken kızlarımızı bu müesseselerde becerikli, maharetli bir ev kadını olarak yetiştirilmek, icabında herhangi bir kadın sanatında çalışarak hayatlarını kazanabilecek bir şekilde

⁷⁹² Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”,a.g.m.s.47

⁷⁹³ Özalp, aynı yer.

⁷⁹⁴ Özalp, aynı yer

hazırlamak amacı ön plana alındı. Bu maksatla programda daha ziyade kadın sanatlarıyla ilgili bilgilere geniş ölçüde yer verildi. Diğer tarafından öğrencilerin ortaokul seviyesinde genel kültüre sahip olabilmesi için ortaokulun üç yıllık genel bilgi dersleri, öğretim programlarında beş sınıfa dağıtıldı.⁷⁹⁵ 1927 yılından itibaren “Kız Enstitüsü” adını almış olan bu okullarda 1935 öğretim yılında ortaokul mezunlarının devam edebileceği özel bölümler açıldı.⁷⁹⁶

Ayrıca bu okullar eğitim öğretiminde kültürel faaliyetlere de yoğun şekilde yer vermişlerdir.

Öğretim program ve sürelerinde birlik bulunmayan ticaret okullarının idaresi, Milli Eğitim Bakanlığına devredildikten sonra, bu müesseseler üzerinde esaslı çalışmak lüzumlu duyuldu. Okullardan 1927 yılına kadar memleketin ve muhitin ihtiyacını karşılayabilecek seviyede eleman yetiştirilemediği nazari itibare alınarak, programlar dört yıllık bir öğretim süresine göre hazırlandı. Bu suretle okullar, bir taraftan ticari ve iktisadi müesseselere lüzumlu memurları ve küçük bir ticarethanenin muhasebesini kurabilecek nitelikte eleman yetiştirecek, diğer yöndende mezunlarını ticaret liseleri ve diğer öğretim kurumlarına hazırlayacak bir seviyeye yükseltildi.⁷⁹⁷

Bu devrede Bursa, Adapazarı, İzmir, Eskişehir, Konya, Uşak, Kastamonu, Sivas, Samsun, Erzurum, Diyarbakır, Gaziantep ve Mersin gibi mühim merkezlerde ticaret erbabına mesleki bilgiler verilmesi için kurs mahiyetinde öğretim yapan Akşam Ticaret Okulları açıldı. İki yıl faaliyet gösteren bu kurslarda vazife görebilecek evsafa yetişmiş öğretmen bulunamadı. Bu bakımdan mütehassıs eleman temin edilinceye kadar lüzumsuz masraf yapılmaması için ticaret okulları içinde bulunan kurslar (İzmir, Samsun) hariç, diğerleri kapatıldı.⁷⁹⁸

Sanat okullarımızın mezuniyet imtihanlarına, mezunları alakadarlara tanıtmak ve bu okulların randımanı hakkındaki mütalaalarından istifade edilmek üzere; İktisat Vekâleti mütehassıslarından, Sümerbank, Askeri Fabrikalar ve hususi

⁷⁹⁵ Özalp, a.g.e.s.47,48

⁷⁹⁶ Özalp,a.g.e.s..48

⁷⁹⁷ Özalp, aynı yer

⁷⁹⁸ Özalp, aynı yer

eşhasa ait atölye ve fabrikaların mühendis, mütehasıs usta ve teknisyenlerin her yıl mümeyyiz sıfatı ile mütehasıslar davet edilmiştir. Kendilerinden imtihanların sonunda edindikleri intibalara göre mütealarını bildiren raporlar alınmıştır.⁷⁹⁹

3.1.7. Cumhuriyetin ilk Yıllarında Yüksek Dereceli Mesleki ve Teknik Okullar

3.1.7.1. İstanbul (Yıldız)Teknik Okulu

Endüstri ve imar sahasında çalışacak kuvvetli pratik bilgiye sahip mühendisleri ve bunlara teknik işlerde yardımcı olacak teknikerleri yetiştirmek amacıyla görevlendirilmiş olan bu müessese, Nafia Fen Mektebinin lağvı üzerine, 1937 yılında, Bayındırlık Bakanlığı tarafından İstanbul'da Yıldız Sarayı binalarında faaliyete geçirilmiştir.⁸⁰⁰

Bu tarihten önce memlekette mühendis yetiştiren bir okul yoktu. Yüksek mühendis sayısının azlığı karşısında yüksek bilgiye, derin etütlere ve müstakil görüşlere bağlı kalan teknik işler çok zaman fen memurlarına iyi yetişmiş olmakla beraber okulda kazandıkları meslek bilgileri daha ziyade genel bir mahiyet arz etmesi itibarıyla müstakilin yüklenmek zorunda kaldıkları işlerde pek faydalı olamıyorlardı. Yüksek mühendislerin büyük üçlüdeki meslek programlarıyla uğraşmaları gerektiği halde, daha basit işleri göreceк yardımcı elemanların bulunmaması yüzünden, bunları da yapmaları gerekiyordu. Bu hal, memleket işlerinin hem arzu edilen hızda gerçekleşmesine ve hem de yüksek mühendisin zaman ve enerjinin israfına yol açtığından, ekonomik esaslara ayak uydurabilmek için işleri kabiliyet ve ihtiyaç esasına göre ayarlamak lazım geldi. İleri tekniğe sahip memleketlerde yüksek mühendis ile mühendislerle kapatılmıştır. Bu sistem memleketimiz için örnek tutuldu ve ihtiyacın karşılanması düşüncesiyle de teknik okulu kuruldu.1941 yılına kadar Bayındırlık Bakanlığınca tekniker arasında husule gelen boşluk, teorik olduğu kadar pratik alanda da kuvvetli bilgiye sahip idare edilen bu müessese, 4121 sayılı kanunla Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi. Bu tarihten itibaren okulun bünyesinde yeniden teşkilatlandırılmış denecek derecede değişiklik yapılmıştır.⁸⁰¹

⁷⁹⁹Maarif Vekilliği Dergisi, **Türkiye'de Teknik Öğretim I**, a.g.e.s.35

⁸⁰⁰**Erkek Teknik Öğretim**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1949,s.12

⁸⁰¹**Erkek Teknik Öğretim**, a.g.e.s.12,13

Değişiklikten önce okulun iki bölümüne de ortaokul mezunu alınmakta ve mühendis bölümünün öğrenim derecesi yüksek sayılmamakta idi. Tekniker bölümünü bitirenler orta ikinci derecede uzmanlık hakkını alabiliyorlardı. Değişiklikten sonra tekniker bölümünün şubelerine yapı ve erkek sanat enstitüsü mezunlarının imtihanla, mühendis bölümünün şubelerine yapı ve erkek sanat enstitülerinde teşkil edilen hazırlık sınıflarından mezun olanların imtihansız, lise olgunluğunu vermiş olanlarında imtihanla alınması esası kabul edilmiş; tekniker bölümünü bitirenlere yüksekokul mezunu hakları verilmiştir. Bilahare hazırlık sınıfları yapı ve erkek sanat enstitülerinin bünyelerinde aksaklıklar vücuda getirdiğinden kaldırılmıştır.⁸⁰²

Okulda biri mühendislik, diğeri teknikerlik olmak üzere iki bölüm vardı. Mühendis bölümünün öğrenim derecesi yüksekti. Tekniker bölümü, mezunlarına orta birinci derecede uzmanlık hakkı verir. Mühendis bölümü inşaat, mimarlık, makine ve elektrik olmak üzere 4 şubeye ayrılmıştı. Her iki bölümde de gündüzlü, burslu ve parasız yatılı olarak üç çeşit öğrenci bulunmuştur. Devlet hesabına burslu ve parasız yatılı okuyanlar, mezun olduktan sonra mecburi hizmet yapmak yükümlünde idiler. Okulda öğretime ekim ayının üçüncü haftasında başlanırdı. Her iki bölümde ders yılı, beheri 16 hafta devam etmek üzere iki yarıyla ayrılmıştır. Öğrencilerin, mezun olduktan sonra sorumluluğunu taşıyacakları teknik işlere kolayca intibak etmeleri için daha okul sıralarında iken hakiki iş yerleri ile temasa gelerek ona göre hazırlanmalarına imkân verilmiştir. Bu maksatla, mühendis bölümünün birinci ve ikinci sınıflarında bulunan öğrenciler, her öğretim yılının sonundaki tatilde 36 iş günü pratik yapmak zorunda kalmışlardır. İnşaat ve mimarlık şubesinde bulunanlar bu pratiklerini memleketin büyük çaptaki yapılarında, makine ve elektrik şubelerindeki öğrencilerde fabrika ve atölyelerde bir işçi gibi bilfiil çalışmışlardır.⁸⁰³

Okulda imtihanlar üç türlü yapılmıştır.⁸⁰⁴

Özel imtihanlar: Her öğretim yılı içinde biri ilk yarıyılın 12. haftasında, öbürü ikinci yarıyılın 8. haftasında olmak üzere iki defa yapılmıştır.

⁸⁰² Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.13,14

⁸⁰³ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.14-16

⁸⁰⁴ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.16

Kanaat notlarının tespitine yarayan imtihanlar: Yıl içinde her dersten zamanı belli edilmeksizin yazılı olarak yapılan yoklamalardır.

Genel imtihanlar: Her yıl iki dönemde ayırtmanlar huzurunda yapılırdı. Birinci dönem, ikinci yarıyılın son haftasına kavuşturan hafta içinde başlardı, 20-24gün sürerdi. İkinci dönem, Eylül ayının üçüncü haftasında başlardı ve iki hafta devam ederdi.

Okulun her hangi bir sınıfında iki yıl üst üste veya bütün öğrenim süresince üç defa sınıfta kalanlar okuldan çıkarılırdı. Mühendislik bölümünden çıkarılanlardan dördüncü sınıfa kadar okumuş olanlara pratiklerini tamamlamak şartıyla tekniker diploması verilirdi. Daha aşağı sınıflardan ayrılmak zorunda kalanlara bazı kayıtlarla tekniker bölümünün sınıflarına geçmelerine müsaade edilirdi. Bunlara karşılık, tekniker bölümünü bitirenlere de imtihanla mühendis bölümünün ikinci sınıfına girmek imkânları verilmiştir. Ayrıca Okul, ihtiva ettiği şubeleri ilgilendiren başlıca dünya teknik yayınlarını temine büyük önem vermiştir.⁸⁰⁵

Bu gibi çalışmalar, bu okulun başarılarını arttırarak model okul olmasını sağlamıştır.

Okul, 1943 tarih ve 319 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla öğretim süresi 4 yıla çıkarılarak yüksek dereceli bir eğitim kurumu haline dönüştürüldü. 1958–59 ders yılında, gündüzleri çalışmak durumunda olan kimselere, mühendislik öğrenimi sağlamak amacıyla Yıldız Teknik Okulu'na bağlı olarak ilk aşamada sadece makine, elektrik bölümleri bulunan ve öğretim süresi 4 yıl olan bir Akşam Teknik Okulu kuruldu. Diğer yandan teknik okul mezunlarına, yüksek mühendis olma imkânı sağlamak amacıyla 1959–60 öğretim yılında okulun bünyesinde, yüksek mühendislik ihtisas sınıfları açıldı. İstanbul Teknik Okulu'na, gelişen teknoloji ve araştırmaya dönük çalışmalar sebebiyle 1969 tarih ve 1184 sayılı kanunla İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi haline getirilerek akademik bir hüviyet kazandırılmış oldu. Akademi 1982 tarihinde kabul edilen 2809 sayılı YÖK Kanununa göre Yıldız Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür.⁸⁰⁶

⁸⁰⁵ Erkek Teknik Öğretim, aynı yer

⁸⁰⁶ Turan, *Ahlikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, a.g.e.s.132,133

3.1.7.2. Zonguldak Maden Teknik Okulu

Maden Teknisyen Okulunun, maden teknisyeni ve maden başçavuşu yetiştiren iki bölümü vardı. Maden başçavuşu bölümü, maden ocaklarında ve maden sanayi iş etmelerinde çalışacak teorik ve pratik bilgileri bulunan maden başçavuşlarını yetiştirmek amacıyla 1937 yılında açılmıştır. Maden ocak ve işletmelerinde çalışan mühendislere yardımcı, yeteri kadar teorik ve pratik bilgileri bulunan teknisyenleri yetiştirmek amacıyla da, 1941 yılında okulun teknisyen kısmı açılmıştır.⁸⁰⁷

5284 sayılı kanunla 1.1.1949 tarihinde Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nden Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş olan bu kurumun, maden teknisyeni yetiştiren bölümünün öğrenim süresi 4 yıl, maden başçavuşu kısmının öğrenim süresi de 3 yıldır. Okulun maden teknisyeni yetiştiren bölümüne; imtihanla parasız yatılı olarak erkek sanat veya ortaokul mezunlarından 15–18 yaşları arasında bulunanlar alınmıştır. Maden başçavuşu yetiştiren bölüme, ilköğrenimini tamamlamış ve 18–25 yaş arasında bulunan istekliler imtihanla parasız yatılı alınmıştır. Maden ocaklarında en az (300) gün bilfiil çalışanlardan okulun başçavuşluk kısmına girmek istediğinde bulunanlar; tercihan kabul edilmişlerdir. Bunlardan giriş imtihanlarında birinci sınıfın imtihanlarını başaranlar; doğrudan doğruya ikinci sınıfa alınmışlar. Okulun her iki kısmında öğretim; dersanelerde, maden ocaklarında ve atölyelerde yapılmıştır.⁸⁰⁸

Maden teknisyeni yetiştiren bölümün I. II. III. sınıflarında öğretim, teorik ve pratik olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. IV. sınıfta haftada 4 saat ders yapılmış; geri kalan saatler pratik çalışmaya ayrılmıştır. Öğrenciler pratik devrede; daha önceden hazırlanan programa göre maden ocaklarında çalışmış ve bu sürede kendilerine verilen yevmiye ile geçinmişlerdir. Öğrencilerin sınıf geçme durumları teorik ve pratik çalışmalardan aldıkları notlarla tespit edilmiştir. Okulun bu bölümünde Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, matematik, fizik ve kimya gibi genel kültür dersleriyle birlikte; jeoloji, mineraloji, teknik resim, elektroteknik, topografya,

⁸⁰⁷ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.34

⁸⁰⁸ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.34,35

maden işletmesi ve işletme uygulaması, maden temizleme ve kıymetlendirilmesi, sağlık bilgisi gibi meslek dersleri okutulmuştur. IV. sınıfta bulunan öğrencilerden öğretim yılı sonunda yapılan imtihanlarda başarı gösterenlere tasdikname verilmiştir. Ocaklarda altı ay teknisyen namzedi sıfatıyla başarılı staj gördükten sonra etüt raporunu hazırlayan ve yapılan imtihanlarda muvaffak olanlar (maden teknisyeni) diploması almışlardır.⁸⁰⁹

Okulun maden başçavuşu yetiştiren kısmının I. Sınıfında teorik ve pratik öğretim bir yıl devan etmiş. II. Ve III. Sınıflarda öğretim yılı biri teorik, diğeri pratik iki sömestre ayrılmıştır. Teorik sömestre aralık ayının ilk pazartesi başlanır, Haziran sonunda nihayet verilirdi. Bu devre sonunda en az 4 ay devan edecek olan pratik sömestre başlanırdı. Öğrencilere pratik devre esnasında çalıştığı müessese tarafından yevmiye verilirdi. Sınıf geçebilmek için öğrencilerin teorik derslerden ve maden ocaklarındaki çalışmalardan başarılı sonuç alması lazımdı. Bu bölümde Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, matematik, tabiat bilgisi, fizik ve kimya gibi derslerle birlikte, jeoloji makine, teknik resim, maden işletmesi ve işletme uygulaması, topografya uygulaması, sağlık bilgisi gibi meslek dersleri gösterilirdi. III. sınıf öğrencilerinden yılsonunda yapılacak bitirme imtihanlarında başarı gösterenlere; maden başçavuş okulu bitirme tasdiknamesi verilirdi. Bunlardan, ocaklarda 6 ay başçavuş namzedi olarak staj görenler; bu süre sonunda yapılacak imtihanlarda başarı gösterdikleri takdirde, maden başçavuşu diploması alırlardı.⁸¹⁰

Zonguldak Maden Mühendisliği Okulu, 1961–1962 ders yılında İstanbul Teknik Okulunun bir bölümü haline getirildi.⁸¹¹ Zonguldak'ın önde gelen isimleri, dönemin Başbakanı İsmet İNÖNÜ'ye telgraf çekerek okulun İstanbul Teknik Okulunun bir bölümü haline gelmesini önlemeye çalışmışlar, fakat bunda başarılı olamamışlardır. Bakanlığın telgrafa cavabında okulun ilga edilmediğini, okulun gelişme kaydetmesi için İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okuluna bağlandığını ifade etmiştir.⁸¹²

⁸⁰⁹ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.35

⁸¹⁰ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.36

⁸¹¹ Turan, *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, a.g.e.s.133

⁸¹² BCA, Fon Kodu: 30100, Kutu No: 91, Dosya Gömleği No: 570, Sıra No: 3, Tarih: 1961.12.25

3.1.7.3. İstanbul Yüksek Mühendis Okulu

II. Meşrutiyete Kadar Mesleki Teknik Eğitim Alanında Sivil Alanda Açılan Mühendis ve Mimar Okullarını incelerken ifade ettiğimiz Hendese-i Mülkiye Mektebi (1883) Mühendis Mektebi Âlisi adı altında gelişmesine devam etmiştir. Okul ders programlarının seviyesini yükselterek, yabancı dil öğrenimine özel bir önem vermiştir. Okul, mütareke devrinde bir müddet Halıcıoğlu'ndaki ilk binasına dönmüş ve İstanbul'da milli hükümet idaresi kurulduktan sonra 1922 de bugünkü Teknik Üniversitenin bir binasını teşkil eden Gümüşsuyu Kışlasına yerleştirilmiş ve Cumhuriyetin ilanından sonra "Yüksek Mühendis Mektebi" adını almıştır.⁸¹³

Memleketimizin yüksek mühendis, mühendis ve teknisyen ihtiyacını karşılamak üzere 22.09.1941 tarihli ve 4121 sayılı kanunla Vekillliğimize devredilmiş olan İstanbul Yüksek Mühendis Okulu'nun, talebe mevcudu artırılarak her yıl 150 mezun vermesini temin yolunda tedbirler alınmış ve yetişecek mühendislerin işlerinde daha cesaretli ve girgin olmaları için öğretime daha pratik istikamet verilmiştir.

Okulda şu ihtisas şubeleri bulunmakta idi:

Yol ve demir yolu

Yapı işleri ve şehircilik

Su işleri

Elektromekanik

Muhabere

Havacılık

Gemi inşaatı⁸¹⁴

Okul, Yüksek mühendis ve doktor mühendislerin teorik ve pratik öğrenimlerinde bütünlük sağlamak ve araştırmalar yapmak üzere, 1944 yılında çıkarılan 4619 sayılı kanunla (Şimdiki İstanbul Teknik Üniversitesi) Teknik Üniversite'ye dönüştürüldüyse de, özerk bir üniversite haline gelmesi ancak 1946'da kabul edilen 4936 sayılı kanunla olmuştur.⁸¹⁵

⁸¹³ Unat, a.g.e.,s.79,80

⁸¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943),a.g.e.s.79

⁸¹⁵Turan, Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi, a.g.e.s.133,134

Bugün bu üniversite teknik sahada gelişmişliğin zirve noktalarını yakalayarak dünyadaki başarılı üniversiteler arasına girmiştir.

3.1.7.4. Yüksek Ticaret Okulları

Bu müesseselerin gayesi, öğrencilerini iktisadi, ticari ve mali sahalarda ilmi ve tatbiki bilgilerle mücehhez birer vatandaş olarak hazırlanmak ve hususi teşebbüs, iktisadi ve devlet teşekküllerini ile amme hizmeti gören işletmeler için mütehasşis elemanlar yetiştirmektir.⁸¹⁶

Osmanlı İmparatorluğu, ömrünün son 40 senesinde yalnız bir tane (Hamidiye Ticaret Mektebi) yetiştirebildi. Öğrenci mevcudu 100'ü aşmayan bu kurum, çeşitli devrelerde kapana, açıla, Cumhuriyete zorla ulaşabildi. Öğretim üyelerinin çoğu gayri müslim Osmanlılardı.⁸¹⁷

İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi, kısmı evvel ve kısmı sani olarak iki bölümlü bir okuldu. Okulun idari yapısında değişiklik yapılarak 1921–25 arasında kısmı evvel bölümüne, lise derecesinde “Yüksek Ticaret Okulu” kısmı sani bölümüne de yüksek dereceli “Ulumu Aliye ve Ticaret Mektebi”, adı verildi.⁸¹⁸

Türkiye artık iktisaden kalkınma, kendi elamanları ile iş âlemini doldurma devresine girmişti. Tek ticaret okulu yeterli olmuyordu. 1944 yılında Türkiye'nin ikinci büyük ticaret şehrinde, İzmir'de ikinci bir Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu açıldı. Bunu 1955'te Ankara, 1958'de Eskişehir'de kurulan Yüksek İktisat ve Ticaret Okulları takip etti.⁸¹⁹

Ankara Ticaret (Yüksek Öğretmen) Okulu, İktisat Vekâleti tarafından “Ameli Ticaret Mektebi” ismiyle 1924'te açıldı. Okulun öğretim süresi 2 yıl olup 1925–26 ders yılında da bir ihzari sınıf eklenerek öğretim süresi 3 yıla çıkarıldı.

Ankara Ticaret Okuluna, lise, ticaret lisesi, ilk öğretmen okulu ile sekreterlik okulu mezunları imtihanla alınırdı. Okulun I. Ve II. Sınıflarında okuyan öğrenciler

⁸¹⁶ Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m.s.88

⁸¹⁷ Saffet R.İrtenk, “Türkiye’de Ticaret Öğretimi, Mesleki ve Teknik Öğretim”, Yılı: 1961, Sayı: 104,s.144

⁸¹⁸ Turan, **Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi**, a.g.e.s.134,135

⁸¹⁹ İrtenk, “Türkiye’de Ticaret Öğretimi”, a.g.m.s.145

bütün dersleri ortak olarak görürlerdi. III. Sınıftakilerin ise, “muhasabe ve sekreterlik” ihtisas dallarından birine devamı zorunluydu.

Ticaret okulunun ders programı, meslek dersleri, öğretmenlik ve genel kültür dersleri olmak üzere üç grupta toplanmış olup bunlar dışında seçmeli dersler de vardı.⁸²⁰ Bu okulların sayıları çoğaldıkça, buna paralel olarak öğrenci mevcudu da artıyordu. Nitekim 1960–61 öğretim yılında bu dört okulda okuyan öğrenci sayısı 10.000’nin üzerindeydi.⁸²¹

Gittikçe gelişen ticaret öğretimi, bu kurumlara gösterilen ilgi ve duyulan ihtiyaç araştırma yapan akademik birer müessese haline getirilme zorunluluğu doğduğundan, böylece İktisat ve Ticaret Okulları, 1959 tarih ve 7334 sayılı kanunla üniversite öğretimine denk öğretim sistemli” İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri” haline getirildi.

Nihayet akademiler, 1982 tarihinde kabul edilen 2809 sayılı YÖK kanunla da üniversitelere dönüştürüldüler.⁸²²

3.1.7.5. İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu

Memleket sanayinin ihtiyacı için mesleğinin tekniğine hâkim yeni buluş ve yaratma kabiliyeti bulunan mütehasıslar sanatkârları yetiştirmek maksadıyla 1956–1957 öğretim yılında açılan bir kurumdur. Okulda mobilya, iç mimarlık, dekoratif sanatlar, grafik sanatları, tekstil, seramik, maden ve cam işleri bölümleri vardı. 1961–1962 öğretim yılından itibaren teşkilatında değişiklik yapılan müessese, ilk iki yılı birinci ve son iki yılı ikinci devre olmak üzere iki bölüme ayırmıştır. Okulun ikinci devresi yüksek dereceliydi.

Okula, erkek sanat, yapı, kız sanat enstitüleri ile ilk öğretmen okulları mezunları, Liselerin son sınıfına geçmiş istidatlı erkek ve kız öğrenciler imtihanla kabul edilmekteydi.⁸²³ İstanbul Güzel Sanatlar Okulu, 1982 tarih ve 2809 sayılı YÖK

⁸²⁰ Turan, a.g.e.s.134

⁸²¹ Turan, a.g.e.s.134,135

⁸²² Turan,a.g.e.,s.135

⁸²³ Özalp, Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.m.s.67,68

kanunu ile “Güzel Sanatlar Fakültesi” adıyla Marmara Üniversitesine bağlanmıştır.⁸²⁴

3.1.7.6. Ankara Erkek Teknik Öğretim Okulu:

1937 yılına kadar yurdumuzda sanat okulları için atölye ve meslek dersi öğretmeni yetiştiren bir kaynak yoktu. Diğer meslek okullarına nispetle eski bir tarihi bulunan sanat okulları, valiliklerden Milli Eğitim Bakanlığı’na devredildiği zamana kadar öğretmen bakımından çok zayıf bir durumda kalmıştır. Vilayetçe sanat öğretme işiyle görevlendirilmiş bulunanların ekserisi pratikten yetişme idi. Uzun yıllar yetkisiz ellerde kalan sanat okullarını, uzman raporlarında belirtildiği veçhiyle, sanayi ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilecek bir hala sokmak için meslek dersleriyle atölye öğretimini teorik ve pratik sahada sistemli usullere göre yetiştirmiş bulunan elemanlara tevdi etmek icap ediyordu. Avrupa’ya sanat öğretmeni olmak için gönderilmiş bulunanların sayısı ihtiyacı karşılamaya kâfi gelmediği gibi, yetişmeleri büyük masraflar gerektirdiğinden, öğretmen ihtiyacının yurt içinde mevcut imkânlardan faydalanmak suretiyle temini cihetine gidildi. İşte temeli 1937–1938 öğretim yılında Ankara Bölge Sanat Okulu içinde atılan ve sonraları kısım kısım yeni binalarına kavuşan Erkek Teknik Öğretmen Okulu bu maksatla kurulmuştur.⁸²⁵

Okul faaliyete geçtiği zaman “Erkek Ertik Öğretmen Okulu” adını taşımakta idi. Öğretim 3 yıl üzerine ayarlanmıştı. Sonradan ismi “Erkek Meslek Öğretmen Okulu” olarak değiştirildi. 1946 yılından sonra erkek sanat ve yapı enstitülerinin arz ettiği gelişmeler üzerine gitgide artan öğretmen ihtiyacını karşılamak zarureti, Erkek Meslek Öğretmen Okulunun programlarında bir genişleme yapılmasını icap ettirmiş ve bu genişleme neticesinde programlara yeni dersler ilave edildiğinden; öğrenim süresi dört yıla çıkarılmış ve yeni şartlar içinde yüksek bir okul haline sokulan müessesenin adı “Erkek Teknik Öğretmen Okulu” olarak değiştirilmiştir.⁸²⁶

⁸²⁴Turan, a.g.e.s.136

⁸²⁵ **Erkek Teknik Öğretim**, a.g.e.s.24,25

⁸²⁶ **Erkek Teknik Öğretim**, a.g.e.s.25

Bu değişikle beraber okulun yönetmeliği de okul hakkındaki hükümleri ifade ederken okulun yapısı ve öğrenci kabul şartlarını şöyle ifade etmiştir:⁸²⁷

Erkek Teknik Öğretmen Okulu, erkek orta sanat ve yapı okullarıyla yapı ve sanat enstitülerine öğretmen yetiştiren dört yıllık yüksek dereceli bir meslek okuludur.

Okula, erkek sanat ve yapı enstitüsünü bitirenler seçme imtihanını kazananlar, kadro imkânlarına göre, parasız yatılı, burslu veya gündüzlü olarak alınırlar.

Öğretim, vekâletçe kabul edilen ders dağıtım cetvelinde gösterilen çeşitli kollara göre yapılır.

Erkek Teknik Öğretmen Okuluna alınacak öğrenciler aşağıda yazılı şartları haiz olmalıdır:

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak.(Yabancı uyruğundaki öğrenciler, Maarif Vekâletinin izni ile kabul edilir).

Erkek sanat ve yapı enstitüsünü bitirmiş olmak.

Yirmi dört yaşından büyük olmamak.

Sağlam ve sıhhatli olmak (pepelik, kekemelik, körlük, şaşılık, sağırılık ve öğretmenliğe mani olacak diğer organik ve ruhsal arızalarla bulaşıcı hastalıklardan salim bulunmak).

İyi hal ve ahlak sahibi olmak.

Bitirilen okulların öğretmenler kurulunca aday seçilmiş olmak.

Seçme imtihanlarında başarı göstermek.

Okulda tesviyecilik, demircilik, dökümcülük, modelcilik, motorculuk, elektrikçilik, radyoculuk, marangozluk, dülgerlik, taşçılık, sıvacılık ve sıhhi tesisatçılık sanat şubeleri vardı.⁸²⁸

Okulda giriş imtihanları Türkçe, matematik ve ayrıca takip edilecek sanat şubeleriyle ilgili olmak üzere, meslek resmi, meslek teknolojisi derslerinden ve

⁸²⁷ **Erkek Teknik Öğretmen Okulu Yönetmeliği**, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s. 3

⁸²⁸ **Erkek Teknik Öğretim**, a.g.e.s.25

atölye pratiğinden, yukarıda sözü geçen enstitülerin müfredat programlarına göre, Eylül'e ekim ayına kavuşturan hafta içinde, okulda yapılırdı. İmtiharlarda başarılı görülenler; kadro imkânlarına göre parasız yatılı, burslu ve gündüzlü olarak alınırlardı. Parasız yatılı ve burslu öğrenciler, mezun olduktan sonra mecburi hizmet yapmakla mükellef tutulmaktaydı. Öğrenciler, mezun oldukları enstitüde hangi sanat şubesini takip etmişlerse teknik öğretmen okulunda o sanat şubesine intisap etmek zorundaydılar.⁸²⁹

Okulda öğretim teorik ve pratik olmak üzere iki safhaya ayrılırdı. Teorik öğretim dershanelerde, laboratuvarlarda ve koleksiyon yerlerinde; pratik öğretim, okul atölyelerinde yapılırdı. Her sınıfta okutulan dersler müfredat programlarıyla belirtilmiştir. Her ders yılı iki yarıyla ayrılırdı. Birinci yarıyıl, Kasımın 15'inde başlardı, Ocak ayının sonunda bitirdi. İkinci yarıyıl, 15 Şubattan Mayıs sonuna kadar devam ederdi. Ayrıca okulda öğrencilerin sınıf geçme durumları imtihanlarda kazandıkları notlara göre tespit edilirdi. İmtihanlar; biri birinci yarıyıl içinde, öğretmenin lüzum göreceği bir zamanda; diğeri, ikinci yarıyılın sonunda, 10 Haziran ile 10 Temmuz arasında olmak üzere, yılda iki defa, dersi mahiyetine göre sözlü, yazılı, hem sözlü hem yazılı veya pratik gibi değişik şekillerde yapılırdı. Okula devam mecburiydi. Teorik ders ve atölye çalışma süresinin ¾ ünü doldurmayan öğrenci, imtihanlarda kazandığı notlar ne olursa olsun, doğrudan doğruya sınıfta kalırdı.⁸³⁰

Bu uygulama öğrencilerin okula devam durumlarını arttırmış ve öğrencilerin başarılarını arttırmıştır.

Okulun atölyeleri, her sanat şubesinin faaliyeti için lüzumlu olan büyük çeşitteki modern tesisler, makineler ve avadanlıklarla teçhiz edilmişti. Öğrenciler, derslerde teorik olarak gördükleri hemen bütün bahisleri pratik alanda uygulayabilmek imkânına sahipti. Okul aynı zamanda fabrikasyon halinde çalışırdı.⁸³¹

⁸²⁹ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.25-27

⁸³⁰ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.27

⁸³¹ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.28

Bu durum bugünün arzu edilen üniversite sanayi işbirliğinin sağlayacağı başarıyı, o dönemde okulun bu başarıyı yakaladığı görülmektedir.

1962’de okula erkek teknik yüksek öğretmen okulu adı verilmiştir. Hizmet alanının ihtiyacına göre geliştirilen okul, orta dereceli mesleki ve teknik öğretim okullarının atölye ve meslek dersleri öğretmenlerini yetiştirmekteydi. Halen Gazi Üniversitesi’ne bağlı “Mesleki Teknik Eğitim Fakültesi” olarak öğretimine devam etmektedir.⁸³²

3.1.7.7. Ankara Kız Teknik Öğretmen Okulu⁸³³

Teşkilat

Ankara Kız Teknik Öğretmen Okulu, ortaokullarla kız sanat okulları ve enstitülerine öğretmen yetiştirmek üzere, İsmet Paşa Kız Enstitüsüne bağlı olarak, 1934–35 öğretim yılı başında açılmıştır. Okul, esas itibarıyla iki kısma ayrılıyordu: 1- Ortaokulların biçki-dikiş öğretmenlerini yetiştiren iki yıllık ortaokul öğretmenliği kısmı; 2- kız enstitülerinin ve akşam sanat okullarının meslek ve atölye dersleri öğretmenlerini üç yıllık ihtisas kısmı ihtisas kısmına, ortaokul öğretmenliği kısmını başarıyla bitirip öğretmenler meclisi tarafından kabiliyet ve bilgi bakımından bu kısma girmeye layık görülenler kabul ediliyordu. Okul, parasız ve yatılıydı.

Öğretim Kadrosu

Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü içinde öğretime başlayan kız teknik öğretmen okulun, 1940–41 öğretim yılına kadar, ayrı bir öğretim kadrosu yoktu. Bu okuldaki dersler, enstitünün öğretmenli tarafından verilmişti.

Öğrenciler

1935–36 öğretim yılı başında kız teknik öğretmen okuluna girmek isteyen adaylarda aran şartlar şunlardı: a) Türk olmak, b) Kız enstitülerini veya kız sanat okullarından birisini 1934–1935 öğretim yılında bitirmiş olmak veya bu okullardan birinin daha önceki yıllarda bitirmiş olup da şimdi bu okullarda veya akşam kız sanat okullarında stajyer olarak kullanılmakta olmak, c) Mezun olduğu okulun öğretmenler kurulunca aday gösterilmiş olmak, d) Vücutça ve sağlıkça öğretmenliğe mani bir özrü olmadığını bir raporla ispat etmek, parasız yatılı öğrenciler, üç yıl Maarif Vekâletini gösterdiği yerde öğretmenlik yapmaya mecburdu. Gündüzlü okuyanlarla ücretli pansiyon öğrencileri için böyle bir taahhüt söz konusu değildi. Kız enstitülerine ve akşam kız sanat okullarına ev idaresi ve yemek pişirme öğretmeni olacaklar, ayrı bir seçme imtihanına tabi tutuluyordu. 1937–1938 öğretim yılı

⁸³² Cicioğlu, a.g.e., s.307

⁸³³ Cemil Öztürk, “Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası”, Türk Tarih Kurumu, 1996, XVI. Dizi, Sayı:77, s.240–243, M.Kılınç, a.g.e. s.67–71

başında, on öğrenci alınması kararlaştırılan ev idaresi ve yemek pişirme şubesinin İstanbul'da Beyoğlu Akşam Kız Sanat Okulu'nda yapılacak seçme imtihanının şu derslerden yapılması öngörülmüştü:

- a) Türkçe
- b) Riyaziye
- c) Fen bilgisi
- d) Biyoloji
- e) Hıfzıssıhha ve ev idaresi tatbiki
- f) Yemek pişirme ve pasta
- g) Ev idaresi

1938–1939 öğretim yılı başında, kız teknik öğretmen okulunda toplam 219 öğrenci bulunuyordu. Bunlardan 105'i Biçki, 31'i Moda, 19'u Nakış, 23'ü Çamaşır, 12'si Resim, 17'si Ev idaresi ve yemek, 7'si Çiçek ve 5'i Çocuk bakımı şubelerinde okuyordu. Okulun ortaokul öğretmeni yetiştiren kısmından, 1935–1936 öğretim yılı sonunda 37, 1936–1937 de 51 ve 1937–1938'de, toplam 57 öğretmen yetişmişti. Bunların 26'sı Biçki-Dikiş, 11'i Moda-Çiçek, 5'i Nakış, 5'i Çamaşır, 4'ü Resim, 4'ü Ev idaresi- yemek Pişirme ve 2'si Çocuk Bakımı öğretmeni olmuştu.

Eğitim ve Öğretim

Kız teknik öğretmen okulunun iki yıllık ortaokul öğretmeni yetiştiren kısmında öğrencilere, bir taraftan bazı genel derslerle Psikoloji ve Pedagoji gibi mesleki dersler gösterilirken, öte taraftan da kendi meslekleri dâhilinde çalıştırılmak suretiyle pratik bilgi ve beceriler kazandırılmaktaydı. Buradan mezun olanlar, yukarıda da belirtildiği gibi, ortaokullara Biçki-Dikiş ve Ev idaresi öğretmeni olarak tayin olunmaktaydı. Bunlardan bilhassa pratik kabiliyetleri bir sanat şubesinde tekâmül edecek derecede yüksek olanlar, ihtisas kısmı olan üçüncü sınıfa alınıyorlardı.

Tablo 40: Kız Teknik Öğretmen Okulu 1935–1936 Öğretim Yılı Haftalık Ders Programı

Dersler	1.Yıl	2.Yıl
Biçki-Dikiş	10	10
Moda	5	5
Ev İdaresi	2	2
Resim	4	4
Çamaşır	2	2
Nakış	2	2
Edebiyat	1	2
Ecnebi Dili (Fransızca)	3	3
Psikoloji ve Pedogoloji	3	3
Fizyoloji, Hıfzıssıhha, Çocuk ve Hasta Bakımı	2	2
Toplam	34	35

Tablo 41: Kız Tek. Öğr. Okulu 1938–39 Öğretim Yılında Haftalık Ders Programı

Dersler	I. Sınıf							II. Sınıf						
	Biçki-Dikiş	Moda	Ev İdaresi ve Yemek	Nakış	Çamaşır	Yapma Çiçek	Mesleki Resim	Biçki-Dikiş	Moda	Ev İdaresi ve Yemek	Nakış	Çamaşır	Yapma Çiçek	Mesleki Resim
Biçki-Dikiş	20							19						
Moda		14							14					
Yapma Çiçek		6				20			5				19	
Ev İdaresi ve Yemek Pişirme Tatbikatı	2	2	21	2	2	2	2	2	2	20	2	2	2	2
Mesleki Resim	4	4	2	6	6	6	22	4	4	1	6	6	6	21
Çamaşır	2	2		2	20			2	2		2	19		
Nakış	2	2		20	2	2	6	2	2		19	2	2	6
Fizyoloji, Hıfzıssıha, Çocuk ve Hasta Bakımı	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Nebatlar ve Hayvanlar			2											
Umumi Fizik			2											
Fiziğin Ev İdaresine Tatbiki										2				
Umumi Kimya			2											
Kimyanın Ev İdaresine Tatbiki										2				
Gıda Fenni			1							2				
Mensucat										1				
Mimari ve Mobilya										1				
Edebiyat	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Psikoloji ve Pedagoji	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Yabancı Dil	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Askerlik	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Toplam	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40

Not: III. Sınıfta, her meslek şubesinde ihtisas sınıfı bulunmaktaydı. Bu sınıfta öğrenciler, ayrıldıkları ihtisas şubelerine göre istekleri alanlarda öğretmenleri veya atölye şeflerinin gösterdikleri işlerde mesai müddetince çalışırlardı. Bu alanlar şunlardır; Biçki-Dikiş, Moda, Yemek, Ev idaresi, Nakış, Çamaşır, Yapma Çiçek, Çocuk Bakımı(*), Mesleki resim şubeleri bulunmaktaydı.

(*) I. ve II. Sınıflarda ayrıca çocuk bakımı şubeleri yoktur. III. Sınıfı bitirenlerden çocuk bakımında kabiliyetli olanlar seçilirdi.

Ankara Kız Teknik yüksek Öğretmen Okulu, 1974 yılında Gazi Üniversitesindeki yeni yerine taşınarak Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi olmuştur.⁸³⁴

Bu okuldan mezun olan öğrencilerden bazıları ile yaptığım röportajlardan elde ettiğim bilgilere göre okulun, eğitim öğretiminin kalitesi yanında sosyal faaliyetlerin çeşitliliği öğrenci başarılarının arttırmada en etkili yönlerden biri olmuştur.

3.1.8. Cumhuriyetin ilk Yıllarında Diğer Meslek Okulları

Konumuza, diğer meslek okullarıyla devam ederken inceleme alanının dışına çıkmamak için 1941–1975 yılları arası Cumhuriyet dönemi mesleki teknik eğitim konu başlığında inceleme alanı dışında bırakılan mesleki ve teknik okulları burada sadece kuruluş yılları ve okul isimleri verilmiştir.

Bu dönemde açılan meslek okullarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Adliye Meslek Mektebi (1924)
- Zabıta Belediye Memurlar Mektebi (1925)
- Hastabakıcı Mektebi (1925)
- Amali Hayat Mektebi (1925)
- Şehir Bاندosu Mektebi (1927)
- Balıkçılık Mektebi ve Enstitüsü (1929)
- Türk Tezyini Sanatlar Mektebi (1929)
- Halk Dershaneleri (1929)
- Hayvan Sağlığı Küçük Sıhhiye Memurları Mektebi (1939)
- Meyvecilik ve Fidancılık Mektebi (1931)
- Tiyatro Meslek Mektebi (1931)
- Çocukları Kurtarma Yurdu (1932)
- İtfaiye Memurları Mektebi (1937)
- Yabancı Diller Mektebi (1938)⁸³⁵

⁸³⁴ M.Kılınç,a.g.e.s.71

⁸³⁵ Turan,a.g.e.s.138

3.1.9. Cumhuriyetin ilk Yıllarında Yaygın Mesleki Teknik Eğitim

Yaygın eğitim, kelime anlamı olarak kayıt yapılması gereği olmayan her türlü eğitsel etkinlikler için kullanılmaktadır. Örneğin, konferanslar sergiler ve seminerler birer yaygın eğitim etkinliğidir. Yaygın eğitimin amacı, milli eğitimimizin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmeyen veya herhangi bir kademesinde bulunan, ya da bu kademedan çıkan vatandaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında;

Okuma yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamalarına imkân hazırlamak,

Bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere uyumlarını kolaylaştırıcı eğitim imkânı sağlamak,

Milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı ve benimsetici nitelikte eğitim vermek,

Boş zamanlarını iyi ve yararlı bir biçimde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak,

Ekonomimizin gelişmesi doğrultusunda istihdam politikasına uygun meslek edinmelerini sağlama,

Çeşitli mesleklerde çalışanlara, gelişmeleri için gerekli bilgisayar beceriler kazandırmaktır.

Türkiye’de yürütülmekte olan yaygın mesleki eğitim etkinlikleri üç grupta ele alınabilir. Bunlar; Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı kurumlar, diğer bakanlıklar ve özel kurs merkezlerinde yürütülen etkinliklerdir.⁸³⁶

Yaygın eğitim örgün eğitimden daha kapsamlı olup okullarda, camilerde, orduda, iş yerlerinde ve bir ölçüde ailede verilmektedir. Kısaca yaygın eğitim, ailede, çevrede, iş yerinde, her yerde ve her fırsatta yurttaşlara sürekli verilen yaşam boyu eğitimi kapsar.⁸³⁷

Türkiye’de yaygın eğitim çalışmalarına Cumhuriyetin ilanı ile başlamıştır. Cumhuriyet Hükümetinin ilk Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa, 25 Kasım 1923 tarihli ve 7971/3655 sayılı tel emri ile valilerden, milli eğitim görevlileriyle birlikte, yaygın

⁸³⁶ M.Kılınç, a.g.e. s.42,43

⁸³⁷ Eşref Kılıç, **Yaygın Eğitim, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983,s.471,472

eğitim çalışmalarına başlamalarını istemiştir. Bu emirde, “yurdumuzun her kesinin cehalet ve irfansızlığın acısı altında muzdarip” olduğu belirtilmiş, halk ile okullar ve öğretmenler arasında yakın ilişkiler kurulması, eğitimin her yaştaki ve sınıftaki halkta gereksinme haline getirilmesi, ulusal, ekonomik ve toplumsal sorunlarda öğretmenler ve halktan ortak kurularak çalışmalarının sık sık yoklanması, yerel yayınlara önem verilmesi, bu konudaki çalışmaların sonucunun on gün içinde Bakanlığa bildirilmesi istenmiştir. 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına dair kanun’da, ilköğretim çağını geçirmiş ve hiç ğretim görmemiş yetişkinleri işe kabul eden kuruluşların “bunlara ilköğretimi vermeye zorunlu” oldukları belirtilmiştir. Böylece, Milli Eğitim Bakanlığı dışındaki kuruluşlar da yaygın eğitimle ilgilenmek zorunda bırakılmıştır.⁸³⁸

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ilk yaygın eğitim rgt, 1926’da Halk Terbiyesi şubesi adıyla Talim Terbiye Dairesine bağlı olarak, İlköğretim Genel Müdürlüğü’nde kurulmuştur. Daha sonra, Halkı Tenvir Müdüriyeti Umumiyesi kurulması için tasarı hazırlanmışsa da, bu yasa taslağı yasaladıştırılmamıştır. Halk Terbiyesi şubesi sonradan kapatılmıştır. Bu şube, 1952 yılında Yüksek ğretim Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak yeniden açılmış, daha sonra yine İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir. Halk Terbiyesi Birimi, 1960’dan sonra Halk Eğitim Genel Müdürlüğü şeklinde örgütlenmiştir.⁸³⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlatılan, bazen geniş kapsamlı, yaygın ve hızlı, bazen de yavaş ve sınırlı şekilde sürdürülen yaygın eğitim çalışmalarının başlıcaları şunlardır:⁸⁴⁰

Halk Derslikleri ve Halk Konferansları: Çeşitli nedenlerle hiç okuyamamış veya istediği ğretim derecesine erişememiş yetişkinleri, yaygın eğitim yoluyla yetiştirmek üzere, 1927 yılında Halk Derslikleri ve Halk Konferansları Yönetmeliği ıkarılmıştır. Yönetmelikle, yetişkinlerin bir Cumhuriyet yurttaşının bilmesi gereken temel bilgilerle donatılması, ulusal lk ve kültürün güçlendirilmesi amaçlanıyordu. Halk Derslikleri ve

⁸³⁸E.Kılıç, a.g.m.s. 794

⁸³⁹ E.Kılıç. a.g.m.s.479,480

⁸⁴⁰ E.Kılıç. a.g.e.s.480-483

Konferansları ilk yıllarda Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde ve özellikle Türk Ocaklarında yoğunlaştırılmıştır. Bu çalışmalar, Harf Devrimi ve yeni Türk alfabesinin kabulü ile daha çok hızlanmış ve ülke çapında yaygınlaşmıştır.

Harf Devrimi ve Ulus Okulları: Cumhuriyet döneminin önemli ilk yaygın eğitim hareketi “Harf devrimi ve Ulus Okullarıdır.” Türkçeye büyük değer veren, Türk dilinin düzgün konuşulmasını, kolay okunup yazılmasını isteyen Atatürk, Cumhuriyet 4. yılında Harf devrine ilişkin çalışmaları başlatmıştır. 1927 yılında başlatılan bu çalışmalar, 1928’de büyük bir araştırma ve inceleme kampanyasına dönüşmüştür. Bu araştırma kampanyasına, Türk dili ve tarihi ile ilgili uzmanların yanı sıra yöneticiler, şairler ve yazarlar da katılmıştır. 1928 yılının 9 Ağustos günü akşamı, Atatürk, İstanbul Sarayburnu’nda toplanan halka “Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz,” diyerek harf devrimini müjdeledi. Atatürk, okuma-yazma konusundaki görüşlerini, aynı konuşmasında şu sözlerle ortaya koydu. “Vatandaşlar yeni türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik, milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşündünüz ki bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma- yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmış ve tarihi iftiharla doldurmuş bir millettir.” Atatürk’ün bu sözleri harf devriminin parolası oldu. Bundan sonra yeni harflerin tüm ulusa öğretilmesi için çalışmalara geçildi. 25 Ağustos 1928’de İstanbul Dolmabahçe sarayında Atatürk’ün başkanlığında büyük bir toplantı yapıldı. Toplantıya İstanbul’da bulunan bakanlar, milletvekilleri, yazarlar, şairler, dilbilimciler ve üst düzeyde yöneticiler katıldılar. Kendilerine Yeni Türk alfabesi dağıtıldı. Bir süre sonra, Ankara’da Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi ile İstanbul gazeteleri yeni harfleri ve yazım kurallarını tanıtmaya başladılar.

Kasım 1928 tarih ve 1353 sayılı Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkındaki Kanun ile okuma- yazma kolaylaştırılmış oldu. Bu yasanın

yayımını, Ulus Okullarının açılması ve okuma- yazmanın yaygınlaştırılması izledi. Başta Atatürk olmak üzere tüm aydınlar halka yeni Türk harfleri ile okuma- yazma öğretmeye başladılar. Türkiye'nin bütün şehir, kasaba ve köylerinde, her yaştan yurttaş yeni harflerle okuma- yazma öğrenmeye başladı. Ülkenin her köşesinde Ulus Okulları açılmaya başlandı. Ulus Okulları ve halk konferansları ile yeni Türk harflerinin sağladığı kolaylıktan da yararlanarak, kısa sürede milyonlarca insana okuma- yazma öğretildi. Okuma- yazma seferberliği, Atatürk'ün ölümünden sonra eski hızını kaybetti. Halk Okuma Odaları: Yurttaşların öğrendikleri okuma- yazmayı unutmamaları için, 1930 yılında Halk Okuma Odaları açılmaya başlandı okuma odalarının sayısı 1936'da 500'e ulaştı. Ancak, daha sonraki yıllarda, okuma odalarına gereken önem verilmemiş ve oda sayısında düşme olmuştur.1953 yılından itibaren okuma odaları yeniden ele alınmış ve bu kurumlar geliştirilmiştir.

Halkevleri: Devrimleri yaymak, kökleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel yönlerden aydınlatmak ve geliştirmek üzere 1932 yılında Halkevleri açılmaya başlanmıştır. Halkevleri, açtıkları dershaneleri, sosyal ve kültürel, kurslar, kitaplık, yayım, köycülük, dil ve yazım, tarih, sosyal yardım, spor, temsil, gezi ve gösteri çalışmaları ile tam bir yaygın eğitim etkinliğinde bulunmuşlardır. Halkevlerinde, halka okuma- yazma, biçki- dikiş, yabancı dil, fen ve yurttaşlık bilgileri verilmiştir. Ayrıca, halkı aydınlatacak, eğitecek, ulusal değerleri tanıtacak, gelenek ve göreneklerimizi yaşatacak çalışmalar yapılmıştır.

Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri: Halkı aydınlatmak, cehaleti yok etmek, öncelikle köylerin muhtaç olduğu çok yönlü toplum kalkınmacılarını ve eğitim önderlerini yetiştirmek üzere, 1936 yılında "Eğitim Kursları", 1938 yılında da "Köy Enstitüleri" açılmıştır. 1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kuruluş Kanunu ile köy eğitim ve öğretmenlerine, okuldaki eğitim- öğretim görevleri yanında, yaygın eğitim yoluyla halkı eğitmek ve yetiştirmek görevi de verilmiştir.

Köy gezici Kadın ve Erkek Kursları: Çevre halkını iş içinde yetiştirmek, tam bir sanat ve meslek sahibi yapmak, çeşitli el ve tarım sanatlarını

yaymak ve geliştirmek üzere, 1938 yılında Gezici Kadın ve Erkek Kursları açılmaya başlanmıştır.

Yaygın eğitim faaliyetleriyle yapılan bu hizmetler örgün eğitim faaliyetleri kadar etkili olmuşlardır. Hatta Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan yaygın eğitim faaliyetleri daha çok kişiye hizmet götürdüğü için örgün eğitim faaliyetlerinden daha etkili olmuştur.

3.1.10. Meslek Okullarının Milli Eğitim Bakanlığına Devredilmesi

Cumhuriyet kurulduktan sonra memleketin endüstriyel, ekonomik, bayındırlık ve sosyal alanlarda kalkınmasını sağlamak maksadıyla hükümetçe programlar hazırlanmaya başlandı. Bu programların tatbik edilmesi için bu sahalarda çalışacak yeteri kadar elemanın kısa sürede ve istenilen nitelikte yetiştirilmesi gerekiyordu. 1927 Yılına kadar vilayet ve belediyelerin meslek okulu açma yetkileri olduğundan, gerek İmparatorluktan devralınan ve gerekse yeni açılan okulların idari ve öğretim hususları her vilayetin görüşüne göre teşkilatlanmıştı. Okullar arasında, öğretim süresi, öğretim programı, yönetmelik, öğrenci kayıt işleri, öğretmen ve memurların vasıfları bakımından birlik mevcut değildi.⁸⁴¹

Bu durum ile memleketin ekonomik ve endüstriyel hayatının bütünü ile ilgili bir mesleki öğretim işinin başarılması mümkün değildi. Önce bu kurumların ıslah edilmesi, muhtelif ekonomik bölgelerin ihtiyacına göre yeniden mesleki ve teknik okullar açılabilmesi için, hiç olmazsa bütün öğretim ve idari işlerin bir elde bulundurulmasına gerek görüldü. Bu maksatla daha önce ifade ettiğimiz 1052 sayılı kanunla (1927) Erkek Sanat okullarının masrafları yine vilayetlerce karşılanmak kaydıyla, öğretim programlarıyla malzeme ve öğretim araçlarının tespiti, öğretmen ve memur kadrolarının, öğretmen ve ustaların mesleki özelliklerinin tayini, öğretmenlerin ve müdürlerin işe alınma yetkisi Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi. Böylece 9 Erkek Sanat Okulu (Ankara, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Konya, İstanbul, İzmir, Kastamanu), İktisat ve Ticaret Vekâletine bağlı olan (Adana, Ankara, İzmir, Samsun ve Trabzon, İstanbul Yüksek Ticaret Okulu Hariç Beş ticaret okulu,

⁸⁴¹ Özalp, "Türkiye'de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", a.g.m s.46

İki Kız Sanat Okulu (Üsküdar ve Selçuk)'un idareleri, yeni kurulan Yüksek ve Mesleki Öğretim Genel Müdürlüğü'ne verildi.⁸⁴²

1052 sayılı Kanunun yürütme şekli hakkında bir yönetmelik hazırlandı. 29 Mayıs 1927 tarihini taşıyan bu yönetmelikte kısaca şu maddelere yer verilmiştir:⁸⁴³

Askeri ve sıhhi ve yüksek ihtisas okulları ile milli eğitim teşkilatı kanununun 4. maddesinde adları geçen alelumun meslek kursları hariç, bütün meslek okullarının emir ve idarelerinin 26 Mayıs 1927 tarih ve 1052 numaralı kanuna göre Milli Eğitim Bakanlığı'na ait olduğu,

Milli Eğitim Bakanlığı'nın izni olmadıkça hiçbir suretle meslek okulu açılmayacağı,

Meslek okullarının idari öğretim ve eğitim, tesis işlerinin bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle tespit olunacağı,

Bakanlık meslek okulları için öğretmen yetiştirmek üzere Avrupa'ya öğrenci göndereceği ve meslek öğretmen okulu açacağı,

Meslek okulları bulunan vilayetlerin Avrupa'da öğretimde bulunan öğrencilerin masrafları ve gerekse meslek öğretmen okulu masraflarının üçte birine iştirak edecekleri ve bu maksatla bütçelerine konacak ödenekleri Milli Eğitim Bakanlığı namına bankaya yatıracakları açıklanmıştır.

Yapılan bu çalışmalarla bu okulların ders programları standartlaştırılmış, gereksiz harcamalardan kaçınılmıştır.

3.1.11. Meslek Okulları için Avrupa'ya Öğrenci Gönderilmesi

1927 yılında mevcut meslek okullarında kullanılan öğretmenlerin çoğu bu okullarda öğretmenlik yapacak şekilde yetişmemiş olduğundan bu okullardan istenilen gelişmeyi ve verimi temin etmek imkânsızdı. Hâlbuki gerek mevcut bulunan, gerekse yeniden açılacak olan meslek okulları için mütehassıslara tespit ettirilen ders programlarını salahiyyetle tatbik edilecek öğretmenlere ihtiyaç vardı.

⁸⁴²Özalp, a.g.m.s.46,47

⁸⁴³Özalp, a.g.m.s.47

Memleketimizde muhtelif meslek okullarının öğretmenlerini yetiştirecek müesseseler olmadığından bunların Avrupa'da tahsil ettirilmeleri kararlaştırıldı.⁸⁴⁴

Böylece öğrenciler ustalıklarını tekniğin merkezi sayılan yerlerde doğrusan öğreniyorlardı.

Bu doğrultuda bir de nizamname yayınlanmıştır. Bu nizamnamede yapılacak ve uyulacak bütün şartlar ayrıntılarıyla yer almıştır. Bu nizamnameye göre birinci kısım yüksek veya orta derecede tahsilini tamamlamış olanlar, ikinci kısım kendini geliştirecek olan talebelerdir. Bu nizamname birinci kısmı içeren öğrenciler için düzenlenmiştir. Bu nizamnameye göre yüksek kısımdan biri fen, diğeri edebiyat şubelerinden olmak üzere dördüncü sınıf öğrencilerinden iki kişi her yıl Avrupaya gönderilmiştir. Bu öğrenciler okul komisyonu tarafından seçilirken öğrencilerin, sicili ve lisanı dikkate alınmıştır. Lise kısmından ise her okul en fazla on kişi aday gösterebilirdi. Yine bu öğrencilerde okul komisyonu tarafından seçilirdi. Bu öğrencilerde şu şartlar aranırdı.

Mezun bulunduğu mektepten en az ala derecesinden neşet etmiş ve sicilinde kusursuzluğu mektep idaresinin tahtı tasdik ve itirafında bulunmuş olmak Müteehhil olmak, azami 25 yaşında olmak, hastalıklardan veya intihap edeceği mesleğe ait vazifeleri hüsnü ifa etmesine mani olacak noksanlıklardan azade olmak.

Bu öğrencilerden yurtdışına giden öğrenciler tahsilden sonra sekiz yıllık bir sürede bakanlık tarafından gösterilen hizmetleri yapmak zorunluluğu vardı. Bu zorunluluğu yapmayan öğrenciler için eğitim dönemlerinde kendileri için harcanan masrafların %50 sinden fazlası anaparanın faizi ile beraber alınırdı. Bunlarla beraber talebenin eğitimine şu durumlarda son verilebilirdi:

Mahalli tahsile muvasalat tarihinden itibaren azami 15 gün zarfında devam edeceği mektep veya müessese kayıt ve kabul için sebepsiz ve mazeretsiz müracaat etmemek, mahal ve şube tahsilini kendi kendisine değiştirmek, makbul bir sebebe müstenit olmayarak borçlanmak, müfettişlerin ve ileride zikredilecek tebligat ve ihtarlara, riayet etmemek, bu mazerete müstenit olmaksızın sınıf terfi etmemek veya terakki göstermemek, müddet muayyinesi zarfında sebepsiz ikmalî tahsil etmemek.

⁸⁴⁴ Maarif Vekilliği Dergisi, **Türkiye'de Teknik Öğretim I**, a.g.e.s.14

Yurtdışına gönderilen bu öğrenciler talebe müfettişi aracılığıyla takip ettiği dersleri ve yaptığı vazifeleri ayrıntılı bir şekilde altı ayda bir rapor sunardı. Ayrıca başarılı bulunana bu öğrenciler arasından doktora yapmasında fayda görülen öğrencilere müfettiş veya muhabir müderrisin görüşüyle doktora yapmasına imkân tanınırdı.⁸⁴⁵

Tablo 42: 1927 Yılından İtibaren 1939 Yılına Kadar Muhtelif Avrupa Devletlerine Gönderilmiş Olan Meslek Talebesi⁸⁴⁶

Meslekler	Almanya	Belçika	Çekoslovakya	Fransa	İsviçre	İtalya	Yekûn
Tecim	2	6		3	14	1	26
Marangozluk	1	3	1	1			6
Fıçıcılık	-	1					1
Demircilik	2	5		1			8
Bina doğramacılığı	2	4					6
Dökümcülük	1	3		1			5
Tesviyecilik	-	4	1	2			7
Otomobil Tamirciliği	-			2			2
Çilingircilik	1			1			2
Elektrikçilik	6	3					9
Çinicilik	1			1			2
Sınai Resim				2			2
Sıhhi Tesisat		1					1
Çocuk Bakımı		2					2
Kadın İşleri Resmi		3					3
Biçki -Dikiş		8		1			9
Moda- Çiçek		4		2			6
Ekmekçilik ve Pastacılık		1					1
Çamaşır		4					4
Nakış		2		2			4
Ev İdaresi –Yemek Pişirme	1	4		1			6
Sütçülük		1					1
Kaynakçılık	1						1
Erkek Terziliği	1	2		1			4
Betonculuk, Duvarcılık	1	1					2
Modelcilik	1						1
Kürkçülük				1			1
İnşaat	3			2			5
Makine	4	1				1	6
Toplam	28	61	2	24	14	2	133

Tabloyu incelediğimizde aşağı yukarı her alanda Avrupa'nın değişik ülkelerine öğrenciler gönderilmiştir.

⁸⁴⁵ Maarif Vekâleti Hesabına Enebi Mekteplere Gönderilen Talebe Talimnamesi, Maarif-i Umumiye Vekâleti, , Matbaa-i Amire, İstanbul, 1927,s.3–13

⁸⁴⁶ Maarif Vekilliği Dergisi, Türkiye'de Teknik Öğretim I, a.g.e.s.15,M.Kılınç,a.g.e.s.24

Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin Türkiye'ye döndüğünde Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü gibi merkezi okullarda görevlendirilmiştir. Bu kişilerin sonraki yıllarda ülkenin mesleki eğitimini şekillendirmiştir.⁸⁴⁷ Ayrıca Avrupa'dan dönen öğrenciler ve meslek öğretmen okulları mezunları okullarda görev yapmaya başlayınca, yabancı uzmanlar geri gönderilmişlerdir.⁸⁴⁸

3.2. Türkiye'de Mesleki Teknik Öğretim Genel Müdürlüğünün Kurulması ve 1941 Yılına Kadar Mesleki Teknik Eğitimde Yapılan Çalışmalar

Mesleki ve teknik öğretim okullarının inkişaf edeceği ve sayılarının artırılacağı göz önünde bulundurularak, bu okulların Maarif Vekâleti merkez teşkilatında müstakil bir daire tarafından idare edilmesi gerek görüldüğünden 1933'te 2287 sayılı kanunla Mesleki ve Teknik Öğretim Umum Müdürlüğü kurulmuştur.⁸⁴⁹

Teknik öğretim ve eğitim çalışmalarının memleketin endüstriyel ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir mahiyet alması ve okullardan mezun olacak gençlerin yeni teknik ve hayat şartlarını kavrayarak muhitlerinde verimli bir vatandaş haline getirilmeleri için, bir ana planın hazırlanmasına lüzum hâsıl oldu. Bu maksatla 1934 yılında Milli Eğitim Bakanlığının teklifi ve Başbakanlığın tensibi ile Bakanlıklar arası bir komisyon teşekkül etti. Bu komisyon muhtelif tarihlerde getirilmiş olan yabancı uzmanların mesleki öğretime müteallik raporlarını da göz önünde bulundurarak, devletin ve hususi müesseselerin girişecekleri endüstriyel teşebbüsleri, memleketin ekonomik ve bayındırlığa müteallik ihtiyaçlarını ve muhtelif mıntıkların özelliklerini nazari itibarı alarak; nerelerde ne gibi teknik okullar tesis edilmesi ve bunların hangi sanat şubelerini ihtiva etmesi lazım geldiğini tespit etmiştir.⁸⁵⁰

Komisyonun çalışmaları sonunda tanzim edilen rapora göre;

⁸⁴⁷M.Kılınç, a.g.e.s.23

⁸⁴⁸ Özalp, "Türkiye'de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", a.g.m s.49

⁸⁴⁹ Özalp, **Rakamlarla Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1, a.g.e. s.34

⁸⁵⁰ **Erkek Teknik Öğretim**, a.g.e. s.3,4

Küçük sanat erbabının yanında veya fabrikalarda çalışan çıraklarla, sınıai müesseseler için ileride lazım olacak çırakları yetiştirmek üzere çırak okullarının,

Bir meslek okuluna devam etmeden bir usta yanında çıraklık yapmak suretiyle usta olanların, mesleklerinde inkişaf edebilmeleri için lazım olan bilgileri vermek üzere Akşam Sanat Okulları'nın,

İptidai şekilde bulunan bazı mahalli sanatlarda çalışanlara mesleki bilgiler kazandırmak ve bu gibi sanatların inkişafına yardım etmek maksadıyla Seyyar ve Muvakkat kurslar açılmasının,

Mevcut ve ileride açılacak fabrikaların muhtaç oldukları fabrika uzman işçilerini ve bayındırlık işlerinin muhtelif şubelerinde çalıştırılacak tekniker seviyesindeki unsurları yetiştirmek maksadıyla bugünkü mevcutlarını artırarak ve tevsi ederek Orta Meslek ve Sanat Okulları'nın,

Fabrikaların ve bayındırlık işlerimizin muhtaç olduğu iş şeflerini, elektrik tesisatçılarını ve yüksek mühendis ile mütehassıs işçi arasındaki teknisyenleri yetiştirmek üzere Teknik Okulları'nın,

Memleketin şiddetle muhtaç bulunduğu yol, inşaat, makine, elektrik, kimya, maden ve askeri mühendisleri yetiştirmek üzere yüksek teknik okulu açılması lüzumlu görülmüştür.

Planlaşmaya doğru atılan ilk adımı teşkil eden bu çalışmadan alınan sonuçlar, 21.8.1941 tarihinde bir raporda toplanarak Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğünce bir program meydana getirilmiştir.⁸⁵¹

Bu raporu özetlersek yapılacakları üç madde de toplayabiliriz. Bu maddeler kısaca şöyledir.⁸⁵²

Mevcut erkek, kız sanat ve ticaret okullarının büyütülmesi

Yeniden her dereceden çeşitli meslek okulu açılması

Erkek sanat okulu mezunlarının çalışabilmesi için staj atölyelerinin kurulmasıdır.

⁸⁵¹ Erkek Teknik Öğretim, a.g.e.s.4

⁸⁵² Özalp, Rakamlarla Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, 1, a.g.e.s.35

Ayrıca bu çalışmalar sonunda 1 Haziran 1935 Yılında 2765 sayılı kanunla sanat okullarının masrafları devlet tarafından karşılanmaya başlandı. Bu suretle okulların inkişafına mani olan en büyük sorun ortadan kaldırılmış oldu.⁸⁵³

Bu dönemde hükümetin hazırlamış olduğu beş yıllık kalkınma programının uygulanmasına başlandı ve yeniden bazı kız ve erkek meslek okulları açılarak 2507 sayılı kanunla İstanbul Yüksek Ticaret Okulu Orta ve Lise kısmı ile birlikte 1938'de Milli Eğitim Bakanlığına devredildi.⁸⁵⁴

Buradan anlaşıldığı üzere 5 yıllık kalkınma planları dönemin imkanlarına göre uygulamaya konulmaya çalışılmıştır.

3.3. 1941-Mesleki Teknik Öğretim Müsteşarlığının Kurulması ve Yapılan Çalışmalar

Mesleki ve teknik öğretim alanındaki işlerin daha hızlı ve esaslı bir şekilde yürütülmesi için, Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı Kanunu düzeltilerek Genel Müdürlük 1941 yılında yayınlanan 4113 sayılı kanunla Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı haline getirildi. Bu kanunla meslek okullarının talim ve terbiye, teftiş işlevinin eskiden olduğu gibi yine diğer okullarla müştereken yürütülmesi uygun görüldü.⁸⁵⁵

Müsteşarlık bünyesinde;⁸⁵⁶

Bütün erkek teknik öğretim okullarının işlerini idare etmek üzere Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü,

Kız enstitüleri ve kızlara ait bütün meslek okullarını idare etmek üzere Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü,

Her dereceden ticaret öğretimi veren okul ve kursların işlerin yürütmek üzere Ticaret Öğretim Müdürlüğü,

Mevcut okullarının bina işlerinin tadilini ve yeni yapılacak müesseselerinin projelerini hazırlamak ve inşaat işlerini yürütmek üzere Yapı İşleri Müdürlüğü,

⁸⁵³Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m s.49

⁸⁵⁴Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m s.49-51

⁸⁵⁵ Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m s.51,M.Kılınç, a.g.e.s.22

⁸⁵⁶ Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, a.g.m s.51,M.Kılınç, a.g.e.s.22

Okulların makine alet ve avadanlıkları ile her nevi ders araçlarını, hazırlamak üzere Teknik Büro Müdürlüğü, Müsteşarlığın bütün mali hususlarını yürütmek üzere Muamelat Şefliği gibi daireler kuruldu.

Mesleki Teknik Öğretim Müsteşarlığının Programında o dönemde şu okulların açılması öngörülmüştür.⁸⁵⁷

Yüksek mühendis, mimar okulları

Tekniker yetiştirecek teknik okullar

Erkek sanat okulu mezunlarının stajı için kurulacak fabrikalar

Akşam erkek sanat okulları

Yapı enstitüleri

Gezici sanat kursları

Kız enstitüleri

Akşam ticaret okulları

Ticaret okullarıdır.

Bu programın belirtilen esaslara göre tatbik edilmesi için, 1942 yılında yayımlanan 4304 sayılı kanunla her yıl harcanacak miktar 8 milyon liraya geçmemek ve 10 yıl devam etmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı emrine munzam olarak 81 milyon liralık ek ödenek verildi. Bu suretle yurdun muhtelif bölgelerine çeşitli meslek okulları açmak imkânı bulunabildi. Fakat II. Cihan Harbi'nin bütün hızıyla devam etmesi sebebiyle malzeme fiyatları günden güne yükselmiş olduğundan, satın alma işleri güçleşti. Bu durum karşısında okul binalarının inşası, makine ve avadanlıkların tamamlanması işinin gecikmesi ihtimali düşünülerek, bazı şehirlerde okul yapmaya müsait binalar kira ile tutuldu ve kısmen tamir ve tadil edilerek okullar bu binalarda geçici olarak öğretime başladı.⁸⁵⁸

Harbin uzun sürmesi dünya ekonomisini kökünden sarstı. Bu suretle okul binalarının inşası ve malzeme satın alınması için 1941 yılında yapılan hesapların 3-4 misli para ödemek icabetti. Okul atölyelerinde lüzumlu makine ve tezgâhlardan bir

⁸⁵⁷ Turan, **Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve M. Rüştü Uzel**, a.g.ş.e.s.48,49

⁸⁵⁸ Özalp, "*Türkiye 'de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim*", a.g.m.s.52

kısmı, harbin bütün engellerine rağmen yabancı memleketlerden getirildi, bir kısmı da mevcut teknik öğretim okullarında yaptırılarak yeni açılan okullara gönderildi.⁸⁵⁹

II. Dünya Savaşı'nda I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi mesleki teknik eğitim alanındaki ilerlemeleri yavaşlatmıştır.

Kanunla tespit edilen süre içinde Milli Eğitim Bakanlığı'na verilen ödenekle yapılan birkaç bina hariç tutulursa, mesleki ve teknik öğretim okullarının büyük bir kısmının yalnız en lüzumlu atölye ve bağlantı binaları yaptırılabilirdi. Tezgâh, makine ve diğer öğretim malzemesinin hepsini sağlamak mümkün olamadı. Bu noksanları tamamlamak için Milli Eğitim Bakanlığınca yeniden hazırlıklara başlandı. Bu maksatla mesleki ve teknik öğretim okullarının hâlihazır durumları ve memleketin her dereceden teknik elemana olan ihtiyaçlarının bakanlıklar arası bir kurul tarafından esaslı bir şekilde incelenmesine hükümetçe lüzum görüldü. Bu iş için bakanlıklar arası temsilcilerden müteşekkil olan bir komisyon çalışmaya başladı. Bu komisyon tarafından hazırlanan 16 Ocak 1949 tarihli raporda Ordu, Ziraat Endüstri, Bayındırlık ve Nakliye işleri için çok sayıda eleman yetiştirilmesi gerektiği belirtildi.⁸⁶⁰

Mesleki ve teknik öğretim müesseselerinin kendilerinden beklenen vazifeleri bir an önce yapılması için, yeniden ödenek verilmek suretiyle gelişme programının tamamlanmasının muvafık olacağı kanaatine varıldı. Bu maksatla hazırlanan kanun tasarısı Büyük Millet Meclisi tarafından kabul (5642 sayılı kanun) edilerek 30 Mart 1950 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu kanunla bakanlık emrine her yıl en çok 7,5 milyon lira harcanmak ve 1960 yılına kadar sarf edilmek üzere 75 milyon lira daha tahsis edildi. Bu ödenekle 1951 yılından itibaren inşası yarıda kalmış okulların bir kısmının binaları tamamlandı, atölye ve laboratuvar malzemesi kısmen temin edildi ve yeni okullar açıldı.⁸⁶¹

⁸⁵⁹ Özalp, aynı yer.

⁸⁶⁰ Özalp, aynı yer

⁸⁶¹ Özalp, a.g.m.s.52,53

3.4. Türkiye’de 1941–1975 Yılları Arası Mesleki Teknik Eğitim

3.4.1. Türkiye’de 1941–1975 Yılları Arası Mesleki Teknik Öğretim Örgün Eğitim Kurumları

3.4.1.1. Erkek Teknik Öğretim Okulları

Bu okulları şu şekilde gruplayabiliriz: ⁸⁶²

1.İlkokul mezunu kabul eden okulları:

- Erkek Orta Sanat Okulu (3 Yıl)
- Erkek Sanat Enstitüsü (5 Yıl)
- Orta Yapı Okul (3 Yıl)
- Yapı Enstitüsü (5 Yıl)
- Kimya Sanat Enstitüsü (5 Yıl)
- Pratik Sanat Okulu (5 Yıl)
- Muhtelif Gayeli Ortaokullar (3 Yıl)

2.Üç yıllık mesleki ve teknik öğretim okulları ile ortaokul ve muhtelif gayeli ortaokul mezunu kabul eden okullar:

- Erkek Sanat Enstitüsü (2 Yıl)
- Yapı Enstitüsü (2 Yıl)
- Matbaacılık Okul (3 Yıl)
- Motor Sanat Enstitüsü (2 Yıl)

3.Erkek sanat, yapı ve motor sanat enstitüsü mezunlarını kabul eden okullar:

- Yol Makineleri Tamirciliği Ve Operatörlüğü Sınıfı (1 Yıl)
- Tekniker Okul (2 Yıl)

1933 yılında çıkarılan 2287 sayılı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri hakkındaki kanunla Mesleki Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı olarak Erkek Teknik Öğretim Müdürlüğü kurulmuştur.

⁸⁶² M.E.B, **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, a.g.e.s.66.

Maarif Vekâleti Mesleki ve Teknik Öğretim Dairesinin kurulduğu 1933 yılından 1955–1956 Öğretim yılına kadar geçen zaman içinde, illerin ekonomik durumları dikkate alınarak, yurdumuzun çeşitli bölgelerinde ihtiyaç görülen şehirlerde, yüksek ve orta dereceli okullar açılmış ve kurs şeklinde gece ve gündüz eğitim yapılan öğretim kurumları faaliyete geçirilmiştir. Erkek Teknik Öğretim Müdürlüğü'ne bağlı okulların büyük bir kısmını orta dereceli okullar oluşturmaktaydı. Bu okulların öğretim süreleri, öğretilen mesleklerin özelliklerine göre birbirinden farklılık göstermekteydi.⁸⁶³ Şimdi bu okulları inceleyelim.

3.4.1.1.1. İlkokul Mezunu Kabul Edenler

3.4.1.1.1.1. Erkek Orta Sanat Okulları

Bu okullarla, öğrencilerini meslek sahibi yapmaktan ziyade, ileride teknik mevzular üzerine tahsil yapacaklara, el beceresi kazandırmak ve onlara rehberlik ederek bünyelerine ve kabiliyetlerine göre en müsait bir meslek seçmelerini temin etmek hedeflenirdi. Bu okuldan mezun öğrenciler enstitülerin herhangi bir sanat şubesine girdikleri gibi diğer meslek okullarına veya genel liselere devam edebilirlerdi. Tahsile devam edemeyenler ise genel bilgilerle birlikte el becerisine sahip olduklarından devlet daireleri iktisadi ve sınai işletmelerinde görev alırlardı. Bu okullarda genel orta öğretim programları aynen uygulanırdı. Sadece bu okullarda iş bilgisi dersleri haftalık 10 saat uygulanarak diğer derslerden ağırlık kazanırdı.⁸⁶⁴

Buradan anlaşıldığı gibi, bu okullardan mezun olan öğrenciler işsiz kalmamışlardır.

İş Bilgisi Derslerinde Öğrencilere:

El takımları hakkında bilgi verilirdi. Kullanacakları malzemeler hakkında açıklamalar yapılırdı.

Öğrencilerin sanat kabiliyetleri geliştirilirdi.

Öğrencilere, düzen, disiplin ve sorumluluk duyguları aşılanırdı.

⁸⁶³M.E.B.,**Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, a.g.e.s.65,66

⁸⁶⁴T. C. Maarif Vekilliği, **Erkek Sanat Enstitüleri**, Matbaacılık Okulu, İstanbul, 1960,s.11

Öğrencilerin kendi kabiliyetlerini tanıma ve kendilerine uygun meslek seçmelerine imkân hazırlanırdı. Bu okullarda öğrenim süresi üç yıldır. 1.2.3. Sınıflarda öğrenciler iş bilgisi derslerinde her öğretim yılının yarısında Ağaç işleri, diğer yarısında da Maden işleri atölyelerinde çalışırlardı. Ayrıca bu okullarda sosyal faaliyetlere çok yer verilirdi.⁸⁶⁵

Bu okullara kayıt kabul şartları şunlardı:⁸⁶⁶

En az beş sınıflı ilkokul mezunu olmak

12 yaşından küçük,17 yaşından büyük olmamak

Sağlıklı olmak

Müracaat sayısı kadrodan fazla olursa yapılacak sınavlarda başarı göstermekti.

Tablo 43: Erkek Sanat Orta Okulu, Okul Sayıları ve Öğrenci Sayıları⁸⁶⁷

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1945-46	-	16.330
1950-51	-	11.619
1955-56	-	20.779
1959-60	-	16.823
1960-61	-	17.871
1961-62	83	17.213
1962-63	83	18.232
1963-64	83	22.293

Tabloyu incelediğimizde bu alanda öğrenci sayılarının her geçen gün arttığı görülmektedir. 1945 yılının öğrenci sayısı II. Dünya Savaşı'ndan dolayı artarken 1950 yılı öğrenci sayısının azalması ise, bu yıllardaki yurt dışına yapılan işçi göçlerinden kaynaklanmış olabilir.

3.4.1.1.1.2. Erkek Sanat Enstitüleri

İlkokula dayalı ve öğrenim süreleri beş yıl olan öğretim müesseselerdi. Erkek Sanat Enstitüleri, endüstrinin çeşitli alanlarına kuvvetli pratikle birlikte, esaslı tenkil ve meslek bilgisi olan kalifiye işçileri ve istikbalin ustabaşları yetiştirmek hedefini güderdi. Endüstri merkezleri ile büyük şehirlerde bulunan erkek sanat okullarına kayıt için müracaat eden öğrenciler zekâ ve mekanik kabiliyet testlerine

⁸⁶⁵ Erkek Sanat Enstitüleri, a.g.e.s.18

⁸⁶⁶ Erkek Sanat Enstitüleri, a.g.e.s.22

⁸⁶⁷ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1964,s.20

tabi tutularak seçilmeye başlanmıştır. Bu okulların ilk üç sınıfını bitirenler iş sahasına atılmak veya başka okullara gitmek isteyenler bir imtihana tabi tutularak orta sanat okulu diploması alırlardı. Mecburi ilk tahsillerinden sonra umumi ortaokullara devam edip bu okulları bitirerek mesleki tahsil yapmak isteyen ve 15 yaşına gelmiş olanlar erkek sanat enstitülerinin IV. sınıflarına kabul edilirdi. Bu gibiler beden ve fikren inkişaf etmiş olduklarından ve istidatları da belirmiş olduğundan, enstitülerin ilk sınıflarına alınan 12 yaşındaki çocuklara nazaran daha büyük nispette başarı sağlamaktaydılar. Diğer tarafta, aynı okulda, mevcut imkânlarla 5 sene yerine 2 senede yetiştirmek suretiyle, çok pahalı bu öğretimin kemiyet bakımından verimi 2,5 ile çarpılmış olmaktadır. Diğer bir faydası 12 yaşındaki çocukları haftada 40-44 saati bulunan umumi ve teknik bilgilerle pratik çalışmaları ihtiva eden ağır bir programın ilk üç senesinden kurtarmaktı. Erkek Sanat Enstitülerine, 12 yaş yerine 15 yaşındaki gençler alınırdı.⁸⁶⁸

Erkek sanat enstitülerinden bulunan başlıca meslek branşları aşağıda gösterilmiştir. Mahalli ve umumi ihtiyaçlara göre okulların ekserisinde bu dallardan birkaç tanesi bulunduğu gibi, bazı okullarda da tek branş üzerinde ihtisaslaşmış bulunmaktaydı.

Tesviyecilik, tornacılık, frezecilik
Demircilik, kaynakçılık
Dökümcülük, kalıpcılık
Modelcilik
Elektrikçilik
Marangozluk, mobilya yapımı
Mensucatçılık
Madencilik
Plastik madde işleyiciliği
Kuyumculuk
Müzik aletleri yapıcılığı
Motorculuk

⁸⁶⁸ **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, T.C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara, 1956,s.7,8

Sınai boyacılığı

Radyoculuk

Teknik resim

Bıçakçılık

Matbaacılık

Erkek terziliği⁸⁶⁹

Erkek sanat enstitülerinin ilk yılı, mesleğe yöneltme sınıfını teşkil ederdi. Öğrenciler, 2 sınıftan itibaren muayyen meslekleri takip ederlerdi. Ankara’da Erkek Teknik Öğretmen Okulu’nda kurulmuş olan psikoteknik laboratuvarı ve mesleğe yöneltme merkezi vasıtasıyla, büyük enstitülerde testler tatbik etmek suretiyle öğrencilerin meslek seçmelerine yardım etmiştir. Bu okullardan mezun olan öğrenciler kolayca iş bulabilmişlerdir. Ayrıca bu okulun bütün masraflarını devlet karşılamaktaydı.⁸⁷⁰

3.4.1.1.1.3.Orta Yapı Okulları ve Yapı Enstitüleri

Okulların gayesi, sayısı ve bulunduğu yerler: Yapı okulları, inşaat işlerinde çalışacak bilgili elemanları yetiştirmek maksadıyla açılmıştır. Bu okullar faaliyete geçirilmeden önce, Ankara, Aydın, Diyarbakır, Edirne ve İstanbul Erkek Sanat Okulları içinde, diğer meslek şubeleri yanında inşaat ile ilgili (doğramacılık, sıhhi tesisatçılık, tenekecilik, yapı) şubeler bulunmakta idi. Fakat memleketin ihtiyacı bulunan elemanların çok sayıda yetiştirilebilmesi için, müstakil okullar açılmasına lüzum hâsıl olmuştur. Bu maksatla, 1931–1932 öğretim yılında Ankara’da ilkokul mezunlarının kabul edildiği bir “İnşaat Usta Okulu” faaliyete geçirilmiş ve Erkek Sanat Okulları içinde bulunan inşaat ile ilgili meslek şubeleri lağvedilerek, öğrencileri bu müesseseye nakledilmiştir.⁸⁷¹

Öğretim süresi bir bütün halinde dört yıl olan bu okulda, öğrenciler dördüncü sınıfı ikmal ettikten sonra hariçteki iş yerlerinde altı aylık bir staja tabi tutulduktan sonra diploma alabilmekte idiler. Vekâletçe görülen lüzum üzerine, öğrencilerin stajlarını okul atölyelerinde yapmaları uygun görüldü ve bu sırada

⁸⁶⁹ **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, T. C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara, 1956,s.8

⁸⁷⁰ **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, T.C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara, 1956,s.8–10

⁸⁷¹ Özalp, **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1, a.g.e.s.91

meslekleriyle ilgili teorik bilgilerini de artırmak için, okulun öğretim süresi 1939–1940 öğretim yılı başında 5 yıla çıkarıldı.⁸⁷²

1940–1941 öğretim yılından itibaren diğer şehirlerde de açılmaya başlanan bu okulların, ara sınıflarından ayrılarak çalışmak zorunda kalanların durumlarını takviye etmek ve iş hayatının ihtiyaç duyduğu pratik işçileri daha kısa bir zamanda yetiştirmek amacıyla, okullar iki devreye ayrılmıştır. İlk üç sınıfı bulunanlara “Orta Yapı Okulu” ve beş sınıflı olanlara da “Yapı Enstitüsü” adı verilen bu müesseselerin öğretim programları yeniden tanzim edilmiştir. Orta yapı okulları nafia ve her türlü bina inşaatında çalışacak işçileri yetiştirmek hedefini güderdi. Orta yapı okulunu ikmal edenler diploma alarak iş hayatına atılabildikleri gibi, mesleki bilgilerini artırmak isteyenler enstitü sınıflarına devam edebiliyorlardı.⁸⁷³

Orta Yapı Okullarında

Dülgerlik

Duvarcılık

Sihhi Tesisatçılık

Yapı Enstitülerinde

Dülgerlik

Duvarcılık

Sıvacılık

Taşçılık

Kaloriferçilik şubeleri bulunmaktaydı.⁸⁷⁴

Ankara Yapı Enstitüsü’nü ziyaret ettiğimde (okulun şimdiki adı Mimar Sinan Meslek Lisesi) okulun panosunda kuruluş yıllarında öğretim kadrosunda özellikle Alman uzmanların görev aldıklarını gördüm. Bu kişilerin II. Dünya Savaşı’ndan kaçan eğitimciler olduğu söylenmiştir.

⁸⁷² Özalp, **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1, aynı yer

⁸⁷³ Özalp, **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1, a.g.e.s.91,92

⁸⁷⁴ Özalp, **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1, a.g.e.s.92

3.4.1.1.1.4. Kimya Sanat Enstitüsü

Bu Enstitü kimya sanayisinde ve laboratuvarlarda çalışan kimyagerlere ve kimya mühendislerine yardımcı elaman yetiştirmek maksadıyla 1946–1947 öğretim yılında Ankara’da kurulmuştur. Enstitünün programları ilkokul üzerinden 5 yıl olarak hazırlanmış iken yapılan değişikliklerle ortaokula dayalı 3 yıllık bir kurum haline getirilmiştir. Okulun teşkilatı Erkek Sanat Enstitüleri gibiydi.⁸⁷⁵

3.4.1.1.1.5. Pratik Sanat Okulları

Ortaokullarda ve sanat okullarında pratik dersleri iyi şekilde başarıp teorik derslerden başarılı olamayanları kabiliyetlerine göre yetiştirerek bir meslek sahibi yapmak üzere, sanat okullarının her sınıfına paralel olarak birer pratik sınıf ihdas edilmiştir. Bu sınıflar pratik sanat okullarını meydana getirmiştir. Sanat okulları içinde teşkilatlandırılmış olan pratik sanat okullarından mezun olanlara birer sertifika verilmiştir.⁸⁷⁶

3.4.1.1.1.6. Muhtelif Gayeli Orta Okullar

Bu okulların gayesi teşkilatı ve tatbik edilen eğitim sistemi şöyleydi: İlkokul mezunlarından öğrenimlerine devam etmek isteyenler, öğretim programları birbirinden farklı iki tip okul ile karşılaşmaktaydılar. Bunlardan biri ortaokul, diğeri de orta meslek okuluydu. Ortaokula girenler klasik bir öğretim sistemine tabi tutulmakta olduğundan, iş hayatına ve üst kademedeki meslek okullarına yeteri derecede hazırlanamamaktaydılar. İlkokula dayalı meslek okulları da, öğrencilerine genel bilgilerle birlikte ihtisasa yönelen mesleki bilgi ve el becerileri kazandırmaya çattığından gelişme çağında bulunan çocuklar için çok ağır bir öğretim programı uygulamak zorunda kalmaktaydılar.⁸⁷⁷

Ortaokullarda öğrencilere yeteri kadar el becerisi verilmemesi, ilkokula dayalı mesleki ve teknik öğretim okullarında da meslek öğretiminin çok erken başlaması, birçok sorunlar meydana getirmekteydi. Bu sorunları gidermek için bakanlık çeşitli ülkelerde incelemelerde bulunmuştur. Amerika’daki Highschool’lar

⁸⁷⁵ **Türkiye’de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1961, s21

⁸⁷⁶ **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim** T. C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara, 1956, s.10

⁸⁷⁷ Özalp, **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1, a.g.e.s.119

İngiltere’de tecrübe edilen Multi-lateral School ve Comprehensive School’lar, Belçika’da uygulanan tatbiki okullar ve İsveç’in bu çeşit okulları incelenmiş ve her memleketin kendi ihtiyaçlarına göre değişiklik gösteren bu tip okulların ilkokulda olduğu gibi orta öğretim sırasında da çocukların kabiliyet ve istidatlarının tezahürünü kolaylaştıracak kendilerine en uygun yolda ilerlemelerini sağlamak ve okul tipleri arasındaki itibari farkları ortadan kaldırmak hedeflenmiştir.⁸⁷⁸

Orta öğretim biri 12–15 yaşındaki çocukları toplayan ortaokul, diğeri 16 ve daha yukarı yaştakileri ele alan lise olmak üzere iki kademeli bir öğretim olarak düşünüldüğü takdirde uluslararası standartlara uydun hale gelmiştir. Bu doğrultuda bakanlık 1953–1954 öğretim yılında Mustafa Kemal Paşa, Nevşehir ve Muş’ta tecrübe mahiyetinde Muhtelif Gayeli Orta Okul adıyla üç okul açmıştır.⁸⁷⁹

Bu okullar, tatbik edilmekte bulunan öğretim programlarına göre, üst kademedeki bütün okulların bir nevi hazırlık devresini teşkil etmekte ve öğrencileri seçecekleri öğretim çeşidine göre hazırlayacak şekilde teşkilatlandırılmıştır. Bu okullar öğrencilere;

Meslek seçiminin ergenlik sonrasına kalmasına

12 yaşında meslek ihtisası önleme

Öğrencilerin sonradan gelişen kabiliyetlerine göre uygun meslek alanında ilerlemelerini sağlama

Öğrencilerin şube değiştirmesine imkân sağlamıştır.⁸⁸⁰

Bu okulların öğrenim süreleri üç yıldır. Okullarda normal ortaokul programını aynen takip eden bir kol bulunmakta ve bütün öğrenciler bu kolun birinci sınıfını beraber okumaktadıydılar. İkinci sınıfa geçen öğrencilerden, tutacakları yola en uygun gelen bir program takip etmek üzere, isteyenler normal ortaokul sınıflarını takip etmekte idiler, isteyenler mesleğe yöneltici mahiyet taşıyan diğer kollardan birine devam etmekteydi. Mesleğe yöneltici kollarda, tarih, coğrafya ile fizik, kimya ve tabiat bilgisi dersleri mezunların liselere devamına mani olmaması için saat itibarıyla cüz’i bir şekilde hafifletilmiş ve buna mukabil iş derslerine ayrılan saatler

⁸⁷⁸ Özalp, aynı yer

⁸⁷⁹ Özalp, a.g.e.s.119,120

⁸⁸⁰ Özalp, a.g.e.s.120

çoğaltılmış ve ihtisasa kaçmamak şartıyla programa meslek dersleri konmuştu. Genel, teknik ve ev kadınlığı kollarlı bulunan bu okullardan mezun olanlar genel liselere devam ettikleri gibi sanat ve kız enstitülerine de devam edebiliyorlardı.⁸⁸¹

Bu okullarda öğrencilerin alanlarına bir üst okullara geçişlerinde kolaylıklar sağlanmıştır. İsteyen her öğrenci uzmanlık alanlarına göre bir üst öğretim kurumlarına geçiş yapabirmiştir. Bu uygulama modern eğitim anlayışının göstergesidir.

3.4.1.1.2. Üç Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları ile Ortaokul ve Muhtelif Gayeli Ortaokul Mezunu Kabul Eden Okullar:

3.4.1.1.2.1. Erkek Sanat Enstitüsü

Ortaokula dayalı ve öğrenim süreleri, öğretilen mesleklerin özelliğine göre 2–3 yıl olan okullardı. Enstitülerin büyük bir kısmının bünyesi içinde ilkokul mezunlarının kabul edildiği erkek sanat ortaokulları da bulunmaktaydı. Bu sanat okullarının öğretim ve eğitim ilkeleri aynıydı. Yalnız bu okullarda el becerisi kazandırmak için iş bilgisi derslerine daha fazla ders saati verilmişti.⁸⁸²

Öğrenim süreleri 2 yıl olan erkek sanat enstitüleri 3 yıla çıkarılmıştır. Bu okullarda erkek sanat ortaokul mezunlarına bilinçli şekilde kendilerine uygun meslek seçme imkânı sunulmuştur.

⁸⁸¹ Özalp, a.g.e.s.120,121

⁸⁸² **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Teknik Öğretim İstatistik Yayım Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1964,s.18,20

Tablo 44: Erkek Sanat Enstitüsü öğrenci ve Okul Sayıları⁸⁸³

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1930–31	9	1286
1935–36	9	1847
1940–41	9	3879
1945–46	28	2664
1950–51	64	6195
1955–56	72	6797
1959–60	92	15720
1960–61	93	15328
1961–62	97	15551
1962–63	99	14865
1963–64	99	18022

Tabloyu incelediğimizde okul ve öğrenci sayılarının her geçen gün arttığı görülmüştür.

3.4.1.1.2.2. Matbaacılık Okulu

Memleketimizdeki kültür meselelerinin artışı ile birlikte, kitap, dergi, resim, levha, afiş gibi baskı işlerinin çoğalması ile matbaalar çoğalmaya başlamıştır. Matbaacılık alanındaki bu gelişmeler makine, tipo-ofset, klişecilik ve entertip işlerinde çalışacak bilgili elamanları yetiştirme ihtiyacı duyulmuştur. Bu maksatla 1946–1947 öğretim yılında Ankara 1. Erkek Sanat Enstitüsünde diğer meslek şubelerinin yanında bir matbaacılık bölümü faaliyete geçirilmiştir. Bir yıl sonra bu şube, daha müsait atölyeleri bulunan Ankara 2. Erkek Sanat Enstitüsüne nakledilmiştir. 1949 yılında, matbaacılık şubesi yeniden satın alınan makine ve diğer malzeme ile donatılmıştır.⁸⁸⁴

Matbaacılık alanında ihtiyaç duyulan elamanların daha çok hangi kollarda yetiştirilmesi ve atölye öğretim programlarında hangi mevzular üzerine daha çok zaman ayrılmasının faydalı olacağını tespiti için işveren kurumların temsilcileriyle 1951 yılında toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda ülkedeki baskı işlerinin büyük bir kısmının İstanbul'da yapılması sebebiyle, öğrencilerin işverenlerle okulda iken temas etmelerini sağlamak için, şubenin Sultan Ahmet Erkek Sanat Enstitüsü'ne nakledilmesi uygun görülmüştür. Bunun üzerine 1951–1952 öğretim yılında

⁸⁸³ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, aynı yer

⁸⁸⁴ Özalp, Rakamlarla Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, 1, a.g.e.s.123

matbaacılık şubesi Sultan Ahmet Erkek Sanat Enstitüsü'ne nakledilmiştir. Şube burada müstakil bir okul haline getirilerek teşkilatlandırılmıştır.⁸⁸⁵

Matbaacılık okulu kurulmadan önce erkek sanat enstitülerinin diğer meslek şubelerinde olduğu gibi, orta sanat okulunun 1.sınıfından 2.sınıfına geçenlerden bu bölüme öğrenci alınmakta ve dört yıl okutulmaktaydı. Okula 1952–1953 öğretim yılından itibaren ortaokul ve erkek orta sanat okulu mezunları kabul edilmeye başlanmış ve öğretim süresi üç yıla çıkarılmıştır. Matbaacılık okulunda erkek sanat enstitülerine ait yönetmelikler uygulandığından, idare ve öğretim bakımlarından bu okulların tamamen benzerleridir. Yalnız meslek şubeleri bakımından farklılık göstermiştir. Okulda:

Klişecilik-Kalıpçılık

Tipo ve Ofset

Makine

Müretteplik ve Dizgi Makineleri Operatörlüğü meslek şubeleri vardı.⁸⁸⁶

3.4.1.1.2.3. Motor Sanat Enstitüsü

Motor Sanat Enstitüsü,1953–1954 öğretim yılında müstakil olarak İzmir'de Mithat Paşa Erkek Sanat Enstitüsü'nde açılıncaya kadar erkek sanat enstitülerinin bazılarında motorculuk meslek şubeleri vardı.⁸⁸⁷

İzmir'deki Motor Makine Okulu, Ege bölgesinin ihtiyacını karşılayabilecek büyüklükte inşa edilmiş olan binasının ikmalî üzerine, 1954–1955 öğretim yılında Mithat Paşa Erkek Sanat Enstitüsünden ayrılmış ve kendi binasında tedrisata başlamıştır. Okul, ilk açıldığı zaman orta sanat ve ortaokul mezunlarına üç yıllık bir öğrenim süresi içinde motorculuk ve makine bilgisi verebilecek şekilde teşkilatlandırılmış idi. Yapılan incelemeler sonunda üç yıl içinde öğrencilere hem motorculuk, hem de makine bilgisi vermenin mümkün olmayacağı anlaşıldığından, motorculuk öğretiminin en son esaslara göre yürütülmesini sağlamak için, okulun yalnız motor öğretimi yapan iki yıllık bir müessese halinde faaliyet göstermesi

⁸⁸⁵ Özal, aynı yer

⁸⁸⁶ Özal, a.g.e.s.124

⁸⁸⁷ **Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1961,s21

Maarif Vekâletince lüzumlu görülmüştür. Bu sebepten 1955–1956 öğretim yılında müesseseye “Motor Sanat Enstitüsü” adı verilmiştir.⁸⁸⁸

Orta sanat okulu ve ortaokul mezunlarından teste tabi tutulmak suretiyle öğrenci kabul eden enstitünün, atölyelerine gereken makine ve diğer malzemeler Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Teşkilatı vasıtasıyla Amerika’dan getirilmiştir. Yine öğretmen kadrosunda Amerikan heyetinden yararlanılmıştır.⁸⁸⁹

Tablo 45: Motor Sanat Enstitüsü 1957 Yılı Haftalık Ders Programı:⁸⁹⁰

Dersler	1.Sınıf	2.Sınıf
Türkçe	1	2
Ekonomik Coğrafya	1	-
Aritmetik ve Cebir	2	1
Geometri	2	1
Defter Tutma Malolma Hesabı	-	1
Hukuk Bilgisi	-	1
Genel Mekanik ve Cisimlerin Dayanımı	3	1
Askerlik	1	1
Meslek Resmi	2	2
Atölye ve Teknoloji	30	30
Toplam	42	40

3.4.1.1.3. Erkek Sanat, Yapı ve Motor Sanat Enstitüsü Mezunlarını Kabul Eden Okullar

3.4.1.1.3.1. Yol Makineleri Tamirciliği ve Operatörlüğü Sınıfı

Yol Makineleri Tamirciliği ve Operatörlüğü Sınıfı yol yapımında kullanılmakta olan, değişik makineleri yeterlilikle kullanabilecek, bakım ve onarımlarını yapabilecek elamanları yetiştirmek amacıyla 1952–1953 öğretim yılında Bayındırlık Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Elazığ Erkek Sanat Enstitüsü’nde faaliyete geçirilmiştir.⁸⁹¹

Okulun bu bölgede faaliyete geçirilmesi sanat enstitülerinin, bölgelerin ihtiyaçları doğrultusunda açıldığına güzel bir kanıttır.

⁸⁸⁸ Özalp, **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1, a.g.e.s.127

⁸⁸⁹ Özalp, a.g.e.s.128.

⁸⁹⁰ Özalp, aynı yer

⁸⁹¹ **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1964,s.30

Bu sınıfa erkek sanat enstitülerinin motorculuk, tesviyecilik, demircilik ve elektrikçilik bölümlerinden mezun olanlar seçme sınavıyla alınmıştır. Öğretim süresi yarıyıl teorik, yarıyıl pratik olmak üzere bir yıldır. Öğrenciler pratik öğrenimleri süresince; onarımcılık ve motor şoförlüğü, kokasör, komrasör, traktör ve grayder operatörlüğü bölümlerinde çalışarak bu makinelerin bakımı, onarım ve kullanılmasını öğrenirlerdi. Bir öğrencinin bu sınıftan mezun olabilmesi için yıl içinde öğretmenlerinden başarılı not alması ve 1.ve 2.yarıyıllar sonunda yapılan bitirme sınavlarında başarılı olması gerekmektedir.⁸⁹²

Tablo 46: Yol Makineleri Tamirciliği ve Operatörlüğü Sınıfının Değişik Yıllardaki Öğrenci Durumu⁸⁹³

Yıllar	Yeni Kayıt	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı
1953-54	47	47	25
1954-55	25	25	36
1955-56	20	20	28
1956-57	20	20	18
1957-58	20	20	18
1958-59	21	21	20
1959-60	10	10	20
1960-61	26	26	16
1961-62	30	30	10
1962-63	30	27	29
1963-64	30	30	

Tabloyu incelediğimizde kayıt olan her öğrencinin zamanında mezun olmadığını görülmektedir.

3.4.1.1.3.2. Tekniker Okulu

Tekniker okulları nafia işlerinde ve endüstrinin muhtelif kollarında mühendislere yardımcı elamanlar yetiştirmek maksadıyla kurulmuştur. 1911 yılına kadar Türkiye’de tekniker seviyesinde eleman yetiştiren öğrenim müessesesi bulunmamaktaydı. Bu tarihe kadar nafia ile ilgili işleri pratikten yetişen insanlar yapmaktaydı. Mesleki bilgiye sahip teknikerlere olan ihtiyacı karşılamak maksadıyla bir okul kurulması düşünülmüş ve Paris’teki Ecol de Condukteur’un öğretim programları örnek tutularak 1911 yılında Kondüktör Mektebi adı ile bir okul kurulmuştu. En az beş yıllık idadi mezunlarından öğrenci almaya başlayan bu kurum Balkan Harbi ve 1. Dünya Savaşı boyunca uygun olmayan binalarda çeşitli

⁸⁹² Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, aynı yer

⁸⁹³ Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, aynı yer

zorluklarla eğitim öğretime devam etmiştir.1922 yılında okulun adı Nafia Fen Mektebi olarak değiştirilmiş ve 1923 yılında o zamanki yüksek mühendis okulunun da içinde bulunduğu Gümüşsuyu Kışlası'nın bir tarafına taşınmıştır. Okula 1924 yılından itibaren yatılı öğrenciler alınmıştır.⁸⁹⁴

Okulun öğretim süresi 1926 yılına kadar iki yıl idi. Bu tarihte öğretim süresi 2,5 yıla çıkarılmış ve bir ders yılı ikiye bölünerek biri Martta, diğeri Temmuzda olmak üzere, yılda iki defa mezun alınmak usulü kabul edilmiştir.1930 yılında okulun öğretim süresi üç yıla çıkarılmış ve yılda iki defa diploma imtihanı yapılması usulü kaldırılmıştır. 1936 yılında okul Yıldız Sarayı'nın müstemilatından bir kısmı okula tahsis edilmiş ve okul buraya taşınmıştır. 1937 yılında neşredilen sayılı kanunla okulun teşkilatı değiştirilmiş ve “Teknik Okulu” adı verilerek mühendis yetiştiren bir müessese haline getirilmiştir. Bu tarihten itibaren Nafia Fen Mektebi okulun bir bölümü halinde faaliyet göstermeye başlamış ve öğretim süresi iki yıla indirilmiştir. 1939 yılına kadar inşaat teknikeri yetiştirilmekte iken, bu yıl makine teknikerliği bölümü de ihdas edilmiştir. 1941 yılında neşredilen 4121 sayılı kanun ile okulun idaresi Nafia Vekâletinden Maarif Vekâletine devredilmiştir. 1943 yılında Maarif Vekâletince okulun teşkilatı değiştirilmiş ve bu tarihe kadar ortaokul mezunlarını imtihanla kabul eden müessesenin teknikerlik bölümüne, erkek sanat ve yapı enstitüsü mezunları imtihanla kabul edilmeye başlanmıştır.⁸⁹⁵

Nafia işleri ile endüstrinin üst kademelerinde çalışacak elemanlara şiddetle ihtiyaç duyulduğundan, bu işlerin daha rasyonel bir şekilde yürütülmesi, tekniker ve mühendislerin gerek kemiyet ve gerekse keyfiyet bakımından ihtiyaca daha iyi cevap verebilecek tarzda yetiştirilmeleri mevzularını incelemek üzere 1952 yılında Ankara'da ilgili vekâlet temsilcilerinin iştirakı ile bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Nafia ve İmar işleri ile endüstrinin muhtelif kolları için lazım olacak tekniker miktarının batı memleketlerindeki ölçüler ve memleketimizin hususi durumuna göre 10 yıl inde 15 bine yükseltilme icabettiği kanaatine varılmıştır. Diğer taraftan iş yerlerinde işbaşı olarak çalışacak teknikerlerin kuvvetli pratiğe dayanan ve daha fazla ihtisasa giden bir öğretim sistemine göre yetiştirilmeleri icabettiği

⁸⁹⁴ Özalp, **Rakamlarla Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim**, 1, a.g.e.s.132

⁸⁹⁵ Özalp, a.g.e.s.132,133

anlaşıldığından, Maarif Vekâleti'nce gerekli incelemeler yapılarak atölye ve kaboratuarları müsait bulunan erkek sanat ve yapı enstitüleri içinde yeniden tekniker okulları açılması cihetine gidilmiştir. İstanbul Tekniker Okulu'ndan da daha çok sayıda mühendis yetiştirmek maksadıyla, teknikerlik bölümünün birinci sınıfına 1952–1953 öğretim yılından itibaren öğrenci kabul edilmemiş, okuma hakkı bulunanlar göre branşlarına göre yeni açılan tekniker okullarına nakledilmiştir. ⁸⁹⁶

3.4.1.2. Kız Teknik Öğretim Okulları

Türkiye'de kadının meslek eğitimi Osmanlı döneminde son derece sınırlı kalmıştır. Cumhuriyetle birlikte her alanda olduğu gibi kadınların eğitimi konusunda da önemli atılımlara girişilmiştir. ⁸⁹⁷

Kadına hayat alanında erkeğe eşit bir yer veren Kemalist inkılap, kadının umumi kültür kurumlarında yetişmesini sağladığı gibi, onun meslek ve ev kadını olarak çağdaş medeniyetin istediği şekilde öğrenim ve eğitim görmesi için de gerekli tedbirleri almıştır. ⁸⁹⁸

Ebedi Şef Atatürk daha 1922 yılında, Meclis açış nutkunda “kadınlarımızın da aynı derece-i tahsilden geçerek yetişmelerine atfi ehemmiyet olunacaktır” ve 25.8.1924'te Muallimler Birliği umumi kongresinde de “erkek ve kız çocuklarımızın, aynı surette bütün tahsil derecelerindeki talim ve terbiyelerinin amali olması mühimdir” demişti. ⁸⁹⁹

Cumhuriyetin ilanından sonra kızların umumi öğretim kurumlarında okumalarına çok geniş ölçüde yer verilmekle beraber bilhassa mesleğe ve ev kadınlığına yönelik meslek okullarının açılmasına da başlanmıştır. Meşrutiyet Devrinde bir dönem memleketin birçok yerinde kız sanat okulları açmaya teşebbüs edilmişse de plansız ve programsız olan bu istek gerçekleşmemiş ve Cumhuriyete, ikisi İstanbul'da biri Erzurum, biri de Bolu'da olmak üzere yalnız dört kız sanat

⁸⁹⁶Özalp, a.g.e.s.133

⁸⁹⁷M.Kılınç, a.g.e.s.28

⁸⁹⁸ **Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923–1943)**, Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara, 1944,s.82

⁸⁹⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923–1943)**, aynı yer

okulu intikal etmiştir. Bu okulların bütün talebesi 617 idi. Sonradan bunlardan Erzurum ve Bolu Kız Sanat Okulları kapatılmıştır.⁹⁰⁰

Cumhuriyet döneminde, erkek ve kadınlar arasında var olan ayrımın yasal olarak ortadan kaldırılması Medeni Kanun 1926 ile gerçekleştirilmiştir. 1927 yılında bazı istisnalar dışında, tüm okullara erkek ve kızların birlikte devam etmeleri (karma eğitim) uygulaması ile başlatılmıştır.⁹⁰¹

Bu dönemde kız teknik öğretimi ve eğitimi alanında yapılan çalışmaları kurs niteliğinde çalışmalar ve örgün eğitim kurumları şeklinde gruplayabiliriz.⁹⁰²

Kurslar:

Gezici Kadın Kursları

Ev ve Aile Yönetim Kursları

Ana Çocuk Sağlığı Merkezindeki Kurslar

Örgün Eğitim Kurumları

Kız Sanat Okulları

Kız Sanat Orta Okulları

Kız Enstitüleri

Olgunlaşma Enstitüleri (Ayrı bir konu olarak değinilecektir.)

Gezici Kadın Kurslarına Öğretmen Yetiştirme Merkezi

Kız Sanat Öğretmen Okulu

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu (Cumhuriyetin ilk yıllarında mesleki teknik eğitim konu başlığında değinilmiştir.)

3.4.1.2.1. Kurslar:

3.4.1.2.1.1. Gezici Kadın Kursları

1938 yılından itibaren ilçe ve köylerde faaliyet gösteren bu kurslar, öğrenim çağı içinde veya dışında olup herhangi bir öğretim kurumuna gitme imkânı bulamayan veya çok kısa bir eğitim gören genç kız ve kadınlara temel eğitim

⁹⁰⁰ Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923–1943), aynı yer

⁹⁰¹ M.Kılınç, a.g.e.s.28

⁹⁰² Müjgân Dericioğlu, **Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, Mesleki ve Teknik Öğretim Yüksek Danışma Kurulu 1. Toplantısı**, Baylan Basımevi ve Ciltevi, Ankara, 1968,s.39–41

kademesinde; okuma yazma eğitimi, vatandaşlık ve toplum kalkınması bilgileriyle birlikte ev ve aile yönetimi, çocuk gelişimi ve eğitimi, sağlık bilgileri veren, çeşitli ev ve el sanatlarında gerekli becerileri kazandıran ve onları bölgenin özelliğine göre ihtiyaç duyulan bir alanda üretici durumuna getiren gezici kuruluşlardı.⁹⁰³

Bu kurslarla binlerce kadın eğitim imkanlarından yararlanmıştı.

3.4.1.2.1.2. Ev ve Aile Yönetimi Kursları

Yatılı bölge okullarında öğrencilere kendi işlerini yapabilme yeteneğini verme, ev hayatı bilgileri ve becerilerini küçük yaşta kazandırmak, okul çevresindeki kız kadınların ev ve aile konularında yetiştirmek, çeşitli ev ve el sanatlarında gerekli bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla düzenlenmiştir.⁹⁰⁴

3.4.1.2.1.3. Ana Çocuk Sağlığı Merkezlerindeki Kurslar

Sağlık Bakanlığı ile işbirliği içinde, Ankara, İstanbul ve İzmir gibi kalabalık illerde gezici kadın kursu öğretmenleri aracılığıyla genç kız ve kadınlara çeşitli ev ve aile yönetimi bilgi ve becerileri, okuma yazma bilmeyenleri okuryazar hale getirme kursları düzenlenmiştir.⁹⁰⁵

3.4.1.2.2. Örgün Eğitim Kurumları

3.4.1.2.2.1. Kız Sanat Okulları

Başlangıçta Sultanahmet Terzilik Okulu'nun bir köşesinde yalnız akşam dersleriyle başlayan çalışması, Şehzadebaşı'nda kiralanmış binada sabahdan akşama kadar üç grup olarak genişletilmiş ve Harbiye'de ek okul açılmıştır. Öğretim süresi iki yıl olan bu okullar büyük rağbet görmüştür.⁹⁰⁶

1927–1928 öğretim yılından itibaren kız enstitüleri bünyesinde veya nüfus yoğunluğu kız enstitüsü açılmaya yeterli olmayan il veya ilçelerde bağımsız olarak akşam kız sanat okulları adı altında açılan bu kurumlar çoğunluğu gündüz faaliyeti

⁹⁰³ Dericioğlu, a.g.e.s.39

⁹⁰⁴ Dericioğlu, aynı yer

⁹⁰⁵ Dericioğlu, aynı yer

⁹⁰⁶ Bakiye Koray, “Kız Teknik Öğretimde Başlangıç ve Gelişme”, *Mesleki ve Teknik Öğretim*, Yılı: 1961, Sayı: 104,s137

gösterdiği için 1967–1968 öğretim yılından itibaren kız sanat okulları olarak değiştirilmiştir.⁹⁰⁷

Aile ve cemiyet hayatımızda, giyinişimizde, geniş anlamıyla yaşayışımızda daha iyi, daha güzel ve daha ileri değişiklikler yapmak ve bunun için de mümkün olduğu kadar çok sayıda vatandaşa, medeni bir cemiyet ve aile hayatının gerektirdiği şartları en kısa bir zamanda kazandırmak, dar geçimli ailelere daha geniş ve ferah yaşama imkânları sağlamak, bir kısım vatandaşlara kadın sanatlarını bir geçim vasıtası olarak öğretmek maksadıyla kurulan kız sanat okullarının amaçları şöyle özetlenebilir:⁹⁰⁸

Öğrenim çağını geçirmiş yahut bu çağda olmakla beraber, aile durumları öğrenimlerine uzun yıllar devama elverişli olmayan genç kızları iyi bir anne ve ev kadını olarak yetiştirmektir.

Evlenmiş, çoluğa çocuğa karışmış yetişkin kadınlara, evlerini daha pratik ve ileri bir teknikle idare edebilmek, çocuklarını fenni bir bakımla büyütebilmelerini sağlamak, kendilerinin, çocuklarının ve yakınlarının giyeceklerini bizzat dikerek aile bütçesinin yükünü hafifletmek, evlerini güzel, ucuz bir şekilde tertiplenmesini öğretmektir.

Hayatını bir sanatla kazanmak isteyen kadınlara ve genç kızlara kadın sanatları öğretmek ve bunları çalışır, teşebbüs sahibi, cesaretli bir hale getirmektir.

Akşam kız sanat okullarının teşkilat ve programları; bu okullara girmek isteyen genç kızların ve 45 yaşına kadar kadınların daha önce hangi derecede okullarda okumuş olurlarsa, boş zamanlarında ve günün kendileri için elverişli saatlerinde devamlarına imkân verecek şekilde tertiplenmiştir. Bunun içindir ki; akşam kız sanat okullarına; ilk, ortaokul, lise, yüksekokul, üniversite mezunları veya bu okulların herhangi bir sınıfından öğrenimlerini bırakmış olanlar, çoluk çocuk sahibi olmuş yetişkin kadınlar resmi ve özel kurumlarda çalışan kadın memurlar devam edebilmekteydi.⁹⁰⁹

⁹⁰⁷ Dericioğlu, a.g.e.s.39

⁹⁰⁸ **Kız Teknik Öğretim**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945,s.15

⁹⁰⁹ **Kız Teknik Öğretim**, a.g.e.s.16

Bu durum bu okullara raġbeti arttırmış ve bu okullar hedeflerine ulaşmıştır.

Akşam kız sanat okulları gndzldyd. Yalnız Tunceli ili kızlarına mahsus olmak üzere Elazıġ Kız Enstitüsüne baġlı  yıllık yatılı bir akşam kız sanat okullarında, kız enstitülerinde gösterilen bütün sanat ve meslek dersleri gösterilirdi. Ayrıca bazı okullarda yn örgüleri, bebekilik dersleri de vardı. Bütün dersler, haftada 6 şar saatlik ayrı, ayrı kursları halinde gösterilirdi; ġrenciler bu kurslardan istedikleri bir veya bir kaçına girmekte serbesttiler.⁹¹⁰

Okula Alınma şartları şunlardı:⁹¹¹

Türk vatandaşı olmak
12 yaşından küçük 45 yaşından büyük olmamak,
12–16 yaşında bulunanlar, 5 yıllık ilkokul ġrenimini bitirmiş olmak,
16–45 yaşında bulunanlar, en az bir ilkokulun III. sınıfını bitirmiş olmak veya Millet okullarının A ve B kursları derecesinde ġrenim görmüş olmak,
ġrenime engel bir hastalıġı olmamak,
iek aşısı yaptırmış olmak,
İyi ahlak sahibi olmak,
Bir veli göstermek (okul idaresince lüzum görenler için)

3.4.1.2.2.2. Kız Sanat Orta Okulları

Nüfusu az olan merkezlerdeki ilkokul mezunu kızların, orta derecede umumi kültürle birlikte⁹¹² Haftada 6 saat ev ve aile bilgisi dersleri vererek⁹¹³ 1949–1950 ġretim yılından itibaren Kız Orta Sanat Okulları açılmaya başlanmıştır. İhtiyaç hissedilen yerlerde bu okullar iki sınıf daha ilave edilerek enstitü haline getirilmiştir.⁹¹⁴ 1967–1968 ġretim yılında 19072 ġrenciyle beraber 122 kız enstitüleri bünyesinde, 21 baġımsız olmak üzere toplam 143 Kız Sanat Orta Okulu bulunmaktaydı.⁹¹⁵

⁹¹⁰ Kız Teknik ġretim, a.g.e.s.16,17

⁹¹¹ Kız Teknik ġretim, a.g.e.s.21

⁹¹² zalp, Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik ġretim, 1, a.g.e.s.142

⁹¹³ Dericioġlu, a.g.e.s.40

⁹¹⁴ zalp, a.g.e.s.142

⁹¹⁵ Dericioġlu, a.g.e.s.40

3.4.1.2.2.3. Kız Enstitüleri

Öğretim çağındaki genç kızlara ortaokullar derecesinde genel bilgi vermekle beraber, onları ileri bir cemiyet seviyesinin gerektirdiği, becerikli, marifetli, bilgili bir anne ve ev kadını olarak hazırlamak ve gerektiğinde kadın sanatlarında çalışarak hayatlarını kazanabilmelerine imkân verme gayesindeydiler. Beş yıllık bir öğretim süresi bulunan bu okulların birinci sınıflarına ilkokul mezunları kabul edilirdi. Ortaokul mezunları için iki sene süreli özel sınıfları vardı.⁹¹⁶

Bu okulların gelişim aşaması diğer okul türlerinde olduğu gibi zamana yayılmıştır.

Cumhuriyetten önce açılmış olan kız sanat mektepleri, Cumhuriyetin başlangıç yıllarından itibaren değişime uğramıştır. Bu bağlamda ilk olarak, 1927–1928 öğretim yılında ilkokula dayalı 5 yıl süreli kız enstitüleri açılmıştır. 1927–1928 den itibaren Adana, İstanbul Kadıköy’de, Ankara’da (İsmet Paşa), Bursa’da, İzmir’de, Trabzon’da, Elazığ’da, Manisa’da ve Edirne’de birer kız enstitüsü açılmıştır. 1928’de kız enstitülerinin sayısı 3 iken (3.okul Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü’dür) 1939 yılında kız enstitülerinin sayısı 11 olmuştur. 1935–1936 öğretim yılında, kız enstitülerine ortaokul mezunu öğrencilerin alınması kararlaştırılarak öğrenim süresi iki yıl olan özel bölüm açılmıştır. Kız enstitüleri, 1943–1944 öğretim yılına kadar ilkokula dayalı 5 yıllık okullardı. 1943–1944 öğretim yılından itibaren bu okullar ilk üç yılı birinci devre kız sanat okulu son iki yılı ikinci devre kız sanat enstitüsü olmak üzere iki bölüme ayrıldı. Kız sanat ortaokulları, 1959–1960 öğretim yılına kadar, kız sanat enstitülerinin üç yıllık birinci devresi durumunda ve meslek öğrenimi veren okullar olarak süre gelmiştir. 1959–1960 öğretim yılından başlamak üzere bu okullar da öğretim programlarında değişiklik yapılarak klasik ortaokul haline dönüştürüldü.⁹¹⁷

⁹¹⁶ **Kız Teknik Öğretmen Okulu**, Bengi Matbaası, Ankara,1960,s.1

⁹¹⁷M.Kılınç, a.g.e.s.29

24.9.1963 tarihinde kız sanat enstitüleri, ortaokula dayalı ve öğretim süresi üç yıl olan okullar olarak yeniden düzenlenmiştir. 1974–1975 öğretim yılından itibaren de kız sanat enstitüleri kız meslek lisesi adını aldı.⁹¹⁸

Kız enstitülerinin temel amacının kültürlü, bilgili, iyi, aydın ev kadını yetiştirmektir. Bu ev kadını; evini temiz, sağlıklı, düzenli tutarak hem örnek bir aile ortamı yaratacaktır, hem de neşeli, mesut yuvadan yetişecek çocuklar aracılığıyla memleketin sosyal kalkınmasına katkıda bulunacaktır. Bir yandan kadınlara seçme, seçilme hakkı, yükseköğretim ve bilim yapma hakkı tanınır ve bu yollar açılırken, yani kadınların kamusal hayata girmeleri sağlanırken, kadınların (tüm dünyada) esas işlevleri olarak görülen evdeki görevleri de bu okullar aracılığıyla düzenlenmekteydi. Ama kız enstitülerinin ilk yıllarda asıl amacı evde Cumhuriyeti temsil etmektir. Kız enstitüleri, devletin, Ziya Gökalp'ın fikirleri çizgisinde, batı medeniyeti ve milli kimliği bir araya getirme ve bu bileşime toplumsal zemin oluşturma girişiminin vücut bulmuş haliydi. Yani kız enstitüleri batı medeniyetini yayacak ama bu esnada belirgin bir Türk kimliği oluşturup koruyacaklardı. Yani çağdaşlığın yanında kendi kimliğinden de taviz vermeyecekti. Kız enstitülerinin de önemli olan cumhuriyetin yeni ideolojisini benimsemek ve mümkün olduğunca bu ideolojiyi yayarak yeni kuşakları bu doğrultuda yetiştirmektir. Sonuç olarak, kız enstitüsü öğrencileri devletin evdeki temsilcileri olarak görülmekteydi.⁹¹⁹

Kız enstitülerinde tedrisat başlıca iki büyük kısma ayrılmaktaydı.

3.4.1.2.2.3.1. Kız Enstitüsünde Dersler⁹²⁰

1) Genel Kültür Dersleri

2) Meslek Dersleri

1) Genel Kültür Dersleri: Genel Kültür derslerinin programı ortaokul programlarının, aynı olmakla beraber, öğrenciyi hayatta en fazla alakadar edecek konular üzerinde durmaktaydı. Yabancı dil olarak Fransızcaya ağırlık verilmekteydi.

2) Meslek Dersleri: Öğrenciyi iyi bir ev kadını olabilecek hale getirmek ve kendisine bütün hayatınca lazım olacak her nevi işler hakkında bilgi vererek işini kendi yapabilecek kudrette yetiştirmek; aynı zamanda onu bir meslek sahibi yaparak hayatı, iş kadını olarak, kazanmasını temin etmektir.

⁹¹⁸ Cicioğlu, a.g.e.s.270

⁹¹⁹ Kılınç, a.g.e.s.29,30

⁹²⁰ Kılınç, a.g.e.s.30,31

Ev idaresi: Çamaşır yıkama, ütü yapmak, yama, ev temizliği, leke işleri, küçük ve basit eşya tamirata, eve ait küçük zil, elektrik, su tesisatlarının tanzimi vs.

Yemek pişirme: Alaturka ve alafranga yemek, pastacılık, reçel, turşu, sebze, meyve konserveçiliği, sofrta ve servis işleri vs.

Genel ve mesleki resim: Tabiattan resim, krokiler, motel resimleri, nakış resimleri vs. şahsi istidatı olanlara bu sahada daha fazla inkişaf edebilmek imkânları da verilirdi.

Nakış ve beyaz işleri: Muhtelif el nakışları, renkli ve kabartma nakışlar, goblen ve dokuma işleri, teftiş işleri, örme işleri vs. her talebeye genel olarak erkek ve kadın çamaşırını dikme ve biçmesi öğretilirdi.

İhtisas harici elişleri: Her talebeye ihtisas olarak seçtiği biçki, dikiş veya moda şubeleri haricinde kalan diğer sanat şubelerini de görür. Mesela şapkacılık şubesinde çalışan bir talebe dikiş ve biçkiyi elişi olarak da takip ederdi.

İhtisas Şubeleri:

a) Dikiş ve biçki ihtisası

Bu Şubede ihtisas yapan talebe bu sanatı en iyi şartlar dâhilinde görür ve çocuk elbiselerinden mantolara kadar bütün kadın elbiselerle erkek ve kadın çamaşırını üzerinde ihtisas yapardı.

b) Moda İhtisası

Bu şubede talebe; her türlü kadın ve çocuk şapkalarıyla, çiçekçilik, çantacılık, kemer fötr işleri gibi sahalarda ihtisas kazanırdı. Başlı başına bir ihtisas olmayan dersler

1) Ev idaresi ve yemek pişirme

Bu sahada aile hayatından başlayarak küçük ve büyük teşebbüsleri en kazançlı bir şekilde idare edebilecek ameli ve nazari esaslar tedris edilirdi.

2) Nakış ve Beyaz İşleri

Bu derste talebe Milli ve Avrupa tarzında nakışlar, beyaz iş, oyuncakçılık, file işleri, örgü işleri erkek ve kadın iç çamaşırını yapacak derecede meleke kazanırdı. Meslek derslerinin gayelerine baktığımız zaman bir kadına evde ne gerekiyorsa en güzel şekilde kazandırılması sağlanmaktaydı.

3.4.1.2.2.3.2. Kız Enstitülerinde Bina ve Tesisat:

Cumhuriyetten evvelki kız sanat okulları tesisat ve bina itibariyle de bu okulların amaçlarını yerine getirecek şekilde değildi. Bu sebeple bakanlık vekillik tedrisat işlerine el koyduğu zaman, tesisat ihtiyaçlarını da imkânın azami müsaadesi içinde teminine çalıştı. Bunlardan en mühimleri şunlardır: Üsküdar ve Selçuk Kız Sanat Okulları esaslı surette tadil ve tamir ettirilerek yeniden ilaveler yapıldı. Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü binası yaptırıldı. Bu bina dönemin en mükemmel eğitim yuvasıdır.⁹²¹ Bu okul yurtdışına dahi model oluşturmuştur. İran Şahı Türkiye'yi ziyarete geldiklerinde Türk okullarını gezerken İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nü çok beğenmiştir. Aynısından Tahran'da da yapılmasını arzu etlemiştir. Tahran'daki inşaat tarzı, hatta rengi bile aynı olmuştur. Tahran'ın en güzel cadelerinin birinde inşa olan okulun açılışını bizzat İran Şahı yapmıştır. Hüneristan-ı Duhteran ismi verilen okul ikiyüz yataklı olmuş ve İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün eğitim programı uygulanmıştır.⁹²²

İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün inşaatından sonra Bursa'da büyük bir okul tadil ve ilavelerle bir enstitü haline dönüştürülmüştür. İzmir'de hususi sepet, çiçek okulu binası; okul bakanlığa geçtikten sonra esaslı şekilde değiştirildi. Kadıköy'de o döneme göre yüz elli bin lira kıymetinde olan Lodre Dame De Soon Fransız Okulu ucuz fiyatla istimlak edilerek açılan kız enstitüsüne tahsis olundu. Okulun çok noksan olan tesisat ve ders levazımı ikmal edilerek yeni atölyeler ve tesis ve bu müessesler her bakımdan olduğu gibi bina ve tesisat itibariyle de imparatorluk devrindeki kız sanat okulları ile mukayese edilemeyecek derecede mükemmel bir hale getirildi.⁹²³

3.4.1.2.2.3.3. Kız Enstitülerinde Atölye ve Laboratuar

Kız enstitülerinde atölye ve laboratuarlar imkân dâhilinde olan mükemmeliyetteydi. Çünkü okullar ülkeyi kurtaracak fabrikalar olarak görülmekteydi. Bilhassa talebenin en modern teçhizatı kullanmayı öğrenmesine özen göstermekle beraber, en basit ve en kolay ve her yönde bulunabilen vasıflarla dahi çalışmalarına geniş bir imkân vermekteydi. Mesela; elektrik süpürgesinin yanında el

⁹²¹ Kılınç,a.g.e.s.31,32

⁹²² BCA, Fon Kodu: 301000, Kutu No: 261, Dosya Gömleği No: 762, Sıra No: 24, Tarih: 1938.11.03

⁹²³Kılınç,a.g.e.s.31,32

süpürgesi, elektrik ve havagazı sobalarının yanında mangal ve maltız vs. öğrenci hangisini kullanabiliyorsa onla çalışabilmekteydi. Kız enstitülerinden mezun olan talebe ihtisasları dâhilinde bir işi en pratik yollarla ve en iyi usullerle yapar ve bu ihtisas şubelerini kendilerine bir kazanç vasıtası haline getirerek kendilerine meslek edinmekteydi.

Her sene artan talebe miktarı ve birçok vilayetlerce, merkezlerinde birer kız enstitüsü açılması hakkındaki müracaatlar, bu okulların büyük rağbet kazandıklarını gösteren delillerdir.⁹²⁴

3.4.1.2.2.3.4. Kız Enstitülerinde Sipariş Atölyeleri

Öğlecilerin işler üzerinde ameli olarak bizzat çalışmaları; sanatlarında iyi bir derecede yetiştirilmeleri için mütedavil sermayeli sipariş atölyeleri açılmıştır.⁹²⁵

⁹²⁴Kılınç,a.g.e.s.32,33

⁹²⁵ Kılınç,a.g.e.s.33

3.4.1.2.2.3.5. Kız Enstitülerinde Haftalık Ders Programı⁹²⁶

Tablo 47: Selçuk Kız Enstitüsü Ders Programı (1932–1933)

Genel dersler	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.,Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	X	X	X	X	X
Yurt Bilgisi	-	-	-	X	-
Coğrafya	X	X	X	-	X
Tarih	X	X	X	-	X
Hayvanat- Nebatat	X	-	-	-	-
Riyaziye	X	X	X	X	X
Fizik	-	X	X	-	-
Kimya	-	X	X	-	-
Fizyoloji	-	X	X	-	-
Fransızca	X	X	X	X	X
Beden Terbiyesi	X	X	X	X	-
Musiki	-	-	-	-	-
Mesleki Pratik Dersler	Sınıf 1	Sınıf 2	Sınıf 3	Sınıf 4	Sınıf 5
Biçki- Dikiş	-	X	X	X	X
Moda	-	X	X	X	X
Terziye	X	-	-	-	-
Beyaz işler	X	X	X	-	X
Renkli işleme	X	X	X	X	-
Nakış	-	-	-	-	X
Tamir	X	X	X	X	-
Ütü Kola	X	X	X	X	-
Çocuk Bakımı	-	-	-	X	X
Ev idaresi	-	-	-	-	X
Şapkacılık	-	-	-	-	X
Hıfzıssıhha	-	-	-	X	-
Teknoloji	-	-	X	-	-

3.4.1.2.2.4. Gezici Kadın Kurslarına Öğretmen Yetiştirme Merkezi:

Hacıbekaş'ta 1964–1965 öğretim yılında açılan bu kurum:

- 1- Kız Enstitüsü mezunlarına bir yıl süreli öğrenim vererek gezici kadın kurslarına öğretmen yetiştiren;
- 2- Kurs öğretmenlerinin iş başında yetişmelerine yardımcı olan;
- 3- Köy ve kasaba gibi küçük yerleşme ünitelerinde yaşayan toplulukların problemlerini çözme yollarını araştıran ve mevcut kaynakları değerlendirerek

⁹²⁶ Kılınç,a.g.e.s.35

aile bütçelerini geliştirmeye yardım edecek çalışmalarda bulunan bir merkezdi.⁹²⁷

3.4.1.2.2.5. Kız Sanat Öğretmen Okulu:

Gezici Kadın Kursu öğretmenliğinde en az yedi yıl başarı ile çalışanların bir üst öğrenim yapmak üzere devam ettikleri iki yıl süreli bir okuldu. Kız sanat okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla 1962–1963 öğretim yılında Ankara’da faaliyete geçirilmiştir. İlk yıllarda parasız yatılı ve burslu öğrenci alan bu okula 1.6.1967 tarihinde yürürlüğe giren 874 sayılı kanun hükümlerine göre gezici kadın kursu öğretmenleri maaşlarını almak ve okulda geçecek süre kıdemlerine sayılmak suretiyle öğretime devam etmekteydiler. 1967–1968 yılında kız sanat öğretmen okulunda her iki sınıftaki öğrenci mevcudu 126 idi. Okul, 1968’e kadar 238 mezun vermiştir.⁹²⁸

Kız sanat okullarının gelişim safhalarına baktığımızda Türkiye’de mesleki teknik eğitim alanındaki eksiklikleri, bu okullar büyük oranda gidermiştir.

3.4.1.2.2.6. Ticaret ve Turizm Okulları

3.4.1.2.2.6.1. Orta Derecedeki Ticaret Okulları

3.4.1.2.2.6.1.1. Ticaret Liseleri

Ticaret liseleri, kamu ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu; ticaret, muhasebe, maliye, kooperatifçilik, pazarlamacılık, turizm, bankacılık, sekreterlik vb. iş alanlarında nitelikli insan gücü yetiştiren, ortaokula dayalı 3 yıllık eğitim ve öğretim veren, öğrencileri iş hayatına ve yükseköğretime hazırlayan okullardı.⁹²⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında, İktisat Vekâleti’ne bağlı olarak faaliyet gösteren ticaret okulları 1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmış, programları değiştirilerek öğretim süreleri 4 yıla çıkarılmıştır. 1933 yılında 2 yıl süreli Ticaret liseleri açılmıştır. 1941 yılında orta ticaret okullarının öğretim süreleri 3 yıla

⁹²⁷ Dericioğlu, a.g.e.s.41

⁹²⁸ Dericioğlu, aynı yer

⁹²⁹ **Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–1988)**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1988,s.122

indirilmiş, ticaret liseleri de 3 yıla çıkarılmıştır. Yine bu yıldan itibaren yurdun çeşitli bölgelerinde yeni okullar açılmıştır.⁹³⁰

1959–1960 öğretim yılında orta ticaret okullarının öğretim programları değiştirilerek ticaret ortaokulu adını almıştır. Bu okullarda genel bilgi dersleriyle beraber verilen meslek derslerinin miktarı azaltılmış ve ticaret ortaokulunu bitirenlerden arzu edenlerin diğer meslek okulu veya diğer liselere devam etmeleri uygun görülmüştür. 1963–1976 yılları arasında ticaret liselerinin öğrenim programları teknolojik gelişmeler ve iş alanlarının çeşitlenmesi doğrultusunda geliştirilmiştir.⁹³¹

Ticaret liselerinde; muhasebe, kooperatifçilik, sekreterlik ve bankacılık dalları bulunmaktaydı. 1923–1924 öğretim yılında sadece bir ticaret okulu ve 193 öğrencisi varken 1974–1975 öğretim yılında 78 ticaret lisesi ve 50015 öğrencisi bulunmaktaydı.⁹³²

3.4.1.2.2.6.1.2. Akşam Ticaret Liseleri

1953–1954 öğretim yılında deneme amacıyla genel liseler içinde açılan ticaret şubeleri, zamanla akşam ticaret liseleri haline getirilmiştir. Bu okullar gündüz öğretim yapan ticaret liseleri binalarında, bir kısmı da liseler içinde faaliyet göstermiştir. İlk akşam ticaret lisesi 1954–1955 öğretim yılında Ankara’da açılmıştır.⁹³³

Bu okulların amacı, çeşitli sebeplerle, lise öğrenimini yapamayan veya tamamlayamayan ortaokul ve ticaret ortaokulu mezunlarından, banka ve ticari işletmelerde çalışanların mesleki bilgilerini geliştirmek, çalıştıkları işlerde daha verimli olmalarını sağlamaktı. Bu okulların öğrenim süreleri ortaokul üzerine 4 yıldır.⁹³⁴

⁹³⁰ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–1988), aynı yer

⁹³¹ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–1988), aynı yer

⁹³² Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–1988), a.g.e.s.122,123

⁹³³ Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1964,s.44

⁹³⁴ Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, aynı yer.

1961–1962 öğrenim yılına kadar kurslar halinde faaliyet gösteren bu okullarda, bu tarihten sonra gündüz ticaret lisesi programları uygulanmıştır.⁹³⁵

3.4.1.2.2.6.1.3. Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri:

Turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceriye sahip elemanlarla birlikte, konaklama endüstrisine (otel, model, lokanta vb.) kalifiye personel yetiştiren ortaokul daha 3 yıllık eğitim ve öğretim veren, öğrencileri hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan okullardı.1961–1962 öğretim yılında otelcilik okulu olarak ilki Ankara’da, ikincisi 1967–1968 öğretim yılında İstanbul’da açılan bu okulların adı, 1975 yılında Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi olarak değiştirilmiştir. Daha sonra programlarda yapılan değişiklikle öğrencilerin son sınıfta; servis, resepsiyon ve mutfak olmak üzere 3 ihitsas dalından birinden mezun olmaları sağlanmıştır.⁹³⁶

1961–1962 öğretim yılında yalnız bir okul ve 89 öğrenci varken, 1974–1975 öğretim yılında iki okul ve 450 öğrenci vardı.⁹³⁷

Ankara ve İstanbul’daki bu iki okul kendi alanda Türkiye’deki diğer okullara model olmuşlardır.

3.4.1.2.2.6.1.4. Sekreterlik Meslek Liseleri:

İş hayatının ihtiyaç duyduğu bilgi, beceri ve davranışlarla donatılmış nitelikli sekreterleri yetiştiren, öğrencileri hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan, ortaokula dayalı 3 yıllık eğitim ve öğretim veren meslek okullarıydı. 1956–1957 öğretim yılında, ortaöğretim üzerine 2 yıl süreli eğitim vermek amacı ile açılan bu okullara, o günkü kuruluşları ile yüksekokul sayılmaması nedeniyle giderek öğrenci talebi azalmış ve 1975–1976 öğretim yılından itibaren öğrenci alınmayarak kapatılmıştır. 1980 yılında bu okullar tekrar açılmıştır. 1956–1957 öğretim yılında sadece bir okul ve 25 öğrenci varken, 1974–1975 öğretim yılında 10 okul ile 568 öğrenci vardı.⁹³⁸

⁹³⁵ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), a.g.e.s.124

⁹³⁶ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), a.g.e.s.126

⁹³⁷ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), a.g.e.s.127

⁹³⁸ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), a.g.e.s.128,129

3.4.1.2.2.6.2. Yüksek Dereceli Okullar

3.4.1.2.2.6.2.1. İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri

Özel ekonomik kurumlarda, devletin ticaret, maliye ve endüstri hizmetlerine, işletmelere uzman elamanlar yetiştiren bu okullar, bilimsel özgürlüğü bulunan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı yüksek eğitim, öğretim ve araştırma yapan akademik kurumlardı. Ankara, Eskişehir, İstanbul ve İzmir'de 1959 yılına kadar Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu, Ankara ve Eskişehir'deki okullarda Akşam Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu adlarıyla faaliyet göstermekte iken 1959 yılında yürürlüğe giren 7334 sayılı kanunla örgütleri değiştirilmiş ve İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi haline getirilmişlerdir. Akademilerin öğrenim süresi ilk iki yıl genel, son iki yıl uzmanlık bölümleri olmak üzere 4 yıldır.⁹³⁹ Öğrenciler 3. ve 4. sınıflarda; iç ticaret, dış ticaret, bankacılık, sigortacılık, nakliyecilik, turizm, saymanlık ve hesap uzmanlığı gibi bilimlerinden birine devam ederdi. Akademilerin, 1938–1939 öğretim yılında 601 öğrencisi varken 1963–1964 öğretim yılında 14754 öğrencisi olmuştur⁹⁴⁰

3.5. Türkiye'de 1923–1975 Yılları Arası Mesleki Teknik Öğretim Örgün Eğitim Kurumlarından Milli Eğitim Bakanlığı Dışında Diğer Bakanlıklara Bağlı Açılan Okullar

3.5.1. İç İşleri Bakanlığına Bağlı Okullar:

3.5.1.1. Orta Dereceli Okullar:

3.5.1.1.1. Polis Koleji:

Polis kolejinin amacı amir sınıfı yetiştiren polis enstitüsü yükseköğretim bölümüne kaynak görevi görmekteydi. Öğrenim süresi 3 yıldır. Okul, ortaokul mezunlarını sınavla alırdı. Okul, 1938–1939 öğretim yılında kurulmuştur. 1950–1951 öğretim yılından itibaren faaliyetine son verilmişse de 1957–1958 öğretim yılında yeniden açılmıştır. Okulda lise edebiyat kolunun öğretim programı uygulanmıştır. Polis kolejinin bitirenler polis stajyeri olarak emniyet kadrolarına katılırlardı. Ayrıca polis enstitüsü yüksek bölümüne sınavsız girerlerdi. Öğrencilik durumları

⁹³⁹ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara, 1964,s.45,

⁹⁴⁰ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.46

memurluklarına engel olmamaktaydı. Üniversitelerin giriş sınavlarını kazanmışlarsa Emniyet Genel Müdürlüğü adına istedikleri fakülte de burslu olarak okuyorlardı.⁹⁴¹

3.5.1.2. Yüksek Dereceli Okullar:

3.5.1.2.1. Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenim Bölümü:

Amacı emniyet örgütüne amir sınıfı yetiştiren yüksek dereceli bir okuldu. Daha önce meslek içi bir yükseköğrenim kurumu iken 1960–1961 öğretim yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı'nca, yeni ders ve öğretim programına göre yüksekokul olarak kabul edilmiştir. Lise, polis koleji memurlarını kabul eder ve yatılı idi. Okulun öğrenim süresi 3 yıldır. Okulu bitirenler yüksekokul mezunlarını bütün haklarından faydalanırlardı. Emniyet örgütünde komiser yardımcısı olarak görev alırlardı. Mezunlar özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir gibi kalabalık yerlerde görevlendirilirdi. Polis enstitüsü ve polis okulları yardımcı öğretmenlik sınavını kazananlar 3 yıl yardımcı öğretmenlik yaptıktan sonra öğretmen emniyet müdürü olurlardı. Polis enstitüsü yükseköğrenim bölümü öğrencileri aynı zamanda polis memurlarının her türlü mali haklarından faydalanırdı. Öğrencilikleri memuriyetlerine engel değildi. Okul ilk olarak 1963–1964 öğretim yılında (54 kişi) mezun vermiştir.⁹⁴²

Bu okulların varlığı polislerin eğitim seviyelerini arttırarak, polislerin topluma daha hizmet sunmalarını sağlamıştır.

3.5.2. Maliye Bakanlığına Bağlı Okul:

3.5.2.1. Maliye Okulu:

Cumhuriyetin ilanından sonra, maliye işlerini yeniden düzene koymak, yeni maliye memurları yetiştirmek amacıyla, 1924 yılında Ankara'da Maliye Mektebi kuruldu. Okula maliye memurlarından öğrenci alınarak, öğretim süresi dokuz ay olmak üzere öğretime başlanmıştır. 16 Eylül 1925 tarihli ve 2473 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, okulun adı Maliye Tatbikat Mekteb-i Alisi olarak değiştirildi. Ancak, okul kurs düzeyinde bir öğretim programı uygulandığından bu okulun yüksekokul olamayacağı, 22 Eylül 1926 tarihli ve 2620/959 sayılı Milli Eğitim

⁹⁴¹ **Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim**, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara, 1964,s.97

⁹⁴² **Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim**, a.g.e.,s.98,99

Bakanlığı'nın yazısı ile bildirildi ve bu tarihten itibaren adı Maliye Meslek Mektebi oldu. 1943 yılında, Talim ve Terbiye Dairesi'nin 748 nolu emri ile okulun adı Maliye Okulu olarak değiştirildi ve liselerle denkliği tanındı. 1948'de yeni yapılan binasına geçen okul, 1950 yılı sonunda mezunlarını verdikten sonra kapanmıştır. 1955–1956 öğretim yılında, beş yıllık aradan sonra yeniden üç yıllık öğretim süreli okul olarak açılmıştır. 4910 sayılı” Maliye Bakanlığı Teşkilat Kanunu'nda okul, orta uzmanlık okulu olarak belirlenmiştir.⁹⁴³

3.5.3. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına Bağlı Okullar

3.5.3.1. Orta Dereceli Okullar

3.5.3.1.1. Köy Ebe Okulları

Köy ebe okullarına ilkokul mezunları imtihanla alınır. Okul, parasız yatılıydı. Okulun öğrenim süresi 3 yıldır. Bu okullar ilk defa 1938 yılında ilkokul üzerine bir yıl öğretim ve eğitim a meslek okulu olarak açılmıştır. 1961 yılından itibaren öğrenim süresi üç yıla çıkarılmıştır.

Okullarının amacı, sağlık hizmetlerini köylere kadar götürerek gebelik, çocuk bakımı, sağlıklı yaşam koşullarını halka öğretmek, normal doğumun köyde öğrenim görmüş kişiler tarafından yapılmasını sağlamak, ana ve çocuk sağlığı istasyonlarında ve sosyalleştirmede sağlık hizmetlerine faydalı olmaktır.

Köy ebe okulu mezunları 15 lira maaşla vazifeye bağlanırlardı. Ayrıca bakanlıkça sosyalleşme bölgelerinde görev alırlardı. Bu okulları (1–5) dereceye kadar bitirenler sağlık kolejlerinin ebelik bölümüne kabul edilirdiler.⁹⁴⁴

3.5.3.1.2. Sağlık Kolejleri:

Ortaokul üzerine dört yıllık öğrenim veren okullardı. Yatılı ve gündüzlü idi. Ortaokul ve kız enstitüsü mezunlarını imtihanla veya diploma derecesine göre alınırdı. Bu okulların ilki Hemşire-Laborant Okulu adı altında 1946 yılında İstanbul'da açılmıştır.

Sağlık kolejlerinin amacı bölümlerine göre değişmekteydi.

⁹⁴³ Cicioğlu, a.g.e.s.295,296

⁹⁴⁴ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.,s.99,100

Hemşirelik ve sağlık memurluğu bölümü (Erkek Hemşirelik ve Halk Sağlığı)

Ebelik bölümü (Ebelik, Ana-Çocuk Sağlığı)

Laboratuvar Bölümü: Çeşitli kurumların laboratuvarlarında

Radyoloji tedavi laboratuvar bölümü: Radyoloji laboratuvarında

Çevre sağlığı bölümü: Mesken-su-gıda vb konularda, şehir, kasaba ve köylerdeki vatandaşların sağlıklı yaşama şartlarını düzenleyici sağlık hizmetlerinde ve sosyalleştirmede faydalı olmaktadır.⁹⁴⁵

3.5.3.2. Yüksek Dereceli Okular

3.5.3.2.1. Ankara Gevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsü:

Köy ebe okullarına ve sağlık kolejlerine öğretmen ve yönetici, halk sağlığını koruyucu ve tedavi hekimliği örgütünde müşavir veya yönetici yetiştirmek üzere açılmıştır. Sağlık kolejleri mezunlarını kabul eden, öğrenim süresi 3 yıl olan bir yüksekokuldur. Kız ve Erkek öğrenciler imtihanla alınır. Okul gündüzlüdür.

Okul ilk defa 1952–1953 öğretim yılında, hemşirelerin mesleklerinde gelişmelerini sağlamak üzere bir yıllık kurs olarak açılmıştı. 1961–1962 öğretim yılından itibaren öğrenim süresi 3 yıla çıkarılarak yüksek dereceli bir okul haline getirilmiştir.⁹⁴⁶

3.5.3.2.2. İstanbul Florence Nightingale Yüksek Hemşire Okulu:

İstanbul Florence Nightingale Yüksek Hemşire Okulu lise üzerine 4 yıllık hemşirelik eğitimi veren bir yüksek dereceli okuldur. 1961–1962 yılında açılmıştır. Bu okula kız öğrenciler imtihansız alınır. Okul gündüzlü idi. Hemşirenin, diğer sağlık personeli ile birlikte toplumun, ailenin ve kişilerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarının korunması, toplumun ve ailenin gelişmesi için yapıcı bir şekilde çalışmasını sağlamak amacıyla açılmıştır.

Bu okul mezunları yüksekokul mezunlarının bütün haklarına sahipti. Mezunlar, her türlü sağlık hizmetlerinde (tedavi edici ve fanyuca hekimlik)

⁹⁴⁵ Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.,s.100

⁹⁴⁶ Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.,s.101

hemşirelik, sağlık kolejlerinde öğretmenlik ve yöneticilik sağlık kurumlarında yönetici hemşire ve uzman hemşirelik yapabiliyorlardı.⁹⁴⁷

3.5.3.2.3. Sosyal Hizmetler Akademisi

Okul, çeşitli resmi ve özel kurumlarca yürütülen sosyal hizmetlerin tek elden ve planlı olarak gerçekleştirilmesi amacıyla 1962 yılında Ankara'da kurulmuştur. Okulun öğretim süresi 4 yıldır. Okula lise mezunları alınır. Öğrencilere başarı derecelerine göre burs verilir.⁹⁴⁸

3.5.4. Ziraat Vekâletine Bağlı Okullar

Türkiye'de orta dereceli ziraat okulları Ziraat Vekâleti tarafından idare edilmekteydi. Yüksek tahsil ise, üniversitelerde sağlanırdı.

3.5.4.1. Orta dereceli okullar:

3.5.4.1.1. Teknik Ziraat ve Bahçıvanlık Okulları:

Bu okullar 1943 yılından itibaren yürürlüğe giren 4486 sayılı Kanun ile açılmaya başlamışlardır. Bu okullar 1967 yılından itibaren Ziraat meslek ve Ev Ekonomisi Meslek Okulları haline gelmişlerdir.⁹⁴⁹

Bu okulların gayesi ilkokul mezunu köylü çocuklarına teknik ziraat ve bahçıvanlık usullerini öğretmektir. Devlet çiftlikleri içinde kurulmuş bulunan bu müesseselerin öğretim süreleri 3 yıldır. Öğretim teorik ve pratik olarak uygulanmıştır. Parasız ve yatılı olarak okutulan köy çocuklarına, makineli ziraat usulleri, sebzeçilik, çiçekçilik, meyvecilik, bağcılık, hayvancılık, tavukçuluk, arı, süt ve süt mamulleri hakkında bilgiler verilir.⁹⁵⁰

3.5.4.1.2. Bölge Ziraat Okulları:

1928 yılında yürürlüğe giren Ziraat Öğretiminin İslahı Kanunu ile tarım öğretimine yeni bir yön verilerek 1930 yılında Bursa, İstanbul,-Halkalı, Adana, İzmir-Bornova, olmak üzere dört adet Bölge ziraat okulu açılmıştır. Bu okullar

⁹⁴⁷ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, aynı yer

⁹⁴⁸ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.102

⁹⁴⁹ Cicioğlu, a.g.e.s.284

⁹⁵⁰ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, T. C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara,1956,s.13

1967 yılından İtibaren Ziraat Meslek ve Ev Ekonomisi Meslek Okulları haline gelmişlerdir.⁹⁵¹

Bu okullar, çiftlik sahibi vatandaşların çocuklarına makineli ziraat usulleri, hayvan bakımı ve yetiştiriciliği üzerinde bilgiler verirdi. Ortaokul mezunu (15 yaş) kabul eden ve öğretim süresi 3 yıl olan bu okullarda her gün sabahtan laboratuar ve dersanelerde teorik öğretim, öğleden sonra da okul arazisinde ve tesislerinde pratik öğretim uygulanırdı. Paralı ve parasız öğrenci kabul ederdi.⁹⁵²

3.5.4.1.3. Ziraat Teknik ve Ziraat Meslek Lisesi:

Köy çocuklarını modern tarımın gerektirdiği şekilde eğitmek ve çevre çiftçilerinin ihtiyacı olan fide, fidan, damızlık havyan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, üretime yönelik eğitim ve öğretim yapan okullardı. Ortaokula dayalı ve dört yıl süreli öğretim yapan bu okullar, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlıydı.⁹⁵³

3.5.4.1.4. Ev Ekonomisi Teknik ve Ev Ekonomisi Meslek Lisesi:

Bu okullar sadece kızlar içindi. Bunlar da köy kız çocuklarının ev ve çevrelerinde modern teknik ve eğitime uygun olarak eğitilerek, ülke ekonomisine, katkıda bulunacak elemanları yetiştirmek için açılmış okullardı. Ortaokul üzerine dayalı dört yıllık öğretim veren bu okullar da Tarım ve Orman Bakanlığı, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlıydı. Bu okullar, Ev Ekonomisi Teknik ve Ev Ekonomisi Meslek Lisesi olarak eğitim ve öğretim vermekteydi.⁹⁵⁴

3.5.4.1.5. Hayvan Sağlığı Memurları Meslek Lisesi:

Tarım ve Orman Bakanlığı, Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir okuldu. 14 Haziran 1937 tarihli ve 3203 sayılı “Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilat Kanunu”nun, Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkilerini belirleyen 9. maddesinde bu kuruluşa, “Hayvan Sağlığı Memur Mektepleri”nin açmak ve bu unvanla memur yetiştirmekte görev olarak verilmiştir. Yukarıdaki kanun maddesine dayanılarak çıkartılan, 15.5.1941 tarih ve 2/15799 karar sayılı ve 20.12.1965 tarih,

⁹⁵¹ Cicioğlu, a.g.e.s.283,284

⁹⁵² **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, T. C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara,1956,s.13

⁹⁵³ Cicioğlu, a.g.e.s.284

⁹⁵⁴ Cicioğlu, a.g.e.s.285

6/5749 karar sayılı değişiklik, “Hayvan Sağlığı Memurları Mektebi”nin açılış, öğretim ve çalışma şartlarını belirlemektedir. 1739 sayılı “Milli Eğitim Temel Kanunu”nun yürürlüğe girmesinden sonra bu okullar, Hayvan Sağlığı Memurları Meslek Lisesi adını alarak, ortaokul üzerinde üç yıl öğretim yapan meslek liseleri şekline dönüştürülmüştür.⁹⁵⁵

3.5.4.1.6. Laborant Meslek Lisesi:

Tarım ve Orman Bakanlığı, Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı bir okuldu. 1978 yılında, Veteriner laboratuvarlarında ihtiyaç duyulan ve genel müdürlüğün görevlerini kapsayan konularda çalışacak, özel yetişmiş yardımcı sağlık elemanları laborantları yetiştirmek amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığı ve o günkü adıyla, Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı arasında yapılan bir protokole göre, Ankara Laborant Meslek Lisesi kurulmuştur.⁹⁵⁶

Bu okul günümüzün en fazla ihtiyaç duyulan teknik sahadan birine hizmet etmektedir.

3.5.4.1.7. Orman Muhafaza Memuru Eğitim Merkezi:

Orta dereceli ormancılık eğitimine, ilk defa 1915 yılında açılan Orman Ameliye Mektepleri ile başlanmıştır. Bu okullar, 1934 yılında Orta Orman Mektebi olarak adı değiştirilmiştir.1953 yılında Düzce’de, ortaokul üzerine üç yıl öğretim yapan bir Orman Tatbikat Okulu açılmış, 1959 yılında da kapatılmıştır. Bu okul mezunları, 1958 yılından itibaren, Düzce Orman Teknik Okulu’nda bir yıllık tamamlama kurslarına devam ettirilerek, Orman Teknikeri olmuşlardır. 1958 yılında açılan Orman Tekniker Okulu 1973 yılında kapanmıştır. İlk Orman Muhafaza Okulu, Ekim 1952’de Düzce’de açılmış ve 1963’de, Kastamonu Araç’a nakledilmiştir. Orman Muhafaza Memuru okulları 1973 yılından itibaren Orman Muhafaza Memuru Eğitim Merkezi haline dönüştürülmüştür. 1980–1981 öğretim yılından itibaren ortaokula dayalı olarak beş eğitim merkezinde, bir yıl süreyle orman muhafaza memuru yetiştirilmekteydi.⁹⁵⁷

⁹⁵⁵ Cicioğlu, a.g.e.s.285,286

⁹⁵⁶ Cicioğlu, a.g.e.s.286

⁹⁵⁷ Cicioğlu, a.g.e.s.287,288

3.5.4.1.8. Meteoroloji Teknik Lisesi

Meteoroloji Meslek Okulu, meteoroloji alanında hizmet götürecek teknik elemanları yetiştirmek amacıyla açılmıştır. Bu okul, üç devre mezun verdikten sonra kapatılmış,1960 yılından sonra okulun yeniden açılmasına karar verilmiş ve 24 Eylül 1962 günü tekrar açılmıştır. Okulun öğretim süresi 1975 yılından itibaren dört yıla çıkarılmış adı da Meteoroloji Teknik Lisesi Olmuştur.⁹⁵⁸

3.5.4.2. Üniversitelerde Ziraatla İlgili Meslekî Öğretim:

1928 yılında kapatılan Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi yerine 1930 yılında, Ankara’da bir Yüksek Ziraat Mektebi açılarak yüksek derecedeki ziraat öğretimi eksikliği giderilmeye çalışılmıştır.1933 yılında ise bu okul Yüksek Ziraat Enstitüsü haline getirilerek 1946 yılına kadar bu isimle eğitim öğretim vermiştir.1946 yılında Ziraat Fakültesi olarak Ankara Üniversitesine bağlanmıştır.⁹⁵⁹

Üniversitelerde ziraatla ilgili meslekî öğretim, başta Ankara, İstanbul ve İzmir üniversitelerinde ziraatın çeşitli sahalarıyla ilgili branşlarda yüksek öğrenim sağlanmış gün geçtikçe diğer üniversitelere yayılmıştır.. Ziraat ve Orman Fakülteleri mezunlarına üniversite derecede mühendis diploması verilmiştir..⁹⁶⁰

3.5.5. Ulaştırma Bakanlığı’na Bağlı Açılan Mesleki ve Teknik Eğitim Alanında Açılan Okullar

3.5.5.1. Orta dereceli Okullar

3.5.5.1.1. Demiryolu Meslek Okulu:

Bu okul Devlet Demiryollarının personel ihtiyarını karşılamak üzere kurulmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânına göre Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Orta dereceli bir meslek okulu idi. Ortaokul mezunlarını alırdı. Okul,1964 yılında kapanmıştır.⁹⁶¹ Okul, 19747–1975 Öğretim yılında Eskişehir’de Devlet Demiryolları Meslek Lisesi olarak yeniden açılmıştır.⁹⁶²

⁹⁵⁸ Cicioğlu, a.g.e.s.321

⁹⁵⁹ Cicioğlu, a.g.e.s.283

⁹⁶⁰ **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, T. C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara,1956,s.13

⁹⁶¹ **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara, 1964,s.105

⁹⁶² Cicioğlu, a.g.e.s.278

3.5.5.1.2. Denizcilik Bankası Sanat Ortaokulu:

Orta dereceli bir teknik öğretim kurumu idi. İlkokul mezunlarını seçme sınavı ile kabul ederdi. Öğrenim süresi üç yıldır. İkinci sınıftan itibaren öğrenciler makine, gemi inşaatı, elektrik-radyo ve telsiz, ağaç işleri gibi uzmanlık bölümlerine ayrılırlardı. Özel olarak kurulan okul önceleri kurs niteliği taşıyordu, sonradan Denizbank tarafından devralınmış ve 4 yıl süreli bir çırak okulu haline getirilmiştir. Okul, 1961–1962 öğretim yılında klasik ortaokul haline getirilmiş ve ismi Denizcilik Bankası Sanat Orta Okulu olmuştur.⁹⁶³

3.5.5.2. Yüksek Dereceli Okullar

3.5.5.2.1. Yüksek Denizcilik Okulu

Bu okul, ticaret gemilerine güverte subayı (kaptan), gemi makineleri işletme uzmanı yetiştirmekteydi. Öğrenim süresi 4 yıldır. Lise mezunlarını sınavla alırdı. Okulda pratik ve teorik öğretim uygulanmaktaydı. Pratik öğretim ticaret gemilerinde yapılmaktaydı. Öğrenciler tatil aylarında ayrıca staja bağlı tutulurlardı. Okulu bitirenler Denizcilik Bankasında, deniz ulaştırmasında ve armatörler yanında görev alırlardı.⁹⁶⁴

3.5.6. Diğer Meslek Okulları

3.5.6.1. Tapu ve Kadastro Meslek Lisesi

1914 yılında savaştan dolayı kapatılan Kadastro Mektebi Âlisi 1925 yılında Kadastro Mektebi Âlisi adıyla Ankara’da yeniden açılmıştır. Ancak, bina yokluğu nedeniyle okul, İstanbul’a nakledilmiştir. Yarım gün kurs biçiminde öğretim yapan okulun 1933 yılında iki şubesi birleştirilerek Tapu ve Kadastro Tatbikat Mektebi adını almış ve tam gün öğretime geçilmiştir. 25 Şubat 1936’da tekrar Ankara’ya nakledilen okul, bu tarihten sonra kısmen yatılı duruma getirilmiştir. 1946 yılında, orta dereceli meslek okulu düzeyine indirilerek Tapu Kadastro Okulu adını alan okul, 1973 yılından itibaren de Tapu ve Kadastro Meslek Lisesi olmuştur. Başbakanlık Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü’ne bağlı olan okul, öğretim bakımından Milli Eğitim Bakanlığı denetimi altındaydı.⁹⁶⁵

⁹⁶³ Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.105,106

⁹⁶⁴ Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.106

⁹⁶⁵ Cicioğlu, a.g.e.s.319

3.5.6.2. Güzel Sanatlarla İlgili Mesleki Öğretim:

Maarif Vekâleti bünyesi içinde bulunan Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğüne bağlı bulunan müesseseler şunlardı: Devlet Tiyatrosu, Güzel Sanatlar Akademisi, Riyaseti Cumhur Filârmonik Orkestrası, Ankara Devlet Konservatuvarı. İstanbul, İzmir Resim ve Heykeltıraşlık Galerileri ve Müzik Okuluydu.⁹⁶⁶

Güzel Sanatlar Akademisinde Resim, Heykeltıraşlık, Mimarlık, Tezyinat ve Türk Tezyinatı Şubeleri vardı. Devlet Tiyatrosunun bölümlerinden biri baleye tahsis edilmişti. İstanbul'da da bir Konservatuar bulunmaktaydı. Ankara ve İstanbul'da birer Çocuk Tiyatrosu mevcuttu. Büyük şehirlerin bir kısmında kendi tiyatroları vardı. Bunlardan başka Ankara'da bir Devlet Operası meydana getirilmiştir, İstanbul Devlet Tiyatrosu ve Opera mevcuttu. Her yıl devlet, resim ve heykeltıraşlık sergileri açardı. Güzel sanatların tatbikat sahasına intikalini ve endüstri mamullerini form ve kalite bakımından uygun olmasını sağlamak üzere, artist ve ibda edici oldukları kadar yapıcı da olan insanlar yetiştirmek maksadıyla bir "Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu" açılmıştır. Mesleki ve Teknik öğretim Umum Müdürlüğü'ne bağlı olan bu müessesede, seramik, dâhili, mimari, mobilya, grafik sanatlar, tekstil, maden ve cam işleri gibi bölümler bulunmaktaydı.⁹⁶⁷

Bu dönemde faaliyet gösteren okulların başında Cumhuriyetin ilk yıllarında yüksek dereceli mesleki ve teknik okullar konu başlığında değindiğimiz, İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu olmuştur.

3.6. 1923–1986 Yılları Arasında Mesleki Teknik Eğitimde Öğretmen okulları

1923–1924 öğretim yılında ilkokullara öğretmen yetiştiren okulların sayısı yedisi kız, 13 erkek olmak üzere 20 idi. Öğretim süreleri dörder yıldır. Bu yıllarda toplanan “Heyet-i İlmiye” de öğretmen okullarının Bakanlıkça ele alınması ve hızla yeniden düzenlenmesi istenerek bu okulların süresi, 1924 yılında beş yıla çıkarıldı.⁹⁶⁸

Niğde, Gaziantep gibi bazı il merkezlerinde, ortaokul üzerine iki yıl süreli, genel bilgi ve meslek kültürü veren Pedagoji Sınıfı adıyla öğretmen okulları da

⁹⁶⁶ Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, T. C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara,1956,s.14

⁹⁶⁷ Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, aynı yer

⁹⁶⁸ Cicioğlu, a.g.e.s.302

açılmıştır. Bunlar 1933 yılında kapatıldı. Cumhuriyet ilk yıllarında öğretmen okullarının giderleri, mahalli idarelerden ödenmekteydi. Sanat okullarında olduğu gibi bu okullarda da beklenen hizmet mali yetersizlikler yüzünden verilemiyordu. Bu nedenler öğretmen okulları 1923 yılında 326 sayılı kanunla “Milli Eğitim Bütçesi”ne alındı. 1932 yılında ise öğretim süreleri kaliteyi yükseltmek amacıyla altı yıla çıkarıldı. Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmen okulları hemen hemen 2. Meşrutiyet dönemindeki programlarına devam ettiler. Öğretim süreleri beş ve altı yıla çıktıkça programları da değişerek genel bilgi bakımından lise programına benzetildi.⁹⁶⁹

Bu okulları şöyle sıralayabiliriz:

Daha önce konu başlıklarında değindiğimiz okullar:

Kız Sanat Öğretmen Okulu

Gezici Kadın Kurslarına Öğretmen Yetiştirme Merkezi

Ankara Kız Teknik Öğretmen Okulu

Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu

İfade edeceğimiz okullar şunlardır:

3.6.1. İstanbul Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu:

Okul, 1959–1960 öğretim yılından itibaren İstanbul'da açılmıştır. Okulun 1963–1964 yılında 61 öğrencisi vardı.1964 yılında, okulda yalnız tesviyecilik ve elektrikçilik bölümleri faaliyet göstermekteydi. Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okullarında haftalık çalışma süresi 36 saattir. Bu süre içinde bütün meslek şubelerine devam eden öğrencilere çeşitli genel bilgi dersleriyle, eğitim psikolojisi, eğitim sosyolojisi, genel öğretim metodu, rehberlik ve atölye uygulaması gibi öğretmenliğe hazırlık konuları da öğretilmekteydi.⁹⁷⁰

3.6.2. Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu

Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu'nun amacı, ticaret eğitimi alanında çalışan ve ileride çalışacak öğretmenleri görevlerinde daha verimli ve etkili kılacak bir uzmanlık öğretimiyle yetiştirmektir. Orta dereceli Ticaret Okullarının meslek dereleri

⁹⁶⁹ Cicioğlu, aynı yer

⁹⁷⁰ **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim**, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara, 1964,s.70

öğretmenleri daha önce Yüksek İktisat ve Ticaret Okulları mezunları arasından seçilmekteydi. Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, A. B. D. Milletlerarası İşbirliği İdaresi ve New York üniversitesi arasında yapılan bir anlaşma ile sekreterlik eğitimi için öğretmen yetiştirmek üzere iki Amerikan müşaviri 1955 yılında Ankara'ya davet edildiler.⁹⁷¹

Bu müşavirler sekreterlik eğitim merkezi kurdular ve aynı yılın haziran ayında öğretim metotları, ders araç ve gereçleri hakkında bilgiler vermek üzere. Ticaret Liseleri meslek dersi öğretmenleri için Ankara'da bir seminer düzenlediler. İyi sonuçlar alındı ve böylece 1955 yılı Kasımında Ankara Ticaret Öğretmen Okulu kurulmuş oldu. Öğretim süresi üç yıldır. Okula; Lise, Ticaret lisesi, ilk öğretmen okulu veya sekreterlik okulu mezunlarında 25 yaşını bitirmemiş öğrenciler sınavla alınırlardı. Okulda muhasebe, sekreterlik bölümleri vardı. İlk iki yılda dersler ortaklaşa okutulurdu. Üçüncü yılda öğrenciler muhasebe ve sekreterlik bölümlerinden birine devam ederlerdi. Okulun 1963–1964 öğretim yılında 95 öğrencisi vardı.⁹⁷²

Okulun adı 1966 yılında Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu olarak değişmiş, 1982 yılında da, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu ile beraber Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi adını almıştır.⁹⁷³

3.6.3. Köy Muallim Mektepleri:

789 sayılı 22 Mart tarihli Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un yedinci maddesinde, İlk Muallim Mektepleri yanında bir de Köy Muallim Mektepleri'nin açılması istenmiştir. Bu nedenle, 1926 yılında Kayseri Zincidere Köyü'nde, 1927 yılında Denizli'de, üç yıl öğretim süreli Köy Muallim Mektebi açılmıştır. Bu okullarda, tarım ve iş dersleri klasik öğretmen okullarından farklı olarak yapılmıştır. Bu okullarda, altı yıllık bir öğretim yaptıktan sonra 1933-1934'de kapatılmıştır.⁹⁷⁴

⁹⁷¹ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.77

⁹⁷² Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.77,78

⁹⁷³ Cicioğlu, a.g.e.s.308

⁹⁷⁴ Cicioğlu, a.g.e.s.302,303

3.6.4. Köy Öğretmen Okulu:

“Köy Muallim Mektepleri” denemesinden sonra, köye öğretmen gönderme çalışmalarına devam edilmiş ve “Eğitmen” yetiştirmek amacıyla, 1937 yılından itibaren Köy Öğretmen Okulları açılmıştır. Bu okullar, Milli Eğitim ve Tarım Bakanlığı’nın denetimi altında açılmıştır. Okul, 1939’da Milli Eğitim Bakanlığı’nın denetimine alınmıştır.1940’da köy öğretmenini ve köye yarayan diğer meslek elamanlarını yetiştirmek üzere, tarım işlerine elverişli arazisi bulunan köylerde beş yıl öğretim süreli Köy Enstitüleri açılmış⁹⁷⁵ ve daha önce açılan Köy Öğretmen Okulları’da Köy Enstitüsü biçimine dönüştürülmüştür. Köy Enstitülerine beş sınıflı köy okulunu bitiren yetenekli köy çocuklarının alınması kanunda belirtilmiştir.⁹⁷⁶

Köy Enstitülerinde, yarı yarıya kültür dersleri ile tarım, demircilik, marangozluk, kooperatifçilik, biçki, dikiş, çalışmalarına yer veren bir program uygulanmıştır. Enstitülerde gerekli sanat dalları için atölyeler, hayvancılık için ahırlar kurulmuş, bunlara geniş tarı arazisi, meyve ve sebze bahçeleri sağlanmıştır. Ayrıca Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü’nde, Yüksek Köy Enstitüsü kurulmuştur. Köy Enstitülerinde ilk yıllarda eğitmen kursları da açılmıştır. Bu kursları bitirenler köy ilkokullarının birinci devresinde öğretmenlik yapıyorlardı. 1954 yılında Köy Enstitüleri, ilköğretmen okullarıyla birleştirilmişlerdir.⁹⁷⁷

3.6.5. İlköğretmen Okulu

İlköğretmenler Okulları’nın süresi 1924 yılında 4 yıldan beş yıla çıkarılmıştır ve bu okullar, 1932’de ortaokul üzerine üç yıllık meslek okulu haline getirilmiştir. Bu okullar 1954 yılında Köy Enstitüleriyle birleştirilmiş, öğretim süresi ilkokul mezunları için altı, ortaokul mezunları için üç yıl olmuştur. Bu okullara alınacak öğrencilerin yüzde yetmiş beşi köy ilkokulu mezunlarından olmak şartıyla, öğrenciler, sınavla alınmıştır. 1970 yılında öğretim süresi ortaokul üzerine 4 yıla çıkarılmıştır. 1973–1974 öğretim yılından itibaren bu okullarda kademeli olarak lise

⁹⁷⁵ Cicioğlu, a.g.e.s.303, BCA, Fon Kodu: 301812, Kutu No: 90, Dosya Gömleği No: 23, Sıra No: 3, Tarih: 1940.03.05

⁹⁷⁶ Cicioğlu, a.g.e.s.303

⁹⁷⁷ Cicioğlu, a.g.e.s.304, BCA, Fon Kodu: 30100, Kutu No: 90, Dosya Gömleği No: 567, Sıra No: 13, Tarih: 1954.12.22

proğramları aynen uygulanmaya başlanmıştır. Böylece bu okullar öğretmen lisesi adını almışlardır.⁹⁷⁸

3.6.6. Orta Muallim Mektebi

Ortaokul öğretmeni yetiştirmek amacıyla, 1926–1927 öğretim yılında sadece edebiyat bölümü bulunan iki yıl süreli Orta Muallim Mektebi Konya’da açılmıştır. 1927–1928 öğretim yılında okul, Ankara’ya taşınarak pedagoji bölümü açılmıştır. 1928–1929 öğretim yılında matematik, fizik ve tabii bilimler, tarih-coğrafya bölümleri açılmış, genel bilgi veren iki yıllık bir hazırlama sınıfından sonra, bir buçuk yıllık meslek eğitimi vermek üzere öğretim süresi uzatılmıştır.⁹⁷⁹

1929–1930 öğretim yılında okula, Gazi Orta Muallimi Mektebi ve Terbiye Enstitüsü adı verilmiştir. 1932–1933 öğretim yılında süresi dört yıla çıkarılmıştır. 1949–1950 öğretim yılında Fen Bölümü, Edebiyat Bölümü kollarına ayrılmış okulun adı da Gazi Eğitim Enstitüsü olmuştur. Okul, 1980 yılında Gazi Yüksek Öğretmen Okulu adını almış, 1982 yılında da Gazi Üniversitesi’ne Gazi Eğitim Fakültesi adı altında bağlanmıştır.⁹⁸⁰

3.7. Türkiye’de 1941–1975 Yılları Arası Mesleki Teknik Eğitim Yaygın Eğitim Kurumları

3.7.1. Akşam Okulları ve Halk Eğitimi

Normal öğretim yapmakta olan orta ve yüksek dereceli mesleki ve teknik öğretim okullarının dışında, yetişkinleri bir sanat veya meslek sahibi yapmak amacıyla faaliyet gösteren (gece-gündüz öğretim yapan) okullar ve kurslardır. Bu okullar ve kurslar, kadın ve erkek vatandaşlardan hiç sanat bilmeyenlere herhangi bir meslek öğretmek veya bir meslek üzerinde ihtisas sahibi olmak isteyenleri yetiştirmek amacını güderdi. Meslekî ve Teknik öğretim Müsteşarlığınca idare edilmekte olan sanat ve meslek kursları akşam ve gündüz öğretim yapan okulların içinde tertip edildiği gibi, ayrıca, müstakil sabit ve gezici kurslar da vardı. Akşam sanat okulları tarafından tertip edilen sanat ve meslek kurslarından mezun olanlara

⁹⁷⁸ Cicioğlu, a.g.e.s.305

⁹⁷⁹ Cicioğlu, a.g.e.s.306

⁹⁸⁰ Cicioğlu, a.g.e.s.306

verilen diploma veya belgelerin derecesi yoktu. Faaliyette bulunan okul ve kursların cinsleri ve teşkilâtları aşağıda gösterilmiştir.⁹⁸¹

3.7.1.1. Akşam Okulları⁹⁸²

3.7.1.1.1. Akşam Erkek Sanat Okulları:

Fabrikalarda ve küçük sanatlarda çalışan işçilerin kabiliyetlerini geliştirmek, mesleklerinde ilerlemelerini sağlayarak, teknik yenilikleri öğretmek ve ilkokuldan sonra uzun bir öğrenim yapmaya durumu müsait olmayanlar çeşitli konularda tertip edilen kurslarla yetiştirmek gayesini güderlerdi. Bu okullarda orta ve yükseköğrenim görmüş olanlardan mesleklerinin dışında amatör olarak çalışıp boş zamanlarını değerlendirmek isteyenler için de kurslar tertip edilirdi.

Bu okullar, erkek sanat enstitüleri, dersane, laboratuvar ve atölyelerinden faydalanarak faaliyet göstermekteydi. Öğrenim süreleri iki yıl olan bu okullarda tesviyecilik, elektrik, ağaç işleri, demir, model ve radyoculuk sanat bölümleri vardı. Lüzum görüldüğü takdirde, diğer meslek şubeleri de açılırdı.

3.7.1.1.2. Akşam Kız Sanat Okulları

Öğrenim çağını geçirmiş veya bu çağda bulunmakla beraber, durumları okullara devam etmeye elverişli olmayan genç kız ve kadınlara çeşitli kadın sanatları öğretmek suretiyle iyi bir anne ve ev kadını olmaları sağlardı. Bu okullarda biçki-dikiş, kadın ve erkek çamaşır, nakış, moda, çiçek, ev idaresi, yemek pişirme, pasta, resim, bebek, yün işleri, sırma, karodan tel, çocuk bakımı v. s. meslekler üzerinde kurslar tertip edilirdi. Kız enstitüleri bünyesi içinde faaliyet gösteren bu okullar bulunduğu gibi, müstakil akşam kız sanat okulları da vardı. Çeşitli meslekler üzerinde tertip edilen kurslarda haftanın belirli günlerinde öğretim yapıldığından, bir öğrenci istediği takdirde, birkaç karsa da devam edebilirdi. Akşam Kız Sanat Okullarında öğretim süresi iki yıldır

⁹⁸¹ **Türkiye’de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1961,s.43

⁹⁸² **Türkiye’de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim**, a.g.e.s.aynı yer

3.7.1.1.3. Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri (İlerleyen konu başlıklarında değinilecektir.)

3.7.1.1.4. Akşam Erkek Terzilik Okulu

Gündüzleri çalışmakta olan erkek elbisesi terzilerinin biçki-dikiş sahasında gelişmelerim saklamak maksadıyla açılmıştır. İstanbul Orta Teknik Okulu içinde faaliyet gösteren olan bu müessesede öğrenim süresi iki yıldır.

3.7.1.1.5. İş Okulları

Çeşitli endüstri müesseselerinin ve iş yerlerinin toplu bulunduğu merkezlerde bu kurumlarla işbirliği yapılarak açılan okullardır. İş okullarının gayesi, çeşitli kurslar tertip ederek iş yerlerinde çalışanların mesleki bilgilerini artırmak, herhangi bir meslek okulu mezunu olmayanları kurslarla imtihanlara hazırlamak, muhtelif konular üzerinde tertip edilen kurslarla çevrenin ziraî ve sosyal sahalarda gelişmesini sağlamaktaydı. Birisi Kırıkkale, diğeri Karabük'te olmak üzere iki iş okulu vardı.

Bu okulların tertip ettikleri kurslar gayeleri bakımından iki bölümde özetlenebilir.

Meslekte ilerlemeyi ve diploma almayı hedef tutan kurslar: İlkokul, Kız Orta Sanat Okulu, Erkek Orta Sanat Okulu, Kız Enstitüsü, Erkek Sanat Enstitüsü, Tekniker Okulu kurslarıdır.

Yeni bir meslek öğreten veya boş vakitleri değerlendirmeyi sağlayan kısa süreli kurslar: Kadın sanatları (biçki-dikiş, çamaşır, nakış, moda, çiçek, ev idaresi, yemek, çocuk bakımı) kursları,

Endüstri (mobilyacılık, tornacılık, frezecilik, motorculuk, elektrik, bobinaj, oksijen-elektrik kasnağı, marangozluk v.s.) kursları,

Ticaret (daktilo, steno, muhaberata, muhasebe v. s.) kursları,

Ziraat (tavukçuluk, arıcılık, sütçülük, meyvecilik ve haşerelerle mücadele) kursları,

Kültür ve sosyal faaliyetler, meslekî ve ilmî konferanslar, sosyal toplantılar, sergi, film, müsamere, spor ve müzik çalışmaları kursları düzenlenirdi.⁹⁸³

3.7.1.1.6. Gezici Köy Kursları⁹⁸⁴

Devamlı olarak bir meslek okulu açılmasına müsait olmayan köy ve küçük kasabalarda yaşayan ve şehirlerdeki okullara gelemeyenlerin meslekî eğitimini sağlamak üzere köyden köye dolaşan kısa süreli gezici erkek ve kadın kursları kurulmuştur.

3.7.1.1.6.1. Gezici Erkek Kursları:

Bu kurslar köylerdeki vatandaşlara her zaman kullandıkları aletleri yapabilecek kadar demircilik ve marangozluk sanatlarını ve ucuz, sağlık şartlarına uygun ev yapmalarını öğreten kurslardı. Bu kursların öğretim süresi 7 aydı. Biraz büyük merkezlerde aynı mevzuları vatandaşlara daha geniş öğreten ve iki yıllık öğretim süresi bulunan ilçe kursları vardı.

3.7.1.1.6.2. Gezici Kadın Kursları:

Köy kadınlarının sade, ucuz giyinmesini, temizliği ve çocuk bakımını öğreten kurslardı. 7 aylık öğretim süresi vardı. Akşam kız sanat okulu açılmayan küçük kasabalarda iki yıl süreli sabit ilçe kursları bulunurdu.

3.7.1.1.7. Mektupla Öğretim Merkezi

Meslekî ve teknik öğretim, mektupla öğretim merkezi, bir meslek veya sanat öğretimi yapan okulların bulunduğu şehirlerden uzakta oturan ve bu müesseseye devam etme imkânı olmayanların mektupla yetiştirmek, imtihanlara hazırlamak maksadıyla 1961 yılında kurulmuştur. Meslekî ve Teknik Öğretim İstatistik ve Yayım Müdürlüğü Teşkilâtı içinde faaliyette bulunan merkez, Akşam Sanat Okulu öğrencilerine eğitim vermiştir.⁹⁸⁵

Burada her yerde her ferde eğitim açısından ulaşma amaçlanmıştır. Bu da Türkiye'deki mesleki teknik eğitimin kararlılığını göstermektedir.

⁹⁸³ Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.43,44

⁹⁸⁴ Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.44

⁹⁸⁵ Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim, aynı yer

3.7.1.2. Halk Eğitimi Meslek Kursları

Bu kursların çoğunluğu Halk Eğitim merkezleri aracılığıyla yapılmıştır.

3.7.1.2.1. Halk Eğitim Merkezleri:

Halk Eğitimi Araştırması ve Dickerman Raporunda yer alan önerilere uygun olarak, 1952 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nda yeniden "Halk Eğitimi Bürosu" kurulmuştur. 1953 yılında da il ve ilçelerde "Halk Eğitimi Merkezleri" açılmaya başlanmıştır. Halk eğitimi Merkezleri, halkın toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmasına eğitim yoluyla yardım ve rehberlik etmek üzere, açılmıştır. Yönetmeliğine göre, bir halk okulu olarak etkinlik göstermeleri beklenen Halk Eğitim Merkezleri, günü her saatinde, sürekli olarak yaygın eğitim hizmetlerine hazır bulundurulmakta, buralarda çevre halkının ihtiyaç duyduğu eğitim, kültür ve sanat çalışmaları yapılmaktadır. Halk Eğitimi Merkezlerinin sayıları, 1960 yılına kadar yavaş, bundan sonra hızlı bir artış göstermiştir. 1953–1955 yıllarında 9 Halk Eğitim Merkezi varken, 1975 yılında 468 Halk Eğitim Merkezi olmuştur. Bu merkezlerin etkinlikleri oldukça kapsamlı ve yoğundu.⁹⁸⁶ Memleketin muhtelif bölgelerine dağılmış bulunan her çeşit meslekî ve teknik öğretim okullarında muhitin ihtiyacına göre akşamları çeşitli meslek ve sanat kursları açılmaktaydı. Kurslarda öğrenim süreleri de öğretilen meslek ve sanatların hususiyetlerine göre birbirinden farklıydı.

3.7.1.2.2. Kısa Süreli Erkek Kursları

Piyasada çalışan sanatkarların mesleki bilgilerini arttırmak amacıyla açılan, (radyo tamirciliği, elektrik, kaynak, döşemecilik, tornacılık, saraçlık, bobinaj, sıhhi tesisat, teknik resim, soğutma cihazları tamirciliği v. s.) kurslardı.⁹⁸⁷

3.7.1.2.3. Kısa Süreli Ticaret Kursları

Mevcut ticaret öğretim okullarında akşamları tertip edilen, muhasebe, muhaberat, steno, daktilo, yabancı dil, komi, garsonluk, gelir vergisi tatbikatı kurslarıydı.⁹⁸⁸

⁹⁸⁶ Eşref Kılıç, *Yaygın Eğitim, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, a.g.e.s.485,486

⁹⁸⁷ *Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim*, a.g.e.s.44

⁹⁸⁸ *Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim*, aynı yer

3.7.1.2.4. Kadın Sanat Kursları

Kadınların ve genç kızların el maharetlerini arttırmak ve boş vakitlerini değerlendirmek için açılmıştır. Muhtelif bölgelerdeki okullarda besin, beslenme, konservecilik, giyim, yapma çiçek, şapka, ütücülük, örücülük, lekecilik, trikotaj, çocuk sağlığı ve bakımı, evde hasta bakımı, insan münasebetleri, ilkokul bitirme imtihanlarına hazırlama, kadın berberliği, moda ve ev eşyaları imali, korse-sutyen, kravat dikimi ve sair konular üzerinde kurslar tertip edilmiştir.⁹⁸⁹

Bu kurslara yer vermemizin nedeni bu kurslar sayesinde mesleki teknik eğitim alanında geniş kitlelere ulaşılmıştır.

3.7.1.2.5. Temel Eğitim Merkezi:

1957 yılında toplanan VI. Milli Eğitim Şurası'nda, "Halk Eğitimi" adıyla yaygın eğitimin bütün yönleri ele alınmış, "örgüt ve görev kanunu tasarısı taslağı" hazırlanmıştır. Bu doğrultuda, Unesco Türkiye Milli Komisyonunun da öneri ve yardımlarıyla, 1958 yılında Temel Eğitim Merkezleri kurulmuştur. Bu merkez tarafından, köylerce yaygın eğitim ve toplum kalkınması deneme çalışmalarına başlanmıştır. Deneme çalışmaları, 1960'tan sonra yoğunluk kazanmış ve planlı döneme geçilmesiyle birlikte 32 ilçeye yayılmıştır. Toplum kalkınması deneme çalışmalarında, araştırma, program planlama, örgütleme, üretim ve pazarlama aşamalarında yaygın eğitimden geniş şekilde yararlanılmıştır. Toplum kalkınması deneme çalışmalarında, yaygın eğitim, halka sorunlarını sezdirme, bunlarla ilgilendirme, benimsetme, en uygun çözümler buldurma şeklinde başarı ile uygulanmıştır.⁹⁹⁰

3.7.1.2.6. Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü:

Ülkemizdeki yaygın eğitim hizmetlerinin etki alanını genişletmek, dağınık çalışmaları koordine etmek ve yurt çapında etkin bir uygulamayı başlatmak üzere, 29 Ağustos 1960'ta halk eğitimi adıyla Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Genel müdürlüğün kuruluş onayında, "ulusça başarmaya azimli ve zorunlu olduğumuz kültür seferberliğinin gereklerini yerine getirmek, halkın okul dışı eğitim ihtiyaçlarını karşılamak görevleriyle" bu genel müdürlüğün kurulduğu

⁹⁸⁹ Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.44

⁹⁹⁰ E.Kılıç, a.g.m.s.486

belirtilmektedir. Aynı yıl, genel müdürlüğün merkez ve iller örgütü, kuruluş amaç ve İlkeleri, görev, yetki ve sorumlulukları saptanmış, Temel Eğitim Merkezi Genel Müdürlüğe bağlanmıştır. Bir örgüt yasa tasarısı hazırlanmış, ancak yasalaşması sağlanamamıştır. Genel müdürlük 1964 yılında, 6/3349 sayılı kararname ile Köy İşleri Bakanlığı'na bağlanmıştır.⁹⁹¹

Yaygın eğitim hizmetleri 1967 yılı sonlarına kadar bu bakanlık bünyesinde yürütülmüştür. 6.10.1967 gün ve 6/8944 sayılı bakanlar kurulu kararı ile Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü yeniden Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'nün Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması üzerine, bakanlık bünyesinde yaygın eğitim hizmeti yapan benzer kuruluşların birleştirilmesi ve hizmet bütünlüğünün sağlanması düşünülmüştür. Bu amaçla, 18.8.1972 tarih ve 1440 sayılı Bakanlık onayı ile İnsan gücü Eğitimi, Mektupla Öğretim ve Teknik Yayınlar Genel Müdürlükleri örgüt, personel, bina, tesis, ödenek, araç ve gereçleri ile birlikte Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ile birleştirilmiştir.⁹⁹²

3.8. Türkiye'de 1975–1984 Yılları Arası Mesleki Teknik Eğitim

3.8.1. Örgün Eğitim Kurumları

3.8.1.1. Endüstri Meslek Liseleri:

Endüstri meslek liseleri, ortaokul üzerine öğrenim süresi üç yıl olan, öğrencilere; ortaöğretim seviyesinde genel kültür ve uygar bir dünya görüşü sağlanması yanında, çeşitli meslek alanlarında sanayinin ihtiyaç duyduğu mesleki formasyon verilmek suretiyle öğrencileri iş alanlarında ve yükseköğretime hazırlayan programların uygulandığı endüstriyel teknik öğretim okullarıdır. Bu okullara “Mesleki Liseleri Yönlendirme ve Yerleştirme Sınavı” ile öğrenci kabul edilmekteydi.⁹⁹³

Bu okullarda, ilgili bölüme ait meslek dersleri ile birlikte bütün ortaöğretim kurumlarında ortak olarak okutulan zorunlu genel bilgi dersleri okutulmaktaydı. Endüstri meslek lisesi öğrencileri; 1. ve 2. dönem eğitim ve öğretim çalışmalarını okulda 3.-4. ve 5.-6. dönemlerde ise (öncelikle 5.-6. dönem öğrencileri olmak üzere) programlarına uygun sanayinin bulunduğu yerlerde, haftanın üç günü uygulamalı

⁹⁹¹ E.Kılıç, a.g.m.s.486,87

⁹⁹² E.Kılıç, a.g.m.s.487

⁹⁹³ TİSK, Türkiye’de ve Dünyada Mesleki Eğitim (Türk Özel Sektörünün Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri), Ödül Tasarım, Ankara, 1997,s14

derslerini, işletmelerin makine, araç-gereç ve mesleğinde uzmanlaşmış personel imkânlarından faydalanarak işyerlerinde yapmaktaydılar.⁹⁹⁴

Bu okullar, 1973–1974 öğretim yılına kadar erkek sanat enstitüleri iken bu dönemden itibaren isimleri endüstri meslek lisesi olmuştur.⁹⁹⁵ Endüstri meslek liselerinde uygulanan meslek alanı sayısı çok çeşitli olmasına rağmen, öğrenci talepleri daha çok elektrik, elektronik, tesviye, metal işleri, motor, mobilya ve dekorasyon, makine ressamlığı, bilgisayar, kimya, tesisat teknoloji gibi bölümlerde yoğunlaşmaktaydı.⁹⁹⁶

3.8.1.2. Kız Meslek Liseleri:

Kız enstitüleri, (özel bölümleri) 1963–1964 öğretim yılında, ortaokuldan sonra öğrenim süresi üç yıl olan, meslek okulları adını almıştır. 1973–1974 öğretim yılında kız meslek lisesi olarak adlandırılmışlardır⁹⁹⁷

Bu okullar, ortaokul üzerine öğretim süresi 3 yıl olan, iş alanlarına orta düzeyde meslek elamanı yetiştirmeyi amaçlayan meslek okullarıdır⁹⁹⁸

Bu okullarda; Çocuk gelişimi, ev yönetimi-beslenme, giyim, dekoratif el sanatları, el makine nakışları, resim, konfeksiyon, tekstil-iplikçilik, tekstil-boya-baskı- desen, besin teknolojisi-pastacılık, besin teknolojisi- kurum beslenmesi, besin teknolojisi-gıda kontrol ve analizler, kuaför-cilt bakımı ve epilasyon, kuaförlük-saç bakımı ve yapımı, seramik, seramik sanatı, çini desinatörlüğü, grafik, terzilik (kadın terziliği),terzilik (erkek terziliği),elektronik bölümü, makine ressamlığı, yapı ressamlığı, kimya, otelcilik ve turizm, deri konfeksiyon, meslek alanlarında program uygulanmaktaydı.⁹⁹⁹

⁹⁹⁴ TİSK, a.g.e.s.14,16

⁹⁹⁵ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), a.g.e.s.117

⁹⁹⁶ TİSK, a.g.e.s.16

⁹⁹⁷ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), a.g.e.s.120

⁹⁹⁸ Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, M.E.B. Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi, Ankara, 1990,s.71

⁹⁹⁹ Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, a.g.e.,s.71,72

3.8.1.3. Kız Teknik Liseleri:

Ortaokula dayalı 4 yıl süreli, genel bilgi derslerinde lise fen kolu programlarının uygulandığı okullardır. Bu okullarda endüstriyel alanlara yönelik 6 meslek programı uygulanmaktadır. Bu alanlar şunlardır,¹⁰⁰⁰

Hazır Giyim

Grafik

Resim (moda resim)

Resim (dekoratif resim)

Besin teknolojisi-kurum beslenmesi

Besin teknolojisi-gıda kontrol analizleri

3.8.1.4. Teknik Liseler:

Ortaokul üzerine öğretim veren Teknik Liselerin, birinci ve ikinci dönemi endüstri meslek liseleri ile ortak olup, öğrenim süresi 4 yıldır. Endüstri meslek liseleri ile ortak birinci ve ikinci dönemlerde belirli derslerden ilgili mevzuatta belirtilen başarıyı gösteren öğrenciler teknik lisenin 3. dönemine devam edebilmektedirler. Teknik liselerde, ilgili bölüme ait meslek dersleri ile birlikte bütün ortaöğretim kurumlarında ortak olarak okutulan zorunlu genel bilgi derslerinin tamamı okutulmaktadır. İlgi ve yetenekleri doğrultusunda derslerle öğrenciler, öğrenimleri süresince kazandıkları mesleki bilgi ve beceriler ile hayata, iş alanlarına ve yükseköğretime hazırlanma imkânına sahip bulunmaktadırlar. Teknik liseler ilk kez 1969–1970 öğretim yılında faaliyete geçirilmiştir.¹⁰⁰¹

3.8.1.5. Ticaret Meslek Liseleri:

Ticaret liseleri; kamu ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu ticaret, muhasebe, maliye kooperatifçilik, pazarlamacılık, turizm, bankacılık, sekreterlik vb. iş alanlarında görev alacak nitelikli insan gücünü yetiştiren; öğrencileri iş hayatına ve yükseköğretime hazırlayan, ortaokul üzerine üç yıl öğrenim süreli meslek liseleriydi.¹⁰⁰²

¹⁰⁰⁰ Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, a.g.e.,s.72

¹⁰⁰¹ TİSK, a.g.e.s.16

¹⁰⁰² Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, a.g.e.,s.106

1963, 1976, 1982 ve ilerleyen yıllarda bu okulların öğretim programaları, teknolojik gelişmeler ve iş alanlarının çeşitlenmesi doğrultusunda geliştirilmiş ve yeni bölümler açılmıştır. 1974–1975 öğretim yılında Ticaret Dalı ve Kooperatifçilik Dalı olmak üzere iki program uygulanmaya başlanmıştır.¹⁰⁰³

3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Kanunu gereğince; ticaret liselerinin IX. sınıflarında ortak olarak mesleğe giriş ve mesleğe yönlendirme eğitimlerini okulun derslik, atölye ve laboratuvarlarında gören öğrenciler, X. sınıftan itibaren; her okulun bulunduğu bölgenin, ekonomik, sanayi, kültür ve sosyal yapı özellik ve imkânlarını göz önünde tutarak açmış oldukları;

Muhasebe,

Bankacılık,

Kooperatifçilik,

Büro Hizmetleri,

Dış ticaret bölümlerinden birini tercih ederek, haftada iki gün teorik eğitimlerini okullarında, haftanın üç günü ise beceri eğitimlerini alanlarıyla ilgili iş yerlerinde görmekteydiler. Beceri eğitimi için iş yerlerine gönderilen öğrencilere, işyerlerince asgari ücretin % 30'undan aşağı olmamak üzere ücret ödenmekte, sigortaları ise bakanlık tarafından yaptırılmaktaydı.¹⁰⁰⁴

3.8.1.6. Akşam Ticaret Liseleri:

Akşam ticaret liseleri; ortaokul derecesinde öğrenim gördükten sonra hayatlarını kazanmak için çalışmak zorunda kalarak gündüz öğrenimine devam edemeyenlerle, çalıştıkları işlerde bilgi ve başarılarını artırmak veya yeniden hayata atılacakların bir meslek edinmelerini sağlamak amacıyla açılan, ortaokul üzerine dört yıl öğrenim süreli meslek liseleridir.¹⁰⁰⁵

Bu okullar, 1954–1955 öğretim yılında açılmışlardır. 1961–1962 öğretim yılına kadar kurslar halinde faaliyet gösteren bu okullarda, bu tarihten sonra gündüz ticaret meslek liseleri programları uygulanmaya başlanmıştır. 1980–1981 öğretim

¹⁰⁰³ M.E.B. Mesleki Teknik Eğitimin Tarihçesi, a.g.e. s. 22

¹⁰⁰⁴ Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, a.g.e.,s.106,107

¹⁰⁰⁵ Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, a.g.e.,s.109

yılından itibaren kademeli olarak kapatılan bu okullar, 1984–1985 öğretim yılından itibaren yeniden açılmıştır.¹⁰⁰⁶

IX. sınıfları ortak olan bu okullarda okuyan öğrenciler; X. sınıfa geçtiklerinde;

Muhasebe,

Bankacılık,

Kooperatifçilik,

Büro Hizmetleri,

Dış ticaret bölümlerinden birini seçerler.¹⁰⁰⁷

3.8.1.7. Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri

Otelcilik ve turizm meslek liseleri, turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu, bilgi ve beceriye sahip elamanlarla birlikte, konaklama endüstrisine (otel, motel, lokanta v.b.) kalifiye personel yetiştiren, öğrencileri hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan, ortaokul üzerine üç yıl öğretim süreli meslek liseleriydi.¹⁰⁰⁸

İlk otelcilik okulu, 1961–1962 öğretim yılında Ankara’da, ikincisi 1967–1968 öğretim yılında İstanbul’da, üçüncüsü 1975–1976 öğretim yılında Kuşadası’nda açılmıştır. Bu okulların adı, 1975 yılında otelcilik ve turizm meslek lisesi olarak değiştirilmiştir.¹⁰⁰⁹

3.8.1.8. Sekreterlik Meslek Liseleri

İş hayatının ihtiyaç duyduğu bilgi, beceri ve davranışlarla donatılmış nitelikli sekreterleri yetiştiren, öğrencileri hem mesleğe ve hem de yükseköğrenime hazırlayan, ortaokul üzerine üç yıl öğrenim sereli meslek liseleriydi.¹⁰¹⁰

1956–1957 öğretim yılında, orta öğretim üzerine 2 yıl süreli eğitim vermek amacı ile açılan bu okullara, o günkü kuruluşları ile yüksekokul sayılmaması nedeniyle giderek öğrenci talebe azalmış ve 1975–1976 öğretim yılından itibaren öğrenci alınmayarak kapatılmıştır. Bu okulların kapanması üzerine çıkan nitelikli sekreter ihtiyacını karşılamak, bu alanda yeniden açılacak okulun programlarını ve

¹⁰⁰⁶ M.E.B. Mesleki Teknik Eğitimin Tarihçesi, a.g.e. s. 129

¹⁰⁰⁷ Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, a.g.e.,s.109

¹⁰⁰⁸ Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, a.g.e.,s.113

¹⁰⁰⁹ M.E.B. Mesleki Teknik Eğitimin Tarihçesi, a.g.e. s. 132

¹⁰¹⁰ Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, a.g.e.,s.118

eğitim düzeyini belirlemek amacı ile sekreterlik eğitimi piyasa araştırması yapılmıştır. Bu sonuçlarına dayalı olarak da 1979–1980 öğretim yılında, yönetim ve ticaret sekreterliği, hukuk sekreterliği ve tıp sekreterliği dallarında sekreter yetiştirilmesi amacı ile ortaokul üzerine 3 yıl eğitim veren sekreterlik meslek liseleri açılmıştır.¹⁰¹¹

3.8.2. Yaygın Eğitim Kurumları

3.8.2.1. Endüstri Pratik Sanat Okulları:

İlkokulu bitirenler ile ilkokuldan sonra öğrenimini devam ettirememiş veya bir üst okula bir süre devam edip ayrılmış olanlara bir meslek alanının belirli işlevlerini yapabilecek alışkanlık ve davranış kazandıran ve süresi mesleklerin özelliğine göre değişen okullardır. Endüstri pratik sanat okulları, 1960–1961 öğretim yılına kadar Erkek Sanat Enstitülerinin içinde Pratik Sınıflar olarak faaliyet göstermiş, 1969–1970 öğretim yılına bağımlı ve bağımsız olarak öğretime başlamışlardır. Bu okullar imkânları uygun olan teknik lise veya endüstri meslek liselerine bağlı veya bağımsız olarak, tesviyecilik, tornacılık, frezecilik, elektrik tesisatçılığı, bobinaj, elektrik veya oksijen kaynakçılığı, döşemecilik, mobilyacılık, duvarcılık, sıvacılık gibi meslek dalında eğitim ve öğretim yapmaktaydı. Bu okulların 1969–1970 öğretim yıllarında 44 okul ve 3200 öğrencisi varken, 1984–1985 öğretim yılında 37 okul ve 1453 öğrencisi vardı.¹⁰¹²

3.8.2.2. Akşam Endüstri Pratik Sanat Okulları:

1928–1929 öğretim yılında Akşam Sanat Okulları olarak açılan bu okullar, öğrenim çağını geçirmiş veya öğrenim çağında oldukları halde, öğrenime imkân bulamamış vatandaşlara bir meslek öğretmeyi, meslek ve maharetlerini günün teknik bilgilerine paralel olarak geliştirmeyi amaç edinmişlerdir. Öğrenim süreleri mesleklere göre değişen bu okullar, 1980–1981 öğretim yılında akşam endüstri pratik sanat okulu adını almıştır.¹⁰¹³

¹⁰¹¹ M.E.B. Mesleki Teknik Eğitimin Tarihçesi, a.g.e. s. 138

¹⁰¹² Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–1988), a.g.e. s.133

¹⁰¹³ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), a.g.e.s.134

3.8.2.3. Pratik Kız Sanat Okulları:

Her yaş ve her eğitim düzeyindeki genç kız ve kadınlarımızı ilgi ve ihtiyaç duydukları alanlarda eğitmek, onları hem özel hayatlarında nitelikli hale getirmek hem de istihdama yönelik meslek elemanı olarak yetiştirmek üzere faaliyet gösteren kurumlardır. Bu kurumlarda 16 meslek alanında değişik süreli 122 kurs programı uygulanmaktaydı. 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu'nun 37. maddesine göre, çeşitli yaşlardaki genç kız ve kadınlarımıza, istihdam alanlarının ihtiyaçlarına cevap veren meslek kursları açılmaktaydı. Ayrıca, pratik kız sanat okulları yönetmenliğinin 8. maddesine göre çevre istek ve ihtiyacı dikkate alınarak bölgesel kurslarda açılmaktaydı.¹⁰¹⁴

3.8.2.4. Olgunlaşma Enstitüleri:

Kız meslek liseleri ve pratik kız sanat okullarını bitiren öğrencilerin ilgi duydukları bir sanat veya meslek alanında, bilgi ve becerilerini artırmak, teşebbüs kabiliyetlerini geliştirerek üretici duruma getirmek amacıyla faaliyet gösteren 2 yıl süreli yaygın eğitim kurumlarıdır. Bu kurumların faaliyetleri döner sermaye sistemi içinde gerçekleştiğinden, öğrenciler eğitim öğretim süresinde maddi kazanç elde etme şansına da sahiptirler. Bu okullar 21 çeşit alanda faaliyet göstermektedir.¹⁰¹⁵

Olgunlaşma Enstitülerine alınacak öğrencilerde şu şartlar aranır;¹⁰¹⁶

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak,

Kız enstitüsü'nün bitirmek veya olgunlaşma enstitüsü'nde izleyeceği sanat dalı için akşam kız sanat okulu'nun aynı sanat dalını bitirmiş olmak,

Giriş imtihanını kazanmış olmak,

Nişanlı veya evli olanlar da alınabilir.

Ayrıca Olgunlaşma Enstitülerinde ;¹⁰¹⁷

Okulda 2 yıl çalışan ve başarı gösteren öğrencilere bir bitirme belgesi verilmektedir.

¹⁰¹⁴ **Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ortaöğretim**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1990,s.31

¹⁰¹⁵ **Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ortaöğretim**, a.g.e. s.31

¹⁰¹⁶ **Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1964,s.6

¹⁰¹⁷ **Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri**, aynı yer

Okulu üstün başarı ile bitirenlerden istekli bulunan öğrenciler okulun döner sermaye atölyelerinde kalifiye işçi olarak çalıştırılabilirler. Okul gündüzlüdür. Giriş imtihansızdır. (İstekli fazla bulunduğu takdirde imtihan açılır.)

Öğrencilere döner sermaye yönetmenliği hükümlerine göre ücret ödenmektedir.

Olgunlaşma Enstitüleri, yurdumuzda kadın eğitimi konusunda çok faydalı çalışmalarda bulunan bir kurumdur. Olgunlaşma Enstitülerinin 1945–1946 öğretim yılında 1 okul ve 149 öğrenci varken, 1984–1985 öğretim yılında 6 okul ve 1104 öğrencisi olmuştur.¹⁰¹⁸

3.8.2.5. Çıraklık Eğitimi Kurumları:

2089 sayılı Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık Kanunu gereğince çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitiminin yapıldığı eğitim kurumlarıdır. Çıraklık eğitimi, 1977 yılına kadar işyerlerinde üretimin artması ve kalifiye insan gücü yetiştirilmesini hedef tutan bazı kanunlarla organize edilmiştir. Çıraklık eğitimi, temel eğitimi bitirip ortaöğretime gidemeyen veya çeşitli nedenlerle örgün eğitim dışında kalmış ortaöğrenim çağındaki yaş grubunun yaklaşık (% 70'i) olan 12–18 yaş grubundaki gençlerin eğitimini kapsamaktadır.¹⁰¹⁹

Çıraklık eğitimi kurumlarında yapılan eğitim çeşitleri;

- Çırakların eğitimi,
- Kalfaların eğitimi,
- Ustaların eğitimi (eğitici-usta ve meslek kursları),
- Yetişkinler eğitimi (çeşitli meslek kursları),
- Uzaktan eğitim yolu ile yetkili elektrikçilik ve meslek kursları eğitimi,
- Monitör (önder işçi) eğitimi.¹⁰²⁰

Çırakların eğitiminde, çıraklar Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan model sözleşmeyi imzalayarak, işyeri sahibinin yanına, bir mesleği öğrenmek üzere girmektedirler. Bu sözleşmeyi yapan çırak öğrenci sayılmakta ve çıraklar için

¹⁰¹⁸ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–1988), a.g.e. s.137

¹⁰¹⁹ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–1988), a.g.e. s.148

¹⁰²⁰ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–1988), aynı yer

hazırlanan eğitim programlarının teorik-teknik konularını, çıraklık-eğitim merkezlerinde haftada 8 saat olmak üzere okumaktadırlar. Programın pratik bölümü ise işyerinde, eğitici ustanın nezaretinde yapılmaktadır. Ustaların eğitimi için verilen 15 saatlik kurslarda, mesleğin çıraklara öğretilmesindeki usul ve teknikleri anlatmakta ve kanun tanıtılmaktadır. Bu kurslarda başarılı olanlara, eğitici ustalık belgesi verilmektedir. Bu belgeye sahip olmayan ustalar yasa gereğince, yetiştirmek üzere yanlarına çırak alamamaktadırlar.¹⁰²¹

3.9. Türkiye’de 1984–1986 Yıllarında Anadolu Meslek Liseleri

3.9.1. Anadolu Meslek Lisesi:

İlköğretim okulu üzerine, birinci yılı yabancı dil hazırlık sınıfı olmak üzere, öğretim süresi toplam süresi 4 yıl olan, öğrencilere; ortaöğretim seviyesinde ortak bir genel kültür kazandırılması amacıyla okutulan genel bilgi dersleri ile meslek alanlarının gerektirdiği seviyede mesleki formasyon verilmesini ve en az bir yabancı dil öğretilmesini amaçlayan, öğrencileri, hayata, iş alanlarına ve yüksek öğretime hazırlayan programların uygulandığı okullardır. Anadolu meslek liseleri ilk kez 1982–1983 öğretim yılında faaliyete geçirilmiştir. Anadolu meslek liselerine, orta öğretim kurumları Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı sonucunda öğrenci alınmaktadır. Anadolu meslek liselerinde; İngilizce ve Almanca dilleri ile eğitim-öğretim yapılmaktadır.¹⁰²²

3.9.2. Anadolu Teknik Liseleri:

İlköğretim okulu üzerine birinci yılı yabancı dil hazırlık sınıfı olmak üzere öğretim süresi toplam 5 yıl olan, öğrencilere genel bilgi dersleri ile birlikte endüstriyel teknik alanlarda mesleki formasyon verilmesini ve en az bir yabancı dil öğretilmesini amaçlayan, öğrencileri hem hayata hem de yüksek öğretime hazırlayan programların uyguladığı okullardır. Anadolu teknik liseleri ilk kez 1983–1984 öğretim yılında faaliyete geçirilmiştir. Anadolu teknik liselerinde İngilizce, Almanca, Fransızca ve Japonca dilleri ile eğitim ve öğretim yapılmaktadır. Anadolu meslek liselerine, merkezi sistemle yapılan orta öğretim kurumları Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı ile öğrenci alınmaktadır. Bu okullara devam eden öğrenciler;

¹⁰²¹ Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–1988), a.g.e. s.148,149

¹⁰²² M.E.B. Mesleki Teknik Eğitimin Tarihçesi, a.g.e. s. 77

sorumlu dersi olmaksızın 12'nci sınıfa geçtikleri takdirde Anadolu meslek lisesi diploması olarak yükseköğretime veya iş hayatına geçiş yapabilmektedir.¹⁰²³

3.9.3. Anadolu Kız Meslek Liseleri:

İlköğretim üzerine öğrenim veren ve bir kısım derslerin öğretiminin yabancı dille verildiği Anadolu kız meslek liselerinin öğretim süresi hazırlık sınıfı dâhil 4 yıldır. Bu okullarda orta öğretim düzeyinde ortak bir genel kültür kazandırmayı amaçlayan genel kültür dersleri ile birlikte, öğrencileri hayata, iş alanlarına ve yüksek öğretime hazırlayan programlar uygulanmakta, meslek alanlarının gerektirdiği seviyede yabancı dil ve mesleki formasyon verilmektedir. Anadolu kız meslek liselerinde İngilizce ve Almanca yabancı dillerinin öğretimi yapılmaktadır. Erkek öğrenci alınması halinde bu okullar Anadolu meslek lisesi olarak adlandırılmaktadır.¹⁰²⁴

3.9.4. Anadolu Ticaret Meslek Liseleri:

Anadolu ticaret meslek liseleri; dış ticaret, bilgisayar, mahalli idareler, yönetim ve ticaret sekreterliği, tıp sekreterliği, hukuk sekreterliği, turizm vb. alan/bölümlerinde ihtiyaç duyulan yabancı dil bilir nitelikli elemanları yetiştiren, öğrencileri hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan bir yılı hazırlık sınıfı olmak üzere ilköğretim okulu üzerine dört yıl süreli meslek liseleridir.

1983–1984 Öğretim Yılında;

1- Bilgi işlem, 2- Dış ticaret, 3- Turizm bölümleri mevcuttu.¹⁰²⁵

3.9.5. Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri

Otelcilik ve turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu yabancı dil bilir nitelikli elemanları yetiştiren, öğrencileri hem mesleğe hem de yüksek eğitime hazırlayan, bir yılı hazırlık sınıfı olmak üzere ortaokul üzerine dört yıl öğretim süreli meslek liseleridir.¹⁰²⁶

¹⁰²³ M.E.B. Mesleki Teknik Eğitimin Tarihçesi, a.g.e. s. 75

¹⁰²⁴ M.E.B. Mesleki Teknik Eğitimin Tarihçesi, a.g.e. s. 103

¹⁰²⁵ M.E.B. Mesleki Teknik Eğitimin Tarihçesi, a.g.e. s. 130

¹⁰²⁶ Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ortaöğretim, a.g.e.s.42

Bu okullar, 1984–1985 öğretim yılında açılmaya başlamıştır.¹⁰²⁷ Bu okullarda X.sınıfa geçen öğrenciler, resepsiyon, servis ve mutfak bölümlerinden birini seçerek öğretimlerine devam ederler.¹⁰²⁸

3.9.6. Anadolu Liseleri

Anadolu Liseleri, bir yıl hazırlık sınıfı olmak üzere 3 yıl ortaokul ve 3 yıl lise kısmından oluşan 7 yıl süreli okullardır. Okullarda, derslerin bir kısmı yabancı dille öğretilen bu okullar;¹⁰²⁹ ilk defa 1955 yılında İstanbul-Kadıköy, İzmir-Bornova, Eskişehir, Diyarbakır, Konya ve Samsun’da Maarif Koleji adıyla açılmıştır. 1975 yılında bu okullar Anadolu Liselerine dönüştürülmüştür. Bu okulların sayısı; 1981’de 21 iken 1986 yılında 79’a yükselmiştir.¹⁰³⁰

3.10. Türkiye’de 1986 Yılında Çıkarılan 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ve Bu Kanunun Getirdiği Yenilikler

Bu kanuna yer vermemizin en önemli gerekçesi; bu kanunla Türkiye’deki mesleki teknik eğitim teşkilatı topyekün değişmiştir.

3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu

Bu kanunun amacı; çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esasları düzenlemektir.¹⁰³¹

Mesleki ve teknik eğitimi düzenleyen ilk mesleki eğitim kanunu olan 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu 5.6.1986 tarihinde değiştirilerek günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir mesleki eğitim için çıraklık eğitimi, tam ve yarı zamanlı okul sistemi ve yaygın meslek eğitimi (meslek kursları) yaklaşımını benimseyen 3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu kabul edildi. Bu kanun daha nitelikli bir eğitimi, özel sektörün katılımını, daha geniş kitlelere hitap etmeyi amaçlamaktadır. Bu kanun, sanayi-okul işbirliğini getirmiş ve mesleki eğitimin daha çok tercih edilmesini hedeflemiştir. 3308 sayılı Kanun mesleki eğitimin yapısını belirlemiş ve çıraklık eğitimi bir sisteme bağlamıştır. Bu kanun ile Alman modeli olan ikili (dual) mesleki eğitim sistemi uygulanmaya konulmuştur. Bu model,

¹⁰²⁷ M.E.B. Mesleki Teknik Eğitimin Tarihçesi, a.g.e. s. 132

¹⁰²⁸ Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ortaöğretim, a.g.e.s.42

¹⁰²⁹ Turan, Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi, a.g.e.s.151

¹⁰³⁰ Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ortaöğretim, a.g.e.s.42

¹⁰³¹ 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, MEB, Ankara, 2001,s.3

öğrencilerin haftanın iki günü okullarda teorik eğitim sürdürürken diğer üç günde de iş yerlerinde pratik eğitim almalarını öngörmektedir.¹⁰³²

Mesleki ve teknik eğitimi düzenleyen ilk mesleki eğitim kanunu olan 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunun değiştirilme gerekçesi de şudur; Bilimsel ve teknolojik yeniliklere uygun olarak, endüstri ve hizmet alanlarında ihtiyaç duyulan orta düzeyde nitelikli meslek elemanlarının yetiştirilmesi, yükseköğretim önündeki yığılmaların önlenmesi gibi temel sorunlar; mesleki ve teknik orta öğretimin yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır.¹⁰³³

3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu altı kısımdan oluşmaktadır.

Amacı, kapsamı ve tanımlardan oluşan birinci kısma göre; bu kanun çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esasları düzenlemektedir. Bu Kanun, Meslekî Eğitim Kurulunun belirleyeceği mesleklerde, kamu ve özel sektöre ait kurum, kuruluş ve iş yerleri ile meslekî ve teknik eğitim okul ve kurumlarındaki eğitim ve öğretimi kapsar (3308/ md.1-2). İkinci kısım Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu ile İl Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu' na değinmektedir. Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu, mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulandığı örgün, yaygın ve çıraklık eğitimini, okullar, kurumlar ve işletmelerde yapılacak eğitimin planlanmasını, geliştirilmesini ve değerlendirilmesini yapmakla ve bakanlığa görüş bildirmekle yükümlüdür. İl Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu, meslekî eğitimin plânlanması, geliştirilmesi, değerlendirilmesi konularında karar almak ve valiliğe görüş ve tavsiyelerde bulunmak üzere illerde oluşturulan kuruldur. 3308 sayılı Kanun, çıraklık ve kalfalık eğitimini, işletmelerdeki mesleki eğitimini, ustalık eğitimini, çeşitli mesleki kurslarını, ücret ve sosyal güvenlik haklarını düzenlemektedir. Çıraklık ve kalfalık eğitimi Kanun'un üçüncü kısım birinci bölümde yer alırken ustalık eğitimi dördüncü kısımda düzenlenmiştir. 3308 sayılı Kanun ile çıraklara asgari ücretin yüzde otuzundan az olmamak kaydıyla ücret ödenmesi ve aynı zamanda iş kazaları ve meslek hastalıkları ile hastalık sigortası hükümleri de uygulanmaktadır. Beşinci kısım çıraklık, mesleki ve teknik eğitimi geliştirme ve yaygınlaştırma faaliyetlerinin

¹⁰³² Anapa, a.g.e.s.29,30

¹⁰³³ **Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ortaöğretim**, a.g.e. s.38

desteklenmesine değinmektedir. Mesleki ve teknik eğitimi geliştirmek ve yaygınlaştırmak için bakanlık bünyesindeki döner sermaye şletmelerinin kârları, eğitim öğretimde üretilen malların satışından elde edilen gelirler ile bağış, yardım ve diğer her türlü gelir ile kaynak sağlanması düzenlenmiştir. Elde edilen kaynak ile öğretim kurumlarında görevli yönetici, öğretmen, uzman, kadrolu ve kadrosuz usta öğreticilerin nitelik ve niceliklerinin yükseltilmesi için yurt içinde eğitilmeleri, eğitim metod ve araçlarının geliştirilip yaygınlaştırılması ile atölye ve laboratuvar için gerekli makine, araç, takım ve teçhizat alınması, çeşitli mesleklerde çalışmakta olanlara hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması için kurslar, seminerler ve eğitim programları düzenlenmesi, çıraklık, mesleki ve teknik eğitimin teşvik edilmesi gibi faaliyetlerin desteklenmesi amaç olarak belirlenmiştir. Çeşitli hükümler başlıklı son kısımda; Bakanlık tarafından düzenlenen, örgün eğitim sisteminden ayrılmış kişilere iş hayatında istihdam imkânı elde etmek için gerekli yeterlilikler kazandırma amacı güden meslek kursları ve özel eğitime muhtaç kişilere ilgileri, ihtiyaçları ve yetenekleri de dikkate alınarak iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları ile çalışma saatleri dışında personelin işyerindeki verimliliğini artırmak ve yeni teknolojiye uyumları ile mesleklerindeki gelişmeleri sağlamak amacıyla verilen geliştirme ve uyum kursları yer almaktadır.¹⁰³⁴

Bu kanunla meslek eğitimi esas itibariyle;

Çıraklık Eğitimi

Şletmelerde Meslek Eğitimi

Meslek Kursları, olmak üzere üç başlık altında toplanmış ve şekillendirilmiştir.¹⁰³⁵

Bu Kanunla;

Çıraklık; örgün ve yaygın eğitim bir sistem bütünlüğüne kavuşturulmuştur.

Çıraklığa başlama yaşını doldurmamış olanlara (12–13 yaşlarında olanlara) bir mesleğe hazırlama veya meslekleri tanıtmak amacıyla, mecburi olmayan 2 yıl süreli aday çıraklık uygulaması getirilmiştir.

¹⁰³⁴ Anapa, a.g.e.s.30,31- Ayrıcv Bknz: Ek:18- Mesleki Eğitim Kanunu

¹⁰³⁵ Ahmet Sevgi, **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1994,s.11

Aday çırak, çırak, kalfa ve ustaların eğitimleriyle ilgili esaslar yeniden belirlenmiştir.

Kalfalık yeterliğini kazanmış kişilerin ustalık sınavlarına girebilmeleri için; mesleklerinde en az beş yıl çalışmak veya mesleklerinde en az üç yıl çalışmak ve bakanlıkça açılan ustalık eğitimi kurslarını başarıyla tamamlamış olmak gerekmektedir. Sınavlarda başarılı olanlar usta olabilmekte ve bağımsız iş yeri açma yetkisini kazanmaktadırlar.

Endüstri Meslek, Kız Meslek ve Ticaret Liseleriyle Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde okumakta olan öğrencilere, işletmelerde meslek eğitimi yapma imkânı getirilmiştir.

Okul dışındaki genç ve yetişkinler için meslek kursları, özel eğitime muhtaç kişilere, özel eğitim kursları ile işletmelerde çalışan personele geliştirme ve uyum kursları açılması esasa bağlanmıştır.

Çırak, kalfa ve ustaların eğitimleri sırasında kazandıkları bilgi ve beceriler meslek liselerine geçişte değerlendirilmektedir.

Yabancı ülkelerden alınmış kalfalık, ustalık veya kurs belgeleri ile yurt içinde çırak okulları, pratik sanat okulları, mesleki teknik açık öğretim okulu, halk eğitim merkezi, yetişkinler teknik eğitim merkezi ve benzeri kurumlardan alınmış belgelerin çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitimine geçişte değerlendirilmesi esasları getirilmiştir.¹⁰³⁶

Sistemde öğrenci akışı dışında getirilen temel hususlar aşağıdaki gibidir;¹⁰³⁷

Kurullar

Merkezde “Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu”, illerde “İl Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulları” kurulması sağlanmıştır. Bu kurullarda Milli Eğitim Bakanlığı'nın yanı sıra, ilgili kurum ve kuruluşlar ile iş hayatının temsilcileri yer almaktadır. Kurullar eğitimin planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesinde görüş ve tavsiyelerde bulunabilmektedir.

Araştırma- Geliştirme

¹⁰³⁶ Sevgi, a.g.e. s.12

¹⁰³⁷ Sevgi, a.g.e. s.12,13

Mesleki ve teknik eğitimin sürekli araştırmalarla desteklenmesi gerekmektedir. İhtiyaç duyulan planlama, araştırma ve geliştirme hizmetlerini desteklemek üzere merkezde Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi (METARGEM) kurulmuştur.

Fon

Mesleki ve teknik eğitimin bütün olarak desteklenip geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında, Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fon'u kurulmuştur. Fon'un gelirleri 13 değişik kaynaktan karşılanmaktadır. Fon genel bütçe imkânlarına ek finansman desteği niteliğindedir.

İşletmelerde Mesleki Eğitimi

Örgün eğitim öğrencilerine, okullardaki temel mesleki eğitimlerini gördükten sonra, uygulamalı eğitimlerinin bir bölümünü işletmelerde yapma imkânlarını geliştirilmiştir. 50 ve daha fazla eleman çalıştıran işletmeler, işçi sayısının % 5'i ile % 10'u kadar öğrenciye meslek eğitimi yaptırmakla yükümlü tutulmuştur. Bu eğitim okul işletme işbirliğine dayanmakta olup, öğrenciler ücret alabilmekte ve sigorta ettirilmektedir.

Çıraklık Eğitimi

Okuma imkânı bulamamış ve iş hayatına atılmış çocuklarımızın ve gençlerimizin eğitim eksikliklerini gidermek, onların bilgi ve becerilerini belgelendirerek bu alandaki gelişi güzelliği ortadan kaldırmak üzere, çırak, kalfa ve ustalarımızın eğitimi yeni bir sisteme bağlanmıştır. Getirilen bu yeni sistemle, yeterince başarı sağlanamamış olan 2089 Sayılı Yasa değiştirilmiş olmaktadır.

Meslek Kursları

Kurslar örgün eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmıştır. Bu programlarla insan gücünün bir mesleğe hazırlanması ya da iş veriminin yükseltilmesi, yeni teknolojilere uyumunun sağlanması amaçlanmıştır.

Döner Sermaye Faaliyetleri

Mesleki eğitimin iş ortamına uygun olması ilkesinden hareketle, gerçek iş ortamı yaratmak ve okul masraflarına katkıda bulunmak üzere 3423 Sayılı Kanun'la okullarda döner sermaye işletmeleri kurulmuştur.

Okullardaki döner sermaye uygulamaları ile okul başarılarının arttığını söylemek mümkündür.

3308 Sayılı Kanunun özünde, ilgili kesimlerin işbirliğine dayalı aktif katılımı esastır. Yukarıda sıralanan konu başlıklarına ilave olarak kanunla sağlanan temel değişikliklerinden bazıları şunlardır.

Gelir ve kurumlar vergisine tabi mükellefler vergilerine ilave olarak % 1 oranında kurulan fon'a katkı sağlarlar.

Meslek eğitimine katılan işletmeler, % 1 oranında fona ödedikleri meblağın % 50'sini teşvik primi olarak geri alırlar.

Çıraklar ve işletmede eğitim gören öğrenciler asgari ücretin % 30'undan az olmamak üzere ücret alırlar. Kaza ve hastalıklara karşı sigortalanırlar ve sigorta primleri devletçe karşılanır.

İş yeri açma ustalık belgesine dayandırılmıştır. Meslek lisesi mezunları ustalık unvanına bir yıllık pratik çalışma sonrası sınavla ulaşabilirler.

Aday çırak, çırak, kalfa ile meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitimi yaptıracak işletmeler, ustalık yeterliğine sahip ve iş pedagojisi eğitimi görmüş usta öğreticileri eğitim için görevlendirirler.

Cumhuriyet dönemi mesleki teknik eğitim alanında yapılan faaliyetler bunlarla sınırlı kalmamıştır. Cumhuriyet dönemi mesleki teknik eğitime yön veren unsurların başında da Milli Eğitim Şuraları ve Kalkınma Planları olmuştur diyebiliriz. Şimdi bu dönemde Milli Eğitim Şuraları ve Kalkınma Planlarında mesleki teknik eğitim ile ilgili hangi çalışmalar yapılmış inceleyelim.

4. BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE MESLEKİ TEKNİK EĞİTİMİN MİLLİ EĞİTİM ŞURALARINDA VE KALKINMA PLANLARINDAKİ YERİ

4.1. Millî Eğitim Şuralarında Mesleki ve Teknik Eğitim

Millî Eğitim Şura'ları Türk Millî Eğitim sistemini geliştirmek ve niteliğini çağdaş standartlar seviyesine yükseltmek amacıyla; eğitimcilerin, bilim adamlarının, alan uzmanlarının, kamu ve özel kurum, kuruluş, dernek, oda, birlik, sendika vakıf ve diğer Bakanlık temsilcileri ile yerel yönetim temsilcilerinin, iş hayatının, politikacıların katkı ve katılımlarıyla düzenlemektedir.¹⁰³⁸

Yüce Atatürk, İstiklal Savaşı'nın en kritik günlerinde bir yandan Cumhuriyetimizi kurma çalışmalarını sürdürürken, diğer yandan da Millî Eğitim Sistemimizin esaslarını belirleme çalışmalarına yönelmiştir. Eğitim alanında başlatılan bu çalışmaların planlanmasında ve Millî Eğitim Sistemimizin geliştirilmesinde, 1921 yılında Ankara'da toplanan Birinci Maarif Kongresi, 1923'te Birinci Heyet-i İlmiye, 1924'te ikinci Heyet-i İlmiye ve 1925'te toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye çalışmaları, eğitim tarihimizin önemli temel taşlarını oluşturmuştur.¹⁰³⁹

Millî eğitim şuralarının yapılması amaçlarının biri de, ülkemizdeki eğitim sisteminin toplumsal beklentileri karşılamak yönünden önemli yetersizlikler gösterdiği ve bu nedenle mevcut eğitim politikasının belirli aralıklarla gözden geçirilmesinin yararlı olacağı dikkate alınmaktadır.¹⁰⁴⁰

MEB'ında eğitim politikasının geliştirilmesinden ve değerlendirilmesinden sorumlu teknik birim Talim ve Terbiye Kurulu'dur. Bu kurul, Millî Eğitim Şuralarının sekretaryasını yürütmektedir. İlgili yönetmeliğe göre Şura; "MEB'nın en

¹⁰³⁸ **Millî Eğitim Şuraları (1921–2006)**, T.C.Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Şura Genel Sekreterliği, Ankara 2006,s.3

¹⁰³⁹ **Millî Eğitim Şuraları (1921–2006)**,aynı yer

¹⁰⁴⁰ Adil Karaman, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitim (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 1997,s.291,292

yüksek danışma kuruludur. Türk Milli Eğitim Sistemini geliştirmek ve niteliğini yükseltmek için eğitim ve öğretimle ilgili konuları inceler ve gerekli kararları alır.” Bu nedenle, günümüzün eğitim politikasının değerlendirilmesi ve eğitimin güncel sorunlarının tartışılmasına kaynaklık etmesi açılarından eğitim şuralarının incelenmesi büyük önem taşımaktadır.¹⁰⁴¹

1993 tarihli Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun’a göre her üç yılda bir Milli Eğitim Şurasının toplanması öngörülmüştür. Ancak şura, yasada belirlendiği üzere düzenli olarak toplanamamıştır. Bu niteliğiyle şuralar, milli eğitim politikasına yön veren, çok sayıda bürokrat, akademisyen ve uygulayıcıların katılımıyla eğitim sorunlarının tartışıldığı önemli bir platformdur. İlk olarak 1939 yılında yapılmıştır. Şuralarda, eğitimin değişik boyutları ele alınarak geniş olarak tartışılmakta ve alınan kararlarla eğitim sisteminin yönlendirilmesi ve etkilenmesi amaçlanmaktadır. Mesleki ve teknik eğitime ilişkin tavsiye ve kararlar, sistem bütünlüğü içinde bu şuralarda oluşturulmaktadır. 1939 yılında yapılan I. Milli Eğitim Şurası’nda, 1936 yılında bir komisyon tarafından hazırlanmış olan “Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı” benimsenmiştir. Planda, teknisyen yetiştirecek teknik okul (Teknikum) açılması yanında orta meslek ve sanat okulları ile akşam erkek sanat okulları’nın sayısının çoğaltılması yer almıştır. İzleyen şuralarda da, mesleki ve teknik eğitimin gelişmesini olumlu yönde etkileyen önemli kararlar alınmıştır.¹⁰⁴²

Şuralarda; mesleki ve teknik eğitimi alında alınan kararları; önce tablo olarak özetleyip, sonra şura kararlarını başlıklar halinde, ayrıntılı olarak ifade etmeye çalışacağız.

¹⁰⁴¹ Karaman, a.g.e.s.292

¹⁰⁴² Karaman, aynı yer

Tablo 48: Milli Eğitim Şuraları ve Gündemleri¹⁰⁴³

Adı	Tarihi	Ana Gündemi
1. Milli Eğitim Şurası	17-29.07.1939	Cumhuriyet Milli Eğitiminin Esasları, Bütün öğretim programlarının incelenmesi olmuştur.
2. Milli Eğitim Şurası	15-21.02.1943	Öğretim kurumlarında Ana Dil çalışmalarının veriminin artırılması. Türklük eğitiminde tarih öğretiminin yöntem ve araçları bakımından incelenmesi olmuştur.
3. Milli Eğitim Şurası	2-10.12.1946	Mesleki ve teknik öğretim kurumlarının sorunları ele alınmıştır.
4. Milli Eğitim Şurası	23-31.08.1949	İlkokul programının incelenmesi. Yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi. Lise ders konularının dört yıllık teşkilata göre belirlenmesi. Orta dereceli okullara öğretmen yetiştirme. Eğitim ve öğretimde demokratik esaslar ele alınmıştır.
5. Milli Eğitim Şurası	4-14.02.1953	İlköğretim sorunları incelenmiştir.
6. Milli Eğitim Şurası	18-23.03.1957	Mesleki teknik öğretim ile halk eğitimi sorunları ele alınmıştır.
7. Milli Eğitim Şurası	5-15.02.1962	İlköğretim, ortaöğretim, Kız Teknik Öğretim, Erkek Teknik Öğretim, Ticaret Öğretimi, eğitimine ölçme ve değerlendirme, olgunluk sınavları, yükseköğretim, özel konular, din ile ilgili eğitim ve öğretim, milli savunma ile ilgili eğitim ve öğretim, eğitim vakıfları ele alınmıştır.
8. Milli Eğitim Şurası	28.09-3.10.1970	Ortaöğretim sistemimizin kuruluşu. Yükseköğretime geçişin yeniden düzenlenmesi konuları incelenmiştir.
9. Milli Eğitim Şurası	24.06-4.07.1974	Milli Eğitim sistemi bütünlüğü içinde programlar. Öğrenci akışını düzenleyen kurallar oluşturulmuştur.
10. Milli Eğitim Şurası	23-26.06.1981	Türk Milli Eğitim Sistemi. Sistem bütünlüğü içinde eğitim programları. Öğrenci akışını düzenleyen kurallar, Öğretmen yetiştirme. Konularına yer verilmiştir.
11. Milli Eğitim Şurası	8-11.06.1982	Öğretmen ve eğitim uzmanlarının yetiştirilmesi ve sorunları ele alınmıştır.

Milli Eğitim Şuralarını incelediğimizde, her şurada ana konu olarak belli bir alana yoğunluk verilmesi, şuralarda titizlikle çalışıldığını göstermektedir.

4.1.1. I. Milli Eğitim Şurası

Şurada Alınan Kararlardan Mesleki Teknik Eğitimle İlgili Olanlar;

Erkek teknik, kız teknik ve ticaret öğretim kurumlarının yönetmelikleri ve öğretim programları incelenip karara bağlanmıştır. ¹⁰⁴⁴

¹⁰⁴³ Karaman, a.g.e.s.293

¹⁰⁴⁴ Milli Eğitim Şuraları(1921-2006),a.g.e.s.17

4.1.2. II. Milli Eğitim Şurası

Şurada Alınan Kararlardan Mesleki Teknik Eğitimle İlgili Olanlar;

Mesleki ve teknik okullar için ayrı kitap yazılmasına karar verilmiştir.¹⁰⁴⁵

4.1.3. III. Milli Eğitim Şurası

Şurada Alınan Kararlardan Mesleki Teknik Eğitimle İlgili Olanlar;

Ticaret Ortaokulları ve Liseleri Program ve Yönetmeliği

Erkek sanat Ortaokulları ve Endüstri Program ve Yönetmeliği

Kız Enstitüleri Program ve Yönetmeliği

İstanbul Teknik Okulu yönetmeliği

Kız Teknik Okulları Yönetmeliği ile ilgili teklifler incelenip kabul edilmiştir.

1046

4.1.4. IV. Milli Eğitim Şurası

Şurada Alınan Kararlardan Mesleki Teknik Eğitimle İlgili Olanlar;

Öğrencilerin hayata atılımları, meslek okullarına gitmeleri, liseye devam etmeleri hallerinde kendilerine gerekli olan bilgi ve becerilerin kazandırılması kararı alınmıştır.¹⁰⁴⁷

4.1.5. V. Milli Eğitim Şurası (Mesleki Teknik Eğitim ile ilgili karar alınmamıştır.)

4.1.6. VI. Milli Eğitim Şurası

Şurada Alınan Kararlardan Mesleki Teknik Eğitimle İlgili Olanlar;

Yapı ve sanat enstitülerinin 1. devrelerinin ilk iki sınıfında atölye çalışmalarının o yaş çocuklarının özelliklerinin dikkate alınarak azaltılması

Teknikerlerin sorumluluk ve görevlerini tespit eden mevzuatın yeniden ele alınması

Gündüz tekniker okullarının 2 yıl, akşam tekniker okullarının 3 yıl öğrenim süresinin olması

Bu okullarda günün ihtiyaçlarına göre şube açılması

Tekniker niteliğindeki personelin yetiştirilme işinin önceden planlanması

Sanat enstitülerinin bazı bölümlerine kız öğrenci alınması karara bağlanmıştır.

¹⁰⁴⁵ Milli Eğitim Şuraları(1921-2006),a.g.e.s.19

¹⁰⁴⁶ Milli Eğitim Şuraları(1921-2006),a.g.e.s.20

¹⁰⁴⁷ Milli Eğitim Şuraları(1921-2006),a.g.e.s.22

Kız teknik öğretiminin amacı;

Genel eğitim

Ev kadınlığı eğitimi

Fertlerin, ailelerin, toplumun ve memleketin ihtiyacına göre mesleki eğitim vermek olarak tanımlanmıştır.

Halk eğitiminin gayeleri

Cehaletin tasfiyesi

Okuma yazma oranının yükseltilmesi

Milli birliğin kuvvetlendirilmesi

Toplum kalkınması

Hizmet ülküsünün geliştirilmesi

Ahlak terbiyesi

Tarih ve tabiat sevgisi

İç ve dış turizm bilgisi verilmesi

Halk eğitimi faaliyetleri için gönüllü eleman yetiştirilmesi

Halk eğitiminde görme ve işitme yolu ile eğitim

Şehir okullarında “köycü kardeş kolları”

Ordunun ve diğer bakanlıkların yardımı

Köy sanat ve endüstrisi

Halk eğitimi için eleman yetiştirilmesi konuları, ayrıca

Halk eğitim faaliyetleri için gerekli teşkilatla ilgili kanun tasarısı incelenerek kabul edilmiştir.

- 1- Ticaret ortaokullarının ve ticaret liseleri bünyesindeki 1. devrelerin klasik ortaokullara denkliğinin sağlanması,
- 2- Ticaret liselerinde öğrencilere daha fazla uygulamalı meslek bilgisi verilmesi,
- 3- Yabancı dil saatlerinin artırılması,
- 4- Yabancı dille öğretim yapan kolejlerde ticaret şubesinin açılması,
- 5- Kız enstitülerinde, sekreterlik şubesinin açılması görüşlerini Şura Genel Kurulu benimsememiştir.¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁸ Milli Eğitim Şuraları(1921-2006),a.g.e.s.26,27

4.1.7. VII. Milli Eğitim Şurası

Şurada Alınan Kararlardan Mesleki Teknik Eğitimle İlgili Olanlar;¹⁰⁴⁹

Kız Enstitüleri:

Kız enstitülerinin “ortaokula dayalı ve genç kızlarımıza iyi ev kadınlığı ve vatandaşlık nitelikleriyle birlikte verimli bir üretken olarak hayatlarını kazanabilmelerini mümkün kılacak bilgi ve becerileri kazandıran üç yıllık bir meslek okulu” haline getirilmesi hususunda Koordinasyon Grubunca hazırlanan ve Milli Eğitim Şurasınca kabul edilen tarif ve teklifler uygun görülmüştür. Bu esaslara göre yeniden hazırlanacak olan müfredat programları ve yönetmelikler 1963–1964 yılı başında uygulamaya başlanmalıdır. Hazırlık çalışmaları, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ile iş birliği suretiyle, Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne yapılacak ve meydana getirilecek müfredat programları ve yönetmelikleri en geç 30 Nisan 1963 tarihine kadar Talim ve Terbiye Kurulunun incelemesine sunulacaktır. Kararları kabul edilmiştir.

Erkek Sanat Enstitüleri:

Erkek sanat enstitülerinin ortaokula dayalı ve üç yıllık meslek okulları haline getirilmesi hususunda Koordinasyon Grubunca teklif ve Milli Eğitim Şurasınca kabul edilen kararlar tasvip olunmuştur.

Erkek Sanat Enstitüleri için kabul edilen amaçlar şunlardır:

Yapıcı ve yaratıcı bir muhakeme yetenekliğine sahip, müteşebbis, işini ve mesleğini seven ve bununla iftihar edip iş ahlakını benimseyen, mesleği ile ilgili makine, alet ve malzemeleri iyi kullanarak iş yapabilme bilgi ve becerilerini kazanmış, insan münasebetlerine ve iş idaresine vakıf, görev ve sorumluluk duygusu gelişmiş elemanlar yetiştirmek,

Bu elemanları, endüstri, bayındırlık ve diğer iş alanlarının ihtiyacı olan çeşitli sanat dallarında beceriler isteyen işlere kolaylıkla uyabilecek hale getirmek,

¹⁰⁴⁹ Milli Eğitim Şuraları(1921-2006),a.g.e.s.31-38

Ayrıca bu okullara devam eden üstün kabiliyetli gençleri branşları ile ilgili yükseköğrenime hazırlamak.

Bu amaçla ek olarak yapı, motor sanat, kimya sanat ve mensucat sanat enstitüleri ve matbaacılık okulları için hazırlanan tarif ve teklifler de uygun görülmüştür. Kabul edilen esaslara göre bu okulların üçer yıllık müfredat programları ve yönetmelikleri önümüzdeki yıl hazırlanarak 1963–1964 öğretim yılında uygulamaya başlamalıdır. Programların hazırlanmasında, bu okulların iş hayatına kuvvetli el maharetine sahip sanatkârlar yetiştirmek olan esas amaçlarından çeşitli olgunluk imtihanları sistemi lehine fedakârlıkta bulunulması katiyen bahis konusu olmamalıdır.

Bu konuda gerekli komisyonların kurulması ve mesailerinin düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar, Talim ve Terbiye Kurulu ile her safhada iş birliği suretiyle, Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nce yapılacak ve hazırlanan program ve yönetmelik tasarıları en geç 30 Nisan 1963 tarihine kadar Talim ve Terbiye Kurulu'nun incelemesine sunulacaktır. Kararları kabul edilmiştir.

Kız ve Erkek Sanat Liseleri:

Kız ve Erkek sanat enstitülerine “kız ve erkek sanat liseleri “ adının verilmesi teklifi Koordinasyon Grubunca uygun görülmediği halde Milli Eğitim Şurasınca kabul edilmiştir.

Üç yıllık sanat enstitülerinin amaçları yukarıda sarıh olarak belirtilmiş bulunduğu göre, memleketimizde belirli bir anlam taşıyan “lise” adının bu okullara verilmesi yerine, esasen benimsenmiş ve tutunmuş olan sanat enstitüleri adı altında gelişip yayılmaları daha uygun mütalaa edilmiştir.

Diğer taraftan sanat enstitüleri mezunlarına verilecek unvanlar konusu üçer yıllık müfredat programlarının hazırlanmasından sonra Talim ve Terbiye Kurulunca ele alınmalıdır. Kararına varılmıştır.

Akşam Kız Sanat Okulları:

Koordinasyon Grubunca teklif ve Milli Şurasınca tasvip edildiği gibi akşam kız sanat okullarının “Türk kadınına besin, beslenme, çocuk bakımı v eğitimi ile ilgili

problemlerinin çözümünde ehil hale getiren; evini beceriyle idare etmeye yeterli kılan ve ona icabında el sanatlarından birisiyle hayatını kazanma imkânı sağlayan kurs mahiyetinde okullar” olarak tarif edilmesi ve adının “Kadın meslek okulları” olması uygun görülmüştür. Şura tarafından da tasvip edilen tekliflere göre, bu okullardaki kurs programlarının hemen hazırlanarak Talim ve Terbiye Kurulunun incelemesine sunulması için gerekli tedbirler Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü’nce alınacaktır. Kararına varılmıştır.

Sanat Enstitülerine Dayalı Okullar:

Sanat enstitülerine dayalı olan tekniker okulları, tatbiki güzel sanatlar okulu ve teknik okullarıyla ilgili olarak Milli Eğitim Şurası tarafından kabul edilen hususların, üç yıllık sanat enstitüleriyle ilgili çalışmaların ikmal edilmesinden hemen sonra ele alınması muvafık mütalaa edilmiştir.

Erkek Teknik Öğretmen Okulu:

Koordinasyon Grubunca kabul edilen erkek teknik öğretmen okulu tarifi şudur “Erkek teknik öğretmen okulu, orta dereceli erkek teknik öğretim okullarında atölye ve mesleki teorik dersler okutacak, yeter derecede genel kültürü, pedagojik formasyonu olan, yüksek teknik bilgisi ve mesleki becerikliliği bulunan öğretmenler yetiştiren dört yıllık yüksek dereceli bir öğretmen okuludur.” Milli Eğitim Şurası’nda ise bu tarif kabul edilmemiş ve şu tarif teklif olunmuştur: “Erkek teknik yüksek öğretmen okulu, orta dereceli erkek teknik öğretim okulları ile tekniker okullarına atölye ve meslek dersleri ve dengi okullarda branşlarıyla ilgili dersleri verebilecek kabiliyette, branşında mühendislik seviyesinde teknik bilgi ve pedagojik formasyona sahip öğretmenler yetiştiren dört yıllık yüksek dereceli bir okuldur.” Bu iki ayrı teklif karşısında Koordinasyon Grubunca hazırlanan tarif uygun görülmüştür.

Bu okulun adının, Koordinasyon Grubunca teklif ve Milli Eğitim Şurasınca tasvip edildiği üzere “erkek teknik yüksek öğretmen okulu” olması kabul edilmiştir.

Erkek Teknik Öğretmen Okulları ile ilgili olarak Koordinasyon Grubunca hazırlanan ve Milli Eğitim Şurasınca uygun görülen teklifler kabul edilmiştir. Erkek teknik öğretmen okullarının amacı, orta dereceli teknik öğretim kurumlarına, özellikle çeşitli erkek sanat enstitülerine öğretmen yetiştirmek olduğuna göre erkek teknik öğretmen okullarının müfredat programlarının gözden geçirilmesi veya yeniden hazırlanması için, yeni üç yıllık sanat enstitülerinin programlarının hiç olmazsa ana hatlarıyla ortaya çıkması gerekir. Bu itibarla erkek teknik öğretmen okulları müfredat programlarının da 1962–1963 döneminde hazırlanacak olan erkek sanat enstitüleri programlarına muhteva bakımından paralel olarak ele alınması uygun görülmüştür.

Kız Teknik Öğretmen Okulu:

Koordinasyon Grubu Kız Teknik Öğretmen Okulunu “orta dereceli kız teknik öğretim okullarında atölye ve meslek derslerini okutacak, yeteri derecede genel kültüre, pedagojik formasyona ve mesleki beceriye sahip öğretmenler yetiştiren dört yıllık yüksek dereceli bir öğretmen okulu” olarak tarif etmiştir. Bu tarif Milli Eğitim Şurasında biraz daha işlenmek suretiyle şu şekli almıştır: “Kız Teknik Öğretmen Okulu, orta dereceli Kız Teknik Öğretim Okulları’nda mesleki dersleri ve dengi okullarda branşları ile ilgili dersleri okutacak yeteri derecede genel kültüre, pedagojik formasyona ve mesleki beceriye sahip öğretmenler yetiştiren dört yıllık yüksek dereceli bir okuldur.” Bu tarif uygun görülmüştür. Bu okulun adının, Koordinasyon Grubunca teklif ve Milli Eğitim Şurasınca tasvip edildiği üzere “Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu” olması kabul edilmiştir.

Bu teklifler de dikkate alınmak suretiyle, kız teknik yüksek öğretmen okulu müfredat programlarının, 1962–1963 döneminde hazırlanacak olan kız enstitüleri programına muhteva bakımından paralel olarak ele alınması uygun görülmüştür. Bu hususta gerekli çalışmalar, Talim ve Terbiye Kurulu ile de iş birliği suretiyle Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü’nce yapılacak ve hazırlanacak yönetmelik tasarıları en geç 1963 Mayıs ayı sonuna kadar Talim ve Terbiye Kurulunun incelemesine sunulacaktır. Kararı kabul edilmiştir.

Kadın Meslek Öğretmen Okulu:

Koordinasyon Grubunca teklif ve Milli Eğitim Şurasınca tasvip edildiği üzere kadın meslek öğretmen okullarının akşam kız sanat okulları için atölye öğretici elemanlarını yetiştiren iki yıllık bir öğretmen okulu olarak tarif edilmesi uygun görülmüştür. Bu okul ile ilgili tekliflere uygun olarak hazırlanmış olan müfredat programı tasarısına nihai şeklin verilmesi ve 1962–1963 öğretim yılı başında uygulamaya başlanması için gerekli tedbirler Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca alınacaktır, kararı kabul edilmiştir.

Köy Kadınları Gezici Kurslarına Öğretmen Yetiştirilmesi:

Bu konuda Koordinasyon Grubunca teklif ve Milli Eğitim Şurasınca kabul edilen teklifler uygun görülmüştür. Bu tekliflere göre gerekli işlemler Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ile iş birliği suretiyle Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nce yapılacaktır, kararı kabul edilmiştir.

4.1.8. VIII. Milli Eğitim Şurası (28 Eylül- 3 Kasım 1970)

Orta öğretim sistemimizin kuruluşu ve yükseköğretime geçişin yeniden düzenlenmesi amacıyla toplanan VIII. Milli Eğitim Şurasında mesleki ve teknik eğitimle ilgili olarak şu kararlar alınmıştır. VIII. Milli Eğitim Şurasında ikinci devre orta öğretimde “hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlar” oluşturulması ve bunun sağlanabilmesi için öğrencileri ikinci devre orta öğretimin birinci yılı ortak nitelikleri olan bir yöneltme sınıfı olarak düzenlenmesi kararı alınmıştır.¹⁰⁵⁰

Hem mesleğe Hem de Yüksek Öğretime Hazırlayan Programlar;

Hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programların öğrenim süresi, yöneltme sınıfının üzerine üç yıldır.

Bu okullarda, yükseköğretime hazırlayan programlar arasından seçilecek biri veya bir kaç ile meslek dersleri ve uygulamaları verilir. Sadece bazı özel dersler ile seçmeli derslerle arasında aynılık yerine denklik düşünülür. Gerekliyorsa haftalık ders saati artırılır.

¹⁰⁵⁰ Hayriye Argün, **Planlı Kalkınma Döneminde 1963–2002 Mesleki ve Teknik Eğitim**, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003,s.49

Diğer bakanlıklar bağlı teknisyen seviyesinde eleman yetiştiren okullar da bu gruba girer.

Bu okulları bitirenlerin personel statülerinde bir yıllık öğrenim farkı değerlendirilir. Ayrıca bunların hangi yükseköğretim kurumlarına tercihli olarak alınabilecekleri belirtilir.¹⁰⁵¹

Hayata veya İş Alanlarına Hazırlayan Programlar;

İkinci devre orta öğretim derecesinde bir öğrenimle yetinmek isteyen öğrenciler için onları hayata veya iş alanlarına hazırlayan çeşitli programlar düzenlenir. Bunlar;

1-Az masrafları tesis, araç ve gereç isteyen programlar,

2-Masraflar tesis ve atölyeler gerektiren programlar olarak başlıca iki grupta toplanır.¹⁰⁵²

4.1.9. IX. Milli Eğitim Şurası(24 Haziran–4 Temmuz1974)

Bu şurada; Meslek kademeleri ve mesleki unvan, görev yetki ve sorumluluklar yeniden düzenlenecektir kararı alınmıştır. Bu alınan kararla; öğrencilerin gerek temel eğitim gerekse ortaöğretim kademesinde hayata ve iş alanlarına yönetilebilmesi ve bu amaçla geliştirilmiş programların çekicilik kazanabilmesi için temel eğitim ve ortaöğretim kademelerine uygun başlıca meslek kademeleri ile meslek çeşitlerinin iyice belirlenmesi, her kademedede görev alacak elemanların unvan, görev yetki ve sorumluluklarının kanunla düzenlenmesi gerekir. Ortaöğretim kademesinde meslek alanları ve çalışma koşulları çekici kılınmadıkça, öğrencileri hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlara zorlayıcı tedbirlerle yöneltmenin mümkün olmayacağı ve öğrencilerin, şimdi olduğu gibi yükseköğretim kapılarına yığılmaya devam edeceği şüphesizdir. Bu konuda Milli Eğitim Temel Kanununun 14. maddesinde “mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla saptanır ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın mesleki eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir” hükmü getirilmiş bulunmaktadır.¹⁰⁵³

¹⁰⁵¹ Argün, aynı yer.

¹⁰⁵² Argün, a.g.e.s.50

¹⁰⁵³ Milli Eğitim Şuraları (1921-2006),a.g.e.s.92

Bu alanda yapılmış başlıca iki çalışma vardır:

Çırac- Kalfa ve Ustalar Kanununu Tasarısı. Yüce Meclisin incelenmesinde bulunan bu kanunun süratle çıkarılmasına çalışacaktır.

Mesleki unvan, yetki ve sorumlulukları belirleyen kanun tasarısı. Hazırlıkları sonuçlanmak üzere olan bu tasarı da en kısa zamanda Yüce Meclise sunulacaktır. Kararı alınmıştır.

Ortaöğretim kademesinde mesleğe hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar, Modern Fen Programları Geliştirme Projesinde olduğu gibi, ayrı bir araştırma projesi halinde ele alınacak ve her meslek programı, bahis konusu kanunlarla belirlenecek olan unvan, görev yetki ve sorumlulukları da göz önünde tutularak geliştirilecektir. Kararı alınmıştır.¹⁰⁵⁴

4.1.10. X. Milli Eğitim Şurası (23-26 Haziran 1981)

Şuralarda Alınan Kararlar;

- 1.** Orta eğitimin kapsamının, çok amaçlı lise (değişik programlı tek tip lise) ile mesleki ve teknik okullardan ibaret olacak biçimde yeniden düzenlenmesi
- 2.** Ortaöğretim kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi. Bu düzenlenmede;
Ortaöğretim, değişik programlar uygulayan okullar (çok amaçlı okullar) ile mesleki teknik okullardan oluşacağı
Çok amaçlı okulların programlarında ortak dersler bulunacağı, buna ek olarak yerel olanaklara ve ihtiyaçlara dayalı meslek kazandırıcı ve mesleklere hazırlayıcı çeşitli dersleri yer verileceği
Çok amaçlı okulun, “yükseköğrenime ve aynı zamanda bir mesleğe hazırlama” görevini başarmak amacıyla akademik programlarla birlikte, olanak ve ihtiyaçlara göre bölüm programlarından (teknik, tarım, ticaret-turizm vb.) en az birini uygulayacağı
Mesleki ve teknik okulların, bir yandan zamanlı ve üç yıl süreli mesleki ve teknik eğitim programlarını, öte yandan ihtiyaçlara göre, çeşitli tür ve düzeyde süresi amaçlara göre değişen örgün ve yaygın eğitim programlarını uygulayacağı hükümlerine yer verilmesi

¹⁰⁵⁴ Milli Eğitim Şuraları (1921–2006), aynı yer.

3. Mesleki teknik ve genel yaygın eğitim görevleri, hem çok amaçlı okulların hem de mesleki ve teknik okulların görevleri arasına alınarak örgün ve yaygın eğitim türlerini, birlikte ve birbirini tamamlayıcı nitelikte yürütülmesi ve örgün eğitim kurumlarındaki mevcut olanakların yaygın eğitim amacıyla harekete geçirilmesi, kararı alınmıştır.¹⁰⁵⁵

Genel olarak mesleki teknik eğitimin Milli Eğitim Şuralarındaki yerine baktığımızda; mesleki teknik eğitim ile ilgili bütün detaylar titizlikle incelenmiş ve bunlarla ilgili var olan ya da oluşacak sorunlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

4.2. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Mesleki Teknik Eğitime Yer Verilmesi

Türkiye’de, eğitim genel olarak önemli bir konu sayılmış ve bu alanda oldukça büyük harcamalar yapılmıştır. Bundan başka çeşitli sistemler ve eğitim usulleri denenmiştir. Fakat eğitim sistemine bir bütün olarak bakılmayışı eğitimin uzun süreli bir çerçeve içinde ve planlı olarak ele alınmayışı ve eğitim teşkilatındaki dağınıklık bütün bu çabaların yeterince verimli olmasını önlemiş ve eğitim düzenimizde çeşitli dengesizlikler ortaya çıkmıştır. Bu dengesizlikleri aşağıdaki noktalarda özetlemek mümkündür;

Eğitimle, iktisadi ve toplumsal yapı ve faaliyetlerdeki ihtiyaçlar arasında bir ilgi kurulmadığından bazı alanlarda önemli boşluklar, bazılarında ise fazlalıklar ortaya çıkmıştır. İşgücünün çeşitli görevlere bölümündeki dengesizlik bunun sonuçlarından biridir.

Çeşitli eğitim kurumları, dalları ve kademeleri arasında düzenli bir ilişki kurulamayışı, eğitimde yatay ve dikey geçişlerde eksiklikler ve bozukluklar meydana getirmiştir. Yine bu sebeple kademeler arasında kapasite bakımından dengesizlik ortaya çıkmıştır.

Eğitim teşkilatının gelişmelere uyan düzenli bir şekilde ayarlanamaması eğitim usulü ile ilgili dengesizliklere yol açmıştır. Bunlardan en önemlisi, öğretmen arzının yetersizliğinden doğmaktadır. Bunun sonucu olarak öğrenci öğretmen oranlarında önemli bir bozukluk olmuştur. Birçok dallarda sayı, nitelik ve meslek çeşidi bakımından büyük bir öğretmen açığı vardır. Eğitim

¹⁰⁵⁵ Milli Eğitim Şuraları (1921-2006), a.g.e.s.96,97

yöneticisi yetiştirilmemesi ve bakanlıklara eğitim kurumları arasında gerekli işbirliğinin kurulmaması da önemli bir konudur.

Eğitim ile yetişenlerin çalışma alanlarındaki gerekli nitelikleri arasında yeter bir bağlılık kurulamayışı eğitimin esaslarında görülen önemli aksaklıklardandır. Birçok elemanın yetiştirildikleri alan dışında çalışma durumunda kalmaları oldukça büyük bir israf sebebidir. Eğitim kurumları ile eleman kullanan kurumlar arasındaki işbirliği eksikliğinin bundaki etkisi büyüktür.

Denenmiş ve denenmekte olan çeşitli eğitim düzen ve yönetmenlerinin başarı derecelerinin değerlendirilmesi yoluna gidilmemiş olması, bu yönde atılacak adımların saptanmasında ışık tutacak bilgilerin elde edilmesine engel olmuş ve bu konudaki kararların sağlam esaslardan yoksun kişisel tercihlere göre alınmasına yol açmıştır. Bunun eğitim düzeninde ortaya çıkardığı kararsızlık çok yıpratıcı sonuçlar vermiştir.¹⁰⁵⁶

Eğitimdeki bu aksaklıkları gidermek ve eğitim başarısını artırmak için beş yıllık kalkınma planlarında eğitime büyük önem verilmiştir. Şimdi bu beş yıllık kalkınma planlarında konumuz olan mesleki teknik eğitimin nedenli yer aldığını inceleyelim.

Bir ülkede ekonomik büyümenin dinamikleri incelenirken, eğitimin büyümeye yaptığı katkı, doğrudan üretim aşamasında kendini gösterdiği ölçüde artmaktadır. Söz konusu üretimin çıktısı bir ürün olabileceği gibi, yenilik gerektiren bir düşünce veya bir tez de olabilir. Ekonomik büyümenin açıklanmasında salt sermaye ve emek değişkenlerinin yetersiz kaldığını, buna karşılık teknolojik gelişme olarak nitelendirilen değişkenlerin büyük ölçüde eğitime ve eğitim yatırımlarına bağlı olduğunu ortaya koyan araştırmaların sayısı bir hayli çoktur.¹⁰⁵⁷ Bu yüzden Beş Yıllık Kalkınma Planlarında mesleki teknik eğitime yer verilmesi büyük önem arz etmektedir.

¹⁰⁵⁶ **Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitim, 16. Milli Eğitim Şurası Dokümanı**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1998,s.1,2

¹⁰⁵⁷ Oğul Zengingönül, **Avrupa Birliğinde Mesleki Teknik Eğitime Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye İçin Bir Uyum Analizi**, TOBB Yayınları, Ankara, 1998,s.148,149

Eğitim sisteminin akılcı bir şekilde incelenmesi, açıklanması, eğitim sürecinin temel gerçeklerinin saptanması ve mümkün olabilecek gelişme yönlerinin belirlenmesi, eğitimin planlanması ile şekillenmektedir. Eğitimin planlanması ise eğitim politikasının temelini oluşturmaktadır. 1960 yılında kabul edilen 91 sayılı DPT Kuruluş Yasası ve 1961 Anayasası ile Türkiye planlı kalkınma politikasını benimsemiştir. Ülkemizin planlı kalkınma dönemine girdiği 1963 yılından itibaren uygulamaya konulan kalkınma planlarında eğitim, kalkınmanın en önemli araçlarından birisi olarak kabul edilmiş ve nitelikli işgücü yetiştirilmesine büyük önem verilmesi yanında eğitimin sanayide ihtiyaç duyulan işgücüne göre düzenlenmesi çalışmaları da başlamıştır.¹⁰⁵⁸

Planlı kalkınma belirlenen hedefler ulaşılmasının önemli ölçüde, yeteri kadar nitelikli eleman yetiştirilmesine bağlı olduğu birinci plan stratejisinde yer almıştır. Planlarda, öngörülen işlerin gerçekleştirilebilmesi ve mevcut faaliyetlerin daha verimli olarak sürdürülmesinin eğitim ve öğretim ile yakından ilgili olduğu belirtilmiştir. Bu düşünce ile çalışma yaşamındaki başarının insan kaynağına bağlı olduğu, nitelikli insan gücü yetiştirmenin de eğitime bağlı olduğu vurgulanarak, eğitimin ekonomik kalkınmada önemli bir unsur olduğu kabul edilmiştir. Kalkınma planları, eğitimin bireyin kişisel gelişmesine ve sosyal amaçlara hizmet rolünü de unutmamış ve bu role gereken yeri vermeye çalışmıştır. Ancak bütün bu ihtiyaçların bir denge kavramı içinde karşılanarak ekonomik kalkınmaya önemli ölçüde destek sağlayacak bir eğitim düzeninin gerçekleşmesi görüşüne ağırlık verilmiştir.¹⁰⁵⁹

4.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967)

Birinci Beş yıllık Kalkınma Planı'nda toplum kalkınması çalışmaları teşkilatlanma şartının yanı sıra halk eğitim şartını da ihtiva etmesi itibariyle yaygın eğitime ihtiyaç gösteren bir faaliyet karakterine sahip olmuştur. Özel ihtisas Komisyonunun verdiği tarife göre toplum kalkınması, iktisadı sosyal ve kültürel şartlarını geliştirme, küçük grupları cemiyetin bütününü ile kaynaştırma ve böylece milli kalkınmaya katılmalarını sağlama ve bütün bu gayelerin gerçekleşmesi için

¹⁰⁵⁸ Karaman, a.g.e.s.282

¹⁰⁵⁹ Karaman, a.g.e.s.283

halkın ve devletin gayretlerini birleştirmesi için halkın ve devletin gayretlerini birleştirme prensibidir.¹⁰⁶⁰

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın mesleki ve teknik eğitim ile ilgili hedefleri aşağıdaki gibi maddeleştirilebilir:

a) Eğitim sistemimiz, Türk toplumunun gereksinimlerine ve şartlarına uygun insanların yetiştirilmesine doğru yönelecektir. Eğitim planlarında teknik öğretime verilen önem bunun başlıca belirtisidir. Eğitim esaslarının tespitinde bu ilkeye uygunluk göz önünde tutulacaktır.

b) Mesleki ve teknik eğitim kurumlarından mezun olan teknik elemanların görev, yetki ve sorumlulukları yasalarla teminat altına alınacaktır.

c) Ortaöğretim çağındaki gençlerin büyük bir bölümü mesleki ve teknik eğitime yönlendirilecektir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için teknik öğretimi, çırak, kalfa ve ustalıktan teknisyenliğe dek tümüyle sanayi ile bağlantılı olacak bir süreç geliştirilecek ve uygulamaya konulacaktır.

d) Eğitimde yatay ve dikey geçişler yeterlilik ve yeteneklerin doğru olarak saptanmasına dayalı bir mekanizma içinde işletilecektir. Bunun yanında uzmanlaşmış bir meslek adamı yetiştirmeyi amaçlayan okulları bitirenlerin bir üst okula geçmesini mümkün kılmak için yetiştiği meslek alanında gerektiği kadar hizmet görerek iş alanının kazandıracağı olanak ve üstünlüklerden yararlandırılması sağlanacaktır.

e) Mesleki yaygın eğitimin yeni bir teşkilatlanma gerektireceği göz önünde tutularak, ilk aşamada, hizmet içi eğitimin öncelik alması kabul edilmiştir. Bu amaçla ilk sırayı sanayi içindeki hizmet içi eğitimin alması ve konunun sistemli bir biçimde geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu nedenle Sanayi Bakanlığı- Çalışma Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında iş birliği sürekli gündeme gelmiştir.¹⁰⁶¹ Böylece çıraklık eğitimi merkezleri diyebileceğimiz, Mesleki Eğitim Merkezleri projesi ile

¹⁰⁶⁰ Gemici, a.g.e.,s.29,30

¹⁰⁶¹ Ceyda Özsoy, **Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimin İktisadi Kalkınmada Yeri ve Önemi**, Anadolu Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi,Eskişehir, 2007,s.139,140

çırak, kalfa ve usta eğitimi başlatılmak istenmiştir. Hizmet içi eğitimin önemi vurgulanarak monitör ve ustabaşı yetiştirilmesi istenilmiştir.¹⁰⁶²

f) Kız Teknik Öğretim ile ilgili olarak; “Türkiye’de bütün kademelerde genel, meslek ve teknik okullar kadın erkek bütün yurttaşlara tam bir eşitlikle açık bulunduğundan Kız Teknik Öğretim bunun dışında kalan eğitim amaçlarına yönelmelidir. Bu amaçlar iki bölümde toplanmıştır.

Bunlardan birincisi, halen kız teknik öğretimine genellikle hâkim olan ve kadını, bir ev kadını olarak değerlendirmeyi ve geliştirmeyi amaç edinen çalışmalardır. Bu amaçlar, özellikle kadının eğitim imkânlarından yoksun olduğu ve kız teknik öğretim kurumlarının bunu sağlayabileceği geri kalmış bölgelerde yoğunlaştırılmalıdır.

İkincisi ise, özellikle kadınları yapılarına uygun mesleklere hazırlama konusudur. Kız teknik öğretimde öğretim programları, öğretim dalları ve okul strüktürleri bu yönde geliştirilmeli ve değiştirilmelidir. Bu çalışmalarda yurdumuzun sosyal, iktisadi, kültürel yapı, geleceğin ihtiyaç ve imkânları dikkatle göz önünde bulundurulmalıdır.” denilmektedir.¹⁰⁶³

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan hedeflerden sonra kalkınma planı öncesi Türkiye’de eğitim durumuna bakmak, kalkınma planlarında hedeflenen mesleki ve teknik eğitim hakkında bize detaylı bilgi verecektir.

¹⁰⁶² Çıraklık ve Yaygın Eğitimde Gelişmeler, M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara, 1992,s.52

¹⁰⁶³ Argün, a.g.e., s.13,14

Tablo 49: 1961 Yılında Türkiye’de Eğitim Durumu¹⁰⁶⁴

Okullar	Okul çağındaki nüfus	Toplam öğrenci sayısı	Öğrencilerin okul çağındaki nüfusa oranı % (Bin)	Öğretmen sayısı	Öğrenci öğretmen oranı (Bin)
İlk Öğretim	4513,0	3160,0	70	67,9	46
Mesleki ve Teknik ortaokullar	1786,0	68,4	4	8,0	14
Ortaokullar		333,0	19	5,2	64
Mesleki ve Teknik Liseler	1505,0	46,5	3	8,0	14
Liseler		86,0	6	2,5	34
Teknik Yüksek Öğretim	1816,0	10,0	1	1,3	8
Genel Yüksek Öğretim		51,0	3	2,8	19

Tabloda ifade edilen okullar ve öğrenci sayıları beş yıllık kalkınma planlarından önceki eğitim durumunu göstermektedir.

4.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972)

Birinci plan dönemi sonunda, Milli Eğitim Bakanlığı’nın merkezi ve örgün eğitime yatkın yapısı sebebiyle, yaygın mesleki eğitime geçilememiş; bu alandaki eğitim giderek örgünleşmiştir. Diğer taraftan tekniker okullarının kapatılması, teknisyen eğitimine büyük sekte vurmuş; yeni düzenleme ise yapılamamıştır.¹⁰⁶⁵ İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bu durum giderilmeye çalışılmış, durumu iyi olan bazı sanat okulları teknisyen okullarına dönüştürülmesi istenmiştir. Ayrıca pratik sanat okullarının açılması öngörülmüştür.¹⁰⁶⁶

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının mesleki eğitime yönelik hedefleri şu biçimde maddeleştirilebilir:

¹⁰⁶⁴ Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitim, a.g.e.s.1

¹⁰⁶⁵ Özsoy, a.g.e.s.140

¹⁰⁶⁶ Çıracılık ve Yaygın Eğitimde Gelişmeler, a.g.e.s.52

- a) Bütün eğitim kademelerinde mesleki ve teknik okulları çekici hale getirici çalışmalar yanında, özellikle orta öğrenim düzeyinde geliştirilecek programda yöneltme ve rehberlik çalışmaları ile insan gücü hedeflerine uygun bir öğrenci dağılımının sağlanmasına çalışılacaktır.
- b) Eğitimin sanayi ile ilişkisi kurularak öğrencilerin iş yaşamına uymasını öğrenim sırasında sağlamak ve öğretim ile sanayi arasında doğrudan doğruya ilişkiler kurmak için staj ve uygulama çalışmalarının sanayi kuruluşlarında yapılması yoluna gidilecektir.
- c) Genel eğitim ile mesleki ve teknik eğitimin bütün kademelerinde ders programları arasında tek bir eğitim anlayışına uygun birlik sağlanacaktır.
- d) Bir alanda insan gücü gereksinimi kesin olarak belli olmadan, özellikle mesleki ve teknik okullarda yeni meslek dal veya kademeleri açılmayacaktır.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶⁷ Özsoy,a.g.e.s.140,141

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı öncesi Türkiye’de eğitim aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 50: 1966–1967 Öğretim Yılında Okullarda Öğrenci Öğretmen Sayıları ve Bu Sayılarla İlgili Oranlar¹⁰⁶⁸

	Öğrenci Sayısı (Bin)	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Öğretmen Oranı %	Öğrenci Derslik Oranı %
İlkokul	4233	93847	45	54
İlkokul (özel)	15	1300	12	-
Ortaokul (Genel)	497	11800	42	51
Ortaokul (özel)	14	1000	14	1
Lise (Genel)	127	3800	33	51
Lise (özel)	10	1500	7	-
OrtaokulSeviyeli Meslek Okulu	74	-	-	40
Lise seviyeli Meslek Okulu	69	8439	-	37
Lise seviyeli Teknik Okulu	34	-	-	35
Ortaöğretim Üstü Meslek ve Teknik Okulları	16	169	9	-
Yüksek Meslek Okulu	28	1000	28	-
Yüksek Teknik Okulu	6	420	12	-
Üniversite (Genel)	47	3400	-	-
Üniversite (Teknik)	12	880	-	-
Özel Yüksek Okul	14	750	-	-

Tablodaki Birinci Beş yıllık kalkınma planı sonunda Türkiye’de eğitim durumunu ifade etmektedir.

¹⁰⁶⁸ Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitim, a.g.e.s.7

Bu tabloya göre mesleki teknik eğitim alanında Birinci Kalkınma Planı'nda oldukça başarılı olunmuştur. Bunu sadece yüksek teknik eğitim alanında öğretmen ve öğrenci oranlarına bakarak bile söyleyebiliriz. Bu oran Birinci Kalkınma Planı öncesi % 0,8 iken, % 50 artarak Birinci Kalkınma sonrası % 0,12 olmuştur.

4.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977)

İkinci plan döneminde MEB örgün eğitime yönelik tavrını gittikçe netleştirmiş ancak, koordinasyonu gerçekleştirememiş, işçi-işveren-devlet iş birliği sağlanamamıştır. Bunun sonucunda yükseköğretime olan talep artmış, sayısı çoğalan özel yüksekokullar nitelik seviyesi düşük yükseköğretim mezunları çıkarmaya başlamıştır. Bu olumsuz gelişmeler üzerine 1973–1977 yılları arasında uygulanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır.¹⁰⁶⁹

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının mesleki ve teknik eğitime yönelik hedefleri şu biçimdedir:

- a) Eğitim sisteminin bütünü içinde, mesleki ve teknik eğitimin yeri sanayileşmenin ve üretim hedeflerinin insan gücü gereksinimlerine uygun olan çağdaş teknikleri iyi kavramış, üretim sürecine hemen uyabilen, ayrıca üretim sürecinin geliştirilmesine katkıda bulunabilen elemanlar yetiştirmek olacaktır.
- b) Ortaöğretimde mesleki ve teknik eğitim ağırlık kazanacak, üretimin gereksinimlerine uygun nitelikli insan gücü yetiştirmeye yönelecektir. Bugünkü durumda genel eğitimden yana işleyen gelişme hız ve oranı, mesleki ve teknik eğitimin lehine çevrilecektir.
- c) Mesleki ve teknik liselere yapılan ilk kayıtların önemli bir kısmının lise veya dengi okullardan tasdiknameli öğrencilerden oluşması, toplumda bu okulların genel lisede başarılı olamayan öğrencilerin devam ettikleri düşük seviyeli okullar oldukları kanısını desteklemekte ve yaratmaktadır. Bu durum mesleki ve teknik eğitimin cazip hale gelmesini ve ağırlık kazanmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle; mesleki ve teknik liseler ile genel liseler arasında öğrencilerin beceri ve başarı durumlarına göre çift yönlü bir geçiş sağlanacak ve gerekli yönlendirme çalışmaları

¹⁰⁶⁹ Özsoy, a.g.e.s.141

ile genel liseden, mesleki ve teknik liselere doğru olan tek yönlü başarısız öğrenci akışı önlenecektir.

d) Uzun dönemli insan gücü gereksinimlerinde beliren büyük sayısal açıklar ve nitelik sorunu, örgün ve yaygın eğitim sisteminin mesleki ve teknik eğitime yönelmesi gereğini ortaya koymaktadır.

e) Planlı dönemde işgücü sayısı açısından önemli artışlar olmasına rağmen, istenilen nitelikte insan gücünün zamanında yetiştirilmesinde ve doğru kullanımında tikanlıklar devam etmektedir. Bu açıdan eğitim politikaları bir kez daha önem kazanmaktadır.¹⁰⁷⁰

f) Köyden kente göç konusu ele alınarak, kırsal alandan gelen işgücünün tarım dışı sektörlere uyumlarının sağlanması, bir eğitim politikası olarak düşünülmüştür. İş merkezlerinin gecekondulara kaydırılması ve sanayide işbaşında ve monitör eğitim merkezlerinde yaygın eğitim faaliyetlerine devam edilmesi de yer almıştır.¹⁰⁷¹

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ayrıca,

Yükseköğretime hazırlayan ve öğretim süresi 3 yıl olan “Genel Liseler,

Hem mesleğe, hem yükseköğretime hazırlayan ve öğretim süresi 4 yıl olan Teknik Liseler,

Hayata ve iş alanlarına hazırlayan Pratik Sanat Okulları önerilmiştir

Önerilen bu yeni yapılanmada, mevcut olan meslek liselerinden donanımı iyi olanların teknik liselere, diğerlerinin de pratik sanat okullarına dönüştürülmesinin Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi sonuna (1977) kadar tamamlanması öngörülmüştür.¹⁰⁷²

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde Türkiye’de orta öğretimde, eğitimin durumu tablodaki gibidir.

¹⁰⁷⁰ Özsoy, a.g.e.s.141,142

¹⁰⁷¹ Karaman,a.g.e., s.284

¹⁰⁷² Özsoy, a.g.e.s.142,143

Tablo 51: Eğitim Kademelerinde Okul Çağı Nüfus Öğrenci ve Okullaşma Oranları (1973–1978)¹⁰⁷³

Orta Öğretim (1973–1978)			
Genel Lise Toplam Öğrenci (Bin Kişi)	Okullaşma Oranı (Yüzde)	Toplam Öğrenci(Bin Kişi)	Mesleki-Teknik Okullaşma Oranı (Yüzde)
326,2	13,2	171,8	7,0
338,4	13,4	191,9	7,6
345,6	13,4	229,5	8,9
352,6	13,4	268,4	10,2
359,4	13,4	308,4	11,5

Tablo 52: Okullaşma Oranları (1973–1978)¹⁰⁷⁴

(Yüzde)	1973–1974	1974–1975	1975–1976	1976–1977	1977–1978
Mesleki ve Teknik öğretim I. Devre	1,9	2,3	3,1	4,1	4,9
Mesleki ve teknik liseler	9,0	9,2	10,0	9,8	10,0
Genel liseler	11,2	12,3	12,5	13,0	14,6

4.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulaması sonucunda teknik liselerde öngörülen gelişme sağlanamamış, Pratik Sanat Okulları beklenen ilgiyi görmemiştir. Meslek liselerinin pratik sanat okullarına dönüştürülmesi planlanmışken, pratik sanat okulu olarak yapılan binalar meslek liselerine dönüştürülmüştür. Kısaca, planlananın tam tersi sonuçlar ortaya çıkarmıştır ve planda kaldırılması öngörülen meslek liseleri sistemin omurgası haline gelmiştir. Üçüncü Plan döneminde ortaöğretimde mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesi, örgün ve yaygın eğitim yoluyla sanayileşmenin gerektirdiği insan gücünü yetiştirmeye yönelme hedeflerinin gerçekleşmediğini ortaya koyan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, meslek liselerini daha çok; elini

¹⁰⁷³ Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitim, a.g.e.s.22

¹⁰⁷⁴ Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitim, a.g.e.s.39

kullanabilen, eli ile kafasını bir yere getirerek iş üretebilen, işi seven ve sayan bireyler yetiştirmeye katkıda bulunacak pratik ve beceri dersleri ile donatmak gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁷⁵

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının mesleki ve teknik eğitime yönelik hedefleri şu biçimdedir:

a) Mesleki ve teknik liseler üretim sürecinin orta düzey nitelikli insan gücü gereksinimine cevap verecek biçimde, endüstrinin gereksinim duyduğu alanlardaki programları içerecek ve bu amaçla hem kız hem de erkek öğrenciler yetiştirecektir.

b) Özellikle mesleki ve teknik eğitimde endüstri ile ilişkilerin geliştirilmesine olanak verecek esnek program uygulaması gerçekleştirilecektir. Gerek örgün gerekse yaygın programların geliştirilmesi ve uygulanmasında sanayi katkısının sağlanması kamu yatırımcı ve işletmeciler kuruluşlarıyla iş birliğinin gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Ayrıca, iş alanında kazanılan bilgi ve becerilerin eğitimde geçerli bir kredi sistemiyle değerlendirilmesi sağlanacaktır.

c) Öğretmenlerin eğitim sürecine daha verimli bir şekilde katkıda bulunabilmelerini sağlamak ve öğretmenlik mesleğine katılımlarını özendirme amacıyla istihdam koşullarının iyileştirilmesi, özellikle mesleki bilgi birikimlerini sürekli olarak yenileyebilmeleri sağlanacaktır.¹⁰⁷⁶

4.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989)

Temel amaçları; “Hür, medeni ve güvenli bir ortamda Türk Milletinin refahının artırılması, verimlilik ve ihracat artışını destekleyen, mevcut birikimi değerlendiren ve geliştiren, tarımsal gelişme potansiyelini ve milli savunma gereklerini gözeterek bir yapı içinde sanayi üretiminin payının yükseltilmesi, istihdamın artırılması, genç işsizliğin azaltılması, gelir dağılımının düşük gelirli gruplar lehine değiştirilmesi, kalkınmada öncelikli yörelerde gelişmenin hızlandırılması ile ekonomik ve sosyal altyapının geliştirilmesi” olan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985–1989 yıllarında uygulanmıştır.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷⁵ Özsoy, a.g.e.s.143

¹⁰⁷⁶ Özsoy, a.g.e.s.144

¹⁰⁷⁷ Özsoy, aynı yer

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ekonomik kalkınmanın sağlanması için eğitime verilmesi gereken önem şu cümleler ile ifade edilmektedir: “En değerli milli varlığımız ve kalkınmanın sürükleyici faktörlerinden en önemlisi beşeri kaynağımızdır. Bu potansiyelimizin eğitim yoluyla en geniş ölçüde değerlendirilerek kalkınmanın hizmetine verilmesi esastır.” Dördüncü Plan döneminde, eğitim sektöründe kullanılan kaynaklar oranında, sayı ve nitelik gelişmesi sağlanamadığı görülmüştür. Orta seviyeli mesleki ve teknik eğitimde yaratılan ek kapasite, organizasyon ve program yetersizliği nedeniyle doldurulamamıştır. Ayrıca, kalite düşüklüğü ve meslek kazandırıcı yaygın eğitimin, mevcut sistemin bünyesine entegre edilememiş olması maliyetleri yükseltmiştir. Geçmiş planlarda, insan gücü hedefleri ile öngörülmüş olan orta kademe teknisyen eğitimi gerçekleştirilememiştir. Beşinci Plan döneminde mesleki ve teknik eğitimin başta gelen konusu, orta seviyeli meslek elemanını ve öncelikle teknisyeni yeterli sayı ve kalitede yetiştirecek program, organizasyon ve bünye değişikliğinin yapılması olmuştur. Hızlı bir yaygın eğitimin örgün eğitimle iç içe ele alınması ve bunun için sanayinin ve iş çevrelerinin katkısının sağlanmasının da yararlı olacağı belirtilmiştir.¹⁰⁷⁸

İlk defa Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda belirtilen okul sanayi işbirliği (OSANOR) uygulaması nihayet Beşinci Plan’da uygulanmıştır. Bu uygulamanın amacı, ihtiyaç duyulan alanlarda istihdam edilmek üzere yetiştirilecek nitelikli işgücünü, öğretim kurumları ve sanayinin birlikte çalışması sonucunda sağlamaktır.¹⁰⁷⁹

Beşinci Kalkınma Planı’ndaki uygulamaların hepsi birbirinden değerlidir. Fakat bu uygulamalardan bizce en etkilisi okul sanayi işbirliği faaliyetleri olmuştur. Çünkü mesleki teknik eğitimde en ihtiyaç duyulan konulardan biridir.

Bu çerçevede Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında mesleki ve teknik eğitim ile ilgili alınan kararlar şu şekildedir:

¹⁰⁷⁸ Özsoy, a.g.e.s.144,145

¹⁰⁷⁹ Cebrail Uçur, **Mesleki Eğitim İstihdam İlişkisi ve Mesleki Teknik Liselere İlişkin Bir Alan Araştırması**, Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997,s.28

a) Beşinci Plan döneminde örgün ve yaygın mesleki ve teknik liseler, yükseköğretim önünde yığılmayı önlemek, gereksinim duyulan insan gücünü yetiştirmek, çalışma hayatına kısa yoldan atılmayı sağlamak için genel liselere tercih edilen öğretim türü olacaktır. Bu sebeple, Beşinci Plan döneminde liselerde amaç, kalkınmanın gerektirdiği sayı ve nitelikteki ara insan gücünü, diğer bir ifadeyle, nitelikli işçi, usta ve teknisyeni yetiştirmek, gençleri hayata ve yükseköğretime hazırlamak için gerekli program ve yapı değişikliğini gerçekleştirmektir. Nitelikli işçi eğitiminin yaygın eğitime dönüştürülmesi, teknisyen eğitiminin ise üç yıllık teknisyen liselerinde başlatılması Beşinci Plan dönemi başında gerçekleştirilecektir.

b) Beşinci Plan döneminde orta seviyeli teknik insan gücünün yetiştirilmesine öncelik verilecektir. Mesleki ve teknik lise ve meslek yüksekokulu çıkışlı teknisyenlerin hedeflere uygun şekilde yetiştirilmesi için bu okulların programlarında gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

c) Nitelikli işçi yetiştirmek için oldukça pahalı bir yol olan endüstri meslek liselerinin yaygınlaştırılması yerine, bu liselerden olanakları uygun olanlar, teknisyen yetiştiren üç yıllık liselere dönüştürülecektir.

d) Nitelikli işçi yetiştirme konusunda temel tercih yaygın eğitim ve hizmet-içi eğitim olacaktır.

e) Mesleki ve teknik elemanların yaygın eğitim yoluyla yetiştirilmesi uygulaması başlatılacaktır. 150 bini endüstri ile ilgili alanlarda olmak üzere, 650 bin kişiye Beşinci Plan döneminde orta seviyeli meslek kazandırıcı yaygın eğitim; 20 bini teknik dallarda olmak üzere 100 bin kişiye meslek yüksekokulları kanalı ile meslek kazandırıcı yaygın eğitim sağlanacak ve gerekli sertifikalar belli bir standarda bağlanarak verilecektir.

f) İlkokullarda okullaşma oranı % 100, ortaokullarda % 55, mesleki ve teknik ortaokullarda % 20, meslek liselerinde % 20, genel liselerde ise % 13,8 olacaktır.

g) Orta seviyede mesleki ve teknik eğitim veren okullar ve meslek yüksekokulları insan gücü gereksinimleri ve istihdam olanaklarına uyum sağlayacak duruma getirilecektir. Yetersiz olanaklarla veya gereksinim bulunmayan alanlarda yeni

okullar açılmayacak ve kontenjan artırımına gidilmeyecek, mevcut okulların eksikliklerinin giderilmesi esas olacaktır.

h) Beşinci Plan döneminde, yüksek eğitilmiş insan gücünde nitelik boyutunun önem kazanacak olması sebebiyle arz yetersizliği bulunmayan alanlarda yeni yükseköğretim kurumu açılmayacaktır.

i) Örgün eğitim sisteminin belli kademesinde daha ileri gitmeyi hayata atılacak olan gençlere, örgün eğitim olanaklarından da faydalanılarak düzenlenecek yaygın eğitim programları yoluyla meslek kazandırma uygulaması başlatılacaktır.

j) Mesleki ve teknik alanda iş öncesi ve hizmet içi eğitim programları, kamu ve özel bütün işyerlerinde, verimliliği artırıcı ilkeler gözetilerek yürütülecek; özel sektör iş öncesi ve işbaşı uygulamalarında desteklenecektir.

k) Çeşitli alanlarda kalkınmanın gerektirdiği ara insan gücünün yetiştirilebilmesi için, teknisyen eğitime uygun programların geliştirilmesi ve teknisyen eğitime hızla başlanması sağlanacaktır.

l) Yaygın ve örgün eğitim, aynı eğitim kurumları tarafından paralel ve içice programlarla yürütülecektir. Yaygın ve örgün eğitim, piyasanın gerektirdiği yeni iş sahalarına göre eşit mesleki içerikte planlanacak ve yürütülecektir. Yaygın ve örgün eğitimde mesleki konularda eşit ders programı uygulanarak, yaygın ve örgün eğitimin aynı seviyesinden mezun olanlar eşdeğer meslek sertifikaları almaya hak kazanacaklardır.¹⁰⁸⁰

¹⁰⁸⁰ Özsoy, a.g.e.s.145,146

Tablo 53: V. Plan Döneminde Orta Okullarda Hedef Alınan Genel Ve Mesleki-
Teknik Öğrenci Sayıları Ve Okullaşma Oranları,¹⁰⁸¹

(Bin Kişi)

Genel Orta Okullar				Mesleki Teknik Örgün ve Yaygın Orta Okullar		Toplam	
Yıllar	(12- 14 Yaş)	Öğrenci sayısı	Okullaşma Oranı	Öğrenci sayısı	Okullaşma Oranı	Öğrenci sayısı	Okullaşma Oranı
1983 1984	3.357	1.390	% 41.1	201	% 6.0	1.591	% 47.4
1984 1985	3.377	1.480	43.8	236	7.0	1.716	50.8
1985 1986	3.396	1.590	46.8	305	9.0	1.895	55.8
1986 1987	3.417	1.680	49.2	410	12.0	2.090	61.2
1987 1988	3.439	1.790	52.0	550	16.0	2.340	68.0
1988 1989	3.464	1.900	55.0	693	20.0	2.583	75.0

Tabloyu incelediğimizde Beşinci Plan Dönemi'nde gerek okullaşma oranları gerekse öğrenci sayılarına bakıldığında bu oranların gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Bu da mesleki teknik eğitim açısından oldukça sevindirici bir durumdur.

Türkiye'deki Kalkınma Planları ile ilgili özet olarak şunu ifade edebiliriz: Türkiye'deki Beş Yıllık Kalkınma Planları, Türkiye'deki mesleki teknik eğitimin gelişmesinde oldukça büyük rol üstlenmişlerdir.

¹⁰⁸¹ Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitim, a.g.e.s.48

SONUÇ

Bir ülkede sanayi neyse, mesleki teknik eğitimde odur dersek yanlış söylemiş olmayız. Nitekim sanayileşmiş ülkeler diye nitelediğimiz ülkelerin eğitim teşkilatlarını incelediğimizde eğitimde % 70 oranında mesleki teknik eğitimin ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Bu ülkelerin mesleki teknik eğitim teşkilatlarında mesleki teknik eğitimle, sanayi alanları birlikte çalışmalar yürütmektedirler. Bu ülkelerde mesleki teknik eğitim okulları sanayi sitelerinin yakınlarında eğitim öğretime devam etmektedir. Mesleki teknik eğitim okullarındaki öğrenciler okullarının yakınlarındaki bu işyerlerinde uygulamalarda deneyim kazanmaktadırlar.

Eğitim ve mesleki teknik eğitimi birbirinden farklı olarak düşünmek mümkün değildir. Aksine eğitim ve mesleki teknik eğitim birbirlerinin tamamlayıcılarıdır. Eğitimin tanımına baktığımızda, eğitim; bireyde istendik yönde davranış değiştirmektir, teknik eğitim ise, belli bir mesleğin gerektirdiği bilgi ve becerinin sağlanması süreci diyebiliriz. Bir ülkede mesleki teknik alanında başarılı olunması, o ülkede genel eğitimin başarılı olmasına bağlıdır. Yani iyi bir mesleki teknik eğitim ancak iyi bir genel eğitim üzerine inşa edilirse başarılı bir mesleki teknik eğitim süreci yaşanmış olur. Ya da kaliteli genel eğitimle beraber kaliteli mesleki teknik eğitim ikilisinin birlikte uygulanmasından başarılı bir eğitim sistemi ortaya çıkar. Bunun örneklerini gelişmiş diye nitelediğimiz Batılı ülkelerde görmek mümkündür.

Ülkemizde mesleki teknik eğitim 13. yüzyılda yaygın eğitim kurumlarıyla başlamasına rağmen, ülkemizde modern mesleki teknik eğitim kurumlarına ancak, Osmanlı Devleti'nin kendisini teknik olarak Batılı devletlerin gerisinde sayarak, bu durumu düzeltmek için bu ülkelerin tekniğini almaya başladığı Tanzimat Döneminde sahip olmaya başlamıştır.

Türkiye'de Batı tarzındaki mesleki teknik eğitimi şekillendiren Tanzimat kurumları olmakla beraber Tanzimat öncesi yaygın ve örgün eğitim şeklinde sürdürülen Ahilik sistemi, Gedik sistemi, Loncaların ve Enderun Mektebinin etkileri ve birikimleri yadsınamaz bir gerçektir.

Osmanlı Devleti Batının üstünlüğünü kabul etmesiyle beraber, yeniliklere askeri alanda başlamıştır. Osmanlı Devleti mesleki teknik eğitimde de yeniliklere askeri alanlarla ilgili okullar açarak başlamıştır. Çünkü Osmanlı Devletinde, Batılı devletler karşısındaki eski gücünü ancak savaşlarda zafer kazanarak sağlama düşüncesi vardı.

II. Meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitimde erkek ve kız okullarında Mithat Paşa'nın öncülük ettiği, Islahhaneler ve Sanayi Mektepleri, erkek ve kız teknik eğitim okullarının temellerini oluştururlar. Anasız, babasız ve fakir çocukları, hem topluma kazandırmak hem de mesleki teknik alanında ara eleman ihtiyacını karşılamak için açılan ıslahhaneler ve sanayi mektepleri, açıldıkları bölgelerin kalkınmam hamleleri oluşturulmasında büyük etkileri olmuştur, bu etkiler sonucunda, memleketin her alanında bu okullar açılmaya başlanmıştır.

Bu okullarla beraber sivil alanda mesleki teknik eğitim alanında açılan ilk mesleki teknik eğitim okullarının başında ziraat okulları gelir. Ziraat alanında; ziraatla ilgili okullar ve bölge ziraat okullarının yanında, ormanlardan ve madenlerden düzenli gelir sağlamak için orman ve maden mektepleri açılmıştır. Bu okulların açılması kırsal bölgelerde ziraat alanındaki mesleki teknik eğitim eksikliğini giderilmesinde büyük etkileri olurken aynı zamanda bu çalışmalar devlete büyük gelir sağlamıştır.

II. Meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitim alanında ziraat okullarını mühendis ve mimar okulları izlemiştir. Ülkenin onarımı için açılan bu okullar, çok başarılı çalışmalar yapmışlar ve günümüz mimarlık ve mühendislik alanlarının temellerini oluşturmuşlardır. Bu gelişmeler yaşanırken, II. Meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitim alanında ülke kalkınmasında öğretmenin rolü kavranarak, II. Meşrutiyet öncesi dönemde modern eğitimin etkili bir şekilde uygulamasının yapıldığı öğretmen okulları açılmıştır. Ayrıca memur okullarının açılması da o dönemde önemli bir gelişmedir. Açılan memur okullarının bazılarında (Lisan Mektebi gibi) milliyetçilik unsuru etkisi ile Türk öğrenciler ön plana çıkmaya başlamış, ayrılık fikirleri baş göstermeyen Ermeni ve Yahudi öğrenciler de ön planda olmuşlardır.

Ayrıca bu dönemde sağlık, ticaret ve hukuk mekteplerinin yanında yetimler, dilsiz ve körler içinde okullar açılmıştır.

II. Meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitim alanında, Batı tarzı eğitim anlayışında ilklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde yapılan eğitim faaliyetleri şüphesiz çok değerlidir. II. Meşrutiyet döneminde açılacak eğitim kurumlarının temelleri atılmış ve kimi örnekleri ortaya konmuştur diyebiliriz. Ancak bu döneme damdasını vuran en önemli eğitim kurumu şüphesiz ıslahhaneler olmuştur diyebiliriz. Çünkü ıslahhaneler sanat okullarının temellerini oluşturmuştur.

II. Meşrutiyet öncesi mesleki teknik eğitim kurumları, II. Meşrutiyet dönemi mesleki teknik eğitim kurumlarının temelini oluşturmuştur. II. Meşrutiyet öncesinde sanat okulları ıslahhane komisyonları tarafından yönetilirken II. Meşrutiyet döneminde özel idare kanunu ile sanat okulları özel idarelere bağlandı. Böylece her sanat okulu giderleri bu idarelerce karşılanarak bu okullar daha verimli hale getirilmeye çalışılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde sanayi mekteplerinde de düzenleme getirilerek, bu okulların işleyişleri daha verimli hale getirilmiştir. Ayrıca sanayi okulları İstanbul ve Taşra okulları olarak ülkenin tamamına yayılmıştır. Bu dönemde en parlak gelişme tarım alanındaki okullarda görülmüştür. Çünkü tarım okulları da sanayi okulları gibi ülkenin gelişmesinin anahtarı sayılmışlardır.

II. Meşrutiyet döneminde diğer gelişmelerinden birisi de Fransız ve Alman Polis teşkilatları örnek alınarak polis okulları açılmıştır. Bu dönemde ayrıca adliye ve musikiye önem verilmiş ilgili okullarla düzenleme ve gelişmeler sağlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde gelişme unsuru olarak toplumun bütün kesimi dikkate alındığından bu dönemde; yetimler için açılan okullarla anaokulu ve ana öğretmen okulları ile beraber memur okulları da açılmıştır. Bu dönemde yine bir işte çalışıp okuma yazma öğrenemeyenler de düşünülerek çırak mektepleri açılmıştır. Aynı zamanda II. Meşrutiyet döneminde, II. Meşrutiyet öncesi döneme göre sağlık ve sanat okullarında büyük gelişmeler kaydedilmiştir.

Bununla beraber Türkiye’de II. Meşrutiyet öncesi ve II. Meşrutiyet dönemlerinde mesleki teknik eğitim alanlarında önemli çalışmalar yapılmasına

rağmen bu alanda çok büyük eksiklikler vardı. Bu yüzden Atatürk döneminde milli eğitim en önemli konularından biri mesleki teknik eğitim olmuştur. Bu dönemde TBMM ve onun hükümetleri mesleki teknik eğitimi ülkenin kalkınma aracı olarak gördüklerinden mesleki teknik eğitime büyük önem vermişlerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın cahilliğinden dolayı eğitim- öğretim alanında okuma- yazma seferberliği olduğu için mesleki teknik eğitim alanındaki gelişme istenilen düzeyde olmamış fakat küçümsenmeyecek derecede de olumlu olmuştur.

Bu dönemdeki gelişmelerin en büyüğü 3 Mart 1924'de kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunudur. Bu kanunla ülkedeki bütün eğitim öğretim faaliyetleri birleştirilerek Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu sayede eğitimde birlik sağlanarak Türk eğitiminin modernleşmesinin temelleri atılmıştır. Eğitimdeki modernleşme mesleki teknik eğitimdede kendini göstermiş.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet devrine birçoğu kapanmaya yüz tutmuş çok az sayıda sanayi mektebi intikal edebilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında mesleki teknik eğitimle ilgili okul sayıları 50'yi bulmuyordu. Cumhuriyet döneminin diğer dönemlerden farkı mesleki teknik eğitimin Cumhuriyet döneminde devletin eğitim politikasında yer almasıdır. Çünkü yeni devlet ancak üreten toplum olabilirse gelişebilir düşüncesi ile Cumhuriyet Döneminde mesleki teknik eğitim, gelişme ve modernleşme unsuru olarak görülmüştür. I. Dünya Savaşı, İstiklal Harbi sırasında görülen teknik eleman ihtiyacının eksikliği Cumhuriyet döneminde mesleki teknik eğitim alanında yoğunlaşmayı artırmıştır. Çünkü daha önce sanat ve meslek alanında becerili insan gücü azınlıkların elinde idi. Azınlıklar da ayrılıp gittiği için mesleki teknik eğitim alanında boşluk oluşmuştur. Bu boşluğu gidermek için bu dönemde mesleki teknik eğitim alanına ayrı bir önem verilmiştir.

Atatürk, mesleki teknik eğitimin öneminin farkında olduğu için bu alanlar ile ilgili okulların açılmasını emretmiş ve her konuşmasında eğitimin ameli tarzda olmasını ifade etmiştir. Ayrıca fırsat bulduğu her an mesleki teknik eğitim okullarını ziyaret etmiş ve bu okullardaki gelişmeleri yakından görmüştür.

Cumhuriyet Döneminde, ülkede yeteri kadar teknik uzman olmadığı için teknik sahada gelişmiş ülkelerden, uzmanlar getirilmiştir. Bu getirilen uzmanlardan

John Dewey, Künhe, Ömer Buyse ve Jung bazılarıdır. Bunlardan Ömer Buyse'nin Türkiye'deki Mesleki Teknik Eğitim alanındaki çalışmaları en kapsamlısıdır.

Bu dönemde Mesleki Teknik Eğitimin düzene girmesi için Bakanlık Merkez teşkilatında Mesleki ve Teknik Öğretim dairesi kurulmuş bu alanda çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. Cumhuriyet döneminde Mesleki Teknik Eğitim sahasında her alanda okullar açılarak, okulların eğitim- öğretim teşkilatları yeniden düzenlenmiştir.

Cumhuriyet Dönemindeki bir diğer gelişme; teknik eğitim alanında Türkiye'de de öğretmen ve uzman yetiştirmek için yüksekokullar açılmıştır. Bu dönemde yaygın mesleki teknik eğitim oldukça yaygınlaştırılmıştır. Çünkü halka ulaşmanın en kısa ve verimli yollarından biri de yaygın eğitim olduğu görülmüştür. 1927'e kadar mesleki teknik eğitim alanındaki okullar vilayetlere ve belediyelere bağlı açılırken 1927 yılında meslek okulu açma yetkileri Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Buradaki amaç okulların daha sistemli hale getirilmek istenmesidir. Bu dönemde teknik personel eksikliğinden dolayı Avrupa'dan uzmanlar getirilirken aynı zamanda teknik eleman yetiştirmek için yurt dışına da öğrenciler gönderilmiştir.

Cumhuriyet döneminin en önemli uygulamalarından biri de Atatürk'ün eğitim kurumları ile çağdaş Türk milleti oluşturmayı hedeflemesidir. Atatürk'e göre Türk milleti çağdaş, modern ve güçlü olmalı idi. Bu da ancak eğitim kurumları ile mümkündü. Bu bağlamda Atatürk modern eğitim kurumlarının açılıp gelişmesinde büyük gayretler göstermiştir.

Mesleki Teknik Eğitimin daha hızlı ve esaslı şekilde yürütülmesi için 1941 yılında Mesleki Teknik Eğitim Müsteşarlığı kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde erkek ve kız teknik öğretim okullarının bütün çeşitleri en iyi imkânlarla donatılarak açılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet döneminde sadece Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde teknik eğitim- öğretim okul ve kurumları açılmamış diğer bakanlıklar tarafından da bu alanda okul ve kurumlar açılmıştır. Yine bu dönemde Mesleki teknik eğitiminde, yaygın mesleki teknik eğitim, faaliyetlerinin hızlı ve etkili yürütülmesi için 1960 yılında Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Cumhuriyet Döneminde mesleki teknik eğitim okulları teşkilat olarak değişikliklere uğramıştır. 1963–1964 öğretim yılında Kız Enstitülerinin özel bölümleri meslek okulları adını almış, 1973–1974 öğretim yılında da bu okullar Kız Meslek Lisesi olarak adlandırılmışlardır. 1969–1970 eğitim- öğretim döneminde öğrenim süresi ortaokul üzerine 4 yıl olan Teknik Liseler açılmıştır. Yine bu dönemde 1973–1974 eğitim- öğretim yılında Erkek Sanat Enstitülerinin ismi Endüstri Meslek Liseleri olmuştur. Ayrıca bu dönemde 1982–1983 eğitim- öğretim yılında ilköğretim üzerine bir yılı hazırlık sınıfı olup, öğrenim süresi 4 yıl olan Anadolu Meslek Liseleri faaliyete geçirilmiş akabinde 1983–1984 eğitim- öğretim yılında Anadolu Teknik Liseleri faaliyete geçirilmiştir. Böylece günümüzün mesleki teknik eğitim kurumları şekillendirilmiştir.

Bu okullarda yetişen gençler her geçen zamanda çağı yakalama yolunda önemli adımlar atmışlardır. Burada yetişen öğrenciler teknik sahada ülkemizin üreten bir toplum olmasında büyük katkıları olmuştur.

Cumhuriyet Dönemi mesleki teknik eğitim alanındaki en büyük değişikliklerden biri 1986 yılında Mesleki Teknik Eğitim teşkilatını topyekûn değiştiren 3308 sayılı mesleki eğitim kanununun çıkartılmış olmasıdır.

Bu gelişmeler yaşanırken, Cumhuriyet Döneminde mesleki teknik eğitim alanındaki yetersizlikleri gidermek, mesleki teknik eğitim alanındaki toplumsal beklentileri karşılamak ve uygulanan mesleki teknik eğitim sistemini, belirli aralıklarla gözden geçirmek için, mesleki teknik eğitim Milli Eğitim Şuralarında ele alınmıştır. Milli Eğitim Şuralarında mesleki teknik eğitimin niteliğini geliştirmek ve çağdaş standartlar seviyesine çıkarmak temel amaç olmuştur. Bu doğrultuda mesleki ve teknik eğitim ile ilgili tavsiye ve kararlar Milli Eğitim Şuralarında alınmıştır.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’nde; Cumhuriyetin daha modern ve güçlü olmasını sağlayan temel unsurların başında mesleki teknik eğitim görüldüğü için kalkınma planlarında da mesleki teknik eğitime detaylı şekilde yer verilmiştir. Kalkınma planlarında mesleki teknik eğitimin temel gerçekleri saptanmış, mesleki teknik eğitim ile ilgili eksiklikler, mevcut imkânlar doğrultusunda iyileştirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızı genel olarak değerlendirdiğimizde Türkiye’de mesleki teknik eğitim II. Meşrutiyet öncesi yaygın ve örgün eğitim ile doğmuş, II. Meşrutiyet döneminde mesleki teknik eğitim alanında çok büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu alandaki gelişmeler Cumhuriyet döneminde taçlanmıştır. Mesleki teknik eğitim alanındaki bu gelişmeler ülkemizin gün geçtikçe çağı yakalama yolunda adımları olmuştur diyebiliriz.

Ülkemiz, Avrupa ülkelerindeki mesleki teknik eğitim uygulamalarını örnek almaya devam etmektedir. Ülkemizde mesleki teknik eğitim okulları, Avrupa’da olduğu gibi sanayi alanlarının yakınına inşa edilmektedir. Ayrıca ülkemizde; devlet sanayi siteleriyle işbirliği içinde olan okullara, öğrenci başına teşvik primumu vermektedir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

II. RESMİ YAYINLAR

3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, MEB, Ankara, 2001

Düstur, “*Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi*”, 2.Tertip, Cilt IV

Düstur, “*Evkaf Mektebi Hakkında Kanun*”, 2. Tertip, Cilt III

Düstur, “*Ticaret Mektebi Nizamnamesi*”, 13 Teşrinisani 1329

Erkek Teknik Öğretmen Okulu Yönetmeliği, Maarif Basımevi, Ankara, 1956

İnas Sanayi Sultanileri, Müfredat-ı Ders Programı, İstanbul Matbaa-i Amire,1338

Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitim, 16. Milli Eğitim Şurası

Dokümanı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1998

Maarifi Umumiye Vekâleti, Ticari, Sanayi, Zirai, Umumi Şubeleri Havi

İdadilere Mahsus Müfredat Programı, Matbaayı Amire, İstanbul,1332

Maarif Vekâleti Hesabına Ecnebi Mekteplere Gönderilen Talebe Talimnamesi,

Maarif-i Umumiye Vekâleti, , Matbaa-i Amire, İstanbul, 1927

Milli Eğitim Şuraları (1921–2006), T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Şura Genel Sekreterliği, Ankara 2006

Sanayi Nefise Mektebi Alisi Talimnamesi, Maarif Vekâleti, Matbaa-yı Amire, İstanbul,1340

III. KİTAPLAR

Akkutay, Ülker **Milli Eğitimde Yabancı Uzman Raporları(Atatürk Dönemi)**
Ankara, 1996

_____ Akkutay, Ülker **Enderun Mektebi**, Gazi Üniversitesi Yayınları,
Ankara,1984

Akyüz, Yahya **Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1988'e)**, Ankara Üniversitesi
Basımevi, Ankara, 1989

Alkan, Cevat-Hıfzı Doğan ve Sezgin, İlhan **Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri**,
Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara,1988

Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, Ankara
Valiliği, Milli Eğitim Müdürlüğü, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 1998

Başgöz, İlhan **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk(Sorunlar-Çözüm
Önerileri-Uygulamalar)**Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1999

Bilim, Cahit Yalçın **Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi,(1734-1876)**,Anadolu
Üniversitesi Yayınları, Eskişehir,2002

Buyse, Ömer **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, Devlet
Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2005

**Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923–
1988)**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1988

Çıracılık ve Yaygın Eğitimde Gelişmeler, M.E.B. Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel
Müdürlüğü, Ankara, 1992

Darülfünun Edebiyat Medresesi Reisi Müderris Mahmud Cevad İbnü's- Şeyh Nafi,
Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe Teşkilat ve İcraatı, Milli Eğitim Basımevi,
Ankara,2002

Cicioğlu, Hasan **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim(Tarihi
Gelişimi)**Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,1985

Dewey, John **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor (1924)**, T.C. MEB, XIII. Milli
Eğitim Şurası, 13–17 Kasım 1989 (Yaygın Eğitim)

Doğan, Hıfzı **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi,
İstanbul,1983

_____ Doğan, Hıfzı **Mesleki ve Teknik Eğitim, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983

_____ Dođan, Hıfzı **Mesleki ve Teknik Eđitim Sempozyumu**, Yayına Hazırlayan Mehmet Kūlahçı, Ankara Üniversitesi Eđitim Bilimleri Fakóltesi Yayınları, Ankara, 1983

Ekinci, Yusuf **Ahilik**, Ankara, 1991

Ergin, Osman Nuri **Türkiye Maarif Tarihi, Cilt 1–2**, İstanbul, 1977,

_____ Ergin, Osman Nuri **Türkiye Maarif Tarihi, Cilt 5**, İstanbul, 1977

Ergün, Mustafa **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri(1908-1914)**, Ankara, 1996

_____ Ergün, Mustafa **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1982

Erkek Teknik Öğretim, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1949

Erkek Sanat Enstitüleri, T. C. Maarif Vekilliği, Matbaacılık Okulu, İstanbul, 1960

Gürata, Mithat **Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar**, Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1975

Kaya, Halil **Mesleki ve Teknik Öğretimde Verimlilik Semineri**, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 1973

Kılıç, Eşref **Türkiye’de Halk Eğitimi Başlangıçtan Bugüne Kadar**, Milli Eğitim Basım Evi, Ankara, 1968

_____ Kılıç, Eşref **Yaygın Eğitim, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983

Kız Teknik Öğretim, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945

Kız Teknik Öğretmen Okulu, Bengi Matbaası, Ankara, 1960

TİSK, **Türkiye’ de ve Dünyada Mesleki Eğitim (Türk Özel Sektörünün Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri)**, Ödül Tasarım, Ankara, 1997

Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1964

Koçer, Hasan Ali **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu (1773–1923)**, Uzman Yayınları, Ankara, 1987

- Kodaman, Bayram **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988
- Metin, Mustafa-Ergen, Nurettin **Türkiye’de Meslek Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu**, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Şafak Matbaası, Ankara,1983
- Osmanlı Belgelerinde Mesleki Eğitim**, İstanbul İli Fatih Kaymakamlığı, İstanbul, 2010
- Örgün ve Yaygın Mesleki Teknik Öğretim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı**, M.E.B. Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi, Ankara, 1990
- Özalp, Reşat **Rakamlarla Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, 1,(Orta Dereceli Okullar)** Maarif Basımevi, Ankara, 1956
- Mesleki Tedrisat Hakkında Muhtıra**, Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Müdüriyeti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927
- Sevgi, Ahmet **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1994 Sezgin, İlhan **Mesleki Teknik Eğitim Sempozyumu,(Yayına Hazırlayan Mehmet Külahçı)** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983
- Sıdal, Cavit **Çıraklık Eğitimi, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983
- Tuna, Orhan **Türkiye’de Meslekî ve Teknik Eğitim**, Ay yıldız Matbaası, Ankara, 1973
- Turan, Kemal **Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996
- _____ Turan, Kemal **Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve M.Rüştü Uzel**,Milli Eğitim Basımevi,İstanbul,1982
- Unat, Faik Reşit **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Basım Evi, Ankara,1964
- Sakaoğlu, Necdet **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003
- Tekeli, İlhan-İlkin, Selim **Osmanlı İmp’da Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü** ,Türk Tarih kurumu ve Basım Evi Ankara 1993
- Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923–1943)**, Maarif Matbaası, Ankara, 1944
- Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923–1943)**, Maarif Matbaası, Ankara, 1944

Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1940–1941, Teknik Öğretim, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941

Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Teknik Öğretim İstatistik Yayım Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1964

Türkiye’de Mesleki ve Teknik Öğretim, T.C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara, 1956

Türkiye’de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1961

Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ortaöğretim, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1990

Yenersü, Aynur **Geçmişten Günümüze Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2006

Yücel, Hasan Ali **Türkiye’de Orta Öğretim, Devlet Basımevi**, İstanbul, 1938

Zengingönül, Oğul **Avrupa Birliğinde Mesleki Teknik Eğitime Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye İçin Bir Uyum Analizi**, TOBB Yayınları, Ankara, 1998

IV. MAKALELER

Ata, Bahri “*Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Telgrafçılar Nasıl Yetiştirildi?*”

Prof.Dr. Yahya Akyüz’e Armağan(Editör Yahya Akyüz) Pagem Yayıncılık
Ankara, 2011

Dericioğlu, Müjgân **Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, Mesleki ve Teknik Öğretim Yüksek Danışma Kurulu 1. Toplantısı**, Baylan Basımevi ve Ciltevi, Ankara, 1968

Dicle, M.Emin “*Aydın Erkek Sanat Enstitüsü’nün Tarihçesi*”, Mesleki ve Teknik Öğretim 100 Yaşında, Aydoğdu Matbaası Aydın, 1961

Dilâver, Hüseyin, “*II. Meşrutiyet Dönemi’nde Yayınlanan Bir İstatistik Mecmuasına Göre Osmanlı Maarifi*”, **Türkler**, C.XV, (2002)

Duman, Tayyip “*Meslekî ve Teknik Eğitimin Gelişimi*”, **Türkler Cilt: 15 S. 61–72**, Ankara, 2002

Eke, Kazım “*Atatürk Yolu ve Teknik Eğitim*”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Yılı: 1968, Sayı:189

_____ Eke, Kazım “*Kız Teknik Öğretim Okulları*”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Yılı: 1953, Sayı:7

İrtenk, Saffet R. “*Türkiye ’de Ticaret Öğretimi, Mesleki ve Teknik Öğretim*”, Yılı: 1961, Sayı: 104

Koç, Bekir “*Osmanlı Devleti ’nde Islahane ve Sanayi Mekteplerinin Kuruluş Sürecine Dair Bazı Gözlemler*”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2010

Koray, Bakiye “*Kız Teknik Öğretimde Başlangıç ve Gelişme*”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Yılı: 1961, Sayı: 104

“*Mesleki ve Teknik Öğretim*”(Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu), **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Yılı: 1960, Sayı:93

“*Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarınının 100. Yıl Konuşması*”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Yılı: 1962, Sayı:107

M.T.Ö, “*Mesleki ve Teknik Öğretim Müesseselerini Tanıyalım*”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Yılı: 1959, Sayı:77

Özalp, Reşat “*Türkiye ’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim*”, **Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi**, 1961, sayı, 104

_____ Özalp, Reşat “*Bolu Vilayeti Mektebi Sanayi*”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Yılı: 1964, Sayı:138

Öztürk, Cemil “*Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*”, **Türk Tarih Kurumu**, 1996, XVI. Dizi, Sayı:77

Sunel, Kemal Zaim “*Omer Buyse ve Mesleki ve Teknik Öğretim Hakkında*”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Yılı: 1961, Sayı: 104

Şapolyo, Enver Behnan “*Peştamal Kuşatma Töreni*”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Yılı: 1969, Sayı:201

V. SÜRELİ YAYINLAR (Gazete ve Dergi)

Dergi

İçtihat Dergisi, 1330,

Maarif Vekilliği Dergisi, Sayı:22–23, ,Türkiye’de Teknik Öğretim II, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940

Muallim Dergisi, 1333–1334

Türkiye’de Teknik Öğretim 1,Maarif Vekilliği Dergisi, Sayı,21-22, İstanbul, Devlet Basım Evi, 1939

Gazeteler

Cumhuriyet, 1924

Sabah, 1325–1329

Tanin, 1324–1326

Yeni Tanin, 1325

VI. TEZLER

Ak, Musa **2. Meşrutiyet Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitim Okulları**, Pamukkale Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Denizli,2006

Anapa, Selin **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim**, Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008

Argün, Hayriye **Planlı Kalkınma Döneminde 1963–2002 Mesleki ve Teknik Eğitim**, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003

Bakır, Meral Armağan **Ahilik ve Mesleki Eğitim**, İstanbul Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991

Çınar, Ebubekir **19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Mesleki ve Teknik Eğitim**, Selçuk Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007

Gemici, Nurettin **Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitimin Gelişimi ve Endüstri Meslek Liselerinin Durumu**, İstanbul Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993

Karaman, Adil **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitim (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 1997

Kılıç, Ali **Türkiye’de Orta Mesleki Teknik Eğitim ve İstihdam İlişkisi**, Yeditepe Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007

Kılınc, Mustafa **Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi (1928–2006)**, Niğde Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007

Özsoy, Ceyda **Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitimin İktisadi Kalkınmada Yeri ve Önemi**, Anadolu Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, Eskişehir, 2007

Uçur, Cebrail **Mesleki Eğitim İstihdam İlişkisi ve Mesleki Teknik Liselere İlişkin Bir Alan Araştırması**, Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997

Ünlüeser, Süleyman Turgay **Mesleki Teknik Eğitimin Gelişimi ve Teknik Öğretmen Yetiştirmede Karşılaşılan Zorluklar**, Yeditepe Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007

Yıldırım, Mehmet Ali **Tanzimat Döneminde Meslek Okulları**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimlere Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2010

Zeki, Dilek **Atatürk Devri Zabıt Ceridelerinde Mesleki ve Teknik Eğitim**, Ankara Üniversitesi, TİTE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987

VII. İNTERNET KAYNAKLARI

Semiz, Yaşar-Kuş, Recai [http://www.turkiyat.Selcuk.edu.tr/pdf/dergi/515/semiz.pdf](http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdf/dergi/515/semiz.pdf) (Erişim Tarihi:14.08.2011)

<http://www.arasindakifarklar.com/2012/02/sanat-ve-zanaat-arasindaki-farklar/> (Erişim Tarihi:26.11.2012)

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2012)

EKLER

Ek 1: 24 Şaban 1285 (1868) tarihinde, 64 maddeden oluşan 14 sayfalık sanayi mektebi nizamnamesi:¹⁰⁸²

Madde 1: Sanayi mektebinin kuruluş amacı ve nizamnamenin içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

Madde 2: Nizamnamenin ikinci maddesine göre bu okulda demircilik, dökmeçilik, makinecilik, mimarlık, marangozluk, madeni imalat, ahşap işleri, terzilik, kunduracılık, mücellitlik gibi sanatlar öğretilmektedir. dersler bu sanat dallarına göre tespit ve icra edilmektedir.

Madde 3: Sanayi Mektebi, iki şubeye bölünmüştür. Birinci şube harici, ikinci şube ise dâhilî olarak belirlenmiştir. Dâhilî şubede eğitim almak isteyen öğrenciler yatılı ve gündüzlü olarak kabul edilmektedir. Bu şubeye 13 yaşından aşağı olmamak üzere en fazla 500 öğrenci kabul edilmektedir. Harici şubede eğitim almak isteyen öğrenciler sadece gündüzlü olarak kabul edilmektedir. Bu şubeye 30 yaşını yaşamamış öğrenciler alınmaktadır. Öğrenciler gündüz meslekî eğitim aldıktan sonra kendi evlerine gitmektedir. Harici şubenin toplam öğrenci kapasitesi 200 olarak belirlenmiştir.

Madde 4: Nizamnamenin dördüncü maddesinde okulun idare, eğitim ve hizmet sınıfları konusuna açıklık getirilmiştir. Bu maddeye göre okulun genel işleri için bir müdür atanacaktır. Harici ve Dâhilî bölümler için birer müdür, bu müdürlere birer muavin atanması uygun görülmüştür. Okulun eğitim kadrosu için derslerinde uzman; edebiyat, fen ve sanayi öğretmenleri ve fabrika ve atölyelerden ustalar tayin edilmiştir. Okula muhasebe memuru, imalat yoklamacısı, ambar memuru, makine memuru, odacı, bekçi, doktor, aşçı, çamaşırcı gibi memur ve hademe alımı da yapılmıştır.

Madde 5: Öğrenciler öğrenim gördükleri derslere ve sanatlara göre beş kısma ayrılacaktır. Her kısımdan uygun şartları taşıyan bir öğrenci, seçilen dokuz öğrenciye onbaşılık yapacaktır. Bu göreve getirilen onbaşı, sorumlu olduğu öğrencilerin günlük iş takibini yapacaktır. Şöyle ki; onbaşı olan öğrenci, bir deftere sorumlu olduğu

¹⁰⁸² Çınar, a.g.e., s.45-48

öğrencinin ismini ve hangi meslekle ilgili eğitim aldığını, günlük var-yok yoklamasını, gün içerisinde bir olay yaşayıp yaşamadığını ve o günün yevmiyesini yazacaktır.

Madde 6: Mektebi Sanayi Nizamnamesinin altıncı maddesinde okulun ders programı belirtilmiştir. Ders programı aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir. Birinci Sınıf Ders Programı: (ilmi Dersler) Türkçe, kıraat ve yazı ve hesaptan âmâl-i erbaa ve tersimi hutut ve bazı eşkâl-i hendese. (Sanat Dersleri) işe yarayacak kadar şakirtlik. İkinci Sınıf Ders Programı: (ilmi Dersler) Türkçe okuyup yazmak, hesap ve sınıfına müteallik fününun tarifati ve resim ve coğrafya ve hendesenin bazı mebahisi. (Sanat Dersleri) Bazı işleri tarif ile başlı başına görececek derecede kalfalık. Üçüncü Sınıf Ders Programı: (ilmi Dersler) Türkçe yazmak ve defter tutmak usulü mükemmel resim ve hendese ve fenn-i kimya mukaddematı ve makine fenninden bazı dersler. (Sanat Dersleri) Bulduğu sanatı tarifsiz icra edecek mertebede kalfalık. Dördüncü Sınıf Ders Programı: (ilmi Dersler) Düzgün imla ile yazmak usulü üzere defter tutmak eşyay-ı madeniye havassı tabiyesi ve evsafi ve manivela ve makara ve sathı mail ve kama ve vida gibi alatı basite ve fenn-i makine mukaddematı. (Sanat Dersleri) Bulduğu sınıfta birinci derecede kalfalık. Beşinci Sınıf Ders Programı: Meramını ifade edecek derecede düzgün imla ile Türkçe yazmak her nevi hesap ve kimyanın ahkâmını bulunduğu sanatta icra eyleme ve usul-ü mimariye ve makine fennini öğrenmek. (Sanat Dersleri) Bulduğu sanata müteallik işleri maharet ve mamûlat ile görececek derecede ustalık etmektir.

Madde 7: Mekteb-i Sanayide harici ve dâhili şubelerde öğrenim görececek öğrenciler stajyer olarak birinci sınıfa kayıt edilmektedir. Öğrenci bulunduğu sınıfta başarılı olduğunu imtihanla ispat ederse bir üst sınıfa alınmaktadır. Beş sene sonunda bütün imtihanlarını başarı ile veren öğrenciler diploma ile mezun olmaktadır.

Madde 8: Dâhili şubeden mezun olan öğrenciler beş yıl süre ile Sanayi Mektebinde usta olarak görev yapmakla yükümlü kılınmıştır. Okuldan mezuniyet şartları harici şube öğrencileri için farklılık arz etmektedir. Nizamnamenin 27. maddesine göre harici şube öğrencisi Sanayi Mektebinde gördüğü fen ve sanat derslerini beş seneden önce verebilmektedir. Bu şubedeki öğrenci imtihanlarda başarılı olduğu takdirde mektepten şahadetname olarak erken mezun olabilmektedir. Mektepten beş seneden

önce mezun olan harici şube öğrencisi isterse mektepte usta olarak görevlendirilmektedir.

Madde 9: Mektepte öğrenim gören dâhili ve harici öğrencilere sınıflarına göre yevmiye verilmektedir. Mektepteki birinci sınıf öğrencisi 2 kuruş, ikinci sınıf öğrencisi 100 para, üçüncü sınıf öğrencisi 3 kuruş ve dördüncü sınıf öğrencisi 3,5 kuruş yevmiye almaktadır. Ayrıca öğrenci işleri için görevlendirilen onbaşılar 20'şer para fazladan yevmiye almaktadır. Dâhili öğrencilerin gelirlerinin bir kısmı elbise, yiyecek gibi masraflar için kesintiye uğramaktadır. Kesinti miktarı her öğrenci için sabit olup günlük 60 para olarak belirlenmiştir. Dâhili şubede öğrenim gören öğrencinin geri kalan parası ikiye bölünmektedir. Bu paranın yarısı öğrenciye aylık olarak verilmekte olup diğer yarısı ise okulun Emniyet Sandığında muhafaza edilmektedir. Emniyet Sandığında muhafaza edilen bu para mezun olan öğrencilere toplu olarak verilmektedir. Mezun olan öğrenci bu parayı işyeri açmak için sermaye olarak kullanabilmektedir. Harici şubede öğrenim gören öğrencilerden yemek parası alınmamaktadır. Ancak bu öğrencilere verilen elbiselerin parası yevmiyelerinden kesilmektedir. Harici şube öğrencisinin yevmiyesinden elbise parası kesildikten sonra geri kalan para, dâhili öğrencilerde olduğu gibi ikiye bölünmektedir. Bu paranın yarısı öğrenciye aylık olarak verilmekte diğer yarısı ise Emniyet Sandığında biriktirilmektedir. Biriken bu para mezun öğrenciye sermaye olarak verilmektedir.

Madde 10: Sanayi Mektebinden mezun olan öğrenci Emniyet Sandığında bekletilen parasını beşinci yılın sonunda faizi ile almaktadır. Mektepten usta olarak ayrılan öğrencinin işyeri açabilmesi için bu paranın önemi büyük olmalıdır.

Madde 11–12–13: Mektebi Sanayi Nizamnamesinde ödül ve ceza konusuna da açıklık getirilmiştir. Mektepte ceza iki şekilde verilmektedir. Cezanın birinci şekli hapis cezasıdır. İkinci şekli ise yevmiye kesme cezasıdır. Ödül olarak da bir çeşit af kâğıdı olarak tanımlayabileceğimiz Tahsin bileti verilmektedir. Teorik ve pratik derslerde ayrıca mektebe devam konusunda başarılı olan öğrencilere kırmızı veya yeşil tahsin bileti verilmektedir. Bu biletler mektep öğrencileri tarafından hapis veya yevmiye kesme cezasından kurtulma amacıyla kullanılmaktadır. Mektep öğrencisi çalıştığı atölyede herhangi bir aleti kırar veya kaybederse ayrıca kendisine verilen elbiseyi erken yıpratırsa yevmiye kesme cezasına çarptırılır.

Madde 14: Mektepte dersler sabahleyin erkenden başlamaktadır. Sabah dersi öğle ezanından iki saat önce bitmektedir. Sabah derlerine giren öğrenci daha sonraki zamanlarda atölyelere giderek pratik yaparlar.

Madde 15: Dâhili ve harici şubelerde öğrenim gören öğrenciler bütün idarecilerin emirlerini yerine getirmek zorundadır. Dâhili şubeye yerli-yabancı, İslam ve Hıristiyan öğrenciler eşit şartlarda alınacaktır. Buna göre dâhili şubeye kayıt yaptırmak isteyen öğrenci 13 yaşından büyük olmamalıdır. Öğrencinin öksüz ve yetim olması gerekmektedir. Anne veya babasından biri olup da fakirlik ve muhtaçlık söz konusu ise öğrenci okula kayıt edilir. Öğrenci mektebi bitirmeden velisi veya bir yakını tarafından okuldan alınamaz. Bu kişiler tarafından öğrencinin yevmiyesi talep edilemez. Eğer ki çocuk anlaşma ile okuldan çıkarılacak olunursa mektepte bulunduğu süre içerisinde kendisine yapılan masrafları ödemek zorundadır

Madde 17: Annesi, babası veya akrabası olduğu halde dâhili şubeye kayıt olmak isteyen öğrenci her sene başında 500 kuruş'u okul idaresine vermek zorundadır.

Paralı okuyan öğrencinin de 13 yaşından büyük olmaması gerekmektedir.

Ek 2: İnas Sanayi Sultanileri teşkilatıyla mezunlerinin suret-i istihdamı hakkında talimat:¹⁰⁸³

Madde 1) Müddet-i tahsili dört seneden ibaret olan kız sanayi sultanileri ikinci seneden itibaren üç şubeye ihtiva eyler:

Kadın ve çocuk elbisesi şubesi

Çamaşır takımları

Nakış

Madde 2: Her şubede talebeti; şubelerine mahsus sanatla birlikte derus-i umumiye de takip ederler.

Madde 3: Birinci seneyi ikmal eden talebat, sene-yi dersiyeye dersiyeye ibtidasında istidad-ı mahsuslarına ve arzularına göre şubelere tevzi olunurlar. Bu tevzi muamelesinin iptidasından itibaren nihayet iki ay zarfında şubenin tebdili hakkında vaki olacak bir taleb, esbab-ı makbuleye istinadı tahkik ettiği takdirde mektep idaresince isaf olunabilir. Bu müddetin hitamından sonra o sınıfta diğer bir şubeye nakil caiz olamaz.

Madde 4: Üçüncü ve dördüncü senelerde bir sanat şubesinden diğerine nakil, bu ikinci şubeye madun sınıftan itibaren başlamakla mesruttur.

Madde 5: Bir şubeyi ikmal eden talebe bir sene daha tahsil ile diğer şubeden de mezun olabilir.

Madde 6: Her sınıfın dürus-ı umumiyesi ile sanat dersleri bir gül teşkil eder. Terfi sınıf, iki takımdan da ahraz muvaffakiyettir.

Madde 7: Kısm-ı tali birinci seneye mekatib-i sultaniye'nin kısm-ı ibtidaiyesini veya mekatib-i ibtidaiye-yi umumiye-yi ikmal eden talebat, bila imtihan ve mekatib-i ibtidaiye-yi hususiye mezunları bi'l-ımtihan kabul olunurlar.

Sanat Sultaniyelerinin gayri Sultaniyelerden veya kısm-ı ibtidaiyesi de bulunan tali derecede mekatib-i hususiyenin sınıf-ı taliyesinden naklen dahil olmak isteyen talebatın sınıfları da bi'l-ımtihan tayin olunur. Madde-i münferide-Kız Sanayi Sultaniyeleri mezunları, bidayeten mekatib-i ibtidaiye-yi umumiyede veya Mekatib-i Sultaniye sınıf-ı ibtidaiyesinde el işleri muallimeliğine tayin olunurlar. Buralarda üç

¹⁰⁸³ İnas Sanayi Sultanileri, Müfredat-ı Ders Programı, İstanbul Matbaa-i Amire,1338,s.1,2

sene hizmeti sabık edenler, bi'l-müsabaka kız sanayi sultanileriyle diğer inas mekatib-i sultaniye sınıf-ı taliyesinde sanat ve el işleri muallimeliklerine tercihen tayin edilirler.1.Kanun-i Evvel 1337.

Ek 3: 1912’de çıkartılan Tedrisat-ı Ziraiye nizamnamesi:¹⁰⁸⁴

Madde 1: Tedrisat-ı Ziraiye dört dereceye munkasimdir:

Birincisi amele mektepleri, ikincisi çiftlik mektepleri, üçüncüsü ameliyat mektepleri, dördüncüsü mntıka-i ziraat-i mekatib-i aliyesi dir. Mezkur dört sınıf mekatib-i ziraiyeden başka haiz-i ehemmiyet olan bazı ziraiye şubeleri ve ez-cümle sanayi-i ziraiyenin temin-i terakkisi zımında mekatib ve nessesat-ı hususiyye-i ziraiye dahi tesis edilecektir.

Madde 2: Amele mektepleri usulu cedide-i ziraatın ameliyyatını ve alat-ı ziraiyenin suret-i istimalini ve ihtiyaat-ı mahalliyeye göre eşicarın teksir ve tımarını ve hayvanat-ı ehliyyenin teksir ve idaresini gerek hayvanat gerek mezruata arız olan başlıca hastalıklara karşı ittihaz ve tatbili lazım gelen tedabir ve tedaviyi ameli bir surette talim etmek el-hâsıl mükemmel çiftlik amelebaşı yetiştirmek maksadıyla tesis oluğu müessesat-ı ziraiyedir.

Madde 3: Amele mektepleri ihtiyaç görülen mahallerde ksad olunur işbu mektepler ihtiyaca göre leyli ve neharidir.

Madde 4: Amele mekteplerinin müddet-i talimiyesi iki senedir.

Madde 5: Amele mekteplerine dahil olacak amelenin tebea-i devlet-i aliyye den olması ve hizmet-i askeriyesini ifa etmiş veyayut kanunname-i mahsusı mucebince hizmet-i askeriyeden mafı tutulmuş kavıyylbnye ve tammlaza ve hüsn- ahlak aşhabından bulunması ve senni otuzu mtejaviz olmaması şarttır. Okuyup yazması olanlar diğerlerine tercih olunur.

Madde 6: Amele mekteplerine kayıt ve kabul edilen ameleden mektebe devamları esnasında su-i ahval ve ahlakı meşhud olanlar veya kendilerinden istifade olunamayacağı tebeyyün edebler mektepten ihraç olunur.

Madde 7: Mektebi ikmal edenler nezaret taraffından tayin olunacak memur huzurunda imtihanları icra edilerek isbat-ı ehliyet edenlere bir kıta tasdikname verilir.

¹⁰⁸⁴ Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi, Dstr,2.Tertip, Cilt IV. s.95-111

Madde 8: Mektepte icra olunacak ameliyat-ı ziraiye ve hudemat-ı muhtelifе munhasıran talebe tarafından icra olunur.

Madde 9: Talebenin mekûlatı ve melbûsatı mektep tarafından meccanen temin ve ita edilir. Teamûl-i belde esas tutulurak talebenin münasip mikdar-ı ücret dahi verilir. Ücret-i mezkurenin bir kısmı meddet müddetinin ikmalinden sermaye olarak verilmek üzere kısm-ı mütebakisinin zaman tediyesi müdürün reyine muhavyıldır.

Madde 10: Amele mektepleri mekatib-i aliye ve ziraiye veya ziraat ameliyat mekteplerinden mezun mükeffel bir müdür tarafından idare olunur.

Madde 11: Amele mekteplerinin memuriyetini mükeffel bir müdür ve muallimin vazifesiyle mükellef ve çiftlikte mevcut alat ve edavat ve hayvaniyat ile bilcümle eşyayı menkule ve gayrı menkulenin hüsn-ı istimal ve muhafazasında mesuldür.

Madde 12: Amele mekteplerinin memuriyetini mükeffel bir müdür ve muallimin vazifesiyle mükeffel olmak üzere bir müdür muavini ve mükeffel bir muhasebe kâtibi, bir çiftçi başı lüzumu kadar müstahdiminden ibarettir. Müdür ve muavini ve muhasebe kâtibi, canib-i nezaretten ve çiftçi başı müstahdimin müdür tarafından tayin olunur. Heyeti idare müdür ve muavini ve muhasebe kâtibinden mürekkebtir.

Madde 13: Amele mekteplerinde takip olunacak usulu talim ve program ihtiyacat-ı mahalliyeye göre mektep müdürü tarafından tanzim olunup ziraat nezaretince tasdik olunduktan sonra mevki-i icraya vazolunur.

Madde 14: Müdür mektebin ve çiftliğin kâffe-i umur idaresinden mesul ve bilcümle memurin ve müstahdeminin vazifelerini bihakkın ifa etmelerine nezaret ve idare heyetinin vermiş olduğu kararları icra ve her sene nihayetinde mektep ve çiftliğin kâffe-i umur ve hususatı ve hesabat-ı umumiyesini bir rapor mahalli ziraat müdüriyeti vasıtasıyla nezarete işar eylemeğe mükelleftir. Muhasebe kâtibi dahi umur hesabiyeden doğrudan doğruya mesuldür.

Madde 15: Amele mekteplerinin bulunduğu mahalli ziraat müdürünün nezret-i mütevaliyesinde bulunacağı gibi lüzum görüldülçe ziraat nezareti müfettiş ve memur-ı mahsusları vasıtasıyla mekatib-i mezkurenin keffa-i umuru murakaba da bulunduracaktır.

Ek 4: Çiftlik Mektepleri ile ilgili Nizamname Maddeleri:¹⁰⁸⁵

Madde 16: Çiftlik mekteplerinin heyet-i idaresi müdür ve müdür muavini ve muhasebe kâtibinden mtesekkil olup vazifesi mektep ve çiftliğin umur-ı hesabiyesini tetkik ve tasdik ve müessesesinin temin ve terakkiyatı için lüzum gördüğü mevaddı müzakere etmekten ibarettir. Çiftlik mektepleri evlad-ı ziraatı ameli surette usulu cedide-i ziraati talim etmek ve Türkçe okuyup yazar ve kendi tarlasını idareye muktedir ifti veya yarıı ve subaı yetiştirmek maksadıyla vücudunda getirilimi müessesat-ı ziraiyedendir.

Madde 17: Çiftlik mektepleri ihtiyaç görülen mahallerde kad olunur.

Madde 18: Çiftlik mekteplerinin müddet-i tahsiliyesi ihtiyaat-ı mahalliyyeye göre iki veya  senedir.

Madde 19: Çiftlik mekteplerine dâhil olacak talebenin tebaa-i devlet-i aliyyeden ve evlad-ı ziradan olması ve ilel ve imrazdan salim bulunması ve sinnleri on beten dn ve on sekizden efsun olmaması merut olup bunlar meyanında okuyup yazmak bilenler tercihan kabul olunur.

Madde 20: Çiftlik mekteplerine kayıt ve kabul edilen talebeden mektebe devamları esnasında su-i ahval ve ahlakı mehut olanlar veya kendilerinden istifade olunamayacağı tebeyyün edenler mektepten ihraç olunur.

Madde 21: Mektebi ikmal edenler nezaret tarafından tayin olunacak memur huzurunda aimtihan edilerek isbat ehliyetleri halinde bir kıta tasdikname verilir.

Madde 22: Mektepte icra olunacak ameliyat ve hudamatı muhtelif talebe tarafında ifa olunur.

Madde 23: Çiftlik mektepleri leyli olup talebenin meklatı ve melbsata mektep tarafından temin ve kendilerine ŗehri on kuru ita edileceği gib müddet-i tahsiliye hitamında tasdikname ahzına mstahik olanlar müddet-i tahsiliyeleri esnasındaki hizmetlerine mukabil münasip miktar sermaye ita olunur. Sermayenin miktarı hiç bir vakit bin be yüz kuruu tecavüz edemez.

¹⁰⁸⁵ **Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi, Düstur**, 2. Tertip, Cilt IV. s.98–111

Madde 24: Çiftlik mektepleri mekatib-i aliyye-i ziraiiyeden veya ameliyat mekteplerinden mezun bir müdür tarafından idare olunur.

Madde 25: Müdür mektepte bulunan memurin ve müstahdeminin amiri olup talimname-i mahsusı mucabince bunların hüsn-i istihdamı vazifesiyle mükellef ve çiftliğin mevcut alat ve edavat ve hayvanatı ile bilcümle eşyayı menkule ve gayri menkulesinin istimal ve muhafasından mesuldur.

Madde 26: Çiftlik mekteplerinin memuriyeti bir müdür ve muallimin vazifesi de ifa etmek üzere bir müdür muavini, mükeffel bir muhasebeci, bir ifti başı, bir bahçivan veya baĐcıbaŐı ve sair bilcümle müstahdimin heyet-i idare kararıyla müdür-i mektep tarafından tayin olunarak ziraat nezaretine malumat verilir.

Madde 27: Çiftlik mekteplerinde dürusu okumak yazmak ve hesaptan amal-i erbaa ve kesr-i adi ve işarı ve basit bir surette usul defteri ve coğrafya ve umumi ve memalik-i osmaniye coğrafyasına dair malumat-ı umumiye-i mĐcmeleden ibarettir. Çiftlik mekteplerinin idaresi ve talebenin keyfiyyet-i talimi ihtiyaat-ı mahalliyyeye göre mtehalif olup mekatib-i mezkurenin her birinde ziraat derslerine mtallik takip olunacak usulu talim ve program müdür-ı mektep tarafından ihtiyaat-ı mahalliyyeye göre tertip olunup ziraat nezaretine tasdik olunduktan sonra mevki icraya vazolunur.

Madde 28: Mektebin umur-ı idaresinden müdür ve muamelat-ı hesabiyesinden muhasebeci mesuldur.

Madde 29: Ziraat nezareti müfettiş ve memurları vasıtasıyla çiftlik mekteplerinin kâffe-i umurunu teftiş ve murakaba da bulundurarak vazifesini hüsn-i ifa etmeyen müdür ve muallimleri taht-ı mesulitine alır.

Ek 5: Ziraat-ı Ameliyat Mekteplerinin Nizamname Maddeleri:¹⁰⁸⁶

Madde 30: Ziraat-ı Ameliyat mektepleri fenn-i ziraatın ameliyatına daha ziyade ehemmiyet verilmekle beraber nazariyatı da talim ve tedris edilmek ve çiftlik idaresine muktedir çiftçi çiftlik kâhyası yetiştirmek maksadıyla tesis olunur.

Madde 31: İşbu mektepler merkez vilayet veyahut büyük bir şehir civarında şimendifer güzergâhına garip ve şerait-i sıhhiyeye muvafık ve vilayet dâhilinde icra edilmekte olan ziraatın kâffesine elverişli bir mahalde ziraat nezareti tarafından mubayaa edilecek çiftlikte veya çiftlik haline ifrağ oluabilecek arazide tesis olunur.

Madde 32: Ziraat-ı ameliyat mekteplerinin tahsil müddeti üç senedir.

Madde33: Ameliyat mekteplerine kabul olunacak talebe üç kısımdır: birincisi meccanen ve leyli, ikincisi ücretli ve leyli, üçüncüsü neharidir. Bunlardan başka mektebe samiin dahi kabul olunur.

Madde 34: Mektebe kayıt ve kabul olunacak talebenin bidayetden nezaretçe tayin edileceği gibi mezkûr üç kısmın her birine her sene yeniden kaç nefer talebe kabul olunabileceği mektep müdüriyetince tayin ve taraf-ı nezaretten tasdik olunur.

Madde 35: Ziraat-ı ameliyat mekteplerine kayıt ve kabul olunacak talebenin evvela Osmanlı tebaasından olmaları saniyen çiftçi veya ashabı-ı arazi-i evlattan ve ahlak-ı hasene erbabından ve ilel ve imrazdan salim bulunmaları salisen on beş yaşından aşağı ve yirmi yaşından yukarı bulunmaları şarttır.

Madde 36: Ücretsiz ve leyli talebe mektebe bilmüsabaka ve ücretli ve leyli ve nehari talebe bilimtihan kabul olunur. Ancak bunların miktarı muayyen olan adedi tecavüz ettiği takdirde müsabakaya tabi tutulur. Mektebe ücretli olursak kabul edilen talebe müddet-i tahsiliyenin hitamına kadar ücretle devam etmeğe mecbur olup hiç bir sebep ve mazerete mebni ücretsiz kısmına nakli caiz değildir.

Madde 37: Mektebe girmek için müracaat eden talebe otuz beşinci madde de muharrer evsafi haiz olduklarını mübeyyin tezkere-i Osmaniyelerini ve mensup oldukları belediyenin veya ihtiyar meclisi tarafından bir kıta hüsn-ı hal varakasını ve

¹⁰⁸⁶ **Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi, Düstur**, 2. Tertip, Cilt IV. s.99–111

belediye tabibi tarafından tamüssihha olduklarına dair bir kıta şahadetnameyi hamil olmaları şarttır.

Madde 38: Mektebe kabul olunan talebe şehir de mukim bir veli göstermeğe mecburdur.

Madde 39: Ziraat ameliyat mektebine dâhil olacak talebe mekatib-i rüşdiye mezunları derecesinde Türkçe, coğrafya, tarih ve hesaptan imtihan olunur. İmtihana dahil olacak talebenin ba-istidaname mektep müdüriyetine müracaat etmesi lazımdır. Duhul-ı imtihanın tarih icrası la-ekall bir buçuk ay evvel evrak-ı havadisle ilan edilerek imtihanın yevm icrasına kadar istidaname kabul olunur.

Ondan sonra her ne sebep ve mazerete müstenit olursa olsun vuku bulan müracaat reddolunur.

İdare heyetleri:

Madde 40: Ziraat-ı ameliyat mektepleri heyat-i idaresi bir müdür ve müdür muavini ve mükeffel bir muhasebeci ve bir de ameliyat mualliminden ibaret ve nezaretçe mensup olup müdür ve müdür muavininin mekatib-i aliyye-i ziraiyeden mezun olması şarttır.

Madde 41: Müdür mektepte bulunan memurin ve müstahdiminin amiri olup talimname-i mahsusi mucibince bunların hüsn-ı istihdamlarıyla mükellef ve mektep ve buna merbut çiftliğin kâffe-i muamelatından ve müdür muavini tedrisattan ve mektebin inzibat ve muamelat-ı dâhiliyesinden ve ameliyat muallimi çiftliğin ameliyat-ı ziraiyesinden ve muhasebeci mektep ve çiftliğin umur hesabiyesinden müdür ile müştereken mesuldür.

Madde 42: Heyet-i idare mektep ve çiftliğin umur-ı hesabiyesini tetkik ve tasdik edeceği gibi mektep ve çiftliğin temin ve terakkiyatı için lüzum gördüğü mevaddı müzakere vazifesiyle mesuldür.

Madde 43: Heyet-i idare azası vakitlerini kâmilen mektebe hasr etmeğe mecbur olup hariçte diğer bir memuriyet ve vazife kabul etmeleri ve hariçte hiç bir işle meşgul olmaları caiz değildir.

Madde 44: Ziraat müfettişleri veya müdürleri nezaretten alacakları emr üzerine mekteplerin suret-i idare ve hesabiyatını teftiş ve tetkik ile meşhudyetini bir rapor ziraat nezaretine bildirirler.

Madde 45: Müdürler her sene tahsiliye sene-i nihayetinde mektep ve çiftliklerin kâffe-i umur ve hususarını ve hesabiyat-ı umumiyetlerini ba-rapor nezaret işar eylerler.

Madde 46: Mektep müdür muallimin vs. müstahdimin vazifelerinin bihakkın ifasına nezaret be idare heyetinin vermiş olduğu kararları icra ve çiftliğin bilcümle muamelat-ı hesabiyesini ruyet etmekle mükelleftir. Heyet-i idarenin vereceği kararlarda tesavii ara ve vukuunda müdürün bulunduğu taraf tercih olunur. Müdür ziraat nezaretine merbut ve ona karşı mesuldur.

Madde 47: Müdür muavinleri müdürlerin gaybubeti halinde müdüriyet ait vezaif ile mükelleftir.

Madde 48: Heyet-i tedrise canib-i nezaretten ve müstahdimin-i saire heyet-i idare tarafından ictinap ve müdüriyetçe tayin olunur. Heyet-i idarelerce tayin olunan ve vazifesini ifa etmeyen ve su-i ahvali görülen müstahdiminin azli mektep müdürünün salahiyeti dâhilindedir.

Heyet-i Tedrisiye:

Madde 49: Heyet-i tedrisiye müdür ve müdür muavini ile muallimler mürekkeptir.

Madde: Muallimlerin kâffesi ziraat nezaretince tayin olunur. mühalli muallimin vukuunda muallimliği münhal olan dersçe ihtisası bulunan tayin ve taliplerin evsafi matlubelerinin tesavisi halinde bilmüsabaka en ziyade isbat-ı ehliyet edenler tercih olunur.

Madde 51: Heyet-i tedrisiye her sene nihayetinde suret-i mutlakada bir defa ve lüzumu görüldükçe sene içerisinde dahi vuku bulacak davet üzerine ictima ile tedrisata müteallik hususatı müzakere edip netice-i müzakeratı ba-mazbata nezarete bildirir.

Madde 52: Mektebin programı ihtiyacat-ı mahalliyeye göre heyet-i tedrise tarafından

tanzim ve nezaretçe tasdik olunduktan sonra mevki tatbika vaz olunur. Fakat heyet-i mezkurenin programı tebdil ve tadil etmeğe salahiyeti olmayıp tadilat icrası ancak nezaretin tasvibi üzerine mümkündür.

Madde 53: Muallimler programda münderiç dürusu tamamiyle tedris etmekle mükellef oldukları gibi bunların tatbikatını araya etmeğe mecburdur. Her bir muallim kendisine tevdi ve talim olunan alat ve edavatın hüsnü muhafazasıyla mükelleftir.

Madde 54: Türkçe muallimi mektebin umur tahririyesini ifa eder

Memurin ve Müstahdemin:

Madde 55: Mekteplerde üç mebsar, bir çiftçi başı bir ameliyat muallim muavini, bir bahçıvan veya bağcı ve lüzumu kadar müstahdimin bulunur.

Madde 56: Ameliyat-ı muallim muavini ve çiftçi başı kendilerine ait hizmetleri müdürün ve ameliyat mualliminin nezareti tahtında olarak ifaya ve kendilerine mevdu alat ve edavat ve hayvanatın hüsn-ı muhafazasına mecbur ve mektep müdürüne karşı mesuldür.

Talebenin Vezai fi ve İmtihanların Suret-i İcrası:

Madde 57: Talebe programda münderiç tedrisat ve tatbikatı bila-isisna takip ederek muallimler tarafından takrir olunan derslerden defter-i mahsusasına zabıt ve kayıt ettirilecektir.

Madde 58: Talebe mektebe merbut çiftlikte icra olunan ameliyat-ı ziraiye ye bilfiil iştirak etmeğe ve kendisine tevdi olunan çiftlik hizmetini ifaya mecburdur.

Madde 59: İmtihanlar iki nevi olup biri umumi diğeri hususidir. Hususi imtihanlar her dersin muallimi tarafından üç ay da bir tahriran ve umumi imtihanlar sene-i tedrisiye hitamında muallim ve mümeyizlerden mürekkep bir heyet huzurunda şifahen icra olunur.

Madde 60: Umumi imtihanlarda bir defa terfi-i sınıf edenler ibka olunur ancak müddet-i tedrisiye esnasında ikinci defa terfi-i sınıf edemeyenler mektepten ihraç olunur.

Madde 61: Mektebin müddet-i tahsiliyesi olan üç seneyi ikmal ederek bilimtihan huruç edenlere ziraat nazırı namına ziraat müdürü umumisi ve mektep müdürü tarafından musaddak bir icazetname ita olunur.

Madde 62: Eyyam-ı resmiye-i tatiliyeden başka talebeye perşembe günü badezzeval gitmek ve cuma akşamı avdet etmek üzere hafta da bir gece mezuniyet verilir.

Madde 63: İmtihan-ı umumiler ve onu müteakip iki ay tatili umumi zamanları ahval-i mahalliye ye göre ziraat nezareti tarafından tayin olunur.

Mücazat:

Madde 64: Hilaf-ı edep ve nizam harekette bulunan talebe hakkında tertip olunacak mücazatin derecat ve suret-i icrası talimname-i dahili mucibince müdür ve heyet-idare kararıyla tatbik olunur.

Madde 65: Bir talebenin mektepten tardı heyet-i idare mazbatasıyla nezaretten badelistizan icra olunur ancak esbabı-ı mühimmeden dolayı mektepte kalması caiz olmayan talebe heyet-i idare kararıyla nezaretin tasdikine talikan mektep tarafından muvakkaten ihraç olunur.

Ek 6: Mektebin talimatnamesi: ¹⁰⁸⁷

Birinci madde: Daire-i Harbiye de müstahdem kimselerin vazifelerince ihtisaslarını temin ve malumat mekteplerini tevsi maksadıyla daire dâhilinde bir mektep küşad edilecektir.

İkinci madde: Erkân-ı Harbiye sınıfından veya sınıf-ı saire zabitanından mektebin bir müdürü olacak ve vazif-i dâhiliye ve inzibatiyesi müdürün göstereceği lüzuma göre tayin edilecek memurlar vasıtasıyla beka olunacak.

Üçüncü madde: Zirde beyan olunan derslerin tedrisi için iktiza eden muallimler mekatib-i askeriye de hizmet ve tecrübeleri sebak etmiş ümera ve zabitan-ı askeriyeden ve mekatib-i mülkiye mualliminden tayin olunacak ve daire-i askeriye memurin-i askeriye ve mülkiyesinden deruhte edeceği vezâif-i tedrise de ihtisası bulunanlardan arzu edenler dahi memur edilecektir.

Dördüncü madde: İnşa, hesap, yoklama ve ahz-ı asker ve redif hususâtı gibi başlıca üç kısma teferru ve inkısam etmekte olan devair-i askeriyenin malumat-ı umumiyesi itibariyle mektep iki şubeye ayrılacaktır.

Beşinci madde: Sınıf-ı evvel mensubiyeti dâhil olduğu halde bütün daire-i harbiye künyesinden mülklerine göre mektebin icap eden şubelerine devamları mecburidir fakat bu mecburiyet sınıf ve maaşlarınca halen ve atiyen nakiz ve terakki etmemek şartıyla hak sahibi değildir.

Yedinci madde: Tedrise mübaşeretten evvel dürus-ı muayyineden suret-i mükemmele de imtihan vermeğe talip ve muktedir olanlar mektebin heyet-i talimiyesi huzurunda bilimtihan isbat müddaa eyleyebildikleri halde bittabi bu mecburiyetten vareste kalırlar.

Sekizinci madde: Mektebin ilk talebe-i mukayyidesinin müddet-i tahsiliyesi dürus-ı muayyinenin imkân talim ve şimali hakkındaki tecrübeye göre bilahare tayin olunacaktır.

İkmal tahsil ile bizaa-i kâffeyi kazananlara bilimtihan bir şahadetname verilecektir.

¹⁰⁸⁷“ Daire-i Harbiye Mektebi”, **Tanin**, 12 Aralık, 1910

Böyle bir şahadetname alamayanlar mektebin hitam tedrisinden sonra zuhur edecek münhalat için icra kılınacak müsabaka imtihanlarına katiyen kabul olunmayacaktır.

Dokuzuncu madde: Tayin olunacak eyyam ve saatte bila-muazzerat meşrua mektepte bulunmayanlar hakkında o gün kaleme gelmemiş nazarıyla kast elyevm muamelesi kılınacaktır.

Onuncu madde: Arzu edenler kalem amirleri tarafından mazhar müsade olduğu halde ve mecbur oldukları derslerden maada diğer dersler dahi bilihtiyar devam edebilirler.

Onbirinci madde: Mektebin müdürüyle heyet talimiyesine Daire-i Harbiye mesarif müteferrikası meyanında münasip ücret verilecektir. müharri surette arz-ı hizmet edenler bittabi takdirat-ı mahsusaya mazhar olur.

Birinci şubede aşağıdaki dersler gösterilecekti:

Bütün kavaid-i sarfiye ve nahviyesiyle mükemmel lisan-ı Osmani, Kitabet-i resmiye, Hüsn-ı hat, Ahz-ı asker, redif ve ihtiyat kanunları ve yoklama muamelatı

Hesaptan kesr-i adi ve işarı, tenasüp, faiz, Mülki, askeri ceza kanunları

İkinci şube de bulunan hesap sınıfı mensubiyetine aşağıdaki dersler gösterilecekti:
Bütün kavaidini şamil olacak şekilde mükemmel hesap

Mükemmel usul-ı muzaafe ve bunun devair-i askeriye muamelatı hesabiyesine sur tatbikiyesi

Bütçe müteferri nizam ve muamelat

İdare-i askeriye nizamnamesinin tayinat, maaşat ve harcırah hakkındaki fusul ve mevaddı

Usul ve inşa ve kitabet(derdestçe ifade-i merama kifayet edecek kadar)

Mülkiyece askeri ceza kanunnameleri

Ek 7: Mıntıka-i Ziraat Mekatib-i Aliyyesi Nizamnamesi¹⁰⁸⁸

Madde 66: Memalik-i Osmaniye'nin her mıntıka-i ziraiyesi merkezden bir mektebi-i ali küşad olmak üzere şimdilik halkalı ve Selanik'te bir ziraat mektebi-i alisi tesis olunmuştur.

Madde67:Ziraat mekatib-i alisi büyük çiftlikler idaresine muktedir erbab fen-i ziraat memurin-i fenniye mekatib-i ziraiye ye muallim yetiştirmek maksadıyla müesses olup mekatib-i mezkuride tedrisad-i ziraiyenin ameli kısmına lazım gelen ehemmiyet verilmekle beraber nazari kısmı mufassalan tedris ve talim olunur.

Madde68:Ziraat mekatib-i aliyesi bulunduğu mıntıkada icra edilmekte olan ziraatin kâffesine elverişli ve büyük bir şehirde ve tercihen şimendifer güzergâhına karip ve şerait-i sıhhiyeye muvafık nezaret tarafınsan mubayaa edilecek bir çiftlikte ve çiftlik haline ifrağ olunabilecek bir arazide tesis olunur.

Madde69:İbirinci sene idadi olmak üzere ziraat mekatib-i aliyesinin müddet-i tahsiliyesi dört senedir.

Madde70:Ziraat mekatib-i aliyesine kabul olunacak talebe üç kısımdır. Birincisi meccanen leyli, ikincisi ücretli leyli, üçüncüsü neharidir. Bunlardan başka mektebe samiin dahi kabul olunur.

Madde71:Mektebe kayıt ve kabul olunacak talebenin adedi bidayetten nezaretçe tayin edileceği gibi yetmişinci madde de beyan olunan üç kısmın her birine her sene yeniden kaç nefer talebe kabul olunabileceği mektep müdüriyetince inha ve taraf-ı nezaretten tasdik olunur.

Talebenin şerait-i intihab ve kabulleri

Madde72:Mektebe dâhil olacak talebenin evvelan tebea-i osmaniyeden olmaları saniyen sinleri onyedi den aşağı ve yirmi iki den yukarı bulunmamaları salisen ilel ve imrazdan salim ve rabian ahlak-i hasene eshabından bulunmaları şarttır.

Madde73:Ücretsiz leyli talebe mektebe behemehâl bil müsabaka ve ücretli leyli ve nehari talebe bil imtihan kabul olunur ancak bunların miktarı muayyen olan adedi

¹⁰⁸⁸cc "Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi", **Düstur, 2. Tertip**, Cilt IV. s.95-111

tecavüz ettiği takdirde müsabakaya tabii tutulur. Mektebe ücretli olarak kabul edilen talebe müddet-i tahsiliyesinin hitamına kadar ücretle devam etmeye mecbur olup hiç bir sebep ve mazerete mebni ücretsiz leyli kısmına nakli caiz olamaz.

Madde74:Ziraat-i ameliyat mekteplerinden birinci ve ikincilikle neşet eden talebe ziraat-i mekatib-i aliyelerinden biri en meccanen leyli olarak kabul olunur.

Madde75:Mektebe girmek arzu eden talebe yetmiş ikinci maddede muharrer evsafi haiz olduklarını mübeyyen-i teskere-i osmaniyelerini ve en son buldukları mekteb idaresi veya mensup oldukları şehir veya karyenin belediye veya ihtiyar meclisi tarafından bir kıta hüsnü hal varakasını ve belediye tabibi tarafından ilel ve ibrazdan salim olduklarına dair bir raparu ve ol sene zarfında aşılarmış olduklarına dair ilmühaberi hamil olarak ba-istiname mekteb müdürüne müracaat ederler.

Madde76:Mektepçe kabul olunan talebe şehirde mukim bir veli göstermeye mecburdur.

Madde77:Ziraat Mekatib-i Aliyesine dahil olacak talebe Türkçe kitabet, Fransızca imla ve tercüme, hesap, hendese-i hatiye, cebir (bir mechullü muadele dahil olmak üzere) hikmet ve kimya, tarih, coğrafya-i umumi ve osmaniyeden tahriren imtihan olunur.

Madde78:Duhul imtihanları her sene eylül iptidasında icra olunur ve yevm icrası evrak-ı havadisle ilan olunup bir gün olana kadar istida kabul olunur. Ondan sonra her ne sebep ve mazerete müstenit olursa olsun vuku bulan müracaat bila istisna ret edilir.

Madde79:Bil müsabaka mektebe kabul olunanlar meyanında iktidarı kâfi bulunup idadi kısmında tedris olunan dürusun umumundan bil imtihan ispat-ı ehliyet edenler doğrudan doğruya ali kısmına kabul olunur.

Müdür:

Madde80:Mıntıka-i ziraat mektepleri ziraat mekatibi aliyesinden ba-şahadetname mezun bir müdür mesul tarafından idare olunur. Mektep ve çiftliğin kâffe-i müştemilatıyla beraber müdürün tahtı idaresinde olduğundan müdür nizam ve

evamirin icrası ve inzibat ve intizamın temin ve edasıyla mükellef olup müaalimin ve memurin ve müstahdeminin vazifelerinin bi hakkın ifasına nezaret eder.

Madde81:Her sene vakit ve zamanıyla mektep ve çiftliğin bütçesini idare ile birlikte nezarete takdim etmek ve müamalatı hesabiyei tetkik ve sarfiyata mezuniyet ita etmek müdürün cümle-i vezaifindedir.

Madde82:Müdür her sene-i tedrisiye nihayetinde mektep ve çiftliklerin kâffe-i umur ve hususatını ve hasabat-ı umumiyesini ba-rapor nezarete işar eder.

Heyet-i İdare ve Tedrisiye:

Madde83:Mıntıka-i ziraat-i makatibi aliyesi heyeti idaresi müdür ve müdür-isani ve ameliyat muallimi ve muhasebeciden müteşekkil olup müdür-isani ve ameliyat mualliminin dahi ziraat-i mekatib-i aliyesinden ba-şahadetname-i mezun olması şarttır. Müdür-isani tedrisattan ve mektebin inzibat ve müamelat-i dâhiliyesinden ve ameliyat muallimi çiftliğin kâffe-i muamelatından ve muhasebeci mektep ve çiftliğin umur-i hesabiyesinden müdüre karşı messuldür.

Madde84:Heyet-i idare mektep ve çiftliğin sarfiyatını tetkik ve tasdik eder.

Madde85:Heyet-i idare azası vakitlerini kâmilen mektebe hasır etmeye mecburdur.

Madde86:Müdür-isani müdürün gaybubeti halinde müdüriyete ait vezaif ile mükelleftir.

Madde87:Ziraat-i müdüriyet umumiyesince gösterilecek luzum üzerine mekatib ve müessesat-ı ziraiye şubesi müdürü veya ziraat müfettiş umumileri mekteblerin suret-i idaresini ve hasabatını tetkik ile meşhudatını ba-rapor makam-ı nezarete bildirirler.

Madde88:Heyet-i idare ve tedrisiye müdürün teklifi ve ziraat müdüriyet umumiyesinin kabulü ile taraf-i nezaretten nasp olunup memurin ve müstahdimin-i saire müdür tarafından tayin edilir.

Madde89:Nezaret tarafından mensub-i memurin ve muallimin vezaifi mevdualarını hüsn-i ifa etmedikleri ve tekâsülleri görüldüğü takdirde haklarında lazım gelen muale-i nizamiyenin ifası müdür mektebi tarafından makam-ı nezarete inha olunur.

Vazifesini hüsn-i ifa etmeyen ve su-i ahvali görülen memurin-i saireyi müdür azil ve tepdil ederek esbab-i mucubesiyle nezarete işar eder. Müstahdeminin tardı müdürün salahiyeti dâhilindedir.

Madde90:Muallimin ve memurinin mektebe ait hususatı için doğrudan doğruya makam-i nezarete müracat etmesi caiz olmayıp evvel-i emirde müdüriyete müracaat etmeleri muktezidir.

Madde91:Heyet-i tedrisiye müdür ve müdür-i sani ile mektebin muallimlerinden mürekeptir.

Madde92:Heyet-i tedrisiye her sene nihayetinde suret-i mutlaka da bir defa ve luzumu görüldükçe vuku bulacak davet üzerine içtima ile tedrisat ve mektebin terakki ve tealisine mütaallik hususatı tezekkür edip netice-i müzakeratı ba-mazbata makam-ı nezarete bildirir.

Madde93:Mektebin programı icabat-ı mahalliye ye göre heyeti tedrisiye tarafından tanzim olunup nezarete kabul ve tasdik olunduktan sonra mevki tatbikata vaz olunur. Fakat taraf-i nezaretten musaddak programı heyet-i mezkurenin tadil ve tebdil etmeye salahiyeti olmayıp teklif olunacak tadilatın icrası ancak nezaretin tasvibi üzerine caizdir.

Madde94:Muallimler tedrisatta programları harfîyyen ve tamamen takip etmeye mecbur oldukları gibi bunların tatbikatını göstermekle beraber kendilerine tevdi ve teslim olunan alat ve edavatın hüsn-i muhafazasıyla da mükelleftir.

Madde95:Münhal bir dürus vuku bulduğunda yeniden tayin olunacak muallimin ders-i mezkûrda ihtisası nazar-ı dikkate alınır ve taliblerin evsafı matlubelerin tesavisi halinde bil musabaka en ziyade ispat- ı ehliyet eden intihap ve tayin olunur.

Madde96:Funun-i ziraiye muallimine talip olan zatın mekatib-i aliye-i ziraiyeden başahadetname mezun olası meşrut olup muallimliğe tayini talebinden akdam ders-i mezkûrda ihtisas-i kesp ettiğini ispat etmesi muktezidir.

Muallim Muavinleri

Madde97:Her bir ders veya yekdiğerine münasebeti olan bir kaç ders muavinliğine

talip olanların o derslerdeki iktidarı nazar-ı itibara alınarak tercihan birinci derece de neşet edenlerden birisi mektep müdürünün teklifi ve ziraat müdürüyet umumiyesinin kabulü üzerine taraf-ı nezaretten tayin olunur.

Madde98:Muallim muavinlerin muavini buldukları derslerde muallimler ile beraber hazır bulunacak ve ders esnasında muallime luzumu olan alat ve echize-i tedrisiyeyi istihsal edeceklerdir.

Madde99:Muavinler hariçte başka memuriyet ve hususi bir vazife deruhte kabul edemeyecekleri gibi eyyam-i tatiliye müstesna olmak üzere mektepte bulunmaya mecburdurlar

Madde100:Muavinler muallimlerin nezareti tahtında programda münderic-i amaliyat ve tatbikatı talebeye ifa ettirmekle mükellef oldukları gibi her iki ayda bir talebeyi imtihan etmek muavinlerin cümle-i vezaifindendir

Madde101:Muavinler kendilerine teslim olunan alat ve edevatı deftere-i mahsusuna kayıt ve hüsn-ü muhafaza etmeye mecburdur.

Memurin ve Müstahdemin

Madde102:Mıntıka-i mekteplerinde bir dâhiliye zabiti, dört mebsar, bir ameliyat muallim muavini, bir çiftçi başı, bir kiler, bir ambar memuru, bir muhasebeci muavini, bir kâtip, bir bahçıvan veya bir bağcı başı ve luzumu kadar hademe ve yanaşma istihdam olunur.

Madde103:Ameliyat muallim muavini ve çiftçi başı kendilerine ait hizmetleri müdürün ve ameliyat mualliminin nezareti tahtında olarak ifaya mecbur ve kendilerine mevdu alat ve edevat ve hayvanatın hüsn-ü muhavazasına memur ve ameliyat muallimine karşı mesuldür.

Talebenin Vezai ve İmtihanların Suret-i İcrası:

Madde104:Talebe mektebi muallimin ve memurinine hürmet ve riayet etmeye ve programda münderic tedrisat ve tatbikatı bila istisna takip ederek muallimin takririni defter-i mahsusuna zabıt ve kayda ve imtihanlarda not defterlerini muallime araya etmeye ve mektebe merbut çiftlikte icra olunan ameliyat ziraiyeye bil fiil iştirak ve

kendilerine tevdi olunan hüdematı ifa eyelemeye mecburdur.

Madde105:Talebinin müctemian mektep idaresine müracatı memnu olduğu gibi her hangi bir husus için olursa olsun doğrudan doğruya makam-ı nezarete müracatları caiz değildir.

Madde106:İmtihan üç nevidir birincisi umumi olup sene-i tedrisiye nihayetinde mümevizler ve muallimden mürekkep bir heyet huzurunda şifahen ikincisi hususi olup her dersin muallimi tarafından her üç ayda bir tahriran üçüncüsü muallim muavinleri tarafından her iki ayda bir defa şifahen icra olunur.

Madde107:İdadi kısmını teşkil eden birinci sınıftan terfi edemeyenlerin kaydı terkin olunacağı gibi diğer sınıfların müddet-i tahsiliyesini teşkil eden üç sene zarfında iki defa terfi-i sınıf edemeyenler mektepten ihraç olunur.

Madde108:Mektebin müddeti tedrisiyesi olan dört seneyi ikmal ederek bilimtihan huruç edenlere ziraat nazırı tarafından bir şahadetname verilir.

Madde109:Eyyam-ı tatiliyeden başka talebeye perşembe günü badezzeval gitmek ve cuma günü avdet etmek üzere haftada bir gece mezuniyet verilir. bilamazeret bu müddetten fazla hariçte kalan talebe düçar-ı mecazat edileceği gibi esbabı meşruaya mebni mektebe avdet etmeyipte zamanıyla müdürümete ihbar-i keyfiyet etmeyenler dahi talimname-i mahsusuna tevfikân cezadide olurlar.

Madde110:Müdür-ü mektep hastalık vesair bazı esbabı meşruaya mebni talebeye onbeş gün müddetle mezuniyet ita edebilir. Bundan fazla mezuniyet vermek iktiza ettiği halde makamı nezarete istizan eder.

Madde111:Müdürümete beyan-i mazeret ve ihbar-ı keyfiyet etmeksizin bir haftandan ziyade mektep haricinde kalan talebinin kaydı terkin olunur.

Mücazat:

Madde112:Hilaf-ı nizam ve edep harekette bulunan talebe hakkında tertip olunacak mücazatın derecat ve sur tatbikiyesi talimname-i dâhili mucebince doğrudan doğruya müdür-i mektep tarafından veya bilhavale heyet-i idarece verilen karar üzerine icra olunur.

Madde113: Bir talebenin mektepten tardı heyet-i idare mazbatasıyla nezaretten badel istizan icra olunur ancak esbap-i mühimmeden dolayı mektepte kalması caiz olmayan talebe heyet-i idare kararıyla makam-ı nezaretin tasdikine talikan müdür mektep tarafından muvakkaten ihraç olunur.

Mekatip ve Müessesat-ı Ziraiye Hususiye

Madde114: Müessesat-ı meskurenin istidat ve ihtiyacat-ı mahalliyeye göre ziraatın şubat-ı mühimmesinden madut olan bağcılık, ipekçilik, sütçülük, bahçıvanlık, arıcılık, saki ve irva ve tefçir, tavukçuluk ve buna mumasil sanayinin talim ve tedrisi zımında hususi mekatip tesisi ile bunlarda sanayi-i mezkureden herbiri ameli ve nazari olarak tedris olunacak ve sanatın ehemmiyetine göre müddet-i tahsiliyesi ve ders programları ayrıca tanzim edilecektir.

Mekatib-i Aliye ve Ameliyat Mektepleri Muallimleri Maaşlarının Suret-i Tahsisi

Madde 115: Mekatib-i aliyei ziraiye de tedris edilmekte olan dürus ehemmiyetleri itibariyle üç sınıfa tahsis olunarak muallimlerin ücret-i şehriyeleri bu sınıfa göre makam-ı nezaretten takdim ve tayin olunur.

Birinci sınıf dürus: Ziraat nebatat ve morfoloji-i imraz-ı nebatat, bağcılık, fizyoloji, fen mevaş, kimya tabakat, alat-ı ziraiye, sanayi-i ziraiye, servet-i milel, servet-i ziraiye, fenn-i mikrobi

İkinci sınıf dürus: bahçıvanlık, eşcar-ı müsmire, ormancılık, hayvanat, böcekçilik, haşerat, fenn-i baytari, fenn-i mihaniki, mesaha-i arazi, hikmet-i kanun, hendese-i ziraiye, muhasebe-i ziraiye, coğrafya ve istatistik.

Üçüncü sınıf dürus: ulum-ı diniye, tavukçuluk, arıcılık, hıfzıssıhha, hesap, hendese, cebir, alaim-i ceviye, kitabet, Fransızca

Madde116: Ziraat-ı ameliyat mekteplerinde müstahdem muallimin kademleri itibariyle dört sınıfa taksim olunur: mikdar maaşları yüz on beşinci madde vechiyle nezaretçe tayin ve takdir edilir.

Madde117: Hicaz, Yemen, Bağdat, Basra, Musul, Bitlis ve Trablusgarp vilayetleriyle Bingazi ve Ziver Sancağı dâhilindeki mekatib-i ziraiye de müstahdem edilecek

muallimin maaşatına yüzde elli nisbetinde zam icra olunur.

Madde 118: Mekatib-i ziraiye hakkında bundan evvel neşr olunan nizamnameler ahkâmı münfesihtir.

Ek 8: Ticaret Mektebi Nizamnamesi:¹⁰⁸⁹

1. Madde Ticaret mektebi mekatib-i aliyyeden olup memelik-i osmaniye'nin terakkiyat-ı ticariye ve maliyesine hadim erbab-ı malumat yetiştirmek maksadıyla teessüs etmiştir.

2. Madde Mektebin müddet-i tahsilîyesi üç senedir. Talebesi nehari olarak devam eder.

Heyet-i İdare ve Talimiye ye dairdir

3. Madde Mektebin heyet-i İdaresi bir müdür bir kâtip ve ser-mübsir ve lüzumu kadar mübsir ile müstahdemin-i saireden mürekkeptir. Kâffesinin vezaifi talimat-ı mahsusâ ile tayin olunmuştur.

4. Madde Mübsirler evsaf-ı matlubeyi haiz ve tercihan idadi mezunlarından yirmi beş yaşını ikmal etmiş zevattan intihap olunur.

5. Madde Muallimler erbab-ı iktidar ve ihtisastan mümkün mertebe yalnız muallimliğı kendisine meslek ittihaz etmiş zevat meyanından intihab ve tayin olunur.

Talebenin Şeraiti kabulü hakkındadır

6. Madde Mektebe girecek talebenin sını 27 yediden dın ve yirmi beşten efvun olmamak meşruttur. Mekatib-i Aliye mezunlarını kabul için sin nazar alınmaz.

7. Madde Mektebe kabul için Mekatib-i Sultaniye ile Daruşşafaka'dan veya dört senelik ticaret mekteplerinden veya bu mektepler derecesinde olduğı maarif Nezaretince musaddak mekatib-i taliye-i hususiyeden mezun olmak veya mekatib-i mezkure mezunları derecesinde imtihan vermek şarttır.

İmtihanlar hakkında:

8. Madde Teşrinisani ve şubat niyetlerinde on beşer günde hitam bulmak üzere iki defa tahriri be haziran zarfında şifahi imtihan icra ve bu üç imtihanda alınan

^{1089cc} Ticaret Mektebi Nizamnamesi", **Düstur**, 13 Teşrinisani 1329, Sayfa 75-76

numaraların vasatısı imtihan-ı umumi numarası ittihaz kılınacaktır. Vasati hesapta husule gelen küsurat-ı nısıftan dun olur ise itibar edilmeyip nısıf ve nısıftan fazla olur ise tam add olunur.

9. Madde İki sene sıra ile terfi-i sınıf edemeyen talebenin kaydı terkin edilir. Bu iki sene zarfında tecdidi-i kayıt edilmiş olmasının işbu madde hükmüne tesiri yoktur.

Ek 9: Mesleki Tedrisatın Teşkilatlandırılması Bakımından Neşredilen Kanunlar:¹⁰⁹⁰

1052 Numaralı kanun:

1927 yılına gelinceye kadar; vilayet ve belediyeler meslek okulu açabilmekte ve bu okulların idari ve tedrisi hususatını doğrudan doğruya idare edebilmekte idi. Buna göre memlekette mevcut bütün sanat okulları, her vilayetin buluşuna, düşünüşüne ve bu okul tarzını telakkisine göre bir şekil ve istikamet almış bulunuyordu. Okullar arasında tedrisat, talimatname, program, tesisat, ders levazımı, talebe kayıt ve kabul şartları, öğretmen ve memurların evsafi bakımından birlik mevcut değildi. Bu vaziyet ile yalnız bir vilayetin değil fakat bütün bir memleketin iktisadi ve sınai hayatına şamil olabilecek programlı bir mesleki tedrisat işinin başarılabilmesi imkânsızdı. İlk adımda, bu müesseselerin, hiç olmazsa bütün tedrisi ve idari işlerinin bir elden idare edilerek vekilliğe bağlanması icap ediyordu. Bu maksatla 1052 sayılı kanun neşredildi. Bu kanun vilayetleri bazı mali mükellefiyetler altına aldıktan başka, bütün meslek okullarının tedrisat ve iş programlarını, malzeme ve ders levazımını, öğretmen ve memur kadrolarını, öğretmen ve ustalarının mesleki vasıflarını tespit ve direktörleri ile öğretmenlerini tayin etmek hakkını Maarif Vekilliğine veriyordu. Bu kanun; neşri tarihine kadar hiçbir beraberlik arz etmeyen bu müesseselerin muayyen esaslara bağlanarak program, tedrisat, sınıf teşkilatı bakımından aralarında vahdet temin edilmesini ve sanat okullarının bütün memlekete şamil veçhelerle gayelendirilmesini temin etmiş ve az bir zamanda feyizli eserlerini göstermiştir.

1491 Sayılı Kanun:

Sanat okullarının buldukları vilayetlerin bütçesinden ayrılacak tahsisatla idare edilmesi, bu okulların mütevaziyen inkişafına imkân vermiyordu. İstanbul, İzmir gibi zengin vilayetlerdeki sanat okullarının her türlü ihtiyacı temin edilebiliyor, fakat buna mukabil geliri az ve mahdut vilayetlerdeki sanat okullarında mali imkânlarla dayanan işleri başarabilmek mümkün olamıyordu. Bilhassa dünya mikyasındaki ekonomik buhranın 1929 yılına doğru memleketimizde de kendini

¹⁰⁹⁰ Maarif Vekilliği Dergisi, *Türkiye’de Teknik Öğretim I*, a.g.e.s.20-25

hissettirmesi, esasen gelirleri az olan bazı vilayetlerdeki sanat okullarının güçlükle temin edilebilen bütçeleri üzerinde tesirlerini göstererek inkişaflarını durdurdu. Hatta ekseri okulların en zaruri masrafları; iaşe tahsisatı, öğretmen ve memurların maaşları muntazaman tediye edilemedi. Bu müesseseleri yaşatabilmek ve başlanılan işleri idame edilebilmek için icap eden okulların bütçesine merkezden yardım yapılması düşünüldü. Bu maksatla 1491 sayılı kanun neşredildi. Hem bu yardımı temin edebilmek, hem de bütün memleketi şümulü içine alan geniş bir mesleki tedrisat işinin inkişafına yalnız sanat okulu olan vilayetleri değil, aynı zamanda diğer vilayetleri de iştirak ettirmek üzere neşredilen bu kanun; bütün vilayetleri, kazanç ve musakkafat vergilerinden alınmakta olan maarif vergisinin % 6 sını, maarife ayrılan varidatı geçen senelerde fazla olanlardan % 25'ini geçmemek şartı ile bütçelerine koymaya mecbur tutuyor ve toplanacak bu paraların Maarif Vekilliğinin tayin edeceği miktara göre göstereceği vilayetlerin hususi idarelerine, sanat okullarına sarfedilmek üzere Maliye Vekâleti tarafından gönderileceği tasrih ve vilayetlerin 1052 sayılı kanun mucibince Maarif Vekilliğine vermeye mecbur olduğu üçte birleri ortadan kaldırıyordu. 1491 sayılı kanun mucibince toplanan paralardan, bütçeleri temin edilememesinden dolayı sıkıntıda kalan okullar için nakti yardım yapıldı ve bu suretle mali müşkülâtın önüne geçilmeye çalışıldı.

1816 ve 1875 Sayılı Kanunlar:

Bütçesinden sanat okulu tahsisatını tamamen temin edemeyen vilayetlere, sanat okuluna sarfedilmek üzere, yardım edilmesi esasına istinat eden ve bir yıl için muteber olan 1491 sayılı kanunun hükmü bir yıl sonra ortadan kalktı. Artık her vilayetteki sanat okulunun maaş ve masraflarını temin işi, yine o vilayete kalmış oluyordu. Diğer vilayetlerden alınan hisselerle yapılan yardıma rağmen esasen yine muntazaman temin edilemeyen maaş ve masrafların yalnız okulların buldukları vilayetlere bırakılması mali sıkıntıyı büsbütün artırmıştı. Nitekim vilayetlerce öğretmen ve memurlar maaşlarının muntazaman verilememesi, iaşenin, en zaruri tedris levazımı ve vesaitinin temin olunmaması; mütahassıs raporlarına göre bu okullarda başlanılan işlerin inkişaflarını durdurmuş ve okulların verimini esasından sarsmıştır. 1930 mali yılını teşkil eden 1 Haziran 1930 tarihinden itibaren 1 Haziran 1931 tarihine kadar geçen bir yıllık sarsıntıdan sonra sanat okullarının mali

idarelerine başka bir çare buluncaya kadar öğretmen ve memurlarının maaşlar ile masraflarını tediye edemeyen vilayetlere, öğretmen okulları inşaatı için, 843 sayılı kanunla toplanan % 10 lardan iki aylık yardım yapılmak üzere 1816 sayılı kanun neşredilerek merkezden yapılan bu yardımlarla okulların mali muzayekalarının mümkün olduğu kadar önüne geçilmeye çalışılmış ve müteakiben bu kanunun hükmü 1875 sayılı kanunla iki ay daha uzatılarak % 10 lardan yardıma devam edilmiştir.

1867 Sayılı Kanun:

1816 ve 1875 sayılı kanunlarla dört ay kadar süren bu yardım şekliinden sonra 1867 sayılı kanun neşredilerek bütün vilayetler dokuz mıntıkaya ayrılmış ve her mıntıkaya bir sanat okulu verilerek mali idaresi o mıntıkaya dahil vilayetlere bırakılmıştır. Bu kanun mucibince her vilayet mıntikasına ayrılan sanat okulunun bütçesine varidatı nisbetinde iştirak etmeye ve ayıracağı tahsisatı sanat okulunun bulunduğu vilayet emrine göndermeye mecbur tutulmuş ve sanat okulları birer bölge okulu halinde idare edilmeye başlanmıştır.

Tablo 35 Vilayetlerin, Sanat Okullarına Göre Ayrıldıkları Bölgeler

Bölgeler	İller:
Ankara Bölge Sanat Okulu	Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kayseri, Kırşehir, Yozgat
Aydın Bölge Sanat Okulu	Aydın, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Muğla, İçel
Bursa Bölge Sanat Okulu	Bursa, Bilecik, Bolu, Kocaeli, Kütahya
Diyarbakır Bölge Sanat Okulu	Diyarbakır, Ağrı, Elazığ, Mardin, Muş, Urfa, Siirt, Van, Malatya, Tunceli, Hakkâri, Bingöl, Bitlis
Edirne Bölge Sanat Okulu	Edirne, Balıkesir, Çanakkale, Kırklareli, Tekirdağ, Zonguldak
İstanbul Bölge Sanat Okulu	İstanbul, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kars, Ordu
İzmir Bölge Sanat Okulu	İzmir, Antalya, Çoruh, Samsun, Trabzon, Rize
Kastamonu Bölge Sanat Okulu	Kastamonu, Amasya, Çorum, Sinop, Tokat
Konya Bölge Sanat Okulu	Konya, Gaziantep, Maraş, Niğde, Sivas, Seyhan, Afyon

Bu kanuna rağmen bazı vilayetlerin iştirak hisselerini ya kısmen veya tamamen tediye edememeleri ve sanat okulu olan bazı vilayetlerin bölgeye dâhil diğer vilayetlerden gelen paraları, kanunun tatbikatta bazı karışıklıklara sebebiyet

vermesinin de bir neticesi olarak, başka taraflara sarf etmeleri suretile ortaya çıkan emrivakilerin, vaziyetin darlığını büsbütün şiddetlendirmesi, okulların mali idarelerini bu kanunla da tanzime imkân olmadığını göstermiştir. Bu sebepten bazı okulların maaş tahsisatı bile muntazaman temin olunamamak yüzünden ertesi yıllara tahakkuk etmiş borçlar devredilmek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Bu zaman zarfında Maarif Vekilliği bu gibi okullara yine yardımda devam etmek üzere bütçesinde “muvazenei umumiye haricindeki meslek okullarına yardım” namile açtığı bir fasıldan yardımlarda bulunmak mecburiyetinde kalmıştır.

2562 Sayılı Kanun:

Birçok vilayetler, yıllar geçtikçe, sanat okulları iştirak hisselerini temin edemiyor ve bu vaziyet okulları yaşatmayı bile gittikçe güçleştiriyordu.1867 numaralı kanunun neşri tarihi olan 22 Temmuz 1931’den 1933 mali yılı sonuna kadar vilayetlerin yalnız sanat okulları iştirak hissesinden dolayı biriken borçları yekûnunun(422.580) liraya balığ olması; bu okulların mali vaziyetlerinin ne kadar müşkülleştiğini göstermeye kâfidir. Nihayet bu borçları tasfiye etmek mecburiyeti hâsıl olmuş ve 2562 numaralı kanun neşredilmiştir. Bu kanunla hususi idarelerin birçok borçları arasında sanat okulları iştirak hisselerinden dolayı olan (422.580) liralık borcu; okulların, yalnız evrakı müsbitiye müsteniden tahakkuk eden borçları nazarı itibare alınmak suretiyle(126,701)liraya indirilmiş ve vilayetler arasında yeniden bu miktara göre taksim edilerek tasfiye olunmuştur. Bu kanuna rağmen bu borçların yarısının bile tahsil edilemediği zikredilecek olursa, bu okulların mali idarelerinin vilayetlere bağlı olmasının tevlit ettiği müşkülât tebarüz ettirilmiş olur. Bu sebeplerden dolayı vaziyet o kadar fenalaşmıştı ki; mütehassis raporlarına göre mesleki ve teknik öğretim işlerine salim bir veche vermek ve bu okulların inkişafını hazırlamakla mükellef bulunan vekilliğin en mühim işi; iştirak hisselerini tediye ettirerek iaşeyi, memur ve öğretmen maaşlarını verdirebilmek suretile anacak bu okulların idamesini temine çalışmak olmuştur denilebilir. Bu zaman zarfında okulların tedrisat işleriyle yakından ve esaslı suretle meşgul olmaya ve bir inkişaf temin etmeye tabiatile imkân olamamıştır. Diğer taraftan ayrı ayrı vilayetlerce idare edilen sanat okullarının birbirine uymayan kadroları karşısında da bazı okulların öğretmen ve memur kadrolarını daha kuvvetli elemanlarla takviyeye de imkân

bulunamıyordu. Bu müşkül vaziyet böyle devam ederken; memleketin mesleki ve teknik tedrisat alanındaki ihtiyaçları her gün daha büyük bir şiddetle kendisini hissettiriyor, yalnız mevcudu idame etmek değil, bilakis, her hafta ta bu gibi okullar tesis edilmek icap ediyordu.

2765 Numaralı Kanun:

Geçmiş yıllardaki sıkıntılı tecrübeler; sanat okullarının mali idarelerinin umumi muvazeneyle alınarak vilayetlerle her türlü alakaları kesilmedikçe bir inkişaf teminine imkân olmadığını ve adet itibariyle fazlalaştırılmak değil, mevcudu bile idamenin son derece güç olduğunu göstermiştir. Geçirilen bu sıkıntılı tecrübelerden sonra nihayet 2765 sayılı kanun neşredilerek sanat okullarının 1 Haziran 1935 tarihinden itibaren umumi muvazeneyle alınmak suretiyle hususi idarelerle bütün alakaları kesildi. Artık bu okulların inkişafına en büyük engel teşkil eden mali müşkülât bertaraf edilmiş oldu. Kanunun neşri tarihine kadar geçen zaman zarfında okulların, esasından sarsılan idari ve tedrisi cephelerinin süratle takviyesine geçilerek inkişaflarına hız verildi.

3007 Numaralı Kanun:

1 Haziran 1936 yılına kadar meslek okullarına tayin edilecek öğretmenlerin mesleki vasıflarını ve bunların terfi ve tecziyelerini tespit eden bir kanun mevcut değildi. Bundan başka devlet memurları maaşlarının tevhit ve teadülüne dair olan 1452 numaralı kanuna bağlı cetvellerde meslek okullarına ancak 61 maaşlı kadro ayrılmış olduğundan öğretmenlerin dörtte üçünden istihdam edilmekte idi. Öğretmenlerin ekserisinin ücretle istihdam edilmeleri, ilk ve orta öğretim öğretmenleri gibi istikballerinin, muntazaman terfilerinin bir kanunla temin edilememiş olması, bir taraftan kıymetli bir takım anasırın istikbali daha müemmen ve maaşlı vazifeler buldukça meslek okulları öğretmenliğinden ayrılmalarına, diğer taraftan da bu okullara alınacak öğretmenlerin mesleki vasıflarını tespit eden bir kanun da mevcut olmamasından dolayı, esas itibariyle bu okullarda öğretmenliğe elverişli olacak şekilde yetişmemiş bir takım kimselerin de mesleğe girmelerine yol açmakta idi. Okullarımızın inkişafı bakımından çok lüzumlu olan böyle bir kanun neşri için muhtelif tarihlerde müteaddit teşebbüslerde bulunuldu ve nihayet 1 Haziran

1936 tarih ve 3007 numaralı kanun neşredildi. Bir taraftan devlet memurları maaşlarının tevhit ve teadülüne dair olan 1452, diğer taraftan ilk ve orta öğretim öğretmenleri için neşredilmiş kanunlara muvazi olan bu kanun, mesleki ve teknik öğretim öğretmenliğine intisap edecek öğretmenlerin mesleki ve vasıflarını, her meslek okullarına göre, ayrı ayrı tespit etmekle beraber 459 maaşlı kadrosuyla öğretmenlerin ücretten maaşa geçmelerini, muntazaman terfi edebilmelerini ve dolayısıyla istikballerinden endişe etmeksizin vazifelerine emniyetle bağlanmalarını temin etmiş ve kanunda yazılı vasıfları haiz olmayanların mesleğe intisap etmelerine set çekmiştir.

3507 Numaralı Kanun:

Memlekette mevcut ticaret liseleri ile orta ticaret okulları Maarif Vekilliğine bağlı olduğu halde bunlardan yüksek, lise ve orta kısımları ihtiva eden İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu İktisat Vekâletine bağlı bulunmakta idi. Aynı Mahiyetteki okulların bir vekillik emrinde toplanması daha doğru olacağı düşünülerek 3057 numaralı kanun la İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu 1 Ağustos 1938 tarihinden itibaren Maarif Vekilliğine devredilmekle bütün ticaret okullarının bir vekillik emrinde toplanması temin edilmiştir.

Ek 10: Meslekî Eğitim Kanunu¹⁰⁹¹

Bu Kanunun adı; “Çıraklık Ve Meslek Eğitimi Kanunu” iken, 29.06.2001 tarihli ve 4702 sayılı Kanunun 22. maddesi ile “Mesleki Eğitim Kanunu” olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

Bu Kanunda geçen; “Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı” ibaresi, “Milli Eğitim Bakanlığı”; “İl Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğü” ibaresi, “İl Milli Eğitim Müdürlüğü”; “Çıraklık ve Meslek Eğitimi” ibaresi, “Mesleki Eğitim”; “Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu” ibaresi “Mesleki Eğitim Kurulu”, “İl Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu” ibaresi “İl Mesleki Eğitim Kurulu”, “işçi” ibaresi “personel”, “İmtihan” ibaresi “sınav”, “Çıraklık Eğitimi Merkezi” ibaresi “Mesleki Eğitim Merkezi”, “Çıraklık ve Mesleki Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu” ibaresi “Mesleki Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu” ve “50 ve daha fazla işçi” ibaresi “yirmi ve daha fazla personel” olarak 29.06.2001 tarihli ve 4702 sayılı Kanunun 22. maddesiyle değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

Bu Kanunda birlikte veya ayrı ayrı geçen "ilkokul" ve "ortaokul" ibareleri, 16.08.1997 tarih ve 4306 sayılı Kanunun 8 inci maddesiyle "ilköğretim okulu" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

Kanun Numarası:	3308
Kabul Tarihi:	05.06.1986
Yayımlandığı R. Gazete:	Tarih: 19.06.1986 Sayı: 19139
Yayımlandığı Düstur:	Tertip: 5 Cilt: 26

BİRİNCİ KISIM

Genel Hükümler

Amaç

Madde 1 – Bu Kanunun amacı; çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esasları düzenlemektir.

¹⁰⁹¹ <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2012)

Kapsam

Madde 2 – (Değişik: 29.06.2001 – 4702/5 md.) Bu Kanun, Mesleki Eğitim Kurulunun belirleyeceği mesleklerde, kamu ve özel sektöre ait kurum, kuruluş ve iş yerleri ile mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarındaki eğitim ve öğretimi kapsar.

Tanımlar

Madde 3 – Bu Kanunda geçen;

a) "Bakanlık", Milli Eğitim Bakanlığını;

b) "Aday çırak", çıraklığa başlama yaşını doldurmamış ve çıraklık döneminden önce kendisine işyeri ortamı tanıtılan, sanat ve mesleğinin ön bilgileri verilen kişiyi;

c) "Çırak", çıraklık sözleşmesi esaslarına göre bir meslek alanında mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını iş içerisinde geliştirilen kişiyi;

d) **(Değişik: 29.06.2001 – 4702/6 md.)** "Öğrenci", işletmelerde, mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında örgün eğitim görenleri;

e) "Kalfa", bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazanmış ve bu meslekle ilgili iş ve işlemleri ustanın gözetimi altında kabul edilebilir standartlarda yapabilen kişiyi;

f) "Usta", bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazanmış ve bunları mal ve hizmet üretiminde iş hayatınca kabul edilebilecek standartlarda uygulayabilen; üretimi planlayabilen; üretim sırasında karşılaşılabilecek problemleri çözümlayebilen; düşüncelerini yazılı, sözlü ve resim ile açıklayabilen; üretimle ilgili pratik hesaplamaları yapabilen kişiyi;

g) **(Değişik: 29.06.2001 – 4702/6 md.)** "Usta öğretici", ustalık yeterliğini kazanmış; aday çırak, çırak, kalfa ile mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları

öğrencilerinin işyerindeki eğitiminden sorumlu; mesleki eğitim tekniklerini bilen ve uygulayan kişiyi;

h) (**Değişik: 29.06.2001 – 4702/6 md.**) "İşletmelerde Mesleki Eğitim", mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerinin beceri eğitimlerini işletmelerde, teorik eğitimlerini ise mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında veya işletme veya kurumlarca tesis edilen eğitim birimlerinde yaptıkları eğitim uygulamalarını;

i) (**Mülga: 20.06.2001 – 4684/10 md.**)

j) (**Ek: 29.06.2001 – 4702/6 md.**) "Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumları", mesleki ve teknik eğitim alanında, diplomaya götüren orta öğretim kurumları ile belge ve sertifika programlarının uygulandığı her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim-öğretim kurumlarını;

k) (**Ek: 29/6/2001 - 4702/6 md.**) "Personel", kamu ve özel kurum, kuruluş ve işyerlerinde maaş ya da ücret karşılığında çalışan kadrolu veya sözleşmeli elemanlar ile işçileri;

l) (**Ek: 29.6.2001 – 4702/6 md.**) "İşletme", mal ve hizmet üreten kamu ve özel kurum, kuruluş ve işyerlerini;

m) (**Ek: 29.6.2001 – 4702/6 md.**) "Eğitici Personel", mesleki yeterliğe sahip, öğrencilerin işyerindeki eğitiminden sorumlu, iş pedagojisi eğitimi almış, mesleki eğitim yöntem ve tekniklerini bilen ve uygulayan veya mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında atölye, laboratuvar, meslek dersleri öğretmenliği yapabilme yetkisine sahip kişiyi;

n) (**Ek: 29/6/2001 – 4702/6 md.**) "Meslek Alanı", ortak özelliklere sahip birden fazla meslek dalını içeren; bilgi, beceri, tutum, davranış ve istihdam olanağı sağlayan alanı;

o) (**Ek: 29/6/2001 – 4702/6 md.**) "Meslek Dalı", bir meslek alanı içinde yer alan ve belirli konularda uzmanlaşmaya yönelik bilgi, beceri, tutum, davranış gerektiren ve istihdam olanağı sağlayan iş kollarından her birini; ifade eder.

İKİNCİ KISIM

Kurullar

BİRİNCİ BÖLÜM

Mesleki Eğitim Kurulu

Kurul

Madde 4 – (Değişik: 29/6/2001 – 4702/7 md.) Mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulandığı her tür ve derecedeki örgün, yaygın ve çıraklık eğitimi, mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları ile işletmelerde yapılacak mesleki eğitimin; planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi konularında kararlar almak ve Bakanlığa görüş bildirmek üzere, Bakanlıkta Mesleki Eğitim Kurulu kurulur. Bu Kurulun kararları Bakanlık ve ilgili meslek kuruluşlarınca yürütülür.

Mesleki Eğitim Kurulu, Bakanlık Müsteşarının başkanlığında;

- a) Bakanlığın mesleki eğitimle görevli Müsteşar yardımcıları,
- b) İçişleri Bakanlığı Müsteşar yardımcısı,
- c) Maliye Bakanlığı Müsteşar yardımcısı,

(1) 13/2/2011 tarihli ve 6111 sayılı Kanununun 61. maddesiyle, bu bentte yer alan “orta öğretim kurumları” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve mesleki ve teknik eğitim yapan yükseköğretim kurumları” ibaresi eklenmiş ve metne işlenmiştir.

- d) Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Müsteşar yardımcısı,
- e) Sağlık Bakanlığı Müsteşar yardımcısı,
- f) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar yardımcısı,
- g) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşar yardımcısı,
- h) Turizm Bakanlığı Müsteşar yardımcısı,
- i) Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürü,

- j) Bakanlığın, mesleki eğitim ile ilgili genel müdürleri,
- k) Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Başkanı veya üst düzey yetkilisi,
- l) Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Başkanı veya üst düzey yetkilisi,
- m) En çok işvereni temsil eden İşveren Sendikaları Konfederasyonu Başkanı veya üst düzey yetkilisi,
- n) En çok işçiyi temsil eden İşçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı veya üst düzey yetkilisi,
- o) Bankalar Birliği Başkanı veya üst düzey yetkilisi,
- p) Mesleki eğitim alanında görevlendirilecek Yükseköğretim Kurulu temsilcisi,
- r) Türkiye Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirleri Odaları Birliği Başkanı veya üst düzey yetkilisinden,

Oluşur.

Bakanlık, gerekli gördüğü durumlarda, Mesleki Eğitim Kurulu toplantılarına ilgili kurum temsilcilerini de davet eder.

Milli Eğitim Bakanı, gerekli gördüğü durumlarda Mesleki Eğitim Kurulu toplantılarına başkanlık eder. Mesleki Eğitim Kurulunun sekretarya hizmetleri Bakanlıkça yürütülür. Mesleki Eğitim Kurulunun toplantı ve çalışma esasları yönetmelikle düzenlenir.

Görevleri

Madde 5 – Mesleki Eğitim Kurulunun görevleri şunlardır:

- a) Gerek bu Kanun ve gerekse bu Kanuna göre çıkarılacak olan yönetmelik hükümlerinin uygulanmasını takip etmek ve değerlendirmesini sağlamak.

b) Muhtelif sektör ve branşta çıraklık eğitimi ile meslek eğitimi konusunda eğitim ihtiyaçlarını tespit etmek ve Bakanlığa bildirmek.

c) Mesleki Eğitim programlarının esasları ve süreleri hakkında Bakanlığa görüş bildirmek.

d) Çıraklık ve işletmelerdeki mesleki eğitim sınav komisyonlarının kurulması ve çalışması ile sınavların yapılış usullerine ilişkin yönetmelik taslaklarını hazırlamak ve Bakanlığa sunmak.

e) Aday çırak, çırak ve işletmelerde mesleki eğitim gören öğrenciler için sözleşme modellerini hazırlamak ve Bakanlığa sunmak.

f) Lüzumu halinde çıraklık ve mesleki eğitim ile ilgili konuların incelenmesi için ihtisas komisyonları kurmak.

g) Çıraklık ve mesleki eğitimle ilgili Bakanlıkça gönderilecek konuları incelemek ve görüş bildirmek.

h) Bu Kanuna göre yapılacak çıraklık ve işletmelerdeki mesleki eğitimde; uygulama alanına alınacak veya çıkarılacak yer ve meslekleri belirlemek ve Bakanlığa görüş bildirmek.

i) İl Mesleki Eğitim Kurullarının yıllık çalışma raporlarını değerlendirmek.

j) Teknolojik gelişmelerin ve iş hayatındaki değişmelerin meslek eğitimine etkilerini izlemek ve Bakanlığa bildirmek.

İKİNCİ BÖLÜM

İl Mesleki Eğitim Kurulu

Kurul

Madde 6 – (Değişik: 29/6/2001 – 4702/8 md.) Bu Kanun kapsamında mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları ile işletmelerde yapılacak mesleki eğitimin planlanması, geliştirilmesi, değerlendirilmesi konularında karar almak ve

valiliğe görüş ve tavsiyelerde bulunmak üzere illerde il mesleki eğitim kurulu kurulur.

İl mesleki eğitim kurulu, il milli eğitim müdürünün başkanlığında;

a) Belediye başkanı veya temsilcisi (Büyük şehirlerde vali tarafından belirlenecek belediye başkanı veya temsilcisi),

b) İl sağlık müdürü veya temsilcisi,

c) İl sanayi ve ticaret müdürü,

d) Esnaf ve sanatkârlar odaları birliği başkanı veya temsilcisi ile mesleki eğitimin yapıldığı mesleklerle ilgili oda yöneticileri arasından Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Başkanlığınca seçilecek üç üye,

e) İl ticaret odası başkanı veya temsilcisi,

f) İl sanayi odası başkanı veya temsilcisi,

g) Sanayi ve ticaret odalarının ayrı ayrı kurulmadığı yerlerde, il sanayi ve ticaret odası başkanı veya temsilcisi,

h) İlin, mesleki eğitimden sorumlu milli eğitim müdür yardımcısı,

i) Kurulun sekretarya görevini yürüten okul müdürü,

j) İlde faaliyet gösteren mesleki ve teknik eğitim okullarından ve kurumlarından birer yönetici,

k) En fazla işçiyi temsil eden konfederasyonun o il için göstereceği işçi sendikaları temsilcisi,

l) Defterdar veya temsilcisi,

m) Türkiye İş Kurumu il müdürü veya temsilcisi,

n) Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı sigorta müdürü veya temsilcisi,

o) En fazla işvereni temsil eden konfederasyonun, o il için göstereceği işveren sendikaları temsilcisinden, oluşur.

İl mesleki eğitim kurulu toplantılarına, gerekirse başkanın isteği üzerine ilgili kurum temsilcileri de davet edilir.

İl mesleki eğitim kurulu toplantı ve çalışma esasları yönetmelikle belirlenir.

İl mesleki eğitim kurulunun kararları valinin onayı ile uygulanır. Vali, gerekli gördüğü hallerde il mesleki eğitim kuruluna başkanlık eder.

Görevleri

Madde 7 – Mesleki Eğitim Kurulunun görevleri şunlardır:

a) Muhtelif sektör ve branştaki çıraklık ve mesleki eğitim ihtiyacını il seviyesinde tespit etmek ve Bakanlığa sunmak.

b) Bakanlıkça gönderilen çıraklık ve mesleki eğitim çerçeve programlarının il ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi için Bakanlığa görüş bildirmek.

c) Çıraklık ve mesleki eğitim uygulamalarında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümüne yardımcı olmak.

d) Bu Kanun hükümlerinin il seviyesinde eksiksiz yerine getirilmesi için gerekli tedbirleri almak.

e) Çıraklık ve Mesleki Eğitim konularında valilikçe gönderilecek konuları incelemek ve sonuçlandırmak.

f) İldeki çıraklık ve mesleki eğitim uygulamalarını takip etmek ve değerlendirmek. Bu konu ile ilgili yıllık çalışma raporunu hazırlamak ve Bakanlığa sunmak.

Kapsama alma

Madde 8 – İlin Bakanlıkça Kanun kapsamına alınma kararının yayımı tarihinden itibaren üç ay içinde "İl Mesleki Eğitim Kurulu" kurulur.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Çıraklık, Kalfalık ve İşletmelerde Mesleki Eğitim

BİRİNCİ BÖLÜM

Çıraklık ve Kalfalık Eğitimi

Aday çırak

Madde 9 – İlköğretim okulunu bitirmiş olanlar, bir mesleğe hazırlık amacı ile çıraklık dönemine kadar işyerlerinde aday çırak olarak eğitilebilirler.(1)

Çıraklık şartları

Madde 10 – Çırak olabilmek için aşağıdaki şartlar aranır.

a) 14 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış olmak.(2)

b) En az ilköğretim okulu mezunu olmak.

c) Bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olmak.

(1) Bu maddede yer alan "eğitilirler" ibaresi, 16/8/1997 tarih ve 4306 sayılı Kanunun 6. maddesiyle "eğitilebilirler" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(2) Bu bentte yer alan "on üç yaşını" ibaresi, 16/8/1997 tarih ve 4306 sayılı Kanunun 6. maddesiyle "on dört yaşını" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(Ek: 29/6/2001 - 4702/9 md.) Ancak, on dokuz yaşından gün almış olanlardan daha önce çıraklık eğitiminden geçmemiş olanlar, yaşlarına ve eğitim seviyelerine uygun olarak düzenlenecek mesleki eğitim programlarına göre çıraklık eğitimine alınabilir.

Ağır, tehlikeli veya özellik arz eden mesleklere alınacak çırakların öğrenim ve yaş durumu ilgili kuruluşların görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenir.

Aday çırak ve çırakların statüleri

Madde 11 – Aday çırak ve çırak; öğrenci statüsünde olup, öğrencilik haklarından yararlanır. Bunlar işyerinde çalışan işçi sayısına dâhil edilmezler.

Eğitim ve çalışma

Madde 12 – (Değişik birinci fıkra: 29/6/2001 - 4702/10 md.) Aday çırak ve çıraklar, mesleğin özelliğine göre haftada sekiz saatten az olmamak üzere genel ve mesleki eğitim görürler. Bu eğitime katılmaları için aday çırak ve çırak öğrencilere ücretli izin verilir. Mevsime göre özellik arz eden mesleklerde teorik ve pratik eğitim belirli aylarda bloklştırılmış olarak yapılabilir.

(Değişik: 29.06.2001–4702/10 md.)

Aday çırak ve çıraklar, pratik eğitimlerini işyerlerinde, işyerindeki eksik kalan pratik eğitimleri ile teorik eğitimlerini mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında veya Bakanlıkça uygun görülen işyerlerinin eğitim birimlerinde yapar. Teorik ve pratik eğitim birbirlerini tamamlayacak şekilde planlanır ve yürütülür.

Pratik eğitim, hazırlanmış eğitim programlarına göre, işyerinin ve mesleğin özelliklerine uygun olarak usta öğreticinin gözetiminde yapılır. Pratik eğitimde 1475 sayılı İş Kanununun 69 uncu maddesi hükmü göz önünde bulundurulur.

Çıraklık eğitiminin esas ve usulleri yönetmelikle düzenlenir.

Sözleşme yapılması

Madde 13 – (Değişik birinci fıkra: 29/6/2001 - 4702/11 md.) Bu Kanun kapsamında bulunan il ve mesleklerde faaliyet gösteren iş yerleri, Bakanlıkça tespit edilecek illerde ve meslek dallarında on dokuz yaşından gün almamış kişileri çıraklık sözleşmesi yapmadan çalıştıramazlar. Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarının örgün eğitim programlarından mezun olanlar ve kalfalık belgesi sahipleri bu hükmün dışında tutulur.

İşyeri sahibi, aday çırağı ve çırağı çalıştırmaya başlamadan önce bunların velisi veya vasisi veya reşit ise kendisi ile yazılı çıraklık sözleşmesi yapmak zorundadır.

Çıraklık sözleşmesi; çırağın sözleşme süresi içinde reşit olması halinde, çırağın rızasıyla, işyeri sahibinin değişmesi halinde yeni işyeri sahibi aynı mesleği sürdürüyorsa ve rızasıyla devam eder, aynı mesleği sürdürmüyorsa sözleşme feshedilir. Fesih halinde çırağın önceki çalışmaları geçerli olup; yeni yapacağı çıraklık sözleşmesi ile çıraklık statüsünü devam ettirerek çıraklık süresini ve eğitimini tamamlar.

(Değişik: 29/6/2001 - 4702/11 md.) Bu Kanunun uygulandığı yer ve meslek dallarında 818 sayılı Borçlar Kanununun çıraklık sözleşmesine dair hükümleri ile onsekiz yaşını doldurduktan sonra sözleşmesi devam eden çıraklar hakkında 1475 sayılı İş Kanununun, İşçi Sağlığı ve Güvenliği başlıklı beşinci bölümünde yer alan hükümleri dışındaki hükümler uygulanmaz.

Çıraklığa başlama ve çıraklık süresi

Madde 14 – Çıraklığa bir deneme dönemi ile başlanır. Bu dönem mesleğin özelliğine göre bir aydan az, üç aydan fazla olamaz. Bu süre Bakanlıkça tespit edilir. Deneme döneminden sonra taraflar 10 gün içinde ilgili Mesleki Eğitim Merkezi müdürlüğüne başvurmadığı takdirde çıraklık sözleşmesi kesinleşir ve bu dönem çıraklık süresinden sayılır. Deneme döneminde ücret ödenir. Aday çıraklıktan çıraklığa geçenler deneme dönemini yapmış sayılırlar.

(Değişik: 29/6/2001 - 4702/12 md.) Meslekler itibariyle çıraklık eğitimine girişte aranan eğitim düzeyi ve çıraklık süresi ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri de alınarak Bakanlıkça en az iki, en çok dört yıl olarak belirlenir. Bu süre kesintisiz olarak devam eder. Yıllık izin dışındaki iki aydan fazla devamsızlıklar çıraklık süresine eklenir.

(Ek: 29/6/2001 - 4702/12 md.) Lise ve daha üst düzeyde genel eğitimden sonra çıraklık eğitimine başlayanlar için eğitim süresi, mesleklerindeki çıraklık eğitimi süresinin yarısına kadar kısaltılabilir. Bu sürenin ne kadar kısaltılabileceği, ilgili meslek kuruluşunun teklifi ve Mesleki Eğitim Kurulunun uygun görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenir.

(Ek: 29/6/2001 - 4702/12 md.) Ayrıca, mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında uygulanan örgün eğitim programlarının herhangi bir kademesinden ayrılanlar ile yaygın eğitim programlarını tamamlayarak belge veya sertifika alanlardan, kendi alanlarında çıraklık eğitimine başlayanlar için çıraklık eğitim süresi daha önce aldığı mesleki eğitim programının içeriği ile devam edeceği çıraklık eğitimi programının içeriği değerlendirilerek Bakanlıkça belirlenir.

Usta öğretici bulundurma şartı

Madde 15 – Aday çırak ve çırak almak için işyerinde usta öğretici bulunması şarttır.

Kalfalık imtihanı

Madde 16 – Kalfa adayının mesleği ile ilgili bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarına iş hayatınca kabul edilebilir seviyede sahip olup olmadığı kalfalık sınavı ile tespit edilir.

Çıraklar kabul edilebilir mazeretleri dışında çıraklık eğitimi süresi sonunda açılacak ilk kalfalık sınavına girmek zorundadırlar.

Sınav komisyonunun teşkili ile sınavın esasları ve usulleri yönetmelikle düzenlenir.

Çıraklık sözleşmesi ilk kalfalık sınavını izleyen ikinci kalfalık sınavının tamamlanması ile sona erer. Sözleşmenin sona ermesini takip eden aybaşından itibaren Bakanlıkça çıraklar için ödenen her türlü sigorta primlerinin ödenmesine son verilir.

Kalfa unvanını kullanma ve işyeri değiştirme

Madde 17 – Bu Kanuna göre kalfalık hakkını elde edenlere kalfalık belgesi verilir. Kalfalık belgesi bulunmayanlar kalfa unvanı ile çalışamaz ve çalıştırılmazlar. Bu belgeye sahip olanlar, kalfalık unvanı kullanılmayan işyerlerinde dengi işlerde çalıştırılırlar.

507 sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu kapsamındaki işyerlerinde çalışarak kalfa olanlar en az bir yıl o işyerinde çalışırlar.

Bu sürenin sonunda işyerini değiştirmek isteyen kalfaya üç ay önce başvurmak kaydıyla, o işyeri çıkma izni verir.

Çıkma izni olmadan başka işyerleri kalfayı işe alamazlar.

Kalfaların işten ayrılmalarını gerektiren hususlar yönetmelikle belirlenir.

İKİNCİ BÖLÜM

İşletmelerde Meslek Eğitimi

Madde 18 – (Değişik: 29/6/2001 - 4702/13 md.)(1)

Yirmi ve daha fazla personel çalıştıran işletmeler, çalıştırdıkları personel sayısının yüzde beşinden az **(30/3/212 - 6287/12 md.)** (...) (1) olmamak üzere mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumu öğrencilerine beceri eğitim yaptırır. Öğrenci sayısının tespitinde kesirler tama iblağ olunur. (1)

Deprem, sel ve yangın gibi tabii afetler sonucu yörede faal durumda kalan işletmelerin eğitim olanakları dikkate alınarak, bu işletmeler için yukarıda belirtilen oranlar, il mesleki eğitim kurulunun teklifi ve Bakanlığın onayı ile değiştirilebilir.

Mesleki eğitim kapsamına alınıp alınmadığına bakılmaksızın yirmiden az personel çalıştıran işletmeler de mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerine bu Kanunun ilgili hükümlerine göre beceri eğitimi yaptırabilirler. (1)

Vardiya usulü veya mevsimlik olarak faaliyet gösteren işletmelerde eğitim görececek öğrenci sayısının tespitinde gündüz vardiyasında veya faaliyet gösterdiği mevsimde çalışan personel sayısı esas alınır.

Bu Kanun kapsamına giren illerde yirmi ve daha fazla personel çalıştıran işletmeler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bölge müdürlüklerince her yıl şubat ayı içerisinde il mesleki eğitim kuruluna bildirilir. Beceri eğitimi yaptıracak Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı işletmeler, Bakanlık ve Milli Savunma Bakanlığınca birlikte belirlenir. (1)

(1) 13/2/2011 tarihli ve 6111 sayılı Kanununun 62 nci maddesiyle, bu maddenin birinci ve beşinci fıkralarında yer alan “yirmi” ibareleri “on” şeklinde, üçüncü fıkrasında yer alan “yirmiden” ibaresi “ondan” şeklinde metne işlenmiştir. birinci fıkrada yer alan "yüzde onundan fazla" ibaresi 30/3/2012 tarihli ve 6287 sayılı Kanununun 12 nci maddesi ile kaldırılmış olup metinden çıkarılmıştır.

İşletmelerdeki personel sayısının tespitinde her yılın ocak ayı, yaz mevsiminde faaliyet gösteren işletmelerde temmuz ayı esas alınır. Beceri eğitimi uygulamasına da öğretim yılı başında başlanır.

İşletmelerde mesleki eğitim uygulaması kapsamına alınacak iller ve meslekler, Mesleki Eğitim Kurulunun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça tespit edilir.

Bu madde kapsamında on ve daha fazla öğrenciye beceri eğitimi yaptıracak işletmeler bu amaçla bir eğitim birimi kurar. Bu birimde, yapılan eğitim için alanında ustalık yeterliğine sahip ve iş pedagojisi eğitimi almış usta öğretici veya eğitici personel görevlendirilir.

(Ek fıkra: 13/2/2011-6111/62 md.) Bu maddede belirtilen on personel sayısını beş personele kadar indirmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Eğitim programları

Madde 19 – İşletmelerde uygulanacak ağır ve tehlikeli işlerde yapılacak eğitim dahil meslek eğitimi programları Mesleki Eğitim Kurulunun görüşü alınarak Bakanlıkça tespit edilir.

Teorik eğitim

Madde 20 – (Değişik: 29/6/2001 - 4702/14 md.) İşletmelerde beceri eğitimi gören öğrencilerin teorik eğitimi, mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında veya işletmelerin eğitim birimlerinde yapılır. Çalışma saatleri içinde yapılacak teorik eğitim haftada oniki saatten az olamaz. Bu eğitim yoğunlaştırılmak suretiyle de yapılabilir. Teorik eğitim günlerinde öğrenciler ücretli izinli sayılır.

Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında ve işletmelerde yapılan mesleki eğitime ilişkin esas ve usuller ile sınavların yapılaş şekilleri, Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

İşyeri şartlarına uyma

Madde 21 – İşletmelerde beceri eğitimi gören öğrenciler, işyerlerinin şartlarına ve çalışma düzenine uymak zorundadırlar.

Eğitimin devamı

Madde 22 – (Değişik birinci fıkra: 29/6/2001 – 4702/15 md.) İşletmelerde grev ve lokavt uygulaması, deprem, yangın ve sel gibi afetler olması halinde mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumu öğrencileri eğitimlerini kendi mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında sürdürür. İşletmeler beceri eğitimi başladıktan sonra personel sayısında azalma olması halinde de, eğitime alınan öğrenciler okuldan mezun oluncaya kadar eğitimi devam ettirirler.

Beceri eğitimi yaptırabilecek diğer işletmeler

Madde 23 – Bakanlıkça "İşletmelerde meslek eğitimi" kapsamına alınıp alınmadığına bakılmaksızın yirmi ve daha fazla personel çalıştıran işletmelerde, teknik lise ve meslek lisesi öğrencilerine bu Kanunun ilgili hükümlerine göre beceri eğitimi yaptırabilirler.

Mesleki eğitime katılma payı

Madde 24 – Yirmi ve daha fazla personel çalıştıran ve Bakanlıkça işletmelerde mesleki eğitim kapsamına alınan, ancak, beceri eğitimi yaptırmayan işletmeler, beceri eğitimi yaptırması gereken her öğrenci için eğitim süresince her ay 18 yaşını bitirenlere ödenen asgari ücretin 2/3'ü nispetinde **(Değişik ibare : 20/6/2001 - 4684/10 md.)** Saymanlık hesabına para yatırmakla yükümlüdürler.

Mesleki eğitim şartlarına sahip olan işletmelere Bakanlıkça öğrenci gönderilememesi halinde bu işletmeler, (...) (1) katılma payı ödemezler.

Bu sayının tespitinde görev ve çalışma statüsüne bakılmaksızın işyerinde 1475 sayılı İş Kanununa tabi olarak çalıştırılan personel sayısı dikkate alınır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ücret, Sosyal Güvenlik ve izin

Ücret ve Sosyal Güvenlik

Madde 25 – Aday çırak, çırak ve işletmelerde meslek eğitimi gören öğrencilere ödenecek ücret ve bu ücretlerdeki artışlar; aday çırak veya çırağın velisi veya vasisi veya kişi reşit ise kendisi; öğrenciler için okul müdürlüğü ile işyeri sahibi arasında Bakanlıkça belirlenen esaslara göre düzenlenecek sözleşme ile tespit edilir. **(Değişik son cümle: 13/2/2011-6111/64 md.)** Ancak, işletmelerde meslek eğitimi gören örgün eğitim öğrencilerine, asgari ücretin net tutarının yirmi ve üzerinde personel çalıştıran işyerlerinde yüzde 30’undan, yirmiden az personel çalıştıran işyerlerinde yüzde 15’inden, aday çırak ve çırağa yaşına uygun asgari ücretin yüzde 30’undan aşağı ücret ödenemez.

Aday çırak, çırak ve öğrencinin eğitimi sırasında işyerinin kusuru halinde meydana gelecek iş kazaları ve meslek hastalıklarından işveren sorumludur.

Aday çırak, çırak ve öğrencilere ödenecek ücretler her türlü vergiden müstesnadır.

Aday çırak, çırak ve işletmelerde meslek eğitimi gören öğrencilere sözleşmenin akdedilmesi ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun iş kazaları ve meslek hastalıkları ile hastalık sigortaları hükümleri uygulanır. Sigorta primleri 1475 sayılı İş Kanununun 33 üncü maddesi gereğince bunların yaşına uygun asgari ücretin % 50’si üzerinden Bakanlık ve mesleki ve teknik eğitim yapan yükseköğretim kurumlarının bağlı olduğu üniversitelerin bütçesine konulan ödenekle karşılanır. (4)

(1) 13/2/2011 tarihli ve 6111 sayılı Kanunun 62 nci maddesiyle, bu maddelerde yer alan “yirmi” ibareleri “on” şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(2) 13/2/2011 tarihli ve 6111 sayılı Kanununun 63 üncü maddesiyle, bu fıkra da yer alan “her ay 18 yaşını bitirenlere ödenen asgari ücretin 2/3’ü nispetinde” ibaresi “her ay 18 yaşını bitirenlere ödenen asgari ücretin net tutarının 1/3’ü nispetinde, yirmi ve daha fazla personel çalıştırılması halinde 2/3’ü nispetinde” şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(3) Bu fıkra da yer alan “fona” ibaresi, 20/6/2001 tarih ve 4684 sayılı Kanununun 10 uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmış olup, bu hüküm 1/1/2002 tarihinde yürürlüğe girecektir.

(4) 13/2/2011 tarihli ve 6111 sayılı Kanununun 64 üncü maddesiyle, bu fıkra ya “Bakanlık” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve mesleki ve teknik eğitim yapan yükseköğretim kurumlarının bağlı olduğu üniversitelerin” ibaresi eklenmiş ve metne işlenmiştir.

Aday çırak, çırak ve işletmelerde mesleki eğitim gören öğrenciler hakkında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 23, 24, 35 ve 42. maddeleri hükümleri uygulanmaz. Ayrıca bunlara aynı Kanuna göre iş göremezlik ödenekleri bağlanacak sürekli iş göremezlik gelirin e esas olacak günlük kazançların tespitinde sigorta primine esas tutulan ücret dikkate alınır.

İzin

Madde 26 – Aday çırak, çırak ve işletmelerde mesleki eğitim gören öğrencilere işletmelerce her yıl tatil aylarında bir ay ücretli izin verilir. Ayrıca mazeretleri kabul edilenlere okul müdürlüğünün görüşü alınarak bir aya kadar ücretsiz izin de verilebilir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Ustalık

Ustalık eğitimi

Madde 27 – Kalfalık yeterliğini kazanmış olanların mesleki yönden gelişmelerini ve bağımsız işyeri açabilmelerini temin için gerekli yeterlikleri kazandırmak gayesiyle Bakanlıkça ustalık eğitimi kursları düzenlenir.

Bu kursların kapsam ve süreleri Mesleki Eğitim Kurulunun görüşü alınarak Bakanlıkça tespit edilir.

Kurslar çalışma saatleri dışında açılır.

Ustalık sınavı

Madde 28 – a) Ustalık sınavı, adayın, kendi mesleğinde usta olarak çalışabilmesi için gerekli bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını mal ve hizmet üretiminde iş hayatınca kabul edilebilir standartlara göre bağımsız olarak uygulayıp uygulayamadığını ölçmek amacı ile düzenlenir.

Sınavın esas ve usulleri yönetmelikle düzenlenir.

b) (**Değişik: 29/6/2001 - 4702/16 md.**) Kalfaların, ustalık sınavlarına girebilmesi için mesleklerin özelliğine göre Bakanlıkça belirlenecek süre kadar çalışmış ve ustalık eğitimi kurslarını başarı ile tamamlamış olmaları gerekir.

c) Kalfalık yeterliğini kazanmış olup mesleklerinde en az beş yıl çalışmış olanlar ustalık sınavlarına doğrudan katılabilirler.

Bu sınavları başarı ile tamamlayanlara ustalık belgesi verilir. Ustalık belgesi bulunmayanlar usta unvanı ile çalışamaz ve çalıştırılmazlar.

Meslek lisesi mezunları için ustalık

Madde 29 – (**Değişik: 29/6/2001 - 4702/17 md.**) En az üç yıl süreli mesleki ve teknik orta öğretim kurumlarından veya mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarından mezun olanlar, Bakanlıkça düzenlenen ustalık eğitim kurslarına katılabilecekleri gibi doğrudan da ustalık sınavlarına girebilir.

Bu kursların kapsam ve süreleri ile sınavların esas ve usulleri Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Ustalık unvanının kullanılmadığı mesleklerde çalışanlara, ustalık belgesinin hak, yetki ve sorumluluklarını taşıyan belge aynı esaslara göre verilir.

Mesleki ve teknik orta öğretim kurumu veya mesleki ve teknik eğitim merkezi mezunlarından, alanlarında Bakanlığa bağlı iki yıllık bir yaygın eğitim kurumundan belge alanlara doğrudan ustalık belgesi verilir.(1)

İşyeri açma

Madde 30 – (Değişik: 29/6/2001 - 4702/18 md.) Ustalık belgesine sahip olanlar veya bunları işyerlerinde çalıştıranlar bağımsız işyeri açabilir.

Bu Kanun kapsamına alınan il ve mesleklerde; belediyeler ve işyeri açma izni vermeye yetkili diğer kurum ve kuruluşlar işyeri açacaklardan, meslek odaları ise işyeri sahibi olarak üye kaydı yaptıracaklardan, ustalık belgesi istemek zorundadır.

Bu işyerlerinde alanında mesleki eğitim almış olanlar istihdam edilir. İstihdam edilenlerin almaları gereken eğitimin seviyesi, türü ile halen çalışanların durumu Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

İşyeri sahipleri veya o işyerinde çalışan ustalık belgesi sahipleri, ustalık belgelerini işyerlerine asar.

Ustalık belgesi sahibi olanlar bu haklarını onsekiz yaşını tamamlayana kadar kullanamaz.

Teknik lise mezunları veya mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarının dört yıllık eğitim programlarından mezun olanlara, ustalık belgesinin yetki ve sorumluluklarını taşıyan, mesleklerinde bağımsız İşyeri Açma Belgesi verilir.(1)

Usta öğreticilik

Madde 31 – Ustalık yeterliğini kazanmış olanlar Bakanlıkça açılacak iş pedagojisi kurslarını başarıyla tamamladıkları takdirde kendilerine usta öğreticilik belgesi verilir.

(1) Ustalık belgesi ile ilgili olarak 18/5/2004 tarihli ve 5174 sayılı Kanununun 102 nci maddesine bakınız.

BEŞİNCİ KISIM

(Değişik başlık: 20/6/2001 - 4684/10 md.) Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi

Geliştirme ve Yaygınlaştırma Faaliyetlerinin Desteklenmesi

Kuruluş (1)

Madde 32 – (Değişik: 20/6/2001 - 4684/10 md.)

a)Çıraklık, mesleki ve teknik eğitimi geliştirme ve yaygınlaştırma hizmet ve faaliyetlerinde kullanılmak üzere;

1) Bakanlık bünyesinde bulunan döner sermaye işletmelerinin kârları,

2) Bakanlığa bağlı kurumlarda eğitim öğretimde üretilen malların satışından elde edilen gelirler,

3)Bağış, yardım ve diğer her türlü gelirler,

Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Saymanlık Müdürlüğü hesabına yatırılır. Yatırılan bu tutarlar Maliye Bakanlığınca bir yandan genel bütçeye özel gelir, diğer yandan Bakanlık bütçesinde açılacak tertiplere özel ödenek kaydedilir. Bu suretle ödenecek kaydedilen miktarlardan yılı içerisinde harcanmayan tutarları ertesi yıl bütçesine devren özel gelir ve ödenek kaydetmeye Maliye Bakanı yetkilidir.

b)Çıraklık, mesleki ve teknik eğitimi geliştirme ve yaygınlaştırma hizmet ve faaliyetlerinde kullanılmak üzere Bakanlık bütçesine özel ödenek kaydedilen bu tutarlar aşağıdaki hizmetlerin yerine getirilmesinde kullanılır:

1) Çıraklık, örgün ve yaygın mesleki ve teknik öğretim kurumlarında görevli yönetici, öğretmen, uzman, kadrolu ve kadrosuz usta öğreticilerin nitelik ve niceliklerinin yükseltilmesi için yurt içinde eğitilmelerinde,

2) Mesleki ve teknik eğitim metotlarının ve araçlarının araştırılması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında,

3)Çıraklık, örgün ve yaygın mesleki ve teknik öğretim kurumlarının atölye ve laboratuvarları için makine, araç, takım ve teçhizat alınması, gerektiğinde kiralanması, bunların bakım ve tamirinde,

4)Çıraklık, örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim kurumlarında görevli kadrolu ve kadrosuz atölye ve meslek dersi öğretim elemanlarına asli görevleri dışında, okulda ve işyerlerinde yapılan eğitimle ilgili normal maaş ve ücretlerine ilave ek ücret ödenmesinde,

5) Çıraklık, örgün ve yaygın mesleki teknik eğitimle ilgili her türlü yayınların hazırlanması, tercümesi, çoğaltılması, satın alınması ve dağıtılmasında,

6) Çeşitli mesleklerde çalışmakta olanlara hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması için Bakanlığa bağlı eğitim kurumlarında kurslar, seminerler ve eğitim programları düzenlenmesinde,

7) İş öncesi eğitimi, yaygın ve çıraklık eğitiminde,

8) Mesleki Eğitim Kurulu ile İl Mesleki Eğitim Kurulu toplantılarına katılan başkan, üye, müşavir üye, imtihan ve mesleki ihtisas komisyonu üyelerine Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine tespit edilecek miktarda verilecek yolluk ve huzur hakkı ödemelerinde.

(1) Bu maddenin uygulanması ile ilgili olarak 31/12/2005 tarihli ve 26040 Mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 27/12/2005 tarihli ve 5437 sayılı 2006 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununun 13 üncü maddesine bakınız.

Çıraklık, mesleki ve teknik eğitimi teşvik

Madde 33 – (Mülga: 20/6/2001 - 4684/10 md.)

ALTINCI KISIM

Çeşitli Hükümler

Sanayi sitelerinde çıraklık eğitimi kurumları

Madde 34 – Sanayi ve Ticaret Bakanlığı; bakanlıkla koordineli olarak sanayi sitelerinde çıraklık eğitimi kurumlarının yer almasına yardımcı olur.

Denklik

Madde 35 – (Değişik: 29/6/2001 - 4702/19 md.) Kapsamı, şartları ve süresi Bakanlıkça belirlenecek telafi eğitimine katılan ve bu eğitim sonunda yapılacak sınavlarda başarılı olan kalfa, usta ve genel lise mezunlarına, bitirdikleri meslek alanının diploması verilir.

Yabancı ülkelerden ve ülkemizdeki mesleki eğitim kuruluşlarından, Bakanlığa bağlı mesleki ve teknik eğitim okulu ve kurumları ile denkliği Bakanlıkça kabul edilen diğer bakanlıklara bağlı okul ve kurumlardan alınmış sertifikalar ve belgeler; çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitimine geçişte değerlendirilir.

Denklikle ilgili esas ve usuller Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Eğitim giderleri

Madde 36 – Aday çırak, çırak, kalfa ve işletmelerde mesleki eğitimde kamu ve özel kuruluşlarca yapılan teorik ve pratik eğitim giderleri kendi kurum ve kuruluşlarınca, işyerlerinde yapılan pratik eğitimin giderleri ise işyerlerince karşılanır.

İşyerleri pratik eğitim için eğitim mahalli, sınavlar için sınav ortamı, araç ve gereç hazırlarlar.

Meslek kursları

Madde 37 – Bakanlık, örgün eğitim sisteminden ayrılmış, istihdam için gerekli yeterliklere sahip olmayan kişileri iş hayatında istihdam imkânı olan görevlere hazırlamak amacıyla meslek kursları düzenler. Kurslara katılanlar kursa devam ettikleri sürece bu Kanunun çırak ve öğrencilere verdiği haklardan yararlanırlar.

Bakanlık, kursların düzenlenmesinde ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar.

Geliştirme ve uyum kursları

Madde 38 – Yirmi ve daha fazla personel çalıştıran işletmeler çalıştırdığı personelin işindeki verimini yükseltmek, yeni teknolojilere uyumunu ve mesleklerinde gelişmelerini sağlamak amacıyla çalışma saatleri dışında çeşitli kurslar açarlar veya aynı amaca yönelik diğer kurumlarca açılan kurslara katılmalarını sağlarlar.

İşletmeler; kurs programlarının hazırlanmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde Bakanlık, İş ve İşçi Bulma Kurumu ile işbirliği yaparlar. Kursların açılması ve işleyişine ilişkin esas ve usuller yönetmelikle düzenlenir.

Özel eğitim kursları

Madde 39 – Bakanlık, özel eğitime muhtaç kişilere iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır.

Kurslara katılanlar kursa devam ettikleri sürece bu Kanunun çırak ve öğrencilere verdiği haklardan yararlanırlar.

Yolluk ve huzur hakkı

Madde 40 – (Mülga: 20/6/2001 - 4684/10 md.) Denetleme ve ceza

Madde 41 – (Değişik: 23/1/2008-5728/458 md.) Bu Kanun hükümlerine göre Bakanlığa bağlı eğitim kurumlarının dışında kamu ve özel kurum ve kuruluşlarında yapılan aday çırak, çırak ve kalfaların eğitimi ile işletmelerde yapılan mesleki eğitim, öğrencilerin bu eğitiminden sorumlu işletmelerin bağlı olduğu oda veya birliklerin temsilcilerinin katılımı ile Bakanlıkça; iş ortamı, sosyal güvenlik, iş güvenliği ve sağlık şartları bakımından ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca denetlenir. Denetimle ilgili raporlar valiliğe verilir. Raporlarda belirtilen hususlar valilikçe değerlendirilir ve gereği yapılır.

Denetlemenin esas ve usulleri bu bakanlıklarca müştereken çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Bu Kanunun; 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 20, 22, 25, 26, 28 ve 30 uncu maddelerindeki yükümlülükleri yerine getirmeyenlere ihtar cezası verilir. İhtarın tebliğinden itibaren on gün içinde yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerden;

a) 9, 10, 25, 26 ve 28 inci maddelerine aykırı davrananlara altıyüz Türk Lirası,

b) 12, 13, 14, 15, 17, 20, 22 ve 30 uncu maddelerine aykırı davrananlar ile sözleşmeyi tek taraflı ve haksız olarak fesheden işletmelere dört yüz Türk Lirası,

idarî para cezası verilir.

Fiilin tekrarı hâlinde bu cezalar iki katına çıkarılır.

Fiilin sürmesi hâlinde ise meslekten geçici men cezası verilir.

Bu maddedeki idarî yaptırımlara karar vermeye mahallî mülkî amir yetkilidir.

Bu Kanunun 30 uncu maddesine aykırı olarak açılan işyerleri durumun öğrenilmesinden itibaren İl Mesleki Eğitim Kurulu ile ilgili mercilerin müracaatı üzerine mahallî mülkî amirce yedi gün içinde kapatılır.

Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi

Madde 42 – Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitim konularında Bakanlıkça ihtiyaç duyulan planlama, araştırma, geliştirme ve üretim hizmetlerini yapmak veya yaptırmak amacıyla doğrudan merkeze bağlı taşra kuruluşu olarak "Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi" kurulmuştur.

(Mülga ikinci fıkra: 20/6/2001 - 4684/10 md.) Merkezin kuruluş, yönetim, işleyiş ve döner sermaye hizmetlerine ilişkin hususlar ile merkezde görevlendirilecek personelin nitelik ve çalışma esas ve usulleri tüzükle düzenlenir.

Merkezde sözleşmeli personel çalıştırılabilir. Merkezde görevli sözleşmeli personel dışındaki eğitim - öğretim sınıfı personeli; 2914 sayılı Yükseköğretim

Kurulu Personel Kanunundaki esaslara göre Üniversitedeki emsalinin mali haklarından aynen faydandırılır.

Madde 43 – (3423 sayılı Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları Döner Sermayesi Hakkında Kanun ile ilgili olup yerine işlenmiştir.)

Kaldırılan hükümler

Madde 44 – a) 20/6/1977 tarih ve 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu;

b) 17/6/1938 tarih ve 3457 sayılı Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına dair Kanun;

Yürürlükten kaldırılmıştır.

Mesleki ve teknik eğitim merkezlerinin kuruluşu

Ek Madde 1 – (Ek: 29/6/2001 - 4702/21 md.) Öncelikle, Bakanlıkça belirlenecek küçük yerleşim birimlerinde olmak üzere, mesleki ve teknik eğitim merkezleri kurulur. Bu merkezlerde, mesleki ve teknik eğitim alanında orta öğretim diploması, sertifika ve belge veren programlar uygulanır.

Mesleki ve teknik eğitim merkezlerinin kurulmasına, eğitim, öğretim, yönetim ve üretim ile ilgili her türlü iş ve işlemlere ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Kalfalık ve ustalık belgesi verilmesi

Geçici Madde 1 – Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte;

a) Bakanlıkça tesbit edilen meslek dallarında çalışmakta olup, bakanlıkça ilan edilecek tarihten itibaren üç ay içerisinde müracaat edenlerden;

1. 18 yaşını doldurmuş olanlar doğrudan,

2. 16 yaşını doldurmuş olanlar kapsam ve süreleri Bakanlıkça belirlenecek eğitime tabi tutulduktan sonra,

Kalfalık imtihanlarına alınır. İmtihanlarda başarılı olanlara kalfalık belgesi verilir.

3. Kalfalık belgesini almış olup 22 yaşını doldurmuş olanlara ustalık imtihanlarını başarmaları şartı ile ustalık belgesi verilir.

b) 1. **(İptal: Ana. Mah.nin 17/2/2004 tarihli ve E.:2002/128, K.:2004/23 sayılı Kararı ile)**

2. Lise dengi mesleki ve teknik öğretim kurumlarından 1985 - 1986 öğretim yılı sonuna kadar mezun olanlara;

Doğrudan ustalık belgesi verilir.

Kapsamda olmayan il ve mesleklerde kalfalık ve ustalık belgesi verilmesi

Geçici Madde 2 – Kanun kapsamına alınmamış il ve mesleklerin Bakanlıkça kanun kapsamına alınması halinde alınma tarihinden itibaren bu il ve mesleklerde kalfalık ve ustalık belgeleri bu kanunun geçici 1 inci madde hükümlerine göre verilir.

Yapılan uygulamaların geçerliliği

Geçici Madde 3 – 3457 sayılı Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına Dair Kanun ile 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanununa göre yapılan uygulamalar ve alınmış olan kalfalık ve ustalık belgeleri geçerlidir.

Sigorta primlerinin ödenmeye başlanması

Geçici Madde 4 – Bu Kanunun 25 inci maddesine göre sigorta primlerinin ödenmesine bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihi takip eden mali yılbaşından itibaren başlanır. Bu tarihe kadar olan sürede primlerin işyeri sahiplerince ödenmesine devam olunur.

Geçici Madde 5 – Bu Kanun gereğince çıkarılacak tüzük ve yönetmelikler Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içinde çıkarılır.

Geçici Madde 6 – Bakanlıkça tespit edilecek illerde ve meslek dallarında 1986 - 1987 öğretim yılında işletmelerde mesleki eğitimin başlatılabilmesi için işletmelerin çalıştırdıkları işçi sayısı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bölge Müdürlüğünce 1 Ağustos 1986 tarihine kadar Bakanlığa bildirilir.

Geçici Madde 7 – 32. maddenin 2. fıkrasının (e) bendi 1986 yılı kazançlarına uygulanır.

Geçici Madde 8 – (Ek: 2/3/1989 - 3525/1 md.) Bakanlık, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte geçici 1 inci maddedeki şartlara sahip oldukları halde Bakanlıkça ilan edilen tarihlerde belge almak için müracaat edemeyenlere 6 (altı) aya kadar ek müracaat süreleri vermeye yetkilidir.

Geçici Madde 9 – (Ek: 29/6/2001 - 4702/23 md.) Bu Kanunun yayımı tarihinden önce, 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanununun çıraklık eğitimi uygulama kapsamındaki mesleklerde ustalık belgesi sahibi olmadığı halde işyeri açmış olanlara, kapsam ve süresi ilgili meslek kuruluşlarının görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenecek telâfi eğitimine katılmaları ve bu eğitim sonundaki sınavlarda başarılı olmaları halinde doğrudan ustalık belgesi verilir. Bu gibilere telâfi eğitimini tamamlamaları için beş yıl süre tanınır.

Çalıştığı meslek dalı çıraklık eğitimi uygulama kapsamına alınmadan önce meslek odalarınca mevzuatına uygun olarak verilmiş kalfalık ve ustalık belgeleri, mesleğin o ilde kapsama alınmasından sonra Bakanlıkça yeni belgeler ile doğrudan değiştirilir.

Geçici Madde 10 – (Ek: 29/6/2001 - 4702/23 md.) Bu Kanun kapsamı dışındaki mesleklerde, mesleki belgelerin verilmesi işlemi, o meslek kapsama alınıncaya kadar ilgili meslek kuruluşlarınca mevzuat doğrultusunda yapılır.

Yürürlük

Madde 45 – Bu Kanunun;

- a) 32. maddesi 1/1/1987 tarihinde,
- b) Diğer maddeleri yayımı tarihinde,

Yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 46 – Bu Kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

**5/6/1986 TARİHLİ VE 3308 SAYILI ANA KANUNA İŞLENEMEYEN
HÜKÜMLER**

1) 25/6/1992 tarihli ve 3824 sayılı Kanunun geçici maddesi:

Geçici Madde 1 – a) 1992 takvim yılında yıllık beyanname ile beyan edilecek kazanç ile iratlar,

b) Ölüm ve memleketi terk nedeniyle 1992 takvim yılında yıllık beyanname ile beyan edilen kazanç ve iratlar,

c) 1992 yılında münferit ve özel beyannamelerle beyan edilen kazanç ve iratlar,

d) 1992 takvim yılına ilişkin götürü matrahlar,

e) 1992 takvim yılında Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesi ile Kurumlar Vergisi Kanununun 24 üncü maddesi kapsamında yapılan ödemeler.

Üzerinden hesaplanan gelir ve kurumlar vergilerinden ayrılacak fon payları hakkında, 7.11.1985 tarihli ve 3238 sayılı, 29.5.1986 tarihli ve 3294 sayılı, 5.6.1986 tarihli ve 3308 sayılı Kanunların ilgili hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.

2) 29/6/2001 tarihli ve 4702 sayılı Kanunun Geçici Maddesi:

Geçici Madde 1 – Bu Kanunla ilgili yönetmelikler, Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir yıl içerisinde çıkarılır. Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikler çıkarılıncaya kadar mevcut yönetmeliklerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam edilir.

Ek 12: İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün aynısı olarak inşa ettirilen
İran'daki Hüneristan-ı Dufteran'ın İran Şahı tarafından açılışı¹⁰⁹³

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
İkinci Daire Reisliği
Şube 3.

23084
532

Ankara193
Hulâsa.....Tahran'da inşa edilen
"Hüneristanı Dufteran" hakkında.

Yüksek Baş-Vekâlete

İran Şahı memleketimizi ziyaretleri esnasında gezdikleri muhtelif mekteb ve müesseseler meyanında pek begenip takdir etmiş oldukları İsmet Paşa Kız Enstitüsü gibi bir Enstitü'nün Tahran'da da yapılmasını arzu eylemişler ve büyüklüğü , tarzı inşası ve hattâ rengi dahi İsmet Paşa Enstitüsü'nün aynı olan ve Tahran'ın en güzel caddeleri'nin biri üzerinde inşa edilen bu bina'nın küşad resmini bizzat kendileri icra etmişlerdir.

(Hüneristanı Dufteran) ismi verilen ve 200 yataklı olan bu müessese İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün programını tâkib edecektir . Yüksek saygılarımla arz'eylerim .

BE

Hariciye Vekili

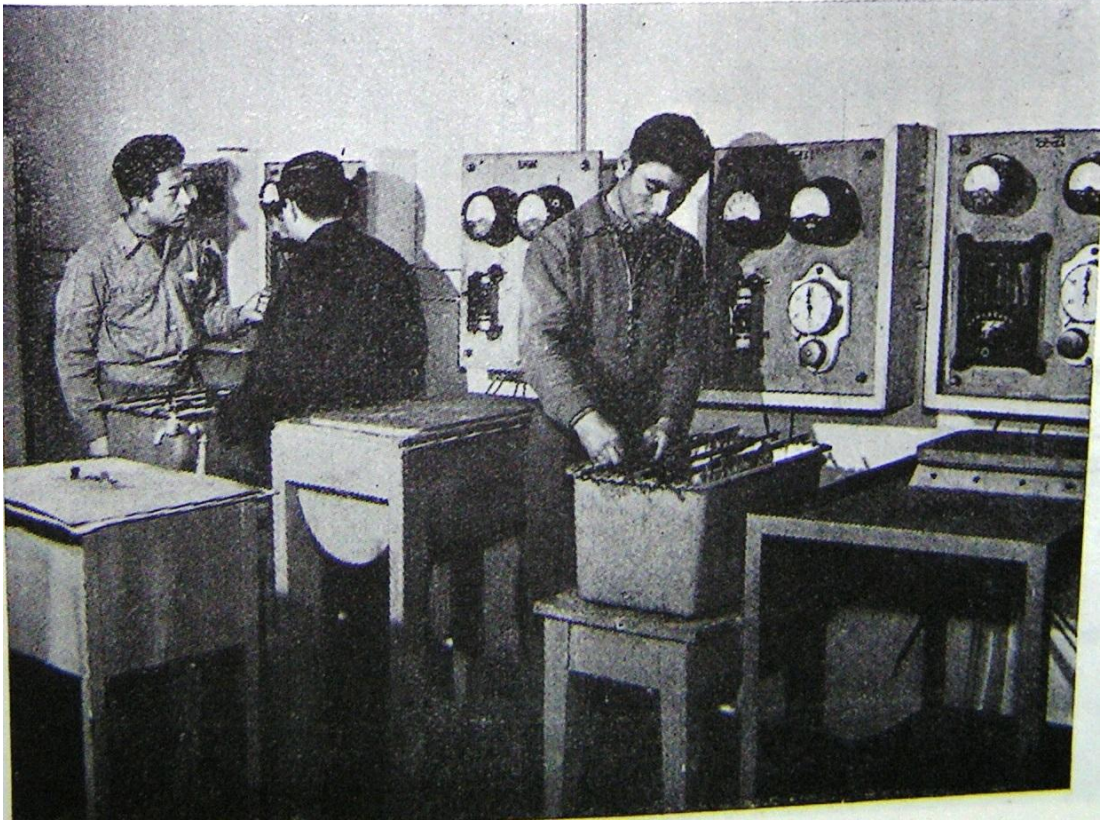
Hüfz

3. XI. 938

030 10 261 762 24

¹⁰⁹³ BCA, Fon Kodu: 301000, Kutu No: 261, Dosya Gömleği No: 762, Sıra No: 24, Tarih: 1938.11.03

Ek 13: Erkek Sanat Enstitüleri ¹⁰⁹⁴

1 Galvano Atölyesinde Çalışan Öğrenciler

¹⁰⁹⁴ **Erkek Sanat Enstitüleri**, T. C. Maarif Vekilliği, Matbaacılık Okulu, İstanbul, 1960, s.13

Ek 14: Erkek Sanat Enstitüleri ¹⁰⁹⁵

2 Kaynak Yapan Öğrenci

¹⁰⁹⁵ Erkek Sanat Enstitüleri, a.g.e.s.10

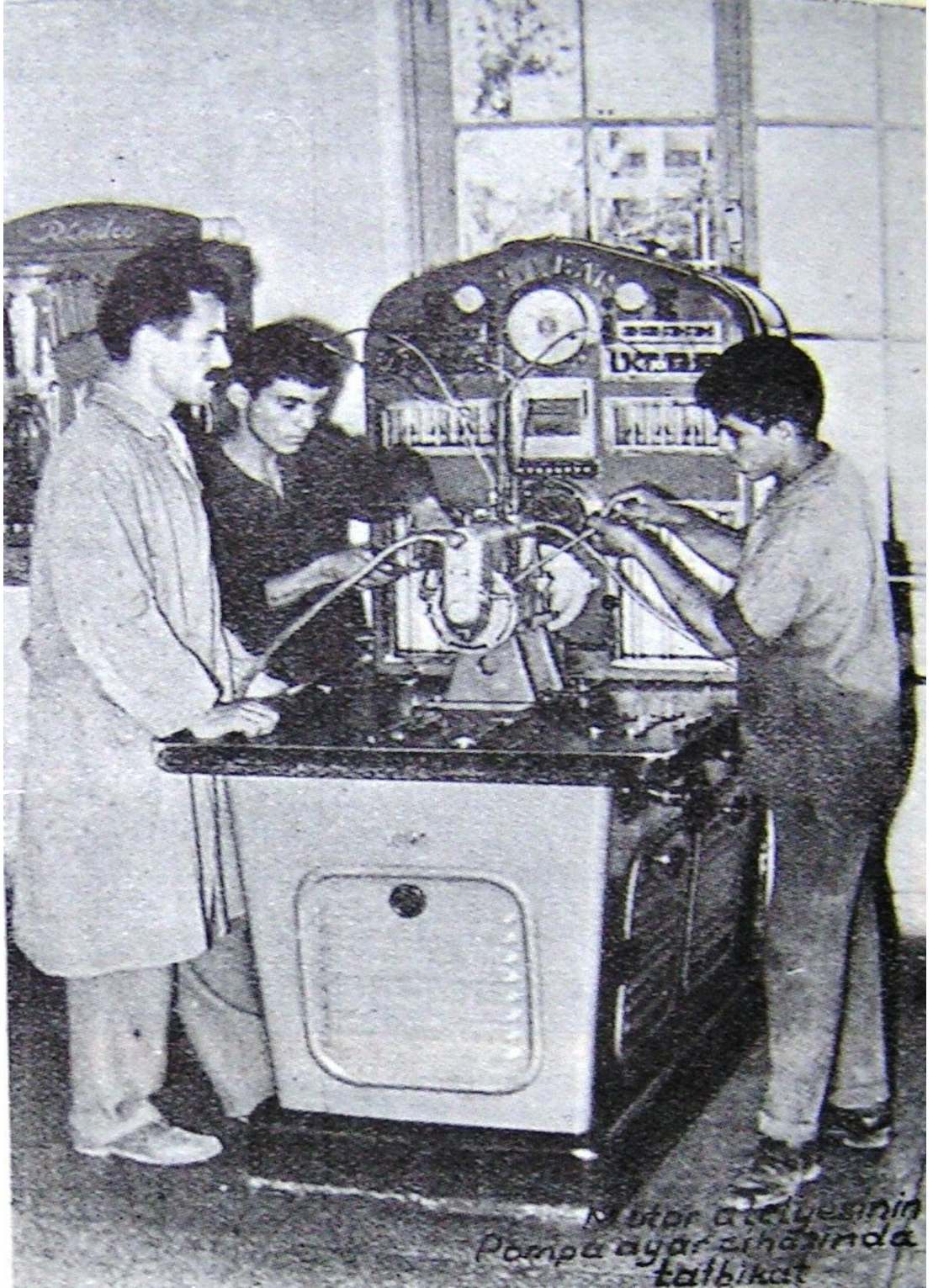
Ek 15: Erkek Sanat Enstitüleri ¹⁰⁹⁶

3 Maden Bölümü Öğrenciler Ocaktan Çıkarken

¹⁰⁹⁶ Erkek Sanat Enstitüleri, a.g.e.s.16

Ek 16: Erkek Sanat Enstitüleri ¹⁰⁹⁷

4 Motor Bölümü Öğrencileri Pompa Ayar Cihazında Bir Uygulama Sırasında

¹⁰⁹⁷ Erkek Sanat Enstitüleri, a.g.e.s.16

Ek 17: Kız Teknik Öğretim ¹⁰⁹⁸

5 Bursa Necatibey Kız Enstitüsü

¹⁰⁹⁸ Kız Teknik Öğretim, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945,s.8

Ek 18: Kız Teknik Öğretim ¹⁰⁹⁹

6 Kız Enstitüleri Sergievi

¹⁰⁹⁹ Kız Teknik Öğretim, a.g.e.s.45

Ek 19: Kız Teknik Öğretim¹¹⁰⁰

7 Trabzon Kız Enstitüsü

¹¹⁰⁰ Kız Teknik Öğretim,a.g.e.s.7

Ek 20: Erkek Teknik Öğretim Okulları ¹¹⁰¹

8 İstanbul Erkek Teknik Öğretmen Okulu

¹¹⁰¹ Türkiye’de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1961, s.69

Ek 21: Erkek Teknik Öğretim Okulları ¹¹⁰²

9 İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi

¹¹⁰² Türkiye’de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim, a.g.e.s.69

Ek 22: Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi Öğrencileri¹¹⁰³

10 Okul Tören Yürüyüşü

¹¹⁰³ Kılınç, Mustafa Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi (1928–2006), Niğde Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007, s.145

**Ek 23: Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek
Lisesi ¹¹⁰⁴**

11 Okul Binası

¹¹⁰⁴ M. Kılınç, a.g.e. s.136

**Ek 24: Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek
Lisesi Öğrencileri¹¹⁰⁵**

12 Okul Defilesi

¹¹⁰⁵ M. Kılınç, a.g.e.s 145

**Ek 25: Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek
Lisesi Öğrencileri¹¹⁰⁶**

13 Okul Kuaför Salonu

¹¹⁰⁶ M. Kılınç, a.g.e.s..140

**Ek 26: Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek
Lisesi Öğrencileri¹¹⁰⁷**

14 Nakış Atölyesi

¹¹⁰⁷ M.Kılınç, a.g.e.s.138

**Ek 27: Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek
Lisesi Öğrencileri¹¹⁰⁸**

15 Atatürk'ün 04.06.1933 Yılında İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nü Ziyareti (Bugünkü Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi)

¹¹⁰⁸M. Kılınc, a.g.e s.133

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa KILINÇ

Eğitim

Doktora, 2013, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans, 2007, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı

Lisans, 2003, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı

Lise, 1998, Kahramanmaraş, Anadolu Öğretmen Lisesi

İş

(2005–2010) Milli Eğitim Bakanlığı'nda Öğretmenlik ve İdarecilik

(2010-...) Milli Eğitim Bakanlığı'nda Sosyal Bilgiler Öğretmeni

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Kahramanmaraş, 05.05.1979

Yabancı Dil: İngilizce